V. Tendreakov

ÎNTÎLNIRE CU NEFERTITI

Editura pentru Literatură Universală

V. TENDREAKOV

ÎNTÎLNIRE CU NEFERTITI

În românește de Aurel Lambrino

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

В. ТЕНДРЯКОВ

СВИДАНИЕ С НЕФЕРТИТИ

роман

МОЛОДАЯ ГВАРДИЯ 1965

Bucureşti — 1967

Coperta : BOGDAN STIHI

PARTEA ÎNTÎI

1

Prof. Ion Cristescu

Acum trei zile dăduse ultimul examen, de-a zecea, și terminase școala medie. A doua zi, la agapa absolvenților, băuse pentru prima dată în viața lui. Ieri luase trenul...

E dis-de-dimineață, aproape 5, orașul doarme, pe străzi — țipenie de om. În adîncul fiecărei ferestre e încă noapte. De-aproape, de la parter ca și de sus, de la orice etaj, ferestrele, stînd la pîndă, și-au ațintit privirea asupra băiețandrului cu părul bălai, cu o ponositâ de hăinuță cu fermoar și pantaloni noi prost croiți.

Nu întrebase în gară pe nimeni : unde-i strada cutare, cum ajung acolo, pe unde-o iau ? Stăpînindu-și nerăbdarea, pornise drept înainte, să dea ochi cu orașul. N-avea aici nici un cunoscut. D-apoi nici n-a venit în vizită la niște cunoștințe, a venit să facă cunoștință. Cunoștință cu acest oraș despre care tot auzise de mic copil.

Și iată, acum scîlciatele-i sandale, de pe care încă nu s-a scuturat bine praful drumurilor de țară, lipăie pe asfalt, nestingherite : „Bună ziua, Moscovă ! Eu sînt Feodor Matiorin."

La început nu orașul îl uimi, îl uimiră micile descoperiri pe care le făcea la fiecare pas, una mai năstrușnică decît cealaltă.

De exemplu, un pod. Pod de cale ferată. Bun, pod, nimic extraordinar, dar nu-i peste vreo apă — traversează strada. Pod pe uscat !...

Cu șorț de pînză groasă, furtun, și aerul maiestos, grav pe care-l au uneori casierii din provincie și paznicii de noapte, unul stropește asfaltul. Ce-i cu ăsta ? Om de serviciu ? Sigur. Dar de ce stropește pavajul ?... Îl spală ?...

E o biată stradă ! Asta vine, ca și cum te-ai apuca să piepteni iarba pe cîmp. Pesemne că, udat, asfaltul e mai rezistent, nu se mai roade atît. Ia uite ce grijă-i mai poartă...

Pe trotuar, pentru arbori, cîte un petic de pămînt viu. Fiecare petic de-acesta are grătar de fontă ; la mijloc, gaura unde o să fie vîrît trunchiul viitorului puiet. Da, dar puietul crește — pînă-n vreo zece ani trunchiul i se-ngroașă, atunci ce faci cu grătarul, l-arunci la gunoi ? Arunci pe naiba că, după toate aparențele, numai ieftin n-a costat. Se taie copacul — probabil că asta se face — i se dă rădăcina afară, se sădește-n locul lui un alt puiet...

Iată un magazin, poți să nu te oprești în fața vitrinei ?... Pe o catifea neagră, de partea cealaltă a geamului, avuție cum nu pomenise de cînd era : ceasornice cu lănțișoare și cheițe, ceasornice cu fel de fel de cadrane, albe și negre și galbene, ceasornice mari — fără-ndoială, grele fiecare cît o ghiulea — lîngă astea, altele mici-mici cît o unghie și toate, nu-i glumă, toate de aur ! Ici, la vedere, în vitrină — un pumn numai să dai în geam și ia, vîră-n buzunar. Îl sfătuiau vecinii acasă, cînd și-a luat rămas bun : „La oraș să fii cu ochii-n patru, e plin de-ăi cu mîna lungă, banii ține-ți-i în căptușeala hainei, cusuți..." Aș ! O singură dată-n viață dacă a trecut prin fața unui asemenea magazin, pe nici un mînă-lungă nu-l mai ispitesc banii din căptușeala ta... Dar peste drum, chiar față-n față cu magazinul, e-o gheretă și înăuntrul gheretei, tot timpul, nu de florile mărului, o șapcă de milițian. Ia uite-l cum se mai uită... Șade rău, Fedea, nu te mai boldi așa, întinde-o !

Pas cu pas, din neînsemnate minuni și ciudățenii, creștea sub ochii lui Feodor o lume nemaipomenită. Aici casele nu mai erau case în înțelesul lor de totdeauna, cu acoperișuri oable, și colțuri unde se-mbină grinzile, și tindă la intrare — aici casele erau un fel de maluri taluzate în beton, înghesuind necruțătoare străduța dintre ele, ori, gigante, se priveau cu solemnitate una pe cealaltă pe deasupra bulevardului. Pămîntul, rodnicul pămînt din care dă năvală-afară vegetația, aici e-acoperit în întregime cu o crustă de piatră. Aici apa-i pentru stropit piatra și copacii sînt puși la zăbrele !

În toți cei optsprezece ani ai săi neîmpliniți, Feodor nu locuise decît în satul Matiora.

Treizeci și cinci de ogrăzi ; un pîrîu cu apă veșnic puțină, Ujdalița, cotește larg, și în cotul acesta se răsfiră stolul piticelor izbe sure ale Matiorei. În jurul satului, ca o inundație verde, tufe de cartofi cît vezi cu ochii ; pe malul Ujdaliței — băi țărănești mici, fără hornuri, și încîlcitul lăstăriș de sălcii, pe care-l rod caprele ; în apa Ujdaliței — armii fără număr de pești mici, „porcușori". Populația Matiorei o alcătuiesc două familii Opionkin și învățătoarea Kvaskova ; toți ceilalți din sat sînt Matiorinii. Nu era o excepție nici Feodor, purta și el numele de familie pe care-l purta tot satul, Matiorin. Deseori i se spunea și Feodor Vasilievici, după numele lui tată-su, nu în semn de adîncă stimă, — ce stimă ? dă-l încolo, e-un puștan ! — ci ca să nu fie confundat, că mai era un Feodor Matiorin, dar ăsta Ivanovici, om trecut de patruzeci de ani, cu nevastă și copii.

Zece din cei șaptesprezece ani ai lui, Fedea bătuse unul și același drumeag — de la Matiora la școală în tîrgușor, lîngă stația de cale ferată. Trei kilometri : o cărăruie printre ogrăzile oamenilor, un podeț șubred peste o rîpă, trei crînguri : unul de brazi tineri, unul de mesteceni și încă unul de plopi, apoi ieșea la drumul mare. Iarnă-vară, primăvară-toamnă, dis-de-dimineață ori seara tîrziu — mereu : cărăruia, podețul, brădetul, mestecănișul... Știa drumul și cu ochii închiși. I se-ntîmpla uneori să plece pe-o vreme din Matiora, dar nu pe mult și nici departe : se ducea la o mătușă a lui la halta Koșkino — șaptezeci și cinci de kilometri cu trenul, două ore, ba și mai mult decît două.

Prin haltă treceau mereu trenuri : *„Arhanghelsk-Moscova"*, *„Vladivostok-Moscova"*, *„Moscova-Habarovsk"*.

Treceau trenuri... Iar la Matiora : a scăpat pe cîmp în varză capra cea stricătoare a babei Marfida, niște țînci și-au făcut voloc din nădragi, să prindă „porcușori" în Ujdalița. Și Feodor, unul și-același drum : cărăruia, podețul, brădetul, mestecănișul, plopii...

Treceau trenuri, pline de-o lume necunoscută : *„Arhanghelsk-Moscova"*, *„Vladivostok-Moscova"*, *„Moscova-*

Habarovsk". Dar există oare cu adevărat orașele acestea ? Parcă-s tărîmul celălalt, despre care se spune în povești — n-ajungi acolo nici cu cizme de șapte poște.

Acum trei zile dăduse ultimul examen, terminase școala medie și hotărîse să-și facă lui însuși un dar frumos. Uite-așa, de capul lui, altora nici prin gînd nu le-ar fi trecut una ca asta. Moscova ! Să plece la Moscova ! Pe tărîmul celălalt — în comparație cu Matiora ! I se păruse c-ar fi ceva extrem de temerar ; în realitate însă totul fusese foarte simplu : pantalonii cei noi, biletul de tren, trenul, ziua în vagon, cu ochii pe geam, noaptea, moțăise ghemuit într-un colț pe-o bancă... Mai puțin de-o zi și-apoi noaptea numai pînă-n zori — nu-i Moscova chiar atît de departe — în totul, cam de zece ori mai mult decît pînă la halta Koșkino. Atît !

Și-acum i-auzi sandalele, scîlciatele-i sandale care nu știau decît cărăruia printre ogrăzi și drumeagul prin brădet și prin mestecăniș — i-auzi-le cum mai lipăie pe asfalt : „Bună ziua, Moscovă ! Eu sînt Feodor Matiorin !"

În oraș se revărsa de zi. Soarele, desigur, a și răsărit, dar, geloase, clădirile astea austere îl țin ascuns după spinările lor. Ei, cît or să-l mai țină-așa ?...

Iată, s-a luminat frontonul unuia din cele mai înalte, mai încruntate și mai trufașe edificii. Pe aroganta lui cerbice de piatră ferestrele ard cu foc vesel, viu. Dedesubt însă, la celelalte etaje, noaptea, privind afară prin ferestre, tot ursuz cată, deși e vlăguită, și pe asfalt se-așternu cearcăne de umbră friguroasă. Ei, cît o să mai țină așa ?...

Hoțește, pe neobservate, soarele își croi drum printre case și se năruí drept în mijlocul străzii, o dată cu radioasa, îmbelșugata-i avalanșă. Frunzișul pomilor puși la zăbrele, frunzișul lor verde, mustos de sevă, proaspăt spălat de roua dimineții — mai verde chiar și mai mustos decît la Matiora, că aici, în oraș, un' te uiți e numai piatră seacă — s-a înfiorat. Din plină viteză, o mașină mică neagră dădu buzna în avalanșa soarelui, caroseria îi luci cîteva clipe ca un carîmb de toval văcsuit lună, își dădu ifose — ești grozavă, știi ? — și se năpusti în umbra altei străzi. Prin ganguri, pe sub afundele arcade

dintre case, nevolnicul semiîntuneric se încăpăţîna totuşi să reziste mai departe, se pitula mai adînc prin curţi. Ah, cît o să mai ţină aşa ?...

Oraşul — tot pustiu, străzile goale. Oraşul era la discreţia lui Feodor. Şi Feodor îl privi cu o trufie de proprietar. Era al lui întreg acest oraş cu blocurile îngrămădite unul în celălalt, toate ferestrele acestea parcă topite de văpaia soarelui sau tăinuind încă în cadra lor întunecimea nopţii, străzile acestea vaste cu tot cu portarii lor şi cu gheretele cu pereţi de sticlă, prin care zăreai numaidecît şapca miliţianului, maşina aceea cu caroseria lăcuită, maşina care-o zbughise cine mai ştie încotro, arborii scăldaţi în soare şi cei care deocamdată îl mai aveau de aşteptat, tramvaiul brusc apărut de după colţ, dintr-o străduţă, cu zdrăngăneala şi groaznicul lui zgomot, butoiul pe roate, uriaş, cu inscripţia : „Kvas“ — totul ! Tot oraşul ! Tot, tot ! Lumea toată cu toate minunăţiile ei !

Paşii îl poartă lin, sandalele îi lipăie sfidător pe caldarîm. Trece prin lumea lui — cu ochi mari, uimiţi, şi un naiv zîmbet de fericire în colţul gurii — stăpînul, un băiat cu nădragi noi.

2

Soarele triumfa pe toată strada. Începeau să se ivească ici, colo trecătorii — adevăraţii stăpîni ai oraşului. Trufia lui Feodor, iscată de senzaţia anterioară că oraşul i-ar aparţine, se epuiză repede, ceea ce însă nu-l împiedică să se simtă mai departe fericit. Ar fi fost gata să împartă frăţeşte proprietatea sa cu lumea întreagă, cu oricare din trecătorii întîlniţi.

Dar e o lume bizară aici, în oraş, şi oamenii, la fel. Trece valvîrtej pe stradă unul mai în vîrstă, cu pălărie şi doi ciorchini de sacoşe pline în mîini — e mic, îndesat, dar dă din picioare, nu glumă, i se cutremură şi umerii în mers, se grăbeşte îngrozitor, gîfîie, aleargă. Încotro ?... Deodată — stop ! Din plin mers-în-viteză s-a oprit, stă nemişcat ; şi nu-i nimeni acolo unde s-a oprit el brusc. Pînă mai înainte dădea zor cît putea, acum pare absent, se uită plictisit în lungul străzii.

Feodor s-a oprit de asemeni, și-a vîrît mîinile în buzunare : ia să văd ce-o să urmeze ?

Vine-n fugă încă unul, se așază în spatele celui cu sacoșele, vine și un al treilea, și un al patrulea — se formează o coadă. Stau toți în picioare, tac, se uită unul în ceafa celuilalt.

Coadă, pricep, dar la ce ? Coadă la nimic !

Feodor așteaptă.

„A ! U-u-ui-te la ce..."

Se apropie lin un troleibuz corpolent, enorm și coada nu mai este, a dispărut toată. Toată, afară de un singur bătrînel cu bluză albă, de doc, și-n cap cu o tichie brodată.

Feodor începu să devină perspicace : „Nu i-a convenit mașina asta, o așteaptă pe următoarea".

Bătrînelul, cu ochi blînzi, apoși, se uita la Feodor (sau poate nici nu-l vedea) părînd plictisit, indiferent, ca și toți ceilalți trecători. Feodor făcu un pas înainte, i se adresă cu toată politețea de care era capabil („n-oi fi eu din capitală, dar să nu mă ia drept un necioplit"), îl rugă :

— Vă rog, scuzați-mă... Îmi permiteți să vă întreb ceva... Dacă sînteți bun... Este aici în oraș o galerie de tablouri, se numește Galeria Tretiakov... Știți cum aș putea ajunge pînă acolo ?... Vă rog să mă scuzați că...

— Tretiakovka ?... Un moment, să-mi dau seama unde vine... Il luați pe 8...

— Pe cine ?

Cu multă bunăvoință, cu o răbdare îngerească, bătrînelul începu să-i dea atîtea explicații, încît Feodor se simți jenat. „Îi place de mine, asta-i sigur. Parcă mi-ar fi tată, așa-mi vorbește. Un minut înainte, nici nu ne cunoșteam..."

Admirabil oraș, dacă așa sînt toți locuitorii lui ! Schimbi două cuvinte cu cineva și, fă-ți idee ! te și consideră ca pe unul de-ai lui, din familie. Admirabil oraș !

Pe străzile principale circulația se și înteți se. Troleibuzele și autobuzele acum lucrau din răsputeri, apăreau unul după celălalt, înghițeau toate cozile care se

formau pe marginea trotuarelor, și lume totuși era din ce în ce mai multă, din ce în ce mai multă.

Clocotea viața în centrul orașului, numai scurta și curățica stradă Lavrușinski își continua somnul — un singur om se afla pe această stradelă : miliţianul de la intrarea în Galeria Tretiakov.

Fără grabă, cu o sfială respectuoasă, Feodor se apropie, salută cuviincios :

— Bună ziua.

Miliţianul îi remarcase de mai înainte privirea întrebătoare ; înălță fruntea ca un cal care pînă atunci ar fi moțăit, îl fixă pe Feodor cu uimire, cu neîncredere.

— Dacă nu mă înșel, am sosit prea devreme ? se alarmă băieţandrul.

— Depinde unde, binevoi miliţianul să răspundă.

— Cum „unde" ? Aici.

— Galeria se deschide la ora 11. Uite, citește colo.

Feodor citi conștiincios, rînd cu rînd, înștiințarea pusă într-o ramă cu sticlă, cum că Galeria Tretiakov este deschisă zilnic între orele 11—20, afară de prima zi din prima săptămînă a fiecărei luni.

— Am cinci ore de așteptat, dacă nu și mai mult, îl informă pe miliţian.

Acesta nu se arătă de loc impresionat.

— Îmi permiteți ? Aș vrea să privesc.

— Ce să privești ?

— Totul... Exteriorul, arătă Feodor cu mîna spre clădire.

Miliţianul ezită, cîntări o vreme în minte argumentele pro și contra, apoi răspunse :

— Asta, cît vrei.

Înfundîndu-și pumnii, aferat, în buzunarele pantalonilor, Feodor începu să se plimbe agale pe trotuar de-a lungul curții, apatic supravegheat de la distanță de gardianul tezaurului artei ruse.

Acoperiș de sticlă cu ieșinduri ; dantelăria de pe zid formează un motiv odihnitor, nestrident ; curticica (nu-i prea vastă) e bine îngrijită, are straturi de flori și peluze ; într-o latură, o sculptură : doi fotbaliști luptă cu disperare între ei, să-și smulgă unul altuia mingea, iar la mijloc, eclipsînd cu masiva ei spinare de piatră și curti-

cica, şi zidurile Galeriei, statuia lui Stalin, în armura mantalei lui de granit.

— Ciudat !... Nişte fotbalişti şi monumentul lui Stalin... aici. Adică de ce ? îl întrebă Feodor pe miliţian.

— Ce putem şti noi, cu mintea noastră.

Miliţianul rostise aceste vorbe cu atîta importanţă, cu un asemenea tîlc ascuns, de parcă voia să lase a se înţelege că, deşi scăpase cuvîntul „noi", totuşi el, miliţianul, de fapt constituia o parte integrantă a acelei minţi înalte care ştie unde trebuie instalate monumentele de granit. Involuntar, Feodor se simţi pătruns de profundă stimă faţă de competentul miliţian.

Totuşi nu se grăbi să plece. De partea cealaltă a zidului Galeriei, la douăzeci-treizeci de paşi de aici, ard de-a pururi nestinse, nedomolite, culorile *Toamnei de aur* ţîşnite ca un incendiu de sub penelul lui Levitan ; frenetic în deznădejdea lui fără margini, Ivan cel Groaznic s-a prăbuşit pe veci văzînd capul însîngerat al fiului său ; din sanie, jupîniţa Morozova, ameninţătoare, înalţă încrucişate amîndouă degetele-i arătătoare făcînd astfel semnul crucii, cu care îi afurisește pe eretici ; prinţesa Tarakanova tînjeşte atît de frumos aşteptîndu-şi în temniţă osînda, pieirea... Totul, la numai douăzeci-treizeci de paşi de aici !

Încă n-a făcut aceşti douăzeci de paşi, n-a intrat niciodată în muzeul acesta, dar ce-i acolo, înăuntru, ştie. De trei ani într-una colecţionează cărţi poştale ilustrate, decupează din reviste reproducerile în culori, păstrează totul într-o mapă de birou, veche. Ore în şir îi zburau de fiecare dată cînd răsfoia mapa asta. Albastrul intens al apei din îngusta matcă a rîuleţului, împresurat de pădurea de-un galben solemn, ochii sticloşi ai lui Ivan cel Groaznic, zăpada proaspăt răscolită de trecerea saniei, picioarele vinete de frig ale idiotului, veşmîntul de călugăriţă al jupîniţei Morozova, codrul de pîine şi ulciorul din temniţa prinţesei Tarakanova — pe toate le ştie pe de rost, ca pe nişte versuri.

3

Profesorul său, Savva Ilici Kocinev, își duce viața în satul de lîngă calea ferată, la trei kilometri de Matiora.

Profesorul ? Cel mai drag și stimat dintre profesorii săi ?... Nu prea.

Savva Ilici Kocinev era profesor de desen artistic și liniar, dar în ce privește desenul artistic — vai, mai mult de formă. Toți, și directorul școlii și elevii, erau adînc încredințați în forul lor intim că respectivul obiect, desenul artistic, nu trebuie luat în serios. Directorul, bineînțeles, nu recunoștea asta fățiș, în schimb copiii erau sinceri ca totdeauna. În clasă, la orele lui Savva Ilici, poți cînta cucurigu, poți trimite în tavan un „felinar" — un cornet de hîrtie, după ce-i mesteci puțin în gură capătul — poți să și tragi la fit cît dorești. Ți-o trînti vreun doi la desen artistic ? Atîta pagubă. Și-apoi Savva Ilici doar n-o să fie lăsat să-și facă prea de cap, nimeni n-ar tolera ca un obiect atît de neimportant să strice tocmai ceea ce-i extrem de important : media.

Savva Ilici niciodată nu pune doi nimănui, de altfel nici n-are studii — e un om tare ciudat, se apropie acum de 50 de ani, dar tot n-a renunțat la copilării, se joacă, stă cu orele pe malul Ujdaliței sau la poalele pădurii și pictează. E drept, foarte mulți din localitate îi laudă tablouașele : „Seamănă ca aievea". Pașutkin, agentul de la Asigurări, om citit, abonat la revista *Agitatorul*, chiar spune de multe ori oftînd : „E un om de mare talent, dar n-a avut condiții". Numai Platon Muha, pe care conducerea colhozului l-a autorizat să se ocupe de tencuieli și de orice muncă de zugrav în localitate, numai el nu e de acord că Savva Ilici ar fi un artist și, cînd se cherchelește, strigă :

— În cadrul nostru, local, eu sînt pictor, nu el ! E-n stare el să facă o firmă ? Aș ! Toate firmele aici, la noi, eu, cu mîna mea, le-am făcut. Asta-i !

Intrînd în clasă, la lecție, Savva Ilici aducea cîteva cuburi, conuri și sfere de mucava, înșira totul pe catedră și spunea : „Desenați !" E grozav de plictisitoare chestia asta, hașurezi la nesfîrșit pe fila cadrilată din caiet muchii de cub sau siluete de conuri.

Scund, destul de îndesat, cu obrajii căzuți, cam pătrat la față, de la distanță Savva Ilici făcea impresia unui om autoritar, sever ; cînd te uitai mai bine, da de unde : un nas turtit, inexpresiv, pe buze veșnic un zîmbet timorat, ochii mici, privirea naivă, dezarmată. Cărunt de-a binelea, cu părul, chică deasă, tuns pe frunte ca țăranii, cu rubașkă de modă veche și cu cizmele lui grele, rusești, ca aspect nu-l puteai identifica ușor : o fi vreun vizitiu boieresc de odinioară, de pe vremea țarismului, scos din slujbă la bătrînețe și supraviețuind prin cine știe ce minune pînă în zilele noastre, sau e într-adevăr unul din pictorii ieșiți din popor ?

O dată, în timpul lecției, Fedka Matiorin, în loc să urmărească modelul de pe catedră — paralelipiped cu un con — făcu din cîteva trăsături de creion portretul lui Savva Ilici : păr lung ca femeile, nas de chefliu, ochi aproape invizibili — i-a-nghițit fruntea — și falca de jos, pătrată, atîrnînd ca la cai. Desenul circulă prin bănci din mînă-n mînă, stîrnind rîsete :

— Baba Cloanța !

— Nu tu, ăla de la biserică, pălimarul.

— Ba-i curat nea Mahno.

Nastenka Matiorina, o fetiță din același sat cu Feodor, țipă subțirel :

— Iii, cum seamănă-ă-ă ! și-atunci Savva Ilici veni la ea numaidecît.

— Matiorina, ce-ai tu acolo ? Ia dă-ncoa ! Hai, dă, te rog.

Îi luă desenul, se-ncruntă, îl privi lung — clasa întreagă amuțise, doar se știau cu toții vinovați. Un minut, două Savva Ilici respiră din greu, pe nas, concentrîndu-și atenția, apoi spuse încet, fără să pară de loc supărat :

— Vedeți-vă de lucru. Ce stați ?

În clasă, creioanele redeveniră active, frunțile se aplecară din nou asupra desenului propus — paralelipipedul cu un con.

Pînă să sune de recreație, Savva Ilici luă în mînă de cîteva ori acea filă smulsă din caiet și o tot examina grav, posomorît. În cele din urmă nu se mai putu stă-

pîni, puse întrebarea pe care din primul moment ar fi trebuit s-o adreseze clasei :

— Cine-a făcut asta ?

Bineînțeles, tăcere generală.

— Cine-a făcut asta ?

Tăcere.

— Bine...

Savva Ilici se sculă de pe scaunul lui de la catedră, își îndreptă umerii, înălță capul, își avîntă în sus patrulaterul fălcii, în totul — de la cizme pînă la chică — avea o înfățișare neobișnuit de solemnă ; și începu :

— Cel ce a făcut acest desen are mult talent ! Da, e un adevărat talent ! Și să știe : nu sînt supărat pe el. Numai proștii se pot supăra pe un om de talent, în fața talentului te-nchini !...

Îl întrerupse clopoțelul. Vîrî desenul lui Fedka între filele unei cărți pe care o adusese cu el, luă de pe catedră conul și paralelipipedul și se-ndreptă spre ușă, cu un aer triumfal.

Clasa tăcea, nedumerită.

Peste cîteva zile, la sfîrșitul lecțiilor, Savva Ilici se apropie de Fedka și-i spuse scurt :

— Ia hai la mine-acasă.

Fedka bănui că i se întinde vreo cursă ; întrebă :

— De ce ?

Nu prea credea nici că el, Fedka, ar avea talent și nici că Savva Ilici n-ar fi supărat.

— Să-mi faci o vizită.

Dacă-i vizită, mă rog — nu șade frumos să refuzi invitația.

...În strîmta și întunecoasa cămăruță a lui Savva Ilici toți pereții erau plini de tablouri : poieni, mesteceni, crînguri, țărmuri de rîu...

— Dumneavoastră ați pictat toate astea ?

— Eu, confirmă Savva Ilici și adăugă nu fără mîndrie : Toată viața mea, natura mi-a fost și-mi este maestru.

— Da ce frumoase-s ! Parcă-i aievea totul.

— Ia astea ! Ți le dau ție.

Şi Savva Ilici aşează pe masă în faţa lui Fedka un bloc de desen, mare, şi o cutie de culori :

— Pune pe hîrtie orice vrei, orice-ţi văd ochii. Dar tot ce lucrezi să-mi arăţi şi mie. Ca să ne consultăm ! accentuă Savva Ilici cu importanţă, înălţînd un deget.

Bloc, nu caiet de şcoală, cu pătrăţele. Coperţi tari, de carton ; imprimată, pe prima copertă, o poză : un om gol ţine-n frîu un cal cu gîtul arcuit falnic. Dai la o parte coperta şi... ia uite ce file mari, cu hîrtia tare şi fără luciu, puţintel cam zgrunţuroasă la pipăit. Îţi ia ochii albeaţa lor şi parcă tînjesc după ceva, abia aşteaptă să le însufleţească un creion. Ce clară va deveni orice linie pe hîrtia asta fără luciu care-ţi mîngîie privirea ! Desenează pe ea, dîra lăsată aici de creion va deveni sonoră, va cînta, va juca. Poartă creionul, desenează ! Da, vrei, şi totuşi ţi-e teamă să nu profanezi fila imaculată — ar fi ca un viol ! Dar vrei, vrei din toată inima !

Şi culorile... Nu obişnuitele acuarele, mici discuri de humă lipite pe un cartonaş, ci o cutie pe care ţi-e drag s-o simţi atît de grea cînd o iei în mîini. Înăuntru, un şirag de tubuleţe de tablă, fiecare cu eticheta lui. Pe fiecare etichetă un cerculeţ — ici galben-deschis, dincolo galben-închis, apoi maro şi încă un maro, dar ăsta altfel, mai închis, şi albastru, şi verde, şi roşu... N-o să desenezi pe hîrtia asta, o să treci de-a dreptul la culoare, o să pictezi ! Roşu pe alb, albastru pe alb, lilă, verde...

Nici un tablou din lume nu are farmecul inefabil al filei de hîrtie încă neîncepute. E o pictură imaterială, o pictură-vis. Poate fi ceva mai frumos decît asta ?

Întîmplător sau intuitiv, Savva Ilici — acest profesor autodidact, acest pictor autodidact — fără să fie de loc un om cu stea în frunte, făcuse cel mai înţelept lucru cu putinţă : îi dăduse lui Feodor hîrtie albă, culori şi un singur sfat : „Aşterne pe hîrtie orice vrei !“ El nu punea visului nici o piedică.

Cu blocul şi cutia de culori subsuoară, Fedka plecă în fugă acasă, în fugă străbătu crîngul de plopi desfrunzit, mestecănişul, brădetul nins — repede, repede, hai mai repede ! Frenezia lui, desigur, nu se deosebea întru nimic de nerăbdarea oricărui alt băieţaş fericit că a căpătat o pereche de patine sau de schiuri noi : repede, să

le-ncerce, să zboare cît mai curînd cu ele pe gheață, pe albul zăpezii !

Așterne pe hîrtie orice vrei... Da, dar ce ?

În izbă acasă nu găsi nimic demn să-i rețină atenția : masa, soba, la gura ei o covată, pe laviță mîța. Ar porni pe uliță-ncolo, da-i iarnă, unde să se instaleze cu blocul și culorile ? În troiene ? Totuși prima foaie din bloc îl ispitește într-una, tubulețele sînt pline... trebuie să încerce numaidecît, fără nici o întîrziere. Se instală deci, cu blocul, la fereastră.

Privind afară prin fereastra joasă, mică, iarăși nu văzu nimic deosebit, zăpadă, și-n mijlocul unui troian mesteacănul tînăr lîngă care se oprea de obicei cîinele din curte, Kasian, ca să ridice un picior. Nimic interesant, dar n-avea de ales. Găsi printre farfurii una veche, un hîrb, își pregăti pe marginea ei cîteva culori, luă în mînă o pensulă, mai privi o dată, atent, afară... Și atunci făcu o descoperire. Dacă-i mesteacăn, firește că-i alb, așa gîndise totdeauna, dar uite că, după ce privești din nou ca să te-asiguri, constați că nu-i așa, troianul se poate spune că da, e alb, pe cînd mesteacănul e galben, și nu-i un galben obișnuit, e o altă nuanță, mai caldă, ca de trup de om gol. Chiar i se făcu milă de bietul mesteacăn — gol, dîrdîind de frig acolo, în mijlocul troianului.

Cîntări în minte ce culoare să ia și, dintr-o singură trăsătură a pensulei, împlîntă cu îndrăzneală — pentru prima oară în viața lui picta după natură, așa încît nu se simți intimidat — împlîntă cu îndrăzneală mesteacănul într-un troian imaginar. Mesteacănul apăru pe hîrtie cam prea oacheș, asta însă nu-l descurajă de loc. Remarcase în troian cîteva dîre adînci, albastre — pune-le pe hîrtie ! În spatele mesteacănului era un zaplaz putred, lăsat pe-o parte — ăsta cu negru ! Și cu aceeași culoare, niște pete pe trunchiul mesteacănului : cioturi.

Scurt și-nfipt, în nici cinci minute tabloul era gata. Fedka își înșfăcă din cui căciula, cojocelul, luă blocul de desen subsuoară, țîșni în curte, și hai : brădetul, mestecănișul, crîngul de plopi — se duse glonț la Savva Ilici. Îi era peste puteri să aștepte pînă a doua zi, trebuia să afle numaidecît opinia maestrului...

„C-o fi albă, c-o fi neagră, dar pînă la cincizeci de verste de-aici, orice drum ai apuca, nimeni nu pictează mai frumos ca mine", își spunea cu încredințare Savva Ilici în momentele de maximă sinceritate față de sine însuși. Și avea dreptate, întrucît pe o rază de cincizeci de verste în jurul satului nimeni nu se ținea de asta, doar Platon Muha, care făcea firme. Pe Savva Ilici, chiar dacă i se admirau tablouașele, și unii i le mai și lăudau : „Tii, e ca aievea..." totuși, nu-l lua nimeni în serios, „se distrează, dă-i pace". Sfîntă Artă ! În mijlocul indiferenței generale, Savva Ilici Kocinev de-o viață întreagă o idolatriza, trăia numai pentru ea, credea în ea, i se-nchina fără să-l tulbure de loc constatarea că nimeni dintre cei din jurul său nu mai avea această credință.

Pe neașteptate iată că în preajma lui s-a ivit cineva, o ființă care dorește să creadă și ea în artă — în sfîrșit s-a terminat cu singurătatea lui Savva Ilici, Savva Ilici și-a găsit un coleg. Ființa aceasta nu consideră pensula și culorile drept o joacă, o pierdere de vreme, e un om tînăr — ce „tînăr", un copil — îi stă în față viața întreagă și, după toate semnele, are ceva de spus, ceva care... Fără să ezite, Savva Ilici declarase că Feodor avea mare talent.

— Și cel mai bun profesor e natura. Învață de la natură, îi repeta necontenit ceea ce prinsese și el cîndva, în treacăt, cine mai știe de la cine.

Asta era tot ce știa. Nici nu se gîndea să dispute naturii rolul de maestru ; adăuga numai, din cînd în cînd, cu importanță, ca să-i deschidă ochii lui Feodor :

— Mie, toată viața mea, natura mi-a fost dascăl.

Dar natura, cu acel pîrîu al ei, Ujdalița, care șerpuia capricios, cu dărăpănatele băi țărănești care se oglindeau în apă, cu luncile ei vaste, inundate uneori pînă hăt-departe, cu spuma înfloriților ei mălini în luna mai, exultanta, imoderata natură se dovedea a fi pentru Savva Ilici un dascăl, vai, posac, negeneros. În oricare din tablouașele lui Savva Ilici apăreau aceleași drumuri de țară, galbene, aceeași iarbă verde, vreun pîrîiaș albastru, cerul azuriu cu sau fără norișori cîrlionțați și fiecare copăcel echipat reglementar cu toate crenguțele sale.

La Feodor rîul era uneori negru ca păcura, poteca — de un violet-dens, un trunchi de arbore — roz, cerul — verde. Savva Ilici îi examina operele îndelung și respira din greu pe nas, copleșit, perplex :

— Hm... Ai personalitate... Apoi rostea sentința : Ești un impresionist, măi frate.

De fiecare dată după astfel de convorbiri, bătrînul rămînea vădit tulburat, se așeza în fața lucrărilor lui, își scărpina chica rebelă și, contemplîndu-și lung-lung curățeii brăduți și mesteceni, și nourașii rotunjori de pe cerul de un albastru fără meșteșugiri pretențioase, delibera : „Eu vreau exact așa cum e în natură... A nu, eu sînt un realist, chiar dacă, firește, nici pe departe nu pot fi comparat cu Levitan."

Ultima dintre aceste două mărturii, îndreptățită, era, în același timp, mai mult decît o evidență. Pînă și pentru Feodor.

Savva Ilici se pierdea cîteodată în visuri :

„Cum ar fi fost oare viața mea, dacă deveneam pictor cu adevărat ?... Aș fi hoinărit mult, mult timp de colo, colo, pretutindeni, din sat în sat, dintr-o comună în alta, pînă mi-aș fi găsit în cele din urmă o casă și m-aș fi stabilit. Nu una de om bogat, nu palate, ci o căsuță : tindă, cămară și două odăițe, atît. Dar într-un ținut frumos. Parc-o și văd, măi frate : sus, pe malul rîpos al vreunui rîu ; la cîțiva pași, în vale, sclipesc undele apei, crește stuf, tufișurile se țin lanț, ici-colo, unde apa-i mai potolită, vezi frunze de nufăr, late, ca niște clătite în tigaie — și dincolo de rîu, pînă-n zare, luncă verde, cătune, turnul unei vechi biserici strălucește alb în soare, și departe-n zare, la toarta cerului, o pădure albastră-albastră ca la Esenin : *„Numai albăstrime suge ochiul tău..."* Și-n pădurea aceea din depărtare, măi frate, seara, amurgurile : vîlvătăi pînă-n cer ! Ca o răzmeriță, Doamne ferește ! Să tot stai la fereastră, să privești ! Pămîntul însă picotește, tihnit, îndestulat. Și rîul se-ncinge la roșu de văpaia din cer... Iar în spatele casei să-nceapă dintr-o dată altă pădure — umbră deasă, mușchi reavăn, miros gras de ciuperci... N-aș mai pleca nicăieri, aș rămîne acolo toată viața, și-aș lucra, aș lucra pînă n-aș mai putea.

M-aș scula dimineața la patru, mi-aș lua culorile, hîrtia... Cînd le iese-n cale vreo vîlcea, oamenii ce zic ? Vîlcea. Niște tufișuri, o potecă, bălării — împărăția bălăriilor. Nimeni nu dă atenție, nimeni nu aruncă nici o privire într-acolo. Eu m-aș instala cu uneltele mele tocmai în fața acelei împărății a bălăriilor și pe urmă... ia poftim, oameni buni, uitați-vă pe lîngă ce mîndrețe de locuri treceți și nu le observați, deschideți ochii mari, bucurați-vă, sînt atît de frumoase meleagurile astea pe care vă duceți voi traiul, ce vă mai trebuie ? Și oamenii poate s-ar înduioșa de-atîta frumusețe, ar deveni mai buni unul cu celălalt... Le-aș umple inimile de bucurie pentru toată viața lor, ar fi și pentru mine o mare bucurie : viață pașnică, în tihnă — ajungi suta de ani și tot nu te mai saturi de trăit. Iată, asta-nseamnă, frate, să fii artist. Să te simți fericit clipă de clipă. Chiar nu pricep de loc, de ce pictorii mari stau mai mult la oraș, se feresc să dea ochi cu natura ? Măcar unul de-ar veni vreodată aici la noi, să mă uit la el pe săturate cum lucrează !

Savva Ilici spunea de obicei toate acestea cînd se aflau acasă la el, în cămăruța lui, prin fereastra căreia vedeau doar pereții din spate ai magaziilor gării și, ceva mai încolo, o parte din calea ferată cu mormanele ei de zgură înșirate pe marginea terasamentului. Nu mai trăgea acum nici o nădejde că va deveni pictor de seamă și că-i va fi dat să cunoască odată și odată acea supremă fericire molcomă pe care o visa.

Lui Feodor Matiorin, în schimb, totul i se părea foarte realizabil. Începuseră a-l fura visurile și pe el : cum s-ar scula dis-de-dimineață să-i dea bineț grangurul în crîng, cu viersul lui șuierat din gușă, cum ar porni prin iarba plină de rouă să descopere nepieritoarea frumusețe pe care-o tăinuiesc în sînul lor văiugile, poienile, malurile unui rîu năpădite de sălcii, acea frumusețe care va umple de bucurie inimile oamenilor și le va îmblînzi. Ce poate fi mai pur decît o asemenea viață tihnită ? Pînă nu prea demult, citind cărțile vîrstei sale, Fedea își dorise o viață cît mai plină de aventuri, visase călătorii pe cele mai depărtate mări — și chiar parcă simțea pe buze gustul vîntului sărat — visase palmieri, stînci, isprăvi vitejești. Acum nu-i mai trebuia nimic din toate acestea.

Lumea nu-i de cucerit numai în lung și-n lat, ci și în adîncime. Îți trebuie un bloc de desen, culori, pădurea, lunca, pîrîul, cerul, și mai ce ? Nimic. Mîinile. Totul îți stă la dispoziție, ai pretenții atît de modeste, atît de puține și ceea ce dorești să realizezi e atît de ispititor ! Asta-i tot, nu-ți mai trebuie nimic altceva.

4

Moscova-i Moscova, farmecul ei te face să uiți o vreme de satul tău natal, Matiora. Dar nu uita că la Moscova sînt și două clădiri sacrosancte pe care nu trebuie să le ocolești, orice s-ar întîmpla. Ăsta ți-e vechiul jurămînt, căruia i-ai rămas mereu credincios de-a lungul anilor. Prima dintre cele două clădiri e Tretiakovka ; cealaltă, Institutul de arte plastice.

Reintegrîndu-l solitudinii pe milițianul pus de strajă la Tretiakovka, Feodor porni în căutarea institutului.

Trecură ore pînă cînd, prin învălmășeala de pe zgomotoasele, labirinticele străzi ale nemărginitului oraș, dădu în sfîrșit de ușa unei intrări, lîngă care sta prinsă-n perete o modestă firmă — firma îl asigură pe Feodor că n-a greșit drumul, se afla într-adevăr în fața Porților ce dau în templul Marii arte.

Institutul de arte plastice ! Nu-i trecuse niciodată prin minte că ar putea să nu-și continue studiile aici și totuși, cînd se văzu în fața acestei uși, îl trecură fiorii. Nu de teamă ; de adînc respect.

Apăsă pe clanță, ușa se dădu puțin în lături și în cadrul ei răsări ca din pămînt un bărbat masiv cu șapca trasă pe frunte pînă la sprîncene :

— Ce dorești, tinere ?

Ce dorea ?... O, n-ar fi reușit să-i explice totul așa, repede, în două cuvinte. Multe dorea : mai întîi, să privească și să-și dea seama ce anume este acest Institut de arte plastice ; al doilea, să afle cum ar putea intra aici, la cursuri ; al treilea, să stea de vorbă cu unul din cei ce răspund de rosturile institutului, ca să-i demonstreze că e mai bine ca el, Feodor, să fie primit de la început,

altfel o să-i sîcîie an de an, pînă cînd, în cele din urmă, tot va fi admis aici.

— Tinere, te-am întrebat ce dorești.

— Să... fac cunoștință cu...

— Cu cine ? Cu mine ?

— Și cu dumneavoastră dacă sînteți de la Institutul de arte plastice.

— Sînt. Păzesc intrarea. Cînd nu se lucrează, fac de serviciu aici, ca să tai drumul nepoftiților.

— Cum ? Adică...

— Azi e duminică. Ori ai uitat ? Nu-i nimeni în institut. Hai, șterge-o ! Și paznicul întredeschise ușa, dar Feodor rămase locului, dezolat.

— Și ce-am mai mers pînă aici...

— Asta-i situația. Fă cale-ntoarsă.

— Vin de tare departe.

— De unde ?

— Din regiunea Vologda.

— Mda, nu-i la doi pași... Așteaptă pînă mîine, flăcăule, ce putem face ?

— Tocmai asta-i, nu m-am gîndit că...

Paznicul avu o intuiție :

— Știi ceva ? Un singur om mai e azi în tot institutul... Vine și el tot de departe, abia s-a-ntors din armată. A fost profesor la institut, pesemne că acum o să-și înceapă iarăși cursurile. Stai de vorbă cu el, dacă vrei.

— Da ?

— Păi cum ! Îl găsești la sigur în atelier la anu' cinci, etaju' trei, vezi că scrie-acolo pe-o tăbliță : „Anul V. Atelier". Da să nu mă dai de gol că te-am trimis eu, auzi ?

— Nici o grijă ! Etajul trei, da ?... Pe ușă scrie „Anul V", da ?

Feodor se și avîntase în sus pe scări.

Un coridor lung, întunecos, gol, ecoul pașilor răsunînd grav și o singură fereastră în capăt, una imensă, prin care zărești strada scăldată în soare. Pe pereți nici un ornament. Din loc în loc, uși înalte. Feodor se simte intimidat de austeritatea aceasta ceremonioasă. Pînă și aerul pe care-l respiră aici e altfel, miroase peste tot a văpsea, niște văpsele neidentificabile, a pînze vechi, a praf din

subsolurile vreunui muzeu. Pînă și aerul... Va să zică acesta-i institutul! Aici se dă acea sfîntă învățătură, despre care Savva Ilici îi vorbise de-atîtea ori cu glasul înăbușit de emoție. Ei, iată, Feodor a izbutit totuși să pătrundă aici!

Printr-o ușă întredeschisă îl întîmpină glasul cuiva care fredona un cînticel — un glas de bariton cam răgușit:

În alt sat m-am măritat,
M-a luat cu el bărbatul,
Și-mi era străin tot satul...

Feodor ciocăni cu sfială în ușa aceea.

— Dumneata ești, Vasili Nikitici? Intră!

Feodor ezită puțin — invitația nu-i fusese adresată lui, totuși intră.

— Ee, da ce mai e asta... Cine ești dumneata?

— Feodor Matiorin.

— Hm... Sincer vorbind, e un răspuns care nu contribuie la elucidarea problemei.

Spațioasă, luminoasă, camera era plină de șevalete (despre existența acestui instrument al pictorilor Feodor aflase de mai demult din cărți sau examinînd reproducerile); pretutindeni, de-a dreptul pe dușumea, tablouri mari rezemate de pereți. Aveai impresia că nu mai stă nimeni aici, se renovează locuința.

În mijlocul dezordinii din încăpere — un lungan în bluză militară. Ciolănos, umeri înguști, figură prelungă, nas acvilin, buza de jos răsfrîntă sarcastic, privire francă.

— Ei, care-i povestea, Feodor Matiorin?

— Venisem să... Aș vrea să mă uit și eu puțin... dacă se poate.

Celălalt, lunganul cu bluză militară, îl privi cercetător pe Feodor de la sandale pînă-n vîrful capului: hăinuța cu fermoar uzată, mototolită, părul cam vîlvoi, blond ca grîul și decolorat de soare, obrajii la fel, pîrliți zdravăn de soare ca la țară, așa încît rămîneau tot negricioși, deși flăcăul roșise pîn-la urechi, un aer de pronunțată naivitate care dădea oarecare expresie trăsăturilor destul de grosolane, incerte, blajine ale acestei fețe rotunde — în totul, ai fi zis, un prostănac, dacă

n-ar fi fost ochii. Dar ochii lui larg deschiși, ochii lui albaștri, fără nici o reticență în culoare, parcă someză așteptînd să li se arate ceva cu totul deosebit, vreo minunăție.

— Abia ai sosit... să te uiți... Și vii de departe, sigur... Ce mai vorbă, cred, mi-e clar.

Feodor făcuse cîțiva pași înăuntru, sorbea din ochi tablourile rezemate de pereți. Primul pe care-i căzu privirea înfățișa o fată în rochie înflorată de vară, împletind la ciorap : capul ușor aplecat, figura umbrită, gîtul alb, părul inundat de lumină. Feodor fusese gata să exclame admirativ, însă după ce privi mai bine, își înghiți cuvîntul. Era deprins cu suprafața netedă a reproducerilor, cu acuarelele lui Savva Ilici pictate lins, iar aici, pe pînza aceasta din fața lui, culoarea stătea gloduroasă, fusese trîntită înadins cu o dărnicie barbară, sfidînd orice gingășie de tușă. Figura fetei : cîteva trăsături de penel groase, neglijente ; părul filtrînd lumina — o învîrtejire de nuanțe ; și rochia... o, aici, hotărît că totul nu reprezenta decît un dans furtunos al penelului, cu latul, pe pînză. Feodor nu mai prindea sensul acestor explozii a pensulelor parcă înnebunite. Neglijența execuției îl ofensa.

— Pe cît văd, nu-ți place ? se interesă militarul.

Feodor tăcu, abătut.

— Astea-s ultimele lucrări ale celor din anul cinci. Ține cont, în anul cinci nu mai pot fi considerați studenți ; sînt pictori în toată regula.

Feodor tăcea.

— Bun. Nu-ți place. Să-ți arăt altceva... Vin' de te uită ici.

Deschise un dulap, scoase la iveală pe rînd trei statuete : un moș cu barba stufoasă, bustul destul de voluminos al vreunui mare demnitar de pe vremuri, cu perucă frizată și o decorație, o stea, pe piept, iar a treia era un cap mic, parcă de băiețaș, parcă de femeie...

— Uită-te bine la toate trei și spune-mi care-ți place mai mult ? Uită-te, uită-te atent, nu te grăbi să-mi răspunzi.

Trei figuri de ipsos își ațînteau asupra lui Feodor ochii lor fără vedere : moșul acela ursuz, cu barba-n

noduri ; bine hrănitul demnitar deplin satisfăcut de sine însuși ; și femeia... Nu mai văzuse niciodată fețele acestea, îl luau prin surprindere.

— Nu știu, recunoscu Feodor cu sinceritate. Poate că bătrînul...

Îl dusese-n ispită aspectul maiestos al bătrînului.

— Ce vorbești ! exclamă celălalt, lăsîndu-și mîna pe creștetul moșului. Ca artă, ca măiestrie, n-are nimic remarcabil. Merită atenție numai fiindcă reprezintă chipul unui mare poet din antichitate, Homer. Ai auzit de Homer ?

— Da.

— Astălaltă, în schimb, e făcută de un om de talent, și-și mută mîna pe umărul demnitarului, mîngîie ghipsul cu palma lui lată. Operă a sculptorului rus Șubin... Mare talent, nimic de zis, dar... Dar din cînd în cînd, în curgerea timpului, mîna omului făurește și altceva mai aparte, cîte o operă extraordinară, incomparabilă...

Cuprinse ușor cu degetele — avea unghii tari, spatulate — cea de-a treia lucrare : cap de femeie.

— Asta, de pildă. E numai o copie... Și, ca să spun drept, o copie nu tocmai fericită. Totuși, dacă vrei, îți poți da seama, privind-o, ce înseamnă genialitate.

Feodor se alarmă, crezuse că omul de lîngă el, omul acela cu bluză soldățească, intenționa să vîre îndărăt în dulap sculptura. Dar Feodor nu avusese răgaz s-o contemple atît cît ar fi dorit și tocmai lucrarea aceasta, fără îndoială, era cea mai interesantă, cea mai importantă din tot ceea ce văzuse, din tot ceea ce va mai putea vedea azi. O sculptură extraordinară ! Incomparabilă !

— Dați-mi voie s-o privesc !...

Militarul puse sculptura pe masă în fața lui Feodor.

Acum, privind-o lung, Feodor aștepta să se simtă uluit, să i se curme respirația. Doar e o operă extraordinară, incomparabilă !

Nu descoperi însă nimic „extra", nimic deosebit — capul unei femei, o figură feminină într-adevăr frumoasă : bărbie delicată, dăltuită elegant, nas drept, un aer straniu al ochilor, o față ca toate fețele, și atît...

– Cine-i asta ? întrebă, dezamăgit.

— Nefertiti, regina Egiptului.

— A ! A... ha...

— Are peste trei mii de ani... Adică aproape vîrsta istoriei omenirii. Popoare după popoare, în răstimpul acesta, au apărut, au înflorit, au pierit, au fost date uitării. Pe cînd Nefertiti... Poate că amintesc despre ea și tratatele de istorie, bineînțeles, fără lirism, în stilul arid, impasibil al oamenilor de știință. Dar m-aș putea eu oare simți îndrăgostit, fermecat de Nefertiti pentru că ea a luat parte la realizarea cutăror sau cutăror reforme ? Ce-mi pasă mie de reformele de-acum trei milenii ! Au fost cîndva, nu-mi provoacă nici o emoție !... Iată însă că un om despre care nu știu nimic, un om cu har dumnezeiesc și, desigur, în adîncul sufletului său, în secret, îndrăgostit de femeia aceasta (pentru că fără dragoste crearea unei asemenea capodopere ar fi exclusă), a ales o piatră și a început s-o cioplească. Înțelegi ? O piatră ! Cel mai inert lucru din cîte sînt pe lume, cel mai neanimat... Privește cu atenție buzele reginei Nefertiti. Zîmbetul încă nu flutură pe buzele acestea, dar stă gata-gata să apară... uite-l, e gata-gata ! Fără să vrei, abia aștepți ivirea acestui zîmbet care, neîndoielnic, va fi plin de încredere în oameni, va fi de-o sinceritate desăvîrșită — îl aștepți, de parcă el ar fi însăși fericirea ta. Buze ademenitoare, buze de neatins, buze naive și în același timp enigmatice, pudică întrupare, sînge alergînd fierbinte sub pielița fină — buze de piatră ! O, cîte femei frumoase n-au fost pe lume ! Ei și ? Ce am eu cu ele ? Față de Nefertiti însă, iertați-mă, nu pot rămîne indiferent. Nu pot rămîne indiferent față de ea, pentru că acum trei mii de ani un artist genial a imortalizat-o dăltuind piatra moartă. Și piatra a devenit vie, piatra trăiește și azi. Adevărată minune...

Negri, apropiați mult de rădăcina nasului, ochii celui pe care Feodor îl cunoscuse numai de cîteva minute aveau o privire arzătoare, pe tîmplă i se zbătea într-una o vinișoară, și Feodor, aruncîndu-și privirea în treacăt asupra celorlalte două statuete, constată că a și început să-l deteste pe Homer, un moș bărbos, de-o gravitate glacială. Nu-și dorea altă bucurie mai mare decît zîmbetul reginei din Egipt, voia să nu-i fie nimic mai drag pe lume decît

zîmbetul ei neivit, inima lui acum aparţinea cu totul şi cu totul Nefertitei, numai ei ! Îl uimeau acum nu numai buzele reginei, dar şi languroasele arcade ale ochilor ei stranii, prelungi, şi curbura gingaşă, subtilă a gîtului şi ovalul dulce al feţei. Puţin mai înainte, privind-o, se holba stupid, fără să înţeleagă nimic. Acum şi-a recăpătat vederea ! Nu-i asta o minune ?

— Am vrut să-ţi dau un exemplu de ceea ce înseamnă într-adevăr artă. Ţi-e clar ?

— Foarte clar ! Acum am înţeles totul, totul ! răspunse Feodor nemaifiind în stare să-şi ia ochii de la Nefertiti.

Celălalt, omul în bluză soldăţească, zîmbi :

— Totul... În artă nimeni nu poate înţelege totul. Încă nu s-a născut un asemenea om şi nici nu se va naşte vreodată.

— Nici dumneavoastră ? se miră Feodor. Iar celălalt izbucni în rîs.

— Eu ? Să-ţi mărturisesc : eu mai puţin decît mulţi alţii.

— Dar mi s-a spus că sînteţi profesor, îi învăţaţi pe studenţi...

— Numai ceea ce ştiu. Şi nici asta nu reuşesc totdeauna.

Făcînd eforturi să nu-şi manifeste jignitor neîncrederea, Feodor arătă cu capul spre tablourile rezemate peste tot de pereţi :

— Le-aţi fost profesor şi celor care-au făcut astea ?

— Mai demult... Sînt profesor, da, însă azi mi-am dat seama că unul dintre elevii mei ştie tocmai ceea ce mie personal nu mi-a fost accesibil niciodată.

— Cine-i acela ?

— Chiar autorul tabloului care ţi-a displăcut atît de mult.

— Ciudat... Dumneavoastră vă place ?

— Da.

— Ciudat... Dar cine l-a învăţat pe el ceea ce dumneavoastră nu ştiţi ?

— Nimeni.

— Aaa, pricep... Vreți să spuneți : fiindcă are talent, și-a găsit singur drumul ?

— Exact.

La răspunsul acesta, cu siguranță că naiva fizionomie a lui Feodor trădă o suficiență, o îngîmfare fără margini — în adîncul sufletului său, el nu se îndoia cîtuși de puțin că are talent — și celălalt, omul cu bluză soldățească, ghici :

— Cum văd, ai de gînd să te faci pictor ?

Feodor recunoscu, intimidat :

— Aș vrea...

— Bine. Dar să știi că zi de zi, lună de lună, an de an, într-una o să te tortureze o singură întrebare, una foarte simplă și totuși groaznică : ce-i arta ? Care-i adevărul în artă ? Vei avea absolută nevoie să-l descoperi — însă e cu neputință. Răspuns pe deplin edificator la întrebarea aceasta nu există. Te va durea neputința dumitale, te vei disprețui, te vei urî, te vei dușmăni pe dumneata însuți. Și ferească-te Dumnezeu să nu mai vrei să-ți pese de întrebarea asta groaznică, ferească-te Dumnezeu să uiți de ea măcar o clipă, înțelegi ? măcar o clipă. Atunci ai avea parte de-o viață tihnită, te-ai simți împăcat, satisfăcut de dumneata însuți, îți va merge bine, dar pictorul din dumneata va fi murit...

Privirea surprinsă a lui Feodor îl făcu pe omul în bluză soldățească să se întrerupă brusc :

— Ce-ți spun eu toate astea ? Că deocamdată tot nu poți pricepe.

Privirea lui Feodor candidă, ochii lui albaștri deschiși-mari — nu era greu de loc să citești în ei adîncul sufletului necomplicat al acestui băiețandru. Pentru el totul e ceva nemaipomenit, uluitor, altfel decît cum trăise pînă acum. Un vis ! Nu-l înspăimînta nici o întrebare, fie ea și de trei ori mai grea. Acum îi este clar aproape orice, și mai departe, în viitor, va dezlega încă și mai multe. Negreșit !

Și-apoi el, Feodor, mai posedă un secret pe care, desigur, orășeanul acesta ciudat nici nu i-l poate bănui : va locui la țară, își va găsi acolo, mai curînd sau mai tîrziu, o căsuță pe malul unui rîu la marginea pădurii și în fie-

care dimineață se va scula înainte de răsăritul soarelui, în fiecare dimineață, salutat de trîmbițele cocoșilor și de fluierul grangurului, va porni să facă alte noi descoperiri. În rîpe și crînguri, în poienile umbroase, pe mal, la cotitura unui rîu, pretutindeni în natură va descoperi și frumusețea cunoscută de oameni și cea pe care ei n-o știu. Ce, întrebarea asta firoscoasă îi poate fura văiugile, poienile ?

Palavre ! Nu se teme de nimic, va fi pictor ! Și se uită cu entuziastă afecțiune la noul său cunoscut, profesorul în bluză soldățească. Acesta repetă :

— Nu, nu poți înțelege... Încă n-ai vîrsta.

În același moment, dincolo, în coridor, unde pînă atunci domnise tăcere deplină, se auziră bocănind niște pași grei și totodată grăbiți. Cineva dădu ușa de perete : paznicul ; cu sîngele năvălit în obrajii plini, cu ochii rotunzi de spaimă și alergătură, cu gura întredeschisă, înghițind aer într-una ca peștii pe uscat.

— Valentin Veniaminovici !...

— Ce-i ? Ce s-a-ntîmplat ?

— Răz...boi !

— Ceee ?

— Război... cu nemții... S-a anunțat la radio...

Amuțind dintr-o dată, omul în bluză soldățească își îndreptă brusc umerii, păru și mai înalt, și mai slab. Porni spre ușă, îi scîrțiiau cizmele ritmic.

Convorbirea fusese întreruptă. Prin ușa larg deschisă, se-auzeau răsunînd în coridor, din ce în ce mai stins, niște pași sprinteni, fermi și o dată cu aceștia, alții greoi, învălmășiți.

Pe masă, în mijlocul camerei, capul reginei Nefertiti. Același zîmbet milenar gata-gata să se ivească pe buzele ei ; ochii prelungi — ațintiți enigmatic în depărtări cine știe unde, dincolo de pereții camerei. Război... Încă unul...

Fusese întreruptă interesanta convorbire a lui Feodor...

Privi afară prin fereastră și văzu orașul dogorît de soarele fierbinte al acelei zile care avea să rămînă de neuitat, 22 iunie 1941.

5

. . . . . .
. . . . . .

Pe prispa încălzită de soarele primăvăratic, lîngă peretele unei uriașe magazii de cereale transformată în cazarmă, locotenentul Pacikalov, sosit în unitate de la școala de ofițeri acum trei zile, juca de unul singur „cuțitașul". Juca pasionat, briceagul zbura neîncetat în aer și apoi se înfigea cu vîrful lamei în pămînt. Locotenentul număra :

— ...Două'unu, două'doi, două'trei... și exclama încîntat : Bravo, Iurka !...

Era în toiul acestei distracții de pușteni, cînd i se prezentă caporalul Feodor Matiorin.

Locotenentul Pacikalov zărise mai întîi o umbră pe pămînt în apropiere, înălțase capul și roșise mai să-i dea lacrimile... Din clipa aceea începuse a-l urî de moarte pe Feodor.

Divizionul 131 de artilerie înainta spre linia frontului.

Era în vara lui 1942, ziua începuse cu o arșiță necruțătoare. După ce-ai mers mult timp prin stepa monotonă, goală, pîrjolită de soare și uscată, după ce-ai străbătut stepa unde te înăbușă ca un abur mireasma pelinului dogorît de căldură — lunca Donului pare un colț de rai. Pe-aici e cîmp verde, plin de viață, și ți se mai înviorează dacă nu trupul, măcar sufletul ; pe-aici mai dai cu ochii din cînd în cînd de mici familii vesele de sălcii ; pe-aici cît de cît mai adie și-un pui de vînt, dar nu ca-n stepă, torid, cu gust amar de pelin, fire-ar el să fie, ci unul răcoritor, jilav, reamintind sfios că ne aflăm pe-aproape de un rîu mare. Aici pămîntul vegetează în tihnă, e un pămînt rodnic, ferice de el că nu-i lipsește apa.

Dar în depărtări, dincolo de marginea acestui ținut luxuriant, se aud tunete ca de furtună, un duruit înăbușit continuu. Involuntar înalți privirea, să vezi unde-i înnorat... Cerul e senin, arșița încă n-a izbutit să-l decoloreze, e un cer de-un albastru curat, ud parcă, și zăduful crește mereu, minut de minut. Nu-i furtună, e război. Războiul e în față, pe-aproape, la o zvîrlitură de băț.

De sub copitele cailor înhămați cîte șase laolaltă se-nalță nori de praf. Și în praful acesta gros, care se-așază din nou, roțile tunurilor de 76 milimetri se rostogolesc greoi, întipărindu-și horbota grosolană a urmelor. Lungi, țevile se leagănă cu ascunzătoarele de flăcări îmbrăcate cu învelitori din pînză de cort. Și carabina îți trage umărul în jos. Agenții călări strigă din mers ceva. Se-aud comenzile : „Maarș ! Maaarș !"

Înainte marș ! Pînă în locurile unde tună războiul e aproape, o zvîrlitură de băț.

În coloană, umăr la umăr cu Feodor, noii lui tovarăși calcă apăsat, ca și el, drumul cu praful de-o șchioapă. Împreună și-au început cu toții ziua aceasta, împreună au văzut cu toții răsăritul soarelui, dar toți îi vor vedea oare și apusul ?...

Războiul e aproape. Acuși-acuși le va arăta misterioasa-i față !

Cînd se duceau la instrucție, cărînd cu ei bobinele pe care se înfășoară cablul, abia așteptau să sosească ziua aceasta.

Mărșăluind aliniați, cîntau : „Hei, hei, trece un erou..." și așteptau să vină odată ziua aceasta.

În vagoanele de marfă, cu sobițe, călătorind spre front, așteptau arși de nerăbdare ziua aceasta.

Și iat-o : cer albastru, soarele frige, se-aude comanda : „Înainte, marș !" Înainte ? Acolo, înainte, e zvîrlită-n joc ca o miză viața a milioane de oameni. Iar îndărăt e țara — țara nemărginit de mare, necotropită de inamic, nepîrjolită de incendii, nesfîrtecată de proiectile. A rămas undeva îndărăt, în țară, și satul Matiora, cu băile lui mici țărănești de pe malul Ujdaliței, cu podețele lui de scînduri, cu naltele lui cumpene de fîntînă, care scîrțîie. Satul natal Matiora, acest scump colț de rai, acum e departe-departe de-aici, ca Australia parcă. „Înainte, marș !" O să revadă el vreodată satul Matiora ? O să mai străbată cîndva, măcar o singură dată, drumul acela atît de cunoscut — prin brădet, prin mestecăniș, prin crîngul de plopi tineri ?...

Arșița încă nu-i copleșitoare, e abia începutul zilei — să vezi ce-o să fie mai pe urmă. Cîte mame nu-și vor însemna oare cu negru în calendar ziua aceasta ?

Mărșăluiesc în coloană Feodor și tovarășii lui. Fără să vrea, fiecare se gîndește la ceea ce-i așteaptă pe toți. Dar gîndurile acestea nu răpun viața. Totul se desfășoară ca de obicei.

Matvei Kosopalîi, încărcătorul scund, șchiop, se tot îndeasă în cercetașul Tihon Bucinev, arătîndu-i că și-a pregătit o bucățică de ziar să-și răsucească o țigară :

— Tu dai tutun, eu o hîrtiuță — cădem la învoială ?... Ce zici ?... Văd că nu zici nimic...

Tihon Bucinev calcă vîrtos, tace solemn.

— Ia aminte, neiculiță ! Doar te-am lămurit : tu pui tutunul, eu hîrtia — facem tovărășie. Ce zici ?...

Unul din prietenii lui Feodor, telefonistul Kotelnikov [1] — sau, cum îi spun băieții mai pe scurt, Mișka Gamelă — se tot vaită :

— Nu mai pot. Mi-s picioarele carne vie... Pe cuvînt, mi-a ajuns la os rosătura.

A făcut ieri schimb cu Zipunov, agentul călare : a dat bocancii și moletierele, plus o bucată din slănina primită de-acasă și rația de pîine, pe cizmele lui Zipunov, de box moale. După ce-a înfulecat slănina și pîinea, Zipunov s-a declarat gata să facă din nou schimb de încălțăminte, dar Gamelă mai rabdă, poate că cizmele, cu vremea, nu l-or mai roade.

Locotenentul Pacikalov, înainte de începerea marșului, a insistat să i se dea și în cele din urmă a obținut un cal de la rezervă. Acum, călare, își inspectează secția foarte mîndru, se-nfoaie, îi urmărește de sus cu privire de șoim pe cei ce merg pe jos, și strigă autoritar :

— Ține-aproape ! Ține-aproape ! Nu rămîne-n urmă !

Calul, o gloabă de ham, cu burta umflată și mers împrăștiat, merge alene cu capul aplecat, însă din timp în timp își saltă brusc crupa, fiindcă Enikeev, ghidușul bateriei, îl împunge pe furiș sub coadă cu vîrful ascuțit al unei nuieluțe. Pacikalov ajunge fără să vrea pînă la greabănul gloabei si se răstește îngroșîndu-și vocea :

— Nee ! Ai draci !

— E nărăvaș, tovarășe locotenent, îl compătimesc soldații.

---

[1] De la *kotelok* — ceaunaș, gamelă (rusă).

— Se cunoaște c-a fost la rație de ovăz în cazarmă, nu la tărîțe.

— Să-l țineți bine-n frîu, tovarășe locotenent, că altfel vă duce drept la nemți.

Locotenentul Pacikalov e de-o vîrstă cu Feodor, n-are nici 19 ani. Obrajii, indecent de bucălați, i-s ca-n palmă : nu tu mustață, nu tu barbă, și aproape că nici sprîncene n-are ; cînd se-ncruntă, abia poți deslușì pe fruntea lui două, trei cute neiscusite. Își dă silință să vorbească numai cu voce groasă și e înfumurat, umblă tot timpul cu nasul pe sus, în mers de obicei se leagănă ca rațele, îl imită pe comandantul divizionului, căpitanul Golovanov. Marea lui plăcere e să strige cît poate la subalterni, să „frece" pe cineva, să aplice pedepse. Dar cei mai mulți dintre cei pe care-i are în subordine, adică telefoniștii și cercetașii din plutonul de comandă, sînt mult mai vîrstnici decît el, cum să răcnești de pildă la Tihon Bucinev, care ți-ar putea fi tată ? Așa încît locotenentul Pacikalov își varsă necazul pe Feodor, s-a pus cu milităria pe Feodor și nu-l mai slăbește: „Asta-i drepți în front ? Unde-i dis-s-s-ciplina ? P-p-pentru.. ce nu ți-ai schimbat gulerașul ? Las-că scot eu din dumneata un soldat exemplar ! Ascultă comanda la mine : stînga-mpre-e-e...jur !"

Calul zvîcni din nou dînd îndărăt, și locotenentul Pacikalov, bănuind că este ceva în neregulă, descălecă repede. Nu voia totuși nici să umble de dîrlogi cu afurisita aceea de mîrțoagă, ca și cum ar fi tîrît după el un cîine-n zgardă.

— Caporalul Matiorin !

— Ordonați, tovarășe locotenent.

— Încalecă dumneata ! După ce terminăm marșul, îl duci la trenul regimentar.

— Nu-s obosit, tovarășe locotenent.

— Vor-r-rba ! Ordon : îl duci la trenul regimentar !

— Nu pot, tovarășe locotenent. Am un furuncul la... mă scuzați... la șezut.

Cîteva riduri brăzdară fruntea netedă a ofițerului. Mișa Gamelă se oferi, salvator :

— Dați-mi voie mie, tovarășe locotenent ! și strîmbîndu-se de durere, lăsîndu-se cînd pe un picior, cînd pe celălalt, adăugă : De cînd visez eu să merg călare...

Locotenentul îi trecu dîrlogii, îi aruncă ţanţoş lui Feodor o privire de gheaţă, care nu promitea nimic bun, se întoarse fără grabă şi, ţinîndu-şi cu o mînă porthartul, porni legănîndu-se spre capul coloanei.

Mişka Gamelă se apropie şontîc-şontîc de Enikeev şi-i înhăţă nuiaua :

— Dă-ncoa !

— La ce ? Ai cal vrednic, nu-ţi trebuie băţ.

— Nu de-aia. Ca să nu-l mai sîcîie muştele sub coadă... Ia ajută-mă să-ncalec... Of, cu forţa am să-i smulg bocancii din picioare lui Zipunov !

Călărind un armăsar roib, se apropie de pluton comandantul divizionului, Golovanov, robust, încins strîns cu fel de fel de cureluşe care străluceau încrucişîndu-se pe trupul lui ; părea turnat în şa ; casca trasă pînă pe sprîncene, la şold pistoletul, de gît automatul, aspect teribil, glas părintesc :

— Cum merge, voinicilor ? N-aţi amorţit ?

— Nu, tovarăşe căpitan ! Ne ţinem bine !

— Daţi zor, nu mai e mult şi ajungem.

Sub privirea căpeteniei lor, „voinicii" îşi îndreaptă spatele, calcă mai apăsat. Căpitanul Golovanov se-ndepărtează în trapul calului. Feodor îl petrece un timp cu ochii, i-e drag să privească spinarea asta viguroasă peste care se încrucişează fel de fel de cureluşe : aşa comandant, înţeleg, nu ca locotenentul Pacikalov ; Pacikalov să joace „cuţitaşul", nu să comande.

Coloana bateriei s-a deşirat, conductorii îşi agită bicele în aer, ţevile se leagănă.

— Înainte-e-e... ma-a-arş !

La război !

Dar războiul le ieşise el însuşi întru întîmpinare. Sus, în cer, două „Messerschmidt"-uri se năpustiseră asupra unui avion de-al nostru. Urletul motoarelor la viraje în momentele de efort maxim, sinistra lucire a aripilor în soare, zumzetul înfundat al seriilor trase des de mitralierele jumelate — dîre subţiri ca un păienjeniş de toamnă lăsate de gloanţele trasoare... Şi avionul nostru căzu, desfăşurînd în urma lui pe cerul albastru un văl gros, cernit.

Departe în stepă se înălţară rotocoale de fum...

Drum apăsător : rînd pe rînd trecură pe lîngă coloana de artilerie camioane pline de soldați, camioane încărcate cu lăzi de muniție, camioane transportînd ceva lung, voluminos, învelit în foi de cort — păreau scări pliante cum au pompierii. Și în coloană oamenii se înștiințau din gură în gură :

— „Katiușele", „Katiușele"...

Acea armă cumplită, misterioasă, despre care se povesteau atîtea și atîtea. Drum apăsător. În urmă, în stepă se înalță mereu rotocoale de fum.

Jur împrejur depărtările strălucesc albastre, iarba din luncă îți mîngîie văzul cu verdele ei proaspăt, sălciile se adună grupuri-grupuri, cerul e afund, de nepătruns. Jur împrejur se-ntinde lumea, lumea scăldată-n soare !

În stepă, rotocoalele de fum...

Și Feodor nu crede, nu ! El, să moară ? Ar însemna să dispară totul — lunca asta cu mănunchiurile ei de sălcii, și depărtările, și cerul, și soarele, ar dispărea Matiora, ar dispărea Moscova pe care doar nu demult reușise în sfîrșit s-o vadă — ar dispărea totul, universul întreg. I s-ar amputa centrul — care-i el, Feodor Matiorin ! El ? Să moară ?... Asta-i de neînchipuit ! E imposibil !

În stepă, rotocoalele de fum...

Feodor chiar simte că inima îi dă brînci înainte, spre front — hai mai repede, hai mai repede ! În fața lui, pe front, se găsește ceea ce constituie noul, esențialul, evenimentul extraordinar — în fața lui, pe front, are loc ceea ce mai tîrziu li se va relata elevilor la școală, în cursul lecțiilor. Ce, e puțin să lași urme în istorie cu tălpile cizmelor tale ?... Mai repede ! Feodor privește avid drept înaintea lui. În depărtare acum se și pot distinge tighelurile grăbite înscrise în aer de rafalele de mitralieră.

Îndărăt, departe în stepă, rotocoalele acelea de fum continuă să se înalțe...

6

Feodor crezuse că, imediat ce va sosi pe front, va și vedea nemți, va pune mîna pe carabină. Trebui totuși să pună mîna imediat, nu pe carabină : pe lopată. Și nu

se vedea nicăieri nici un neamț — ai noștri nu avură altceva de făcut decît să se afunde în lanul de grîu.

Dogorît de soare, pămîntul frige. Din țărîna încinsă neîncetat se înalță valuri de aer tot atît de fierbinți, e o diafană curgere continuă în sus, imensul orizont al stepei, împins de toate valurile acestea, vibrează, se lărgește, ai impresia că n-o să mai reziste presiunii și că uite, acuși-acuși, o să plesnească, o să se spargă.

Pînă-n zare, spic de spic, holda — neclintită. Numai bună parcă să-ți faci vînt, să-ncepi a fugi săltînd prin grîul inundat de soare și să tot fugi așa mereu înainte, fără să te afunzi. Holda-i perie, o mare de grîu, Feodor n-a văzut de cînd e el asemenea holdă fără capăt ! Tăcut din fire, Tihon Bucinev, un țăran pe care de obicei nimic nu-l uimește (e din aceeași regiune cu Feodor, de prin părțile păduroase ale ținutului Vologda), acum nu se mai poate stăpîni, exclamă într-una :

— Ah, ce mai grîu ! Ia uite numai ce bogăție !... Și străveziu la bob ! Vezi prin el, poți să și citești gazeta prin el... Ca lacrima-i, zău, ca lacrima...

Și calcă Bucinev grîul în picioare, înfige hîrletul, sapă, s-a încruntat, îi curge gîrlă nădușeala pe obraji — nu pămînt rupe el cu fierul, trupul și-l face bucăți.

— Hei, ca lacrima... De-ar crește-așa și la noi...

Aerul frige, casca frige, sudoarea trece prin bluze, îți simți buzele sărate. Feodor sapă, aruncînd țărîna lopată cu lopată peste grîul doborît... Din timp în timp se îndreaptă de șale și privește peste holdă, în zare, spre marginea cîmpului unde tremură de arșiță văzduhul. Dintr-acolo răzbește, slab, depărtat pîrîitul rafalelor de mitraliere și automate. Acolo-i inamicul, invizibilul inamic...

Se apropie venind încoace prin grîu, fără să se aplece, un soldat pe care nici unul dintre cei din pluton nu-l cunosc. Îl întîmpină glasuri înciudate :

— Ia nu te mai grozăvi !

— Apleacă-te, mă !

— Mă, scîrnăvie, ne dai de gol !

Zîmbind larg, de i se văd toți dinții — albi pe fața neagră, coaptă de soare — soldatul continuă să se apropie fără grabă, sare în șanțul la care lucrează ceilalți.

— Sînteți boboci, da ?... La noi asta-i a cincea zi de cînd am venit. Sîntem cu aruncătoarele de mine. Ne-am îngropat la pămînt aproape de-aici, într-o rîpă.

— Nu-ți mai da aere. Umbli așa pe cîmp ca la plimbare.

— Nici o grijă. La ora asta nemții fac pauza de prînz. Mai așteptați ca la vreo jumătate de ceas, și-ți vedea — atunci încep ei să ne ardă.

— Dar nu-i auzi ? Trag.

— Ce, ăsta-i tras ? Trag ai noștri într-o doară, să le mai vîre mintea-n cap. Vă-ți scărpina voi la ceafă mai pe urmă, cînd o începe lupta cu adevărat. Doar nu sîntem la băi... Mă fraților, ia faceți-vă ici cu niscai tutun, că noi de aseară am terminat ultimul firicel.

Icnind, Tihon Bucinev vîrî mîna adînc în buzunar să scoată punga de tutun.

— Nemții, i-ai văzut ? întrebă Feodor.

— Nu ne-au făcut nici o vizită, nu dăm nici noi buzna peste ei — avem mîndria noastră. Da ce, mucosule, ești nerăbdător ?

— Aș fi curios să-i știu cum arată.

Bucinev mormăi în timp ce turna cu scumpătate din pungă în palma celuilalt :

— E cu-rioz... Auzi la el, mă rog : curioz ! Mai bine n-am fi avut parte în veci și-n trai să-i vedem, blestemații !

— Dar nu ești darnic de loc, moșule... Sîntem opt fumători acolo, n-am luat drumu-n picioare să cer numai pentru mine. Ia uite cît mi-ai dat, o nimica.

— De ceilalți o mai avea grijă și Cel-de-sus. Hai fumează-ți țigara și cărăbănește-te.

Apăru deodată locotenentul Pacikalov, aprovizionat din abundență cu noi ordine — venea de la o convocare la postul de comandă :

— Bucinev ! Ivașcenko ! Mergeți cu mine să găsim o poziție pentru postul de observație. Caporalul Matiorin !... Gradat ești dumneata ? Comandant de grupă ești dumneata ? Cîrpă, nu comandant ! Pe Kotelnikov l-a ros încălțămintea în marș — așa-ți supraveghezi oamenii ? Mai mare rușinea ! E revoltător ! Acum o să-ntinzi dumneata firul în locul lui. Singur ! Ia două bobine pe umăr. Executar-r-rea !... Ce-ți iei sacul de merinde ? Lasă-l aici, că

nu ţi-l fură nimeni. Poţi să laşi şi carabina, ai misiunea să asiguri legătura telefonică, nu să tragi în duşman! Executar-r-rea!

Feodor îşi aruncă pe umeri cele două bobine grele cît nişte haltere şi, lăsîndu-şi sacul de merinde şi carabina în şanţul pe care ceilalţi continuau să-l adîncească, porni în fugă după locotenent. Cărînd pe umăr doar micu-i porthart, Pacikalov înainta pe cîmp în pas alergător.

Belşugul însoţit cu sărăcia, fecunditatea cu pustiul, mări de holde în vecinătatea oceanelor de tufe de pelin — asta-i stepa.

Pelinul creşte-n voie aici pe pămîntul pîrjolit de soare, pelinul se scaldă-n arşiţă voios, el, afurisitul, trăieşte chiar şi acolo unde orice alte ierburi pier. Mireasma lui amară te năucește, ai impresia că-i dulce-lîncedă, începe să-ţi miroasă a fragi striviţi, oţetiţi — e o mireasmă care-ţi ia minţile. Îţi aminteşti de acasă — parcă simţi din nou iarba aceea moale, smălţată de muşeţel, umbra de sub copacii nalţi, deşi, răcoarea jilavei ţărîne în care se-afundă rădăcinile lor, şi din loc în loc, pe tot cîmpul, movilițele de pămînt reavăn pe care le acoperă muşchiul, movilițele pe care cresc flori de ciuboţica-cucului. Sat natal Matiora, colţ de rai, poate fi vreo asemuire între tine şi stepă?...

Numai praf şi arşiţă, arşiţă şi pelin, un soare duşmănos, cîmpul — duşmănos, lui Feodor îi dă năduşeala-n ochi, bobinele cu firul pe ele îi rup spinarea, îl încovoaie, şi ceilalţi trei, tovarăşii lui, sînt tot mai departe, tot mai departe, se duc înainte... Ce bine s-ar simţi dacă unul din ei i-ar spune cu glas binevoitor: „Dă să duc şi eu una din bobinele astea...“ Tihon Bucinev e cu trepiedul, Ivaşcenko cu luneta, Pacikalov — pas alergător, cu mîinile goale. „Dă să duc şi eu...“ Nu-i trebuie ajutorul nimănui, are nevoie numai de-un cuvînt bun, să vadă că-şi amintesc de el, că nu l-au uitat.

Arşiţă şi praf, arşiţă şi tufe de pelin pline de praf, te asfixiezi, te îneci în nesfîrşitul ocean adînc de-o şchioapă al tufelor de pelin. Ceilalţi trei se tot duc, l-au lăsat în urmă, au ajuns demult în dreptul unei vîlcele şi au ocolit-o...

„Ba eu o să tai pe-acolo !“ își spuse Feodor și coboară aproape de-a rostogolul în vîlcea.

Agățîndu-se de tufele de pelin, dezrădăcinîndu-le fără să vrea, izbuti apoi să-nceapă urcușul pe panta dimpotrivă.

— Stai ! Stai ! ! răsună un glas din altă direcție. Stai ! Un' te-ai vîrît ?

Locotenentul Pacikalov aleargă cît îl țin picioarele spre vîlcea, face semn într-una, disperat, cu amîndouă mîinile, casca i-a lunecat pe ochi, el înalță capul și strigă din răsputeri, i se vede bine gura deschisă larg : „Sta-a-ai ! !“

Obrajii i-s pămîntii, ochii în umbra căștii i s-au mărit de spaimă :

— Îți cauți moartea ?... Pe unde-am ținut noi drumul ?... Răspunde : pe unde-am ținut noi drumul ?... N-ai văzut ?... O iei razna ! Gata-gata să nimerești într-un cîmp minat. Ță-ra-ne !... Îndărăt ! Imediat îndărăt ! Trap ! Trap !

Feodor se rostogoli îndărăt cu bobinele în vîlcea, se ridică, porni din nou la drum, repede. Pacikalov, urmîndu-l cu pași mari, îi ordona într-una, ranchiunos :

— Pas alergător, fire-ar al naibii ! Pas alergător !

— Poate scapi cu viață din război, îi spuse Tihon Bucinev lui Feodor, mai pe urmă. Roagă-te lui Dumnezeu să-i dea sănătate locotenentului c-a fost cu ochii pe tine. O clipă mai trebuia și erai fărîmițe, mă flăcăule, umpleai stepa.

Feodor ar fi fost gata să-i întindă mîna locotenentului și să-i spună cu bucurie : „Hai, să dăm uitării tot ce-a fost, de-acum să fim prieteni, poate voi avea și eu vreodată prilejul să-ți salvez viața“. Dar Pacikalov, tot îmbufnat, îl bestelește :

— La grădinița de copii, acolo ți-e locul ! Soldățel cu doica după el... Și deodată : Dă să duc eu una din bobinele astea.

Feodor se-mpotrivi, supărat :

— Nu dau nimic !

Ținîndu-i de rău sau poate părîndu-i rău, Tihon Bucinev mormăi :

— Tare mai sînteți copii.

7

După primele cuvinte, firul telefonic, abia întins, fu rupt. Feodor auzise în receptor vocea lui Mișa Gamelă :

— „Rozeto", eu sînt „Păpădia", te-aud perfect...

La acest „perfect" Păpădia amuțise, în schimb îl apucase elocvența pe locotenentul Pacikalov. Feodor ieși tîrîș din adăpost și porni repede pe fir, aplecîndu-se cît putea mai mult.

Arșița creștea necontenit, mirosul de pelin te înăbușea.

Departe în spatele lui Feodor armele automate răsună dezordonat lansînd în aer serii scurte, întrerupte, în timp ce mitralierele trag tigheluri de rafale prelungi, ritmice, clare. Schimbul de focuri ba scade, ba se-ntețește dintr-o dată. Înteţirea se preschimbă-n înverșunare — și apoi iarăși o domolire. Numai în răgazuri de acestea se mai poate auzi trosnetul puștilor.

Cînd și cînd, pe întinderea pîrjolitului șes, apare subit un tufiș fumuriu, tufișul se umflă, se lățește, se lasă la pămînt — detunătura care l-a produs urmează repede.

Gloanţele piuie delicat, cu sfială parcă. Feodor nu se mai ploconește cînd le-aude, însă știe bine cîte parale face sfiala asta a lor. Lucra ca și ceilalți la șanț ; Bucinev își lăsase casca pe marginea șanțului și, ghemuit în tranșeea care abia se înjgheba, privea prin luneta-periscop. Deodată se auzise un țiuit scurt, furios, și nici măcar țiuit nu-i puteai spune, era mai curînd un fel de țipăt sugrumat — casca se rostogoli la picioarele lui Feodor. Au venit toți s-o vadă și fiecare voia să pipăie gaura : glonțul trecuse prin oțel ca prin hîrtie. Un glonț de-ăsta cu piuit sfios. Locotenentul Pacikalov mai întîi voise să facă schimb de cască cu Bucinev, apoi se răzgîndise : să fi fost numai o zgîrietură, treacă-meargă, însă casca lui Bucinev era pur și simplu perforată — nimic de zis, ai avea cu ce te mîndri, dar n-o să te creadă nimeni. Pe de altă parte, Bucinev declarase : „Eu de-acu-nainte țucal de-ăsta nu mai pun în cap. N-are noimă, e mai bună boneta..."

La fiecare pas vedea pe cîmpul bolnav, copt, sfarogit, file albe de hîrtie nemototolită, strălucind în bătaia soa-

relui. Parc-ar fi pospăit cineva toată stepa cu hîrtie, parc-ar fi zburătăcit vîntul pînă aici hîrtogăria din nu știu ce cancelarie invizibilă.

Feodor era grăbit, la început nu dădu atenție acelor file, dar mai pe urmă se aplecă, înșfăcă una, o privi, și... stătu locului.

Un vultur cu aripile desfăcute și, în loc de coadă, zvastica. Sub el, dintr-o margină în cealaltă a hîrtiei, scria cu litere mari : „Jidanii și comuniștii te duc la pierzanie !... Salvează-ți viața !... Mii de frați de-ai tăi au și depus armele !“ La sfîrșit, o amenințare : „Grăbește-te să-ți salvezi viața cît încă nu-i prea tîrziu !“

Cu litere mai mici o înștiințare semnificativă : „Acest bilet servește drept permis de trecere în linia noastră, ca prizonier“.

Feodor auzea pentru prima oară glasul inamicului. Pînă acum inamicul nu-i vorbise decît bufnind și pîrîind din armele automate, ori trimițînd gloanțele să-i șuiere pe la urechi, insinuant.

Se deprinsese de copil să privească cu respect orice hîrtie tipărită — cum o fi, cum n-o fi, cel ce-a scris-o și a tipărit-o știe mai multe decît tine. Dar cuvintele de pe biletul acela erau nerușinate. Iată, ăsta-i glasul inamicului ! Vrea să te înfricoșeze : salvează-ți viața cît mai grabnic, pînă nu-i prea tîrziu !

Și din nou șuieră-n aer cu sinistră gingășie gloanțele expediate de cei care-l poftesc la dînșii. Gloanțe și ademeniri murdare, gloanțe și promisiunea că vei scăpa viu, gloanțe și-un gest teatral — luați, vă rog, contramarca, aveți tot confortul, vă dăm permis. Gloanțe, gloanțe, gloanțe...

Feodor aruncă peticul de hîrtie.

Firul nu fusese rupt de schijă. Drumul era stricat, trecuse vreun tanc peste fir sau poate îl agățase o căruță. Un drum de țară, singuratic, îngust, dar dacă nu faci șănțuleț să-ngropi cablul, o să ai de alergat într-una ca să-l repari.

După ce legă capetele cablului, începu să toace cu tăișul lopățelei solul uscat de tot, tare ca piatra. Fără încetare îi șuierau gingaș gloanțele deasupra capului, în vreo

văiugă — bufnete, explozii invizibile, din cînd în cînd fîlfîiau prin aer proiectile de mare calibru, trăgea de foarte departe în spatele alor noştri o baterie germană de artilerie grea ; totul era ca de obicei, trecea moartea pe lîngă tine, aerul era saturat de prezenţa ei. Pînă acum tu n-ai fost luat la ochi, eşti privit cu indiferenţă, deocamdată vezi-ţi de lucru, liniştit. Feodor toacă solul cu lopăţica, dar linişte nu-şi află, toacă solul, dar îl apasă pe suflet ceva, e ceva care se revarsă mereu sus, în aer, un vuiet surd, nedesluşit.

Se grăbea, solul îi rezista cu încăpăţînare. N-avea timp nici să înalţe capul. În cele din urmă nu se mai stăpîni, privi în sus...

Pe cer, dintr-o zare-n cealaltă, cu aripile întinse, greoaie, fără grabă, înaintau o mulţime de avioane. Veneau drept spre Feodor. Din mai multe locuri, în acelaşi timp, începu orăcăitul antiaerianei. Ca funigeii seminţelor de plop plutind în mijlocul unui stol de ciori, sclipiră în aer mici explozii. Dar avioanele nu le acordă nici o atenţie, sînt un imens fier de călcat care înaintează strivind văzduhul, se tot umflă, devin grele, văzînd cu ochii prind puteri.

Pentru ele stepa-i ca-n palmă. Drept în mijloc, pe palma aceasta care stă nemişcată, încrezătoare — el, Feodor, un biet om fără apărare, fără puteri.

Vuietul motoarelor a umplut tot vastul spaţiu însorit al stepei şi nu se mai aude nici în cer, nici în pămînt, motoarele zbîrnîie de tremură fiecare firişor de iarbă, întreagă stepa asta friptă, scorojită, dă răspuns de spaimă dîrdîind sub genunchii lui Feodor. Vuietul motoarelor a devenit o forţă căreia nu-i mai pasă de nimic.

Tunurile antiaeriene acum nu mai orăcăie, se îneacă lătrînd toate de-a valma, ca nişte dulăi înnebuniţi de întărîtare. Exploziile pătează azurul.

Ce poate fi mai larg, mai nesfîrşit decît cerul ? Şi totuşi acum nemărginita lui întindere a devenit neîncăpătoare. Aripi, aripi, aripi, fuzelaje prelungi, ampenaje — în cer e strîmt, ceru-i plin de cruci negre, strivitoare. Lunecă umbre mari pe faţa stepei.

Din înspăimîntătoarea indiferenţă a vuietului motoarelor s-a iscat un urlet de o sălbăticie abia stăpînită. Un

avion se lasă în jos, vine spre pămînt, îl urmează încă unul, și încă unul... Și urlă sfîșietor, distonant — lui Feodor îi stă inima, vede negru în fața ochilor. Avioanele cad parcă drept peste el, care a înghețat în mijlocul stepei golașe. Din primul avion țîșnesc niște bobițe...

Feodor se trînti la pămînt în mijlocul drumului, încercă să-și îngroape fața, pieptul, pîntecele în solul zgrunțuros, fierbinte, cu miros tare de pelin. Pămîntule neprimitor, pămînt neasemeni celui pe care am trăit eu altădată, pămînt scump, unica mea speranță, salvează-mă, salvează-mă, pămîntule !

Și pămîntul sub Feodor zvîcni dureros, tresăltă o dată, încă o dată — se cutremura spasmodic. Deasupra lor, cerul plesnea, se făcea țăndări. Ajunge ! Ajunge ! Sigur că universul acum e fărîme. Aju-u-unge ! Dar pămîntul se zgîlțîie mai departe apocaliptic, exploziile bufnesc, îi rup măruntaiele, aerul șuieră înțesat de schije — într-una, la nesfîrșit !

Nu-i venea a crede : au să-l ucidă ?... El e mic, zace aici pierdut, neînsemnat... Mic ? Aș, e o țintă gigantică, n-are cum își ascunde în țărînă trupul ăsta atît de stînjenitor. Neînsemnat ? Da de unde ! Îl văd avioanele din orice direcție. De ce nu se poate face mic, mic cît o buburuză, cît un păducel, ca să scape, ca să rămînă în viață !... Au să-l omoare ? Să-l omoare pe el, pe Feodor ? Da, e foarte ușor. Ba nu, să reziste, să scape ca printr-o minune — orice, numai să rămînă viu !...

Tăcerea se-nstăpîni brusc pe toată stepa. O tăcere mai asurzitoare decît exploziile de pînă atunci. Neîncrezător, Fedea stătu mai departe cu fața în țărînă, lipit de pămînt, de peticul acela de pămînt rămas intact într-adevăr ca printr-o minune. Dar după un minut, două — mereu aceeași liniște. Trupul lui Feodor, încet-încet, își reveni la dimensiunile normale, Feodor nu și-l mai simți mătăhălos, gigantic.

Se ridică.

Pe fața arsă de soare a stepei țupăia pașnic, alungat de vînt, un ciulin, un mic rotocol de țepi uscați. Cîmpul neatins. Nici o urmă de pîlnie de obuz prin apropiere. Bombele deci au picat altundeva...

Pufnind amenințător ca o pisică enervată, se nărui pe drum, sub ochii lui Feodor, o schijă care pesemne rătăcise mai îndelungă vreme prin tăriile cerului — o bucățică de metal, strîmbă, ciobită, plină de zgură. O drăcie de-asta îți poate zbura jumătate din țeastă. Altădată, Feodor ar fi luat-o în mîini imediat, ar fi examinat-o atent, ar fi admirat-o.

Cu un huruit satisfăcut, avioanele acum se-ntorceau acasă la ele. Antiaeriana continua să păteze azurul. Plecau avioanele fără ca impertinența lor să fi primit o sancțiune.

Feodor puse din nou mîna pe lopățică și iarăși începu să toace solul învîrtoșat, sonor ca piatra.

Toc ! Toc ! sar bulgărași în toate părțile...

Viața-i bruma de pe firele de iarbă, dimineața, cînd soarele abia a răsărit — brumă sinilie ca gușa porumbelului. Viața-i forfota orașului, acolo unde oamenii stropesc pietrele, nu florile și unde rădăcinile copacilor sînt ținute sub grătare. Viața ? Buzele reginei Nefertiti... El, Feodor, vrea să trăiască ! Asta vrea ! Iată însă că dintr-o țară îndepărtată, dintr-o țară pe care el n-o știe decît din cărți sau pe hartă, au fost trimise la noi fel de fel de mașini — mașini de zburat, mașini de tîrît pe orice drum, mașini de aruncat obuze — o mulțime de mașini, o urdie de oameni, toți și toate cu un singur scop : să-i ia lui, lui Feodor Matiorin, viața. Dar ce au cu el ? Ce le-a făcut ? Îi stingherește cu ceva ?

Toc ! Toc ! toacă lopățica.

Pînă acum lumea fusese frumoasă, îl privise cu bunăvoință, lui Feodor i se păruse că-l poftește să vină la ea și c-o să fie întîmpinat cu brațele deschise : bine-ai venit, Feodor Matiorin, nu te jena, simte-te ca acasă la tine ! Uite însă că lumea cuprinde-n ea o forță a răului care-i gata de crime și chiar le săvîrșește și nici măcar nu bagă de seamă ce a făcut. Ce-i pasă ei de un biet om acolo, unul din nenumăratele milioane, ce-i pasă ei că Feodor Matiorin vrea să trăiască și că idealul lui e o nouă Nefertiti ! Ei nici nu-i trece asta prin minte. E înfricoșător ! Îți vine a plînge...

Toc ! Toc !

Au apărut pe drum doi oameni : un soldat mic de statură, ţupăind fără astîmpăr din cauza cizmelor lui nemaipomenit de largi, îl sprijină cu solicitudine pe un altul, rănit. Rănitul e gol pînă la brîu, i se încrucişează pe pieptul vînjos două mari feşe de pansament — un alb de-o luminozitate care-ţi străpezeşte privirea, şi ruginiul petelor de sînge. Braţul drept, înfăşurat şi el în pansamente. Bata pantalonilor bufanţi ai rănitului e neagră de sînge.

Călcînd cu precauţie, dar calm, rănitul ţine capul sus, merge fără să se aplece de loc. Ai putea crede că nu prea are nevoie de ajutorul acelui soldat scund care se frămîntă, sprijinindu-l la fiecare pas.

S-au apropiat, şi Feodor, cu respiraţia curmată, îi priveşte lung, îndurerat.

Rănitul îi remarcă privirea şi buzele vinete i se destind într-un surîs :

— Dă-i zor, frate. Ce caşti gura ?

Şi continuă drumul cu aceiaşi paşi precauţi, dar ţanţoş, cu capul sus. De sub pansamentul care-i înfăşoară umerii s-a prelins o dîră de sînge pe spinarea lui lată, de om voinic — o dîră neagră de sînge închegat.

Feodor nici n-a clipit.

„Dă-i zor, frate..." Mai şi face glume. I-s buzele negre, arse de febră. Însoţitorul, soldatul cel scund, ţopăie într-una — privindu-l din urmă cum se agită, îţi dai seama: se simte parcă vinovat că el a scăpat cu viaţă, că-i teafăr... Cu o clipă, două înainte, Feodor mai că nu izbucnise în plîns — „vreau să trăiesc, mi-e frică..." Şi nu păţise nimic, era viu şi nevătămat. I se făcu ruşine.

„Dă-i zor, frate. Ce caşti gura ?"

Se-apucă repede să toace din nou cu lopăţica : toc, toc !...

8

Îngropă firul în şănţuleţ, bătuci pămîntul, se ridică, privi în jurul lui...

Peste faţa stepei, în depărtare, trecea ca o mîngîiere umbra unui nor paşnic. Feodor constată că stepa nu-i o întindere atît de netedă, cum i se păruse lui mai întîi — are asperităţi, e zbîrcită. În mers umbra norului întîlnea dîmburi, cobora în vîlcele, ai fi zis că ondulează. Mono-

tonă, monocromă, stepa avea înfățișarea trudită a dăinuirii ei din străvechi timpuri, a perindării atîtor și-atîtor veacuri pe fața multîncercatului ei pămînt.

Observă cu surprindere că stepa nu-i mai părea străină și dușmănoasă. Pe nesfîrșita ei suprafață este undeva un locușor pe care altfel nici nu-l bagi în seamă, un petic de pămînt dogorît fără milă de soare, ca peste tot aici jur împrejur, și năpădit de tufe de pelin, rahitice. Dar acolo-i tranșeea punctului de observație, acolo-s băieții, acolo-i casa.

Îl prinse dintr-o dată o neliniște. A plecat de-acasă de vreo 40 de minute, poate chiar de-o oră. O veșnicie! În timpul acesta i-a fost dat să vadă o invazie a aviației inamice, a stat întins la pămînt în timpul bombardamentului, credea că lumea se năruie, o să se facă fărîme, o să se ducă valvîrtej în hău, el își aștepta moartea și totuși a scăpat teafăr, s-a convins că lumea rămăsese întreagă; a urmat întîlnirea cu rănitul, îl cuprinsese deznădejdea, pe urmă s-a liniștit, îi fusese frică, i-a fost rușine de sine însuși, dar, în timpul tuturor acestor pățanii, a săpat șanțul pentru fir de-a curmezișul drumului, a terminat — e o veșnicie de cînd lipsește de-acasă. Și acolo, acasă, în tranșee sînt ai lui, băieții din pluton, de nimeni alții nu se simte mai strîns legat sufletește aici decît de ei. Chiar și la Pacikalov se gîndește acum ca la un frate, n-are importanță că locotenentul strigă toată vremea și că-i pisălog, n-are nici o importanță! Te pomenești că s-o fi întîmplat ceva cu ei toți, acolo, te pomenești c-a rămas singur pe lume, fără ei — ar fi o viață absurdă... Poate-au fost uciși, poate-s răniți, au nevoie de ajutor. E o veșnicie de cînd a plecat dintre ei...

Firul de telefon se-ntinde îndărăt de la drum pînă-n adîncul stepei. Duce drept acasă. Hai acasă repede, repede!

Toți erau morți într-adevăr, deși nici unul nu fusese rănit. Erau morți de sete.

Desculț, cu cizmele așezate jos lîngă aparatul telefonic și cu rotunda-i mutră lucind de sudoare — așa arăta prima victimă descoperită de Feodor la observatorul divizionului în persoana lui Mișka Gamelă.

— Auzi ? M-a prins bombardamentul, pe cîmp, i se lăudă Feodor şi se întrerupse mirat : Cum de eşti aici ? De ce nu ne-am întîlnit pe fir ?

— Că n-am ţinut firul... Mi-am scos cizmele şi am tăiat de-a dreptul prin stepă. Şi scuipă lat în direcţia cizmelor : M-au dat gata scîrbele astea.

Îi erau buzele crăpate de sete. Şi le linse. Întrebă :

— N-ai zărit cumva pe drum vreun firicel de apă, vreun izvoraş ?

— Izvor ? Unde ?... Ai văzut doar : cîmpu-i toacă.

— Am văzut, se resemnă Mişka. La baterie, tot aşa : n-au strop de apă.

Locotenentul Pacikalov, tras la faţă, murdar pe sub nas, cu gulerul bluzei descheiat (abatere de la regulament), şedea într-un colţ măsurînd ceva pe o hartă larg desfăcută în faţa lui şi-şi tot încrunta fruntea, cu un aer suferind.

— Caporalul Matiorin !

Totuşi ce neplăcută voce are ofiţerul acesta !

— Ordonaţi, tovarăşe locotenent ! răspunse Feodor luînd poziţia dreptţi. Vă raportez că eu...

— Cînd ţi se adresează un superior, nu-l întrerupe, ascultă-l ce-ţi spune. Ia toate bidoanele cîte-s aici şi du-te de adu apă.

— De unde ?

— Ia uite la el ce prostie mă întreabă ! Caută ! Din pămînt, din iarbă verde, s-aduci apă ! Îţi dau această misiune de luptă : procurarea apei la observator. Executarea !

Iarăşi să pornească prin stepă, iarăşi să fie acolo singur... Aici s-au învăţat toţi cu adăpostul, Mişa Gamelă şade cu picioarele sub el, turceşte, cu cizmele lîngă telefon ; Tihon Bucinev alături, mănîncă nişte peşte uscat, suge oasele ; de jos, din fundul şanţului, vine cît de cît răcoare. Să tot stai la taifas cu băieţii, să le povesteşti cum a fost cu bombardamentul şi cu rănitul.

Locotenentul Pacikalov îl priveşte autoritar drept în ochi.

— 'ţeles ! Mă duc la apă !

Nu găsi în tot adăpostul decît două bidoane.

Din pămînt ieşi la suprafaţă, ca o cîrtiţă, capul unui soldat. Nici n-ar fi bănuit că se afla o tranşee acolo, parapetul era bine camuflat cu iarbă cam ofilită, dar iarbă, nu se observa de loc că stă alături la pîndă, întinsă pe pămînt, lunga ţeavă a unei arme antitanc, grele. Faţa soldatului era gri de praf, sub stratul acela gros de praf dispăruseră şi ridurile, şi vîrsta soldatului, şi orice indiciu posibil despre gîndurile sau sentimentele lui. Nu-i mai distingeai decît albul ochilor umed, lucios şi contracţia neîncetată a buzelor — are ceva în gură, mestecă ceva.

După cît praf i s-a depus pe faţă, cu siguranţă că stă aici în adăpost de foarte mult timp, s-a făcut una cu stepa, e foarte obişnuit cu tot ce e în jurul lui, nu-l mai uimeşte nimic, ştie de mai înainte orice ; nici mai mult, nici mai puţin : un erudit al vieţii de tranşee, un înţelept în haine de soldat, cu casca cît un ceaun.

Şi omul chiar ştia unde-i apa.

— Vezi salcia aia ?... Nu căta îndărăt, uită-te încotro-ţi arăt eu, în faţă : E-ntr-o vîlcea, i se văd numai crengile, vîrful crengilor. Aia-i... M-am uscat de sete, măi frate.

— Atunci hai amîndoi tîrîş pîn-acolo.

— Asta nu.

— Păi, de ce ?

— Că n-am chef să mor. În vîlceaua aia se trage ca la nuntă, nu mai ieşi viu din ea.

— Şi-atunci ce facem ?

— Nimic. Rabdă. Eu nu tot aşa ? Rabd. Am scos glonţul dintr-un cartuş, îl sug — parcă mă mai răcoreşte cît de cît.

În ce-l privea, Feodor ar fi răbdat mai departe de sete, deşi gura şi-o simţea amară, ca de pelin. Ar fi răbdat, însă băieţii îl aşteptau cu apa.

Îţi iese-n cale de sub pămînt capul unui soldat cu faţa gri de praf, o faţă care nu mai are nici o expresie : albul ochilor lucios, enigmatic, buzele ca pecetluite, obrajii pămîntii, ţepoşi, falca de jos în continuă mişcare, mestecînd alene.

Cu lungi-prelungi gemete stinse, gloanţele trec în zbor nebun pe lîngă tine şi tu, vag apărat de cască,

le-auzi cum își strigă pînă cine știe unde, hăt-departe, neistovita poftă de sînge omenesc.

Feodor suspină, se lipi mai tare cu burta de pămînt și-ncepu din nou să se tîrască.

9

Nu era abruptă, dar nici foarte lină panta care ducea în vîlceaua aceea largă. De vale, un grup de sălcii, stînd strîmb, ca bete, așterneau pe pămînt o umbră firavă, totuși umbră, atît de rar întîlnita umbră în stepa netedă și golașă. Tot acolo, o căsuță de scînduri acoperită cu stuf, ușa vraiște, în fața pragului — o pîlnie de obuz. Pe cealaltă pantă a vîlcelei șerpuiau cîteva cărări amintind fericitele vremuri de demult cînd oamenii mergeau în picioare prin locurile acestea, nu tîrîndu-se.

Unde-i puțul oare ? A, uite-l colo, între sălcii, o cumpănă făcută din două bîrne subțiri. Chiar lîngă cumpănă, stă rezemat de stîlp un sac plin. O fi sac, o fi vreun bolovan pîrjolit de soare, cum a mai văzut atîția în stepă — nu se poate distinge.

Aerul e plin de lumină, soarele strălucește viu, e o tăcere desăvîrșită, nu-i pe-aici nici țipenie de om, nu se mișcă nimic, dar Feodor are sentimentul continuu că nu se uită numai el spre sălcii — în depărtare, din altă direcție, stă la pîndă, ațintită asupra acelorași sălcii, o privire neîndurată, ghețoasă.

Panta e aproape golașă. Iar dincotrova, din spații, te urmăresc ochii unui Dumnezeu crud.

Privi panta din nou, o privi lung, atent, serios : va să zică, aici i-e dat lui să moară !

În marginea satului Matiora, dincolo de rîu, este o mică mlaștină plină de mușuroaie — din mlaștina aceea, după vreo ploaie repede în serile de vară, se înalță și se arcuiește peste întreg cerul cîte un curcubeu în culori dense... Ce i-o fi venit lui Feodor să-și amintească despre asta așa, fără legătură...

Își aminti apoi orașul în zori de zi, pustiu, și primele raze ale soarelui strălucind pe fruntea semeață a celui mai înalt și mai încruntat dintre edificii...

Între viguroasele degete mîngîietoare ale acelui necunoscut, mulajul de ipsos „cap de femeie" — arcadele descriind dulce și cu îndrăzneală conturul ochilor ușor oblici, buzele cărnoase tăinuind un surîs. A trăit acum trei mii de ani. Nefer-ti-ti !

...Și panta, aproape golașă, e rușinos de nudă !...

Totul e o minciună, totul, totul ! Numai panta asta nu, panta asta care stă despuiată în soare, fără să-i pese, și pe care el, Feodor, trebuie să-nceapă a se tîrî.

Va să zică, aici i-e dat lui să moară.

Trebuie să-nceapă a se tîrî ? Dar pentru ce ?...

Băieții îl așteaptă cu apa...

O să fie ucis, n-o să le poată aduce apă.

Ce, băieții acolo au să moară ?...

Nici gînd. Au să rabde și ei de sete pînă s-o face întuneric. La noapte vine bucătăria, le aduce și pîine, și ciorbă, și apă...

Trebuie să-nceapă a se tîrî ?...

O să le spună că n-a găsit. „Nu-i apă nicăieri !"

N-a găsit apă, așadar, nu și-a găsit moartea ! N-a găsit apă nicăieri — și totul îi aparține din nou : Matiora, curcubeul, orașul. „N-am găsit apă nicăieri" — lumea, cît e ea de mare, pentru el redevine reală, adevărată.

Se răsuci, începu să se îndepărteze de pantă cu atenție.

El e un băiat de talent, Savva Ilici i-a spus asta de-atîtea ori, și el are încredere în Savva Ilici...

Se tîra...

Omenirea așteaptă surîsul lui Nefertiti — o clipă, numai una încă, și-o s-o vedem zîmbind. Doar o clipă, acuși-acuși — și Nefertiti o să treacă de trei mii de ani. Numai să-i fie cruțată lui Feodor viața ! Și-atunci o să poată arăta omenirii întregi cum e surîsul lui Nefertiti.

Se tîra...

„Nu-i apă nicăieri..." Ba este !... Va să zică — să mintă ? Dar e o minciună mică, neînsemnată. O mică minciună și lumea ar deveni din nou pentru el adevărată, reală.

Se tîra...

Față de viitorii prieteni va tăinui ceea ce a făcut aici. Se va însura — nu va mărturisi nici soției. Și nici lui Savva Ilici... Nimănui ! toată viața va trebui să țină ascuns adevărul.

Feodor își lipi un obraz de pămîntul cald, țepos.

Decolorat, vlăguit de arșița acelei zile, cerul, uriașul, se sprijinea pe temelia stepei arse de soare. Stepa părea goală, părăsită. Nici o urmă de viață, doar un zgomot îndepărtat — rafale de puști automate și mitraliere, explozii răsunînd înfundat cine știe unde, vîjîit de motoare solicitate la maximum. Pare goală, nepopulată, dar nu mult prea departe de vîlcica aceasta sînt trupe față-n față, mii de oameni, tancuri, camioane, tunuri, și stepa, așa netedă cum e, ascunde totul, nu se vede nimic. Ce ușor i-ar fi lui Feodor, care-i atît de mic pe lîngă ele, să se ascundă și el în stepă, ca să scape de moarte ! Să se ascundă, să stea acolo o bucată de vreme și apoi să se întoarcă-n adăpost, la observator...

Stătea lungit cu burta la pămînt în mijlocul stepei.

Toată viața — să nu poți spune adevărul, toată viața — să înșeli, toată viața să te disprețuiești pe tine însuți. Oricît te-ai preface că nu-ți pasă, lașul rămîne laș, mincinosul — mincinos, ți-ai răscumpărat viața cu prețul unei înșelăciuni. Trăiește așa, poftim, și ține minte : ești mai nevrednic decît ceilalți.

Se ridică, șezu în capul oaselor.

Mai nevrednic ?... Ei, fire-ar !

Sări în picioare, înșfăcă bidoanele și, aproape fără să se aplece, făcu drumul îndărăt.

La nici o sută de pași de vîlcea, se lăsă cu fața-n jos, porni din nou tîrîș înainte, spre pantă...

Iat-o iarăși : aproape golașă, roșcată...

Cineva, desigur, îl urmărește cu privirea din depărtare. O privire sălbatecă, de fiară... Ei, și ce ?

Continuînd să se tîrască, trecu încet peste locul de unde începea coborîșul.

În vălmășagul capricioaselor împușcături ce se tot auzeau, răsună deodată, distinct, o serie scurtă. Feodor nu văzu unde nimeriseră gloanțele. Se simți împroșcat cu țărînă în obraz. Tabla bidoanelor, lovită, zăngăni ușor.

Următoarea serie o să-l pironească aici. Se ridică dintr-un salt, o rupse la fugă înainte, spre sălcii, fără să mai țină seama de gloanțe, fără să-i pese de privirea sălbatecă a celui ce-l urmărea din depărtare.

Ciupind din solul lutos, vîrtos al pantei, mici țîșnituri de praf, ca niște roșcate flori de fum, alergară șirag. Feodor se trînti la pămînt, își dădu drumul de-a rostogolul pînă-n vale : cerul, pămîntul, cerul, tufe de pelin, cerul, trunchiul unei sălcii, un trunchi gros, noduros, cu cioturi boante, sur de praful depus pe el.

Rămase întins pe burtă, — terminase de coborît. Undeva în apropiere, cu un șuier înciudat, scurt, năprasnic, o nevăzută nuia plesni pămîntul și dipăru ; o-nghiți pămîntul.

Feodor nici nu se clinti, le trăgea chiulul — las'să-și închipuie ăia că l-au ucis. Închise chiar și ochii, zelos.

Ceea ce, de sus, i se păruse a fi un sac sau vreun pietroi era un soldat de-ai noștri. Soldatul ședea în genunchi lăsîndu-se pe ștaifurile bocancilor, bluza decolorată, aproape albă, îi cuprindea spinarea strîns, fără nici o cută, capul — rezemat de stîlpul cumpenei, mîinile — atîrnînd spre pămînt tihnite, ostenite. Lîngă el, apa : un bidon plin ochi.

Aspectul îi rămăsese deplin omenesc : forma trupului și chiar poziția de om viu care s-a așezat, obosit ; e un om și totuși acum trebuie să-l privești ca pe un lucru sau ca pe trunchiul acestei sălcii — n-are sens să-i acorzi mai multă atenție. Îl înconjoară un mister înspăimîntător pe care nu vrei să-l descoperi, un mister care-ți îngheață sufletul. Feodor se cutremură, dădu îndărăt : încă nu era deprins cu morții.

Dădu îndărăt, se întoarse și văzu un alt cadavru.

Acesta încremenise lungit chiar alături de puț. Fața i se-ngropa în noroiul uscat din jurul ghizdurilor, părul îi stătea vîlvoi, dar se zvîntase, tunica gri-albastră îi cuprindea ca turnată umerii masivi, pe umeri — epoleți înguști cu steluțe de metal albicioase. Un neamț !

Pînă în această clipă nu mai văzuse nemți nici vii, nici morți. Totdeauna își spusese : primul neamț, pe care-l întîlnesc, dacă-i viu — o să simt cum izbucnește

toată ura mea împotriva *lor* și-o să fac orice ca să-l ucid ; dacă-i mort, o să mă bucur c-a fost omorît. Îi ura din adîncul inimii pentru că ajunseseră pînă aici, pentru că din cauza lor trebuia să se tîrască pe burtă, pentru că bombardierele lor sfîrtecau pămîntul, pentru că intenționau să-l ucidă pe el, pe Feodor Matiorin, care nu le făcuse nici un rău. Iată, îi ieșise-n cale primul neamț : zace cu fruntea înfiptă în noroi uscat, mișună muște mari, de gunoi, pe vestonul lui gri-albastru... Nu-l putu urî.

Impunîndu-și să nu-i mai fugă privirea spre nici unul din cei doi morți și totuși simțindu-le violent vecinătatea, de parcă-i atingea, se tîrî mai departe, ajunse la ghizduri, se săltă puțin ca să privească înăuntrul puțului. Aerul vibră de un țiuit plîngător, crenguța unei sălcii, retezată de glonț, se prăbuși pe umerii lui Feodor. Așezîndu-se pe vine, el își scoase cureaua de la pantaloni, o petrecu prin inelul unuia din bidoane.

Aer lînced, vîscos. Miros de mucegai și apă stătută, amestecat cu un altul grețos, insinuant, unsuros parcă — de cadavre. Din cauza acestui miros, lui Feodor totul i se pare murdar, și mîinile lui, și bluza, și pămîntul — pînă și apa care gîlgîie în bidoane proaspătă, rece. Infecția plutește-n atmosferă, îi pătrunde în corp prin toți porii. Să plece, să plece cît mai repede din locul acesta cu aerul lînced, să fugă de calmul de-aici, e un calm dubios, înșelător, să ajungă cît mai repede în stepă, unde miroase numai pelinul, unde măcar din cînd în cînd adie vîntul. Cît mai repede, sigur — dar cum ?...

Bidoanele și le-a umplut, însă dacă va încerca să iasă din vîlcică tot pe drumul pe care a venit, n-o să mai scape așa, ca printre degete. Ședea lungit lîngă puț, respira cît mai rar posibil, aerul îl îngrețoșa, îl simțea mereu unsuros, infectat — și în același timp i se făcea scîrbă de sine însuși, asta îl tortura mai ales.

La vreo treizeci de pași depărtare era o căsuță, o cocioabă tupilată la pămînt. Ușa, vraiște. Sînt numai treizeci de pași pînă acolo, și pe la jumătatea drumului e o salcie, de-o fi nevoie, se ascunde îndărătul trunchiului ei. Treizeci de pași și-apoi ar da ocol casei, în spatele

casei s-ar simți la adăpost, ar putea continua drumul tîrîndu-se.

Treizeci de pași.. Un salt... Înșfăcă bidoanele.

Și-atunci, dintr-o dată, detunături, țiuituri, ploaie de gloanțe — curată minune că nu l-au ciuruit. Îl mănîncă totuși între omoplați, îl cam ustură între omoplați, puțin a lipsit să nu i se înfigă drept acolo un glonte — l-a zdrelit numai. Atenție la bidoane să nu se verse ! Și nu se trînti jos la rădăcina salciei, se culcă acolo încet, cu băgare de seamă. Salcia-i groasă, pare a fi un adăpost de nădejde, îi apără bine capul și pieptul, dar picioarele... Picioarele nu are cum și le feri, sînt prea departe de copac. Și pămîntul plesnește într-una, împroașcă țărînă — înjunghiat de țiuieli, văzduhul se vaită, plînge cu hohote...

Nu ! Îi va fi imposibil să ajungă pînă la căsuța aceea și să se adăpostească în spatele ei. Drumul pînă acolo nu mai oferă nici o acoperire, e teren gol, bătătorit, un loc bun ar fi abia în fața ușii rămase deschisă : acolo e o groapă de obuz. O, de-ar putea ajunge pînă la ușa aceea...

Își strînge picioarele, zvîcnește ca din arc și-o rupe la fugă drept spre ușă, dintr-un salt e dincolo de groapă...

Se pomenește într-o cameră goală, doar o laviță mare într-un colț, pe jos — lut, și chiar în mijlocul încăperii — un ceaun cu buza știrbită. Căsuța pîrîie, trosnește, pereții scrîșnesc, sînt de scîndură, subțiri, gloanțele trec prin ei neîncetat, zboară așchii în toate părțile. Din tavan curge moloz. N-ai unde să te-ascunzi. Aici, în căsuța asta, ești ca-n colivie.

Cele două ferestre mici, față-n față cu ușa rămasă vraiște, dau afară în direcția spre care Feodor știe că trebuie să fugă. Au rămas din ele numai tocul și cercevelele crucișe în care erau prinse ochiurile de geam, toate ochiurile acum sînt sparte. Se repede cu umărul în lemnăria uneia din ferestre, cercevelele trosnesc, se rup. Dar fereastra-i strîmtă, n-ai cum trece prin ea cu bidoanele în mîini.

Din mijlocul încăperii ceaunul acela știrbit face deodată : „Ma-ac !“, ca o rață, și se rostogolește pînă la picioarele lui Feodor, parcă-i un cățel speriat care se refugiază lîngă om, să-l apere omul. Cu un chiot furios,

glontele s-a înfipt ricoşînd în tavan. Din tavan curge moloz...

Ferestruica n-are pervaz, n-ai unde pune bidoanele. Feodor înşfacă laviţa, dar e grea, picioarele i-s bătute în pămînt. O smulge, o tîrîie la fereastră, lasă pe laviţă bidoanele şi-şi ia avînt, dar cu grijă să nu le răstoarne ; sare dincolo, vine de-a dura, se ridică imediat în picioare...

A scăpat ! Înăuntru, în cameră, gloanţele duruie mai departe în perete. Treaba lor ! El e liber ! Îşi vîră capul prin fereastră, întinde mîna să ia bidoanele şi... se face ghem, nu-l mai ţin genunchii. Foarte aproape de el, gata-gata să-i zgîrie casca, i-a şuierat la ureche un glonte.

Se odihneşte puţin stînd pe vine şi întinde mîna din nou, dar acum fără să-şi mai vîre capul pe geam. Bîjbîie, dă de un bidon... Îl găseşte şi pe celălalt... ăsta-i cam prea uşor.

Bidonul — gol. Are două găuri, una chiar lîngă inel, cealaltă puţin mai sus de fund.

Un singur bidon de apă pentru toţi cei de la observator.

Îl suceşte pe o parte şi pe alta. Împuşcăturile continuă. Mai are un singur bidon şi nici ăsta plin... N-o să se sature nimeni. Pentru un singur bidon nu făcea să rişte. Şi dă cu piciorul în bidonul plin, îl răstoarnă înadins. Pămîntul, uscat toacă, absoarbe apa cu recunoştinţă, nu pierde nici un strop, în locul apei, acum, jos, e o simplă pată negricioasă.

„Mă duc din nou la puţ", hotărăşte Feodor.

Dar nu se grăbeşte, examinează dus pe gînduri bidoanele goale, aşteaptă. Mai întîi să înceteze împuşcăturile.

Soarele se duce la culcare, nu mai e mult pînă să-nceapă seara. Pe întinsul stepei, sub razele care vin piezîş dintr-amurg, se disting clar dîmburile zbîrlite de ierburi şi mîncăturile de teren ca nişte cearcăne. Stepa are şi ea riduri şi nu-i vorba atît de cele pe care i le fac exploziile obuzelor, cît mai ales de cele pe care i le-a săpat Timpul. Stepa e chipul bătrînesc al planetei, are mii de ani. Lui Feodor i se pare că o cunoaşte de mult —

de mult și că e atît de obișnuit, atît de înfrățit cu ea, încît îl surprinde ca ceva de necrezut amintirea că a fost o vreme cînd nemărginirea ei îl speria. Și mirosul pelinului acum îi place.

Calcă apăsat străbătînd drumul îndărăt prin stepa asta bătrînă de mii de ani și merge în picioare, semeț, ca un stăpîn al tuturor locurilor de pe aici, nu tresare, nu se mai face mic cînd aude gloanțele șuierîndu-i pe deasupra capului. Și-a umplut din nou bidonul cu apă, și-a umplut și casca, a înfruntat moartea, ea nu l-a doborît. Asta-i cea mai frumoasă biruință : asupra ta însuți. Bună-i viața cînd te știi cu cugetul curat !

Duce apă la observator : „Beți-o toată, băieți !" Și-o să discute deschis, de la suflet la suflet, și cu locotenentul Pacikalov : „Iurka, nu mai fi așa de arogant, aici toți trăim cu moartea-n ochi, șade urît să ne facem mizerii unul altuia".

Răsare din tranșee capul soldatului de mai înainte. Se uită lung soldatul la Feodor, strigă de departe :

— Scăpași viu ?

— Precum vezi.

Cel din tranșee nu se miră, nu manifestă nici un entuziasm, se roagă numai, deși nu speră :

— Dă să trag și eu o dușcă, flăcăule.

— Nici nu te gîndi. Ai glontele-ăla, suge-l.

Soldatul nu se întristă, nu-l luă pe Feodor la ocări ; tăcu, de parcă spunea : „Ai dreptate", și-l petrecu o vreme cu privirea.

Un înțelept al vieții de tranșee. Își păzește pielea, nu riscă, preferă plumbul scos dintr-un cartuș.

Feodor măsoară stepa cu pași mari și-i e drag și lui de sine însuși : bun băiat mai e ăsta, Fedka Matiorin !

10

Pe rînd, cînd unul cînd celălalt, reveneau la bidon și la cască, și după ce-și mai potoleau setea, înălțau capul, respirau adînc :

— Of, avem apă în sfîrșit ! Sufletul mi-l răcoresc, că mă sfarogisem ca pănușa porumbului.

Feodor abia acum își aminti că el nu băuse — uitase, nu-i ardea lui acolo de băut apă. Gura iască, limba umflată, dacă a uitat, ce să facă ? a uitat. Nu putea lua bidonul să-l ducă și el la gură — ceilalți l-ar dojeni : „Prea ești lacom !“ Cine-o să-l creadă că a uitat de el însuși ? Doar a fost la fîntînă. Nu, n-o să bea, ar strica totul.

Tihon Bucinov își luă de seamă cel dintîi :

— Aoleu ! o făcurăm lată !... Locotenentul n-a băut.

Dar era prea tîrziu. Bidonul, gol. Dădură să toarne din cască în bidon — în cască nu mai rămăseseră decît cîteva picături.

Locotenentul Pacikalov fusese reținut pînă atunci în celălalt capăt al adăpostului, la telefon. Veni însetat, istovit, cu ochii duși în fundul capului, întinse mîna spre bidon, întrebă cu aer protector :

— Ei, v-ați potolit toți setea ?

Tustrei priviră-n jos, vinovați.

— Ce-i asta ? Cum... ?

Uimire, amărăciune și cele două, trei cute care veșnic nu izbuteau să se formeze cu adevărat pe fruntea lui ușor bombată. Un puștan.

Tihon Bucinev, dîndu-se mai deoparte, sufla greu. Desculț, Mișka Gamelă, care de trei ori în șir sorbise lung din cască, acum făcea groapă cu călcîiul în fundul tranșeei, se tot sucea pe un picior.

Locotenentul aruncă o privire deznădăjduită, își crispă buzele — acuși-acuși îi dau lacrămile. Dintr-o dată însă își îndreptă umerii, se înfoie :

— Caporalul Matiorin ! Cui trebuia să-i predai apa ? Cine trebuia s-o distribuie ? Dumneata sau eu ?

— Am luat singuri, de capul nostru. N-a împărțit-o el... se încumetă să răspundă Tihon Bucinev.

— Gur-r-ra !... Dumneata, Matiorin, sau eu ? Cine-i comandant aici ?

Feodor tăcu, dacă ar fi răspuns însemna să arunce vina pe ceilalți doi. Lui Pacikalov tăcerea caporalului i se păru insultătoare.

— Ia bidoanele ! Pleci din nou la apă !

Mișka sări numaidecît :

— Mă duc eu, tovarășe locotenent. Permiteți să...

— Gura ! Nu te-a întrebat nimeni !... Caporalul Matiorin ! La apă ! Îndărăt, fuga marş ! Am dat ordin, n-auzi ?

Feodor :

— Pîn-aduc iarăşi, se face noapte, vine bucătăria cu apa.

— Fără com-menta-rii ! Ia bidoanele ! şi-i aruncă la picioare bidonul gol : Ei ?

— Nu mă duc !

Pacikalov zvîcni din tălpi în creştet, smuci tocul revolverului, îl deschise febril :

— Ia bidoanele !

Oţelul mat al revolverului, pupila ţevii, neagră, aţintită de la doi paşi asupra lui Feodor.

— Număr pînă la trei !... Unu !...

Feodor — în picioare, neclintit.

— Ia bidoanele !

Locotenentul şi-a strîns buzele furios, buzele i-s livide, ochii îi sticlesc — privirea lui e înrăită şi în acelaşi timp suferindă, înspăimîntată. Din ambiţie sau de teamă, ar fi un nimic pentru el să apese pe trăgaci ! Boanta ţeavă a revolverului stă nemişcată în aer — dacă Pacikalov ar înainta numai un pas, ţeava l-ar atinge pe Feodor la rădăcina nasului.

— Doi !!

Copleşit de umilinţă, ferindu-şi privirea, Feodor se aplecă, luă de jos bidonul. După cîţiva paşi, mai îndepărtîndu-se de tranşee, îl aruncă şi nu se duse la puţ, ci dincolo, în baterie, unde-şi lăsase carabina şi sacul de merinde.

Pe el, pe Feodor Matiorin care numai cu cîteva minute înainte înfruntase moartea ochi în ochi, el care era gata să jertfească orice pentru tovarăşii lui — şi nu-i vorba numai de ultima-i cămaşă sau de raţia de pîine sau de un gît de apă, ci de însăşi viaţa lui, totul, el întreg cu trecutul şi viitorul lui — pe el să-l ameninţe locotenentul Pacikalov cu revolverul !

Îşi reaminti privirea sticloasă a locotenentului, buzele strînse de furie, degetul pe trăgaci... Ar fi fost în stare să tragă !

Feodor nu avuse încotro, s-a supus... I-a fost frică ?... A, nu, asta nu ! Şi-a dat dovadă lui însuşi că nu se teme de moarte.

Îţi poţi imagina moartea pe front în orice fel, dar să vrea să te ucidă unul de-ai tăi pentru un strop de apă... Dacă-i vorba pe asta, atunci el, Feodor Matiorin, n-are nici o vină : arma n-a ridicat-o el primul asupra celuilalt.

Îşi găsi carabina în baterie. Îi verifică magazia — avea un încărcător întreg. Împinse un cartuş pe ţeavă, puse piedica de siguranţă...

Se adusese apă, nu demult, în baterie. La tot pasul, printre şanţurile de adăpost, întîlneai termosuri militare, pătrate. Luă unul, îi deşurubă capacul, goli capac după capac mult timp. Se umflă de apă şi abia atunci simţi oboseala drumului, îl dureau picioarele — tare s-ar mai fi culcat acolo, în tranşee... Nu se culcă. Trecîndu-şi pe umăr cureaua carabinei, porni îndărăt prin stepă cu paşi mari, spre observator, unde-l aştepta Pacikalov să vină cu bidonul plin.

Soarele coborîse la orizont. Amurgul îşi aşternea umbra vastă, prăfoasă peste stepa din ce în ce mai întunecată, din ce în mai posacă.

Feodor merge de-a lungul firului telefonic, prin mulţimea tufişurilor de pelin. O să repare firul în orice caz dacă-l găseşte întrerupt undeva (cînd nu te-aştepţi, atunci se rupe), să-i scutească pe băieţi de-o alergătură.

Traversă drumul în care săpase peste zi un şănţuleţ, drumul lîngă care stătuse întins pe burtă în timpul bombardamentului.

Pelinul îi zebra necontenit praful de pe carîmbii de pînză groasă, impermeabilă — căputele de piele i le lustruise lună. Observatorul era tot mai aproape, tot mai aproape, se apropia tot mai mult întîlnirea cu locotenentul Pacikalov. Locotenentul aşteaptă apa, vrea un bidon plin ochi. Feodor simte carabina grea pe umăr, are în ţeavă un cartuş, piedica n-a tras-o, a pus-o numai pe cea de siguranţă...

Din timp în timp, cum păşeşte prin oceanul scund de pelin, îi iese în cale cîte o insulă de ierburi uscate, înalte pîn-la brîu, o vegetaţie specifică stepei — n-o cunoaşte.

În lumina stacojie a amurgului, vîrfurile acestor smocuri de iarbă naltă se arcuiesc lucioase, ca niște cozi de cocoș.

Vine spre el, cu iarba pînă la umeri — e mic de statură — un soldat care merge atît de grăbit, încît ai impresia că țopăie. Feodor se uită mai bine : pare a fi Tihon Bucinev, da-i prea sprinten, merge iute ca un băiețaș.

Ba-i el ! Bucinev l-a zărit de departe pe Feodor, îi face semne cu brațele, parcă-i o moară de vînt, se poticnește-n mers de cîteva ori. Curge gîrlă nădușeala pe fața lui negricioasă care acum s-a înroșit, și ochii îi lucesc albi, umezi.

— Auzi, Feodor ? Locotenentul...

Și Feodor dintr-o dată simți că-i asudă tare de tot mîna cu care susținea cureaua carabinei pe umăr.

— ...Pacikalov... Chiar acum... Nu-s nici zece minute... Un glonte rătăcit... El mergea înainte, eu după el... Și numai ce-l văd c-o ia razna, pieziș... Pică... Mă reped spre el... Drept în cap îl nimerise... Și-a dat suflarea în brațele mele... Nu-s nici zece, cincisprezece minute de-atunci...

Cu mîna încleștată pe cureaua de pînză groasă a carabinei, Feodor își simțea palma udă, năclăită.

— Numai ce-l văd c-o ia razna, pieziș... Eram la cinci pași în urma lui... Primise ordin să se prezinte urgent la căpitanul Golovanov... Mă luase și pe mine, repede... Eram la cinci pași, ca și cu tine acum... Și numai ce-l văd...

Tihon Bucinev își șterse cu mîneca nădușeala de pe față ; ochii lui, de un albastru-șters, căutau jalnic. Feodor, cu picioarele ca de plumb, nu mai avea puteri să facă măcar un pas. Stătea pe loc, tăcea.

— Acum să-i raportez căpitanului... Nu știu, drept îți spun... a intrat frica-n mine, mă băiete, asta-i...

Cu un efort, Feodor își desprinse mîna de pe cureaua carabinei. Constată că era totuși în stare să-și miște picioarele, oricît de grele și le simțea ; aruncă un „Mergem !“ înăbușit.

Însoțindu-l, Tihon Bucinev călca de zor, țopăind, și iarăși își amintea :

— Glonțul nu știu, nu l-am auzit. Parcă nici n-ar fi șuierat... Și el numai ce-l văd — razna pieziș... și se

clătina ca beat... Gîndește-te : un copil. Of, săracul — un copil !

Amurgul se revărsa peste stepa netedă. La orizont, lumina era densă, roșie, cruntă — mai sus cerul devenea gingaș, pur, ca apa verde a mării, îți înviora privirea. Dedesubt, ca suport, amurgul are însă continua gîlceavă apatică a puștilor automate și a mitralierelor.

S-au aplecat mai spre pămînt vîrfurile ierbii nalte, pe care Feodor n-o cunoaște. Aerul e încremenit — nici o adiere de nicăieri.

Ce calm chipul acesta atît de cunoscut — o șuviță de păr pe frunte, părul e blond, aproape alb, șuvița stă lipită, udă de sudoarea care încă nu s-a zbicit pe față, cizmele cu tocurile roase. Unghiile, la mîini, au și început să i se înălbăstrească...

Parcă-l vede cum juca singur „cuțitașul", stătea în genunchi și-și număra cu glas tare : „Două'ș'unu, doo'ș'doi, do'ș'trei... Bravo, Iurka !" Apoi îl zărise pe Feodor și se făcuse roșu ca racul. Din clipa aceea a-nceput să-i caute într-una nod în papură.

Zace pe-o coastă cu genunchii la gură, mic, plăpînd, umerii colțuroși sub bluza ieșită de soare, fața plină de țărînă, buzele ușor răsfrînte. Și cizmele acelea uzate, cu tocurile roase pe de margini.

Amurgul se lasă tot mai greu. Pămîntul soarbe lacom incandescenta bucată de cer de deasupra lui. Iurka Pacikalov nu poate vedea acest amurg... Nu știe că mîine dimineață soarele va răsări din nou. Pentru el nu mai există soare, cer, zi, noapte — nimic, vid. Pe țeava carabinei, un cartuș... Era pentru el...

Feodor, de-ar fi posibil să împartă cinstit cu Pacikalov juma-juma întreaga viață care-i este dată, bucuros ar face-o, bucuros — de-ar fi posibil...

Șuvița de păr încă nu s-a zbicit, genunchii ascuțiți, ridicați spre bărbie. Dar unghiile, la mîini, au și început să i se înălbăstrească...

A murit însetat, asta-i sigur. Nu i-a dat nimeni apă.

— Să-l îngropăm, îi spuse Feodor lui Tihon. Actele i le-ai luat ?

— Și actele, și scrisorile, c-avea un teanc în buzunare... Acum pistolul să i-l mai iau... E sub el, n-am îndrăznit să-l sucesc.

Întoarseră trupul care li se supunea molatic, ascultător. Feodor scoase din toc revolverul lui Pacikalov, era cald încă revolverul acesta cu care îl amenințase ofițerul puțin mai înainte.

La vreo cincizeci de pași depărtare găsiră o tranșee abandonată. Depuseră trupul acolo, zvîrliră peste el cu mîinile și cu paturile armelor țărîna care formase parapetul.

Se lăsară apoi pe călcîie, șezură un timp așa, ghemuiți, tăcînd...

E înmormîntată culpa lui Feodor față de omul acesta, pentru toți ceilalți ea nu mai există, dar nu și pentru el — el și-o va aminti neîncetat.

Înmormîntată și tinerețea. În cîteva minute Feodor devenise matur. Celuilalt, locotenentului Pacikalov, băiețandrului care pînă mai ieri juca pasionat „cuțitașul", nu-i mai era cu putință să devină matur.

11

Răscolită de obuze, ruptă de bombe, sfîșiată de mulțimea tranșeelor, scormonită pînă-n adînc de adăposturile individuale, stepa nu se mai vede, a acoperit-o întunericul. O dată cu întunericul a sosit și liniștea, acalmia. O dată cu acalmia, senzația că totuși încă trăiești și că vei trăi mult, mult timp — da, mult, în orice caz măcar pînă mîine dimineață. Te poți ridica în picioare fără grijă, ești iarăși om pentru cîteva ore.

...Stelele, sclipind, par foarte aproape de pămînt și sînt mari, unele îți fac impresia că sînt zgrunțuroase. Stelele stepei. Sînt aceleași, nemișcate, formînd constelațiile pe care le cunoști din copilărie și printre ele, din cînd în cînd, remarci șiragurile uniforme ale celorlalte, care călătoresc. În depărtare, cine știe unde, răsună o rafală de armă automată, gloanțele trasoare, stele-pribege, înscriu o linie punctată care se pierde în afundul cerului de cerneală neagră.

În toate tranșeele se-aud trosnete ușoare, ies oamenii din șanțuri, se-ntind, își îndreaptă spinările amorțite, se așază alături pe parapet, ca acasă la ei pe prispe, încep să-și povestească una-alta, cu glas scăzut.

Din pămîntul dogorît de soare toată ziua vine un suflu cald, în glasurile oamenilor — tihnă și o uimire calmă, bucuroasă : „Scăparăm și azi cu viață, mă fraților !"

E liniște, liniște...

Dar o liniște sperioasă. Cine dracu fumează acolo ? Mă, scîrnăvie, ascunde țigara-n pumn ! Se vede jarul pînă departe-n întunericc — vrei să-nceapă automatele, mitralierele, ploaia de glonțe, ba să ne pomenim și cu cîteva proiectile în cap, asta vrei ? Tot tămbălăul care a fost peste zi ? Nu strica întunericul dacă dorești acalmie și-un răgaz să-ți mai tragi răsuflarea, ai grijă de întuneric, fumează dracului în mînecă, pune-ți în cap foaia de cort ori du-te de te pitește in fundul șanțului... Care fumează acolo ? Ascunde țigara !

E liniște, liniște...

Numai cîte-un somnoros de pistolar, departe, ce-i trăsnește prin cap ? stelele-s înșirate reglementar pe cer, și el, cu gloanțele trasoare, le adaugă niște puncte de suspensie nereglementare...

E liniște, liniște...

Oamenii șed alături pe culmea parapetului ca pe o prispă acasă, glasul cuiva care aproape se bîlbîie de înduioșare deapănă amintiri din viața de înainte de război — nu-ți vine a crede c-au fost pe-atunci zile atît de frumoase :

— O fată, măi fraților, ca lamura, nici cu degetul s-o atingi. Da eu, cam băut, ce să-mi pese mie de asta ? Eu îs mare și tare... Mă iau de ea s-o înduplec, și-i zic : Maska, nu mai fă pe nebuna...

Mișka Gamelă s-a așezat deoparte, cu o cizmă-n mîini, îi frămîntă ștaiful să-l moaie, l-a absorbit cu totul îndeletnicirea aceasta ; după o vreme se uită-n cizmă prin gîtlejul carîmbului și bombăne :

— Pezevenghiul ! După ce că m-a fraierit, mi-a luat pe deasupra și-un hartan de slănină. Cizmele astea — doar să le fac cadou vreunuia de la comandament, care

serie la mașină. Am să-l jupoi de viu pe Zipunov... Pezevenghiul !

E liniște, liniște...

Din latura cealaltă toacă-n cer un automat, dar nu cu serii obișnuite, seci, ci articulat : trat ! trrra tra-ta-ta !

O clipă, Mișka Gamelă își întrerupe lucrul la cizme :

— Ăsta-i muzicant, i-auzi-l...

...Și iarăși începe să bombăne : Las-că-l găsesc eu odată și odată pe Zipunov, îl vîr cu mutra în cizmă — așa să-mi umbli, secătură : cu mască de gaze !

Feodor stă întins pe spate în iarbă, contemplă cerul, contemplă stelele acelea mari și parcă ude.

A trecut încă o zi. Încă o zi — și-atît. Demult-demult, cîndva, pe la mijlocul vieții lui, el — așa i se pare : demult — mărșăluia în coloană, cu bateria : „Înainteee... marș !“ Ardea în stepă un avion doborît... El, Feodor, călca semeț, cu pieptul înainte, cocoșește : „Pe mine ? Să mă omoare pe mine ?“ E mult, e mult de-atunci, era încă boboc, era un prostuț, avea caș la gură. Adică numai o zi să fi trecut de-atunci ? Acum are impresia că întreagă viața lui s-a rupt în două părți egale — o jumătate e trecutul : Matiora, Savva Ilici, cealaltă jumătate e ziua asta care abia a trecut. O singură zi !... De necrezut...

E liniște, liniște...

În răstimpuri, cînd o stea, cînd alta, sclipind, clipește repede. Ele, celelalte stele, celelalte Pămînturi se uită-n jos la stepa asta scufundată în beznă și snopită-n bătăi, ciopîrțită, pîrjolită. Aici la noi e prăpăd, s-a abătut asupra oamenilor cea mai mare restriște — lor însă, acolo sus, în spațiile infinite li se par nimicuri cele ce se petrec la noi, da, nimicuri, care nu merită atenție. Clipesc blajine, îi fac cu ochiul lui Feodor ca unui complice de-al lor, de parcă el, Feodor Matiorin, ar gîndi la fel cu ele — că toate astea-s nimicuri, fleacuri, o simplă aparență... O simplă aparență ? Dar pentru Iurka Pacikalov, voi, stelelor, v-ați stins pe veci, nu mai sînteți, nu mai existați, ați fost suprimate o dată cu întreg universul. Fleacuri, o simplă aparență...

Și stelele dintr-o dată pălesc, înspăimîntate. Pe cerul de cerneală neagră se înalță brusc, cu dușmănoasă jovia-

litate, un soare alb, incandescent, o jucărie — o paraşută luminoasă !

Cei ce tăifăsuiau şezînd ca pe o prispă pe culmea parapetului se rostogolesc numaidecît în bună înţelegere — că nu-s mulţi ! în şanţ. Mişa Gamelă s-a făcut una cu iarba la pămînt, la pămînt a-ncremenit şi Feodor, încordat strună.

Se conturează viu orice amănunt din stepă, fiece umbră tremură, se crispează, parcă-ar vrea să se desprindă din locul ei şi să fugă, să tot fugă de spaimă. Stepa-i inundată de un albastru cadaveric, o lumină aspră, necruţătoare.

Iar jucăria, soarele miniatural, după ce-a urcat pînă-n vîrful unui deal invizibil, s-a dus de-a berbeleacul în jos. Umbrele cresc mari, se lungesc, ajung la Feodor, îi alunecă pe faţă, ar putea crede că nu-i iarbă iarba asta măruntă, ţepoasă din jurul lui, ci că-l împresoară o pădure deasă, iscată ca-n poveşti, cît ai clipi. Şi pămîntul înghite soarele miniatural, jucăria, iar noaptea revine mai compactă, e o noapte de catran.

Din nou se aburcă soldaţii pe culmea parapetului, din nou se aude glasul acela sugrumat de emoţie :

— Şi cum spuneam... O prind eu odată seara după joc şi-i spun pe şleau : „Puiculiţă, ţi-o fi destul cît te-ai tot jucat cu băieţii ca mîţa cu şoarecele. Ia lasă-l pe lunganul ăla al tău, strînge-ţi catrafusele şi hai la mine..."

Şi stelele iarăşi sclipesc atît de jos, atît de aproape, încît parcă le-ai putea atinge cu faţa. Şi iarăşi e linişte, linişte...

12

S-a dus încă o zi. O altă zi lungă cît un secol.

Într-o rîpă are loc adunarea generală de partid şi comsomol.

Mulţi răniţi. În semiîntuneric, printre ponositele bluze soldăţeşti pline de praf, licăresc alb, cu sfială capete înfăşurate în pansament curat, ies de sub pansament la iveală feţe încă pline de noroi, negre de soare şi de funingine.

Cu casca trasă pe-o sprînceană, comisarul divizionului, bărbat spătos, roşcovan, călit în lupte — e militar de profesie, a făcut războiul civil, l-a făcut şi pe cel din Finlanda — ţine o cuvîntare, taie aerul cu latul mîinii în timp ce enumeră cu glas răguşit :

— Au venit asupra noastră cu infanteria — noi n-am dat îndărăt ! Ne-au împroşcat cu obuze — n-am dat îndărăt ! Au trimis tancurile împotriva noastră — le-am ţinut piept ! Aviaţia ne-a bombardat şi ea — noi am rămas pe poziţie, nu ne-am retras ! Mîine însă ar fi posibil să-i vedem repezindu-se asupra noastră cu tot ce au la dispoziţie : infanteria, obuze, tancuri, bombe. Toate odată ! Dacă rezistăm şi mîine, dacă nu fugim — înseamnă că vom obţine victoria în acest sector !... E clar ce sarcină avem ? Lămuriţi-i pe militarii fără de partid că li se cere un singur lucru : să nu dea bir cu fugiţii ! Atît !... N-are rost să lungim vorba. Răspîndiţi-vă pe la unităţile voastre, odihniţi-vă.

Susţinîndu-şi cu mîna, pe umăr, cureaua puştii automate, comisarul se răsuci în loc, greoi, şi începu să urce coasta în fruntea tuturor celorlalţi — era îndesat, bine clădit, abia-l cuprindeau bluza lui soldăţească pătată de sudoare şi toate cureluşele ofiţereşti care i se-ncrucişau peste bluză. Îl urma de-aproape un bărbat corpolent, rotund, cu dosul înfoiat ca o pernă, politrucul Sergheev.

Avusese dreptate comisarul : a doua zi dimineaţa inamicul porni la atac cu întreg armamentul de care dispunea. Da, comisarul avusese dreptate, dar confirmarea previziunii îi rămase necunoscută. Dis-de-dimineaţă, la primul schimb de focuri, fusese ucis.

Grîul luă foc. Se vedea numai fumul, flăcările nu le puteai distinge din cauza luminii soarelui. Fumul se năştea parcă de la sine, din nimic, din aerul încins de căldură, plutea noros, răsfirat, la vreun metru înălţime în aer. Incendiul mirosea paşnic a gunoi de frunze, ars prin curţi. Înconjurat de pale de fum tremurătoare, unul din tunuri, scos din luptă, arăta diform. De cu seară fusese avariat un alt tun şi transportat pe tăcute, noaptea, în spatele frontului. În jurul celorlalte două rămase întregi — forfotă, strigăte, sudălmi. Se primise ordin : încolona-

rea. Ascunzătoarele de flăcări, în vîrful celor două țevi lungi, căutau spre cer.

Pe cîmp, dincolo de fluturătoarea fumăraie a grîului, care ardea făcînd să fîlfîie fără încetare valuri de aer fierbinte, apăru o formație de tancuri germane — păreau niște inofensivi gîndăcei ieșiți la soare.

S-au pus caii la primul tun, conductorii dau bice, caii se reped înainte, întind șleaurile, tunul s-a urnit.

—Ma-a-arș !... Hei, tu, țîța cui te-a... un'te duci ? Ia-o la dreapta, mocofane ! ține dreapta-a-a !

Un proiectil explodă nu departe, auziră toți cum le sună pe căști bulgărașii de pămînt uscat, dar nu dădu nimeni atenție acestui amănunt.

— Ma-a-arș ! Marș !

Începea retragerea.

Zilele retragerii...

Ai pe umăr carabina și nu ești rănit, nici bolnav — ești apt de luptă.

Stepă, soare orbitor, sol vîrtos ca piatra, tufe de pelin mirosind a fragi în fermentație. Stepă la nesfîrșit... În față e a ta, îndărăt — nu, e-a altora. Tu ești acum frontiera. Stai !... Nu. Nu-i voie ! Încotro au pornit toți ceilalți, într-acolo trebuie să mergi și tu.

Pas cu pas, pas cu pas în adîncul stepei, în interiorul țării...

— Aviația inamică !!

Se-mprăștie toți pe cîmp la iuțeală, conductorii descalecă-n fugă, vin jos de-a rostogolul. Te-arunci în cea dintîi adîncitură de teren, să-ți aperi fața, pieptul, genunchii — sînt mărăcini ? nu-i nimic, adăpostește-mă, pămîntule, salvatorul nostru !

Urlet de motoare, un răget enorm, un horcăit care-ți îngheață sufletul — urmează cascada cerurilor năruite unul după celălalt... Pămîntul, temelia noastră de neclintit, se cutremură, geme, se rupe, se face zob. Îți îngropi fața, pieptul, pîntecele, genunchii într-un pămînt în care nu mai ai nici o nădejde.

Apoi... huruitul, rîgîitul sătul al bombardierelor care se îndepărtează. Încurcat în șleauri, un cal rănit se zbate în mijlocul drumului, nechează, se înecă isteric, și în

țipătul acesta al lui, din ceasul morții, e ceva înspăimîntător de omenesc. Ceilalți cai se înghesuie unul în altul, sforăie și ochii lor mari, lucioși sînt plini de nedumerire și tristețe.

Ordin transmis din gură-n gură : intervalul între baterii — jumătate de kilometru, conductorii — călări, servanții — pe chesoane, telefoniștii, agenții, curierii — pe cîmp prin stepă ! Să nu mai circule nimeni pe drum, cu cît drumul va fi mai puțin populat, cu atît va fi mai puțin primejdios — nu ne mai ia la ochi aviația inamică, nu ne mai bombardează.

Feodor porni prin stepă împreună cu Mișka Gamelă și Tihon Bucinev. Iarăși vui văzduhul de zgomotul motoarelor de avion — se-mprăștiară toți care-ncotro, se aruncară la pămînt... Avioanele trecură fără să lase bombe, Feodor se ridică, se ridicară cu grelele lor plăci și țevi cărate în spinare și cei cîțiva brandiști printre care nimerise.

Strigă :

— Mișka ! Bucinev !

Nici un răspuns. Se repezi într-o parte și-n alta căutîndu-i și nu-i găsi, văzu numai oameni semănînd între ei — fețe înnegrite de soare, de praf, de năduşeală, de oboseală. Unii abia-și mișcau picioarele, izolați, fiecare de capul lui, alții mergeau în grupuri compacte, alții se-nșirau prin flanc cîte unul pînă departe, conduși ba de locotenentul lor, care parcă semăna cu Pacikalov, ba de vreun plutonier reangajat, om mai în vîrstă, greoi, dar cu milităria în sînge... Răniții înaintează anevoie, unii își poartă la piept, ca pe niște prunci, brațele înfășurate în pansamente, alții, sfîrșiți de puteri, șchioapătă sprijinindu-se-n pușcă la tot pasul, ca-ntr-o cîrjă, își tîrăsc piciorul mușcat de glonte. Stepa-i populată, în stepă are loc o mare transhumanță, toți cei încă vii sau pe jumătate vii se îndreaptă spre Don, spre locul pe unde poate fi trecut Donul dincolo.

Feodor merge împreună cu toți ceilalți. Împreună și totuși singur, fără tovarăși.

„Să trecem Donul !“ Acolo, acolo-s porțile raiului. Numai prin porțile acestea se poate ajunge la ai tăi, altfel cazi prizonier, — „să trecem Donul !“

13

Coasta malului, naltă, abruptă, și la poalele ei — furnicar de oameni, camioane, furgoane-auto, „katiușe", tunuri, tancuri, mașini blindate, căruțe, cai. Vînzoleala aceasta imensă învăluită-n nori de praf și miros acru de sudoare se deplasează încet, se lasă necontenit spre apă, se lățește necontenit. Nimeni nu vrea să rămînă sus pe mal, în stepă, la discreția schijelor — dincoace de creasta malului, locul e mai adăpostit. Iar stepa revarsă și revarsă pe mal, fără odihnă, alți oameni, alte mașini, alte tancuri, alte tunuri. Vehiculele n-au loc unul de celălalt, se-agață, se produc ciocniri, certuri, unii amenință : „Te-mpușc !", și glasurile se înecă, răgușesc, nu mai auzi nimic în vuietul acesta de roi de albine înfuriate.

Prin fața vastei neliniști de pe mal curge calm Donul Liniștit. N-are nici o importanță că exploziile obuzelor îl fac să arunce-n aer din cînd în cînd trombe de apă, n-are nici o importanță că pe suprafața lui plutesc cadavre. Donul Liniștit e deprins, s-a deprins cu orice.

Cablul unui pod umblător leagă cele două maluri între ele. De sus, podul pare minuscul, zici că l-ai putea ține în palmă. E de necrezut că tocmai spre el au dat buzna oștile vlăguiților din stepă, și turmele de mașini, și nesfîrșitele șiruri de căruțe... Să transporți dincolo cu un minuscul pod-umblător atîta forfot, atîta mulțime de oameni și vehicule, e ca și cum ai încerca să lași fără apă Donul Liniștit golindu-l treptat cu lingura, scoasă din carîmbul cizmei.

Curge Donul Liniștit. Donul Liniștit e deprins, s-a deprins cu orice.

Locul strîmt, coasta abruptă, două autocamioane mari s-au ciocnit, li s-au strîmbat aripile, li s-au spart farurile, dar neînțelegerea tot nu s-a încheiat. Congestionați, doi căpitani se-nșfacă de guler unul pe celălalt.

Printre niște căruțe de care nu se mai știe în seama cui sînt, a încremenit un furgon sanitar, lîngă el o femeie în halat alb stă cu ochii la pîndă, își frînge mîinile și apoi, cînd în sfîrșit zărește un ofițer, îl trage de braț :

— Am răniți ! Vă rog luați-i, sînt răniți...

Ofițerul — un maior — își eliberează brațul evitînd privirea celei ce l-a oprit.

.Un tanc greu rămîne împotmolit în mulțimea oiștilor de căruțe și a crupelor de cai. Ai impresia că-i e rușine de el însuși : nu mai dă adăpost servanților, turela stă deschisă, țeava tunului, stingherită, cată-n altă parte, nu spre rîu. E lăsat în părăsire ca și motocicleta de colo, prăvălită peste un morman de lăzi cu cartușe ; Feodor se-mpiedică de o stație de radio portativă „6-PK", abandonată și ea ca și motocicleta sau tancul.

Oriîncotro privești, vezi țevi de tunuri înălțate spre cer. La început, Feodor se repezea spre fiecare din gurile acestea de foc, te pomenești că-s din bateria lui ! Da de unde ! Vor fi reușit oare să ajungă pînă aici, ori au fost cumva distruse pe drum ? Și el acum ce să facă, de cine să se alăture ? E singur...

Printre atît de numeroasele bluze soldățești, decolorate, vedeai ici-colo verdele proaspăt al unor bluze brăzdate de curelușa diagonalei, bluze de ofițeri superiori. Comandantul divizionului, Golovanov, fusese pentru Feodor un zeu atotputernic, dar Golovanov, în definitiv, nu era decît căpitan, avea o „dungulița" la guler. Cei pe care-i întîlnea aici aveau cîte patru „dungulițe", erau colonei, Golovanov ar fi stat drepți în fața lor. Puse ochii pe unul din acești colonei, unul mai în vîrstă, spătos, cărunt, și — lucrul cel mai important — cu petlițe de artilerist. Se repezi spre el, salutînd de departe cu mîna la cască :

— Tovarășe colonel, permiteți să vă-ntreb... Dar tăcu, își înghiți cuvintele. De colonel e colonel, dar ce ținută : descins, cu bluza lui, verde ca buraticul, atîrnînd.

Feodor îl rugă totuși să-i spună dacă nu cumva știe dumnealui, ca unul din comandanții superiori ai artileriei, pe unde se află acum divizionul 131 ?... Colonelul îi aruncă o privire oarbă, melancolică și nu răspunse, dădu numai din buze, buzele îi tremurau bătrînește, nesigure, veștede, pe chipul lui stins se citea o oboseală resemnată. Renunțase la centură, o aruncase cu tot cu revolver.

Nici camioanele-auto care abia se mai puteau strecura unul pe lîngă celălalt, nici femeia aceea dezolată, în halat

alb, care-i implora pe toţi ofiţerii : „Am răniţi !“, nimic nu-l înspăimîntă mai mult pe Feodor decît acest colonel descins. Ii trecu un junghi prin inimă : „Descurcă-te, Fedka, cum te-o tăia capul“.

Podul trăsese la mal, Feodor o rupse de fugă să se îmbarce.

Dar la urcarea pe pod, bătălie în toată regula. Au fost împinse pe debarcader mai multe tunuri — nu, nu-s cele ale divizionului lui Feodor, sînt nişte obuziere grele. Scîndurile debarcaderului se încovoaie sub atîta greutate. Din toate părţile însă, infanteria, părăsită de comandanţi, dă buzna, sacii de merinde, la şold, se izbesc unul în celălalt, baionetele se-ncurcă între ele. Un grup de comandă al artileriştilor a pus cîţiva soldaţi de-ai săi, nişte zdrahoni, să ţină ordine la îmbarcare ; zdrahonii stau umăr la umăr, fac cordon în jurul debarcaderului ; cum se repede cineva să urce, dau în el cu patul armei : „'napoi !“ E imposibil să ajungi la debarcader.

Oamenii intră în apă ca să se poată căţăra de-a dreptul pe pod. Pe marginea podului umblă de colo, colo, exasperat, un locotenent tînăr, care ameninţă neîncetat cu revolverul, îl îndreaptă spre cei ce se caţără, strigă la ei, i se vede gura larg deschisă, dar nu se aude nimic în larma din jur, el îşi face vînt şi izbeşte cît poate cu piciorul, cu tocul cizmei în orice mutră se înalţă din apă deasupra marginii podului : na ! mai na ! Oamenii pică în apă unul după celălalt şi nu zic nimic, nu-l înjură, nu răcnesc — îşi şterg noroiul de pe obraji şi iarăşi se caţără, împingîndu-se unii pe ceilalţi. Locotenentul urlă la ei fără să i se audă glasul, izbeşte cu tocul cizmei în orice mutră, na ! mai na !, capetele dispar şi din nou se ivesc la marginea podului ; un soldat, ca să urce, încearcă să se agaţe chiar de cizma aceea a ofiţerului. Locotenentul rînjeşte înnebunit, revolverul i se cutremură în mînă — o detunătură, încă una, a tras în oameni de la doi paşi, drept între ochi ! Ei vin bîldîbîc în apă ca nişte saci şi nu se mai ridică. Ceilalţi, poticnind, dau îndărăt, unii îşi smulg puşca de pe umăr, alţii îşi scot repede capul din cureaua pistolului automat care le atîrnă de gît. Cîteva trosnete seci de împuşcături răzleţe, bubuitul unei

serii scurte de pistol automat, și locotenentul, strîmb, cu capul în piept, privind pieziș apa tulbure de lîngă mal, începe să cadă încet, încet.

Feodor se-ntoarse cu spatele, se-ndepărtă.

Multslăvitul Don, tătucul Don, nu părea totuși a fi chiar nemaipomenit de lat. Și Feodor știa să înoate destul de bine.

Valurile abătuseră la mal o portiță de uluci, îngustă, smulsă de prin vreo curte de pe mal — nu-i bună de plută, nu-l ține, dar oricum îți poți sprijini pe ea, în apă, hainele și carabina. Mai întîi și mai întîi de toate, carabina — arma personală cu numărul trecut în livretul de soldat al armatei roșii. Bluza și pantalonii, ca un așternut, direct pe lemnul portiței și deasupra lor, învelită-n cămașă și izmene, carabina. Legă pachetul acesta cu curelele sacului de merinde, în sac, umflîndu-l, gamela — face parte și ea din inventar, cum s-o lase ? — deasupra cizmele, casca. Ei, gata, ambarcația poate porni în larg.

Carnetul de comsomolist... Cu fotografie. Era elev cînd îl primise : numai părul și ochii de el, în poza asta veche, neclară. Vîrî carnetul în livret, livretul în bonetă, își trase boneta adînc pe sprîncene, scuturâ din cap — șade ? Șade, nu cade, păi să nu cadă, că el acum n-are dreptul s-o piardă decît doar o dată cu capul, nici nu se gîndește să ajungă viu pe malul celălalt fără carnetul de comsomolist. Bun, e gata și el de pornire în larg.

Aruncă o ultimă privire spre malul care vuia înțesat de atîta omenire în continuă agitație, petrecu din ochi cu invidie podul care parcă rămăsese încremenit la jumătatea rîului... Chiar lîngă pod țîșni deodată o enormă jerbă albă, pufoasă — a căzut alături proiectilul, deocamdată obuzierele sînt tot întregi.

— Hai, Fedea, demarăm !

Apa i se păru la început rece ca gheața, dar încetul cu încetul se obișnui.

Donul Liniștit. Nu-i el chiar atît de liniștit. Fără nici o adiere de vînt valurile dau buzna peste tine. Îl păgubiră în primul rînd de cască. I-o luară, i-o întoarseră cu gura-n sus și casca pluti hăt-departe, semeață. Cizmele

i se duseră la fund numaidecît. Să te prezinți desculț în fața comandantului de dincolo... halal militar! Ei, dar dacă ținuta unui colonel acum e fără centură, atunci las-că se poate și așa, desculț...

Numai carabina să nu i-o fure valurile — e armă personală, i-a încredințat-o însăși Patria prin mîna plutonierului, a semnat de primire, știe bine consemnul: să aibă grijă de ea ca de ochii din cap.

Și capul sus, să nu se ude boneta, are-n bonetă carnetul de comsomolist. Din cînd în cînd își pipăie capul cu mîna, să-și dea seama: e acolo? Da, e acolo, e mereu acolo carnetul lui. N-o să-l piardă decît o dată cu capul...

Înota economisindu-și forțele, dar tot îl ajunse oboseala. Rîvnitul mal de dincolo — o șuviță verde la orizont, întrevăzută prin neastîmpărul valurilor galben-roșcate — nu se apropia. Îl fura apa.

Donul Liniștit... Nu se mai aude pînă aici zgomotul, vuietul forfotei de pe mal. Donul Liniștit, dar albia i-o răscolesc exploziile obuzelor. Trag cu artileria grea, nemernicii! O fi sosit cu bine podul dincolo, au scăpat obuzierele?... Nu putea vedea și nici nu mai avea puteri să se smucească în sus, ca să-și arunce privirea pe deasupra valurilor.

Donul Liniștit, și printre explozii, departe, un urlet deznădăjduit:

— Ajuto-o-or!...

Vreun nenorocit tot așa, singur, luptînd înot ca și Feodor.

Își simte umerii zdrobiți, gîtul zdrobit, i se taie respirația, brațele i-s ca frînte. Nu uita, ține capul sus, să nu se ude carnetul de comsomolist. Pe bucățica de gard, portița aceea care-i servea drept plută, i se udase leoarcă tot bagajul, muchea gamelei ieșea într-una în relief prin pînza udă a sacului de merinde. Carabina însă neatinsă, o învelise bine... Și-l dor umerii, și-i simte zdrobiți...

— Ajuto-o-or!... Mă-ne-e-ec!

Cine să-ți dea ajutor?

Îl dor umerii, brațele i-au înțepenit... Face un efort mare, împinge pluta ca să-i abată drumul și pornește curmeziș pe cursul apei. Malul de dincolo, însă, parcă tot fuge îndărăt...

Explodează în valuri încă un obuz și apoi... tăcere. Lipsește ceva. Ce lipsește ? A, da, strigătul „ajutor". Din clipa asta acela nu mai este, pentru el soarele nu mai există. Plutește încă un cadavru pe Donul Liniștit.

Și malul de dincolo nici că se apropie. Mereu aceeași neînsemnată, îngustă șuviță verde, bătută de valuri. Și el nu mai are puteri, umerii i-s de plumb, îl trag în jos, curentul apei îl fură, îl fură...

— Ajuto-o-or !

Altul care se înecă... Ăsta are voce mai groasă, de bas...

Nu voia, lucrurile se-ntîmplară ca de la sine : se agăță de plută, iar capătul portiței, care era atît de ușoară, dintr-o dată se scufundă. Îl cuprinse spaima : carabina poate luneca în jos dintre curelușele cu care a legat-o. Carabina se va duce la fund, va rămîne doar gamela. Ostașul și gamela sa... Îl plesnește un val peste obraji, e un val mic, dar nici nu trebuia mai mult ca să-i ia ultimele puteri. Umerii i-s de plumb, nu mai poate rezista... Apa îi trece de ochi, prin apa verzuie vede soarele zbătîndu-se sus în cer, fluid...

Un singur gînd îi mai licăre în minte, resemnat : „Gata... Și carnetul de comsomolist mi-l strică apa..."

Ba nu, nu-i gata. Vede iarăși soarele, vede valuri dedesubt, s-a agățat iarăși de capătul ud bleaşcă al plutei. Și carabina... e aici, n-a fugit. Și malul, malul de dincolo parcă s-a mai apropiat. O, dar încă e îngrozitor de departe pînă acolo. Nu mai are puteri.

— Ajutooo !... răsună iarăși vocea de bas, dincotrova. Mai trăiești, omule ?

— Ajutooor ! Mă îneeec ! Același strigăt. Strigăt de om pe moarte.

Nu, el, Feodor, să nu strige, dacă strigă moare, strigătul i-ar lua ultimele puteri. Nu, să nu strige ! Cine i-ar veni într-ajutor ?

Dar și fără să strige tot o să moară — malul e-atît de departe !

Să mori nu de-un glonte, să mori înecat ! Mare prostie ! N-ar fi fost mai bine dacă rămînea locului, să-i întîmpine pe nemți cu arma-n mîini ? Un singur neamț

măcar să-i fi ieşit în faţă şi el, Feodor, să-l fi ucis... În magazia carabinei încărcătorul e plin, patru cartuşe-n ei, unu-n tine. Aşa fac toţi, a citit asta de-atîtea ori.

Patru-n ei, unu-n tine şi, înainte de-a muri, strigi : „Trăiască Patria ! Trăiască Stalin !" Dar carnetul de comsomolist ?... Intact.

Privi îndărăt : malul cabrează, se disting clar pe el oamenii care mişună încolo şi-ncoace, maşinile, o cocioabă rămasă întreagă sus, pe creastă. Nici nu se compară, pînă la malul *celălalt* e mult, mult mai departe.

Trebuie să se întoarcă. De-o muri, măcar să moară pe uscat, nu în apă.

Răsuci pluta, porni îndărăt.

Pe Donul Liniştit nu se mai auzea nicăieri nici un strigăt.

Împinse pluta pînă pe prundişul de la mal, nu mai avu putere să iasă din apă şi căzu acolo, alături de plută. Îl scuturau din cînd în cînd fiori prelungi. Zăcea pe brînci, trupul — piftie, îl strivea propria-i greutate, respira gemînd, umerii i se cutremurau, îşi zgîrcea picioarele în apă, îi clănţăneau dinţii. Nu-i veni a crede că pînă mai înainte înotase, dăduse din mîini şi din picioare.

Carabina ? Salvată... Făcu o sforţare, întinse braţul, izbuti cu chiu, cu vai să ducă mîna la cap, îşi pipăi boneta, udă, dar este, e salvat deci şi carnetul de comsomolist.

Soarele dogorea şi totuşi Feodor se chircea de frig. Pînă-n măduva oaselor îl pătrunsese răceala venită din afundul rîului. Zăcea, respira anevoie, nu mai încerca să-şi stăpînească tremurul, convulsiile.

Mai întîi încetă zvîcnirea picioarelor ; apoi trupul întreg nu i se mai păru turtit, strivit, şi dinţii nu-i mai clănţăniră. Se săltă sprijinindu-se-n mîini, era sigur că n-au să-l ţină şi se minună — îl ţineau, nu i se frîngeau. Atunci se tîrî, ieşi cu totul din apă, se aşeză în capul oaselor, privi în jurul lui.

Apa îl purtase cel puţin un kilometru mai jos de vad. Dar şi aici văzu părăsite o sumedenie de căruţe. De-a lungul malului se-nşirau aruncate claie peste grămadă mantale, căşti, foi de cort, halate de camuflaj. Pe prundul dogorît de razele soarelui, cine mai ştie cine, unul grijuliu

nevoie-mare își lăsase păturile frumos ca-n raft, la cazarmă, bluza, deasupra ei pantalonii, deasupra izmenele și cămașa, ghetele, ba încă, alături de centură, și moletierele, e drept, murdare, dar strînse rotund. Nu lipsește nimic, doar posesorul acestor lucruri, și toate-s așa de parcă, dacă s-ar da alarma, l-ai vedea echipat în cinci minute. Valurile, plescăind neîncetat pe mal, îi șterseseră pașii. A lui va fi fost vocea aceea de bas care striga : „Ajutor" ? El o fi cel pe care acum Donul Liniștit îl tot duce spre Marea Azovului ?

Deshămați, caii păsteau în tihnă călcînd rar printre mantale, foi de cort, saci de măști de gaze. Iar în depărtare viața febrilă a vadului continua.

Feodor își scoase din bonetă livretul militar, din livret carnetul de comsomolist — le întinse pe-amîndouă pe pietre, la soare, să se usuce. Hainele, nu — ce să le mai pună la uscat ? Nu-i veni să se atingă de echipamentul acelui nefericit care-și păturise lucrurile cu atîta grijă înainte de a se arunca în valuri ; găsi în schimb tot ce-i trebuia în cea dintîi căruță de care se apropie. Numai cizme nu găsi nicăieri, se resemnă să poarte ghete, cel puțin își alese o pereche bună, trainică — niște ghete galbene. Centură — de ofițer, rufărie curată, cămașă de mătase. Mai căută și găsi o manta nouă, de postav fin — îi era lungă pînă-n călcîie ; în buzunar, mănuși albe de piele de ren. Găsi și cască, dar nu una din cele obișnuite : avea creastă. Cu căști de-acestea — văzuse în fotografiile din ziare — defilau trupele înainte de război în Piața Roșie. Își tufli casca în cap — pe-a lui i-o furase Donul.

Se-ntoarse la carabină, o ridică de jos cu mîndrie — cum-necum, o salvase, n-o lăsase să se ducă la fund. Vru să-i mînuiască închizătorul — nu mergea, se-nțepenise, i-a intrat nisip, asta-i, poftim de întîmpină nemții cu asemenea pușcă !

Pe mal, la doi pași de apă — un morman : puști cu baioneta pusă, puști fără baionetă, puști-mitralieră, pistoale-mitralieră. Deasupra lor, o carabină ca și a lui Feodor — cu țeavă scurtă. Dar cureaua carabinei lui Feodor era grosolană, de pînză de sac și avea o culoare stupidă, semăna la culoare cu obielele. Carabina de-aici, din vîrful

mormanului de arme părăsite, avea cureluşă îngustă, de piele, poate de asta părea mai frumoasă — o linie a patului mai elegantă, oţelele cu mai multă grijă brunate. Feodor îi mînui închizătorul — merge uşor, are unsoare destulă ; o suci în mîini, îi căută vreun cusur, nu găsi, şi-o anină pe umăr, asta-i altceva, acum poate da piept cu nemţii : „Patru cartuşe-n ei, unu în mine..."

Pe-a lui, carabina lui salvată cu atîta chin şi necaz din apă, o lăsă acolo, în mormanul de arme părăsite. „Patru cartuşe-n ei, unu-n mine." Îl apucase dintr-o dată un dor de viaţă...

Ca să fie complet echipat, i-ar mai fi trebuit şi moletiere, să nu-i mai spînzure peste frumoasele ghete galbene aţa de la izmene, ieşită pe sub cracii pantalonului. Moletiere însă nu avu de unde lua.

Dinspre vad răzbi un urlet lung, răscolitor, un urlet binecunoscut. Cu aripile-ntinse, aviaţia inamică dădea năvală asupra malului pe care colcăia atîta omenire. Unul din avioane se şi înclinase, intra în picaj. Repercutat de suprafaţa fluviului, urletul acela părea un geamăt continuu, un vuiet metalic ca de strună întinsă, gata să plesnească. Îţi dîrdîia sub tălpi prundişul încins, te loveau în faţă valuri de aer dens, fierbinte. Se vedea bine cum alergau oamenii de colo, colo, încolţiţi, înghesuiţi între apă şi coasta malului, iar fumul, negru ca iadul, urca spre cer alene rotocoale mari, elastice, care se lăţeau, se răsfirau.

Prin fumul acesta avioanele se năpusteau în jos ca nişte vultani iarăşi şi iarăşi, urletul lor fioros cutremura zarea, malul se zguduia zburătăcind pietrişul în toate părţile.

Sus, pe creastă, învăluite în vîrtejuri de fum, nişte femei alergau ţipînd îngrozite — părul vîlvoi în vînt, bluzele albe rupte — le prinsese războiul aici. Vadul nu se mai vedea, plutea acolo un nor negru, greu.

O fi sau nu ciudat, însă aspectul vadului, după cum constată Feodor ceva mai tîrziu, nu se schimbase aproape de loc. Tot aşa huruiau camioanele dînd unul peste celălalt, tot aşa de agitaţi forfoteau oamenii, tot aşa se ameninţau cu pumnii şi se înjurau apărîndu-şi dreptul de a sta

la coadă în fața prăpăditului debarcader de unde aveau să urce pe pod ! Cablul, ca și mai înainte, se legăna deasupra apei între cele două maluri și podul plutea departe, pe valuri...

Numai că se auzea într-una un nechezat prelung, sfîșietor ca un hohot de plîns. Un cal rănit. Plînsetul calului nu putea acoperi vuietul mulțimii de oameni strînși la vad și nici zbîrnîitul motoarelor suprasolicitate. Și-apoi pe mal, chiar lîngă apă — șiruri de tărgi, și pe tărgi oameni înveliți cu mantalele pînă peste cap — de sub o manta, în loc de picioare, ieșeau la iveală două cioturi înfășurate în pansament. Calul necheza, protesta împotriva durerii, biet animal, în timp ce oamenii, pe tărgi, își suportau tăcuți martirajul.

Tîrziu de tot, mult după miezul nopții, Feodor se pomeni în sfîrșit c-a ajuns la bordul podului. Înaintea lui era un alt soldat, unul vînjos care se zgrepțăna ținîndu-se cu mîinile de bord și, sus, se așeză pe vine privind atent în jur, să nu-l dea ceilalți îndărăt.

Feodor îl invidie : „Eu n-o să mă pot zgrepțăna așa". Se simțea slăbit, lupta cu apa Donului îl istovise.

— Unde mi te-ai cocoțat, șmechere ? Ia dă-te jos ! îi strigă Feodor de dedesubt, silindu-se să-și îngroașe vocea cît putea.

— Da ce-i treaba ta ?... Ce-ți pare rău ?

— Naiba să te ia ! Șezi acolo... Hai, dă mîna !

Cu recunoștință, soldatul, un flăcăiandru, îl trase sus ca pe un pisoi.

Mijeau zorii, apa și cerul începuseră să capete nuanțe trandafirii suave.

Pe podul ticsit, de nu mai aveai nici cum să respiri, se purtau cu jumătate de glas discuții „consolatoare" :

— Ieri pe la amiaz', de bombardament, s-a rupt cablul...

— Cablul, nu-i nimic, da au trîntit o bombă chiar aici, la coada podului — șapte inși a calicit.

— Cum ne mai împinge neamțu îndărăt... Cum ne mai împinge, ticălosul !

Un soldat mărunțel, față bătrînicioasă, ochi lăcrimoși, își strînge între genunchii ascuțiți arma de infanterist cu

țeavă lungă și se uită pe sub sprîncene la ceilalți, le pîndește privirile :

— Ne-mpinge... Ne-mpinge, că-i tare !

Ar dori să fie contrazis, insultat, tratat cu dispreț, ba poate chiar înșfăcat de guler. Feodor se așteptă și el să i se replice soldatului cu niște ocări zdravene — asta l-ar potoli. Dar toți cei din jur tac, posaci. Cablul — un otgon — se freacă de grindă, pătrunde-n lemn, se-aude plescăitul delicat al valurilor mici, de suprafață, în bordaj.

Trupeș, ferches, un plutonier cu bluza de culoare mai deschisă — e de pe la vreun comandament — după ce scutură energic din cap, aruncă o vorbă :

— Și dacă și dincolo de Volga — tot așa ?...

Un alt soldat, slăbănog, care-și tot strînge pe el, friguros, mantaua prea scurtă, prea strîmtă, se răsucește pe jumătate spre plutonier :

— Adică ce — dincolo de Volga ?

— Aia, c-o să crăpăm cu toții... „Pe poziții de mai înainte pregătite"... Ucraina, Bielorusia, Rusia pînă la Moscova — poziții de mai înainte pregătite. Dar pentru cine ? Pentru ăia ! O să le pregătim și Uralii... „Necuprinsă-i țara mea iubită", e drept, numai că și ea are un capăt...

Cît e el de trupeș și de pieptos, plutonierul, surescitat, vorbește cu un glas subțirel care, din cînd în cînd, se știrește într-un soi de răgușeală ca de cocoș nevîrstnic. Îngropîndu-se clipă de clipă mai adînc în lemnul pe care-l tot fierăstruiește, otgonul fîșîie. Apa șușotește în bordaj... Și Feodor, în clipa aceea, simți groaza pînă-n adîncul ființei lui, îi îngheță inima : „Necuprinsă-i țara... Necuprinsă, dar se micșorează". N-avu răgaz să și gîndească asta, o simți numai. Sărise ars un lungan, soldatul acela costeliv care dintr-un pas fusese lîngă plutonier și-i pusese mîna-n piept :

— Ticălosule ! Taler cu două fețe !

Se zgudui podul de-atîtea strigăte furioase :

— Așa-i ! Să-și țină gura !

— Strînge-l de beregată !

— Ia dați-vă-n lături ! Cînd i-oi cîrpi una...

— Fă-i vînt peste bord ! E-un nemernic !

— Fă-i vînt în apă !

Strigă și Feodor fără să-și mai dea seama ce-i cu el — se izbăvea de groaza aceea dinlăuntru care-i înghețase inima o clipă :

— Fă-i vînt în apă !

Plutonierul căzu, se năpustiseră mai mulți asupra lui. Îmbulzeală, spinări una-n alta, bluze soldățești arse de sudoare, cîteva exclamații scurte :

— Ține-l !

— Se zbate !

— Dă-l pe mîna mea !

— Nu, spurcăciune, nu te teme, că nu ne scapi !

Grămada de oameni care se-ndeasă enervați unul în celălalt a ajuns la marginea podului. Un plescăit... Cablul fîșîie. Soldații se întorc, își smucesc în jos, încruntați, bluzele ieșite din centuri, își reocupă locurile, înghesuiți ca și mai înainte.

Glasul cuiva — un glas servil, simulînd o înverșunare satisfăcută :

— Care-i cîine, ca un cîine să moară.

Nu-i răspunde nimeni.

De undeva, din apă, răsună strigătul binecunoscut :

— Ajuto-o-or !...

Apoi, tăcere. Otgonul fîșîie. Scundacul, soldatul acela mărunt, cu fața bătrînicioasă, zbîrcită, s-a făcut ghem, își strînge pușca la piept — i-e teamă să nu-și amintească și de el cineva...

Pe Feodor îl cuprinse o rușine, de-i venea să țipe, o rușine copleșitoare, insuportabilă. Urlase împreună cu ceilalți : „Fă-i vînt în apă !“ Să zboare peste bord groaza lui, sentimentul lui de neputință, asta dorise ! Dar peste bord zburase un om, iar groaza rămăsese aici cu ei, pe podul umblător — toți șed acum tăcuți, striviți de groază. Și toți, desigur, gîndesc același lucru : „Volga-i aproape, atît de aproape, încît, cu o mașină, pe la amiază, ești pe malul ei“.

Soldatul acela mărunt își strînge pușca la piept, s-a speriat că-i e viața în joc. Dar ce, mai este vorba acum de viața ta ?... Volga-i aproape, atît de aproape, încît în foarte scurt timp... Trupele inamicului vor cotropi țara întreagă, și atunci nu vor cruța nici satul Matiora. Mai este vorba acum de viață, fie ea chiar și a lui, a lui

Feodor ?... Pînă mai înainte crezuse că nu avea nimic mai scump decît viața. Viața lui însemna universul. Acum și-ar da-o bucuros dacă ar putea răscumpăra prin asta nu universul, ci numai stepa dintre Don și Volga, cei cîțiva zeci de kilometri de stepă pîrjolită, prăfuită, plină de pelin, stepa a cărei iarbă nici pe departe nu seamănă cu pajiștea moale, verde din împrejurimile Matiorei. Dar cum ar trebui să facă asta ? Cum ? Cine i-ar putea spune ? Toți cei din jurul lui tac, le e rușine la toți că au azvîrlit dintre ei un om care era poate ca și ei, doar ceva mai înspăimîntat. Cum ar trebui să procedeze ? Nimeni n-o să-i spună. Cum ?!... Tac toți... Mulți l-ar sfătui : „Apără stepa fără să renunți la viață". După stepă urmează Volga, după Volga Uralii — necuprinsă, țara are și ea un capăt... E dureros !...

Cine o să-i spună cum să procedeze ? Tăcere. Apa plescăie încet în bordaj.

Țîșneau primele raze de soare, cînd podul rîșcîi fundul apei și se opri înainte de a ajunge la țărm. Îmbulzindu-se ca o turmă, oamenii săriră de-a dreptul în apă, începură să se împrăștie.

În valuri pînă la genunchi, soldatul acela costeliv, cu mantaua prea scurtă, privi sălbatic îndărăt, chipul i se asprise, avea ceva de uliu — înălță pumnul, amenință depărtările, suduind de mamă, crîncen.

Feodor se uită și el îndărăt spre malul celălalt, pe-al cărui povîrniș lutos cădea lumina soarelui abia răsărit, roșiatică : al cui e malul acela ? Al nemților încă nu, dar nici al nostru nu mai este. „De data asta plec, dar mă-ntorc, o să vezi."

Observă în mulțime, nu departe de el, o siluetă scundacă, grăbită, un soldat cu grijile lui, și mutra... o față rotundă, turtită.

— Mișka ! Gamelă !

Se repeziră unul spre celălalt, se-mbrățișară.

Cineva, lîngă ei, ghici numaidecît și comentă impresionat :

— Doi frați. De bună seamă.

O viroagă mare în stepă, o adîncitură a terenului, coaptă de soare — acolo s-au strîns grămadă cu toţii : tunari fără tunuri, conductori fără cai, oameni de la căruţe fără căruţe. Mulţi n-au rămas numai fără arme, fără mantale sau căşti — şi-au pierdut pînă şi bluza de pe ei. Îl vezi pe cîte unul cu o bucată de cort în spinare şi pe dedesubt gol pîn-la brîu, altul se fudulește cu vreo rubaşkă civilă, ponosită, dar încărcată de broderii de mînă — s-a reechipat pe drum în cine ştie ce casă ţărănească — un altul umblă desculţ. Volniţă [1], dar fără arme, fugari, dar care nu fug nicăieri. Printre ei, Feodor pare spilcuit — n-are moletiere, i se iţesc, murdare, de sub cracii nădragilor, aţele de la izmene, însă e în ţinută militară şi poartă cască de paradă, cu creastă.

Treburile conducerii politice a divizionului le girează politrucul Sergheev. Spătos, cu şolduri late ca o muiere, pînă nu demult omul acesta trecea neobservat. În timpul marşurilor nu te pomeneai niciodată cu el lîngă tine în coloană, tunarilor în baterie, cînd era lupta în toi, nu le dădea niciodată vreun ordin, la observator nu se arăta. Toţi soldaţii ştiau numai de comisarul divizionului şi de căpitanul Golovanov, care de altfel uşor puteau fi confundaţi între ei, amîndoi cu cască de soldat, cu automatul de gît — oameni, nu glumă, cam răstiţi, însă dîrji, hotărîţi. Cu ei ţineau legătura tot timpul subunităţile prin agenţi, de la ei emana orice ordin, ei, nu altcineva, erau chemaţi de comandament la telefon, lor personal trebuia să te adresezi cînd aveai nevoie de un lucru mai important. Comisarul fusese ucis de un glonte rătăcit, căpitanul Golovanov îşi pierduse tunurile — parte în cursul luptelor, parte pe drum spre Don şi ultimele chiar la trecerea peste Don în timpul unui bombardament care-l lăsase fără cai, i-i omorîse pe toţi. Pînă la sfîrşitul retragerii, nimeni nu ştiuse nimic despre politrucul Sergheev — o mai fi trăind ori a rămas neclintit, cu faţa-n jos, în vreun şanţ de pe marginea drumului ca şi atîţia alţii,

[1] În evul mediu, grupuri de oameni din diverse pături ale societăţii, mai ales ţărani iobagi fugari, care se stabileau la periferia Statului Moscovei şi îşi revendicau independenţa.

cînd l-a prins pe cîmp unul din obișnuitele raiduri ale aviației inamice ?

Uite-l că trăiește, nu-i rănit, de bine, de rău a trecut și el Donul la fel cu ceilalți, și aici, pe malul stîng, trebuie să țină locul defunctului comisar de divizion.

Pînă nu demult căpitanul Golovanov aproape nu-l băga în seamă ; acum șade lîngă el fără să facă nimic, și-a tras boneta pe sprîncene și se uită-n pămînt. Unitatea lui s-a retras de pe front, tunurile, făcute zob, i-au rămas cu roatele-n sus pe drumurile din stepă printre cadavre de oameni și cai, el, Golovanov, e comandant, deci trebuie să dea socoteală despre toate astea. O să fie vărsat la un batalion disciplinar. De ce, de nece, așa a hotărît noul comisar Sergheev.

Sergheev stă la soare, își pune în ordine niște hîrțoage, vin la el în fugă agenții de legătură, se răspîndesc tot în fugă.

Soldații sînt furioși. A cui e vina c-au ajuns pînă dincoace de Don ? A comandanților, bineînțeles. Și-i ocărăsc, mormăie :

— Mai facă-și mendrele pe pielea noastră.

— Las-că de-acum nouă ne-o fi mai ușor. Din compania disciplinară nu pleci decît doar schilod.

— Și comisarul ăsta nou adică nici usturoi n-a mîncat, nici gura nu-i... El a trecut Donul fără să-l ude apa, așa-i ?

— Chestia-i, se gîndește să ne dea de mîncare sau nu ?

— Ce m-aș mai boldi eu acum la gamelă, măi frate !

— Carabina ai lepădat-o, mutră, da gamela Doam'păzește, prezentă la apel.

— Ți-oi vedea eu mutra la ciorbă — ai să mă rogi atunci să-ți împrumut gamela mea.

Cu pași cadențați și aerul că nu-și mai vede capul de-atîtea treburi, se apropie de soldați unul dintre locțiitorii politici, un tinerel ; avea în mînă o hîrtie, o listă, o despături, tuși să-și dreagă glasul și începu, foarte autoritar :

— Soldatul Averkiev !

— 'Zent !

— Soldatul Barîșnikov !... E-aci ? Unde-i soldatul Barîșnikov ?

— 'Zent !
— Ce, dormi ?... Fruntaşul Bukaşin !
— 'Zent !

Soldaţii sînt în expectativă, nu întreabă nimic, ştiu ei bine că zadarnic l-ar întreba pe locţiitor ce-i cu lista asta ; încearcă fiecare să ghicească în sinea sa cam ce se-anunţă la orizont — o fi vorba de mers la cărat alimente sau poate-s cei vîrîţi în vreo grupă de corvoadă ?

— Soldatul Kotelnikov !
— 'Zent ! strigă Mişa Gamelă.
— Caporalul Matiorin !
— Prezent ! răspunse Feodor răspicat, reglementar.

La alimente ? Nu prea pare probabil... Lista-i mărişoară.

Locţiitorul anunţă în sfîrşit cu glas tăios, ca de judecător pronunţînd un verdict :

— Pentru laşitate şi provocare de panică în timpul luptelor, pentru comportare nedemnă faţă de înalta datorie de a apăra Patria noastră de cotropitorii fascişti, soldaţii şi gradaţii pe care i-am numit sînt mutaţi în compania disciplinară.

Tăcere grea.

Locţiitorul împăturește lista fără grabă, privind în gol pe deasupra capetelor din faţa lui :

— Adunarea celor mutaţi — peste două ore.

Cineva suspină, covîrşit :

— Ia uite ce-e-e...

— Ei au făcut-o şi noi tragem, constată Mişka Gamelă şi scuipă furios.

Locţiitorul, înainte de a pleca, mai menţionă, vajnic :

— Ordinul este semnat de comisarul divizionului.

Şi se-ndepărtă cu aceiaşi paşi fermi ca la venire — păcat că stepa nu-i bună de tabel, ar fi liniat-o excelent cu pingeaua.

— De ce tocmai noi, mă fraţilor ?
— De-aia, că nu i-ai venit tu neamţului de hac.
— Acarul e vinovat.
— Du-te să le demonstrezi că nu eşti cîştigat la belciuge.

Feodor se ridică dintr-un salt :

— Mă duc ! Drept la comisar mă duc ! Eu sînt comsomolist. Mie vor ei să-mi pună gardian în spate, ca să lupt ?

Şi-o rupse de fugă în direcţia locului unde-l putea găsi pe comisar.

Cineva, petrecîndu-l din ochi, comentă cu ostilitate :

— Asta vrea să fie mai cu moţ decît alţii...

Adică-i înspăimîntător să faci parte din compania disciplinară ? Aş ! Tot front — şi pe front ca pe front, moartea la tot pasul. Înspăimîntător e să porţi stigmatul de trădător, stigmatul de laş, stigmatul de provocator de panică. Asta-i insuportabil !

Noul comisar al divizionului şedea pe o ladă la intrarea în cort, cu porthartul pe genunchi, scriind ceva. Semăna foarte mult cu un contabil pe care-l cunoscuse Feodor acasă la cooperativa raională de consum — obraji netezi, plini, o cută groasă sub bărbie, ochii cam ca îndată după-masă, adormiţi. Toată puhava lui fiinţă, cu burticica revărsîndu-i-se peste centură, avea ceva domestic, călduţ — fără să vrei te gîndeai la nişte perdeluţe de tul, papuci scîlciaţi, o pisică torcînd în poală...

— Permiteţi-mi să raportez !

— Ia loc, te rog... O clipă... Da, te-ascult.

Voce binevoitoare, încurajatoare.

— Permiteţi-mi să-ntreb, tovarăşe comisar, pentru ce am fost mutat în compania disciplinară ?

— Mm...

Comisarul nu-l cunoscuse niciodată pe caporalul din grupul de comandă al bateriei a doua Feodor Matiorin, îl vedea acum pentru întîia oară, aşa încît, firește, nu putea spune din ce motiv acest caporal fusese vărsat la compania disciplinară. După toate aparenţele însă, el, comisarul, era un om bun la suflet, drept care nu-i dădu a înţelege să se ridice în picioare, încheind astfel brutal convorbirea, şi nici nu încercă s-o escamoteze replicînd că „ordinele nu se discută". Mai întîi îşi mozoli puţin buzele, fără totuşi să pronunţe ceva cu adevărat, privi în lături şi apoi :

— Mm... Este ordin...

— Ordinul, desigur, se referă la cei lași, la provocatorii de panică, la dezertori... ?

— Mm... Cam așa.

— Eu sînt comsomolist !

— Foarte regretabil, foarte regretabil...

— Am ros pragul comisariatului militar pînă ce-am fost acceptat ca voluntar !

— Te cred din toată inima, te cred din toată inima...

— Nimeni nu va putea dovedi că m-am purtat ca un laș sau ca un provocator de panică !

— Nu știu, nu știu...

— De ce să fiu păzit de un alt soldat, ca să nu fug de pe front, de ce să fiu trimis la luptă cu de-a sila ? Eu voi lupta în orice caz !

— Așa mi s-a trasat sarcină — trebuie s-o îndeplinesc. A dat ordin însuși Stalin : la fiecare subunitate care s-a retras în mod rușinos din fața inamicului, cîte trei oameni din efectiv să fie trecuți la disciplinară.

— Stalin ? Nu cred !

— Doar ți-am explicat... E o retragere absolut inadmisibilă. Ordinul lui Stalin, personal. Nu-ți pot fi de nici un ajutor.

— Dați-mi posibilitatea să dovedesc că nu sînt laș, că nu sînt un provocator de panică ! Încredințați-mi o misiune oricît de periculoasă ! Trimiteți-mă la moarte sigură !

— O să poți face dovada și-acolo... Ca să zic așa, să-ți speli...

— Ce să spăl ? N-am nici o pată, n-am ce spăla !

— Ei, cum, n-ai ce... Dac-ai fost trecut pe listă, înseamnă c-a fost ceva.

— Vreau să știu... Vreau să mi se spună : care-i vinovăția mea ?

— S-a dat ordin. Cîte trei oameni din efectiv... Prin urmare, sîntem obligați să trimitem un număr de soldați.

Burticica revărsată peste centură și fața cam transpirată a noului comisar, om astmatic, somnoroasa bunătate pe care i-o citeai în ochii destul de tulburi — și povestea cu țapul ispășitor, vechea poveste pe care nimeni n-are voie s-o denatureze.

Feodor nu se mai putu stăpîni, simţea că se frînge, se prăbuşeşte ceva în sufletul lui — izbucni în plîns, se vedea călcat în picioare, înjosit şi în acelaşi timp pus în imposibilitate de a se apăra. Şedea cu casca în cap, îşi ştergea cu dosul mîinilor lacrimile de pe obraz, mîinile îi erau murdare, îşi dădea seama că e ridicul, neghiob, lacrimile nu pot provoca decît suspiciune, vor confirma că el într-adevăr e un laş, o cîrpă, pe bună dreptate a fost trimis la compania disciplinară — şi totuşi nu-şi putea reţine plînsul.

Jenat, dar răbdător, comisarul privea în altă parte, repetînd din timp în timp :

— Ordinu-i ordin...

Apoi, cu totul pe neaşteptate, îl anunţă pe Feodor că-l numeşte şef al grupei celor mutaţi.

15

Lucrurile se dovediră extrem de simple.

După ce-şi şterse lacrimile, Feodor, înveninat, devenit dintr-o dată un om închis, îşi adună grupa în care intrau nu numai soldaţi, dar şi sergenţi, ba şi un plutonier. Majoritatea, oameni în toată firea, cu nevastă şi copii. Nici o pază, nu-i ducea nimeni din spate cu baioneta, li se lăsară şi carnetele de comsomol, şi livretele militare, numai arma li se ceru s-o predea. Lui Feodor i se înmînă un bon pentru depozitul de subzistenţă, pe bon se indica şi itinerarul : din cătunul cutare în cătunul cutare pînă în satul căzăcesc cutare.

Chiar în prima etapă de marş, grupa se împrăştie, porniră toţi prin stepă la întîmplare, de capul lor, afară de Mişka Gamelă. Nu-i poţi opri, n-ai cum îi lua de guler — stepa-i mare, dai pretutindeni de unităţi descompletate, oricare din ele o să accepte cu dragă inimă în efectivul ei un fugar.

În satul căzăcesc nu mai găsiră postul de triere-constituire a grupelor celor vărsaţi în compania disciplinară — fusese evacuat, nemţii trecuseră Donul. Numai depozitul de subzistenţă mai rămăsese, deocamdată, pe loc. Feodor prezentă bonul : pentru toată grupa — cîteva

kilograme de mei, un borcan de untură, o pungă mare de zahăr. Mișka Gamelă era încîntat :

— Ei, așa tot să faci războiul.

Dar acesta fu primul și ultimul depozit de subzistență. Meiul se termină curînd, își continuară drumul flămînzi, prin cătune și sate se abăteau în curțile oamenilor să caute ceva de mîncare, căzăcioaicele îi petreceau cu priviri sumbre :

— Oaste...

Rușine-rușine, dar foamea dă de-a dreptul.

După zece zile de marș, sosiră în satul căzăcesc Sadovaia, foarte aproape de Stalingrad. La regimentul de aici, ținut în rezervă, avură a face în primul rînd cu bucătarul care-i duse la statul-major al unității, unde făcu anticameră, pînă în sfîrșit i se răspunse cum că da, ostașii nou sosiți au fost puși la drepturi, și atunci îi ospătă pe săturate cu găluști.

În loc de companie disciplinară, nimeriseră în una din companiile acelui regiment păstrat în rezervă dincolo de Volga, în adîncul stepei, spre Astrahan.

Lung cît toate zilele, satul Pologoe Zaimișce se alcătuia dintr-o singură uliță care ținea kilometri și kilometri — ici o moară de vînt, dincolo încă una. Pe această uliță unică mărșăluiau zilnic coloane de soldați, fiecare din ei purtînd pe umăr o pușcă de lemn, pentru instrucție (cele adevărate erau necesare pe front) și mărșăluind cîntau :

La luptă, țară nesfîrșită,
Pe viață și pe moarte !

Și ei — cu ciomăgașe pe umeri, mai mare jalea...

În inimi nobila mînie
Să fiarbă ca talazul...

Dar nemții au și ajuns în marginea Stalingradului ; în raionul Krasnoarmeiski au atins Volga. Înainte de război se cînta :

Nicicînd n-or vedea ei mîndra Volgă,
Nicicînd n-or bea apă din ea...

Îți sîngera sufletul, satul natal Matiora căpăta în ochii tăi niște dimensiuni în care se cuprindea tot necuprinsul țării. De oricare dintre satele celelalte, preschimbate în mormane de cenușă, te durea tot atît de tare, cutremurător de tare, ca și de al tău, deși al tău deocamdată e la adăpost, departe în spatele frontului. Uneori te și înăbușeai de-atîta ură grea față de cei ce, în stepele care acum îți erau cunoscute, se oploșeau în tranșee, străbăteau cu mașinile drumurile atît de binecunoscute ție. Față de cei ce, fără chip omenesc, fără inimă omenească, nu seamănă întru nimic cu tot ce-ți este drag. Și din nou pătrundeai mai adînc înțelesul odiosului cuvînt: fascism.

În inimi nobila mînie
Să fiarbă ca talazul...

Feodor învăța să urască...

Iar zilele treceau, treceau, treceau...

Apăsătoarele comunicate ale Biroului sovietic de informații...

Formarea unei companii de marș, despărțirea de Mișka Gamelă, provizie de material intangibil în sacii de merinde, mantale noi...

Divizia N. de gardă își completa efectivul...

Zilele treceau, treceau, treceau...

Sute de kilometri de fir telefonic întins prin stepă. Sute de kilometri tîrîș pe burtă sub bombardamentul brandurilor sau printre exploziile proiectilelor de artilerie grea. Sute de tranșee săpate în pămînt, zeci de bordeie construite pînă la capăt și-apoi abandonate. Și totuși nici un glonte în nemți, deși automatul îi atîrnă de gît tot timpul — Feodor e telefonist, el are sarcina să desfășoare firul de pe bobine și să-l înfășoare la loc, el e unul din hamalii războiului.

Fiece zi, o veșnicie. În memorie, adînc, într-un colțișor ascuns — Ujdalița, pîrîul prin apa căruia străvedeai, la soare, nisipul din fundul albiei, și dimineața iarba prin care trecea Feodor desculț, iar roua îi frigea picioarele — mama troncănind dis-de-dimineață cu vătraiul la plită să vîre oalele în jăratic, mirosul pîinii mari, albe, abia

scoase din cuptor, învelită într-un ștergar curat și pusă pe masa cu scîndurile bine răzuite. Acolo, adînc în memorie, sînt culorile pe care i le-a dăruit Savva Ilici, acolo e și albumul. Vis fericit, vis care parcă n-are nimic comun cu realitatea. A fost oare cîndva cu adevărat viața aceea ?

16

O clădire se repezea din capătul cătunului drept în stepă — o clădire cu ziduri de cărămizi, roșie : școala.

Cătunul murise demult. Nici țipenie de locuitor, și nici măcar tranșee. Nu-i mai rămăsese în picioare nici una din casele de vălătuci, se transformase în mormane de cenușă printre care vedeai dăinuind doar scheletele gîrbove, afumate ale sobelor țărănești și deasupra, din loc în loc, hornuri negre. De-acolo, din cătun, aduce vîntul în stepă duhoarea asta de ars care zgîrie gîtlejul.

Sînt multe zile de cînd se poartă lupte pentru cătunul defunct.

Aproape din oră-n oră, invizibil, un fluviu colosal de lat începe a curge într-acoace dinspre capătul pămîntului, inundă tot cerul și în loc de apă cară tone de vacarm, tone de fîlfîieli și chiuituri sinistre. Aproape oră de oră toate bateriile nemțești tabără aici, pe cătun, cu obuzele.

Izbit, defunctul cătun geme, dar asta-i numai începutul. Fumul dens al exploziilor se amestecă în aer cu vîrtejuri de cenușă răscolită, se năruie hornuri, țîșnesc ca din pușcă țăndări de cărămidă din scheletele martirizatelor sobe. Apoi obuzele se năpustesc asupra școlii.

Adăpostul lui Feodor, un șanț, e chiar în curtea școlii, într-o margine. Lasă-ți casca sus, pe parapet, în timpul bombardamentului : nici cinci minute, și-o vezi rostogolindu-se în șanț. Se cutremură de durere pămîntul, curge nisipul din pereții șanțului și-ți intră pe după gulerul bluzei, îl simți, îl auzi scrîșnindu-ți în dinți. De fiecare dată te crezi sortit pieirii și-aștepți : acum gata, s-a terminat, te-ai dus pe copcă. Școala nu mai are acoperiș, acoperișul s-a surpat de-atîtea proiectile, schijele i-au mu-

tilat școlii fiece zid, curtea e plină de gropi de obuze, parc-a ciupit-o vărsatul. Mai curînd sau mai tîrziu o să pice un obuz și-n adăpost aici, unde șade Feodor ghemuit... Mai curînd sau mai tîrziu...

Dar bombardamentul s-a potolit. Feodor constată cu mirare că deocamdată e totuși încă în viață, o fi ciudat, însă asta-i realitatea. Iese din șanț și pornește tîrîș pe fir să-l repare, că l-au rupt schijele.

Sînt multe zile de cînd se poartă lupte pentru acest cătun. De multe zile stă Feodor aici la datorie, în mijlocul drumului, singur-singurel cu aparatul telefonic.

La început fuseseră trei. Pe unul l-a luat compania îndărăt, — toți ceilalți telefoniști ai ei fuseseră scoși din luptă. Al doilea, plecat de-a bușilea să vadă unde-i rupt firul, nu se mai întorsese — s-a comunicat : a fost rănit. Feodor s-a pomenit singur, în mijlocul pîlniilor de obuze.

Bucătăria de campanie, noaptea, trece pe-aici, totdeauna. Leonti Șcelkanov, bucătarul, îi toarnă lui Feodor în gamelă două polonice de supă groasă de mei, și-i dă o rație de pîine ca de ostaș din gardă. Ce mai e nou prin regiment, Feodor află la telefon.

Se dezobișnuise cu totul să mai meargă în picioare, poziția lui obișnuită acum, la mers, era numai pe brînci. De nouă zile sta nespălat, apa abia-abia-i ajungea pentru băut. Dormea pe furate, cu receptorul la ureche. Nu-l trezeau exploziile obuzelor oricît de vrăjmaș s-ar fi zgîlțîit adăpostul, dar la vocea telefonistului de serviciu : „Plopule !", „Plopule !" — își revenea cît ai clipi :

— „Plopul" la aparat !

În momentele de acalmie avea mereu în față același peisaj : școala, zidurile ei groase pe jumătate dărîmate și curtea plină de hîrtii — caiete școlărești, cataloage, cărți din biblioteca școlii. Erau pline gropile, în curte, de caiete și cărți de-acestea, pe care vîntul le filuia alene.

Nimerise afară, în curte, o dată cu hîrtiile, și un glob pămîntesc albastru, cu suportul rupt. Cînd exploda vreun obuz pe-aproape, filele albe desprinse din caietele școlarilor zburau, pluteau stol în aer și globul se rostogolea...

Macheta planetei noastre nu-și mai găsea loc pe îndureratul pămînt de sub ea. Era deprimant, o vedeai rămasă de izbeliște. Macheta planetei noastre, albastră de-atîtea

oceane. Pierdute pe suprafața ei, apăreau ici, colo feerice arhipelaguri din regiunea tropicală, cu palmieri care se oglindesc în apa verde a lagunelor, cu indigeni, trupuri aurite de soare, vîslind, tăind valurile cu pirogele lor, și vapoarele moțăind în radă, la chei, ostenite de îndelungi peregrinări, și calele care miros a lemn de santal.

Globul pămîntesc pe care au învățat școlarii — repertoriu sferic al atîtor țări bine știute după nume, deși nu le-ai vizitat niciodată, repertoriu al orașelor și popoarelor — globul acesta e zvîrlit de colo, colo, nu mai are nimeni nevoie de el, nu interesează pe nimeni. Planeta noastră, cît e ea de mare în realitate și plină de avuții, nu interesează pe nimeni ? Dar el, Feodor, atunci de ce stă aici, în tranșee ? Pentru bunăstarea, avuția, armonia, fericirea ei... Și globul se rostogolește...

Suflul exploziilor în timpul unuia din obișnuitele bombardamente de artilerie proiectă o cărțulie drept pe parapet. Feodor se-ntinse, o luă : Cehov, *Teatru*.

La colțuri, filele ușor înnegrite. Urma unor degete — poate a unor degete de copii. Cartea asta odinioară a fost mereu citită, își avea locul ei într-un raft din bibliotecă, purta o ștampilă, era înregistrată, cei ce-o luau cu împrumut semnau de primire. Un obuz, rafturile țăndări și iat-o zvîrlită cît colo, s-a sfîrșit tihnita ei viață de carte. E zburătăcită dintr-un capăt al curții în celălalt, plouă pe ea cu pămînt. Nisipul i-a intrat adînc între file, în cotor, cartea nu se mai poate închide, soarele, aerul i-au îngălbenit hîrtia. Și colțurile acestea ușor înnegrite... Au răsfoit-o altădată niște degete, a fost citită...

Feodor dădu coperta la o parte. Prima piesă : *Unchiul Vanea*.

Adăpostul se cutremura de exploziile obuzelor, curgea nisipul prin pereții șanțului, și schijele trecînd în zbor pe deasupra lui Feodor își sîsîiau groaznicul cîntec de totdeauna.

Adăpostul se cutremura, în receptor din cînd în cînd un glas alarmat, un glas nesigur :

— „Plopule !“ „Plopule !“

Feodor răspundea :

— „Plopul“ la aparat.

Glasul devenea calm :

— Control... Și adăuga, adresîndu-se altcuiva : Legătura se menține.

Iar Feodor citea.

Cum mai trăiau oamenii pe atunci ! Cum mai trăiau ! În casă, nu în tranșee ! Nu se tîrau pe burtă, umblau în picioare, fără să se aplece. Nu stăteau cu sufletul la gură c-o să le pice-n cap uite, acuși-acuși, din senin, vreun proiectil — și-o să mi te facă una cu pămîntul. Mîncau pe săturate : de trei ori pe zi ! Și nu din gamelă, cu nisip turnat în ea de explozii — la masă, cu față de masă albă. Și-aveau chiar și șervete ! Ba și perdele la ferestre ! Ba chiar încă își mai și dăruiau unul altuia flori !... Ce mai vrei ?

Unchiul Vanea însă îl roagă pe medic :

„— Dă-mi ceva, ce-o fi..."

Îl roagă să-i dea otravă, își dorește moartea, deși vede în jurul lui flori, fețe de masă albe, ferestre pline de lumină.

„— O, Doamne... Am patruzeci și șapte de ani : dacă, să presupunem, voi trăi pînă la șaizeci, mai am înainte încă treisprezece. E atît de mult ! Cum o să-mi duc viața mai departe în acești treisprezece ani ? Ce-o să fac, ce rost o să le dau ? O, înțelegi... înțelegi ? de-ar fi posibil măcar un crîmpei din viață să-l trăiești cumva în alt chip : să te trezești din somn într-o dimineață pașnică, plină de lumină, să simți că-ncepi să trăiești din nou și că tot trecutul a rămas uitat, s-a risipit ca fumul..."

Și plînge unchiul Vanea.

— „Plopule !" „Plopule !"

— „Plopul" la aparat.

— Mai trăiești ?

— Deocamdată, da.

Dacă trăiești, înseamnă că totul e-n regulă. Cît ești viu, înseamnă că va fi și ceea ce este necesar. Unchiul Vanea a împlinit 47 de ani, Feodor numai 19. De patruzeci și șapte de ani e unchiul Vanea pe lume — nu-i o adevărată fericire să poți trăi atît de mulți ani ? — și totuși el se teme, fiindcă mai are încă de trăit, i-au rămas treisprezece ! Sau poate mai mult, poate nouăsprezece, cît are Feodor acum ! Să te temi de asta ?

„Să te trezești din somn într-o dimineață pașnică, plină de lumină...“ Da, pașnică... O dimineață în care toate armele tac și tu știi că mute vor rămîne, o dimineață în care îți poți părăsi fără grijă șanțul de adăpost, dai arma în primire, iei traista-n băț și pornești la drum spre casă, treci prin sate și orașe, străbați cîmpul, străbați pădurile și te tot duci, te duci acasă la tine, la Matiora.

O dimineață pașnică...

Chiar dacă n-o să izbutești ceva cu Nefertiti, chiar dacă Savva Ilici o fi greșit cînd te-a asigurat că ai talent — nu-i nimic, tot e frumos. Dorești pur și simplu să ai parte de viață, ca orice om. Numai atît : să ai parte de viață.

Te-ai apuca de muncă într-un colhoz — te scoli de dimineață, o dimineață pașnică, senină, dai fuga la grajd în capul satului, deschizi porțile, îți place cum miroase aici înăuntru a cald, a bălegar, a sudoare de cai și duci caii la adăpat, jgheabul are țurțuri de gheață, stai cu caii, clipești somnoros, îi aștepți, le fluieri ușurel ca să-i îndemni — hai, adăpați-vă... Și caii, înălțîndu-și din jgheab boturile catifelate, s-ar uita visători spre răsărit, unde zorii abia au început să mijească, și de pe buzele lor moi ar picura apa, trandafirie...

Să te trezești ca din somn într-o dimineață senină, pașnică...

Un obuz trăsni chiar lîngă adăpost. Pămîntul cabră, zvîrli pînă-n cer un nor mare fără vapori de apă în el, îndolie soarele în aceeași clipită, fumul umplu tot șanțul ; se strecura în orice ungher, te zgîria în gît. Se abătu asupra lui Feodor o grindină de bulgărași, îi băteau toba în bonetă și pe umeri, se dădeau de-a dura, căzînd pe filele cărții. El îi scutură, citi mai departe.

„— Ce să-i faci, trebuie să trăiești !... Noi, unchiule Vanea, vom trăi. Vom avea parte de încă multe, multe zile și seri lungi, vom îndura cu răbdare încercările pe care ni le va mai trimite soarta, vom munci fără de răgaz spre binele tuturor celorlalți, și acum și la bătrînețe, iar cînd ne va suna ceasul, ne vom supune și vom muri...“

În receptor, un glas pisălog :

— „Scorușule“ ! „Scorușule“ ! Răspunde, „Scorușule“ !

„— ...Cred în asta, unchiule, cred cu tărie, cred din toată inima... (Îngenunchează în fața lui, își lasă fruntea pe mîinile lui; cu glasul extenuat.) Ne vom odihni!...“

— „Plopule“ !

— „Plopul“ la aparat.

— Nu se cunoaște. De ce nu mai răspunde „Scorușul“ ?... Îl cheamă Șeful.

— Verific imediat : „Scorușule !“ „Scorușule !“... Fire-ar ! S-a rupt firul. Am plecat...

Feodor lăsă cartea deoparte, își scoase capul din lațul de sfoară cu care își legase receptorul la ureche, se lipi de pămînt, ieși din șanț pe brînci.

Un obuz, năpustindu-se în curtea școlii, aruncă în Feodor cu petice de hîrtie. Ceva mai încolo, se ducea de-a rostogolul globul pămîntesc fără suport, macheta planetei noastre...

17

O zi, încă o zi, încă o zi...

Toamna lui 1942 în stepele Volgăi a fost cu soare și secetoasă, gerul și-a arătat colții tîrziu.

Erau la drum lung. Se dăduse deodată ordin de oprire în plină stepă — și stepa împietrită, posacă, înghețată acum dintr-un capăt în celălalt, era de-o tristețe copleșitoare. Stătea chiciura de-un deget pe tufele de pelin și jur împrejur, pe tot cîmpul, nici pomeneală de vreo casă de om — cît vedeai cu ochii, pustiu. Popasul ăsta o fi pentru vreo cinci minute, pentru o săptămînă sau pentru luni de zile ? Cu gulerul mantalei ridicat, să-și apere măcar fața de vîntul care tăia pîn-la os, soldații țupăiau uitîndu-se cu vrăjmășie la coclaurii pe unde se vedeau ajunși — păcătoase locuri ! — și așteptau ordinul : „Înainte !“ Iată însă că ofițerii sosiră în fugă ordonînd altceva : „Intrarea în dispozitivul de luptă !“ ceea ce înseamnă : de-acum aici ți-e casa, aici, chiar pe locul unde te afli. Își și înșfăcară toți lopețile...

Mare-i priceperea soldatului cînd vine timpul să-și organizeze un domiciliu ! Mai întîi își săpară gropile individuale, noaptea dormiră acolo, în gropi, pe pămîntul gol, strînși unii într-alții, să le fie mai puțin frig, că se înveleau cu cerul, cu norii, iar de sus mai începuse și-o fulguială. A doua zi transportară de pe undeva grinzi vechi, bîrne, scînduri. Ca furnicile tîrau toți cîte un lucrușor, fiecare ducînd acasă la el, la groapa lui, materialul de construcție. Cum o fi, cum n-o fi, îți durezi tavan, nu te apără de moarte, nu ține dacă-l nimerește vreun obuz, dar oricum, se cheamă că ai un acoperiș deasupra capului — un rînd de scînduri, plus niscai grinzi de diverse calibre, deasupra lor pămînt și camuflajul respectiv : cîteva brațe de pelin. La intrare, în loc de ușă, o foaie de cort albită de chiciură. După aceea se ivește într-un colț al încăperii și o căldare veche : sobă de fabricație proprie — mai mare dragul cum ard în ea, trosnind, lemnele procurate cum și de unde, în stepa goală ca-n palmă, asta numai Dumnezeu o știe. Urmează iluminarea domiciliului : iei un cartuș de armă antitanc, îl turtești la un capăt, îi pui fitil — ai un opaiț în toată regula, fumegă gros. Și e cald, lunecă umbre vagi pe pereții de pămînt ai șanțului, în aer plutește un miros de obiele, vîntul n-are decît să tot chiuie pe-afară și să vînture zăpada cît o vrea — aici, înăuntru, ți-e bine. În mijlocul stepei pînă acum pustii s-a ivit cît ai bate-n palme o mică localitate, al cărei păienjeniș de fire telefonice se-ntinde în toate direcțiile — îndărăt spre statul-major al diviziei, în față spre statele-majore ale batalioanelor, la dreapta și la stînga spre vecini, spre subunitățile vecine. Regimentul de gardă numărul cutare a ocupat poziție. Pentru mult timp oare ?... Se zvonește că trecem la ofensivă.

În două rînduri începu să se rotească pe deasupra lor un avion nemțesc singuratic și ei îl priveau chiorîș, se-așteptau că uite acuși-acuși „scuipă" neamțul o bombă. Din avion căzu însă, mană cerească, numai o ploaie de fițuici. Le culeseră de pe jos, le citiră :

„Soldați ruși ! Predați-vă. Nu uitați să vă luați cu voi gamela ! ABP ! (Înfige arma cu baioneta în pămînt !)"

Suduiră blajini :

— Tare-s gogomani ! Măcar hîrtia s-o fi pus mai ca lumea, că nu-i bună de ţigări...

Nemţii, în fiţuicile lor, chipurile se dădeau bine pe lîngă oameni : „Nu uitaţi să vă luaţi cu voi gamela !“ Dar ademenirea asta mitocănească e insultătoare — ei cheamă oamenii la ei, ca pe porci, cu troaca ? Ce mai agitatori ! Săraci cu duhul !

Zvonurile despre trecerea la ofensivă se-nteţiră.

La 20 noiembrie dis-de-dimineaţă, vreme urîtă — cerul noros, mohorît, stepa sub cer, mohorîtă. Şi vuia, vuia tot văzduhul în stepă, vuia toată stepa. Din nou se porni, fîlfîind şi bufnind, invizibilul fluviu al obuzelor de artilerie grea. De data aceasta însă fluviul curgea spre misterioasele depărtări înecate în ceaţă, pe care le deţinea inamicul. Ia-ţi rămas bun de la meleagurile acestea cu care te-ai obişnuit, lasă în urmă bordeiul cald cu sobă făcută de mîna ta şi opaiţ dintr-un cartuş, înfăşoară cablul pe bobine.

La 20 noiembrie dis-de-dimineaţă...

Două furgoane intrate unul în celălalt zac răsturnate pe-o coastă. Din furgoane s-au rostogolit afară mai multe lăzi de muniţie — zac părăsite acolo.

Tu mărşăluieşti.

O maşină germană de stat-major, încremenită pe şosea — în jurul ei, pe jos, hîrţoage de cancelarie. Dacă li s-a terminat benzina, domniile lor stat-majoriştii s-au cărăbănit mai departe pe jos.

Tu mărşăluieşti.

Tunuri abandonate, tractoare care-au încremenit prăvălite, negre cătune arse pînă la temelii, tranşee din care te ţintesc mitraliere mute, cadavre înlemnite de frig, cadavre în mantale gri-albăstrui...

S-a stins lumina zilei, a început noaptea — tu mărşăluieşti.

Bucătăria, trenul regimentar sînt hăt-departe în urmă, cei cîţiva pesmeţi distribuiţi de plutonier înainte de începerea ofensivei, cînd s-a ordonat atacarea fondului intangibil de alimente, i-ai ronţăit, i-ai terminat demult.

Drumul nu mai are sfîrșit, mărșăluiești, mărșăluiești, mărșăluiești.

Se-aude din urmă un trap obosit, vine un ofițer, ofițerul strigă :

— Nu rămîneți de coloană ! Strîngeți rîndurile !

Noapte, drum, nu vezi altceva decît o spinare legănată în mers, e spinarea soldatului care mărșăluiește în rîndul din fața ta. Cine-i soldatul ăsta ? O fi din aceeași companie cu tine, din alt batalion sau, poate, din unul dintre regimentele vecine ? Toate s-au încurcat de cînd cu marșul ăsta.

— Ține dreapta ! Dreapta-a !

Trece un tanc, mai trece unul și încă unul, zgomot mare, zornăituri, valuri de aer cald dinspre motoarele încinse și-un miros de combustibil ars.

— Dreapta !

Păzea, infanteriștilor, nu încurcați drumul, mai înghesuiți-vă, mergeți pe marginea șoselei !

Se leagănă mereu în fața ta o spinare, te face să-ți vină somn, picioarele nu te mai țin, te dor umerii, simți un gol la lingurea — aș ! golul e-n burtă.

Drumul nu mai are sfîrșit. E spre dimineață, cerul pălește, se poate distinge acum șanțul din marginea șoselei, stepa nu mai e neagră, e ca o apă tulbure. Spinarea se leagănă mereu în fața ta — e aceeași sau e a altuia ? Te nărui dintr-o dată peste ea, te zgîrie postavul ei aspru.

— Dormi de-a-n picioarele ? protestează celălalt supărat, obosit, și adaugă, special pentru tine, o vorbuliță pipărată.

Un camion în pană pe șosea — se întîrzie din cauza lui...

E lăsat în urmă. Din nou se leagănă adormitor, în fața ta, acea spinare.

Ca o spumă răzbate printre nori lumina zilei ; insinuant, provocator, lumina dă la iveală trupul veșted, trupul secătuit al stepei și toată respingătoarea nuditate a acestei semiierni, semitoamne. Lumina asta ca o spumă posacă și pămîntul scorțos cu drumul care-l sfîșie în două, drumul acesta care îți umple sufletul de jale nu se mai sfîrșește. Înainte, înainte, înainte — nicăieri nici un semn că drumul se va termina odată, nicăieri odihnă. Îți ia

jumătate din univers spinarea soldatului care mărşăluieşte în rîndul din faţă, nu vezi decît bucata asta de manta sură ca şi stepa.

Din nou nu mai ştii ce-i cu tine — un brînci şi dai cu nasul în postavul rece, aspru al mantalei din faţă. Aştepţi resemnat vorbuliţa pe care o să ţi-o trîntească din nou celălalt, supărat şi obosit.

Celălalt tace. Coloana s-a oprit, soldaţii — drepţi ; umăr la umăr, şiruri strînse.

Ce-i asta ?

Se aude muzică ! În toiul marşului prin stepa înlemnită de primul îngheţ ! În toiul războiului !...

Vis ? Delir din cauza oboselii !... Poate să ţi se năzară, tot aşa, că auzi vocea mamei.

Dincolo de zidul compact al mantalelor din faţă, irupe însă o voce, şi nu-i voce de om, e un geamăt pătimaş. Cînd creşte, cînd scade, iniţiindu-i pe toţi în taine grave, în ceva ce s-a contopit cu nesfîrşita întindere a stepei. Într-adevăr — muzică ! Nu e vis, nu e delir.

Feodor îşi croi drum printre soldaţi.

Chiar în marginea şoselei, un prizonier, aşezat cu picioarele sub el pe-o moviliţă de pămînt îngheţat. Mîinile lui mari, bătătorite, mîini grele de om care a săpat la tranşee, parcă au stat îngropate în pămînt zece ani, pînă s-au făcut şi ele negre ca pămîntul — numai unghiile în vîrful degetelor, ca nişte scoici, i-au rămas albe — de pe unghii noroiul se desprinde repede. Cu mîinile acestea îşi ţine omul vioara proptită sub bărbia ţepoasă şi plină de praf. E ceva înspăimîntător, ceva sălbatic în faptul că degetele acestea făcute parcă din ţărînă, degetele acestea cu unghii nefiresc de albe cutează să atingă fragila, gingaşa vioară, corpul ei şlefuit, luciul ei aristocratic, lemnul ei — comoara asta de răscolitoare vibraţii şi triluri. Da, cutează, şi-o strînge brutal, autoritar, o frămîntă — să nu-mi fugi, păsăruico, ştiu eu c-ai vrea să-ţi iei zborul, dar n-o să izbuteşti ! Şi vioara, violentată, geme de chinul cel dulce.

Geme vioara... Lumina zilei, ca o spumă răzbind printre ciobuţile de nori firavi, năclăieşte mereu ţepoasa faţă a stepei amorţite şi undeva departe, prin tulburea jilăveală a dimineţii, maşinile urlă exasperate, iar oamenii

opriți la jumătatea drumului se înghesuie făcînd cerc, mantale identice, fețe identice — toți nebărbieriți, toți frînți de oboseală — frați gemeni ai mohorîtei stepe, crucificate de război.

Vioara cîntă... De jale ? Poate... Sau poate își plînge vreo durere... Dacă-i de jale, fericită-i e jalea. Dacă plînge, plînsul ei n-are lacrimi. În zori de zi, cu lumina ștearsă, vînătă, istovită — un sunet pur, atît de pur, că nu-l poți îndura, stă gata inima să ți se frîngă.

Cîntă vioara...

Iar în fața ta războiul. Și, cu siguranță, la un moment dat, pe drum, după atîtea zile și nopți de marș neîntrerupt, cînd vei simți că ți se taie picioarele de osteneală, va trebui, fără să mai aștepți sosirea bucătăriei, să-ți iei în cîrcă bobinele grele cît niște pietre de moară și să pornești cu ele tîrîș prin stepa înghețată, să înaintezi pe brînci zdrelindu-ți palmele, să te faci una cu pămîntul cînd șuieră obuzele și să încremenești așa, lipindu-ți obrazul de noroiul înghețat. Și, poate vei fi ucis...

Să fiu ucis ?... O, Doamne ! dar în clipa asta nu-mi mai pasă de nimic, nimic nu mai are importanță — războiul, foamea, oboseala, moartea, nimic ! Ascult muzică, ascult sunetele acestea pure — geamăt și pasiune, tînguire și încîntare...

În toiul războiului, întrerupînd pentru o clipă îndîrjitul, energicul marș, sună o vioară. Cei din jur, ascultînd-o, își ospresc respirația.

Unul dintre soldați, tocmai cel de spinarea căruia se izbea Feodor de fiecare dată cînd poticnea în mers, un găligan cu fața potrivălită și ochii înfundați în cap, își săltă parcă intimidat poala mantalei, scoase din buzunar o bucată mare de pesmet și o rupse-n două fără să-și ia ochii de la viorist — îi zvîrli ușurel jumătate de pesmet.

Prizonierul nu-i mulțumi, nici nu băgase de seamă, și găliganul tuși, fîstîcit.

Feodor își ronțăise demult ultimul pesmet... Cum să arate oare că-i e drag și lui omul acesta cu mîinile negre de pămînt, mîini țărănești, mîini de soldat care a suferit în tranșee — și că nu-i e rușine de dragostea aceasta, că dragostea aceasta îl face fericit și că în clipa de față

chiar a uitat cu totul că celălalt, vioristul, i-a fost pînă nu demult inamic, doar poartă și acum uniforma inamicului...

Zorii zilei șterși, vineți și o dată cu ei acest sunet pur care-ți răscolește tot trupul, toată ființa, cel mai frumos sunet din lume — căci nimic nu poate fi mai curat, mai frumos decît el — un sunet de vioară...

În aceeași zi Feodor găsi un bloc de desen în tranșeele părăsite de nemți. Cam jumătate din filele blocului rămăseseră albe, iar pe celelalte — mereu același desen : cap de femeie ; mîna care schițase în cărbune toate capetele acestea era sau fusese o mînă pricepută. Numai capete de femei — femei delicate, visătoare, cu gene dese umbrind, plecate, ochii, și cu ovalul bărbiei pur. Feodor răsfoi tot blocul, îl interesa, exclamă admirativ : „Hei, ce artist !“ și-și aminti de Nefertiti. Dar exclamă și-și aminti fără invidie, fără durere, parc-ar fi fost vorba de ceva care nu-l privea direct. El e soldat, își îndeplinește cu toată conștiinciozitatea îndatoririle de soldat. Nefertiti a murit acolo, pe versantul acela ce ducea spre puțul dintre sălcii. A murit după ce i-a dat posibilitatea să devină soldat și să-și supraviețuiască. A deveni soldat și a-ți duce mai departe viața, înseamnă să disprețuiești moartea, să nu mai identifici viața ta cu universul. Mai presus de viața ta personală, sînt multe altele — înțelege asta și ai înțeles ce-nseamnă să fii soldat.

Nefertiti murise.

Atîția muriseră sub ochii lui Feodor, încît nici moartea aceasta nu-l impresionă în mod deosebit.

18

Pînă a doua zi se așternu zăpada temeinic. Dintr-un capăt în celălalt, ferfenițita stepă deveni albă, un alb cast, neprihănit — doar ici, colo se mai ivea cîte-un smoc de buruieni. Zăpada astupă gropile vechi de obuze și tranșeele abandonate, zăpada întinse peste cadavre un giulgiu subțire. Numai drumurile spre front nu putu zăpada

să le acopere, drumurile acestea rămaseră negre, erau ca niște ape care înfruntă dîrz iarna și nu vor să înghețe. Numai drumurile spre front și, pe lîngă ele, mormanele de cenușă fumegîndă.

Stalingradul era împresurat. Drumul ducea spre Stalingrad — spre răsărit.

Bombardierele noastre grele zboară ziua, escadrilă după escadrilă, și nu la mare înălțime : la vedere, nu hoțește, nu ascunzîndu-se — ele sînt stăpînii cerului.

Își amintește niște vremuri care încă nu-s de demult — în totul, vara trecută. Își amintește cum se trîntea la pămînt el, Feodor, îndesîndu-și pieptul, pîntecele, genunchii în țărîna aspră a acelui drum din stepă... Acum le petrece foarte liniștit, cu privirea : el e, împreună cu ele, stăpînul. Și stă în picioare ca un adevărat stăpîn tocmai în stepa aceea pentru care, în noaptea trecerii Donului, pe podul umblător, ar fi fost gata să-și jertfească și viața, și nu știa cum. El, Feodor, trăiește, mulți alții au murit — stepa e a noastră.

Extrem de vii, înnebunite, salvele antiaerianei, ca o limită a stepei germane, întîmpină cu aplauze avioanele noastre. Avioanele răspund cu explozii grave, zguduie pînă-n străfunduri pămîntul.

Escadrilă după escadrilă...

Iar noaptea în stepă vezi peste tot cum pîlpîie ademenitor focurile de tabără fără să se recurgă la nici un camuflaj — infanteria noastră își mai încălzește oasele.

Focurile... Jarul unei țigări și era destul, se isca o revoltă generală : „Fumeaz-o-n mînecă, mama mă-ti ! Pune-ți în cap foaia de cort !“ Așa mic și de nimic cum e, focul unei țigări tîra după el un altul, apreciabil : de obuze și proiectile de brand. Legea frontului era pe-atunci sacrosanctă : noaptea, să eviți orice lumină.

Își încălzește oasele infanteria, zboară pe foc scîndurile în care s-au preschimbat lăzile de muniție capturate de la inamic, flăcările saltă voioase. Mîine dimineață reluăm ofensiva, n-are sens să mai săpăm tranșee, să facem bordeie ; mîine — mai departe !

În clipele acestea, Europa întreagă stă cufundată într-o beznă de nepătruns, Europa întreagă și bogatele, populatele ei orașe ; aici însă, chiar în linia întîi, contrar

tuturor măsurilor care se iau de obicei în asemenea împrejurări, contrar tuturor regulilor frontului, ard focuri de tabără !... În noaptea asta, bucata de front din stepă e locul cel mai luminat din Europa.

Focuri de tabără oriîncotro te-ntorci, toată stepa e plină de focuri de tabără — de mult se dezobișnuiseră de ele oamenii care luptă pe front. Semn că vine o furtună cumplită...

Și de cealaltă parte, la inamic, domnește întuneric orb, apăsător. Întuneric și liniște...

Dimineața, cei pe care-i bătuse fericea să poată dormi în vreun bordei se frecară la ochi cînd ieșiră din provizoriul lor domiciliu și priviră în jur, peste cîmp... Curmeziș peste stepă se-ntinde ceva care parcă-i gard, parcă nu-i gard, în orice caz e ceva cam în genul ăsta.

Se-nvîrtiră, se suciră, căscară ochii mai bine, încercară să ghicească :

— Țarcuri de ținut caprele.

— Sau pentru nemți...

— Păzea, frițule...

— Or fi niscai boroane...

Deodată aceste „boroane-țarcuri" se acoperiră de fum și peste stepa întreagă se rostogoli un vuiet enorm. Zburau pe sus ca un cîrd de delfini la suprafața mării niște proiectile groase, greoaie.

Și începu o zi de pomină, dîrdîia pămîntul...

În sfîrșit pricepură : avem musafir de vază, „Ivan cel Groaznic", fratele mai mare al „katiușei". De auzit, auziseră mulți despre el, dar nici măcar ostașii bătrîni, adică cei ce erau pe front din primele zile ale războiului și pînă acum scăpaseră teferi, nici măcar ei nu-l văzuseră vreodată cu ochii lor.

Atotștiutoarele plutoane de la P.S.D. [1] veniră curînd cu amănunte suplimentare :

— Un proiectil de-ăsta, mă neică, șase inși îți trebuie să-l ridici. Un taur. Îl pui cu tot cu lada lui, așa cum e. Direct din ladă țîșnește... Te-mpiedici careva de-un lădoi de-ăsta, zbori cu tot cu el...

— Și amîndoi — aschiuțe în aer.

---

[1] P.S.D. (Centrul de strîngere a informațiilor.).

— Să știi că s-a supărat neamțul. Zice : „Rus dă în cap la noi cu izbele..."

Localitatea din fața lor era Voroponovo. Pînă la Stalingrad o nimica toată.

În cursul nopții plutonul de cercetași pedeștri făcuse o incursiune. Dimineața trebuiau să fie îndărăt, dar acum era asupra serii și ei, nici un semn de viață. Despre sublocotenentul Hlopotun, comandantul cercetașilor, se știa că-i om așezat, aproape de 50 de ani, va să zică nu un țîngău — și mai ales se știa că Hlopotun, în specialitatea lui, era trecut prin ciur și veșcă. Băieții din pluton — un drac și jumătate fiecare, de-atîtea ori ieșiseră cu față curată din tot soiul de buclucuri. Nu se poate să li se fi înfundat de data asta... Să pierzi asemenea oameni tocmai cînd mîine-poimîine va fi nimicită gruparea nemțească, și așa de altfel pe jumătate sugrumată — și cînd acuși-acuși frontul se va afla mult-mult în urmă, pe la Kursk ! Nu se poate, ies ei la suprafață.

Și ieșiră...

Pe-nserate se prezentă la comandamentul regimentului unul din cercetașii lui Hlopotun — Saşka Golenișcev. Era în halatul de camuflaj, părea un urs polar ridicat în două picioare. La piept, printre faldurile halatului, cum avea Saşka pieptul nemaipomenit de lat, automatul nemțesc, de captură, se pierdea, părea o jucărie. Saşka Golenișcev, intrînd în bordei, spuse foarte senin, ca și cum nu se întîmplase nimic deosebit :

— Noroc, frăție !

I se puse dinainte, la iuțeală, o gamelă de ciorbă de varză, dar el refuză :

— Am mîncat... Spuneți-i șefului că-s aici și vreau să mă primească. Am o discuție cu el.

Șeful — comandantul regimentului — îl primi numaidecît.

După vreo jumătate de ceas, aflară toți : cercetașii se infiltraseră pînă dincolo de avanposturile nemțești, le rupseseră apărarea și se cramponaseră la teren. Plutonul — douăzeci de oameni, nemții — puzderie, dar ei, nemții, își închipuie că i-a atacat cel puțin un batalion. Ar fi păcat să nu se folosească prilejul, însă pentru asta trebuie

organizată legătura între cercetaşi şi regiment, semnalizarea prin rachete e dezavantajoasă. Saşka ceru să i se dea în primire o staţie de radio.

Toate staţiile de radio erau la batalioane, pînă dai ordin, pînă sosesc aici — gata, s-a dus noaptea.

Comandantul de regiment îl chemă pe şeful transmisioniştilor unităţii, acesta îl chemă pe Feodor Matiorin :

— Iei un om şi două bobine. Întinzi firul de la statul-major al companiei a cincea pînă la Hlopotun. Indicativul plutonului lui Hlopotun — „Garoafa".

— 'ţeles !

— Te conduce Golenişcev.

— 'ţeles !

— Pe cine-ţi iei ca ajutor ?

— Sivuhin doarme, tocmai i-a venit rîndul la odihnă. Pe altcineva n-am.

— Trezeşte-l. Ia-l.

La compania a cincea intrară mai întîi în bordeiul locotenentului Zelenciakov, să tragă o ţigară. De obicei postul de comandă al unei companii — dar numai în ofensivă, în defensivă altfel merge treaba — e un soi de coteţ. Aici însă nemţii avuseseră pesemne un comandament important. Locotenentul Zelenciakov îşi instalase postul de comandă într-un adevărat palat subteran, nici generalii n-aveau aşa ceva la dispoziţie. Oglindă naltă de la duşumele pînă-n tavan, patul — chiar pat, cu somieră de plasă, în loc de sobiţă de tablă — un şemineu şi, pe lîngă tot luxul acesta, un măreţ pian care parcă te sfida cu luciul lui negru ; pe pian se-nşirau cîteva gamele cu resturi de gulaş de mei.

Saşka Golenişcev, fără să-şi scoată halatul de camuflaj, fără să-şi ia automatul de la gît, se aşeză pe taburet în faţa pianului şi începu să apese clapele pe rînd, cu un deget. De sub degetul lui cu pielea scorţoasă şi galbenă de tutun se iscă ceva care, la nevoie, putea fi amuzantul cînticel : „Privighetori, păsăricéle..."

Proprietarul palatului, ieri comandant de pluton, azi de pe la amiază înlocuitor al comandantului de companie, care fusese rănit, îşi primi musafirii în ţinuta lui de totdeauna : bluză cazonă murdară şi pantalonii vătuiţi,

unsuroși. Mărunțel, slăbuț, cu obrajii tăbăciți și zbîrciți, fără totuși să arate bătrîn, Zelenciakov, șezînd pe marginea acelui pat cu somieră de plasă, dar chiar la margine de tot, copleșit de fastul care-l înconjura și cu care nu era de loc obișnuit, asculta cîntecul cu solicitudine, clipind rar — voia să arate că „Privighetori, păsăricéle" îi face mare plăcere, se străduia din răsputeri să-și biruie somnul.

Lîngă șemineu, mai la cald, așezat de-a dreptul pe dușumelele pline de urme de pași, un telefonist cu receptorul la gură chema într-una, cu glas domol, de parcă gîngurea :

— „Nu-mă-uita", „Nu-mă-uita", mă auzi, „Nu-mă-uita" ?...

Chiar de la acest aparat trebuia să înceapă Feodor a întinde cablul spre Hlopotun.

Saşka închise brusc pianul și se ridică de pe taburet, creștetul îi ajungea în tavan, părea și mai colos așa, cu halatul de camuflaj — pe lîngă Saşka, pianul, deși ocupa atîta loc cu marea lui coadă, părea micuț.

— Ne-o fi, ne-am odihnit destul... Ascultă ici, sublocotenentule, fă-ne cît mai curînd o vizită. Bordeiele noastre-s și mai spațioase ca ale tale, n-are a face că n-au șemineu. În schimb, dispunem de ceva care... Niște cutii de conserve și niște sticle de-alea cu gît aurit. La băut parcă-i holercă de-a noastră, poate chiar ceva mai tare. Nu ne putem desfășura forțele de răul lui Hlopotun, a luat toate sticlele în colțul lui și nu le mai scapă din ochi, parcă-i cloșca în curte cu puii — ne-a și amenințat : „Cine se-atinge de ele, fără să-i dau eu voie, îl împușc". Ne lingem pe buze și-nghițim în sec, moșulică nu știe de glumă. Azi-dimineață, după ce ne-a dat la toți cîte-un pahar, pe mine, cînd m-a trimis încoace, m-a lăsat cu sticla la gură, să prind puteri... Ei, cînd vii, tragem un chef... Grăbește-te, sublocotenente, pregătește-ți compania !

Ajutorul lui Feodor, telefonistul Sivuhin, om sub 40 de ani, un țăran șmecher, lepădă iute chiștocul pe care-l tot sugea de-l îmbălase și se ridică în picioare, sprinten :

— Haidem... Să nu ne-ntîrziem...

Saşka zîmbi victorios :

— Măi-măi, ce te-ai mai înviorat !

Feodor își luă de jos bobina. Capătul firului de pe bobină era legat cu linia la ieșirea din bordei.

Telefonistul, șezînd pe jos lîngă șemineu, glumi :

— Succes și voie bună, băieți !

— Du-te naibii !

Cer întunecat, mlăștinos, albeața tulbure a zăpezii, vîntul pișca.

— La pămînt, frăție !... șopti Saşka și se trînti în zăpadă.

Fiindcă purta halatul acela alb de camuflaj, păru că s-a contopit dintr-o dată cu zăpada aproape cenușie. Feodor, fără să-l mai vadă, îl urmă ascultîndu-i într-una respirația grea, pe nas, și foșnetul înaintării tîrîș. Îl frigea zăpada care-i intra prin mînecile mantalei, pe sub mînecile pufoaicei, în spinare mosorul bobinei se desfășura scîrțîind subțirel, supărător. „Face gît, lua-o-ar ! Ar fi trebuit să-i dau unsoare, nu ne-am gîndit la asta."

Se umfla vîntul din cînd în cînd și atunci îl auzea vîjîindu-i pe deasupra capului, bătea dinspre nemți. Sivuhin, ultimul, gîfîia, tîrîndu-se cu fruntea aproape lipită de călcîiele lui Feodor, să dea ajutor cum s-o încurca firul... „Se grăbește Sivuha, trage nădejde că Hlopotun o să facă cinste cu vreun păhăruț din sticlele acelea cu gît aurit..."

Nu mai auzi în față respirația grea a lui Saşka Goleniscev ; invizibil în nămolul de-un alb-stins al zăpezii, cercetașul mormăi cu glas înăbușit, așteptînd să-l ajungă din urmă telefoniștii :

— Cam alene, măi frăție, cam alene. Mișcați-vă mai repede...

Tot pe șoptite, Feodor îi replică revoltat :

— Să te văd pe tine, elefantule, cărînd o bobină deasta în cîrcă !

Sfredeleau zăpada ca niște cîrtițe pămîntul. Proptire-n cot, împingere înainte cu piciorul, încă o împingere, încă una... Bobina scîrțîie...

Nu vezi nimic altceva decît așternutul de zăpadă, inform. Numai zăpada e concretă aici, restul — beznă. Beznă și vid, întocmai acelui Nimic care, desigur, e tot ce mai urmează după ce-ai murit... Beznă și vid... O împingere

cu genunchiul înainte, și încă una — și încă una... Înaintezi tîrîș în lumea unui întuneric absolut, unde nu există nimic, nici pămînt, nici stele, nici viață, și unde nu vei mai exista nici tu însuți.

S-a terminat prima bobină. Ar trece prea mult timp pînă să scoată din buzunar briceagul, rupse cu dinții banda de protecție, dezgoli capetele firelor, dar mîinile i-s bocnă, are zăpadă-n mîneci, i-a înțepenit încheietura mîinii, degetele abia și le mai poate mișca, nu reușește să lege lițele între ele, e o operație foarte dificilă pentru niște degete înghețate. Prin întuneric, tîrîș, mătăhălos, se apropie Saşka Golenișcev, și-i șoptește lui Feodor, duhnind a mahorcă :

— De-acum sîntem aproape. Numai că și ei, bandiții, sînt pe-aproape și mușcă. Ai grijă !

Lui Feodor i-au scăpat firele-n zăpadă, n-are vlagă-n degete. Se înfurie :

— Fire-ar ! Nu iese...

— Ssst... Nu ești acasă la mă-ta, pe cuptor. Vai de capul vostru, mă băieți ! Dă să-ți ajut, ce mai...

Izbutiră în cele din urmă să lege firul, îi făcură liței și nod, să nu se desfacă. Înainte !

Acum, în locul lui Feodor, Sivuhin înaintează tîrîș cu cealaltă bobină în spinare, imediat pe urma pîslarilor lui Saşka Golenișcev. Mosorul bobinei se răsucește lăsînd pe zăpadă o dîră neagră, foarte subțire — firul telefonic.

O împingere înainte cu genunchiul, încă o împingere, încă una...

Deodată Sivuhin dispăru cu tot cu bobină. Un strigăt înăbușit și șoapta șuierată a lui Saşka :

— Ține-ți fleanca, prăpăditule... Ieși de-acolo ! Te-ai băgat cu rîtul într-o tranșee.

Sivuhin ieși din șanț pe brînci. Se grămădiră tustrei unul în celălalt, lungiți pe zăpadă, și traseră cu urechea : nu cumva s-au dat de gol ? Tăcere. Întuneric. Se tîrîră cu atenție mai departe...

Înaintaseră încă vreo zece pași sau și mai puțin, cînd undeva în genunea de întuneric din jurul lor răsună clar un țăcănit. Peste o secundă, din zăpada al cărei alb incert bezna nu reușise să-l șteargă cu totul, din zăpada asta care încă-și mai păstrase măcar o urmă a culorii ei

adevărate — țîșni năprasnic o lumină albastră, însoțită de un zgomot asurzitor. Tot pămîntul fu încins de o văpaie rece, lumina era tăioasă de te dureau ochii. Cîmpia tremură, se zbate, se chircește, a rămas goală, a dezbrăcat-o lumina, singurul ei paravan acum e cerul care a devenit și mai negru, cerul inert ca un zid.

Și pe pămîntul dezgolit, iluminat viu, ei trei, cu fețele îngropate în zăpada albastră.

După ce descrise în aer, sprintenă, un arc înalt, racheta coborî mai întîi parcă în silă, apoi rostogolindu-se. Zăpada încă mai ardea cu vîlvătăi gigantice, albastre. Păcăni departe, lateral, o mitralieră. Gloanțele sfîrîind uscat se-nfipseră-n zăpadă foarte aproape, la o lungime de braț...

Racheta căzuse — parcă acoperise cineva cu palma, dintr-o dată, pămîntul cuprins de flăcări. Dar de-acum se terminase cu neutralitatea întunericului — trezită din somn, noaptea se răzvrăti. În spatele celor trei, țîșniră prelung gloanțele trasoare sfîșiind bezna. Împroșcînd cu roșu pînă departe, se făcuse țăndări un proiectil de brand, încă unul. Îi plesni în obraji țeposul, ghețosul spulber al zăpezii...

În același timp cu țiuitul gloanțelor, cu țăcănitul încăpățînat al mitralierei și chiotele ca de sirenă de alarmă ale proiectilelor de brand, cineva în străfundurile nopții începu să răsucească roata unui puț, o roată neunsă, o roată care scîrțîia. La fiecare învîrtitură, o scîrțîială — o învîrtitură, o scîrțîială, o învîrtitură, o scîrțîială...

„Catîrul" — aruncătorul de mine german, cu șase țevi.

Feodor se înfundă în zăpadă... „Scîîrț !" A tăcut...

Cît timp tăcu (un fragment de secundă) încetă pînă și țăcănitul mitralierei. După aceea, un urlet sălbatic. Nu vîjîiau cele șase mine lansate în aceeași clipă toate, era un stol de corbi flămînzi, un stol care croncănea fioros năpustindu-se de sus, din aer, asupra lui Feodor. Urletul crescu, deveni un muget infernal, și... pămîntul se îndoi primind lovituri surde, una după alta, una după alta, nu puteai admite că-s numai șase, atît, șase mine țîșnite în același moment din șase țevi — nu se mai terminau.

Brusc, tăcere. Păcăne o mitralieră, țiuie într-una gloanțele, mușcînd pămîntul undeva pe-aproape, lateral. Uite c-am scăpat teferi deocamdată, fire-ar să fie !

— Băieți ! se-aude glasul lui Saşka în față. La fugă după mine, altfel s-a zis cu noi.

Dar n-avură cînd sări în picioare. Se aprinse din nou zăpada, o mistuiră din nou flăcări albastre. Și „catîrul" : scîîrț !... scîîrț ! Se iscă în aer alt stol flămînd, ticsind cerul negru, scund, de nepătruns... Bubuituri în dreapta, bubuituri în stînga — învăluiți de bubuituri, în cercul de flăcări care răbufnesc fărîmițînd noaptea...

Se-ndepărtează, plutesc lin niște cercuri de lumină irizată, îi lunecă cercurile prin fața ochilor lin, lin, plutind pieziș spre dreapta, tot mai spre dreapta, ca duse de vînt...

Un singur amănunt îi mai rămase întipărit în minte — ultimul : prin aerul rece al nopții, o adiere mirosind chimic, înecăcios, sufocant... Cercurile de lumină irizată se-ndepărtează pieziș spre dreapta, spre dreapta...

19

Cînd deschise ochii — nimic, întuneric, un întuneric compact, lipit de luminile ochilor, identificat cu ele. E începutul *acelei* vieți, al vieții *de dincolo ?* Poate există ?

Dar într-o horă iute rafalele de mitraliere și pușți automate se-nvălmășesc alungîndu-se unele pe celelalte. Ei, Feodor, stă lungit în interiorul unui cerc pe care-l descriu, punctat, împușcăturile. Așadar — n-a murit. A fost un leșin, n-a durat prea mult — mitralierele și automatele încă n-au încetat...

Se înălță în coate și coatele i se afundară în zăpadă, se prăbuși, ajunse din nou cu pieptul în zăpada moale, îmbietoare, atunci gemu — îl sfredelise din călcîie pînă la ceafă o durere crîncenă, transpirase, îi era udă fruntea sub căciula trasă pe sprîncene. Se odihni cîtva timp — durerea îl lăsă. Încercă să-și miște un picior, încercă să-l miște pe celălalt, simți că amîndouă i-au devenit enorme, grele ca doi saci de nisip, și ard, sînt atît de fierbinți, încît îți vine-a crede că, sub ele, zăpada sfîrîie topindu-se.

„Va să zică, la picioare", își făcu socoteală Feodor, lucid și chiar foarte calm. Din nou se sprijini în coate și din nou îl străfulgeră durerea din tălpi în creștet, i se păru că vede niște pete mici, cafenii, petele erau fierbinți — se-ndepărtau plutind pieziș spre dreapta, spre dreapta... Căzu cu fața în zăpadă.

Cînd își veni în fire după un timp, gura uscată, buzele jăratic. Mușcă zăpada, răceala îl tăie la dinți și asta îi făcu bine, i se mai limpezi mintea. Trebuie să-nceapă a se tîrî... Încotro ?... Bineînțeles, îndărăt, spre liniile noastre. Dar băieții ?... Cu ei ce-o fi ?...

Alături, la numai trei pași, se vedea pe zăpadă ceva negru. Feodor se-ntinse încet, cu precauție, spre mormanul acela — se sprijinea în coate, picioarele-i erau ca țintuite, nu și le putea urni. O durere crîncenă în ceafă... Dar o poate suporta. Înaintează doi-trei centimetri, pe urmă alți doi-trei, îi tremură mîinile din umeri pînă-n vîrful degetelor... Totuși a izbutit să se tîrască pînă la mormanul acela — sînt niște pîslari ! Pîslarii lui Sivuhin, mari, scîlciați. Apucă de-un călcîi, îl zgîlțîi :

— Sivuhin...

Pîslarul nu opuse rezistență, se lăsă clătinat și reveni, elastic, la poziția lui inițială.

— Sivuhin...

E buștean, nu-l mai trezește nimic.

— Saşka... Golenișcev...

Tăcere. Feodor zăcea din nou pe brînci și mîinile îi tremurau...

Mare, gheboșat, Saşka Golenișcev, cu halatul lui de camuflaj, părea un troian. Înăuntrul troianului — o gîlgîială, un horcăit. Saşka trăiește, respiră.

—Saș... !

Îl zgîlțîi de umăr, încercă să-i vadă fața. Golenișcev nu reacționă. Înăuntrul lui, mereu, gîlgîiala aceea și horcăitul.

— Saș...ka !

Să-l tîrască ?... Unde ? Cum ?... Saşka e de două ori mai mare decît Feodor ; Feodor nu are puteri nici să se deplaseze de-a buşilea.

Împușcăturile dinspre nemți n-au încetat, „catîrul" scîrțiie, se-aud în depărtare exploziile unor proiectile și aici, alături, respirația precipitată, horcăitul lui Golenișcev muribund.

Feodor își aminti cum stătea pe brînci astă-vară în fața acelei vîlcele de unde trebuia să aducă apă și cum își spunea grav, cu ochii țintă la panta pleșuvă, golașă : „Va să zică, aici mi-e dat să mor..." Nu, nu acolo îi fusese dat...

Universul se împarte-n două — cerul care-i negru și zăpada asta alb-murdară, zăpadă și cer ; în jurul lui Feodor împușcături și aici, chiar lîngă el, tăcere A rămas singur, unul din tovarăși i-a murit, celălalt agonizează, iar el, Feodor, nu-și mai poate mișca picioarele, brațele i-s fără putere, amețește.

Dar încă-i viu, trebuie deci să părăsească locurile acestea, să plece tîrîș... Cerul negru, zăpada alb-murdară... Trebuie să se tîrască... E atît de bine, întins în zăpadă ! Să se tîrască, dar încotro ? Înainte, spre cercetașii lui Hlopotun ? Ei sînt pe-aproape... Dar și nemții... Numai Golenișcev știa drumul, Golenișcev trage de moarte, horcăie.

Trebuie să se tîrască, nu se poate să adoarmă aici în zăpadă, trebuie să se tîrască îndărăt pe fir, urmărind firul — firul duce la ai noștri.

Sivuhin zace neclintit, cu capul îngropat în zăpadă. Mantaua stă strîmb pe el, îi face o cocoașă în spinare. Bobina a lunecat într-o parte, din bobină firul se-ntinde îndărăt...

Spre pozițiile noastre... Între ai noștri... Îl prinse iarăși o ameteală, nu se mai poate sălta în mîini, i-au slăbit brațele, și-a epuizat ultimele forțe tîrîndu-se de colo, colo, de la Sivuhin la Saşka, de la Saşka la Sivuhin, nu-l mai țin brațele — cînd se tîrăște, picioarele în zăpada neprihănită taie brazdă ca un plug pe cîmp, la arat. Fie, să tot are zăpada, numai să se întoarcă între ai lui — dar ei sînt departe, și Feodor își simte brațele frînte... Nu ! Să nu se mai gîndească ce departe e pînă la ei, să nu se mai gîndească la nimic, să se tîrască, să se tîrască într-una. Doi-trei centimetri, un efort, încă doi-trei centimetri... Și nu mai avu putere, căzu cu fața-n jos.

Ce bine-i, ce moale-i să stai așa întins, nemișcat, în zăpadă ! Nu-ți mai tremură brațele, nu-ți mai simți corpul greu ca plumbul, durerea care-ți seca picioarele acum e altfel, mai potolită, mai blîndă, îți cuprinde fiecare părticică a trupului, și coatele, și încheieturile mîinilor, îți dă amețeli, dar nu mai e brutală. Și te leagănă ca-n scrînciob : s-s-sus — jos-s-s, trupul nu ți-l mai simți greu de loc, e ca un fulg, a devenit imponderabil și e atît de ascultător : s-s-sus — jos-s-s... Nu mai simți nici frigul — e moale, ți-e bine...

Vara îi plăcea să doarmă în șopru. Lua un cojoc de-al lui tată-său, vechi, și-și așternea în fîn. Miroseau delaolaltă : fînul a fîn, șoprul a praf, a încăpere de scînduri neaerisită, cojocul mirosea zdravăn a oaie, dar mai avea și-un alt miros, unul ușurel, amărui, care-ți gîdila nările — a tutun. Pe vremuri fusese nou — vara, la păstrare, i se punea mahorcă să nu-l mănînce moliile. Pînă-n ziua de azi a rămas cu mirosul de tutun. Și e moale, te-mbrățișează drăgăstos, te strînge la piept. Mirosul ăsta de oaie și de tutun e-al tatei, dar, cînd te cuprinde în brațele lui, cojocul devine mîngîios ca mama. Întuneric în șopru, nu vezi nimic, doar vreo stea, întîmplător, prin crăpăturile acoperișului care nu mai este nou, și întreg șoprul acesta de bîrne, cu tot cu fînul din el, cu acoperișul de deasupra, cu pămîntul de dedesubt și cu steaua zărită printr-o crăpătură, se leagănă blînd, lui Feodor îi vine somn, cojocul îi îmbrățișează ocrotitor și mîngîios trupul atît de ostenit... I se face somn, adoarme, e fericit că poate să nu se mai gîndească la nimic, să nu mai aibă nici o grijă...

Și dintr-o dată își scutură somnul. Zăpada, cerul negru... Nu ! Să nu adoarmă. Dacă adormi în zăpadă — moarte sigură ! Trebuie, trebuie să se tîrască mai departe! Pînă s-o vedea între ai lui... Dar ce greu își simte capul ! Și trupul abia se urnește, stîngaci, parc-ar fi de piatră, și brațele îl dor la fiecare mișcare. I se frîng brațele, cade cu fața în zăpadă și din nou se ridică sprijinindu-se-n coate și din nou cade... Nu, să nu te fure somnul, dacă vrei să rămîi în viață. Firul telefonic străbate întinderea alb-cenușie a zăpezii... Gura, iască, limba umflată. Îi rea-

par în fața ochilor petele acelea cafenii care se tot lățesc, se-ndepărtează plutind lin, pier, în locul lor se ivesc altele.

Se tîrăște. După cîte își mai dă seama, are totuși putere să se tîrască, brațele îl susțin, deși capul, greu, i se apleacă neîncetat... Îl susțin brațele, da, însă uite că acum iarăși i s-au frînt. Nu-i nimic, au să-și revină, le trebuie un răgaz să se mai odihnească...

Și din nou corpul îi devine ușor, parcă se înalță în aer, parcă plutește... Între ai lui ! Corpul îi plutește. Nu mai este nevoie să se tîrască...

E-o zi de vară, cald, umbra copacilor își tremură bănuții în iarba de sub ei, care te cheamă. În aer, plutind leneș, sămînța plopului, pufoasă. Trece pufu-n zbor peste zăplazuri, și pe deasupra drumului care străbate satul, pe deasupra prispelor încălzite de soare, de-a lungul pereților de bîrne ai izbelor. Plutește-ntr-una puful plopului, nu vrea să poposească nicăieri pe fața pămîntului. Și pămîntul văzut așa de sus, ți-e și mai cunoscut, ți-e și mai drag. Ce interesant e să contempli de la înălțime pămîntul și să zbori, să tot zbori lin, alene, fără să te oprești undeva ! Poți privi ca prin ochean întunecosul adînc al fîntînilor, treci peste urzici și nici nu-ți pasă, poți da ocol curții, poți tăia de-a dreptul prin tarlalele cu varză, o rîpă din spatele casei nu-i nici ea de netrecut... Și-apoi rîul... Treci în zbor pe deasupra rîului, vezi cum se alungește-n apă cîte un banc de nisip și alături apa-i întunecată, are un aer misterios — acolo-i adînc...

Înghețat, pierdut în zăpezile din stepă, rămas în zona nimănui între ai săi și inamic, un om cu picioarele zdrobite, un om care pierdea mult sînge și se simțea stors de ultimele-i puteri, în aceste clipe era fericit.

Puf de plopi în cerul albastru, puf de plopi plutind în aer, pe deasupra cîmpiei mîngîiate de razele soarelui...

Omul acesta încă n-a împlinit 19 ani. N-a fost îndrăgostit pînă acum niciodată, n-a avut cînd, case n-a construit, ci numai bordeie mizere, și s-a amuzat cîndva să picteze, dar numai atît : s-a amuzat... La 19 ani neîmpli-

niți încă n-a avut cînd deveni bărbat, a visat numai că odată și odată va fi.

Puf de plopi purtat de vînt...

Zorii ivindu-se rumeni de sfială pe linia posacelor păduri din zare, ceturile care se bulucesc în lumina pală a lunii — destăinuiri ferice, în culori, pe-o pînză, buzele dragi ale Nefertitei... Toate acestea pot să dispară pe veci.

Plutește puful plopilor...

E ger, îi degeră mîinile...

Tavanul căptușit cu bucăți mari de placaj, miros de iod, un glas agasant :

— „Garoafa !" „Garoafa !" Răspunde, „Garoafa !"

Își purtă numai puțin privirea și întîlni, imediat sub tavan, pe perete, colțul unei oglinzi.

— „Garoafa !" „Garoafa !" Aici „Lotusul". „Garoafa !" Lua-i-ar dracu ! Firul nu-i rupt, n-avea cum...

Drept deasupra capului, cineva exclamînd bucuros :

— He, he ! Faci ochi ?

Cunoaște fața asta: mică cît pumnul, zbîrcită, cu sprîncenele — două smocuri bălane. O față zbîrcită, dar nu de om bătrîn — unde-a mai văzut-o oare ?

— Cum merge, frățe ? Ți-ai mai venit în fire ?

Feodor încercă să se ridice în capul oaselor.

— Nu, nu ! Stai întins, stai întins !

El însă recunoscuse imediat, dintr-o singură privire, pianul, capacul negru, lăcuit, pe care se-nșirau ca pe un raft gamelele murdare. Își aminti : fața asta zbîrcită de-un zîmbet — ăsta-i sublocotenentul Zelenciakov. La pian, Saşka Golenișcev, împungînd clapele cu degetul, cîntase „Privighetori, pasăricéle..."

— Golenișcev... a rămas acolo... E rănit... Sivuhin — s-a dus.

Zbîrciturile celuilalt se destinseră :

— Golenișcev e aici. A fost transportat aici ca și tine.

— Unde-i ?

După o tăcere scurtă, sublocotenentul răspunse indispus :

— Afară. Lui acum îi e totuna unde stă.

. . . . . .

. . . . . .

Șoferul puse frîna, camionul mare de cinci tone se opri în mijlocul unui sat ucrainean. Era o zi de august, călduroasă. De departe, de pe un deal pe care șoseaua îl coborîse în fugă, satul, cu căscioarele lui albe și puzderia de pomi stufoși de prin curți, păruse o localitate atrăgătoare, frumoasă ca-ntr-o carte poștală ilustrată. De aproape însă, priveliștea era cu totul alta : pereții dați cu var ai căscioarelor se-nfățișau ciuruiți de urme de gloanțe și schije, ferestrele — sparte, în mijlocul drumului — gropi de obuze, frunzișul des al pomilor camufla mormane de moloz și cenușă.

Scoțînd capul pe geamul portierei, șoferul strigă spre bena :

— Jos ! Mai departe nu merg.

Fiecare din cei cîțiva soldați pe care-i transporta își înșfăcă scofîlcitul sac de merinde ; săriră cu toții în drum, priviră în jurul lor.

Un maidan, o fîntînă cu ghizduri de gresie și mai mulți prizonieri îmbulzindu-se la apă, toți prăfuiți, nebărbieriți, descheiați la haine — vestoane groase de postav, mototolite, sau costume de camuflaj cu desene bizare, parc-ar fi fost din piele de broască. Paznicul acestor zdrahoni, cam feroci ca aspect, un băiețandru cu automatul în mîini : o mutrișoară rotundă, pistruiată — și pe bluza ieșită de soare și ploi îi lucește medalia „Pentru bravură".

— Adăpi turma ? întrebă Feodor în treacăt.

— Trebuie, replică țîngăul cu importanță, apoi strigă cu voce nici bărbătească, nici de copil — voce în schimbare : Șnel ! Șnel ! V-ați răcorit, v-o fi !

Docili, prizonierii își continuară drumul cu pași tîrșiți pe șosea — spinări încovoiate, mîini bălăbănind inutil, priviri stinse — toți ca unul înalți, sălbăticiți, iar în urma lor, legănîndu-se și scuipînd printre dinți, băiețandrul acela, aproape un nevîrstnic.

Cît zăcuse Feodor în spital, cu mîncare bună, somn boieresc și hoinăreală în cîrji la discreție — vremea tre-

cuse. În vremea aceasta, fuseseră luați în armată alți țîngăi, mai tineri ca el, țîngăii luptaseră vitejește, căpătaseră medalii.

Feodor nu mai reușise să ajungă la Stalingrad, prizonierii nemți erau, pentru el, o curiozitate.

Vîntul înălță în văzduh un roi de file de hîrtie, le făcu să plutească deasupra acoperișurilor de stuf ale căscioarelor și apoi le trînti în drum. Unele nimeriră în noroiul din jurul fîntînii, altele, cum mergeau prizonierii abătuți, îi ajunseră din urmă, le trecură ca o măturică peste frizurile pline de praf, se-mprăștiară pe șosea. Nu le luară-n seamă nici prizonierii, nici pistruiatul țîngău care însoțea convoiul.

Feodor ridică de jos una mai curățică, mai puțin terfelită :

„Floarea-soarelui îți cere să te-ntorci acasă la tine !" Într-un colț, o vinietă : desenate ca vai de ele, cîteva floarea-soarelui mai nalte decît casa țărănească din spatele lor, și casa — micuță cît o jucărie. Altceva, nimic, n-aveai nimic de citit — erau numai fotografii, toate reprezentînd viața ca-n rai a unuia, Filip Sidorovici Lobudenko, căruia, după ce s-a predat nemților de voia lui, ca prizonier, i s-au repartizat în schimb o fermă, doi cai, cinci vaci și o cocină cu ciment pe jos. Nu trebuia să te ostenești să citești, nici nu era ce — totul viu și natural, în poze. Iată-l pe Filip Lobudenko în persoană, proaspăt primenit — are cămașa curată. Altă fotografie : Filip Lobudenko, purtînd aceeași cămașă curată, ține de căpestre doi armăsari, armăsarii nu-s nărăvași, stau foarte liniștiți, dar stăpînul lor rînjește alarmat, arătîndu-și dinții mari ca de cal. În următoarea fotografie, Filip Lobudenko și soția, șezînd jos pe cimentul din cocina lor — proprietate particulară, în compania porcilor...

„Floarea-soarelui îți cere să te-ntorci acasă la tine !" Feodor își amintește însă și de alte producții literare asemănătoare. Pe-atunci nemții dădeau sfaturi : „Salvează-ți viața pînă nu-i prea tîrziu..." Și coborînd tonul : „Cînd treci la noi, nu uita să-ți iei gamela..." Acum — dă-i cu armăsari, vaci de rasă, porci, totul fotografiat, și leitmotivul : „Floarea-soarelui îți cere..."

Ce-i drept e drept, timpul merge înainte.

Își aruncă pe umeri sacul de merinde. Porni. Se legăna în mers prea tare, prea sacadat — piciorul drept i se vindecase pe deplin, dar rămăsese cu trei centimetri mai scurt.

Se ducea în satul vecin, unde se afla statul-major al diviziei care urma să-l cuprindă în efectivul ei.

Timpul merge înainte, dar, deocamdată, în față ne stă războiul și pînă la sfîrșitul lui mai este destul.

Prima rănire pe front, dar nu și ultima. Revenind la luptă Feodor are trei galoane pe umăr.

PARTEA A DOUA

1

Trecea agale pe străzile Moscovei un sublocotenent : bluză militară de bumbac, epoleți de campanie, moi ; cizmele lui cu turetci de pînză impermeabilă poposiseră foarte recent, pe stradă, sub periile unui lustragiu. Nu s-ar putea susține că înfățișarea personajului nostru avea ceva eroic.

Călătorind din Sudeți spre satul Matiora, el avusese de străbătut Europa. În drum, se oprise puțin la Moscova.

De-acasă din sat i se scrisese că la ei vestea despre victorie sosise în gară, o dată cu trenul personal de noapte. Din vagoane pasagerii se năpustiseră pe peron plîngînd, îmbrățișîndu-se cu oricine, purtîndu-l pe brațe în triumf pe un colonel care se întîmplase a fi acolo, printre ei, în stație, îi purtaseră pe brațe și pe soldații din tren, abia ieșiți din spital.

Croindu-și drum prin mulțimea care juca și plîngea de bucurie, zugravul Platon Muha, cel cu firmele, înainta strîngînd la piept o litră mare de trăscău ; ținea în mînă un păhăruț, îi oprea pe toți, îi îmbia :

— Hai, ia, bea de ici pentru victorie !

Și trăgea o duscă și el :

— În cinstea acestei zile fericite, prietene !

O băbuță din sat, venită la tren să vîndă răchițele de astă-toamnă — avea un coș plin, abia-l tîra — își chema clienții în gura mare :

— Dragii mei, poftiți aici ! Poftiți la mine, dragii mei, scumpii mei, iubiții mei...

Turna pahar după pahar în șepcile, în buzunarele sau cornetele de hîrtie ce i se-nfățișau și tot împărțind lumii

din poamele acelea înmuiate de cînd stăteau la iernat, spunea tuturor :

— Băiatul meu a murit pe front... Vaniuşka al meu, băiatul meu, s-a dus, mi l-a luat războiul... Oameni buni, să-l pomeniţi pe Vaniuşka al meu...

Cînd încerca cineva să-i vîre bani în mînă, bătrîna se scutura înspăimîntată :

— Ferească-te Dumnezeu, nu-ţi fă păcat... S-a dus Vaniuşka al meu, aveţi grijă, oameni dragi, pomeniţi-l de bine...

Şi femeile din tren auzind de Vaniuşka plîngeau, îl boceau împreună cu maică-sa.

Dacă recapitulăm întreagă istoria Rusiei zi cu zi începînd din cele mai vechi timpuri ale ei, vom constata că n-a fost zi mai fericită decît 9 mai 1945. Chiar de la începutul războiului Stalin făgăduise : încă două, trei luni, o jumătate de an, maximum — un an... Dar trecuseră luni, trecuseră ani şi războiul nu se mai termina : raţii de mizerie, muncă — douăsprezece-cincisprezece ore din douăzeci şi patru, poşta de fiecare dată în fiecare casă anunţînd un nou doliu, comunicate cu lista altor oraşe cotropite de inamic, se părea că-i imposibil să mai rezistăm, uite-acuşi ne prăbuşim, ne lasă puterile ; şi totuşi — am rezistat, 9 mai 1945... La secolele pe rînd, cercetează — n-a fost zi mai fericită.

Feodor se afla într-un orăşel german. La periferii oraşul era intact, acoperişurile de ţiglă alternau cu frunzişul ulmilor şi teilor seculari. În fiecare dimineaţă, pe-o parte şi pe cealaltă a fiecărei străzi, casele înfloreau de-atîtea saltele de puf, colorate, scoase la aerisit pe pervazul ferestrelor fiecărui iatac, iar localnicii, ieşind din curţi în stradă, căutau să prindă privirea oricărui militar rus ce le ieşea în cale şi-l salutau cu respect :

— *Guten Morgen, Herr Offizier !*

La periferii oraşul era intact, dar centrul... Mormane de moloz şi cenuşă — ici, colo, zidurile caselor ruinate se înălţau ca nişte dinţi cariaţi. A rămas întreagă, în centrul oraşului, numai statuia de bronz a unui mare filozof neamţ, care a avut onoarea să se nască aici. Pe soclu, filozoful, şezînd în fotoliu, ţinea pe genunchi o carte deschisă

peste care transmisioniștii trecuseră firul telefonic. Circulau pe fir ca totdeauna, de la un stat-major la celălalt, diferite ordine și înștiințări militare, iar filozoful, turnat în bronz, contempla absorbit și maiestos bucățica aceasta de sîrmă, străduindu-se să cuprindă cu mintea rațiunea existenței ei în lume.

În centrul orașului fuseseră postați membrii *Volkssturm*-ului, niște băiețași adunați și înarmați în fugă, cărora li se dăduse ordin să moară pînă la unul, și băiețașii, educați în spiritul tipicarelor familii germane, executaseră ordinul întocmai. Trăgînd direct, artileria îi făcuse praf împreună cu tot centrul orașului, scăpase întîmplător numai statuia de bronz a acelui filozof idealist.

La ultimul etaj al casei într-adevăr confortabile unde fusese cartiruit Feodor, izbucneau din cînd în cînd hohote prelungi de rîs vecin cu plînsul, un rîs care creștea spasmodic. Acolo sus locuia, închisă cu cheia, *Frau* Heiser; cei doi băiețași ai ei fuseseră uciși în centrul orașului și ea se țicnise.

Orașul fusese de mult cucerit, de mult nu se mai auziseră pe străzile lui nici măcar împușcături răzlețe. Conduita localnicilor era prudentă, prevenitoare :

— *Guten Morgen, Herr Offizier,* și făceau eforturi ca privirea să le pară zîmbitoare.

Dar iată că într-o noapte detună sub ferestre rafala unui pistol automat și apoi încă o rafală și încă una și se înălță în văzduh o rachetă, reflexul luminii ei de un albastru-viu pluti pe pereți. Feodor sări din pat, începu să se îmbrace la nimereală și atunci deslușì afară un răcnet care se îneca de bucurie :

— Victorieee !

Strigau toți, se-mbrățișau, se sărutau, trăgeau focuri de armă în aer. Victorie !

Un plutonier rostogolise în mijlocul străzii un butoi cu vin, îl desfundase și acum urla din răsputeri, se adresa ferestrelor rămase în întuneric, îi invita pe localnicii care, înspăimîntați de împușcături și strigăte, se ascundeau îndărătul acelor ferestre :

— A venit pacea, mă fricilor ! Hai, dați-vă jos, veniți încoa ! Beți și voi ! Bucurați-vă ! A venit pacea !

S-a chefuit pînă dimineața în „saloanele" F. Matiorin. Parcă fără ceafă, desfigurat de o schijă care-l nimerise drept în obraz, plutonierul, fost brandist, se-mbătase și se minuna din ce în ce mai tare :

— Uite, trăim... Am rămas vii, 'rea-ar a naibii ! Și trăim chiar pînă-n ziua de azi...

Ziua aceea... S-a terminat cu șuieratul proiectilelor, moartea nu-ți mai seceră tovarășii în dreapta și-n stînga, ochitori din armata fasciștilor nu-și mai ațintesc armele asupra ta, tancurile cu zvastică nu mai înaintează spre tranșeea ta. S-a terminat !... Ziua aceea îi garanta viața fiecăruia. Poate fi zi mai sfîntă decît ziua aceea ?

Dar ea încă nu începuse, abia mijeau zorii albăstrii ai unei dimineți de primăvară într-un oraș străin, în cerul de pe străine meleaguri. Băură pentru victorie, în timp ce sus, la ultimul etaj, se zbuciuma crispată, în una din veselele ei crize de nervi, *Frau* Heiser care jertfise lui Hitler ambii ei fii.

Mijeau zorii, în mijlocul ruinelor se profila statuia de bronz, gîrbovă, a filozofului. Filozoful privea țintă firul telefonic aruncat curmeziș peste paginile cărții sale de bronz și cugeta adînc, trudindu-se să înțeleagă ceva ce numai el știa, ceva care nu avea legătură cu bucuriile și durerile de rînd ale omenirii.

Pe toate străzile unde mai rămăseseră case întregi, se arborau steaguri : roșii, semnificînd victoria, albe — capitularea necondiționată.

— *Guten Morgen, Herr Offizier !* Politicoșii locuitori ai acestui orășel păreau că se bucură și ei.

Simultan, în adîncul Rusiei, într-o stație de cale ferată aproape de satul natal Matiora, o bătrînă dăruia răchițele de astă-toamnă, puse la iernat, tuturor pasagerilor din trenul abia sosit în gară :

— Pomeniți-l de bine pe Vaniușka al meu...

...Era în drum spre Matiora.

Își aminti dimineața de-atunci, în zori, ultima înainte de izbucnirea războiului. Își aminti ce semeț îi plescăiau sandalele pe asfalt, își aminti semiîntunericul de sub arcadele porților, noaptea pitită prin ganguri ca-n tranșee,

și săgeţile trase de soare în fruntea celui mai înalt dintre edificii — tot universul acela bizar, unde rădăcinile și tulpinile copacilor erau ţinute la zăbrele, cu grătar, și unde se stropeau cu apă nu florile — piatra.

Toate acestea și le aminti Feodor Matiorin în timp ce trenul, ticsit de soldaţi, ofiţeri, desăgari, oameni în delegaţie, muncitori angajaţi la lucru, se apropia tot mai mult de Moscova. Și-l cuprinse o întristare. Acum, va să zică, are și el un trecut, adică ceea ce-l face pe un om să fie dacă nu bătrîn, în orice caz matur, copt. Îi dădea inima ghes să revadă locurile unde-și trăise un crîmpei din tinereţe, aşa cum îţi dă ghes și te cheamă la el, cînd începe părul cărunt, un plop sau o anumită portiţă azi strîmbă, în dreptul cărora, îngheţat de sfială, ai sărutat pentru întîia oară o fetișcană.

Nu se vîrîse la coadă în faţa casei de bilete, ci, punîndu-și bine foaia de drum în buzunar, ieșise din gară în oraș.

Și iarăși se pomenise ca pe vremuri în mijlocul Moscovei, unde nu-l aștepta nici un cunoscut, nimeni, în afară de însuși orașul. Dar el cu orașul, „în zorii neguroasei tinereţi", nu făcuse cunoștinţă decît în treacăt.

Pe treptele care urcau din stradă spre ușile de intrare în clădirea gării, de-a dreptul pe lespezi, ședeau în capul oaselor sau întinși, mîncau, dormeau, plîngeau, rîdeau, tăceau, pălăvrăgeau mulţime de femei, bătrîni, copii, soldaţi, matrozi, colhoznici, intelectuali cu hainele șifonate, brigăzi de muncitori, ruși, georgieni, armeni, uzbeci, tătari, nelipsiţii oriunde ţigani... Războiul răscolise toată omenirea aceasta, îi smulsese pe toţi din locurile unde se obișnuiseră să-și ducă viaţa, îi împrăștiase în cele patru vînturi. Fiece război e o uriașă transhumanţă. Acum, după încetarea războiului, începuse refluxul, cu valurile lui tot atît de mari și impetuoase ca și ale fluxului. Orice gară devenea loc de popas al atîtor nomazi cîţi nici în vis n-ar fi putut presupune cîndva cea mai nestrunită fantezie a străbunilor noștri.

Cu picioarele amputate de la genunchi, un invalid, tîrîndu-și pe asfalt prin praf cioturile prevăzute la capete, peste postav, cu cîte o bucată de piele, își agita în mîini

șapca, scotea din ea rublele mototolite ce-i fuseseră aruncate și cînta, beat, cu glasul dogit, răgușit :

Soția mea cînd m-a văzut
Ea nu m-a mai recunoscut...

Feodor trebui să facă eforturi ca să poată admite că se afla în același minunat oraș în care descinsese odinioară dis-de-dimineață, orașul visurilor lui. Ici, colo încă mai dăinuiau benzile de hîrtie lipite cruciș pe geamurile ferestrelor — fosta, îngălbenita exorcizare a efectelor bombardamentelor. Pe cîte un postament de piatră deseori te întîmpină inscripția pe jumătate ștearsă de ploi și soare : „Adăpost" și o săgeată indicînd drumul.

Zadarnic. Orașul îi era necunoscut, și el, Feodor, ofițer lăsat la vatră, acum își dădea bine seama că nimic nu-i promitea aici un moment de reculegere. Dar ce să facă ? Și-a lăsat în buzunar foaia de drum necompostată, a pierdut trenul, vrei-nu vrei, o dată ce te-ai invitat singur, chiar trebuie să vizitezi orașul.

Încotro să apuce ? Cum să-și omoare timpul ? Își aminti de Galeria Tretiakov. Tot nu reușise data trecută s-o vadă, izbucnise războiul și nu-i mai arsese lui Feodor de nimic, dăduse buzna la gară.

Porni fără grabă, salutînd și răspunzînd la saluturi de fiecare dată cînd întîlnea militari. Nu se grăbea și nici nu se alarmă la gîndul că, te pomenești, Tretiakovka-i închisă. De-o fi închisă, o fi închisă, o să hoinărească și el la întîmplare pe străzi.

Are patru ani de război și din tranșee lumea îți apare altfel decît cum ai vedea-o pe fereastră din cameră, stînd la cald. O vezi altfel, o și apreciezi altfel. În toți acești patru ani, Feodor nu ține minte să fi contemplat vreodată un apus de soare, în schimb nu numai o dată privise lung limbile de foc și fum ale vreunui incendiu care îmbrățișa aproape întreg cerul. Undeva, cine mai știe unde, în prima lui zi de front, îi murise-n suflet nemuritoarea Nefertiti și o dată cu moartea ei începuse a-l urmări visul acela candid... Ce bine-i să te scoli cum se luminează de zi și să pornești spre grajd ; îți scîrțîie zăpada sub tălpile pîslarilor, tu deschizi larg porțile grajdului, scoți caii, îi duci la jgheab să-i adăpi, apa din jgheab e acoperită de

o pojghiță de gheață. Caii își vor sălta pe neașteptate capetele, își vor înălța boturile păroase spre răsăritul diafan, apa le va picura de pe buze...

Nu departe de Matiora, în comuna de lîngă o stație de cale ferată, trăiește pînă-n ziua de azi pictorul autodidact Savva Ilici Kocinev, omul care se uită cu respect la Feodor, văzînd în el un talent. Dar tocmai soarta aceasta a lui Savva Ilici, tocmai ea îl previne pe Feodor Matiorin : ia seama ! nu-i bine așa, nici cal, nici măgar, nici pictor adevărat, nici profesor adevărat — un soi de apendice al societății. Nu-l recunoaște nimeni pe Ilici, și nici n-ai ce recunoaște, e un neînțeles, dar ce să înțelegi ? Îl vezi ca-n palmă. O, nu rîvni să sorbi din cupa asta.

2

Iată melancolica, tihnita străduță Lavrușinski, dogorîtă de soarele acestei zile de vară. Iată și milițianul la intrare... Înnegriți de trecerea timpului și de intemperii, cei doi fotbaliști continuă să-și dispute unul altuia mingea. Statuia lui Stalin. Capul ei de piatră, înălțat, trece de acoperișul clădirii.

Galeria e deschisă, milițianul nu dă nici o atenție acestui nou vizitator cu epoleți de campanie...

Răcoarea sălilor muzeale ale Galeriei Tretiakov în vara lui 1945.

Comunicatele Biroului de informații nu mai adună lumea grămadă pe străzi și apariția factorului pe scări într-un bloc nu mai face pe nimeni să pălească de spaimă. Dar există mereu cartelele, fără cartelă nu poți cumpăra nimic, există mereu taloanele valabile o singură dată, bonurile, ziua de muncă supranormată, fetele poartă bocanci militari în loc de pantofi cu tocuri înalte, în loc de unt se consumă untură cu miros de gaz. Războiul a-ncetat, incendiul a-ncetat, dar nu s-a risipit duhoarea lui acră. S-ar fi părut că încă n-a sosit vremea îndeletnicirii cu artele.

Încă nu s-ar fi cuvenit... Și totuși sălile Tretiakovkăi erau pline de vizitatori : fete ca mai sus, cu bocanci soldățești și bluzițe peticite, băietani care n-avuseseră răgaz

să-şi schimbe vestonul militar cu unul civil, femei palide, clorotice din cauza subalimentării cronice din timpul războiului, soldaţi, simpli soldaţi, muncitori-adolescenţi tăcuţi, închişi în ei înşişi, nişte bătrînei, părînd intelectuali, care-şi căutau un interlocutor să-l potopească, răpiţi de admiraţie, cu frazele lor despre „colorit", „reflexe", „inspiraţie". Lume de tot felul, popor, nu iniţiaţi. Şi chiar faptul că el, Feodor, în plină perioadă a cartelelor alimentare, a bonurilor, a margarinei, a fustelor pe care şi le confecţionau fetele din foi de cort, sosise aici să vadă *Pilcuri de mesteceni* şi *Ape aurii*, nu era oare un indiciu de tinereţe spirituală, de nepotolită sete de viaţă ? Nu constituia aceasta o dovadă că războiul se terminase pentru totdeauna ?

Puse stăpînire pe el dintr-o dată o altă stare de spirit, mai gravă, şi avu o uşoară mustrare de conştiinţă — cum de-a fost în stare să regrete că-şi întrerupsese călătoria ? Cum ar fi putut trece prin Moscova fără să viziteze Tretiakovka, tocmai pinacoteca aceasta la care visa din anii lui cei mai tineri, pinacoteca ale cărei tablouri le ştia pe de rost ca pe nişte versuri ?

Cu o fastidioasă conştiinciozitate se apucă să studieze unul cîte unul tablourile, începînd cu cele de la intrarea în prima sală. Siropoşii *Săteni* ai lui Veneţianov, nişte portrete proaste de ţari şi ţarine, înlemnite în pompoasele lor veşminte — nevoiaşul răsărit al picturii ruse. O dată ce-s expuse la Tretiakovka, înseamnă totuşi că au valoare, sînt frumoase, nu-i aşa ?

Se aşteptase să-l zguduie tablourile de aici, îşi închipuise că, privindu-le, va face mari descoperiri artistice care aveau să-l înfioare de plăcere.

Îl reţinu un timp pînza lui Alexandr Ivanov, *Sosirea lui Mesia*. Admiră dimensiunile gigantice ale tabloului (tot peretele din tavan pînă jos ; şi peretele nu era mic), un uriaş în îngrămădeala celorlalte pînze — cum să nu te opreşti ?

Stătu locului, privi şi nu-i plăcu nimic din tot ce vedea în tabloul acesta : nici dimensiunile care sugerau lipsa de modestie, lăudăroşenia, nici personajele, nuduri pretenţioase plantate deliberat, şi mai ales curăţele, parcă ieşiseră chiar atunci din baie, şi nici, în fundal, silueta lui

Hristos — oamenii, doar, îl așteaptă ca pe un Dumnezeu, el e fiul lui Dumnezeu, ar trebui cumva să se deosebească de celelalte personaje. Cînd colo, cel mult așteptat e un om ca oricare altul, figura, atitudinea lui n-au nimic aparte, e falsă încîntarea personajelor din jurul lui. Hotărît, lui Feodor nu-i plăcu de loc acest tablou. Se-ndepărtă...

Bogatîrii lui Vasnețov — curios, nu-s o ilustrație pe capacul unei cutii de bomboane, au o autenticitate a lor...

Mai departe, iată *Prințesa Tarakanova* — ehe, pînă și frumoasele domnițe, cît sînt ele de domnițe și de frumoase, primesc moartea ca oamenii de rînd, fără multă poetizare. Își aminti de o fată mîndră și frumoasă care, trăind cu un comandant neamț, trimitea numaidecît pe lumea cealaltă pe oricine se uita la ea chiorîș și nu-i repugna să împuște chiar ea, cu mîna ei, pe cei ce-o jigneau — cum se mai tăvălea pe jos femeia asta, în piața unde a fost executată, cum se mai agăța de picioarele soldaților, cum le săruta cizmele pline de praf... Era voinică și mlădie, carne pietroasă, părul des, despletit, îi curgea pe umerii goi...

Streliții lui Surikov... *Jupînița Morozova*... Tablouri binecunoscute, arhicunoscute, știa pînă și violetul tălpii goale a idiotului, în zăpadă...

Talpa aceea violetă îi aminti picioarele a doi băiețandri. Amîndoi tunși chilug, slabi, ciolănoși, cu haina pe umeri — un soi de sumane cu pulpanele lungi, părînd mai mult niște saci, cu cîte o ruptură ici, colo — și desculți, li se afundau picioarele în zăpada care se dezgheța. Stăteau alături, nemișcați și, lîngă ei, spînzurătoarea. După asta, ce să te mai îngrozească ? O boieroaică, o coană-mare, a fost silită să ia loc într-o sanie țărănească și să se lase dusă la temniță...

Și totuși se așteptase ca, atunci cînd va vedea nu o reproducere, ci însăși pînza pe care și-a purtat penelul Surikov, să fie uluit, să i se taie respirația, bănuia că o să viseze apoi noapte de noapte tabloul acesta.

De loc ! Nu-l uluia, n-o să-l viseze...

Obosit, tîrîndu-și pașii, se îndreptă spre banca instalată în mijlocul uneia din săli.

În comparație cu cele de la etaj, al căror tavan îl forma acoperișul de sticlă, sala aceasta, la parter, părea întunecată, posacă.

Feodor se așează tolănindu-se pe spătarul băncii și-și întinse picioarele, îi amorțiseră. Treceau pe lîngă el într-una, fără grabă, fel de fel de oameni, fiecare cufundat în el însuși. Se apropie, stau pe loc, rămîn pe gînduri, pe urmă își continuă mersul. Au venit aici în timpul lor liber, după ce și-au terminat orele de muncă. Timpul acesta al lor, liber, e destinat odihnei, distracțiilor. Aici însă ei nu se odihnesc și nici nu se distrează — prea grave le sînt fețele, însuși văzduhul, aici, e saturat de-o austeritate pioasă.

Șuvoiul vizitatorilor curge încet prin fața lui Feodor și fiecare din cei ce trec parcă ar căuta cu răbdare și în același timp cu îndîrjire ceva, un obiect la care ține nemaipomenit de mult și pe care l-au pierdut.

În mintea lui Feodor începu să se urzească așa, de la sine, o legendă frumoasă... Demult-demult, în vremi străvechi, un cneaz, războinic de frunte, își caută fiul pe cîmp, după bătălie. Merge încet printre leșuri, se oprește — ăsta-i fiul lui ? Nu, e un glotaș bătrîn cu care el, cneazul, în tinerețe, pornise la luptă împotriva polovțienilor și-a fost luat prizonier împreună cu glotașul, a fugit din captivitate împreună cu el, au dormit alături învelindu-se amîndoi cu cioltarul de sub șaua singurului cal pe care-l aveau, și cioltarul mirosea a sudoare de cal. Nu, nu-i fiul său, dar cneazul tot se uită, se uită bine, își amintește ceva. După o vreme, se scutură, își alungă reveria și pleacă mai departe — ăsta-i fiul lui ? Nu, e un alt glotaș, om vesel, chefliu, mare dansator, sufletul oricărei petreceri. Și din nou se uită bine cneazul, se uită lung, își amintește din nou : cît mied a sorbit împreună cu omul acesta, și a petrecut cu el nopți în șir fără grijă, prinși amîndoi de fumul beției, și-au cîntat cîntece după cîntece și-au jucat, de și-au tocit tocurile cizmelor, și-au stricat fete. Pleacă mai departe cneazul, dă peste alții care-i amintesc de el însuși, de viața lui, de patimile și păcatele lui, dar fiu-său, nicăieri, nu-l găsește. Ceea ce-i este mai scump, sînge din sîngele său — nu-i, l-a pierdut.

Niște vizitatori s-au oprit la cîțiva pași de Feodor în fața unui portret : tînără femeie cu prunc în brațe. Lui Feodor îi lunecase pînă atunci privirea de mai multe ori peste tabloul acesta care-l lăsase indiferent. Nu-l impresionase — prea multe tablouri sînt jur împrejur și printre ele o mulțime de portrete de femei, tinere, cu prunci, fără prunci...

După ce aruncă într-acolo o nouă privire nepăsătoare, remarcă în treacăt că aceea din tablou e totuși prea tînără, are 16—17 ani. Cu un copil în brațe chiar de la vîrsta asta ?

O observație foarte simplă — „e prea tînără"... O observație care-ți poate reține atenția cel mult un minut — abia ivit, gîndul, somnolent, molatic, e gata să dispară. Dar privirea stărui asupra portretului și Feodor nu și-o mai putu lua.

Femeia din tablou are fața ușor, ușor de tot, abia stropită de cîțiva pistrui și ochii deschiși mari, doi ochi puri, nealterați de gîndire. Buze nesărutate, puțin răsfrînte, înduioșător de încrezătoare, și pieptănătura ca de femeie care nu mai e tînără. O ființă neînstare să tăinuiască ceva, o ființă fără secrete — priviți-mă, asta-s eu toată, nu țin ascuns nimic. Un copil cu copil. Nu-i îmbrăcată ca vai de ea, poartă un veșmînt luxos și nu arată de loc a fi o femeie părăsită, înșelată, figura ei nu exprimă durere, ci calmul moral de nezdruncinat al unei fetițe cuminți, care nu-și dă seama că viața-i grea, complicată, crudă. Iat-o aici în fața noastră, toată, cu minuscula ei biografie — și un copil în brațe. Toată, cu sufletul ei candid, nepîngărit. Toată, cu rezerva ei de credulitate, neatinsă. N-ai de ce-o compătimi și totuși ți-e milă de ea, ți se strînge inima. Fiindcă-i dezarmată ? Fiindcă habar n-are de cruzimea vieții ? Nu cumva, în realitate, îți pare rău de tine însuți, de ceea ce ai pierdut acolo, în tranșee ? Îți pare rău că trece curăția pe lîngă noi ca pasărea-n zbor, trece tot ce-i mai frumos în viață și tinerețea, strălucitoarea tinerețe, cedează locul bătrîneții ursuze.

Și-ți mai pare rău și de altceva : tu pleci, ea rămîne aici. Dar ce poate spune *ea* ? E o pînză acoperită cu straturi de culoare. De ce te gîndești la ea ca la o ființă vie ?

Te-ai familiarizat cu ea. În cîteva minute. Ai vrea să nu vă mai despărțiți. De ce ?... Atît de repede nu te familiarizezi nici măcar cu o ființă vie... N-are sens să te gîndești la despărțire, abia v-ați întîlnit, nu vă puteți lua rămas bun, v-ați dat *rendez-vous* ca să faceți cunoștință, nu ca să vă spuneți adio. Nimeni nu te alungă de aici. După ce-o să pleci, tot o să ți-o amintești mereu că există, c-o s-o poți revedea...

Începu să-l roadă invidia... Îl invidia pe creatorul acestei opere. E un om, nu-i Dumnezeu, dar ce om !

Scrupulozitate, conștiinciozitate, acurateță — preceptele oamenilor obișnuiți — pe toate le-a dat deoparte. Ce scrupulozitate ? A trîntit culorile dintr-un foc, fără să-i pese, groase, învălmășite, le-a aruncat așa delaolaltă și le-a uitat, le-a lăsat cum erau, zgrunțuroase, grosolane, turnate cu nemiluita. Conștiinciozitate... Rochia, mîinile, dantela plăpumioarei, copilul, toate acestea fuseseră pictate neglijent, în fugă, ca-ntr-o frenezie. Pensula dansase smintită. O nebunie... Nebunia aceasta născuse calmul desăvîrșit pe care-l inspira neajutoratul personaj principal al tabloului.

Pictînd fața femeii, pensula nu mai dansase, nu se mai agitase frenetic, aici ea meditase. Aici fusese o tăcere — omul crea.

Om, nu Dumnezeu, dar ce om !

Dacă i-ar fi spus cineva că-i dă pentru douăzeci și patru de ore puterea creatoare a acestui om, pasiunea acestui om, îndrăzneala și priceperea acestui om — pentru douăzeci și patru de ore, numai pentru douăzeci și patru de ore ! — și că-i cere în schimb restul vieții, tot ceea ce izbutise să-și salveze pe front în mijlocul gloanțelor și schijelor, Feodor ar fi stat puțin la gînduri și, ce mai vorbă, ar fi fost de acord. Douăzeci și patru de ore să fii un asemenea om, și-apoi nu mai mori. Te vor ține minte cu toții, se vor măsura cu tine, vor sta de vorbă cu tine în gîndul lor. Nu, n-ai mai muri, ai trăi mereu. Da, dar viața ?... Feodor știe ce ușor și-au pierdut-o atîția alții pe front...

Se ridică de pe bancă. Acum ar fi dorit să tragă o raită îndărăt, în celelalte săli prin care trecuse repede, fără să dea multă atenție picturilor. Îndărăt, să vadă din nou

talpa violetă a idiotului în zăpadă şi lumina lumînării arzînd alături de cămaşa albă a strelitului ce-şi aşteaptă supliciul... Îndărăt... Dar pentru astăzi, ajunge. Păstrează cu grijă, Fedka, ceea ce ai obţinut aici. Şi apoi va trebui să cugeţi serios la toate acestea, va trebui să cugeţi la ele pe-ndelete, ochi în ochi cu tine însuţi.

Se apropie de portret, citi inscripţia de sub ramă : „V. Serov. Dervise cu copilul său."

Madame Dervise, mama-fetiţă.

Zăcuse cîndva pe cîmp, în zăpadă, cu picioarele frînte — vedea plutind în aer puf de plop, mîinile îi degerau... Dacă subunitatea lui Zelenciakov ar fi pornit la atac cu o jumătate de oră mai tîrziu, acum n-ar mai exista omul numit Feodor Matiorin.

Cîteva minute mai înainte şedea pe banca din mijlocul sălii, se uita cum trece pe lîngă el şuvoiul vizitatorilor, şi sufletul, de oboseală, i se atrofiase. Ce i s-ar fi întîmplat oare, dacă s-ar fi aflat în faţa vreunui alt tablou, în altă sală ?

3

Intră în prăfăria unuia din scuaruri. Moţăiau pe bănci cîteva băbuţe moleşite de soare, copiii ţipau alergînd de-a valma după o minge turtită. În faţa vitrinei gazetelor, oamenii stăteau ciorchine, se-nghesuiau cap lîngă cap. Unii dau îndărăt, ies din îngrămădeală năduşiţi, se şterg pe faţă cu batista, ceilalţi se-ndeasă apropiindu-se mai tare de gazeta din vitrină.

Doi pensionari cu părul colilie — fiecare din ei fiind pentru celălalt, nici mai mult, nici mai puţin, un Socrate — îşi demonstrează unul altuia, cu importanţă :

— Ca volum, să nu mă contrazici, e cît un autobuz. Dar o asemenea forţă distructivă nici nu poate avea gabarit mic.

— Daţi-mi voie să remarc că nu vă reprezentaţi just cum se prezintă energia atomică. Ea poate încăpea în mingea acestor copii, sau chiar şi într-un degetar.

Iarăşi s-a-ntîmplat ceva în lume — nu-i zi să nu fie vreun eveniment. Mai mult din obişnuinţă decît de curio-

zitate — află despre ce-i vorba și cu cît mai repede, cu atît mai bine — Feodor se repezi spre mulțimea de spinări care nu-l lăsau să vadă gazeta din vitrină. În spatele lui se înghesui imediat altcineva, îi simți în ceafă respirația fierbinte. Jur împrejur, respirații grele, atenție încordată și neîncetate convorbiri febrile :

— Noutate, nu glumă, ai ?...

— ...Noutate ? Încă n-am aflat.

— O bombăăă !

— Ei, și ce-i cu ea ?

— Ce să fie ? I-a dat drumul Truman să pice în Japonia... Dintr-o singură bombă, cînd a făcut explozie, s-a dus pe gîrlă jumătate de țară, ca nimic...

— Nu jumătate de țară, numai un oraș a fost nimicit.

— Tot aia-i, e formidabil, o singură bombă și-a dispărut un oraș.

Feodor își făcu loc cu greu îndărăt, pînă ieși din îmbulzeală.

Va să zică, a fost distrus, a fost ars încă un oraș de pe fața pămîntului.

Despre bomba aceasta nouă circulau unele vagi zvonuri și, pe front, se așteptau toți că o vor lansa nemții. Feodor însă contractase obiceiul să se gîndească la diferitele tipuri de bombe numai cînd îi cădeau bombele în cap. Or, în anii ce aveau să urmeze, greu de crezut că s-ar fi încumetat cineva să-i toarne o bombă pe scăfîrlie. Pe Feodor acum îl răscoleau alte întrebări.

Se așeză pe-o bancă la umbră, își scoase din buzunar tabachera de plexiglas, aprinse o țigară.

O singură bombă... A dispărut un oraș japonez. Pe alte bănci moțăie-n soare băbuțele, cu pleoapele lor crețe, coborîte peste luminile ochilor — s-au informat probabil și băbuțele ce-i cu bomba aceea. Copiii țipă, se joacă.

O bombă ultrasecretă, cu efecte ultradistructive... Feodor, mîine-poimîine, își scoate epoleții, i-a sosit vremea să se-ntrebe hotărît, fără nici un ocol : „Ce vrei tu să devii, Fedka Matiorin ?“ Alte dăți, la o asemenea întrebare înălța din umeri : „Eh, numai să-mi rămînă capul teafăr...“ I-a rămas, acum trebuie să se ocupe de el.

Poarta grajdului, jgheabul acoperit de-o pojghiță de gheață, apa care picură de pe buzele cailor... Atîta tot — grăjdar pe toată viața ?...

Moțăie băbuțele, pe stradă trece agale cineva cu o sacoșă în mînă, din sacoșă se ițește gîtul unei sticle cu lapte, pe o fetiță o înecă suspinele — nenorocire, băieții i-au luat mingea. Iar în celălalt capăt al planetei acum, chiar în aceste minute, încă mai fumegă asfixiant incendiul care a mistuit un oraș întreg, orașul a luat foc dintr-o dată, un foc groaznic, misterios — hăt-departe, în celălalt capăt al planetei... Aici, la noi, viața oamenilor își urmează totuși cursul cotidian firesc, e ceea ce-a dorit Feodor atît de mult și a cumpărat atît de scump. Și gîndurile care i se perindă prin minte, în momentul de față, sînt de-asemeni firești, gîndurile de zi cu zi ale oricărui om : cum să-și organizeze viața ? Îi apare în față mama-fetiță, femeia aceea căreia nu-i e dat să îmbătrînească — își amintește bine figura ei ușor stropită de cîțiva pistrui, privirea ei neprihănită, buzele caste. Pentru moment s-a despărțit de ea, dar mai curînd sau mai tîrziu se vor reîntîlni. Și tot nu-i trece invidia : n-a creat-o Dumnezeu, un om a creat-o. Iar prin lungul șir de săli al Tretiakovkăi, chiar și în clipele acestea, vizitatorii trec mereu, căutînd încordați, îndîrjiți ceva, un lucru la care țin nemaipomenit de mult și pe care l-a pierdut.

Fumegă în Japonia ruinele unui oraș. O fi, e în Japonia...

N-a creat Dumnezeu tabloul acela, un om l-a creat — hotărăște-te, Feodor.

E cam complicat cînd treci de la uniformă la ținuta civilă, mai ales dacă, ceva mai demult, ai purtat băiețește hăinuță cu fermoar. Mulți, apucînd ba pe un drum, ba pe altul, fără să se mai hotărască, ezită ani întregi, ani plini de confuzii, erori, deseori deznădejde. Fostul combatant în căutarea unui rost în viață, după război — iată o temă de mare actualitate pentru romanele viitorului.

Feodor Matiorin constituie o fericită excepție de la regulă. A zvîrlit capătul țigării, s-a ridicat de pe bancă. Hotărîrea a și luat-o, nu i-au trebuit decît vreo zece minute, o țigară.

A uitat cu totul de bombă. Chipul ușor pistruiat al fetiței-mamă și bomba atomică sînt două noțiuni care nu pot încăpea în același timp în unul și același cap.

Nu bănuia că suflul acestei bombe, trecînd prin milioanele de pagini ale gazetelor, prin filele atîtor și atîtor cărți, prin mii de kilometri de peliculă cinematografică, va atinge în cele din urmă și pînzele pe care avea să le picteze el, Feodor.

4

Aceeași intrare, aceeași mică firmă — Feodor apăsă pe clanță, împinse ușa.

Acum patru ani și ceva îi ieșise înainte un portar spătos, cu șapca trasă pe ochi ; de data asta, după ce deschise ușa, văzu o femeie slabă, numai oasele, o ființă a cărei figură n-avea nici o expresie și care, la întrebarea lui : „Cum pot vorbi cu cineva din comisia de admitere ?", îi făcu semn cu capul, indiferentă, spre scara interioară :

— La etaj.

Îl frigeau tălpile, îi bătea inima de să-i spargă pieptul, se repezi pe scări în sus, urcă treptele cîte două.

Același coridor semiobscur, mai multe uși față-n față de-a lungul pereților, sub cizme parchetul scîrțiind nervos la fiecare pas, și vechiul miros de ulei al culorilor, miros de praf ca-ntr-un muzeu...

În dreptul ușilor se-mbulzeau pîlcuri-pîlcuri, înfrigurați, niște tinerei ; o amestecătură — băieți sclivisiți alături de alții cu bluzoane largi și nu tocmai imaculate, costume civile proaspăt ieșite de sub fierul de călcat, alături de bluze militare ca a lui Feodor, pieptănături linse, altele vîlvoi și-un zumzet de voci abia stăpînit. Nimeni nu-l urmări cu privirea pe Feodor, în ziua aceea templul artei cam semăna cu sala de așteptare a unei gări.

Trecu repede-repede cu pași mărunți o fetișcană care aducea a secretară.

— Unde-i comisia de admitere ? o interpelă Feodor de departe.

Ea întoarse brusc capul, își exhibă ingenioasa coafură:

— Colo... Mai în fund.

Vine spre Feodor, pe coridor, cu mers ferm, un bărbat : haine gri-închis, cravată, se ţine foarte drept, chiar te frapează ce drept se ţine, dar un umăr îi e lăsat în jos, celălalt prea sus, mîneca stîngă a sacoului îi stă băţ, neşifonată, cu numai două, trei cute de formă, mîna stîngă e înmănuşată, mănuşă neagră — omul acesta n-are o mînă, poartă proteză.

S-a apropiat, şi atunci Feodor recunoaşte chipul acesta prelung, fruntea cu un început de pleşuvie, nasul acvilin, energic, buza de jos groasă, scoasă puţin înainte.

— Mă scuzaţi, îi spuse Feodor încercînd să-l oprească.

Dintr-o singură privire, ageră, cuprinzînd bluza militară, epoleţii şi faţa lui Feodor, celălalt întrebă :

— Căutaţi comisia de admitere ? Uşa următoare, pe dreapta.

— Cu dumneavoastră aş vrea să stau de vorbă.

— Mă scuzaţi... N-am timp.

Feodor îi tăie drumul, hotărît :

— Nu mă mai ţineţi minte ?... Gîndiţi-vă : ziua de 22 iunie 1941.

Uimit, neîncrezător ca un cocoş în faţa boabelor de mei, celălalt îşi lăsase capul pe-o parte.

— Nu vă mai amintiţi cum aţi aflat despre izbucnirea războiului ?

Celălalt îşi mişcă nehotărît umărul de care atîrna proteza :

— Precum vezi... Să vreau şi tot nu s-ar putea.

— Vă amintiţi cu cine stăteaţi atunci de vorbă ?

Tăcere. Ochii negri, înfundaţi în orbite, ai celuilalt pipăiau chipul lui Feodor.

— Dumneata eşti acela ?

— Eu.

— Hai cu mine.

Acelaşi număr deasupra uşii, aceeaşi cameră, înăuntru aceeaşi îngrămădeală de şevalete ca mai demult şi aceeaşi senzaţie că locatarii lipsesc, fiindcă li se renovează locuinţa.

— Ia loc.

Amfitrionul trase mai aproape, cu piciorul, un scaun tărcat de urme policrome şi uscate de pensulă şi se aşeză

pe un alt scaun în fața lui Feodor, continuînd să-și privească, atent și curios, musafirul.

Feodor își roti ochii prin cameră, se uită la voluminosul dulap deasupra căruia stăteau claie peste grămadă o mulțime de suluri de hîrtie și de mulaje în ghips.

— E undeva pe-aici, dar, în haosul ăsta, nu cred c-am reușit s-o găsim repede, spuse în treacăt celălalt.

Undeva pe-aici... Pînă s-o reîntîlnească, Feodor dăduse ocol stepei, ținuse drumul lung al tranșeelor pe care le săpa sfredelind fața pămîntului, fusese rănit, zăcuse-n pat de fier, alb, prin spitale, străbătuse Europa... Și uitase de *ea*, nu voia să și-o mai amintească, pierduse cu totul credința că o va întîlni din nou. Iată însă că ea acum e undeva pe-aici, pe-aproape, la cîțiva pași. Obișnuită să aștepte mii de ani, ea așteptase cu răbdare să treacă și aceștia patru din urmă. Bun, fie și pe-aici pe undeva — tot o să izbutească el s-o revadă.

Celălalt îl scruta :

— Așadar ?...

Feodor îi aminti, grăbit :

— Atunci cînd am stat de vorbă, mi-ați spus așa : în artă totdeauna te va chinui întrebarea : ce-i adevărul ?...

Celălalt surîse parcă zeflemitor :

— Să lăsăm teoriile. La ordinea zilei e o problemă practică : ai ceva lucrări — desene, studii — pe baza cărora să poți fi admis provizoriu în institut pînă la concurs ?

— De unde ? replică Feodor, dezarmat. Eu... Ce-s eu ? Transmisionist. Comandant al unui pluton de...

— Clar... Hai să mergem la comisia de admitere, depui acolo o cerere.

— Aș vrea să trec întîi pe-acasă. Nu mi-am mai văzut părinții de la începutul războiului.

— Concursul începe peste douăsprezece zile. Ai timp ?

— Mi-e destul... Dar lucrările ? Fără lucrări nu pot fi admis ?

— O să intervin să fii admis. Dar dacă nu faci față la concurs, atunci...

— Clar.

Celălalt scoase din buzunar un carneţel şi stiloul :

— Scrie-mi aici adresa dumitale, o să-ţi expediez o hîrtie oficială. Şi după ce Feodor se execută : Bun... Comuna Matiora, Matiorin Feodor Vasilievici... Bun, să facem cunoştinţă în sfîrşit. Mă numesc Valentin Veniaminovici Lavrov. Dacă reuşeşti la concurs, o să mă ai profesor la cursul de pictură.

Valentin Veniaminovici se ridică de pe scaun :

— Deocamdată ne luăm rămas bun, n-am timp.

Se schimbase prea puţin în toţi aceşti ani, poate doar că devenise şi mai uscăţiv la faţă — buza de jos, uşor răsfrîntă în afară, îi dădea un aer niţeluş arogant, ochii înfundaţi în orbite aveau aceeaşi privire de mai demult, ageră, francă.

Feodor şovăi, nu se grăbea să-şi ia rămas bun :

— Da, dar dacă... ?

— N-avea grijă, nu te-nşel, îmi ţin totdeauna cuvîntul. De altfel dumneata în orice caz nu te laşi, dai năvală. Încep să-ţi ghicesc firea.

Din prag, Lavrov îi aruncă o ultimă privire :

— Şi ce-ai mai crescut ! Nu te-aş fi recunoscut pentru nimic în lume.

— Eu v-am recunoscut imediat. Aţi tras-o din greu şi dumneavoastră, după cîte văd.

— Am tras. Şi-n cel din Finlanda, şi-n ăsta... Doar cît ţineam o lecţie, două — şi venea războiul, pune uniforma... La revedere. Sînt sigur c-o să ne mai vedem... Acasă, ar fi bine să mai lucrezi, fă nişte schiţe, vreun studiu...

Moţăi din cap şi porni grăbit în lungul coridorului — un umăr în jos, altul prea sus.

Feodor privi în jurul lui : acelaşi atelier spaţios, luminos, şevalete în dezordine, pînze vechi rezemate de pereţi, cu spatele spre privitori, pe dulapul acela masiv — suluri de hîrtie pline de praf, iar printre ele, ici, colo, creştete de ghips. Ea e undeva pe-aici...

Mergea pe stradă fericit.

Tramvaie zdrăngănind, automobile îngrămădindu-se la cîte-o încrucişare de drumuri, asfaltul care se muia de căldură, imensele vitrine ale unor magazine alimentare

cu salamuri și bucăți de șuncă făcute din mucava țipător colorată și, pe străzi, mulțimea trecătorilor moleșiți de căldură, dar circulînd tot aferați, tot fără să-și piardă energia. La revedere, Moscovă ! Ne vom reîntîlni și-atunci poate că ne vom înfrăți pe toată viața. La revedere, pe curînd, n-o să lipsesc mult, numai cît să duc un salut satului meu natal, Matiora.

5

Pentru Feodor lumea-ntreagă se alcătuia din jumătățile : Matiora și restul.

Moscova cu gările ei veșnic aglomerate, cu pietele al căror asfalt se topește de soare, cu Tretiakovka ei, cu institutul ei — și bulboana Ujdaliței, dincolo de vad. Pietele acelea topindu-se în soare — și frunzișul de argint mat al sălciilor și adîncul negru al apei care te cheamă cu taina ei de nedezlegat. Jos, la fund de tot, apa aceasta e rece, de te-njunghie-n oase — acolo-i refugiul somnoroaselor plătici. Toate legendele din sat pomeneau cu respect de bulboana Ujdaliței, fie că-i vorba de știma apei, care „unde să-și afle culcuș, dacă nu acolo" sau de acea știucă celebră care a înhățat cîndva o rață de pe fața apei sau de popa Gavriuh, cel ce acum mulți-mulți ani se-ncurcase cu știma și s-a înecat în bulboană.

Toată viața o să-și amintească Feodor nesfîrșitele stepe dogorîte de soare, pîrjolite de incendii, ude de sînge... Dar și mai adînc i-a rămas întipărită în amintire movila de-acasă, imediat în spatele curții părintești. Aici, primăvara, de pe movila asta se ia zăpada mai întîi și mai întîi, aici simți întîia oară căldura soarelui, aici, cînd înfloresc mălinii, te poți culca fără grijă în iarbă. Stai întins, vezi deasupra ta spuma florilor de mălin și te-mbată mireasma lor sănătoasă. Dintr-un capăt în celălalt, primăvara, tot satul Matiora miroase a mălin, asta-i mireasma locului de baștină al lui Feodor.

Și-apoi, de-ar fi să comparăm Europa cu Matiora... Europa ? Niște orășele neatinse de război — acoperișuri de țiglă, ascuțite, ferestre bine spălate. Toate orășelele acestea seamănă unul cu celălalt ca lingurile de lemn, noi.

Cu săgeţile din vîrful naltelor turnuri, catedralele protestanţilor străpung cerul, sînt întunecoase, adie dinlăuntrul lor spiritul austerelor secole trecute ; catedralele acestea te fac să le priveşti cu adîncă stimă, ca pe o carte din vechime, cu filele îngălbenite — s-o citeşti nu-ţi vine, dar o răsfoieşti respectuos. Poftim, ăsta-i trecutul bătrînei Europe... Dar parcă vechea, surpata uşă ferecată de la intrarea în şoprul de-acasă nu-i aminteşte tot atît de mult lui Feodor trecutul ? A fost durată din bîrne groase, multe din ele au putrezit, acum creşte iarbă la încheietura lor, a trecut amar de vreme de cînd n-a mai intrat pe uşa asta nici un cal şi n-au mai izbit-o din mers roţile nici unei căruţe. Ea a devenit un soi de monument istoric — bunii şi străbunii lui Fedka Matiorin, plesnind cu hăţul crupele cailor, îşi vîrau în şopru pe-aici, prin uşa aceasta, carele cu fîn. Şi, sigur, se bucurau că avuseseră parte de fîneaţă îndestulătoare, isprăviseră cositul înainte să-nceapă ploile, vitele vor avea nutreţ la iarnă pe săturate. Îi bucura mireasma fînului, îi bucura viaţa, şi-atît.

Lumea-i vastă, despre asta Feodor se-ncredinţase cu ochii lui — şi Matiora, mică. Niciodată nu i se-ntîmplase să vadă vreo hartă care ar fi catadicsit să menţioneze, fie şi numai printr-un punctuleţ abia vizibil, că există pe lume un sat cu numele acesta, Matiora, şi că deci face şi Matiora umbră pămîntului, nu-i o ficţiune. Vastă-i lumea, însă pentru Feodor sătucul său natal ocupă tot atîta loc cît restul universului, e un meleag care totdeauna îi bucură inima, nu şi-l poate aminti în culori negre — aici totul e trandafiriu şi albastru, însorit şi surîzător. La Matiora şi-a petrecut Feodor copilăria şi apoi adolescenţa — ca om în toată firea încă n-a apucat să locuiască aici.

De la staţia de cale ferată, drum bine cunoscut : crîngul de plopi, mestecănişul, brădetul, podeţul peste rîpă — a şi sosit acasă.

Dar nu se aştepta la una ca asta ! Matiora, care-i un colţ de rai, cel mai frumos loc de pe faţa întregii planete — iată, a îmbătrînit, s-a gheboşat. Acoperişurile sînt deşelate, înfloriturile de lemn de pe sub streşini au căzut, pe drumul care întră-n sat praful e-n două cu gunoiul,

pe uliță, printre case — nimeni, țipenie de om, doar cîteva găini și-n fruntea lor un cocoș cu penele curgîndu-i. Miroase acru pretutindeni, a zoi.

Lasă, fii înțelegător cu Matiora — casele de-aici nu-s mai scunde ca altădată, ai crescut tu mare ; satul nu s-a jigărit, nu năpîrlește, te-ai holbat tu prea mult la năzbîtiile de pe alte meleaguri — după miere-ți par acre și poamele cele mai dulci. Fii înțelegător, deși, ce-i drept, asta n-o să te facă să-ți simți sufletul mai ușor. Sat natal, colț de rai, o fi, da tare-i slut. Era frumos doar în amintire ; viu și natural — iată-l cum arată !

Și totuși te cuprinde atîta duioșie cînd zărești ulicioara aceea strîmbă pe care o știi bine, ulicioara care scoate mai în față căsuța lui Alexei Opionkin, și lîngă ea vechiul stîlp de care brigadierul a agățat cu sîrmă o bucată de șină de cale ferată. Și totuși ți-e dragă Matiora așa cum e ea, ba chiar mai mult, dureros de mult...

Vasili Matiorin avusese trei fete și doi băieți. Fetele se măritaseră demult, una era cu bărbat-su la Vologda, alta la Arhanghelsk, ultima — în localitatea de lîngă stația de cale ferată Vojega. Cel mai mare dintre băieți, Piotr, murise pe cînd era copil. Feodor era cel mai mic, prîslea. Tată-su, mă rog, în felul lui, îl iubea. Cînd se uita la Feodor, spunea mîndru :

— N-o să se stingă numele meu de familie, o să-l poarte băiatul.

Chiar era strict necesar să nu i se stingă numele de familie, că toți cei din sat, gîndește-te, toți se numeau Matiorin.

Din cinci copii cîți avusese, pe nici unul nu-l purtase vreodată în brațe Vasili Matiorin, niciodată nu i se întîmplase să și-i mîngîie. Nu că i se-mpietrise inima și nici că așa ar fi fost el din născare, om aspru, ci fiindcă se pleca legilor nescrise ale satului, care făceau deosebire între îndeletnicirile bărbatului și cele ale muierii. La arat — bărbatul, la bornit — muierea, la cosit — bărbatul, la secerat — muierea. Copiii, să-i îngrijească, să-i șteargă de muci la nas, era treabă de muiere.

Cu sprîncenele îmbinate, cu privirea tăioasă, cînd se uita lung Vasili Matiorin la cineva, ațintindu-l drept în

numele tatălui cu ochii lui albaștri, reci ca două bucățele de gheață veșnic netopită, beat să fi fost acela și tot îi amorțea limba. Cînd strîngea Vasili în palmă o potcoavă, o îndoia și mai tare. Numai cît punea umărul, răsturna o căruță plină, pe care doi cai abia-abia o puteau urni. Toți îi cam știau de frică, nu ținea la el nimeni — în față, cînd îi vorbeau, i se spunea : „Vasili Sergheevici" ; pe din dos, cînd îl vorbeau, i se spunea „Bolovan".

Avea un fel al lui, năvalnic și cam sălbatic, de-a arăta că el pune totdeauna mai presus de orice adevărul. Pînă înainte să ia ființă colhozurile, se număra printre mijlocașii cei mai cuprinși, avea vacă și juncă, și oi, și porci, și-un cal care însă nu era cal pur și simplu, asta era fala lui Vasili Sergheevici Matiorin — era armăsar, îl chema Kazak. Cînd începuse colectivizarea, mijlocașii de soiul lui Vasili se mai strîmtoraseră și ei : „Vine comunía... Da !" Prin sat treceau acum unul după celălalt împuterniciții, adunau obștea, chemau oamenii la o viață nouă, să trăiască pe viitor cu toții ca într-o singură familie, să se ajute unul pe celălalt, să-i sprijine pe cei slabi, să-i stîrpească pe apucători... Vasili Bolovan, ursuz și neprietons cum era el, își înșfăcase de funie vaca și juncа, îl înhămase pe Kazak la căruță și adusese totul la colhoz. Cu amare lacrimi pe obraz, că rămăsese fără vacă, nevastă-sa, în urma lui, cu nuiaua, mîna supusă, tot spre colhoz, cele cîteva oi pe care le stăpînise împreună cu bărbatul ei, și oile, trepădînd pe uliță, umpleau satul de behăieli. El, Vasili, putem spune, se înscrisese primul, dacă nu-l numărăm mai întîi pe Kiriuha Matiorin, poreclit Coadă, care, în definitiv, ce adusese colhozului ? O prăpădită de juncă, singurul lui avut.

Vasili a fost pus președinte. S-a apucat de treabă cum știa el, încrîncenat — mergea totul ca pe roate, toți munceau și începuseră de la un timp a spune : „Aspru-aspru, dar nu se leagă de nimeni din senin..." Din cînd în cînd sosea vreun împuternicit să vadă cum merge colhozul și unul din împuterniciții aceștia, un tinerel cu tașcă subsuoară, se-apucă să strige la Vasili. Vasili nu-

mai ce-l luă de piept şi-l zgîlţîi, de i-au clănţănit tinerelului dinţii în gură şi i s-a rostogolit şapca jos, în praf.

În aceeaşi noapte preşedintele îl scoase din grajd pe Kazak al său, îl înhămă la telega care tot a sa fusese altădată, îşi luă cu el o traistă de posmagi şi plecă, dar nu aşa, oriunde, ci drept la Arhanghelsk, care era pe vremea aceea centrul regiunii, să afle dreptate „la cei mari".

Pentru Feodor tot ce-a mai fost cu tată-său în următorii cinci ani se-nvăluie într-o ceaţă. Feodor ştie numai că tată-său, în perioada aceasta, a lucrat la fabrica de cherestea din Solombal.

Peste cinci ani l-a văzut întorcîndu-se proaspăt bărbierit — mirosea tare a colonie de frizerie — bine îmbrăcat şi părînd acum cu totul străin de sat. Adusese bani, îşi puse pe picioare gospodăria care între timp se ruinase cu totul, cumpără o vacă şi iarăşi porni la drum cu telega. De data asta se duse nu prea departe, la vreo 40 de kilometri numai, şi se apucă acolo de plutărit.

Şi-a continuat viaţa tot aşa, ba venind de la drum, ba plecînd, adunînd bani şi nefăcînd nici o încercare să-şi apropie sufletește copiii. Între el şi Feodor dăinuia un zid despărţitor. Ceea ce, de altfel, pe Feodor nu-l impresiona în mod deosebit, era deprins, nu căuta nici o explicaţie, considera că un tată aşa şi trebuie să fie.

Toţi copiii lui Vasili Matiorin, Feodor inclusiv, semănau cu mama lor. Feodor semăna maică-si şi la faţă şi, să spunem, ca fire. „Să spunem" — pentru că o fire întru totul la fel cu a maică-si e greu de imaginat. Despre femeia aceasta nu sînt multe de povestit, pe ea n-o frînsese viaţa fără milă, ea nu umblase după slujba de preşedinte al colhozului şi nu-l luase de guler pe vreun împuternicit pentru ca apoi să pornească galop spre Arhanghelsk, la o sută de verste depărtare, să-şi caute acolo dreptatea. Mama lui Feodor se scula dimineaţa înaintea tuturor celor din casă şi seara, la culcare, era cea din urmă. Feodor n-o văzuse niciodată şezînd decît doar în timpul mesei, la prînz, dar şi-atunci numai pe capătul laviţei, gata oricînd să sară ca să dea fuga la plită ori în curte. Nu-şi aminteşte s-o fi ştiut vreodată zăcînd bolnavă ori că se plînge de ceva. Din cea mai fragedă copi-

lărie ţine minte cîntecul pe care-l cînta maică-sa neîncetat :

Crînguţul de mesteceni în nea s-a-nveşmîntat,
Crînguţul de brăduţi în nea s-a îmbrăcat.
Ce bine mi-e să calc pe moale !
Nu-i nici o cărăruie pe cîmpul troienit,
Cad fulgii de zăpadă roind necontenit.

Cinci ulcele, bărbatul aproape totdeauna plecat departe, cine ştie unde, şi totuşi, cum făcea ea cum nu făcea, copiii nu şi-i lăsa flămînzi, pentru ei scotea şi din piatră seacă o pîine, cîţiva cartofi, şi cînta mai departe :

Crînguţul de mesteceni în nea s-a-nveşmîntat,
Crînguţul de brăduţi în nea s-a îmbrăcat...

Un imn al lipsei de griji pentru cei de care purta ea grijă în casă. Dimineaţa Feodor se trezea în cîntecul acesta, seara cîntecul acesta îi era cîntec de leagăn.

Nu ştia cum o fi arătat maică-sa la faţă în tinereţe, pentru el faţa ei era numai aşa cum o cunoscuse : plină de zbîrcituri, dar în fiecare zbîrcitură a feţei citeai bunătate, fiecare zbîrcitură tăinuia un zîmbet vesel. Cînd nu cînta, ea vorbea, şi felul ei de a vorbi se deosebea prea puţin de un cîntec :

— Ehe, şoimane, numai de dulce ai mînca — n-ai gusturi proaste. Ia mai pune şi ceai în lăptişor. Nu fă nazuri, dragu mamii, că nu eşti în casă de boieri. Mănîncă frumos, şi cînd te scoli de la masă, zi mulţumesc.

Ea ştia să stea de vorbă şi cu vaca, şi cu godacii, ba şi cu o scurtătură de prăjină cu care se trudea să proptească gardul cînd îl vedea că începe să se clatine prea tare :

— Hei, şireată mai eşti, nu stai cum te pun eu, da eu-s încăpăţînată, să ştii. Eu pe orişicine îl aşez acolo unde-i e locul. Hop-aşa, uite că-i gata. Păi, vezi, draga mea ? Acum tu stai acolo un' ţi-e locul, şi-am scăpat şi eu de o grijă...

La fel stătea de vorbă şi cu soţul ei, fără s-o stingherească de loc faptul că el tăcea ca şi prăjina aceea de lemn de mesteacăn :

— Tragi de-a dreptul acasă totdeauna, ca un cal după ce-a arat. Cînd îţi ei zborul iarăşi ?... Pe miercuri ? Numai trei zile stai... Bun şi asta, îţi mai netezeşti puţin penele cu ciocul, ca pasărea-n cuib, şi pe urmă — rămîneţi cu bine...

E de neînţeles ce-i putuse uni pe aceşti doi oameni atît de neasemănători unul cu celălalt, dar e şi mai de neînţeles că lui Vasili Matiorin, în cursul atîtor ani, avînd o asemenea soţie, tot nu i se dezgheţase sufletul şi-i tihnea să-şi ducă viaţa singur, prin străini. Poate tocmai de bine se temea el mai mult decît de orice ?...

Tata acum nu mai pleacă de-acasă nicăieri, lucrează la colhoz. A îmbătrînit, s-a uscat, a cărunţit — mare la trup, ciolănos, cu ochii de-un albastru-tulbure, şedea cam gîrbov pe un scaun, punîndu-şi în faţă, pe masă, mîinile grele pe care i se-mpleteau vinele umflate. Aveai impresia că-i vine greu să-şi ţină sus capul, capul lui mare se apleca mereu, simţeai că-l cam intimida nestinghereala lui fecior-su, om acum în toată firea, militar. Sigur că de asta devenise bătrînul dintr-o dată ceva mai vorbăreţ şi, ciudat, în vocea lui suna o sfială pe care asprimea vorbei nu reuşea s-o disimuleze :

— Apoi eu, măi frate, uite ce-am să-ţi spun : rămîi în sat, nu te-ndepărta de el, nu-i frumos... Mă gîndesc la mine, că eu am fost mult timp departe de casă şi-acum îmi pare rău. Am înţeles care-i adevărul : acasă, unde ţi-e baştina, acolo o să-ţi fie traiul mai bun, mai curat. Hei, de înţeles, am înţeles, dar ce să mă ascund ? n-are rost ! E tîrzior...

— Nu pot, tată, am şi înaintat cerere, peste cîteva zile o să primesc o adresă oficială.

— Ia aminte... Nu vrei să faci cum te povăţuie taică-tu. Mai pe urmă, o să-mi dai dreptate — o să-ţi pară rău. Aici, la noi în sat, nu-i uşor de trăit... Ei, daaa... Acolo unde vrei tu, bineînţeles, viaţa o să-ţi fie mai uşoară, da mai zbuciumată. Şi zbuciumul ăsta, măi frate, e cumplit, îţi macină sufletul, ţi-l face pulbere. Da, da, pulbere... scrum...

— Vai de mine şi de mine ! se cătrăni mama, trebăluind la plită. I-auzi-l numai cum îi merge gura ! Asta-i

minunea minunilor, a stat mut ca lemnul o viață-ntreagă și-acum a prins glas. De patruzeci de ani de cînd îl știu, niciodată nu l-am auzit să fie atît de vorbăreț.

Ea însă nu se schimbase de loc : tot așa umbla forfota prin casă și prin curte ca mai demult, fața îi era tot atît de zbîrcită ca odinioară — dar nu mai mult ca odinioară — și glasul, tot atît de mîngîios. Feodor diseară, cînd se va culca, va auzi iarăși, fără doar și poate, cîntecul ei drag !

Crînguțul de mesteceni în nea s-a-nveșmîntat,
Crînguțul de brăduți în nea s-a îmbrăcat...

Îi place, îl bucură atît de mult cum face ea zgomot, ca și odinioară, cu furca de scos oalele din cuptor și cum le mută de colo, colo, și cum pune masa. Pe masă tînjește, neluată-n seamă deocamdată, o sticlă de rachiu tulbure, făcut în casă — în comerț unde mai găsești acum votcă ?

A îmbătrînit Matiora, a îmbătrînit și tata, numai mama nu l-a amăgit pe Feodor, numai ea nu l-a tras pe sfoară — e așa cum o ținea el minte, așa cum dorea s-o revadă.

Bătrîni, apoși, ochii tatei îl cercetează mereu, cu atenție ; și tata își continuă vorba :

— Ăsta-i necazul — știu eu multe, dar nu mă pricep cum să ți le spun. Să te țin aici cu de-a sila, nu-i chip, n-am puterea asta. Eu toată viața mea am căutat să aflu care-i adevărul. Apoi adevărul, băiete, e foarte limpede. Da, da, foarte limpede... Să-ți duci viața — iacă, ăsta-i tot adevărul. Trăiești, mănînci, bei, dormi, lucrezi, ca să nu mori. Alt adevăr nu-i nicăieri cît e lumea lume, nu-l căuta, îl cauți degeaba. Maică-ta, bunăoară... ea știe cum să trăiască, altceva nici nu-i trebuie. Pe cînd eu — nu, eu n-am știut... Și ție la fel, îți fug ochii după altceva, la fel rîvnești și tu mai mult decît doar să trăiești.

— Doar să trăiesc... Și eu am crezut tot așa, răspunse Feodor. Să trăiesc mai departe, și-atît.

— Da ? Și tu, la fel ?... Și tu ?

Se adînceau niște cute mari pe fruntea tatei, sprîncenele lui stufoase se-nălțaseră a neîncredere.

— Cînd eram pe front... Trag ăia cu pușca drept asupra ta, mișună aerul de schije, și tu, ghem în tranșee, te gîndești — de-aș apuca să mai văd soarele și mîine! Numai să scapi cu viață, altceva nimic nu-ți trebuie.

— Vai-vai, și-amar! se tîngui mama. Ce i-a fost dat copilului meu să îndure...

— Moartea, continuă Feodor, s-a-ndepărtat; numai să trăiesc pur și simplu și să fac umbră pămîntului e puțin.

Tata lăsă capul în piept:

— Adică doar atunci cînd te pîndește moartea... Se poate, se poate... Că și eu acum nu mai am mult pîn-oi muri...

— Ei, ha... Bocește-te, sufletele, se-nveseli mama. Ține minte ce-ți spun eu: o să trăiești mult, o să-i îngropi pe toți. Copacul bătrîn scîrțîie-scîrțîie, da nu se năruie.

Capul lăsat în jos, părul cărunt și aspru, ca de lup, mîinile grele zăcînd obosite pe fața de masă — iată, ăsta-i tata. În adîncul sufletului, Feodor intuise totdeauna că maică-sa era mai tare decît omul acesta dur, căruia toți îi știau de frică și care, în tinerețea lui, n-avea decît de pus umărul ca să răstoarne o căruță încărcată și, la bătaie, putea snopi singur cinci țărani voinici. Foarte probabil însă că taică-su n-ar fi fost în stare să crească singur patru copii, să-i țină la școală, să facă din ei oameni și toate acestea nu numai fără să-l zdrobească greutățile, dar mai și păstrîndu-și voioșia și puterea de a se bucura de viață. Mama era mai tare, n-avea multe complicații interioare. Tata în schimb era un om complicat — toată viața lui năzuise spre altceva, spre ceva superior, nici el nu știa ce. Năzuise, dar nu obținuse nimic, obosise — acum șade aici, la masă, cărunt, cu capul în piept.

Apăruse pe masă o tavă de cartofi prăjiți în untură de porc, gogoși, varză murată, plăcinte de făină de secară cu pește proaspăt.

Mama, așezîndu-se la masă într-un colț, își împinse basmaua din creștet pe umeri:

— Nu pun gura nicicînd pe otravă de-asta, dar acum, că-i zi mare, beau și eu un păhăruț.

Se topea de fericire, privindu-și feciorul.

Fața ei rotundă, brăzdată de zbîrcituri... Obrajii încă îmbujorați cum a dogorît-o focul de vreascuri de mesteacăn, din plită... Îi tremură cele două gușulițe de sub bărbie, ochii i-s aburiți de lacrimi... Feodor chiar se-ngrozi : poftim, acestea sînt cele mai fericite momente din viața ei, n-a fost niciodată atît de fericită — i s-a-ntors băiatul teafăr din război...

Soarele se piti îndărătul unui deal care se profila în zare, păduros și întunecat ca o matahală de urs mițos, încremenit cu botul pe labe. Soarele se piti — și cerul făcu explozie, își cabră furios norii încinși la roșu. Lăstunii săgetau din cînd în cînd bolta incendiată a cerului. Străvechii brazi, nalți, groși, neclintiți în aerul neclintit al serii, cu fiecare creangă a lor, bătrînă, și fiece ac de frunză, ascuțit, meditau adînc la ceva care-i privea numai pe ei, ceva solemn, ceva din moș-strămoșii lor, ceva ce n-avea nici o legătură cu oamenii. Și pleata mălinului, împărțită-n două ca de-o cărare colo sus, în vîrf, de unde i se lăsau într-o parte și-n cealaltă ramurile zbîrlite de flori și frunze, parcă ciulise două urechi enorme să prindă măcar ceva-ceva din misterioasele șoapte neauzite ale brazilor. Veselul, zîmbitorul pîrîu Ujdaliția se-ntuneca amenințător. Îi auzeai vuietul valurilor în albie peste pietriș. Numai în serile foarte liniștite răzbate vuietul Ujdaliței pînă aici, ziua — niciodată. Umbra amurgului a smolit vechii pereți de bîrne ai izbelor din sat. Se lasă pacea nopții peste Matiora, se lasă pacea nopții peste împrejurimile Matiorei.

Mama nu l-a amăgit pe Feodor și nu l-a amăgit nici natura ; natura a rămas aceeași, dacă nu cumva ea înseamnă acum ceva și mai important pentru el, ceva și mai drag.

Se odihnea șezînd pe un jilț nalt, meșterit de tată-său nu demult.

Veni maică-sa :

— Nu te duci puțin la plimbare, dragu mamii ?

— Unde ?

— Așa, prin sat, să te vadă oamenii... Da ce vorbesc eu ! Nu-i mai arde acum nimănui de nimic. Cum apune soarele, pleacă toți la culcare, ca găinile.

— Păi, și pe mine mă cam încearcă somnul.

— Atunci hai, să-ți fac patul repede.

— Nu. Mă culc în șopru.

— Eh, acoperișul în șopru e numai găuri, ca un ciur. Dacă vine-o ploaie... Și fînul, o să vezi, e puțintel.

— Cojocul tatei mai există ?

— Trebuie să fie undeva prin casă, da-i numai cu numele cojoc. Îi curge blana ca unui cîine răpănos.

— Las-că-i bun.

Ceea ce visa Feodor pe front : să ajungă acasă. A ajuns !

Îi miroase a oaie, a grinzi pline de praf, îi miroase fînul — păcat că vechea mireasmă de tutun s-a dus, nu mai este ; dedesubtul lui, vaca oftează adînc cu gîndul la traiul ei lin, de vacă ; printre crăpăturile acoperișului se iețește-n jos o stea, și încă nu una singură — mai multe — s-a paradit acoperișul. Ei, iată, are acum tot ceea ce visa pe front, cînd parcă se și temea să creadă că se va bucura vreodată de toate acestea. S-a realizat totul ! De-acum du-ți viața în tihnă și la mulți ani, și mergi omenește în picioare, nu te mai tîrî, locuiește sub un acoperiș, nu în tranșee, nu-ți mai șuieră gloanțele la ureche, proiectilele nu mai chiuie sfîșiind văzduhul. E puțin !... Peste cîteva zile el, Feodor, o să lase-n urmă șoprul acesta, și casa părintească, și cojocul, și fînul — o să pornească spre o altă viață pe care n-o cunoaște și care fără nici o îndoială, va fi mai puțin lină ca aici, îl va sili să lupte cu multe neajunsuri. Va cam trage mîța de coadă numai cu bursa lui de student — tată-su, de unde să-i dea ? — o va lăsa iarăși singură pe mama... Și mai ce-l așteaptă încă, în viitor ?

Jos în șopru începură să scîrțîie treptele vechii scări de lemn.

— Dormi ? întrebă cu băgare de seamă un glas gros. Al tatei.

— Încă nu. Urcă-aici.

— Nu te țin mult. Un minut...

Tresaltă dușumelele podului sub pașii lui grei, și tata, umbră mare, lăbărțată în întuneric, se lasă lîngă Feodor pe marginea așternutului de fîn ; respiră trudit :

— Vreau să te-ntreb ceva... Tablourile-alea care zici tu că vrei să le pictezi sînt chiar așa de trebuitoare omenirii ? Grîul, de pildă, înțeleg, da niște tablouri... Mm ?

— Oamenii n-au nevoie numai de mîncare.

— Da dacă au ? Dacă-i o amăgeală ce gîndești tu ?... Că omul tare se mai amăgește singur. Uită-te-n jurul tău : om, mesteacăn, tufan de brusturi — tot aceeași soartă. De ce trăiește brusturele ? Ca să trăiască. Rodește, roada și-o trece unui alt brusture, el moare, și omul la fel... Nici o deosebire — doar că omul lasă mai multe urme pe fața pămîntului. Asta-i tot... Aceeași soartă : trăiești cît trăiești, și-apoi mori.

În întuneric, Feodor nu vedea chipul lui tată-su, dar simțea că bătrînul era tulburat, răscolit de-a binelea. De asta urcase aici în șopru omul acesta care altminteri fugea de lume : ca să mai stea puțin de vorbă cu cineva. Parc-ar fi căutat o explicație, acum, la bătrînețe, lungii lui vieți fărîmițate la-ntîmplare — drept vorbind, viața unui om care a dat greș pentru totdeauna.

— Și ce, ai vrea să fii brusture ? îl întrebă Feodor.

— Parcă ce ? Tot viață... Brusturele are și el pesemne bucuriile lui. E secetă — se ofilește, a dat năpasta peste el ; vine-o ploicică — se-nviorează, e vesel, iacătă-l fericit.

Feodor se înălță într-un cot :

— Ba nu-i adevărat, n-ai vrea de loc ! De ce te-ai zbătut toată viața ? Căutai ceva, nu voiai să trăiești ca un brusture. Se poate foarte bine trăi ca brusturii, chiar și dacă ai chip de om — înfuleci, bei, te culci cu muierea ca să iști încă un om-brusture în grădina lui Dumnezeu. Dar tu, de ce-de nece, n-ai vrut așa.

— Mda... mormăi tata și rămase neclintit mult timp, ca o umbră vagă : răsufla greoi. Mda... E-adevărat... Hai, dormi.

Și se ridică :

— E cam prost cum ți-ai așternut aici. Numai de n-ar da în noaptea asta vreo ploaie. N-am mai avut cînd petici acoperișul. N-am avut cînd, e drept, dar nici nu-i nevoie. Baba și cu mine, cît om mai fi, o ducem noi cu el și-așa.

Și plecă. Îi tresălta sub pași duşumeaua veche şi-atît de şubrezită, încît scîndurile nu mai erau în stare să scîrţîie. Plecă încurcat, dar vădit neconvins şi cu atît mai mult, desigur, neîmpăcat.

Feodor se suci în fîn pe o parte şi pe cealaltă, nu-şi mai găsea loc, nu putea adormi, trăgea cu urechea. În cele din urmă i se năzări că departe-departe, în fundul curţii, prin grădină, aude :

Crînguţul de mesteceni în nea s-a-nveşmîntat,
Crînguţul de brăduţi în nea s-a îmbrăcat...

Şi-atunci, cu un surîs pe buze, adormi fericit, dintr-o dată uitînd toate înaltele sarcini pe care le avea de îndeplinit faţă de neamul omenesc.

6

Cel mai mult se schimbase Savva Ilici.

Cînd se-mbrăţişară, Feodor îşi dădu seama şi mai bine că firavii umeri ai bătrînului erau numai piele şi os. Savva Ilici, acum mai scund cu un lat de palmă decît Feodor, nu mai avea sînge-n obraji, nasul lui cîrn şi faţa zbîrcită şi gălbuie te făceau să te gîndeşti fără să vrei la înfăţişarea abătută a unui căţeluş care tînjeşte, luat prea de timpuriu de la ţîţa maică-si. Părul îi rămăsese ca şi pe vremuri, lung, chică de artist, dar o chică rărită considerabil, cu şuviţele atîrnînd subţiri, neondulate. Avea o haină maro cu petice în coaste şi slăbise de ţi se părea că, la fiecare mişcare a lui, îl auzi fîşîind înăuntru, uscat.

După ce, poftit de părinţii lui Feodor, Savva Ilici luă loc la masă — şi iarăşi o masă festivă, iarăşi cartofi prăjiţi în untură şi gogoşi înfoiate şi-o sticlă de basamac tulbure — Feodor văzu clar ceea ce în primul moment nu observase : obrajii scofîlciţi ai bătrînului profesor de desen. Foamea... Savva Ilici nu avea lot de pămînt pe lîngă casă, el nu ştia să se descurce, să scoată bani şi din piatră seacă, iar anii de război acolo, în comuna lui Savva Ilici, în staţia de cale ferată care gemea de refugiaţi, fu-

seseră cruzi cu idealiștii incapabili să se adapteze vieții lucide.

Păstrase toate desenele lui Feodor, începînd cu acel prim bloc pe care i-l dăruise chiar el, Savva Ilici, odinioară, și-i mărturisi începînd să se îmbujoreze, rușinat, cu o sticlire de amărăciune în priviri :

— N-am ce mă ascunde, a trebuit să lucrez și așa cum nu se cade... Mi se aduceau de prin sate fotografiile unora uciși pe front, mi se comandau portrete mărite și eu le făceam, pictam, le puneam ramă. Se mîhnise de tot, se făcu mic. Pictam după fotografii. Dar, vezi, altfel aș fi murit. Îmi plăteau în alimente : cartofi, cîteodată două, trei oușoare...

Pictase reproducînd fotografii, nu realitatea, mercantilizase sfînta artă, trădase natura, se înjosise în propriii lui ochi.

Curios, dar și întrucîtva neliniștit, Feodor își examinase în fugă lucrările acelea vechi. Nu-și putuse da seamă dacă-s bune sau rele, dar recunoscuse în cîteva — nu în toate ! — o îndrăzneală spontană, primitivă. În una din ele, trunchiuri de pini făcute dintr-o singură trăsătură de penel, în alta un stoguleț de fîn care semăna cu un cocoșat violet. Îndrăzneală, nu glumă : violet ! Acum, mă rog, înainte să aplice culoarea, ar sta mai întîi să chibzuiască și, după ce-ar chibzui, cine știe de-ar mai avea îndrăzneala.

Erau printre aceste lucrări cîteva pe care, mai demult, le prefera. De exemplu, o margine de pădure cu iarbă la picioarele copacilor, necosită și plină de albăstrele și de flori albe de romaniță. Acum nu-i mai place : copacii din marginea pădurii par un zid masiv, floricelele sînt siropoase — Feodor, pictînd, își dăduse silința să adopte maniera lui Savva Ilici. Nu, n-o să prezinte la institut nici una din lucrările acestea, au îmbătrînit, sînt niște vechituri. Să le ia la el Savva Ilici, să le păstreze ca amintire.

Într-amurg, luîndu-și culorile, porniră amîndoi alături în căutarea unui model în natură.

Dar abia trecuseră Ujdalița pe un podeț îngust care le juca sub picioare, abia ajunseseră pe cîmpul cu iarba

de curînd cosită, că începu o ploaie. O ploaie de vară, scurtă, țîșnind dintr-un nor berc, dar foarte supărat, care din cînd în cînd rostogolea în aer un tunet ca pe o grămadă de bolovani, dărîmată. Soarele însă continua să strălucească. Și-n timp ce ploua cu găleata, aerul sclipea, spumega, da-n clocote, era drăcește de sărbătoresc, hohotea, te stîrnea să faci vreo șotie, vreo poznă copilărească. Și vacile, trupuri lucioase pe fondul verde al islazului, pășteau scăldîndu-se în aerul acesta argintiu, spumegat. Scunde, costelive, ele acum păreau monumental de maiestoase și grave — niște idoli ai satiului.

Cu mațele mereu ghiorăind, norul plecă tîrîș mai departe, lăsînd în urmă-i o lume țipător de luminoasă, o lume udă, cuprinsă în flăcările verdelui proaspăt, o lume-n stăpînirea soarelui. Și ca o încununare a tuturor acestor isprăvi vitejești, ca un ultim acord al imnului lor triumfal, pe cer, dintr-un capăt în celălalt, luîndu-și o anvergură ametitoare, se arcui precis și ferm — n-ar fi trecut nici pasărea prin el — curcubeul. Curmeziș peste tot cerul și rădăcinile împlîntate în pămîntul ud, cuprins de flăcări.

Cu fundul pantalonilor zbîrcit pe șoldurile lui uscate-scîndură, cu plete pe umeri ca femeile — și i se lipiseră, ude, pe obraji, niște șuvițe — Savva Ilici, aplecat asupra uneltelor sale de pictor, se agita comic, exclama copleșit :

— Ia uite !... Ia uite !...

Și tot scotocea în vechea-i servietă școlărească, în care-și ținea hîrtia și culorile.

— Ia uite !... Ia uite ce mai frumusețe !

Iar curcubeul, ca și în copilărie, își proptea unul din picioare în crîngul sărăcuț care se vedea nu departe în zare, la doi pași, spre iazul Rogovski. Și, tot ca-n copilărie, îți venea să tragi o fugă ca să te asiguri că într-adevăr de-acolo iese curcubeul, să-l vezi de-aproape, să-l pipăi cu degetele.

Luîndu-și hîrtiile pe genunchi, Feodor se așezase și el pe o buturugă, dar nici nu se atingea de culori, privea... Nu se-ncumeta, n-avea putere, nu era în stare să ofenseze acea priveliște, sentimentele pe care i le inspira ea. Șezu așa privind nemișcat, pînă ce curcubeul se stinse.

În timpul acesta Savva Ilici pictă un tablouaș : cîmpul verde, cîțiva arbori și pe cer un arc bălțat ca la bîlci — curcubeul.

...Acasă, mama îi dădu lui Feodor o scrisoare sosită în absența lui. El rupse plicul, nerăbdător — înăuntru, o hîrtie cu antetul institutului, adresa oficială — era invitat la Moscova.

Il petrecură pînă la gară mama, tata și Savva Ilici. Mama — plînsă și-ntristată. Ea nu știa să se prefacă, bucuria ei se schimbă repede în tristețe. Se șterge la nas cu batista, suspină, repetă inutil, pentru a suta oară :

— Să ne scrii des, să nu uiți de noi, bătrînii.

— Stai că încă n-am reușit la concurs. Te pomenești că mă întorc repede.

— Of... făcu ea și nu mai spuse nimic.

Cum s-ar mai fi bucurat ea să nu fie admis Feodor — ar rămîne în sat cu bătrînii lui, s-ar însura, ar avea copii, bucuria bunicăi : nepoței, și-apoi Feodor, cînd ar veni timpul, ar pune-o-n sicriu și-ar duce-o la țintirim. Ce să ceri mai mult de la viață ?

Cu cămașa curată, cu părul pieptănat frumos peste cap, Savva Ilici, profund tulburat, nu-și mai lua ochii de la Feodor, îi citeai în privire o încredere și-o dragoste, nețărmurite ; se agita, repeta într-una cu foc :

— Cred ! Eu cred în tine ! Tu ești plin de talent ! O să-ți croiești drum. Cine știe, nu-i așa ? cine știe, de n-o să ajungi mare și-atunci o să-ți amintești de Matiora și de noi. Mie, ce mai vorbă, nu mi-a fost dat, dar în tine cred, cred, ca-n „Tatăl nostru"...

Ținea subsuoară un pachet, un sul de hîrtie legat bine cu sfoară.

Tata, cu vechea lui șapcă și cu surtuc orășenesc, larg, făcînd falduri în spate și subliniindu-i umerii lați, ciolănoși, era închis în el însuși, tăcea, însă Feodor din cînd în cînd observa că tata îl privește încordat, și-i era milă nu de mama, care plîngea, ci de el, de tata. Tristețea mamei nu-i copleșitoare, mama se va obișnui repede cu gîndul că băiatul ei e la învățătură, tata însă abia-abia începuse a-și deschide sufletul față de fecior, aproape că-și găsise în sfîrșit feciorul și iată că feciorul îi pleacă

— pe tata o să-l împresoare din nou singurătatea, o să rămînă iarăşi doar cu el însuşi, cu mohorîtele-i meditaţii asupra vieţii pe care nu şi-a dus-o aşa cum ar fi dorit.

În staţie : greoaia căpăţînă a pompei care se iţeşte pe deasupra acoperişurilor magaziilor, clădirea de bîrne a gării, la intrare clopotul de aramă coclit de vechime, pe peron şeful gării care a început să se cam îngraşe de la un timp, şeful gării cu şapca lui cu calotă roşie.

Sosi trenul. Unul din acele trenuri pe care Feodor în copilărie le petrecea lung cu privirea, ros de invidie, unul din acele trenuri pe ale căror tăbliţe fixate pe vagoane, el, copil, silabisea : „Arhanghelsk—Moscova", „Vladivostok—Moscova", „Moscova—Habarovsk".

O îmbrăţişă pe mamă-sa, o sărută :

— O să vă scriu, o să vă scriu. Numai de-oi fi admis.

Şi se răsuci spre tată-său :

— Ei, tată...

Se fîstîci, se intimidă fără să vrea : ochii tatei, în umbra cozorocului şepcii, lucesc suspect, şi trăsăturile aspre, grosolane ale feţei lui au un aer drăgăstos, un aer înduioşat.

— Du-te la învăţătură, bine, fie... spuse tata întinzîndu-i mîna — se jena să-şi îmbrăţişeze feciorul de faţă cu toţi ceilalţi. Du-te la învăţătură... Dă-ţi silinţă... Şi uite, încă ceva... Fiindcă, uite, mai am eu să-ţi spun ceva... Ştii, mă, că nu-i pe lume om mai fără astîmpăr cum am fost eu, prostul. Da uite, nici tu nu poţi sta locului, te duci să cauţi nu ştiu ce. Poate că odată şi odată oamenii tot or să afle ceva. N-are importanţă cine — tu, feciorul tău — dar au să afle. Mm ?

Tuşi în pumn, stingherit, descumpănit, Feodor îl îmbrăţişă. Se sărutară pentru prima oară în toată viaţa lor de pînă atunci. După care, tata dintr-o dată întoarse capul în altă parte şi din nou tuşi în pumn. Apoi :

— M-au ajuns bătrîneţile, ajutorul care ţi-l pot da eu e puţin. Eh, de-aş mai avea puterile de altădată, n-aş cruţa nimic ca să te sprijin... Numai uite, cu tablourile astea care zici tu că vrei să le pictezi — tare nu-i serioasă treaba asta.

Savva Ilici ardea de nerăbdare, abia-şi aştepta rîndul. Feodor îl îmbrăţişă. Bătrînul profesor îi vîrî în mînă

pachetul acela legat bine cu sfoară și-i spuse cam îngăimat și neizbutind să-l privească drept în ochi :

— Mi-e rușine, însă, te rog, fă-mi binele acesta... E o mare rugăminte a mea la tine... În pachet am pus niște lucrări de-ale mele. Arată-le acolo cuiva, unor cunoscători, să arunce ei o singură privire asupra tablourilor mele și să-și spună părerea... Nu-i mare lucru doar să arunce o privire și să spună : sînt bune ? nu-s bune ? are vreun licăr de foc sacru bătrînul Savva ? E-o mare rugăminte a mea...

– O să le arăt, îi făgădui Feodor, stînjenit.

— Sînt cele mai bune dintre lucrările mele... Să le vadă cunoscătorii... Și-apoi scrie-mi un cuvințel, să știu și eu. Dar să-mi scrii adevărul adevărat, să nu-mi ascunzi nimic din ce-or spune.

— Sigur !

Sună de trei ori coclitul clopot al gării. În fruntea trenului, departe, dincolo de stație, locomotiva mugi grăbită. Feodor sări pe scara unui vagon. Zornăi toată fierăria trenului, pluti îndărăt întunecoasa clădire a gării cu zidurile ei biciuite de-atîtea ploi, o urmă prăfosul, micul scuar din stație, cu cele două bănci de lemn dinlăuntrul lui, rămaseră acolo, în gară, chipul întristat al mamei și chipul tatei cu șapca trasă pe ochi, și chipul lui Savva Ilici, exaltat, aproape autoritar.

Cu bine...

7

Ușa se deschise și viitorii studenți intrară buluc în atelier.

Subiectul examenului de pictură : o natură moartă.

Spătos, rumen la față ca un cozonac, Liova Slobodko, un flăcău în uniformă de aviator, șuieră scurt :

— Stafidă cu sîmburel. Aveți grijă să nu vă înecați cu sîmburelul, băieți !

Privit în fugă, subiectul părea extrem de simplu : pe un taburet acoperit cu o pînză grosolană, nealbită — o sticlă de culoare foarte închisă, aproape neagră, un pahar cu fațete șlefuite și două lămîi proaspete — culori vii,

luminoase ; totul, pe fondul peretelui care era gri-albăstrui.

Fără să scape nici o clipă din ochi sticla și lămîile, Feodor își fixă pînza pe șevalet, deschise trusa — și-o instalase alături pe un scaun ; o cumpărase recent, trusa încă mai mirosea a lemn abia prelucrat — se înarmă cu paleta, paleta imaculată, pensulele nou-nouțe.

Nu pictase niciodată în ulei, nu ținuse niciodată în mînă o paletă. Îi arătaseră băieții, numai cu două zile înainte, cum se dă grundul pe o pînză. Avusese de învățat totul, începînd cu cele mai elementare lucruri... Și dacă n-o să reușești această natură moartă cu sticlă de bere — fă cale-ntoarsă, băiete, îndărăt la Matiora: scumpi părinți, zadarnic ați vărsat lacrimi cu prilejul despărțirii noastre, și dumneata, scumpe Savva Ilici, află că te-ai înșelat, n-am strop de talent. După asta, cine știe, probabil te va apăsa pînă la sfîrșitul vieții sentimentul că ești un ratat.

Subiectul pare ușor, îți dă încredere în posibilitățile tale. Mare filozofie, să conturezi pe pînză o sticlă, un pahar, și două lămîi ? Sticla — cu negru și-o pată luminoasă într-o parte, lămîile — galbene, fondul — cu albăstriu. Și dacă n-ar fi zumzetul convorbirilor din jur, lui Feodor nici nu i-ar trece prin minte să se tulbure că ține pentru prima oară în mîinile lui o paletă. El, care a pictat cot la cot cu Savva Ilici peisaje cu brazi și mesteceni, să n-o scoată la capăt acum, cînd e vorba de-o simplă sticlă ?

Se aud comentarii în toată sala :

— Efect căutat.

— Armonie de griuri.

— Calu sur...

— Încearcă numai să vîri în tablou afurisitele astea de lămîi : o să meargă...

Clar : modelul nu-i așa cum ți se pare că-l vezi. E pretențios. O să-ți joace un renghi la care nu te-ai fi așteptat și pe care n-o să-l înțelegi. Dacă nu-l vezi așa cum trebuie, înseamnă c-o să te poticnești sigur. Uitîndu-se la sticla aceea fără transparențe, Feodor simțea cam ceea ce simțise mai demult, în prima lui zi de front, cînd

scrutase panta dogorîtă de soare, panta pleşuvă care ducea spre fîntînă.

Totuşi nu cumva lui modelul i se pare uşor, fiindcă e mai talentat decît ceilalţi ? Doar încă nici nu-şi cunoaşte propriile forţe...

Întinsă bine pe cadru, pînza — aspră la pipăit, mată, cu urzeala fibrelor abia vizibilă sub grund — deocamdată era albă. Nu-i un petic de material care trebuie pictat — e spaţiul oferit imaginaţiei. Spaţiul acesta te răscoleşte lin, cu gingăşie, te face să uiţi că freamătă în jurul tău atîţia oameni, şi că modelul te aşteaptă să-ţi joace un renghi pe care nici nu-l bănuieşti. Viaţa ta a trecut pe un alt tărîm, a devenit enigmatică, înceţoşată, o delimitează cadrul pînzei. Sticla, paharul, lămîile...

Cu o bucăţică de cărbune, Feodor, mai întîi sfios, abia încumetîndu-se să profaneze pînza, apoi mai cu îndrăzneală, începu să schiţeze şi sticla, şi paharul, şi cele două lămîi... Dar l-a şi cuprins nerăbdarea, acum sticla însăşi pretinde să i se dea şi culoare, lămîile îşi reclamă strălucirea lor solară şi nu mai vezi de loc pe pînză nişte dîre de cărbune posac, vezi cum parcă se şi aşază culoarea densă, sonoră, abia diluată cu ulei.

Nu termină schiţa, îşi însemnă numai ce şi unde avea de pictat. Nu se mai putu stăpîni, se grăbi să stoarcă din tuburi, pe paletă, alb-de-zinc, care-ţi mîngîia privirile ca prima zăpadă, apoi ocru gros, lutos şi lac de garanţă saturat, aproape negru, de-o energie toxică înspăimîntătoare, şi roşu vermillon sărbătoresc...

Începu direct cu sticla, turnă întuneric pe locul destinat ei în tablou.

Deodată simţi că s-a oprit în spatele lui cineva care priveşte ţintă. Se răsuci — îl văzu pe Valentin Veniaminovici ; cu un umăr mai sus, posac, cu priviriea pe sub gene, Valentin Veniaminovici se oprise urmărindu-i lucrul. Dintr-o dată Feodor constată că mîna în care ţinea penelul nu i se mai supune, avu senzaţia că a rămas gol puşcă în faţa examinatorului.

Celălalt se răsuci şi el, încruntat, şi trecu la şevaletul următor.

După un timp, se apropie de Feodor un tînăr cu penelul în mînă, cu paleta în cealaltă, şi pe obraz, ca o vînă-

taie cumplită, o pată de ultramarin — era unul din noii lui prieteni, îl chema Liova Șlihman. Răsfrîngînd groasele-i buze și răsuflînd greoi pe nas, Liova examină cu atenție și îngrijorare ceea ce realizase Feodor pînă atunci : pe alba pînză a lui Feodor luase ființă, neagră, nu numai sticla, existau acum și lămîile, galbene, gata coapte.

— Bătrîne, îl preveni Liova cu glasul lui cam răgușit, fă mai întîi fondul general al tabloului. Tu ai luat-o cu bucățica : sticla, lămîile... Așa n-o s-o scoți la capăt. Fiindcă, bătrîne, acoperișul nu se poate construi înaintea temeliilor... Alege-ți tenta cea mai închisă și stabilește prin comparație care-o să fie la tine nuanța cea mai deschisă — ca să ai un fir călăuzitor. Altfel, te încurci.

Feodor pricepu : înseamnă că stă prost, dacă Liova a sărit să-i dea ajutor.

8

Acum trei zile, de la gară, abia sosit, se dusese direct la institut. Ușa se deschisese înainte ca el să apese clanța, tocmai părăsea cineva clădirea institutului. La început Feodor îl luase drept zugrav sau tencuitor, o fi reparat omul ceva pe-aici și pleacă. Cu pantalonii murdari, genunchii ieșiți, haina mînjită de culori, părul răvășit, năclăit, fața cam buhăită, necunoscutul — necunoscut, dar i se adresase lui Feodor, din mers, ca unei vechi cunoștințe :

— Bătrîne, dă-mi trei ruble, vreau să halesc ceva și n-am de pîine.

Feodor, descumpănit, scosese din buzunar o bancnotă de trei și i-o întinsese fără să spună nimic.

— N-avea nici o grijă, bătrîne, ți-o restitui, îl asigurase necunoscutul luîndu-i din mînă mototolita bancnotă, dar cînd se uitase mai atent la Feodor păruse și el, dintr-o dată descumpănit.

Ochii aceia albaștri, blajini îl făcuseră pe Feodor să înțeleagă că ciudatul om din fața lui nu mințise : îi luase bani într-adevăr ca să-și cumpere pîine și nutrea foarte sincer intenția de a i-i restitui la prima ocazie, dar mai mult ca sigur, totuși n-o să facă asta, o să uite.

Peste vreo oră și jumătate Feodor făcea coadă în fața mesei pe care-și deschisese registrele administratorul căminului, coada — scurtă, înaintea lui Feodor, la rînd, se instalase spinarea unuia lat în umeri.

— Numele de familie, îl întrebase administratorul pe băiatul acela spătos.

— Mîș, fără semn moale [1], declarase spătosul.

Mîș Fără Semn Moale, cu repartiția în mînă, se răsucise să iasă din rînd. și Feodor îi văzuse fața — o față, s-ar fi zis, perfect adaptată oricăror netezimi posibile în cazul ei : frunte senină, lată, netedă, obraji roșii, sănătoși, netezi, fălci netede, pînă și gîtul acestui tînăr părea neted, era ca șlefuit. Numai buzele subțiri nu se potriveau cu tiparul general al fizionomiei lui — aveau ceva bătrînesc, ofilit.

Se reîntîlniseră apoi în camera unde fuseseră repartizați tustrei.

— Noroc, bătrîne ! Îmi pare bine c-o să stăm împreună, îl salutase pe Feodor necunoscutul care-i luase cu împrumut trei ruble.

Cel de-al treilea, spătosul, cum stătea lungit pe pat, se ridicase doar pentru cîteva secunde, cît să facă repede cunoștință cu Feodor — îi întinsese mîna, o mînă mare, vînjoasă și albă :

— Ivan Mîș.

— Fără semn moale... precizase Feodor.

— E un nume incomod, ce-i drept. Se scrie ca și „șoarece", însă fără semn moale — de fiecare dată trebuie să-mi revendic dreptul la genul masculin. Pe tine cum te cheamă ?

— Matiorin Feodor.

— Asta-i un nume ca lumea.

— Și eu — Șlihman Liova, intervenise datornicul lui Feodor ; îi era mîna asudată, dăduse mîna cu el și apoi, fără nici o tranziție, făcuse semn, mîndru, spre Ivan Mîș : Știi, el e din Kiev, a crescut sub zidurile vestitei mînăstiri Kievo-Pecerskaia.

— Ei, taci ! Zi, la sfînta mînăstire ?

— Nu rîde, bătrîne. Eu, care-s din Harkov, încă n-am

[1] Scris cu semn moale, cuvîntul înseamnă în lb. rusă șoarece și este de genul feminin.

avut ocazia să văd Kievo-Pecerskaia.

— Şi ce ? Eşti religios ? Aparţii drept-credincioşilor ?

— Eu, religios ! Eu, drept-credincios ?! Şlihmanii, bătrîne, dacă vrei să ştii, sînt neam de evrei băştinaşi, originari din străvechiul orăşel Novgorod Severski, întemeiat de cneazul Igor.

— Atunci ce ai cu Kievo-Pecerskaia ?

— Bătrîne ! Mă uimeşti ! Mînăstirea Kievo-Pecerskaia ! Tezaurul vremurilor ruse de demult ! Cea mai de seamă dintre bisericile ruseşti ! Îţi dai tu seamă, vagabondule, ce reprezintă în arhitectura mondială sfintele lăcaşuri din Rusia ?

— Vrei să spui : ce-au reprezentat ?

Roşu la faţă, cu părul vîlvoi, Liova Şlihman sărise în mijlocul camerei, ameninţînd cu amîndoi pumnii strînşi, dar nu se pricepea la asta, ameninţa cu pumnii stîngaci, ca o femeie :

— Au reprezentat ? Acum nu mai reprezintă ? Peisajul rus fără biserici ! Peisajul rus fără clopotniţe albe, fără cupole în formă de bulb !... Ştiu, au fost scoase toate clopotele ! Dangătul clopotelor purtat de vînt pînă departe pe întinsul cîmpiilor ruse, cîntecul lor seara peste liniştitele ape aurii, ca-n Levitan ! Unde-i sunetul clopotelor ? Spune, bătrîne, unde-i ?

Intrase pe uşă posesorul celui de-al patrulea pat din cameră : la tirada lui Liova Şlihman, noul sosit zîmbise ironic :

— Bocetul Iaroslavnei la pieirea măreţei Rusii. [1]

Liova Şlihman se luase cu mîinile de păr :

— Moare poezia ! Nimicim frumuseţea ! Cum se poate privi asta cu indiferenţă, nerozilor ? Specificul Rusiei păleşte, Rusia se-mpopoţonează arborînd anodinul costum modern ! Coloritul naţional, aspectul naţional — unde-s ?

— Bun, bun, pauză, să fac şi eu cunoştinţă cu dînsul... Viaceslav Cernîşov.

Mijlociu de statură, capul mare, tuns scurt ca la boxerul de pe cutia de ţigări „Box", ochi căprui, calmi, mult depărtaţi unul de celălalt, privirea extrem de atentă. Chiar şi după ce Viaceslav Cernîşov se întorsese cu faţa

[1] Aluzie la *Cîntecul oastei lui Igor.*

spre ceilalți, Feodor încă-i mai simțise o vreme privirea.

Și Ivan Mîș și Feodor, cît despre Șlihman nici nu mai vorbim, purtau ce aveau — bluze militare, cizme. Cernîșov — sacou de culoare deschisă, pantaloni la dungă, pe pat, aruncată, o pălărie cu panglică îngustă — ultima modă pe-atunci, în locul bonetelor militare și șepcilor.

Cu tot costumul civil, ținuta lui Cernîșov, glasul lui liniștit, dar imperativ, aveau ceva milităresc — cu siguranță că pe front nu dusese amărîta viață a soldatului, de la școală trecuse direct în rîndul ofițerilor.

— Va să zică, noi patru constituim efectivul complet al acestei camere. Ce-ar fi să-nchinăm un păhăruț cu această ocazie ? Mai știi ? Poate vom sta mereu împreună toți cei cinci ani care ne așteaptă ?

— Închinăm, se învoise Șlihman din toată inima, dar în același timp îi avertizase pe toți, cinstit : În buzunarul meu, bătrîne, e un vid torricellian.

Mîș Fără Semn Moale declarase șovăitor :

— Eu am ceva...

— Bun, lasă, hai să mergem, frățe.

Intraseră într-o cafenea, o sală neaerisită unde persista mirosul acru al cantinei care funcționase aici în tot timpul războiului, o încăpere de pe pereții căreia se jupuia varul ; comandaseră votcă, o gustare modestă, cîteva sticle de suc de fructe.

Șlihman bea numai suc, refuzase votca scuturînd din cap, dezgustat, cu părul parcă și mai vîlvoi, și le explicase convivilor repulsia lui, folosind un termen pe care Feodor nu-l cunoștea :

— Am o idiosincrasie.

Băuse numai suc, dar, oricît ar părea de ciudat, se-mbătase ca și ceilalți și se aprinsese, ridicase glasul, începuse iarăși cu vremurile de demult care au fost date uitării și cu poezia care-i pe cale de dispariție, recitase din Blok și-i dăduseră lacrimile :

Rusie, viscolele tale,
Și-a tale izbe cenușii,
Sînt lacrimi ce le-am scurs cu jale,
Pe focul dragostei dintîi. [1]

[1] Din poezia *Rusia* de A. Blok, în românește de Victor Tulbure.

Feodor tăcea, bea, invidia cunoștințele și inteligența lui Liova Șlihman.

Ivan Mîș, oricît bea, n-avea nimic, numai că privirea i se făcuse onctuos-mîngîietoare și obrajii îi erau în flăcări. Ochii căprui ai lui Cernîșov deveniseră aproape negri, fața — visătoare, trandafirie, gingașă ca a unei fete.

După cum rezultase din discuții, Șlihman Liova, deși domiciliat în Harkov, absolvise o școală de arte plastice, cine mai știe de ce, tocmai la Penza. Ivan Mîș nu frecventase nici o școală de pictură, dar fusese cîțiva ani pictor al unui club al armatei, în această calitate funcționînd chiar și ca scenograf. Tatăl lui Viaceslav Cernîșov era un grafician destul de cunoscut, Viaceslav înainte de război intrase într-un Institut de arte plastice, dar din primul an fusese luat la armată și, ca și Feodor, fusese rănit de trei ori. Numai Feodor, dacă nu punem la socoteală rudimentarele lecții luate cu Savva Ilici, care totdeauna chema natura într-ajutor — numai Feodor nu învățase nicăieri și nu lucrase nicăieri ca pictor.

Părăsind localul, avuseseră un incident. Doi cheflii, unul cu tunică de marinar, celălalt cu pălărie pe ceafă, trăseseră la măsea peste măsură și-apoi, așa, din senin, nu le plăcuse spătosul de Ivan Mîș, care călca grav pe trotuar. Se năpustiseră asupra lui, fiecare din altă direcție :

— Iote la el, s-a-ndopat de plesnește !

— Ia șterge-i una, să te ție minte ! Se dă drept combatant.

Ivan Mîș îi împinsese-n lături, jenat :

— Ce v-a apucat, mă băieți ?... Hai, terminați... Ce vă e ?... Acuși vă pocnesc...

— Nu, zău ? Ne-ai băgat în sperieți !

— Atinge-i una, să te ție minte ! Nu-l lăsa, atinge-l !

— Căraţi-vă, mă băieți... Acuși vă pocnesc... Ce vă e ?

Feodor și Cernîșov încercau să-i îndepărteze pe cei doi beți, îi tîrau, ei se-ntinseseră să-i sărute :

— Voi sînteți de-ai noștri. Voi, da, ați fost pe front ! Nu ca ăsta, porcul, care-a stat în spate !

Și iarăși se repeziseră la Ivan Mîș, cu toate că Mîș tăcea, jenat.

Iar Mîș, cu băgare de seamă, ai fi zis chiar cu teamă, îl luase de guler cu o mînă pe cel cu tunică largă de marinar, cu cealaltă pe cel cu pălăria pe ceafă, și-i izbise zdravăn frunte-n frunte. Se auzise un bufnet ca de lemn lovit, și cei doi viteji se lăsaseră moale pe trotuar, clătinîndu-și capetele, năuciți. Ivan Mîș, aplecîndu-se asupra lor, li se adresa tot atît de jenat ca și mai înainte :

— Ei, vezi ?... Doar v-am prevenit să nu... Ei, vezi ce-ați făcut...

Cu capul dat pe spate, Cernîșov hohotea de răsuna strada :

— Bra-vo ! Strașnic !

Liova Șlihman arăta de-a dreptul fericit, tot drumul la întoarcere călcase trufaș, cu pieptul scos înainte, nu-i mai păsa de nimic — atenție : trece un zurbagiu !

La cămin, înainte de culcare, tustrei pe rînd pipăiseră mușchii lui Ivan Mîș, așa cum fac geambașii cu un cal, și-l bătuseră pe spinare.

— Răbdător mai ești ! Ai asemenea bicepși și te-ai purtat o vreme blînd cu ăia... se entuziasmase Cernîșov.

— Cîte nu se-ntîmplă... Puteau să mă cotonogească ei pe mine, replicase Ivan Mîș fără nici un entuziasm și se-ntinsese pe pat.

Din seara aceea Liova Șlihman căpătase porecla de Drept-credinciosul. Iar Feodor avea din nou tovarăși.

9

Ciocănea ușor cîte un cadru prins rău pe șevalet, ici-colo parchetul scîrțîia, se-auzeau respirații greoaie, foșnet de haine — se lucra jur împrejur, în tot atelierul. Feodor se simțea ca un sportiv alergînd pe pistă — mai repede, cît mai repede, să ajungă printre primii la finiș !

Și deodată, fără să fi prins de veste nici măcar el însuși, constată că a terminat. Nu-i mai rămăsese nici un petic de pînză pe care să nu fi pus vopsea. Iată sticla, iată fondul, iată paharul cu jocurile lui de lumină, iată lămîile — nu mai are ce adăuga.

Ceilalți însă continuau să lucreze. Feodor trase cu coada ochiului : pînza lui Ivan Mîș era pe jumătate albă și doar Ivan Mîș muncise pînă atunci într-una.

Lăsă penelul, își șterse mîinile și porni prin atelier deplasîndu-se pieziș de la un șevalet la următorul.

Ciudat, deși toți aveau ca model una și aceeași sticlă și aceleași lămîi, totuși pe nici una din pînze nu apăruse pictată aceeași sticlă, aceeași culoare a perechii de lămîi. Toți vedeau una și înfățișau altceva.

Ivan Mîș, care era un om voinic, așa încît, după toate aparențele, te-ai fi putut aștepta să-l vezi pictînd cu trăsături viguroase, largi — în realitate, ca pictor, migălea : recurgea la tușe mici, prudente, reproducea meticulos fiecare fațetă a paharului, fiece nuanță a gîtului sticlei, conturul bombat al lămîilor. Pînza lui Ivan avea dimensiuni destul de respectabile, Ivan pictase sticla și lămîile în mărime naturală și totuși, sub penelul lui, ele — oare de ce ? — păreau mici ca niște jucării, păreau false.

În tabloul lui Liova Drept-credinciosul totul e fumuriu, molatic, culoarea lămîilor nu-ți sare în ochi, sticla se vede ca printr-o ceață, te uiți la pînza asta și parcă asculți un cîntec îngînat cu jumătate de glas, îți vine să iei penelul ca să accentuezi sticla, lămîile — atunci tabloul ar scoate un țipăt, i-ar irupe glasul, cîntecul lui ar căpăta vigoare.

Lîngă Liova, la următorul șevalet, ședea celălalt Liova, Slobodko, băiatul în uniformă de aviator. Pînza lui era ticsită de tușe policrome, nervoase, lămîile păreau aici două buchete de flori — trandafiriu, galben, maro, verde. Sigur, e interesant să amesteci totul așa, dar să scoți din dezordinea, din risipa aceasta de culori, din vălmășagul acesta instabil ceva întreg e și mai interesant, chiar dacă ceea ce va rezulta nu va fi reproducerea sticlei, așa cum e ea, și a lămîilor, așa cum sînt ele.

Urmau, la șevaletele lor, două fete, amîndouă — Nina. Nina Krasavina și Nina Hudeakova. Bunul Dumnezeu se-ncurcase, le distribuise tocmai numele de familie care nu li se potriveau.[1] Krasavina era urîțică, avea un cap

[1] Krasavina, de la *krasaviţa* — femeie frumoasă ; Hudeakova, de la *hudaia* — slabă (rusă).

mic ca de pasăre, căpușorul acesta se repezea mereu înainte parcă abandonînd umerii și tîrînd după el gîtul subțire, cu vinele în relief. Krasavina picta cu mișcări sacadate, tușele ei erau ferme, de-o energie bărbătească. Hudeakova, durdulie, obraji candizi, ochi mari somnolent-visători, își umpluse pînza cu înfloriturile trandafirii și viorii, sticla categoric neagră se scălda în niște norișori paradiziaci.

În locul elegantului sacou, Viaceslav Cernîșov poartă acum un halat scurt, decolorat, ieșit la spălat, cum au îngrijitoarele de prin instituții. Tuns mărunt ca boxerii, și-a aplecat fruntea, se uită la pînză amenințător, încruntat, degetele lui scurte țin pensula strîns — își premeditează atent momentul cînd și locul unde să arunce culoarea.

Feodor abia se putu stăpîni să nu exclame de admirație, oprindu-se în spatele lui Viaceslav : lovește ușor cu ceva sticla pictată de el, și-o s-o auzi sunînd înăbușit, ca orice sticlă groasă, ori străpunge lămîile din tabloul lui și-o să vezi : țîșnește vie din ele zeama, numaidecît. Fiece obiect înfățișat pe pînza asta îți spune cu o forță de convingere și cu un realism desăvîrșit : „Încearcă numai să nu crezi că sînt așa ! Eu sînt mai concret, mai adevărat decît însăși realitatea."

Dădu fuga îndărăt să-și revadă lucrarea.

În fața șevaletului său se afla Valentin Veniaminovici. Feodor îi vedea numai ceafa și spatele — un umăr mai sus. Dar pînă și ceafa imobilă, ursuză, încordată nega lucrarea lui Feodor. Și Feodor ardea de nerăbdare, dorea să-și privească neapărat opera cu alți ochi decît mai înainte, și să și-o nege el însuși — în cele cîteva minute, cît trecuse de la un șevalet la următorul, căpătase experiență, devenise mai înțelept, o să se judece pe sine însuși fără nici o cruțare. Însă trebuia deocamdată să mai aștepte, mai întîi să plece Valentin Veniaminovici.

În sfîrșit Valentin Veniaminovici făcu o mișcare, se răsuci, o clipă Feodor îi văzu fața, fața profesorului nu exprima nimic — indiferență.

Își reluă locul pe taburet, în fața șevaletului, și încremeni așa, cu mîinile în jos.

Da, sticla pe care a pictat-o el e într-adevăr o sticlă, seamănă bine cu modelul, nu poți să spui că-i o oală sau

o ceaşcă. Dar şi despre curcubeul acela pictat de Savva Ilici oricine şi oricînd poate spune : „Într-adevăr, e-un curcubeu, nu-i turnul bisericii". Sticla, lămîile... Unde a văzut că modelul e galben, a dat şi el, conştiincios, cu galben, unde era negru — a înnegrit. La Viaceslav Cernîşov culorile, căzînd pe pînză, se transformau în însuşi obiectul — sticlă groasă, sticlă de bere, coajă parfumată şi poroasă de lămîie. La el, la Feodor, vopseaua rămăsese tot vopsea...

Ce poate fi mai simplu decît o sticlă de bere ?... Oamenii întîlnesc la tot pasul în jurul lor simple obiecte, în faţa lor se consumă într-una simple evenimente...

Şedea cu mîinile lăsate-n jos.

Sticla de bere... Deschide-le ochii privitorilor, s-o vadă cu adevărat ! Nu eşti în stare... Atunci întoarce-te la Matiora, du caii la adăpat, stai cu ei lîngă jgheabul plin de ţurţuri de gheaţă. N-o să-ţi reproşeze nimeni că n-ai un dar al tău deosebit, de la Dumnezeu, de a descoperi înaintea altora complexitatea care se ascunde în ceea ce altminteri pare simplu — sufletul sticlei de bere.

Şedea cu mîinile lăsate în jos, strivit de nimicnicia lui.

Cu ani în urmă Valentin Veniaminovici îl prevenise : te va tortura neîncetat o întrebare, mereu aceeaşi, simplă — „unde-i adevărul ?" Iat-o, a sosit — e prima lui exasperare, prima umilire, prima deznădejde. Şi doar încă nici n-a devenit pictor.

Şi pesemne că nici nu va deveni...

Îşi înşfăcă cuţitul de paletă nou-nouţ şi rase pînza cu el, înverşunat — şterse toate culorile pe care abia le aplicase.

Dacă-i vorba de nimicit, apoi să nimicească totul, să nu mai fiinţeze nici o mărturie a lipsei lui de talent. Şterge toată vopseaua, pînza să rămînă albă, să tacă ! Asta-i ! S-a terminat.

O să-i dăruiască lui Savva Ilici trusa şi culorile — îţi mulţumesc, om bun, dar n-ai reuşit să înţelegi lumea. Feodor Matiorin n-are talent, e o mediocritate, aşa cum sigur eşti şi tu. Continuă să-ţi faci iluzii, Savva Ilici, pînă la sfîrşitul vieţii tale — eu, Feodor, nu vreau.

Ştersese toată culoarea...

Nu știa că arta-i capricioasă — după disperare, subit, îți apare-n față speranța.

Eliberată de stratul gros de vopsea, pînza nu rămăsese albă, păstra amintirea fostului tablou. Dispăruse însă stridența culorilor, contururile acum erau palide, nu mai frapau, sticla și lămîile se întrupau neclar, aminteau întrucîtva fumuriul acela din lucrarea lui Liova Drept-credinciosul.

Stătea nemișcat cu cuțitul de paletă-n mîini și privea uimit — dracu să mai înțeleagă, ce s-o fi întîmplat ?

Dacă ar întări acum puțin, puțin de tot, nuanța sticlei... Puțin, puțin de tot, să nu exagereze nimic ! Puțin, puțin ! Chiar sticla cere asta, are ea nevoie, a început pe neașteptate să vorbească. Și el, Feodor, o înțelege ce spune !

Fără să tragă nădejde că va reuși, luă în mîini, cu sfială, penelul și paleta, începu din nou să-și prepare culorile.

Puțin-puțin... Să nu cumva să uite asta. Puțin-puțin, farmaceutic, asta-i principalul...

Atinse pînza, prudent, cu vîrful penelului. Se-ncruntă — nu, nu-i asta, n-a nimerit tonul, e o nuanță cam vestedă. Mai cu îndrăzneală, Feodor !

...Prea mult... Unde-i cuțitul de paletă ? Ia să răzuim culoarea asta, să-ncepem din nou. Adu-ți aminte : puțin-puțin...

Sticla stă de vorbă cu el, el o înțelege ce-i spune. Ascult-o atent, ascute-ți auzul...

Cîteva trăsături repezi cu penelul. Culorile au izbucnit ca de la sine, în fugă — mîna le-a așternut fără să mai aștepte pînă o ajunge gîndul la capăt...

Acum, pe pînză, sticla are un aer satisfăcut. De data asta, da, ai nimerit în plin, Feodor !

Dar să mai verificăm, să nu ne grăbim. Se trase îndărăt cu spaimă, scrută ceea ce realizase pînă acum...

Alături de pata asta grea, sonoră, pe care o face sticla în tablou, lămîile nu vor suporta o tușă linsă, ele îi pretind lui Feodor : atacă, nu ne dezavantaja, dă-ne viață și nouă ! O aruncătură cu galben, galbenul zace pe pînză inert, e ca o omidă de-alea, cu venin — îți ofensează pri-

virea, te cutremuri cînd îl privești. Să-l ia dracu ! Ștergem !... Mai repede !... Un alt galben. Nu, nu-i nici ăsta... Altul... mai dens... Nu... Făcu mai multe încercări și le șterse pe toate. Pete de galben, tonuri diferite, densități diferite, nuanțe diferite — nu se potrivea nimic din toate acestea. Ce ușor o scosese la capăt cu sticla și ce năzuroase-s lămîile acestea !

Din nou fu gata să-și piardă nădejdea, și deznădejdea îl determină să îndrăznească : ce-ar fi să dea cu verde peste rotunjimea asta galben-luminoasă a lămîiei ? — verdele cel mai deschis, la limită cu galbenul ! Dar asta nu-i culoarea pe care o vede ochiul — e împotriva naturii, e nefiresc, contrazice arta ! Și totuși se hotărî. De emoție, îi tremurau mîinile. Văpseaua care pe paletă părea verde, pe pînză deveni galbenă, un galben de lămîie, exact nuanța necesară. Iată, aici era adevărul, ăsta-i adevărul pe care-l căuta !

Cineva își lăsa mîna pe umărul lui.

— Bun !

Tresări, privi îndărăt. Un umăr mai sus, celălalt lăsat — Valentin Veniaminovici se-ndepărta printre șevalete.

În alte împrejurări, Feodor s-ar fi simțit adînc impresionat de lauda aceasta, s-ar fi bucurat, acum însă n-avea timp. Îl pasiona convorbirea lui cu pînza, convorbirea lui cu modelul, natura moartă pe care-o avea în față — sticla, paharul, lămîile căpătaseră viață, știau ce să ceară, pretindeau, aveau și toane. Feodor le ascultă glasul, li se supune, pe pînza lui se succed fără încetare mici miracole.

„Eee, Savva Ilici, nu, după cîte văd n-am să-ți fac cadou trusa mea, îmi mai trebuie și mie..."

Soneria.

După ce tăcu soneria, se auzi glasul lui Valentin Veniaminovici :

— Terminați ! A sunat !

Dar tabloul mai avea mult pînă să fie terminat, Feodor abia-i dăduse de gust.

Veniră la el Liova Drept-credinciosul și Viaceslav Cernîșov, se opriră în fața șevaletului, priviră lung ca să poată aprecia. Cel dintîi se pronunță Cernîșov :

— Nu-i așa rău.

— Bătrîne, ţi-ai luat cumva altă pînză ? întrebă Dreptcredinciosul.

Dar cînd Feodor le privi şi el tablourile, i se topi imediat bucuria victoriei. El nici nu se putea compara cu ei...

Mai ştii ? Poate că totuşi va trebui să-i dăruiască trusa lui Savva Ilici.

10

Se înserа. Din cămin, privind pe fereastră afară, vedeai mulţimea acoperişurilor roşcate pîlpîind în lumina amurgului ; între clădiri — prelungi adînciturі albastru-închis bătînd în negru, şi în mijlocul acestor întunecate adînciturі, trecătorii mişunînd încoace şi-ncolo fără contenire, ca furnicile.

Peste drum de cămin, pe zidul orb, fără ferestre, al unui edificiu, era o gigantică foaie de placaj, un afiş, pe care acum cîţiva muncitori tocmai îl dădeau jos. Din perioada tristelor comunicate de război ale Biroului sovietic de informaţii, din perioada camuflajului, a orei de la care se interzicea circulaţia prin oraş şi a patrulelor care se perindau zi şi noapte pe străzi — de atunci dăinuia aici afişul acesta înfăţişînd o femeie cu privirea aspră şi o mînă întinsă înainte : „Patria-mamă te cheamă !“

Acum, două macarale înălţaseră platforma de scînduri pe care se aflau cei cîţiva muncitori, exact pînă în dreptul încondeiatelor sprîncene ale neînduplecatei femei din afiş. Colţuroasă, greoaie, foaia de placaj încet-încet se tot lăsa în jos, lunecînd pe zidul blocului...

— Moscova îşi scoate uniforma militară, aruncă o vorbă Cernîşov. Şedea pe marginea patului cu ghitara-n braţe (chiar în ziua aceea şi-o adusese de-acasă), îi ciupea strunele şi cînta încet, dar cu patos :

Zîng-zîng, zîng-zîng,
Lanţuri şi cătuşi.
Zîng-zîng, zîng-zîng,
Drumu-i greu şi lung...

Ivan Mîş sta aplecat asupra măsuţei de noapte, ţinînd-o între genunchi. După concurs, pe drum înspre cămin, găsise un nasture mare de sidef, căzut pesemne de la paltonul vreunei femei, şi acum tot meşterea, îl sucea şi-l răsucea între degete, medita concentrat, i se-ncreţise fruntea. Pe măsuţă, în faţa lui, se aflau un briceag burtos, cu plăsele groase, şi un întreg arsenal de lame, pile, sfredele mici.

— Ce vrei cu nasturele ăsta ? îl întrebă Feodor.

— Fac o broşă din el, mor muierile cînd or vedea-o.

Feodor îi pozează Drept-credinciosului care, desenînd, suflă greu, se chinuie, ţocăie din buze, face grimase uitîndu-se pieziş la hîrtie, din cînd în cînd îi aruncă lui Feodor o privire satanică şi rămîne aşa, intuieşte, studiază. După opinia lui, Feodor are trăsături tipic novgorodene, nordice.

Iar Feodor în timpul acesta nu reuşeşte să uite nici o clipă natura moartă pe care a avut-o ca model la institut — sticla şi cele două lămîi. Nu trebuia s-o picteze aşa, acum ar face-o altfel... Hei, dacă s-ar afla din nou acolo, în faţa pînzei albe !

Zîng-zîng, zîng-zîng !
Ce se-aude oare ?
Unul dintr-ai noştri
E dus la-nchisoare...

Cu mîna dintr-o dată inertă pe strune, Cernîşov întrebă, uitîndu-se prin fereastră la muncitorii de pe platforma mobilă :

— Oare ce-o să reprezinte afişul nou care se va pune în locul ăstuia ?

Liova replică imediat :

— Eh ! Un flăcăiandru ţinînd în mîna-i vînjoasă un ciocan ; dedesubt, inscripţia : „Ţara te cheamă să munceşti eroic !"

— Şi tu cum ai vrea să fie afişul cel nou, Drept-credinciosule ?

— Eu aş dărîma naibii blocul ăsta, e-un sicriu de cărămidă.

— Şi-ai construi în schimb nişte izbe romantice, cu tocul uşilor şi ferestrelor sculptat. Clar... Dar tu, Feodor ?

— Eu ?... Eu, uite, mai curînd aș agăța acolo un mare tablou. Iarbă, cer, apă — un peisaj — să fie odihnitor de privit.

— Și tu, Mîș fără Semn Moale ?

Ivan Mîș lăsă o clipă nasturele în pace, își strînse buzele sceptic :

— E ruină, totuna orice-ai pune.

— Ei ! Închipuie-ți totuși că ai fi obligat să pui ceva acolo. Ce-ai pune ?

— Tînărul cu ciocanul. Cel puțin să fiu lăudat.

Trecîndu-și degetele peste strunele ghitarei — zîng-zîng, zîng-zîng — Cernîșov declară cu glas scăzut :

— Eu, la fel — tot tînărul cu ciocanul ; dar nu ca să fiu lăudat.

Liova Șlihman își întrerupse munca, întoarse capul spre Viaceslav Cernîșov, îl privi insistent printre gene ca pe un tablou neterminat — o privire critică, de specialist — apoi proclamă triumfal :

— Bătrîne ! Ești ridicul cu originalitățile astea ale tale.

— Nu-i nici o originalitate. *Așa gîndesc.*

— Dar ești un artist, doar ți-am văzut lucrările !

— Și ce ? Asta mă-mpiedică să spun ceea ce gîndesc ?

— Un artist adevărat, dacă-i sincer, nu poate admite șabloanele.

— De unde știi că aș fi șablonard dacă aș picta un tînăr ținînd în mînă un ciocan ?

— Însăși tema ! Însăși tema !... Cum fac unii literatură : „El strînse în umbra uzinei pieptul ei bătătorit..."

Viaceslav lăsă deoparte ghitara :

— Ascultă, mă, slavofil întîrziat, mă „cîntă cocoșii în sfînta Rusie" ! Ai putea să-ți dai seama că eu vreau să fiu de folos oamenilor. Și convingerea mea profundă este că un asemenea afiș care mobilizează cetățenii la muncă e mai util decît dulcegăria tradiționalilor cocoși brodați pe diverse cămăși țărănești și decît cupolele în formă de bulb, care te înduioșează așa de grozav pe tine !

— Utilitaristule ! începu să răcnească Liova Dreptcredinciosul, sărind de pe scaun ca la bătălie, zbîrlit, gata să sfîșie ; buhăita lui față avea acum un aer feroce, amîndoi pumnii strînși la piept păreau că uite, acuși-

acuși se năruie în creștetul lui Viaceslav Cernîșov, care, tuns mărunt ca boxerii, ședea calm, pe marginea patului, plecindu-și capul... Totuși Liova nu se luă la bătaie, se-ntoarse la desenul lui : Să nu ne înfierbîntăm, bătrîne !

— Exact. Ia loc.

— Tu rîzi, faci haz : clopotele, cupolele, cocoșei brodați pe ștergare, Rusia secolelor trecute. Rîzi, paiață !... Unul din străstrăbunii tăi a introdus în arhitectură cupola piramidică, un altul cupola în formă de bulb — așa s-a creat arta națională, așa s-a creat spiritul popular specific : prin acumulare, cărămidă cu cărămidă. Timp de secole și secole. Milioane de străbuni care și-au adus contribuția ! Străbunii tăi, monstrule ! Și toate acestea pentru ca tu, un barbar cu înalte concepții ideologice, tu, iluminatul lor descendent, să faci din artă afiș. O bodeguță, pentru voi ăștia, e mai utilă decît un sfînt lăcaș închinat Mîntuitorului. Într-un asemenea lăcaș bere nu găsești, raci nu — atunci dă cu tîrnăcopul în lăcaș, aleagă-se de el praful și pulberea !...

— Stop ! îl întrerupse Cernîșov. Nici afișul nu-ți dă bere sau raci, cu toate astea eu nu sînt pentru bodeguță, sînt pentru afiș.

— Daaa ! strigă Drept-credinciosul. Afișul e rentabil. Da, da, direct rentabil ! Utilitar ! Tînărul acela al tău, cu ciocanu-n mînă, ce mai de-a idei înfige, cu ciocanu-ăsta, ca pe niște cuie, în capetele naivilor !...

— Ei, aici te-am prins ! Idei, da ?... Și sfîntul lăcaș al Mîntuitorului, de care tot pomenești, pentru ce-a fost clădit ? Pur și simplu ca să fie contemplat ? Tot pentru idei. Problema este — care dintre cele două feluri de idei sînt mai bune, mai importante ? Tu, suflete-al lui Hristos, pentru care idei militezi ? Pentru cele vechi, religioase ? Nu cred.

— Dă-le naibii de idei religioase ! Pentru mine e important lăcașul în sine. În sine ! Forma lui !

— Coperta cărții, nu conținutul ? Coboară pe pămînt, îngerașule, adu-ți aminte de unde-a pornit discuția noastră. Îmi reproșai că dau preferință temei. Tema nu-i forma...

În același moment se auzi răsunînd dinspre ușă o exclamație, ca un glas venind din ceruri :

— Nu-i adevărat, Viaceslav ! Tema-i forma. Embrionul ei.

Apăruse-n prag Liova Slobodko — în focul luptei nimeni nu-l zărise cînd și cum a intrat. Slobodko nu mai era în uniformă de locotenent, își pusese un costum civil cafeniu, care-l cam strîngea subsuori, și arăta la față rotund și rumen ca o pîine albă chiar atunci scoasă din cuptor — pesemne se pregătise cu toată solemnitatea de-o mică petrecere și venise aici să-și caute companie.

Liova Drept-credinciosul se repezi țipînd spre Liova Slobodko :

— Îți dai seamă ? E-un utilitarist ! Ba se mai și mîndrește cu asta !

— Tema-i embrionul formei, Vece, repetă Slobodko.

Viaceslav Cernîșov sări de pe pat, făcu o plecăciune :

— Gata, m-ai ucis cu o lovitură de precizie. Ordonați să vă cred pe cuvînt ?

— Ți s-a pus azi sub ochi, ca model, o sticlă, cu alte cuvinte ți s-a dat...

— O temă, completă Cernîșov.

— Exact. O temă... și o formă. O formă, îndărătnicul meu prieten. Aveai de desenat o sticlă, nu o vacă la păsune sau un tigru în junglă.

Mișcîndu-se agitat în strîmtul spațiu dintre paturi, izbindu-se cînd de Feodor, cînd de măsuța lui Ivan Mîș, Drept-credinciosul răcni :

— Stai, Liova, stai ! Nu mai vîrî, bătrîne, și vacile alea ale tale !... Demagogul ăsta a abjurat chiar acum ceea ce-i principalul : nenorocitul lui de utilitarism !...

Dar Liova Slobodko se și înfuriase, bătea cu pumnul în masă :

— Marele Van Gogh în corespondența sa a scris că...

— N-ai putea face apel la autoritatea unui artist căruia să-i pot acorda și eu suficientă stimă ?

— Nu-l stimezi pe Van Gogh ?

Zgomot, zarvă, feţe asudate, gesturi pripite, din şi în toate direcţiile zburau ca nişte proiectile cuvintele : utilitarism, realism, modernism, formă, expresie, Van Gogh ! Se-ncinsese o amplă dezbatere studenţească, una din acele vestite dezbateri a căror existenţă Feodor nici măcar n-o bănuise vreodată.

Pe la vreo două noaptea Liova Slobodko îşi scoase vestonaşul acela al lui care-l strîngea la subsuori, rămase în cămaşă, iar Liova Drept-credinciosul începu să tune şi să fulgere împotriva lui *Jean-Cristophe* despre care venise vorba întîmplător — îl supăra intelectualismul romanului, considera că *Jean-Cristophe* e o carte ruptă de popor.

Ivan Mîş, om cuminte, se vîrîse-n pat, îşi trăgea mereu perna peste cap şi se ruga de ceilalţi, gemînd :

— Da mai tăceţi din gură odată ! Uite-acuşi se face dimineaţă... Drept-credinciosule, jigodia naibii, lua-te-ar holera — ce urli aşa ? Îmi spargi urechile.

Pe la trei, Cernîşov făcu ţăndări opera lui Modigliani şi Liova Slobodko, palid de ură, îl luă de piept pe Cernîşov :

— Eşti un conservator ! Un burtă-verde ! Toţi cei ca tine ar trebui să fie spînzuraţi de primul stîlp !

— O, Doamne-Doamne ! gemu slab Ivan Mîş.

Feodor tăcea, dar era numai ochi şi urechi, nu scăpa un cuvînt.

La patru încercară să se culce, dar îşi amintiră din nou toate lipsurile pe care le suferă masele populare şi ce descompusă-i intelectualitatea care nu înţelege asta şi din nou fu amintit în treacăt *Jean-Cristophe*. Iar Liova Drept-credisciosul, stînd în picioare pe pat, se dezlănţui rostind o cuvîntare colosal de lungă şi total nimicitoare.

După ce-l ascultă cu atenţie, Cernîşov se hotărî să-i pună o întrebare inimaginabil de îndrăzneaţă :

— Ascultă, ai citit romanul ?

Drept-credinciosul îşi trase nasul, stingherit :

— Nu. Ei, şi ce-i cu asta ? Discutăm în principiu.

În aceeaşi clipă Ivan Mîş ţîşni din aşternut, mugind plîngător :

— Te ucid ! N-ai citit !... N-a citit şi e ora patru dimineaţă ! ...Pîn-la ora patru m-ai chinuit într-una !

Îl înşfăcă de mijloc pe Drept-credincios, îl înălţă deasupra capului, ponositele izmene ale lui Liova Drept-credinciosul îşi zbătură cracii în aer, arcurile patului trosniră — Ivan Mîş îl trîntise-n pat pe Drept-credincios peste anemica saltea de cămin studenţesc.

Ceilalţi trei îşi ţinură coastele de rîs, mult timp. Liova Drept-credinciosul amuţise, ruşinat.

Între timp geamurile se înălbăstriseră, venea dimineaţa, în oraş domnea o linişte solemnă. Sub cornişă, la fereastră, forfoteau vrăbiile, zgomotoase, arţăgoase, dezbătînd şi ele, pesemne, probleme de-ale lor, capitale, vrăbieşti.

Viaceslav Cernîşov îi făcu loc în pat ireductibilului său adversar de pînă acum cîteva minute, Slobodko, şi, aruncînd o privire spre fereastră, şuieră uimit :

— Ia uitaţi-vă-ncoa !... Zadarnic ne-am contrazis, nici unul din noi n-avea dreptate !

În locul vechiului afiş fusese pus un altul, cu inscripţia : „Beţi şampanie sovietică !“ Îndată după ce oraşul se va trezi, ilustraţia din afiş — o sticlă uriaşă, ca un turn negru, şi cîţiva struguri burduhoşi — va stimula apetitul locuitorilor, care pentru moment se aprovizionează tot numai pe baza cartelelor de alimente din timpul războiului.

11

În jurul unei mese rotunde — membrii comisiei de admitere. Printre ei, vechiul cunoscut al lui Feodor — Valentin Veniaminovici Lavrov. Nici un ornament festiv — masa goală, neacoperită cu postav, şi membrii onoratei comisii nu mai pot de căldură, e-o zi de august, toridă. Afară, pe coridor, candidaţii, aşteptîndu-şi rîndul, dîrdîie. De frică.

I se pun cîteva întrebări care nu-l obligă la nici un răspuns detaliat, şi apoi :

— Eşti admis, Matiorin.

Stînga-mprejur, paşi cadenţaţi pînă la uşă, a ieşit din sală.

— Ei ? Cum a fost ?

— Mi-au spus că-s admis.

Din sală, prin uşa întredeschisă, o voce :

— Ivan Mîş !

Lui Ivan Mîş i s-au albit buzele, a dispărut rumeneala fragezilor lui obraji.

Cu mersul lui smucit, cu capul între umeri şi-o mapă subsuoară, Liova Drept-credinciosul străbătea foarte grăbit unul din coridoarele institutului.

— Catastrofă, bătrîne ! Din toată camera noastră numai Mîş Fără Semn Moale a fost făcut *knock-out*. Să-l salvăm urgent.

— Dar mai poate fi salvat ?

— Încercăm. Batem fierul cît e cald.

— Merg şi eu cu tine. Sînt în relaţii destul de bune cu Lavrov.

— Păi, tocmai ciungul ăsta l-a mîncat pe bietul Mîş al nostru. E un vandal, bătrîne. Un om fără suflet, un vandal !

În faţa uşii care dădea în sala unde se afla acel vandal şi om fără suflet, Drept-credinciosul făcu doi, trei paşi pe loc, privi în altă parte, pieziş, apoi îi tăie scurt drumul lui Feodor :

— Scuză-mă... Am eu un plan ingenios, cum să-l iau pe Lavrov. Dar dacă intri şi tu, bătrîne, o să-mi fie cam greu.

— Dă-i drumu. Te-aştept. Dacă ai nevoie să-ţi ajut, cheamă-mă.

Liova intră, stătu nici cinci minute, ieşi transpirat şi mai ales fîstîcit.

— Ei ?

— Am zvîrlit undiţa. Acum numai de-ar muşca din momeală... Şi scutură din cap, i se-nvîrteji chica : Meduza din antichitatea elină, care numai cu o privire transforma omul în stîncă. Brr ! Penibil a mai fost !

— De ce, penibil ? Faci tot ce poţi pentru un tovarăş.

— Bătrîne, crezi că există într-adevăr inşi care citesc ca-n carte gîndurile altora ?

— Nu cred.

— Ei, uite, eu cred. Mi le-a citit parșivul ăsta, mi le-a citit !... Nu plecăm din institut, stăm aici de veghe. Acum sau niciodată ! Mîș Fără Semn Moale trebuie să fie pe-aici, pe-aproape, și sigur că-și spune în sinea lui : „A fi sau a nu fi, iată problema".

Mîș însă, nici gînd să declame în sinea lui din Hamlet — umbla de colo, colo, abătut, trecea de la o ușă la alta, se oprea cînd își întîlnea cunoscuții, li se uita drept în ochi ca un cîine bătut, ofta.

Ți-e milă de el, ți-e greu să-i suporți privirea de cîine bătut care se roagă de tine, și fără să vrei te simți vinovat, deși n-ai nici o vină ; totuși — slăbiciune omenească — nu ești în stare să-ți stăpînești bucuria. Tu ai fost admis, nu ai amara soartă a lui Mîș. Privești ușa atelierului cu totul altfel decît o priveai azi-dimineață. E a ta, șevaletele dinăuntru sînt ale tale, coridorul e-al tău, pereții ăștia sînt ai tăi, ai acum drepturi egale cu toți cei ce trec aici pe lîngă tine. Gîndește-te : erai un anonim, un simplu candidat, o prezență provizorie — și-acum ești tu, ai o identitate certă : student în anul I. Cu sufletul plin de bucuria aceasta, e greu de tot să stai față-n față, ochi în ochi, cu bietul Ivan Mîș care tace și oftează.

Fără să știe cînd și cum, pașii îl duseră în atelierul anului cinci. Își amintise de Nefertiti. În aceste ultime zile fusese mereu foarte aproape de ea și totuși n-o văzuse, ba chiar, agitat, îngrijorat din cauza concursului — o să fiu admis ? n-o să fiu admis ? or să mă trîntească ? n-or să mă trîntească ? — uitase de ea.

Trebuie numaidecît-numaidecît s-o găsească și să i se închine cu recunoștință — acum, chiar acum, tocmai pentru că a ieșit învingător.

Trase un scaun lîngă dulap, se urcă pe scaun și-ncepu să cotrobăie — hîrtii, pînze gemînd de praf, mulaje (capete, mîini) pline de praf. Acum e stăpîn, are dreptul să răscolească bazarul acesta.

Cum a spus atunci Valentin Veniaminovici ? Undeva pe-aici... Sigur că da, nu poate să nu fie undeva pe-aici,

doar n-a dispărut în cursul anilor acestora din urmă. E hotărît : o să-ntoarcă totul pe dos, şi-o s-o găsească.

Nefertiti era chiar la perete şi, la fel cu tot ce se afla în jurul ei, o acoperea un strat gros de praf.

Lui Feodor i se strînse inima, îl cuprinse o spaimă. Nu mai există Feodor Matiorin cel de odinioară, a dispărut, din tranşee s-a întors un om cu totul schimbat. Azi el priveşte cu alţi ochi chipul acesta pe care-l uitase. Dar cînd l-a uitat ? Nu-l contemplase decît vreo douăzeci de minute şi aceste douăzeci de minute deveniseră pentru el, pentru Feodor, o răscruce în viaţă. Şi dacă ea n-o să-i mai placă ? Dacă nu va mai putea s-o recunoască ? Te pomeneşti că nu mai există zeiţa, s-a năruit, a dispărut geniul lui bun !

Poate nu-i bine acum, poate ar trebui să amîne — să nu facă asta în momentul cînd tocmai a învins — să nu-şi strice bucuria constatînd o pierdere.

Dar a şi suflat praful de pe statuetă, a aşezat bustul pe masă în faţa lui.

Iat-o — arcul gingaş şi totuşi ferm al sprîncenelor ei, stranii ei ochi alungiţi. E ca şi atunci... Linia delicată a ovalului feţei se încheie cu bărbia mică, graţioasă...

Era suverana Egiptului, vorbea limba de pe ţărmurile Nilului... Parcă nu-ţi vine a crede ! El a întîlnit-o undeva pe-aici. Te uiţi la ea şi aştepţi — uite acuşi-acuşi de pe buzele ei îşi vor lua zborul nişte cuvinte pe care tu le vei înţelege perfect, şi le aştepţi, ţi-e cu neputinţă să crezi că ea are peste trei mii de ani. A dispărut hotarul dintre cei morţi şi cei vii, a dispărut deosebirea dintre trei milenii şi cîteva minute — o rogi pe Nefertiti : aruncă o vorbă celui ce s-a îndrăgostit de tine !

Dar omul nu-i piatră, nu poate încremeni într-o aşteptare de trei mii de ani.

Feodor luă în mîini statueta şi începu să pipăie, să mîngîie cu vîrful degetelor buzele, sprîncenele, obrajii lui Nefertiti, minunîndu-se ce simplu, ce fără artificii, a lucrat sculptorul : privea modelul viu şi-l transpunea în piatră, asta era tot. Nefertiti o fi fost geniul bun al acelui om, în prezenţa ei el începea să aibă încredere în sine însuşi : nu-i un mister, nu-i vorba de cine ştie ce subtile comunicaţii cu vreun univers transcendent, e vorba că nimic

nu poate fi irealizabil. El, Feodor, ce lucruri o să creeze și el, uimind lumea !

Ușa atelierului rămăsese ușor întredeschisă. Feodor auzi vocea lui Mîș — Ivan Mîș vorbea cu cineva în coridor :

— Vă rog, faceți-mi binele acesta, interveniți să fiu admis. Lucrarea mea nu-i cea mai slabă din toate.

Vocea lui Valentin Veniaminovici, explicînd :

— Cei ce-au dat lucrări mai slabe decît a dumitale n-au fost nici ei admiși.

— Nu toți, pe cuvîntul meu că nu toți.

— De exemplu ?

— De exemplu, chiar Matiorin. Ce, lucrarea lui e mai reușită ca a mea ? A recunoscut și el că niciodată pînă acum n-a ținut în mînă o paletă. Totuși pe el l-ați admis și pe mine m-ați respins.

Vocea lui Lavrov deveni tăioasă :

— Ascultă ! Mai înti că natura moartă pe care a dat-o Matiorin e totuși mai bună ca a dumitale. Nu-ți fă iluzii, n-a fost numai opinia mea. În al doilea rînd, chiar dacă Matiorin ar fi dat o lucrare ceva mai slabă, eu tot aș fi susținut să fie admis el, nu dumneata. Da, Matiorin, nu dumneata !...

— De ce ?

— O să-ți explic. Cînd i-am văzut tabloul prima oară, în timpul concursului, m-au îngrozit nepriceperea și lipsa lui de gust...

— Ei, vedeți...

— După o jumătate de oră lucrarea lui dovedea și gust, și un oarecare fior artistic. Matiorin reușise în numai treizeci de minute să și învețe ceva. În numai treizeci de minute ! Va să zică, în șase ani de studii în institut va învăța foarte mult. Am dreptul să-i închid ușa în nas ?

— Valentin Veniaminovici...

Valentin Veniaminovici îl întrerupse :

— Șlihman mi-a prezentat cîteva din ultimele dumitale lucrări. Sînt într-adevăr ale dumitale ?

— Da...

— Hm... Cam suspect. Vom vedea. La revedere.

Răsunară în coridor niște pași hotărîți, care se-ndepărtau.

Feodor așează la loc pe dulap bustul lui Nefertiti și ieși din atelier.

Cînd îl văzu, Ivan Mîș tresări — își dădu seama că Feodor auzise totul, îi citi asta în priviri. Mare, greoi, moleșit, strivind parchetul, făcîndu-l să scîrțîie sub cizmele lui grosolane, Ivan Mîș se legăna de pe un picior pe celălalt, uitîndu-se la Feodor.

Feodor nu-i spuse nimic, își continuă drumul spre ieșirea din coridor...

Bocănind cu cizmele în parchet, Ivan Mîș îl ajunse din urmă în fugă, îi tăie drumul :

— Ascultă... Ascultă... Of, Doamne-Doamne... Ascultă-mă, vezi și tu că mă înec, mă duc la fund !... Ce puteam face ? Înțelegi : mă agăț și de un fir de pai.

— Înțeleg : n-are decît să se înece altcineva, numai să scapi tu.

— Dar ești admis, nu mai poți să te îneci. Iartă-mă...

— Nu-ți reproșez nimic.

— Mă agăț și de-un fir... M-a luat gura înainte...

Era în aerul lui Ivan, în gîrbovirea subită a trupului lui mare, o umilire, o căință sinceră. Nu-și ferea ochii de ochii lui Feodor, privirea îi era din nou ca de cîine bătut, care se roagă — uite-acuși o să-l auzi chelălăind.

— Iaaartă-mă... stărui Ivan Mîș și deodată, încet, din tot sufletul, cu un soi de înverșunare speriată și fără să-și ia din ochii lui Feodor privirea aceea de cîine bătut, suspină : Sînt un nemernic...

Lui Feodor nu-i prea veni îndemînă. Încă simțea vie în suflet adierea împrospătătoare care-l învăluise cînd o revăzuse pe Nefertiti — Nefertiti, concretă, reală, îi insuflase încredere în el însuși, încrederea că va birui orice obstacole, el e un răsfățat al soartei, a reușit — și mai strîmbă din nas ? Cît despre Ivan Mîș — destul o măciucă la un car de oale.

— Hai, lasă... Nu te mai jeli, vino-ți în fire.

Întîlnindu-se cu Feodor, Valentin Veniaminovici îl luă de braț, îi spuse :

— Vino cu mine o clipă. Am nevoie de dumneata.

Intrară într-o cameră. Valentin Veniaminovici descuie unul din dulapurile cu geam de sticlă, scoase dinăuntru

o mapă, răsfiră pe birou cîteva foi de hîrtie de desen, groasă.

Printre ele, deasupra, portretul lui Feodor, cu lumina venind lateral — un Vaska Buslai, flăcău din Rusia de odinioară. Desenul rămăsese neterminat, așa cum se întrerupsese Șlihman din lucru cînd izbucnise pe neașteptate disputa în jurul „tînărului ținînd în mîini un ciocan".

— Ivan Mîș a desenat toate astea ? îl întrebă Valentin Veniaminovici pe Feodor, uitîndu-i-se țintă drept în luminile ochilor.

Feodor privi în altă parte, răspunse evaziv :

— Toate, nu știu...

— Dar ăsta ? insistă Lavrov, arătîndu-i portretul.

— Ăsta, da, el l-a făcut, și Feodor își găsi puterea să i se uite în ochi profesorului.

Valentin Veniaminovici luă în mînă portretul, se dădu puțin îndărăt, privi printre gene :

— Ce să zic... Pentru un începător nu-i rău, nu-i așa ? Cum ți se pare ?

— Aș vrea să pot desena și eu tot atît de bine.

— Ce să zic... Te cred. Dar ce mult se deosebește lucrarea asta de celelalte care-s tot de el făcute !

Feodor tăcu.

— Naiba să ia, de data asta probabil că s-au nimerit să dea concurs tot de-ăștia ca voi, care învață din mers... Ce să zic... E mai bine dacă greșesc exagerînd în direcția contrară... Spune-i lui Mîș ăsta : voi interveni ca să determin comisia să-și schimbe hotărîrea.

După ce plecă din birou, Feodor nu se simți prea tulburat că-l minți pe Valentin Veniaminovici. În schimb Liova Drept-credinciosul mult timp, de cîte ori se-ntîlnea față-n față cu profesorul Lavrov, trecea pe de lături cu capul în jos, ferindu-și privirea, spășit ca un cotei care se știe vinovat.

12

Fură mutați în altă cameră, cîteva etaje mai jos, cu ferestrele dînd spre curte. Mai luminoase, mai spațioase, mai agreabile, camerele de la etajele de sus ale căminului erau ocupate de studenții din ceilalți ani.

Ca-n bordei pe front în linia întîi, începură să se obișnuiască și mai mult unul cu celălalt.

Cernîșov montă în perete, deasupra patului, un raft — își adusese cărțile de-acasă. Nu-i încăpură-n raft toate cărțile, mai plasă din ele pe pervazul ferestrei, măsuța de noapte o și ticsise. Feodor se aplecase numaidecît să citească măcar titlurile, repede : monografii în diverse limbi străine — viața și opera cutărui sau cutărui mare pictor, cu reproduceri ; tomuri groase de istorie ; volume din Marx, Plehanov și Pisarev, pe sărite ; cîteva cărțulii cam uzate : volumașe de versuri ; ba și o biblie veche cu ilustrații de Doré, biblia mirosea a hîrtie de demult, îngălbenită de vechime.

— Bătrîne, îl înștiință Drept-credinciosul pe Cernîșov, dacă ai citit toate astea, să știi că mă dezamăgești — un mare artist e bine să fie mai puțin cult.

— Eu sînt de altă părere.

Cum prindea un răgaz, Cernîșov se tologea pe pat fără să-i pese că mototolește pătura, aprindea țigară după țigară, împlînta încă un chiștoc, și încă unul, în scrumiera ciobîtă de la căpătîiul lui, și-n timpul acesta întorcea rar filele vreunui op, vreunui *in folio*.

Alte dăți își lua chitara :

Amare lacrimi varsă lumea,
Intreagă viața noastră-i chin...

Îi plăceau numai vechile cîntece revoluționare cu închisori, cătușe zăngănind și neîncetata subliniere a mînioaselor amenințări cum că lumea veche va fi nimicită. Liova Drept-credinciosul încerca uneori să-l înțepe :

— Tu susții că ești un partizan înflăcărat al noului, atunci ce-i tot tragi cu vechituri de-astea de cînd era bunica fată ?

— Dacă astea-s vechituri, mi-e rușine de contemporaneitate !...

Ca neagra trădare, c-al tiranului cuget,
Toamna și noaptea, posace...

Cel ce-a cîntat asta întîia oară știa mai multe despre viitor decît noi amîndoi laolaltă, Drept-credinciosule.

Inteligent, cult, Vece Cernîşov era în acelaşi timp un tovarăş bun, gata oricînd să împartă cu alţii tot ce avea în buzunar şi lui Feodor îi plăcea să-l ştie îndrăgostit de romantismul epocii baricadelor. Dar, conştient de superioritatea lui, Vece nu-i prea dădea atenţie lui Feodor, îl trata ca pe un băietan, cum sînt mulţi alţii, care nu se deosebesc prin nimic — Feodor nu-i un temperament aparte, n-are un talent excepţional, ca inteligenţă nu depăşeşte media, nu se impune atenţiei celorlalţi prin originalitatea opiniilor şi nici măcar, ca Ivan Mîş, printr-o uimitoare forţă a muşchilor. Feodor nu iese prin nimic din comun, tace cînd se-ncing discuţiile între studenţi, se acomodează uşor situaţiilor care survin. I-era greu lui Feodor să se apropie sufleteşte de Cernîşov.

În schimb, cu Liova Drept-credinciosul — nici o dificultate, Liova era ca păsările cerului — veşnic nemîncat, veşnic fără o leţcaie în buzunar, veşnic pradă belicoasei lui pasiuni pentru poezia vremurilor de altădată, veşnic gata să împartă cu cineva raţia de pîine — bineînţeles raţia celuilalt, întrucît pe-a lui o dădea gata cît făcea drumul îndărăt de la centrul de pîine la cămin. Insuccesul oricăruia dintre prieteni era pentru Liova un insucces al lui personal, se vîra să dea cele mai cordiale sfaturi, chiar şi atunci cînd nu i le cerea nimeni...

— Bătrîne, ăsta-i cretinism, aşa se fixează pînza pe un cadru ?

I-o spunea uneori chiar şi lui Mîş Fără Semn Moale, care era extraordinar de îndemînatic, avea mîini de aur.

Punînd la contribuţie, ca unelte, numai briceagul lui de buzunar, Ivan Mîş dintr-un nasture de sidef căzut de la paltonul unei femei şi-o sîrmuliţă de alamă putea face oricînd o broşă de bun gust ; două clame de rînd, două clame de prins la colţ hîrtiile, se transformau, meşterite între degetele lui, într-o monogramă ingenioasă ; un petic de pînză ordinară, două bucăţi de carton plus o aşchie de furnir ciupit din placajul uşiţei vreunui dulap vechi deveneau, prelucrate de Ivan, o mapă luxoasă.

El strîngea tot ce-i ieşea în cale : dopul unui flacon de parfum, că-i şlefuit, un picior de la cine ştie ce canapea — e lemn de stejar, o piesă de 5 copeici, veche — aramă ; păstra tot soiul de hîrburi de-acestea în noptieră

ori sub pat. Odată venise cu o cizmă — o pescuise dintr-o ladă de gunoi, pe care gunoierii n-apucaseră a o goli. O cizmă purtată pînă se făcuse ferfeniță. Fără să dea importanță ironiilor, Ivan Mîș îi scosese carîmbul, i-l spălase, i-l unsese și-ncepuse a croi din el ceva, cu vîrful briceagului. Făcu din carîmbul acela un portmoneu elegant, cu care nici lui Rotschild nu i-ar fi fost rușine.

După aceea îl dărui Drept-credinciosului, fiindcă acesta se purtase atît de frumos și-i dăduse ajutor la nevoie. Trei zile se fălise Drept-credinciosul arătînd tuturor portmoneul și entuziasmîndu-se :

— Bătrîne ! E-o capodoperă !

— Și ce ții tu în el ?

— Acțiuni.

Într-a patra zi Liova pierdu portmoneul, ceea ce nu-l prea mîhni — tot n-avea ce ține în el, și de arătat, îl arătase tuturor.

După concurs Feodor dorise să aibă de pictat din nou o natură moartă, încerca să-și închipuie cam cum ar putea fi modelul ce li se va propune, aștepta cu nerăbdare prima zi de lucru în atelier. Noaptea, uneori, chiar i se întîmpla să viseze viitoarea lui natură moartă — ceva neclar, gri sobru cu galben strident. Visa numai culorile — nici un contur, nici un obiect...

Își și pregătise o pînză nouă, o acoperise cu un grund de cazeină. Pînza aceasta imaculată era viitorul lui nou tablou. Și nu știa de ce, privind-o, avea o dulce strîngere de inimă : dar dacă o să creeze o capodoperă ? În gri și galben.

Cînd colo, pe podiumul din mijlocul atelierului, în ziua mult visată, se urcă anevoie, icnind, un moșneguț, care apoi rămase acolo neclintit — model — cu ochii lui tulburi ațintiți în gol. Nu mai era vorba de nici o natură moartă. Portret. Numai capul. Nici pomeneală de vreun gri cu galben. Moșneguțul seamănă cu un portar de casă mare din Rusia țaristă — obraji tăbăciți, cămașă albă și barba, parcă coclită, bate-n verde ; umbra, căzîndu-i pe peretele din spate, formează un fundal de culoare închisă.

Feodor îl privea abătut, buimăcit — nu-i plăcea moșneguțul : nas albăstriu, ochi apoși.

După cîtva timp Valentin Veniaminovici îl întrebă, arătînd cu capul spre model :

— Ce zici de moşul ? Frumos ?

— Nu-mi spune nimic, nu mă atrage.

— Dar uită-te la fruntea lui, observă-i protuberanţele — te roagă singure să le modelezi. Şi orbitele... ochii ăştia mici, înfundaţi în orbite... Simţi : ochii stau vîrîţi acolo de nădejde. Obrazul e flasc, carne secătuită, veştedă, dar nu s-a deformat. Compară cu fruntea şi-o să prinzi diferenţa de structură.

Podiumul era foarte aproape de ei, moşneguţul auzea, se-nţelege, fiecare cuvînt al lui Valentin Veniaminovici şi totuşi enumerarea importantelor lui calităţi ca model nu-l impresiona, asculta convorbirea absent, apatic, obişnuit, se vede, cu preamărirea frunţii lui cu protuberanţe.

— Modeleaz-o. Încearcă.

Şi Feodor care de cîteva zile se pregătea sufleteşte nu să modeleze, ci să descifreze misterul culorilor — galben, un galben radios, pe fond gri.

— Începe cu zeamă de culoare, monocrom.

Penelul muiat în vopsea subţire pluti mult timp în aer, la mică depărtare de suprafaţa pînzei. De unde să-l înceapă oare pe moşneguţul ăsta ? Cu fruntea să-nceapă ? Cu nasul ? Cu barba ? Are ceva compact, e în bloc, n-o scoţi la capăt dacă-l iei bucată cu bucată — e un tot fără început şi sfîrşit.

În sfîrşit penelul atinse pînza şi, ca de la sine — Feodor, nu reuşise nici măcar să-l urmărească în fugă cu privirea — dintr-o trăsătură sumară, aproximativă, înscrise ovalul feţei... Fie numai atît, dar neprihănirea pînzei încetă, era începutul, incertitudinea dispăru, munca porni.

E dură fruntea asta cu protuberanţe, ai impresia că sună ca arama... Noroc de protuberanţe ! Dar numai cu umbră tot nu obţii duritatea, sonoritatea ei — fruntea e pală, mai pală decît obrajii păienjeniţi bătrîneşte de vinişoare roşii. Culoarea frunţii, culoarea obrajilor — noroc de protuberanţe ! Ducă-se dracului simfonia aceea în gri cu galben — s-o uit !

Se dădu puţin îndărăt ca să-şi admire opera, era sigur c-a reuşit...

Şi mulţumirea i se risipi în vînt...

Pe pînză, în locul figurii moşneguţului, apăruse un monstru alcătuit din două părţi care nu se potriveau de loc una cu cealaltă — fruntea cu două cucuie mari, împinsă înainte, şi nişte obraji buhavi aureolaţi de barbă ; acolo unde ar fi trebuit să se afle sprîncenele — un şanţ. Intrat în panică, trase repede cu coada ochiului spre cei din jur — i-a remarcat cineva ruşinosul eşec ?

Nu. Aproape toţi se adunaseră în spatele lui Viaceslav Cernîşov care lucra, aşezat la şevaletul lui. Stăteau acolo toţi în picioare, tăcuţi.

Privindu-i pe sub gene, hoţeşte, Feodor răzui de pe pînză fruntea cu proeminenţe a moşneguţului, fruntea aceea care-l delectase pînă atunci cu duritatea, cu sonoritatea ei metalică. Lăsă penelul, paleta şi se îndreptă spre şevaletul lui Viaceslav.

Viaceslav abia începuse, pe pînza lui nu era decît o eboşă, vedeai numai cîteva tuşe grosolane, neglijente, dar ele aveau de pe acum un aer victorios, în grosolănia asta a execuţiei era forţă artistică. Se şi conturau fruntea, proeminenţele, dedesubt — orbitele adînci, ochii încă nu erau marcaţi în nici un fel, însă orbitele anunţau deja privirea. Faţa moşneagului se şi aşeza, ai fi zis : comod, de voia ei, pe pînză. Iat-o, e ea cu adevărat... Pe cînd, tu ? Tu ce-ai făcut ?...

Nedînd atenţie colegilor strînşi respectuos în spatele lui, Vece Cernîşov picta încruntat, absorbit, fără nici un zîmbet pe buze — se dădea puţin îndărăt, privea lung, ochea un nou loc unde să pună culoare, mai adăuga o tuşă...

Feodor zăbovi mai mult decît toţi ceilalţi în spatele lui.

Din ziua aceea nu-l mai slăbi din ochi pe Viaceslav Cernîşov. Să fie ca el, să lucreze ca el, să semene cu el şi numai cu el. Orice-ar fi făcut Viaceslav, fie că şedea în faţa şevaletului, pictînd, fie că seara, uneori, cînta din ghitară — privirea lui Feodor îl urmărea într-una, credincioasă. Şi cînd alte dăţi Cernîşov, tuflindu-şi în cap eleganta-i pălărie de fetru moale şi luîndu-şi trenciul, pleca undeva în oraş, pierzîndu-se în încîlceala străzilor şi a semnalelor luminoase, Feodor se simţea singur pe

lume, i se părea că-n jurul lui totul e pustiu. O vreme, nu-i mai rămînea nici un punct de sprijin în viaţă.

Valentin Veniaminovici era un profesor conştiincios. Susţinîndu-şi cu dreapta proteza mîinii stîngi, stătea deseori în picioare lîngă pînza la care lucra Feodor şi explica pe-ndelete, cu răbdare : „Culoarea asta-i aproximativă... N-ai menţinut tonalitatea... Barba e prea linsă... Pentru părţile umbrite — vopsea subţire ; unde cade lumină — tuşă groasă..." Valentin Veniaminovici te învăţa vorbindu-ţi şi dădea sfaturi generoase, preţioase, dar ce cuvinte ar trebui, pentru ca să-l înveţi pe cineva să îndrăznească ? Asemenea cuvinte nu există în nici o limbă.

Zi mulţumesc că ai un coleg mai priceput decît tine — un coleg cu mai multă experienţă decît tine. Zi mulţumesc că sînteţi alături. Zi mulţumesc chiar şi atunci cînd el nu te prea ia în seamă. A fost pus pe aceeaşi treaptă cu tine — locuiţi împreună în cămin, primeşti bursă tot atît cît şi el — dar el e un student mai bun decît tine ; ţi-e superior, atunci tinde şi tu spre el, sileşte-te să te întreci pe tine însuţi. Aspiraţia spre un nivel pe care încă nu l-ai atins — nu ea ţi-e cel mai bun profesor cît trăieşti ?

Zilnic, în atelier, moşneguţul îşi urca pe podium comorile plastice — fruntea cu protuberanţe, barba bătînd în verde, obrajii puhavi sub reţeaua roşietică a vinelor. Zilnic Feodor lupta îndîrjit cu moşneguţul.

Şi zilele trecînd păreau uniforme, semănau între ele ca picăturile de apă, pe care le vezi din casă, pe geam, într-o zi cu ploaie, cum lunecă de-a lungul unei sîrme ruginite. Dimineaţa, o cană de ceai şi-o bucată de pîine, fuga la staţia troleibuzului, atelierul, moşneguţul, pînza, respectivele ore de pictură, curs de anatomie plastică, prelegeri de istoria artei, de marxism-leninism, seminar de limba franceză sub conducerea bunei Sarra Izrailievna care le spunea „copii" nebărbieriţilor, tomnaticilor ei discipoli şi-ţi turna cu generozitate în catalog note foarte bune dacă pronunţai franţuzeşte cu accentul tău de-acasă, regional, din ţinutul Vologda. La amiază, mica sală a cantinei de la demisol, cu eternul ei miros de borş de varză şi neîncetata suspectare a studenţilor de la Arte-Plastice, cunoscuţi ca mari meşteri la falsificat bonurile de masă.

După asta Feodor se ducea grăbit la bibliotecă unde citea fel de fel de cărți de istorie sau tratate de artă — nu avea preferințe, cerea pur și simplu orice lucrare despre care îi auzise pe alții vorbind elogios. Le citea ca să poată începe a semăna cu Vece Cernîșov, și ca să nu mai stea mut cînd se încingeau discuțiile între studenți... Se-ntorcea la cămin tîrziu, după ce se lăsa noaptea, și se grăbea să se vîre-n pat, fiindcă altfel n-ar fi rezistat ispitei : în buzunarul mantalei își păstra, învelită-n ziar, o bucată de pîine pe-a doua zi — nu te-atinge de ea, că altfel mîine dimineață pleci nemîncat la institut și toată ziua mori de foame.

A doua zi dimineață, reluarea programului — cana de ceai, pîinea etc...

Zilele semănau una cu cealaltă ca două picături de apă, dar numai în aparență. Arbitrul fiecărei zile era moș-negutul care ședea ore-ntregi încremenit pe scaun sus, pe podium, în mijlocul atelierului. Uneori bătrînul acesta era exasperant, alteori îl apuca bunăvoința și atunci, darnic, îi făcea lui Feodor vreo mică bucurie... Bucuriile acestea erau mai puțin numeroase decît exasperările... Poate că totuși ar fi fost ele mai multe, bucuriile, dacă Feodor n-ar fi avut într-una sub ochi pînza la care lucra Viaceslav Cernîșov — pînza lui Viaceslav îi tot șoptea : „Slăbuț mai ești, Feodor Matiorin !"

Visul lui acum era să aibă un model nou, să se afle iarăși în fața pînzei intacte, albe. Un model nou — speranțe noi. Te pomenești că atunci ar prinde-n lat pasărea măiastră !

13

Într-un rînd se-ntorsese la cămin mai devreme ca de obicei. În dormitor, nimeni. Liova Drept-credinciosul se-ntorcea de obicei noaptea tîrziu. Liova avea în oraș o mulțime de cunoștințe și un număr impresionant de unchi și mătuși — neam de pe Adam. Le făcea vizite la toți pe rînd și pe toți — fie că, fără să-i fie rude, erau oameni pe care-i cunoștea bine, fie că-i erau rude pe care aproape nu și le cunoscuse pînă atunci — pe toți îi trata

cu filozofie de-a lui : arta piere, se duce pe apa sîmbetei o dată cu patriarhalele moravuri ruseşti, şi în schimb se vedea invitat la ceai, ba şi la masă ; de altfel Liova tocmai din această îndeletnicire îşi scotea mîncarea, dat fiind că bursa şi-o epuiza în trei zile.

Dispăruse din dormitor şi Ivan Mîş, care de obicei îşi petrecea timpul liber cuprinzîndu-şi noptiera între genunchi şi meşterind pe ea cu briceagul tot soiul de nasturi şi de bucăţele de lemn sau răscroind petice de piele uzată. Fusese primit în institut, dar, pe primul semestru fără bursă, aşa încît trăia din expediente. Nu-i mai erau obrajii rumeni, ca altădată, începeau chiar să i se cunoască maxilarele, totuşi ceva bani reuşea el pesemne cum-necum să-şi procure, o ducea greu, dar nu-i ghiorăiau maţele.

Viaceslav Cernîşov ori se tologea pe pat cu o carte-n mînă, ori se-ntorcea cam cu chef pe la miezul nopţii. Ca şi Drept-credinciosul avea destui cunoscuţi în oraş şi nu se jena de loc să accepte invitaţiile, mai ales că demult îi curseseră printre degete banii cu care venise de-acasă şi-acum aştepta să-i pice un mandat poştal.

Dar în seara aceea dormitorul — gol, nici una din păturile bine întinse pe paturi nu păstra urmele cuiva şi pe Feodor îl cuprinsese melancolia. Băieţii, tovarăşi-tovarăşi, dar au preocupările lor, nu-i interesează ce face el. Şi-apoi de unde tovarăşi ? Îşi duc viaţa în preajma lui, li se învecinează paturile cu-al lui — altceva nimic nu-i leagă de el. Cine-i el, ca să-l preţuiască ceilalţi băieţi ? N-au ce învăţa de la el, care ascultă totdeauna uluit discuţiile lor. N-are decît să ţină la ei cît o vrea, cui ce-i pasă de asta ? Cînd eşti în mijlocul lor, cînd mai poţi schimba o vorbă cu unul sau altul, parcă nu te simţi chiar singur, însă după ce au plecat toţi, ca acum, îţi dai seama că nu ai pe nimeni, pe nimeni pe lume. Prietenia ? Iluzii. Colegialitatea ? Iluzii. O amăgeală, şi-atît.

De altfel, în general, a avut el, Feodor, vreodată tovarăşi ? Au fost cîţiva alături de care a stat lungit la pămînt, sub bombardamente, în aceleaşi tranşee, au mîncat din aceeaşi gamelă, au dormit alături, au fost un timp prieteni. Dar războiul s-a terminat, toţi s-au risipit în cele patru vînturi — n-ai cum şti cine a murit şi cine mai e

încă în viață. Oare își mai aduce aminte de tine cineva ? Foarte probabil că nu.

Ba un prieten, da, are, este cineva care-și amintește mereu de Feodor : Savva Ilici. Sigur că bătrînul se gîndește tot timpul la el, la Feodor — și Feodor l-a uitat. Sulul cu acuarelele lui Savva Ilici zace nedesfăcut în geamantan, așa cum l-a pus Feodor atunci. Și Savva Ilici îl rugase : arată lucrările mele cunoscătorilor, întreabă-i ce părere au, scrie-mi... Probabil că nu-i zi în care să nu-și amintească bătrînul profesor ceea ce l-a rugat pe Feodor, și zi de zi așteaptă un răspuns. Și, cu siguranță, nu se supără văzînd că răspunsul nu mai sosește, el e iertător, îi găsește fel de fel de scuze fostului său elev — „e ocupat băiatul, n-are timp".

În realitate, nu-i vorba de loc despre asta, e cu totul altceva : lui Feodor i-e rușine de veleitățile bătrînului său prieten, n-are curaj să arate cuiva acuarelele acelea, doar știe bine că-s proaste și că toți, fără nici o îndoială, vor avea aceeași părere. Tablouașele lui Savva Ilici, făcute sul, zac neatinse în geamantanul lui Feodor, la fund.

Savva Ilici, desigur, nici nu mai așteaptă acasă factorul, își pune în fiecare dimineață paltonul lui subțirel, ros în coate și peticit, și dă o fugă la poștă — întreabă acolo, la ghișeu, emoționat, neînstare să-și ascundă emoția :

— Știu că trebuia să-mi vie o scrisoare...

Da de unde ! Nici o scrisoare, nici un răspuns, bătrîne, te-au uitat toți, așteaptă mult și bine...

Trase geamantanul de sub pat, luă sulul. Titlurile articolelor din fila de gazetă în care Savva Ilici își învelise lucrările — un număr din gazeta raională de-acasă — anunțau învălmășindu-se pe cuprinsul fiecărei pagini : „Să sporim cantitățile de lapte muls", „Îngrijirea corectă a puieților", „Toate forțele — pentru pregătirea furajului" — interese cotidiene, fără nici o legătură cu arta.

Feodor răsfiră acuarelele pe pat, se așeză lîngă ele, încercă să le trieze. Toate au un aer vetust, ai zice că au fost create înainte să fi cioplit cineva în piatră chipul Nefertitei, culorile-s timide, șterse. Și culorile acestea înfățișează iarba crudă, verde, cerul albastru, drumurile care șerpuiesc gălbui. Cînd te gîndești : astea nu-s încercările unui tinerel, e marea pasiune a unui om căruia

nu i-a mai rămas foarte mult de trăit, și-a consacrat întreaga viață acestei distracții plicticoase și azi nu mai așteaptă nimic, doar elogii.

Luă în mînă tablouașul care venea la rînd : un mare cer albastru și curcubeul. Eh !...

— Ce moșești acolo ?

Feodor tresări. Lîngă el, în picioare, Cernîșov. Ca totdeauna după o masă bună și un păhăruț de votcă, Cernîșov avea obrajii de-un trandafiriu aburit și-n priviri — seninătate, bunătate. Cum stătea așa, cu pălăria pe-o sprînceană, cu gulerul trenciului ridicat, cu țigara-n colțul gurii, puteai să-l iei drept un filfizon.

— De unde ai capodoperele astea ? Luă o acuarelă, o privi : Hm...

Mai luă una :

— Hm...

O lăsă, întrebă oarecum reprobativ :

— 'S-ale tale ?

— Nu. Un cunoscut de-al meu.

— Hm...

— Fostul meu profesor. Mă ruga să cer părerea unor cunoscători.

— Imprudent. Mai bine se lăsa păgubaș, că tot n-o să afle nimic îmbucurător.

— Ce mă sfătuiești să-i scriu ?

— Ca să mă exprim politicos, cam următoarele : lasă-te de prostii, omoară-ți timpul cu altceva.

— Ei, da... Nici nu mă așteptam la alt răspuns.

Fără să șovăie, Feodor luă la-ntîmplare primul tablouaș care-i veni sub mînă — era tocmai cel cu cerul albastru și-un curcubeu — și i-l întinse lui Viaceslav :

— Ia-l pe-ăsta...

— Suvenir ?... Nu te supăra, dar...

— Nu. Ia un creion, scrie cît mai citeț : „Interesant", sau chiar de-a dreptul : „Bun". Și dedesubt, semnează.

— Adică de ce ?

— Ca să-i faci o bucurie, Vece. Pentru tine-i un fleac, pentru el — o imensă bucurie.

— Bucurie cu o minciună ?... A, nu, nu mi-aș dori așa ceva niciodată.

— Ce să-i fac, el toată viața lui a crezut în minciuna asta.

— Poate-i mai bine totuși să-i explici, să-l faci să înțeleagă că n-are de ce spera...

— Să-l reeducăm la vîrsta lui ? Are aproape 60 de ani, e bătrîn.

— Mda... Și ești hotărît să-l minți ?

— O să-l mint, da. Cu cea mai desăvîrșită nerușinare. Uite, chiar acum pun mîna pe condei și-i scriu așa : „Acuarelele tale au plăcut. Colegul meu, Cernîșov, al cărui nume peste cîțiva ani va fi cunoscut în toată țara, deoarece e un viitor geniu în pictură, un gigant al artelor plastice, confirmă adevărul spuselor mele dînd o apreciere în scris celei mai reușite dintre lucrările dumitale și semnînd".

— Hm... Toată viața mea am considerat că minciuna e un rău și că adevărul, oricît de dureros, e un bine...

— Fă cum vrei... Eu n-o să-i spulber bietului om ultima iluzie. De-o viață-ntreagă așteaptă momentul acesta care-o să-l facă fericit. De-o viață întreagă ! De ce să nu-l mint ?

— Hm...

— Ții minte, Drept-credinciosul declama zilele trecute : „Așa cum o piesă de Shakespeare pentru un tragedian de provincie...".

— Adică fostul tău profesor e un actor de tragedie din provincie ? Mă predau.

...Dacă lumea nu izbutește să găsească
Drumul spre sfîntul adevăr,
Onoare smintitului ce dă putință omenirii
Să viseze-un vis de aur...

Unde-i creionul ? Hai, mă frate, să-i dăruim un vis de aur celui ce n-a avut parte să cunoască sfîntul adevăr... Dar poate nu-i nimerit să scriu tocmai pe acuarela asta ?... N-ai alta ceva-ceva mai reușită ?

— Toate-s la fel, Vece.

— Hm... Toate ca una — chiar că-i uimitor... Renunț la principiile mele, binecuvîntez platitudinea... Poftim, scrie-i așa cum mi-ai spus.

A doua zi, în timp ce se afla în faţa şevaletului — tocmai contura arcul sprîncenelor bătrînului, în umbra cărora voia apoi să-i prindă ochii obosiţi — Feodor se pomeni lîngă el cu Viaceslav. Viaceslav privi lung pînza şi nu-l lăudă, întrebă numai :

— El a fost maestrul tău ?

— Cine ?

— Cine ? Tragedianul acela de provincie...

— Îl aveam la şcoală profesor de desen artistic şi desen liniar.

— La altă şcoală n-ai urmat ?

— Nu. Care altă şcoală ?

— Hm....

Din clipa aceea începură a deveni prieteni.

14

Moşneguţul şedea sus, pe estradă, şi toţi acum, privindu-l, simţeau că modelul acesta le „vine înapoi" ca borşul de varză, la amiază, în cantina lor studenţească. Te-apuca lehametea, îţi înţepeneau mîinile numai cît contemplai din nou fruntea aceea cu proeminenţe a moşneguţului. De-o mie de ori ai bîjbîit cu penelul pe pînză încercînd să redai fruntea asta — începe a o mie şi una oară. De-o mie şi una de ori — o, Doamne !

Şi deodată, ca un curent de aer proaspăt trecînd printr-o cameră neaerisită, o cameră care-a stat multă vreme cu uşile şi ferestrele închise, se răspîndise vestea : pregătiţi alte pînze, mîine avem alt model.

Dimineaţa de mîine va fi nouă, pînzele — noi...

A doua zi li se dădu iarăşi o natură moartă, dar de data aceasta subiectul nu mai era simplu, nu mai erau o sticlă de bere şi două lămîi, să poţi termina cu ele într-o singură şedinţă... Acum aveau în faţă un samovar de aramă burtos, pe samovar, ca o chivără în capul unui oştean fălos, ceainicul, lîngă ceainic un ulcior de lut — suprafaţă mată, apoi faţa de masă din pînză de casă, cești puse pe farfurioare, un ştergar brodat — variaţie de culori, pete de lumină, reflexe, totul în stil rusesc — saltă şi te bucură, Drept-credincioasule !

Valentin Veniaminovici își făcu apariția îmbrăcat ca totdeauna extrem de corect, hainele ireproșabil călcate, cămașă imaculată și, la gît — ca totdeauna — cravată, dar în dimineața aceea părea și mai dichisit ca alte dăți, avea un aer solemn care sublinia excepționala semnificație a momentului.

Nu-i bun militar cel ce nu visează să devină general. Desigur, Valentin Veniaminovici visase altădată să devină, în pictură, un general, însă nu devenise decît unul dintre cei mulți despre care se spune : „Are și el talent, e o voce mică". Într-adevăr, vocea lui era mică, mai nu se auzea — atunci nu-i mai recomandabil pentru el să dirijeze vocile altora ? De fiecare dată cînd se schimbau pînzele pe șevalete, lui Valentin Veniaminovici îi încolțeau în suflet noi speranțe. Te pomenești că acum, în unul din aceste viitoare tablouri, va izbucni, încă voalată, plăpîndă și totuși deja puternică, originală, o voce care, cu vremea, va răsuna magistral în lumea-ntreagă...

Alte pînze — speranțe noi... Cu un umăr mai sus, altul mai jos, profesorul trece printre șevalete, se uită să vadă cine a și început și cum, dă sfaturi :

— Ai început desenul prea mare. Tabloul dumitale n-o să aibă aer, samovarul o să se înăbușe.

Lui Feodor îi place modelul. Sînt multe amănunte cu care n-o să-i vină ușor s-o scoată la capăt, dar își simte sufletul plin de-o caldă, calmă încredere în el însuși — fără grabă, lăsînd gîndul să fugă înainte, dincolo de realitatea imediată a pînzei abia începute, stabilește locul cestilor pe suprafața mesei și savurează încîntat vecinătatea acestui ulcior fără luciu cu lucirea difuză a aramei samovarului. E prima dată cînd îl stăpînește încrederea calmă în el însuși, nu o febrilă nerăbdare.

După ce luară toți loc în fața șevaletelor, Cernîșov îi spuse lui Feodor :

— Mută-te cu șevaletul lîngă mine.

Feodor refuză :

— Ca să văd tot timpul ce-ai făcut tu ?... Nu. Mă tem. Prefer să viu numai din cînd în cînd la tine în vizită.

— Bine, lasă. O să mai trec și eu pe la tine.

Rămaseră fiecare în alt capăt al atelierului.

Din prima oră, Liova Slobodko îi uimi pe toți. Lăsau lucrul și se duceau buluc să vadă samovarul lui Slobodko.

Nu mai era samovar, se preschimbase într-un curcubeu — tușe grase, piezișe, roșu, violet, maro, tușe largi, tușe minuscule, varietate, pasiune, fantezie.

Cei strînși în spatele lui Liova Slobodko începură să facă haz :

— Ghici ghicitoarea mea : unde-i samovarul ?

— Dar hoțul care-a șterpelit samovarul ?

— Astă-vară la crăciun mîncam mere dintr-un prun.

Liova picta semeț, cu obrajii pălălaie — îi sfida, îi disprețuia pe toți cei din jurul lui.

Veni și Valentin Veniaminovici, stătu, privi lung, mult timp. Liova, încăpățînat, încruntat, continua să înflorească pînza mărunt, fără să arunce nici o privire mentorului.

Lavrov îl întrebă politicos :

— Te distrezi, Slobodko ? Sau ce faci ?

— După cum vedeți, pictez, i se răspunse scurt, fără amenitate.

— Și-mi permiți să-ntreb : ce subiect ?

— Natură moartă, e clar.

— Ba nu-i clar de loc. Nu văd nici o natură moartă.

— Așa o văd eu.

— Nu cred.

— Ce să fac ca să vă conving ?

— Nu ești normal ? Ai traume psihice ?

— Traume ?... De loc. Sînt foarte normal.

— Suferi cumva de halucinații multicolore ?

— Așa vreau eu să pictez ! Nu se poate să mă exprim așa cum îmi impune gustul meu artistic ?

— Nu se poate.

— Valentin Veniaminovici, dar atunci ce-i asta ? Disciplină cu bățul în artă ?

— Nu. Disciplina învățămîntului. Despre artă, pentru moment, e prematur să discutăm.

— Eu vreau să exprim concepția mea despre culoare, nu pe-a altora. De ce-mi impuneți gustul dumneavoastră ?

— Pentru că la mine ai venit să înveți.

Slobodko își trase nasul supărat. Lavrov continuă, calm :

— Dacă consideri că nu mai ai nimic de învăţat de la mine şi că te-ai şi realizat ca pictor — poftim, mă retrag. Dar atunci, te rog, nu ocupa inutil un loc în institut. Se va găsi altcineva căruia să-i fie de folos experienţa mea, cunoştinţele mele, recomandările mele.

Liova Slobodko tăcea posomorît. Lavrov se întoarse cu faţa spre ceilalţi :

— Vă comunic pe scurt profesiunea mea de credinţă, chiar dacă ceea ce gîndesc eu nu va fi pe placul unora sau altora. Consider că un artist, înainte de a crea ceva nou, trebuie să fie stăpîn pe mijloacele de exprimare cucerite de predecesori. E un adevăr banal, dar dacă nu-l respectăm, învăţămîntul nu mai are nici un sens. Dumneavoastră aţi venit aici ca să învăţaţi. Ca atare... Valentin Veniaminovici cuprinse dintr-o singură privire tot atelierul : Ca atare vă voi pretinde să vă însuşiţi meseria de pictor în înţelesul pe care îl are ea de secole şi secole. Nu vă învăţ cum să fiţi talentaţi, mă strădui să vă învăţ meseria. Veţi revoluţiona vechile canoane după ce veţi fi părăsit şcoala aceasta.

Cineva comentă în gura mare, cu o ironie destul de slugarnică :

— Lungul nasului !

— Slobodko, dacă ţii atît de mult la acest... scuză-mă, joc de văpseli multicolore, distrează-te azi cu el cît vrei. Mîine însă să vii cu altă pînză, albă, pe care să-ncepi a picta nu o feerie a culorilor, ci chiar această natură moartă aşa cum e ea în realitate, cu samovarul ei prozaic, aşa cum îl văd ochii dumitale, nu fantezia.

Valentin Veniaminovici ieşi din atelier, cu un umăr mai jos şi celălalt în sus, strîmb.

Liova Slobodko îşi aţintise privirile în duşumele.

Cît despre Feodor, el era de părerea lui Valentin Veniaminovici. Şi el, Feodor, ca şi Liova Slobodko, vrea să devină un pictor original, să nu semene cu nici un alt pictor, dar mai înainte de orice trebuie să cunoască bine de tot ceea ce s-a realizat pînă la el — e foarte logic şi simplu. Nu, Liovka n-are dreptate.

În atelier, alţii gîndeau altfel. Aşezat pe scaun în faţa şevaletului său, Drept-credinciosul perora :

— Cum s-ar zice — prin flanc cîte unul, ascultă comanda la mine ! Un, doi, un doi ! La umăăăr... penelul ! Un, doi ! Învață-te de mic să ții cadența în marș ! Facem din pictori niște soldați pe cinste, autori de tablouri conform regulamentului. Arta — bun de larg consum !...

Asta îl scoase cu totul din sărite pe Liova Slobodko. Lăsă din mîini pensulele năclăite de culori, își vîrî în trusă paleta, așa murdară cum era.

— Mă duc să mă-mbăt !

— Petrecere frumoasă ! îl ironiză Viaceslav Cernîșov.

Ofensat, cu maxilarele încleștate, cu ochii dintr-o dată rotunzi și sticlind amenințători, Liova Slobodko dintr-un pas fu piept în piept cu Viaceslav, îl privi în față, crîncen :

— Eeh !

— Și tu, Brutus ! Asta vrei să zici, nu-i așa ? îi sugeră Cernîșov.

— Du-te... Știi unde ?

— Zi !

— Aș zice dacă n-ar fi fetele de față.

Și părăsi atelierul călcînd apăsat, furios.

Seara veni la cămin, dădu buzna în camera unde știa că-l găsește pe Viaceslav împreună cu ceilalți. Era în uniformă. Umblase prin ploaie. Impermeabilul — ud leoarcă. Își trăsese pînă pe sprîncene șapca de ofițer cu albastru jur împrejur. După ce intră, se așeză pe marginea unui pat față-n față cu Viaceslav, fără să-și scoată impermeabilul. Viaceslav Cernîșov, ca de obicei cînd nu pleca nicăieri, își scosese ghetele, se-ntinsese pe pat și, cu o țigară stinsă în colțul gurii, citea ceva.

— Am venit să ne luăm la bătaie, îl anunță Slobodko.

— Hai ! consimți Cernîșov, fără să-și ia țigara din gură.

— Va să zică, așa... Da' lasă dracului, mă, cartea aia ! Fii politicos !...

— Pardon, se scuză Cernîșov și puse cartea deoparte.

— Va să zică...

— Ce, n-ai băut destul ?

— Și ce ? N-am nici pe dracu.

— Mde, n-aș prea zice...

— Trebuie să-ţi spun că m-a deprimat adînc...

— Ce ? Jalea lumii ?

— Nici o jale a lumii ! E vorba de hidoasa ta conduită, renegatule !

— Așa de violent te exprimi ?... Atunci înțeleg — ai tras zdravăn la măsea.

— Ești un renegat ! Vrei să știi de ce ?... Poftim ! O să-ţi explic ! Slobodko se ridică repede de pe marginea patului și începu cu gesturi de orator : Ești un om de talent, recunosc, deși stilul tău e în afara preocupărilor mele artistice. Nu sînt un admirator al celor ce copie natura, fără să vrea să vadă și altceva. Dar în felul acesta de a picta, copiind natura, tu ești un maestru. Da, recunosc și am toată stima... După cum vezi, concepţiile mele sînt mai largi decît ale tale... Dar ducă-se dracului realismul și cadrul lui atît de strîmt care-ţi porunceşte : să nu te îndepărtezi de natură ! Sînt un om, sînt un Dumnezeu, eu îmi sînt mie stăpîn, nu altcineva, și am sufletul meu. Da, sufletul, fire-ar al dracului — așa să știți, materialiștilor, voi care-o faceţi pe grozavii ! Sufletul ! Auziţi ? Și sufletul meu e mai bogat decît tot ceea ce, în afară de sufletul meu, constituie natura cu toate avuţiile ei. Lăsaţi-mă să-mi exprim bogăţia interioară, lăsaţi-mă să exprim ceea ce este în sufletul meu !

— Ard de nerăbdare să aflu de ce sînt eu un renegat.

— La dracu ! Mi-am pierdut șirul... Cu ce începusem ?

— Chiar cu asta : că eu sînt un renegat.

— Da. Ești un renegat !

— Asta am auzit.

— În genul tău, ai talent.

— Și asta ai spus-o.

— De bine, de rău ești un om de artă...

— Mersi pentru compliment. Altceva.

— Dar... ești un renegat !

— Logică de fier ! Fiecare afirmaţie se-nvîrte în jurul ei însăși. Ai băut singur jumătate de litru de votcă, dacă nu și mai mult.

— Mai mult.

— Nu îndrăznesc să te contrazic.

— Am băut un Picasso, aveam o reproducere bună.

L-am volatilizat pe genialul Picasso, am obținut votcă din reproducere, ca să restabilesc echilibrul.

— Și l-ai restabilit, asta-i incontestabil, încă te mai ții bine pe picioare.

— Vece, ești o jig-g-g...odie afurisită !

— Și tu ești elocvent ca Cicero în for. Pentru asta chiar, îți și scuz cu mărinimie nepolitețea.

— Slugoi ordinar, las-că nu scapi tu de judecată ! Le dai sprijin celor ce stau cu foarfecele în mînă... Asta-i arma cea mai cumplită împotriva artei : foarfecele. Cu foarfecele ăsta sînt tunși toți la fel, milimetric, să nu rămînă mai lung nici un fir, să nu iasă din cadrul prestabilit nici o energie reală. Tu, om de artă, ești partizanul groparilor artei ! Ce nume poartă fapta asta, spune ? Ce nume poartă ?

— Asta-i un cap de acuzare serios... Ia hai să-ți găsesc aici un pat liber, să dormi puțin...

— „Moarte ? Somn ? Să dormi și să visezi ?..." Dorm cu toții, de aceea arta noastră e plată și neexpresivă. În Europa e foarte mult de cînd s-a terminat cu zarva impresioniștilor, în Europa un Van Gogh a devenit azi anacronic și noi am rămas tot la penibila parodiere a clasicismului, doar atît c-am înlocuit temele biblice cu cele ale producției economice. Și mereu același colorit anost, cafeniu cu negru-de-fum, același stil grețos al picturii linse, conform vechilor canoane. Arta doarme ! E în letargie !

— Păcat că te-ai îmbătat ! Am avea ce discuta, chiar mă mănîncă limba.

— Nu-s beat de votcă. Azi am băut votcă de Picasso. Geniul lui m-a îmbătat — de asta-s puternic, de asta am datoria să te fac zob ! Taci și-ascultă aici !... Cine-s eu ?... Spune : cine-s eu ? Și fostul aviator se bătu cu pumnii în piept, avea pumni zdraveni, piept lat : Eu sînt Lev Stepanovici Slobodko !

— Sigur că da, cine zice altfel ?

— În toată lumea nu mai este altul ca mine !

— Asta — de !...

— Sînt alții mai buni, sînt alții mai proști ca mine, dar unul care să fie întocmai cum sînt eu, Lev Slobodko, nu există. Am personalitatea mea, individualitatea mea !

Intre-ţi în cap, realist nenorocit ce eşti, intre-ţi în cap ideea asta : persona-litate ! In-di-vi-du-a-li-ta-te !

În acest moment intră în cameră o altă personalitate : Lev Drept-credinciosul ud de ploaie, dîrdîind de frig, cu nasul roşu şi-n vîrful nasului, o picătură de ceva transparent. Ca o albină care adulmecă mierea de la distanţă de kilometri, Drept-credinciosul sosise în zbor, exact la momentul oportun.

Continuînd să bată toba cu pumnii în pieptul lui lat, Slobodko tuna :

— Am sau nu misiunea să mă exprim pe mine însumi ? Da, pe mine însumi ! Esenţa mea umană ! Individualitatea mea ! Ei, nu ! Mi se vîră pumnul în gură, sar toţi să mă tundă după chipul şi asemănarea unui pictor ales de ei mai demult. Nu vrrreau !... Pr-rotes-tez !...

Drept-credinciosul, abandonînd subit intenţia de a-şi scoate paltonaşul strîmt, ponosit, cu gulerul de blană de miel năpîrlită, făcu un pas înainte :

— Bătrîne, beţivanul ăsta spune totuşi nişte lucruri foarte înţelepte.

— Drrrept-credinciosule ! Prietene-al meeeu ! Vino-n braţele mele ! Vin'să te pup ! strigă Liova Slobodko şi-l cuprinse-n braţe pe Drept-credincios care tot smîrcîia, răcit.

Viaceslav Cernîşov îi făcu un semn din cap lui Feodor.

— Tablou simbolic, n-am ce zice : un filooccidental furibund în tandră îmbrăţişare cu un slavofil tot atît de furibund. Cum s-ar zice, ce mi-e baba Rada, ce mi-e Rada baba. Îţi vine să plîngi de înduioşare.

Ca totdeauna, Feodor tăcea, asculta avid discuţiile din jurul lui.

Liova Drept-credinciosul se descotorosi anevoie de fierbintea îmbrăţişare a prietenului său, Slobodko :

— Hai te cară, spurcăciune ! Eşti beat.

— Mă car ! Mă car, fi'nică cred cu sfinţenie în cinstea ta. Vin' să te mai pup o dată...

— Fedka, scapă-mă de el, fă-i vînt să se ducă la naiba...

Feodor îl întoarse cu spatele pe Slobodko, îi dădu, uşurel, un brînci, şi-l trînti pe patul lui Ivan Mîş.

— Sînt beat, dar sînt o personalitate... Drept-credinciosule, să-i zdrobeşti pe ortodocşi, auzi ? Te binecuvîn-

tez ! Matiorin, tu... şi tu eşti un nenorocit de ortodox. Te văd, te văd, ştiu eu ce-i în mintea ta. Satul totdeauna-i ortodoxist...

— Baţi cîmpii, se indignă Drept-credinciosul. Dar în ce priveşte personalitatea, are dreptate, bătrîne. Are dreptate — în artă, personalităţii trebuie să i se acorde cea mai mare libertate.

— Dar ce-nţelegi tu prin libertatea personalităţii ? întrebă Cernîşov instalîndu-se turceşte pe pat, şi ochii îi luceau cu o ironie drăcească.

— Foarte simplu. Personalitatea trebuie să se manifeste cît mai intens posibil şi de-aceea ferească-te Dumnezeu s-o iei de guler şi s-o vîri cu nasul, ca pe un pisoi, în parfumata grămăjoară pe care a creat-o.

— Nu-i mai simplu să spui : libertatea este conştiinţa a ceea ce-i necesar ?

— Ce banalitate, bătrîne !

— Nici „unu şi cu unu fac doi" nu-i ceva original. În sine orice adevăr e banal.

— Vorbim despre artă, bătrîne, despre artă ! Arta e incompatibilă cu banalitatea ! În artă nu există adevăruri legiferate care impun să faci neapărat aşa, şi nu altfel.

— Ia uite ! Atunci la ce mai discuţi ?

Drept-credinciosul, răcit, smîrcîi. Viaceslav jubilă :

— Discuţi vrînd să descoperi adevărul, dar îl cauţi în frunzişul copacului, în timp ce el e în rădăcină.

— Vrei să spui că adevărul artei trebuie căutat în viaţă ?

— Ştii că eşti perspicace ?

— Dar şi viaţa, bătrîne, şi viaţa recunoaşte libertatea personalităţii şi-o apără, în constituţie este un articol special în privinţa aceasta. Şi tu vrei s-o interzici în artă !

— În viaţa obişnuită, oamenii şi-o restrîng şi mai mult. De exemplu, în momentul de faţă tu ai vrea să haleşti ceva, n-o să ieşi totuşi în stradă şi n-o să-i smulgi din mînă unui trecător sacoşa în care-ai zărit nu ştiu ce de mîncare. Şi asta nu numai fiindcă la intersecţia străzilor se află un miliţian.

— Arta însă... Bătrîne, să revenim la artă.

— Prematur. Aș dori să mai discutăm puțin despre viață. În viață, tu neîncetat, la fiecare pas, pretinzi să se limiteze libertatea personalității...

— Eu ? Cer eu limitarea libertății ?...

— A, da, ești democrat, ești partizanul libertății, dar cînd ospătărița la cantină pălăvrăgește cîte-o jumătate de oră cu femeile de la spălat vase, considerînd — și ea ! — că-i liberă, tu stînd la coadă te revolți, o admonestezi, ca să-i amintești că are anumite îndatoriri. Ospătărița, țăranul, muncitorul nu sînt liberi față de tine, față de societate. Ospătărița are datoria să-ți aducă la masă farfuria cu borș de varză, țăranul să cultive varza din care se face borș...

Tolănit pe patul lui Ivan Mîș, cu brațele și picioarele desfăcute, Liova Slobodko începu să declame :

— Moarte ? Somn ? Să.... să visezi ?...

Viaceslav arătă cu capul spre Slobodko :

— Uite ! De-alde ăștia se bat cu pumnul în piept : eu sînt o individualitate ! Eu sînt intangibil ! Nu depind de nimeni ! Nu vreau ! Protestez ! Și niște Drept-credincioși ca tine se înduioșează, le țin partea, insistă : nu le tăiați aripile, nu le luați libertatea !

— Și-o să le țin partea mereu ! O să militez mereu pentru libertatea în artă ! Cu ospătărița e una, cu artistul — altceva. Ospătărița, făcîndu-și meseria, nu caută drumuri care n-au mai fost bătute. Cu cît va executa mai precis ceea ce i-a hotărît responsabilul cantinei, cu atît va fi mai bine și pentru ea, și pentru societate. Artistul încetează să mai fie artist dacă nu încearcă să creeze ceva ce nu s-a realizat niciodată pînă acum, ceva ce-i aparține numai lui, ceva cu totul original... Căutările au nevoie, bătrîne, de independență desăvîrșită, au nevoie de libertate !

— Aha ! Căutările !... Dar ca să-ncepi să cauți ceva trebuie mai întîi să ai un scop. Căutare de dragul căutării — asta-i un nonsens, nu-i așa ?

— Incontestabil...

Din patul lui Ivan Mîș iarăși se înălță cavernoasa voce de mai înainte :

— Moa-arte ?... Somn ?... Să dormi și să visezi ?... Ce-i mai nobil pentru conștiință — să se resemneze...

— Întreabă-l pe-ăsta, cu conştiinţa lui nobilă, ce scop şi-a propus el, în ce constau totuşi căutările lui ? Nu-ţi munci mintea, nu poţi răspunde în locul lui, şi nici el n-ar putea răspunde. N-are nici un ţel, nu ştie ce caută. Pur şi simplu doreşte să fie liber, şi atît. El e-o personalitate, nu vrea să aibă a face cu nimeni. El n-are îndatoriri, are numai drepturi ! El e liber, ceilalţi — nu. Pictorul Slobodko nu are anumite îndatoriri cum are plugarul, de exemplu, însă plugarul — ce mai vorbă ! — să-l hrănească pe Slobodko, plugarul e rasă inferioară, nu stă pe aceeaşi treaptă cu un slujitor al sacrei arte !

— Ia stai, stai puţin... Ascultă, bătrîne, e o monstruozitate ce spui tu !

— Monstru cumplit, enorm, căscat, lătrînd cu sute de boturi... declamă Liova Slobodko.

— E groaznic ce spui tu... Adică eu sînt dator să creez întru folosul plugarului, fiindcă plugarul munceşte pe cîmp pentru mine ?

— În general, da, eşti dator să creezi întru folosul lui.

— Întru folosul lui !... Un plugar de rînd nu-nţelege nimic din pictura unui Levitan, unui Serov. Atunci zvîrle arta la mama dracului, sfărîmă toate sculpturile lui Michelangelo, fă bucăţi tablourile lui Levitan — trăiască ilustraţiile de doi bani, cu lebede plutind pe lac !

Liova Drept-credinciosul îşi înfipsese mîinile în chică, îngrozit. Cernîşov şedea pe pat cu picioarele sub el, solemn ca un sultan primind soli din alte ţări.

Şi Feodor aştepta, voia să audă răspunsul lui Cernîşov. Îşi amintise de satul lui, de Matiora... Ţinea mult la satul lui natal, îi era tare drag, însă trebuia să recunoască cinstit că prin izbe, în camera curată, drept tablouri vedeai agăţate-n perete ilustraţii de pe capacele cutiilor de bomboane — maci, chiparoşi, sirene, blonde pudrîndu-se — reclame rămase aici demult, de pe vremea ţarismului. Cît despre Michelangelo, Levitan, Serov, Van Gogh — nu, n-auzise nimeni de ei prin Matiora. Artă conform gustului celor din Matiora ? Nici gînd !

Nu cumva Cernîşov n-are dreptate ? Ia uite-l ce liniştit stă şi-l ascultă pe Drept-credincios...

După ce-i lăsă răgaz Drept-credinciosului să se mai potolească, Viaceslav spuse :

— Nu fă concesii plugarului, dar scopul să-ţi fie educarea gustului lui artistic. Ia asupră-ţi obligaţia asta atît de grea.

— Pentru ca să educi, trebuie să poţi fi înţeles. E absurd să-ncerci educarea unui zulus, dacă zulusul nu cunoaşte limba în care vorbeşti tu.

— Învaţă-l limba ta !

— Eh ! Un popă îşi pusese-n gînd să-l înveţe pe un evreu sărac cum trebuie să pronunţe corect rusește, pînă la urmă ce s-a-ntîmplat ? Popa a început să-l pronunţe pe „r" din gît, ca evreii.

— Dar tu nu eşti popă, eşti artist. Vădeşte-ţi personalitatea şi în situaţia aceasta.

Drept-credinciosul clipea furat de gînduri, sufla greu, avea un aer grav şi, în acelaşi timp, de om care se simte încolţit. În cele din urmă, replică posac :

— În spatele vorbelor astea ale tale, chibzuite, s-ar cam putea să se ascundă un zbir în artă.

— S-ar putea, conveni calm Viaceslav. Chiar şi sub cele mai avîntate expresii se ascund diverse nemernicii. Mulţi dintre burduhoşii rentieri din Franţa probabil că pînă şi-n ziua de azi exclamă cu entuziasm : „Libertate, egalitate, fraternitate" şi cîntă *Marsilieza* cu lacrimi în ochi.

Intră pe uşă Ivan Mîş mormăind, în timp ce-şi lăsa în jos gulerul paltonului ud de ploaie :

— Mă, ce vreme ! Un om cumsecade nu dă afară din casă pe-o vreme ca asta nici măcar un cîine.

Şi îndată ce observă că, pe patul lui, stă lungit de-a curmezişul Liova Slobodko în manta de ploaie şi cu şapca-n cap, se indispuse, bombăni cu glas plîngăreţ :

— Măi băieţi, ce-nseamnă asta ?... E-n toiul nopţii, am alergat ca un cal de curse, sînt obosit, vreau să mă vîr mai repede în aşternut — cînd colo, poftim, patul ocupat... Ce-are ! E beat ?... Ia uite, e beat turtă... Să-l mai şi dădăcesc, nu-i aşa ?

— Bătrîne, e o dramă cu el, menajează-l.

— Dramă, pe dracu !... Îl iau de-o aripă şi-i fac vînt în stradă.

— Eşti neconsecvent, bătrîne. Adineaori te-ai exprimat : pe o vreme ca asta un om cumsecade nu dă afară din casă nici măcar un cîine. Un cîine ! Or el — ia aminte ! — e o personalitate creatoare.

— Şi ce ? Eu acum să dorm pe jos din cauza unei asemenea personalităţi, fire-ar ea a dracilor ? !

— Şi lui i-e necesară odihna, ca şi ţie.

— Ha...

Perplexitatea, furia, uimirea lui Ivan Fără Semn Moale atinseseră apogeul.

Îşi uniră cu toţii forţele ca să reuşească să ridice de pe pat „personalitatea creatoare". Ea, personalitatea, azvîrlea din picioare în toate părţile — şi purta cizme ! — proferînd ocări şi sudalme nu întru totul clar articulate. După o eschivă în faţa uneia din cizmele care se agitau în aer, Ivan Mîş îl înşfăcă pe Slobodko de subsuori, îl purtă pe sus, oricît de greu devenise dintr-o dată fostul aviator, şi-l aşeză în picioare între paturi. Vreun minut tăcură toţi, cu ochii aţintiţi asupra lui : se prăbuşeşte sau nu ? Slobodko se legăna ca trestia, vestita trestie despre care-i place atît de mult rusului să cînte după ce s-a cherchelit, dar făcu faţă cu onoare acestei cumpene — deschise ochii, îşi redobîndi echilibrul, întrebă :

— Unde mă aflu ?

Fiecare dintre cei de faţă se grăbi să-i satisfacă legitima curiozitate :

— În paradis.

— Pe Parnas.

— La răcoare, să te trezeşti — că-i tot aia...

Cîmpul vizual al lui Slobodko îl cuprinse pe Viaceslav Cernîşov, care zîmbea cu gura pînă la urechi. Scuturîndu-şi o dată cu mahmureala ultimele rămăşiţe ale visului ce încă-i mai împăinjenise mintea, Slobodko făcu un pas apăsat, se apropie de Viaceslav :

— Pe tine te căutam eu.

— Şi m-ai zărit, vezi ?

— Lasă ironiile. Avem de vorbit serios. Atitudinea ta eu o consider sută la sută atitudine de renegat...

Ivan Mîş se nelinişti cu tot dinadinsul :

— Iar discuţii ?... La miezul nopţii ? Băgaţi-i pumnu-n gură, altfel s-a zis cu noi.

Viaceslav se tăvălea de rîs :

— La un popă-a fost un cîine, el pe cîine l-a iubit...

— Ce v-a apucat ? Ce vă hliziți toți, așa ?

— Bătrîne, replica ți s-a dat, nu-i corect să te-nfigi iarăși.

— Mi s-a dat ? Slobodko se scărpină la ceafă, încurcat. Poți să mă tai dacă-mi aduc aminte.

— Cred și eu...

— Ei, dracu să vă ia ! La cine mă culc, c-o să dorm aici în noaptea asta.

— E rîndul Drept-credinciosului să ia musafiri în pat...

— Nu, că-i put picioarele.

— Ăsta-i spirit aristocratic, bătrîne !

— Hai la mine, îl invită Feodor pe Slobodko.

Ivan Mîș, care se și vîrîse sub pătură, mormăi împăcat, satisfăcut, în timp ce-și potrivea perna sub cap :

— Ei, nu-i mai bine așa ?... Dacă-i noapte, să dormim... Noaptea-i cel mai bun sfătuitor.

15

Cu fața la perete, Slobodko adormise imediat și sforăia eroic, de se cutremura micul dormitor al colegilor lui. De-a dreptul prin fereastră — perdele n-aveau — felinarul de-afară, de la intrarea în curte, arunca în cameră o lumină timidă, lumina ajunsese pînă la perna mototolită de sub capul lui Viaceslav, scotea la vedere fruntea lui dreaptă și o șuviță de păr scurtă, zbîrlită, ca de băiețandru.

Feodor nu putea adormi — stătea întins la margine, simțea sub el salteaua vîrtoasă și se gîndea, cu ochii mari deschiși în întuneric.

Un scop... Viaceslav, în cursul discuției, repetase de cîteva ori cuvîntul acesta. Un cuvînt tare plicticos, un cuvînt de care ți-e lehamete pînă peste cap, ca de un antic și anost dicton. Acum cuvîntul acesta — ca un soldat care s-a îmbrăcat în civil — i se-nfățișa lui Feodor în altă lumină, aveai toate motivele să-l privești și mai atent.

În negura azi îndepărtatei adolescenţe a lui Feodor, pe vremea cînd el, Feodor, încă nu trecuse acea groaznică rîpă cu pereţi verticali, care se numeşte război, îşi aminti cum străbătea în zori de zi acest oraş ; era prostuţ, era naiv, era încrezut, dar avea o ţintă, un scop cert : să devină pictor. Arta îi apărea ca o fabuloasă Insulă a Comorilor. Şi era sigur : va ajunge odată şi odată la mult jinduitul ţărm al insulei, va descoperi comoara care-l aşteaptă acolo.

Deodată — războiul... Ţărmul acelei insule încă neexplorate, comorile insulei ?... Dar ce rost au toate aceste comori, cînd poţi trăi minunat şi fără ele ? Cu sau fără ele tot se va abate, caldă, ploaia asupra pămîntului în zilele de vară, şi mugurii, umflaţi de sevă, tot se vor desface cînd vine languroasa primăvară, şi-ntr-amurg, la jgheab, caii tot îşi vor înălţa capul, visători, şi de pe buze le va picura apa, trandafirie în lumina ultimelor raze ale soarelui. Ce să faci cu toate acele comori, cînd te ameninţă moartea ? Scopul, atunci, e să nu-ţi pierzi viaţa !

Nu şi-a pierdut-o. Mai mult : a pus un picior pe mult jinduitul ţărm al Insulei Comorilor, tocmai a descins în insulă. Se uită-n jurul lui : unde-i comoara ? E o insulă mare de tot, are munţi, stînci, păduri, văi, defileuri. Unde-i comoara ? Unde-i ţinta ? Ţinta-i de neatins !

Liova Slobodko sforăie cu faţa la perete — are spinarea zdravănă şi fierbinte. Băiatul ăsta e unul din acei piraţi temerari pe care nu-i atrage atît comoara în sine, ci mai ales aventura, nu scopul, ci căutarea. Acolo unde i-a ieşit mai întîi în cale un bolovan, el şi-a hotărît : aici dau de ea, de comoară — şi a şi început să scormonească pămîntul. Sapă cît sapă, i se urăşte, lasă totul baltă, porneşte spre alt pietroi... Slobodko n-o să găsească niciodată nimic, dar nici n-o să se întristeze din cauza asta, aşa o să-şi ducă el viaţa imaginîndu-şi într-una că-l aşteaptă undeva, ascunsă-n pămînt, o avere.

Şi Liova Drept-credinciosul ?... Timpul nu-l dai îndărăt, timpul duce totul înainte, îl duce şi pe Drept-credinciosul, numai că el şade pe dos, cu faţa spre coadă, şi se înduioşează, exclamă : ah, ce frumoase-s peisajele astea care fug în trecut ! Ce mai ţintă şi asta — în urmă, tot mai în urmă !

Ivan Mîș... Face broșe pentru fete, mîzgălește și el conștiincios cîte-o pînză pe șevalet...

Numai Viaceslav știe — sau cel puțin face impresia c-ar ști — unde se află ascunsă comoara. Ce-ar fi dacă el, Feodor, s-ar uita neîncetat la Viaceslav cum lucrează și s-ar ține pas cu pas de el, supus, ca umbra și-ar deveni un *alter ego* al lui Viaceslav ? Viaceslav cu siguranță c-o să dea de comoară și poate n-o să ia totul, o să mai lase ceva. Lamentabil calcul ! Arta nu ia în seamă umbrele, copiile, epigonii, discipolii care n-au alt merit decît acela de a fi discipoli. Caută-ți singur tu comoara...

Stătea lungit pe pat, cu ochii în plafon, se gîndea...

În atelier, de-a doua zi începînd, stătu ore-ntregi în picioare la spatele lui Viaceslav admirîndu-i tușa dezinvoltă, care parcă de fiecare dată absorbea o parte din spațiul plastic — cu fiecare trăsătură de penel Viaceslav ori scotea mai în față o bucățică de pînză pe care o picta, ori o împingea îndărăt, în atmosfera generală a tabloului.

Odată așezat în fața șevaletului, Viaceslav se schimba, ai fi zis că-i într-o ureche, bodogănea ceva de neînțeles, discutînd cu el însuși, arunca într-una spre model priviri hămesite, amesteca febril culorile pe paletă, se-ndepărta puțin, își privea crîncen tabloul, se strîmba. Aproape totdeauna, după două ore, la terminarea lucrului în atelier, Viaceslav Cernîșov era obosit, tăcut, i se-ncercănau ochii. După cîteva minute de moleșeală se-nviora, începea să pălăvrăgească.

Influențat de felul de a picta al lui Viaceslav, Feodor acum modela și el cu sîrguință — să se bombeze exact pîntecele samovarului, să nu iasă în prim plan ceașca aceea de ceai, care trebuie să creeze mereu impresia că e mai în fund, să se simtă bine spațiul aerat dintre ea și ulciorul de lut din planul doi. Și parcă reușea, numai că tușele lui nu erau tot atît de viguroase și de precise ca ale lui Viaceslav — aveau ceva cețos, moale parcă. La început, imediat după ce atacaseră noul subiect, Feodor remarcase cîteva amănunte care făceau „să-i lase gura apă" — ulciorul de argilă, alături de rotunjimile metalice ale samovarului, sau contrastul dintre albastrul ceștii de porțelan, netedă, și pînza grosolană a feței de

masă. Şi trăsese nădejde că, ajungînd la ele, o să se poată „înfrupta", dar teama — o teamă continuă, ca şi cum l-ar fi pîndit primejdia de a pierde forma ansamblului — îl făcuse să uite totul. Termină tabloul fără să se „înfrupte".

După asta, trecu pe lîngă el Valentin Veniaminovici şi-i spuse :

— La sfîrşitul cursului care urmează acum, vino la mine. Avem de discutat ceva în patru ochi.

Imediat ce se auzi soneria, anunţînd sfîrşitul orei de curs care avea loc în altă sală, Feodor se repezi în atelier.

Valentin Veniaminovici îl aştepta aşezat picior peste picior în faţa şevaletului la care lucrase Feodor. Jos, rezemată de şevalet, se afla cealaltă natură moartă a lui Feodor, prima lui lucrare în institut — sticla de bere şi lămîile.

— Şezi, îl pofti Valentin Veniaminovici.

Tăcură amîndoi mult timp, uitîndu-se la cele două tablouri. Primul, sticla şi lămîile, hotărît că nu-i de loc rău, cu toate că lasă de dorit ca formă — insuficientă modelare a obiectelor, neaerat, lipsă de relief, îţi sar în ochi tuşele tăioase ale efectelor de lumină. De atunci şi pînă acum Feodor în orice caz a făcut progrese, dar tot mai are de învăţat...

— Ei, vezi ? îl întrebă Valentin Veniaminovici.

— Ce să văd ?

— La ce-ai renunţat. Nu mai poţi dormi din cauza succeselor lui Cernîşov. Îl maimuţăreşti, Matiorin !

— Cernîşov are mai multă experienţă decît mine. Învăţ de la el.

— Desigur. Dar nu uita că şi tu eşti tu.

— Nu înţeleg.

— Uită-te cum ai realizat partea asta de jos a primului tablou... Cum ai opus culoarea lămîilor culorii sticlei... Precizia nuanţei ?... Nu numai. Mai este ceva. Mai este şi o doză de poezie...

Profesorul se referea la acea părticică din pînză unde verdele aruncat de Feodor devenise exact culoarea lămîii coapte.

— Pe cînd aici... Şi-i făcu semn spre celălalt tablou : culorile sînt, toate, aproximative... Conturul, forma sînt

mai mult sau mai puțin bine urmărite, dar plasticitatea, culoarea — unde-s ? Asta-i vopsire.

Feodor tăcea.

— Te roade invidia și de aceea te constrîngi singur să pari altfel de cum ești. Rezultatul — iată-l : nici în car, nici în căruță.

— Cît o să mai țină modelul ăsta ? întrebă Feodor.

— Poimîine vine altul la rînd.

— Poimîine... N-am cînd face din nou tabloul.

— Nici nu mă gîndesc să-ți cer asta. Am vrut numai să-ți atrag atenția.

După ce Lavrov ieși din atelier, Feodor își privi încă mult timp lucrările. Sticla de bere, lămîile... Dacă iei lămîile, restul e un tablou șters, dacă pui palma, să nu se vadă partea de sus a sticlei, în locul lămîilor apare o pată verzuie care nu spune nimic, dar împreună — sticlă și lămîi — totul realizează într-adevăr parfumul și prospețimea lămîilor.

Peste două zile avură un model nou.

Iarăși se urcă pe estradă cineva — un bărbat cu fața gălbuie și umerii obrajilor foarte pronunțați ; era îmbrăcat în negru — pieptul cămășii, alb — manșete albe, mult scoase din mîneci. Alb, negru, galben-închis, peretele în spatele modelului — fundal luminat puternic.

16

Primi două scrisori de-acasă în același timp. Amîndouă fuseseră scrise în aceeași zi și, în aceeași zi, puse la cutie ; sosiseră la Moscova cu același tren. Una de la Savva Ilici, cealaltă de la părinți.

Savva Ilici avea un scris mărunt, des, cu literele parcă lipite una de cealaltă și ștersături, ici-colo, foarte conștiincioase :

„Dragul meu Fedea !

De-o viață-ntreagă așteptam ziua aceasta. O așteptam de mult și iat-o că la bătrînețe mi-a sosit și mi-a adus lumină. Pentru prima oară în viața mea mi-au lăudat și mie operele, în mod serios, niște oameni serioși. Nu mă

rușinez să-ți mărturisesc : am plîns. M-am uitat la tabloul pe spatele căruia am citit acele cîteva rînduri atît de prețioase pentru mine, și nu mi-am putut înfrîna lacrimile. Vreau să-l înrămez, o să-l așez pe perete, în camera mea, în locul cel mai luminos. El va fi unitatea mea de măsură pentru tot ce am lucrat și pentru ceea ce voi mai lucra : voi compara mereu cu el oricare din tablourile mele.

Știi vorba „o nenorocire nu vine niciodată singură". Ei, bine, eu încep să constat că fericirile, cînd vin, vin de-asemeni mai multe odată, grămadă. Mai întîi : *am terminat cu școala, nu mai sînt profesor !* Mă știi : niciodată nu mi-a făcut prea mare plăcere meseria aceasta. Mă duceam la ore ca la un supliciu. Cînd mă sculam dimineața știind că iarăși o să trebuiască să fiu în mijlocul elevilor într-o clasă sau în alta și că ei, ca totdeauna la orele mele, au să-mi sară-n cap — mă apuca jalea. N-aveam cui mă plînge, pentru că numai eu eram vinovat de tot ceea ce mi se întîmpla. Directorul și ceilalți profesori, dacă le spuneam ce-mi fac școlarii în clasă, mă țineau de rău tot pe mine : nu știi să te impui, nu ești în stare să-ți atragi simpatia clasei. Nu că nu mă iubeau copiii, dar nu mă luau în seamă. De-acum n-o să mai trebuiască să mă duc la școală. Dar nu numai atît... *Voi primi pensie !* Natural, e-o pensie mică, dar oricum — o să am din ce trăi. Banii nu-s nimic în comparație cu libertatea. Îți dai seama ? Libertate desăvîrșită ! Mă voi putea consacra exclusiv artei, îi voi consacra artei orice clipă din viața mea. S-ar putea spune deci că e destul, pentru că soarta acum, pe cît se pare, mă răsfață, mă copleșește cu darurile ei ; și totuși — nu ! Încă nu-i totul...

Întrucît pensia pe care o voi primi va fi foarte modestă, și mi-ar fi greu să continui a-mi duce viața în această comună de pe rețeaua căii ferate, am hotărît — așa cum mi-a venit într-o noapte acest gînd fericit ! — să mă mut într-un sat mai mic. Și-atunci mi-am găsit un colțișor în vecinătatea casei tatălui tău sau, ca să zic așa, am luat în arendă o jumătate din izba unei bătrîne pe care o cunoști : Marfida. E o femeie în vîrstă, fără nimeni pe lume, și nu-i mai vine nici ei să stea singură

cuc. Mătușa Marfida are, în spatele izbei, o grădină ; eu am pensie și sînt încă în puteri, o să mă ocup de grădină. După cum vezi, avem interes, și ea, și eu.

Probabil că tu, dragă Fedea, te miri : ce l-a apucat pe moșul ăsta de se bucură așa ? Mare scofală, grădina, un colțișor de sat în care să se retragă, cineva care să-i facă de mîncare în fiecare zi, trai tihnit... Dar nu-i chiar așa. Pentru mine ungherul pe care-o să-l am la dispoziție în izba mătușii Marfida înseamnă realizarea unui vechi și mare vis al meu. Cred că mai ții minte : îți spuneam odată, demult-demult, cît doream eu să am o casă la țară, înconjurată de cîmp și lunci, o casă pe malul unui rîu, pentru ca, uitîndu-mă pe fereastră, să văd frumusețea soarelui într-amurg și să mă scol dis-de-dimineață, cu noaptea-n cap, ca să plec la lucru cu uneltele mele de pictor... Ți-aduci aminte ?... Și scuturam din cap neîncrezător, recunosc, fiindcă îmi ziceam : da de unde ! Asta n-o să se realizeze niciodată, o să mor și dorința mea tot vis o să rămînă. Cînd colo... N-are nici o importanță că nu-i casa mea, că-i izba mătușii Marfida. Ce, trebuie numai-decît să fie casa mea, proprietatea mea ? Am disprețuit totdeauna din adîncul inimii proprietarii. Important este că o să am unde locui, jur împrejur vor fi cîmpul și luncile, o să pot vedea rîul prin fereastră, o să pot contempla în voie apusurile de soare, și voi avea la dispoziție mult timp liber, foarte mult, ba încă, dacă mă scol mai devreme și mă culc mai tîrziu, o să am și mai mult timp pentru pictură. Ce-mi mai trebuie altceva, ca să fiu fericit ? Bătrînul tău prieten Savva Ilici a devenit pictor de profesie ! E de necrezut ! Nu-mi mai pot veni în fire ! Merg pe stradă, mă uit la trecători și mă minunez : de ce nu mă invidiază toată lumea asta, de ce nu remarcă nimeni cît sînt de fericit ? Ah, lume-lume ! Nici cînd mi-era greu, și nici acum, cînd mă simt fericit, oamenilor nu le pasă de mine. Și nici nu-și dau seama că tocmai asta, nepăsarea, indiferența, e marea lor nefericire. Îi lasă indiferenți un apus de soare, îi lasă indiferenți frumusețea curcubeului ivit din zare-n zare după o ploaie, cu indiferență privesc lumina din frunzișul unui crîng de mesteceni toamna, sînt indiferenți unul față de celălalt, trec zadarnic pe lîngă ei jumătate sau și mai

mult din bucuriile vieții omenești, și multora dintre ei le e urît și lor cum trăiesc, și mulți, la noi, beau numai ca să-și înece urîtul acesta. Mi-e milă de ei, mi-e și rușine în fața lor că sînt atît de fericit. Poate fiindcă nu-s deprins să mă simt fericit. Cum s-ar zice : sătulul nu crede flămîndului.

Și peste toate acestea, deodată, picînd parcă din cer — scrisoarea ta, cu aprecieri elogioase la adresa lucrărilor mele ! Chiar mi-e și frică să mă gîndesc — atît de multe bucurii una după alta ? Și toate — numai mie, numai pentru mine ! Ca vara, după o vreme frumoasă și caldă, parcă mă aștept să înceapă furtuna. Mi-e teamă, deși știu bine că n-am de ce mă teme. Cine să-mi răpească ceea ce, în sfîrșit, a devenit un bun al meu — pensioara, colțișorul tihnit în care vreau să-mi adăpostesc bătrînețea, izba mătușii Marfida, apusurile de soare, curcubeul... Cine să mi le răpească ? N-are cine.

Îți urez succes, din toată inima ! Și sînt sigur c-o să-l ai. O dată ce colegilor tăi le-au plăcut lucrările mele, înseamnă că ale tale îi entuziasmează.

Transmite din partea mea salutări și multe mulțumiri lui Viaceslav (nu-i cunosc numele după tată — nu mi-ai scris) Cernîșov. Ce plăcut trebuie să fie să-ți duci viața în mijlocul unor oameni inteligenți, culți și care înțeleg arta tot atît de adînc ca și tine ! Mă simt fericit, tu trebuie să fii de zece ori pe-atît. De-ar fi posibil, m-aș vîrî pe mine însumi în plicul acesta ca să sosesc în zbor la voi și, măcar un minut, un singur minut, să mă aflu acolo printre pictori, să discut cu ei. Mi-e tare dor de tine, Feodor ! Te sărut...".

Urma semnătura pe care Feodor o știa bine din toate acuarelele fostului său profesor : numele și o măreață parafă continuu perfecționată în cursul anilor.

Dedesubt, un emfatic : „post scriptum" și iarăși fraze cu literele înghesuite una-n alta :

„Îmi pare rău că taică-tău nu prea mă are la stomac. Într-un rînd mi-a spus : «Floarea, dacă nu leagă rod, nu-i bună de nimic». Adică, după părerea lui, eu sînt un om de nimic. Am mai auzit asta de multe ori. N-ai idee de cîte ori mi-a mai fost dat s-o aud...

Să n-o iei drept lăudăroşenie : i-am arătat lui taică-tău scrisoarea ta şi peisajul cu curcubeul pe care Cernîşov a scris cîteva cuvinte şi s-a iscălit..."

Pe cealaltă scrisoare, scrisul tatei : litere mari, rotunde, prea puţin legate între ele, fiecare literă — de capul ei, apărîndu-şi cu dîrzenie autonomia.

„Să trăieşti, Feodor !

Maică-ta ţi se-nchină cu sănătate şi eu la fel. M-am întîlnit zilele trecute cu Paşka Graciov, dacă-l mai ţii minte. Care-a-nvăţat cu tine la şcoală. Mi-a spus să-ţi scriu salutări din partea lui. Şi tot aşa îţi trimite salutări mătuşă-ta Maria şi soră-ta Grunia. De la Daşka şi de la Nastia încă n-am primit poştă. Află că Paşka Graciov lucrează la cooperativa de consum agricol, deoarece şi-a pierdut un picior pe front aşa încît acum umblă în cîrji.

Aici, în sat la noi, treaba merge prost. Secara, optzeci de hectare, stă pe cîmp neridicată pînă-n ziua de azi, şi mîine-poimîine dă zăpada. Nici ovăzul nu l-am putut ridica şi nici orzul, putrezesc pe cîmp, n-avem suficiente braţe de muncă. Trăgeam toţi nădejde că, dacă se isprăveşte războiul, se-ntorc oamenii în sat şi n-or mai lucra la cîmp numai femeile. De-ntors s-au mai întors cîte unii, dar n-au prea rămas să stea în sat să lucreze. Aşa că, fă socoteală, în toată Matiora, azi, nu-s decît doi bărbaţi — eu şi Alexei Opionkin, care amîndoi mergem pe şaptezeci de ani.

Să ştii, Feodor, eu m-am gîndit temeinic la cele ce-am discutat mai înainte de plecarea ta. Şi-am ajuns la încheierea că n-ai dreptate. Picturile care le faci tu or fi avînd trebuinţă de ele niscaiva cucoane de la oraş care, s-a făcut, nu s-a făcut recoltă, nu duc dorul pîinii. Da grosul lumii trebuie să aibă mai întîi ce mînca, altminteri pe stomacul gol numai de admirat picturi nu-i arde. Că picturile fac ele mai frumoasă viaţa omului, da viaţa omului se ţine cu pîine, nu cu picturi. Şi pîine de unde să se facă, dacă flăcăii buni de muncă, ca tine, pleacă pe alte meleaguri să-şi caute acolo mulţumirea cu un trai mai uşor. Iartă că-ţi spun aşa, de la obraz. Nu ţi le-aş spune, dacă te-aş fi văzut om de nimic. Dar m-am uitat bine şi mi-am dat seama că nu-i aşa, nu eşti un om

de nimic, ai un jind al tău în suflet şi-un neastîmpăr. Dară află că neastîmpărul acela al sufletului nici el nu-i bun, e cu primejdie. Ai grijă să nu dai greş cum a dat tatăl tău. Care vede acum că şi-a trăit traiul şi cu ce s-a ales ? Mai nimic.

Într-o singură privinţă ai dreptate — nădăjduiesc că ţii minte ce-am discutat noi atunci, noaptea, în şopron. Că omul, cît trăieşte, dacă-i pasă numai de el, îl ia urîtul. Dar mă tem că şi tu singur, cu vorbele tale, te osîndeşti. Încă o dată-ţi spun : iartă, poate te-am jignit fără să vreau. Nu voiam să-ţi tăinuiesc gîndurile mele — te socotesc om dintr-o bucată.

Pînă-n clipa de faţă noi sîntem bine sănătoşi, ceea ce-ţi dorim şi ţie.

Tatăl tău,
Vasili Matiorin

Mă roagă maică-ta să te-ntreb : să-ţi trimită pîslarii ? Dacă ai nevoie de ei, le pun piele jur împrejur la căpute, să-i poţi purta şi pe ger uscat şi cînd se moaie zăpada."

Dedesubt, un scris anapoda, foarte stîngaci :

„Nu lua seamă ce-a scris el, cai verzi pe pereţi. Şi în toată ziua, Fedinka, eu mă gîndesc la tine,

Matiorina Anna."

Fără să-şi scoată bluza, Feodor se lungi pe pat, fumă ; aprindea ţigară după ţigară. Îi dăduse lui Viaceslav să citească şi el scrisorile ; Viaceslav Cernîşov le citea, încruntînd fruntea, atent, şi după ce o termină pe-a lui Savva Ilici, spuse dînd-o deoparte :

— Ei, da... Tragedianul tău de provincie în exerciţiul funcţiunii — el rîde fericit şi mie-mi vine a plînge cînd îl aud.

— Fiecare cu soarta lui, replică Feodor, posomorît. Nu-l compătimi, că-i spulberi fericirea.

— Ba-l compătimesc şi sînt gata să prind drag de omul ăsta.

Feodor se ridică, se aşeză pe marginea patului :

— Şi mie mi-e drag. Dar uite că tatăl meu are dreptate : nişte tablouaşe, acolo, pentru asta trăiesc ? E chiar crimă, o viaţă de om irosită aşa, de florile mărului !

— Mușcă-ți limba !... Ori mai bine nu — las-o-ntreagă să-ți poți spune singur, cu glas tare, de cîteva ori pe zi : voi deveni pictor și pentru asta să-i fiu recunoscător tragedianului din satul Matiora.

— Chiar așa-i : voi deveni !... Și dacă nu ? Dacă voi ajunge și eu un Savva Ilici nu al Matiorei, fie ! — al Moscovei... Adică un ins bun de nimic ?

— Cum vine asta ? Fii mai explicit.

— Simplu ca bună ziua. Azi sînt un student de mîna treia și-o să rămîn de mîna treia pînă cînd voi absolvi institutul. După aceea, vine o selecție mai riguroasă, o să trebuiască să mă măsor cu talente mult mai puternice decît la institut... Și-atunci, o să devin un pictor, în cazul cel mai fericit, de mîna a zecea — mediocritate patentă. Pentru asta, mai întîi să termin institutul, să-mi agonisesc o brumă de cultură artistică, deci să n-am privilegiul sfintei ignoranțe pe toată viața, ca Savva Ilici. Va să zică să mă acresc, să devin invidios, să trebuiască să-mi apăr din răsputeri locul pe care l-aș ocupa printre cei talentați... Îți dai seama ? Să lupți împotriva celor ce *au* talent ! Închipuie-ți un Savva Ilici care nu s-ar fi resemnat și n-ar fi de loc blajin — un Savva Ilici războinic, înrăit, convins că nu-l înțelege nimeni și că de-aceea i se pune căluș.

— Ție n-o să ți se întîmple așa ceva.

— De ce ?... Te rog, nu mă consola asigurîndu-mă că am talent. Nu mi te-nfățișa, te rog, în ipostaza shakespearianului smintit care insuflă omenirii un vis de aur.

— Nu. Ție n-o să ți se-ntîmple ceea ce spui. Nu-i vorba dacă ești talentat sau nu. Tu chiar de pe acum ai un mare neastîmpăr interior. Asta-nseamnă că-ți poți evalua forțele lucid, obiectiv. Și mai înseamnă : plămada ta e de om cu adevărat...

— Perfect. M-ai liniștit. Netalentat, dar conștiincios, o inofensivă floare stearpă — trăiască cei sărăcuți cu duhul ! Numai că eu nu vreau așa, Vece ! Tu ai făcut războiul pe front ca și mine, știi ce-nseamnă să stai acolo ochi în ochi cu moartea. Prea mult timp mi-am văzut-o pe-atunci clipă de clipă, nu pot să nu țin azi la viață, nu pot să nu prețuiesc viața. De cinci ori mi-au găurit gloanțele poala mantalei — am avut noroc, nu

m-au atins. Puteam să mor în zăpadă, pe cîmp, după ce fusesem rănit lîngă Voroponovo, dar am fost găsit și salvat — am avut noroc. O dată un proiectil a nimerit drept în adăpostul nostru, i-a făcut zob pe toți cei dinăuntru, și eu tocmai atunci plecasem spre bucătărie — am avut noroc. Și după ce mi-am riscat viața de-atîtea ori scăpînd de fiecare dată ca prin urechile acului, acum să trăiesc zadarnic, inutil? Să devin un om inofensiv, și-atîta tot? Dar pentru ce?... Brațele mi-s zdravene — ia uite colea! Ce, crezi că nu mai pot merge la arat? Ba pot foarte bine! Tata îmi scrie că n-au destule brațe de muncă, putrezește grîul pe cîmp, dar noi doi primim cartele, ce ne pasă! Are dreptate tată-meu să-l dispreţuiască pe Savva Ilici. Are dreptate cînd îmi face reproșuri!

— Și-atunci? întrebă Viaceslav, devenind dintr-o dată foarte serios.

— Na-ți-o bună!... Asta voiam să te întreb eu pe tine.

— Renunță la studii, Fedka. Retrage-te din institut.

Feodor se uită țintă la Cernîșov; Cernîșov continuă cu același aer serios și, ai fi zis, impasibil:

— Riscă. Dă-l la mama naibii de institut... Rămîne aici Ivan Mîș.

— Mîș nu-i un exemplu pentru mine.

— Sigur. Retrage-te din institut. Țara va avea la dispoziție o pereche de brațe de muncă în plus.

— Tot e ceva.

— Țăran poate deveni oricine, pe cînd artist...

— Dar trebuie să fie cineva și țăran. Întrucît sînt eu mai puțin indicat pentru asta?

— Ce să facem, talente întîlnim mai rar decît brațe vînjoase. Și nu mai boldi ochii la mine așa! Nu-ți imagina că m-aș fi molipsit și eu de rușinosul dispreț față de munca oamenilor din mulțime, netalentați. Tocmai oamenii aceștia din mulțime au nevoie de cei talentați. Nu există talent în sine, talent de dragul talentului, așa cum ar fi absurd să are cîmpul cineva numai de drag să realizeze procesul aratului în sine.

— Dac-aș fi sigur că am talent...

— A, dorești să devii negreșit aur, ți-e frică să fii minereu, fiindcă minereul cuprinde și mult steril. N-ai

ce-i face, nu toți devin genii, unii trebuie să constituie sterilul. Fără steril, nu obții aur.

— Dar eu nu admit să constitui sterilul. Nu vreau, și gata !

— Original mai ești ! Crezi că alții vor ? Cine să vrea ? Eu ? Ivan Miș ? Liova Slobodko ? Toți speră să devină aur curat. Și tu la fel, și de-aceea n-o să te retragi din institut, nici nu te gîndi — numai că te-ai maturizat întrucîtva și au început să te atragă speculațiile filozofice, o caracteristică a intelectualismului.

— Mai ales că și am în sînge intelectualismul...

— Nu-i nimic. Toți cei ce-au fost țărani pînă mai ieri, imediat ce devin intelectuali, cu altele mai puțin, dar cu filozofarea se deprind repede. A remarcat asta și Cehov, pe vremea lui. Hai, retrage-te din institut... De ce taci ?

— Du-te naibii ! mormăi Feodor trîntindu-se îndărăt pe pat.

Lîngă el, pe noptieră, cele două scrisori, plicurile desfăcute. Între capul lui răsturnat pe pernă și plafon — un nor des de fum de tutun ; în altă parte a camerei, vocea lui Cernîșov, puternică, voioasă, plină de încredere și mulțumire că, orice întorsături ar lua viitorul, totul e-n regulă, e bine.

— Mă gîndesc la tragedianul tău de provincie, acest Savva Ilici, spuse Cernîșov. Da, el e un om neînzestrat... Și totuși stimez rolul pe care-l joacă în artă, deși — incontestabil — nu are talent. Stimez aspirația lui spre artă. Să aspiri spre ceea ce vezi că-i lasă indiferenți pe toți cei din jurul tău... Întreaga viață să ți-o consacri acestei aspirații, fără să dai importanță ironiilor, disprețului cu care te împroașcă ei — orice-ai spune, e un eroism. Mă, țărane meditativ, ascultă ici : îți dai seama ce reprezintă pentru tine și pentru mine un Savva Ilici ? Dacă vom deveni cîndva pictori de oarecare valoare, apoi să știi că oamenii de soiul acestui admirabil tragedian al tău de provincie, oamenii de soiul lui Savva Ilici vor fi avangarda noastră. La Matiora, de pildă, cel ce va urmări cu atenție opera noastră va fi, în primul rînd, el. El va fi primul care să facă propagandă pentru noi. Norocul umanității că are în mijlocul ei și fanatici de-ăștia —

ei sînt cei ce deschid drum artei, fără să-i intimideze indiferența și inerția generală... Hei, meditativule, vrei să-ți dau o veste bună ? Mi s-au restituit niște gologani — fără glumă : două sute. Scoală ! Hai cu mine să bem un păhăruț în sănătatea lui Savva Ilici al tău — toarcă-și nestingherit, pînă la sfîrșitul vieții, visul lui de aur și-i urez din inimă să nu-i deschidă nimeni ochii ca să-l facă să vadă adevărul care-i atît de amar... Eee, dar mult o să te mai rog ? Ascultă comanda la mine : drepți !

— N-am chef de băut. Aș hali ceva.

— O fi, însă asta-nseamnă lux, amice. Pentru băutură, de bine de rău, mi-ajung banii. În ce privește haleala, nu-ți fă iluzii, doar o gustărică modestă, și-atît ! Hai, urnește-te !

Dacă lumea nu poate găsi
Drumul spre sfintul adevăr...

Înălțîndu-și gulerele paltoanelor, ieșiră amîndoi în stradă. Caldarîmul, ud. Ploua încet, mocnit, melancolic. Ploaia asta melancolică și sărăcăcioasă, care peste cîteva zile avea să se transforme în ninsoare, umezește și strică grînele rămase pe cîmp la Matiora.

17

Viața în timpul războiului înseamnă ură față de prezent, înseamnă să dorești și să iubești din adîncul sufletului, cu toată ființa ta, ziua de mîine — înseamnă să crezi în viitor ca în împărăția cerurilor. În timpul războiului, pînă și cei mai nevolnici dintre bătrîni se consolau spunînd : „Cînd o să fie pace..." și spuneau asta cu naivitatea, cu încrederea cu care spun copiii : „Cînd o să fiu mare..." O să vină ea, pacea, odată și-odată, și-atunci o să fie fericirea pe pămînt.

În cele din urmă pacea și-a făcut apariția — cu sacoșe în care nu prea aveai ce pune, cu supe de mei subțiri-subțiri, leșinate, așa cum se dădeau pe bon la cantina întreprinderii, cu boarfe de tot neamul înșirate pe tarabele din talciocuri, unde găseai de cumpărat orice, pantaloni de cizmă uzați, de la vreun fost militar, palton

de postav bun ultima modă — tot ce voiai. Venise pacea, trenurile circulau ticsite de zilieri care se întovărășiseră ca să fie angajați, toată echipa, și la reconstruirea Kievului devenit o ruină, dar și în Siberia unde, în tot cursul războiului, nu se auzise șuierînd nici un proiectil. Țara, împînzită de schele, iar prin sate vedeai multe izbe goale, cu ușile și ferestrele bătute-n scînduri. Venise pacea, dar oamenii, ca și mai înainte, își puneau nădejdea în viitor.

Iată și a 28-a aniversare a Marii Revoluții din Octombrie.

O dimineață mohorîtă ; dar nu ploua. Studenții Institutului de arte plastice se adunaseră în fața școlii lor, așteptau încolonați, gata să plece la demonstrație. În văzduh, deasupra capetelor tuturor celor din coloană, se legănau portrete, drapele, placarde, buchete de flori de hîrtie cu petalele de-un colorit dulce, primăvăratic.

Feodor era cu vechea lui manta de pe front și cu vechea-i căciulă cu clape, în fruntea căciulii încă se mai distingea locul unde fusese, pînă la demobilizare, insigna militară — steluța roșie în cinci colțuri ; în schimb cizmele, indiferent că tocurile tot scîlciate le rămaseseră, străluceau de-ți luau ochii, lună, și le făcuse Feodor. La Viaceslav ți-era mai mare dragul să te uiți : pălărie de culoare închisă, palton bun de velur. Liova Drept-credinciosul era ca totdeauna : bocanci, o hăinuță jerpelită, drept guler o blăniță de miel năpîrlită, prinsă la gît într-un nasture, i se ivise în vîrful nasului, timid, un strop străveziu, iar el, Liova, bătea pe loc din picioare, perorînd :

— Ritualurile la noi sînt încă insuficiente, avem prea puține zile festive în viața noastră. Pe vremuri, în afară de Crăciun și Paști, mai erau Rusaliile, Cîșlegile, fiecare sat își avea hramul lui...

Pe Ivan Mîș Fără Semn Moale toți îl știuseră pînă atunci că poartă, ca și Feodor, o ponosită manta militară — nimeni nu-l văzuse cu altceva. În dimineața aceea de sărbătoare însă, el scosese la iveală din adîncurile voluminosului său geamantan o impunătoare haină de piele, maro, care foșnea și scîrțîia, de-o auzeai de la doi metri. Ivan acum parcă era mai înalt decît ceilalți și, uitîndu-se de sus la cei din jurul lui, avea totuși o privire cumse-

cade, binevoitoare, de Gulliver printre liliputani. Nici măcar Liova Drept-credinciosul nu-l mai luă peste picior — Liova își găsise momentan altă ocupație, preamărea zilele de Cîșlegi și Rusaliile.

Moscova e-n fierbere. Străzile, neîncăpătoare. Ca niște tunete răsună pretutindeni în oraș difuzoarele aparatelor de radio, iar pe străzi, în timp ce deasupra, în aer, o mulțime de glasuri de tot felul își încrucișează cîntecele într-una — pe străzi curge încet un nesfîrșit șuvoi de oameni, maiestoasă revărsare de ape omenești; numai într-o asemenea zi de sărbătoare îți poți da seama cu adevărat că orașul acesta e un gigant, are colosal de mulți locuitori.

Radioul te năucește lansînd asurzitor lozincă după lozincă, văzduhul se cutremură și urlă cînd trec avioanele pe deasupra acoperișurilor în zbor razant și peste tot, pe străzi, steaguri, steaguri, steaguri, portrete, portrete, portrete... Mai frecvent decît oricare altul e portretul unui bărbat cu mustăți stufoase, epoleți și decorații — generalisimul Stalin! Cîntecele și radioul îi preaslăvesc numele, avioanele în zbor iau necontenit formația care înscrie pe cer șase litere — STALIN, milioane de oameni îngrămădiți unul în celălalt se-ndreaptă șuvoi pe străzi spre locul din centru, unde se află el. Șuvoi după șuvoi, din toate colțurile uriașului oraș și străbătînd întreg orașul, staționînd deseori din cauza îmbulzelii și cu toate acestea înaintînd mereu, coloanele se apropie tot mai mult, tot mai mult de Piața Roșie. Se transmite cu febrilitate și la radio și din gură-n gură: „E la tribună, n-a plecat, e tot la tribună...“ Mulțimea nu-l poate vedea la față decît numai în zi de mare sărbătoare, altfel nimeni n-are cum ajunge la el. Nu pierde, muritorule, prilejul de a te simți fericit, fă tot ce poți ca să izbutești să vezi cu ochii tăi, vie, nemurirea!

Feodor se deprinsese să asocieze numele lui Stalin cu orice considera că e bine. Ca și ceilalți, acum sorbea amănuntele comunicate prin megafon și se-ntreba neliniștit: e tot la tribună sau a plecat? O să am norocul să-l văd sau nu? Ba da, stă, e tot la tribună, încă n-a plecat...

Cam firavă, strînsă ca-n menghine între alte coloane, cea a studenţilor Institutului de arte plastice pătrunse după o vreme în Piaţa Manejului. Nu vezi decît capete oriîncotro priveşti — solul, sub picioare, vibrează intens, pare gata să pornească şi el. Puhoiul de omenire se rostogoleşte înspre fanfară, înspre neîncetata canonadă a uralelor. E un cer de toamnă jilav, un cer noros, cenuşiu — stau aţintite asupra lui masivele turnuri crescute parcă din trupul zidurilor Kremlinului. O mare de capete şi steaguri şi portrete şi placarde şi diagrame împresoară Muzeul istoric, clădirea aceasta cu faţa înnegrită de trecerea vremurilor.

— Mi se pare că avem baftă, spuse Viaceslav Cernîşov, o să trecem chiar prin faţa tribunelor.

— Urrraaa !... Se-aud tunînd uralele în capul coloanei, foarte aproape.

Prin desişul steagurilor roşii, al placardelor şi portretelor care se leagănă fără odihnă, cresc nalte în cer cupolele catedralei Vasili Blajennîi.

Pe Feodor îl duce mulţimea înainte. Feodor nu vede nimic, dar a şi început să fluture mîinile în aer şi strigă „ura" în neştire, electrizat de o bucurie subită :

— Urra ! Trăiască marele Stalin ! Marele Stalin — trăiască ! Urrraaa !

El e tot acolo, la tribună — n-a plecat... Mare călăuz şi învăţător, prietenul cel mai bun al feroviarilor şi al laminoriştilor, al constructorilor şi al energeticienilor, al savanţilor şi al truditorilor pămîntului, al copiilor şi al sportivilor, inspiratorul tuturor victoriilor, stindardul epocii noastre, gloria epocii noastre — venim, venim spre tine !

— Urr-ra ! Trăiască marele Stalin ! Marele Stalin — trăiască ! Urrr-ra !

Alături de turnurile acestea cu înfăţişare năprasnică, alături de zidurile lor care se înalţă pieziş, greoaie, aţintind cerul, alături de întreg monumentul acesta enorm, impozant, scăldat în lumina austeră a vechimii lui istorice — Mausoleul, cu granitul ud de ploaie, lustruit, lucios, părea neînsemnat.

În jurul lui — continuă agitaţie, frenezie, fast neînfrînat, neînfrînată glorificare, în timp ce el, Mausoleul,

își păstrează mai departe aspectul simplu, firesc, modest, de parcă în granitul din care-i durat a trecut felul de a fi al celui ce-și odihnește aici corpul neînsufleţit.

La tribună, figuri binecunoscute din portretele mereu întîlnite peste tot... Și drept în mijloc, la centru — el ! N-a plecat nicăieri, a rămas la tribună — și jos, zbuciumata mare de oameni din piață, îi este adînc recunoscătoare pentru asta, se înalță pînă la cer un urlet de bucurie triumfală.

Cel mai slăvit, cel mai mare din toți oamenii cîți sînt pe lume ! Lui îi datorează atîtea și atîtea popoare ceea ce au reușit ele să realizeze. El știe totul, are totdeauna dreptate, vai de cel ce-i pune la îndoială înțelepciunea, genialitatea !

Purta acum vestita lui manta ostășească, fără decoraţii, fără podoabe — o simplă manta militară cu epoleți de generalisim. Obișnuit să ți-l imaginezi înalt, spătos, constaţi că nu, e scund, e ca un piron înfipt prea adînc în dușumeaua tribunei. Omul acesta salută mulțimea, înălțînd mîna cu un gest moale de uncheș binevoitor. I se răspunde cu un chiot cumplit care spintecă cerul...

Și deodată se-ntîmplă ceva ce nu fusese prevăzut în ceremonial... Ieșind din coloană, repezindu-se în fugă spre tribună, o femeie voluminoasă — una cu paltonul verde și pălărie roșu-închis — îl dădu cu de-a sila în lături pe soldatul din fața ei ; soldatul pînă atunci stătuse neclintit formînd cordon, împreună cu alții, în marginea năvalnicului fluviu de omenire. Pălăria roșie se duse de-a dura pe caldarîm și femeia, cu capul gol, ciufulită, congestionată, agitîndu-și în aer pumnii roșii de frig, țopăi strigînd din răsputeri, răgușită :

— Sta-lin ! Îl văd ! Îl văd pe Stalin ! Trăiască scumpul nostru Salin ! Trăiască dragul nostru... !

Stalin înalță iarăși mîna, cu gestul lui moale de uncheș binevoitor.

Încă vreo cîțiva pași și gata, s-a terminat manifestaţia. Coloanele mai rămaseră întregi pînă în dreptul catedralei Vasili Blajennîi apoi, înainte să ajungă la splai, se dezlînară, se răvășiră, se destrămară cu totul...

Apucară toţi pe splai, fără grabă : Feodor, Viaceslav şi Drept-credinciosul. Ducînd în cîrcă un mare portret al lui Stalin, Mîş se plîngea că uite, l-au încărcat numai pe el din tot grupul şi că o să trebuiască să care îndărăt portretul ăsta greu acum, cînd străzile-s aglomerate de coloanele demonstranţilor... Şi rămase tot mai în urmă...

Ceilalţi trei îşi continuară drumul, tăcuţi. Încă nu-şi reveniseră, îi urmărea amintirea exploziei de entuziasm a demonstranţilor, resimţeau mereu impresia pe care le-o făcuse omul acela scund care purta o simplă manta militară şi saluta înălţînd mîna la şapcă încet, cu un gest bătrînesc, vlăguit.

Îşi amintiră şi unele întîmplări care aveau cumva legătură cu numele acelui om.

Prin preajma Kievului, regimentul din care făcea parte Feodor era sprijinit de o subunitate de tancuri. Tanchiştii primiseră ordin să înainteze şi să rupă frontul. Dar cîmpul — se ştia — era minat, avea şanţ anticar, era plin de obstacole anticar. Ştiau toţi, ştiau şi tanchiştii : îi aştepta un dezastru. În discuţiile de la statul-major, comandantul subunităţii fusese contra : „E un risc absurd, eu n-o să-mi duc oamenii să moară inutil. N-aveţi decît să mă puneţi la zid !..." Şi, cu siguranţă, ar fi fost împuşcat dacă ar fi fost un comandant ca oricare altul — ordinu-i ordin, în armată nu se discută. Dar el era Erou al Uniunii Sovietice, toate gazetele îi proslăviseră faptele de arme, comandantul frontului îl considera drept prietenul lui intim, numele îi era cunoscut sus, în cercurile guvernamentale, nu prea merge să strigi la unul de-ăsta : „Fără discuţii ! Execută ordinul dat !"

Şi totuşi şeful statului-major al regimentului îl făcuse mat. Şeful statului-major nu era un militar celebru, nu-l răsfăţase cîrmuirea cu recompense şi decoraţii — un prăpădit de ofiţer ca mulţi alţii. Le ordonase tanchiştilor adunarea în careu şi le spusese :

— Tanchişti ! Stalin semnează ordinul prin care se cere să luaţi ofensiva. E adevărat, vă stă în faţă un pericol imens, e adevărat, vă stă în faţă moartea, dar lui Stalin această ofensivă îi este necesară ! Noi am luat următoarea hotărîre : să plece cu tancurile numai cei ce se oferă voluntari. Restul, cine se teme, să iasă din front !

N-a ieșit nimeni.

Tanchiștii au scris cu cretă pe tancurile lor : „Pentru Stalin !“ Recalcitrantul comandant al subunității luase loc în tancul din fruntea coloanei.

Din toate echipajele acelei subunități, unul singur a rămas în viață.

Cadavrul aproape carbonizat al comandantului subunității fusese înmormîntat cu toate onorurile militare cuvenite — cuvîntări, salve de arme și de pistoale automate. Comandantul subunității murise ca un erou.

Cu prilejul acelei solemne înmormîntări, Feodor, ca și toți ceilalți, simțise o adîncă stimă față de Stalin și în același timp își văzuse nimicnicia lui, a lui Feodor. Ce mare trebuie să fie omul pentru care alții se duc la moarte atît de calmi ! E o ființă mai presus de orice.

Feodor nu murise pe front pentru Stalin — nici nu murise, nici nu-și putuse demonstra în vreun alt mod devotamentul, și iată că acum omul acela în manta de ostaș cu epoleți de generalisim îl salutase atotiertător înălțînd mîna la șapcă încet, bătrînește. Și Feodor strigase : „Ura !“ Și în momentele acelea simțise un soi de înfrățire cu toți — pentru că toți sînt cuprinși de aceeași dragoste ca și el, toți trăiesc și gîndesc asemeni lui. El nu-i o ființă aparte, izolată, el e o părticică din tot, din mulțimea care-l împresoară — e o forță.

— Urrraaa !... Trăiască !...

Iar uncheșul acela scund saluta înălțînd mîna la șapcă...

Acum însă, după demonstrație, Feodor se simțea golit de orice simțăminte înalte și undeva, în adîncul sufletului, nemulțumit. După clipele de nețărmurit entuziasm prin care trecuse, ar fi trebuit să aibă de cucerit o cetate ori să se arunce la atac. Cînd colo, el se plimbă pe splai, îl dor picioarele, se gîndește cum să ajungă mai repede la cămin, ca să se lungească în pat.

Liova Drept-credinciosul rupse tăcerea, se adresă lui Viaceslav :

— N-ai impresia, bătrîne, că asistăm la nașterea unei noi religii ?

— Personal, nu sînt dispus să insult epoca în care trăiesc.

Drept-credinciosul se cam supără :

— Adică ce, eu fac asta ?... Dar vezi şi tu, bătrîne : faptele mă îndreptăţesc să mă-ntreb.

— Faptele ? Ce fapte ?

— Nu i-ai auzit pe toţi cum strigau, cum aclamau ?

— I-am auzit.

— Şi-ai strigat „ura" şi tu, nu-i aşa ?

— Ei, şi ? Am strigat.

— Pe cine aclamam noi ? Pentru noi acolo, la tribună, era un om ?...

— Da, un om, un conducător, un erou, şi în nici un caz un zeu.

— Se poate, bătrîne, se poate. Acum, da, e un erou, un conducător, un om. Însă şi Mahomet a fost un om... vor trece ani, decenii, se va da uitării faptul că eroul se hrănea cu pîine, ca şi noi, şi că putea îngheţa de frig tot aşa de omeneşte ca şi noi. Va fi dată uitării, bătrîne, existenţa lui concretă, măruntă, de toate zilele şi i se va substitui credinţa, exclusiv credinţa în el, pur ideal. Urmaşii noştri vor fi înzestraţi cu un Mahomet.

Viaceslav Cernîşov îşi scosese mănuşile. Se plesnea cu ele peste buzunarul paltonului şi mergea încet, legănat — obosise şi el ca toţi ceilalţi. Exclamă pe neaşteptate, indispus :

— Nu calomnia posteritatea. Urmaşii noştri au să se lecuiască de orice credinţă oarbă.

— Să se lecuiască de credinţă ? Şi ce, crezi că asta o să fie spre bine ?

— E foarte bine totdeauna cînd începi să vezi clar.

— Fără credinţă înseamnă că nu mai e posibil nici un ideal, fără idealuri legile morale nu mai au nici o influenţă. Conform teoriei tale, bătrîne, rezultă că urmaşii noştri vor ajunge să se scufunde pînă peste cap în viciu. Omor, sperjur, hoţie — pentru ei vor înceta să mai fie fărădelegi.

— Ia las-că nici tu, coborîtorule din Israel, nu crezi de loc în Tablele Legii, „să nu ucizi" etc. şi cu toate astea n-ai devenit un criminal. Ce, crezi că oamenii muşcă, turbaţi, dacă nu-i ţii în zgardă cu ameninţările religioase : n-o să intri în împărăţia cerurilor, o să te-ajungă pedeapsa lui Dumnezeu...

Feodor îi atrase atenţia Drept-credinciosului :

— Mi se pare că Vece te-a cam strîns cu uşa !

— Pe mine ?... Dar nu vezi că faptele sînt contra lui ? De ce în epoca noastră atît de progresistă ne-am molipsit cu toţii de credinţă pînă-n măduva oaselor ? E o credinţă nobilă ! N-o consider drept un viciu !

— Ce-nţelegi prin „noi" ? întrebă Viaceslav.

— Eu, tu, el şi toate miile de oameni care erau cu noi acolo. Înseamnă că avem cu toţii ceva maladiv.

Viaceslav replică, dîrz :

— Eu, nu. N-am nimic maladiv.

— Ce, adică tu n-ai strigat „ura", n-ai ovaţionat ? N-aveai şi tu, în clipele acelea, sentimentul că ţi-ar fi destul un singur cuvînt al lui ca să te-arunci imediat în foc, în apă, în fundul iadului ?

— Ba da. Sigur c-am strigat „ura" şi-am ovaţionat, şi-am avut sentimentul de care spui tu, dar nu pentru că aş crede în el orbeşte. Pur şi simplu, pentru că împărtăşesc, ca şi el, aceleaşi...

— Mari idei ?!

— Exact. Ştiu că-i un om aspru şi uneori nemilos, ştiu că nu pregetă nici cînd e vorba de viaţa, munca sau bunăstarea altor oameni, dar toate acestea numai pentru că el traduce în fapt, cum foarte just ai remarcat, idei de-o importanţă excepţională. Moară azi cîţi vor muri, însă în viitor omenirea va fi cucerit pacea, şi sîngele nu va mai ţîşni din răni ; muncească azi oamenii cu sudoarea gîrlă pe frunte, pentru ca în viitor nici să nu se mai ştie ce-nseamnă sudoarea robilor constrînşi la muncă ; fie azi foamete, nu-i nimic — cum, necum, tot găsim noi cîte ceva de halit, nu crăpăm — în schimb copiii noştri şi copiii copiilor noştri vor scăpa cu totul de grija pîinii cea de toate zilele. Da, împărtăşesc pe deplin ideile acestui om ! Şi nu pot să nu recunosc : e mai în vîrstă ca mine, are mult mai multă experienţă, e de-o sută şi de-o mie de ori mai inteligent decît mine — pentru mine el nu-i un zeu, e cel ce mă călăuzeşte ! N-am o credinţă oarbă ! Nu-s maladiv ! Şi mulţi gîndesc în privinţa asta aşa cum gîndesc eu, să nu-ţi închipui că toţi sînt ca tine, Drept-credinciosule !

Pînă în clipa aceasta, Feodor fusese de partea lui Viaceslav — „are dreptate, nu-i vorba de-o credinţă oarbă". Acum însă, Vece începuse a-i spune lui Feodor altceva : uită de tine şi de viaţa ta, ai datoria să trăieşti pentru strănepoţi. Păi, şi strănepoţii vor avea strănepoţii lor. Atunci cum, oamenii să trăiască doar pentru ceea ce visează ei că va fi în viitor ? Asta-i o nedreptate copleşitoare — adică tu... nu eşti decît un îngrăşămînt ?! Un vestitor al viitorului care va fi strălucit — dar ce drept au ei să se poarte faţă de mine cu atîta aroganţă, cu atît dispreţ ?

Şi dintr-o dată lui Feodor îi displăcu pînă şi aspectul exterior al lui Viaceslav. Ia uite-l cum a ieşit la plimbare pe splai : ghete bune, blănite, mănuşi de piele, palton de velur. Ta-su nu-i un Vasili Matiorin, ţăran — tată-su, cunoscutul grafician, nu-şi neglijează fiul. Drept care, fiul propovăduieşte : să răbdăm de foame în numele vieţii îmbelşugate pe care o vor avea stră-strănepoţii noştri. Şi cui îi ţine el asemenea predică ? Unuia ca Drept-credinciosul care, de cînd se ştie pe lume, se hrăneşte mai mult cu nişte îndoielnice idealuri, decît cu pîinea noastră cea de toate zilele.

Spuse apăsat :

— Este o mică nepotrivire în ce-ai spus tu, Vece.

Viaceslav îi aruncă o privire piezişă, curioasă :

— Aha ! Înţeleptul sfinx din satul Matiora îşi despeticluieşte buzele.

— Dă-i una la ceafă, bătrîne !

— Tu ai spus aşa : moară acum cîţi vor muri, însă pe viitor să nu mai ţîşnească sîngele din răni. Da ?

— Da, şi menţin.

— În viitor, adică după ce mi-oi încheia eu viaţa ?

— Posibil... După ce ne-om încheia-o amîndoi...

— Şi totodată eşti de părere că nu trebuie să avem o credinţă oarbă ?

Viaceslav deveni atent, se uită drept în ochii lui Feodor. I se micşoraseră pupilele lui Viaceslav. Feodor continuă :

— Ca să cred cu tărie în ceva, îmi trebuie confirmarea prin fapte a ceea ce cred. Să devină o realitate cotidiană ideea despre care vorbeai şi atunci o să încep să mă conving că într-adevăr vărsările de sînge vor fi din ce în ce mai rare — şi asta să devină o realitate de pe acum, nu după moartea mea. De ce să cred orbeşte ?

— Indiscutabil ! sesiză Drept-credinciosul numaidecît. Bătrîne, îmi scot pălăria în faţa ta, l-ai dat gata, a fost doborît semeţul spadasin. Hei, cavalere ! Sus ! Ia-ţi iarăşi în mînă sabia scăpată jos !

Viaceslav Cernîşov tăcea.

Înălţînd braţele spre cer, de i se văzură şi mai bine mînecile zdrenţuite, Liova Drept-credinciosul trase un chiot pe care apa neagră a rîului Moscova îl purtă pînă departe :

— Triumf ! Triumf !

Viaceslav începu să rîdă :

— Ce-i bucuria asta pe tine, mă frate întru Hristos ? Mi-a înfipt colţii în beregată sfinxul, nu tu !

În urma lor, pe splai, venea un grup zgomotos — tot timpul, cît durase discuţia, auziseră izbucnind în urma lor, tot mai aproape, hohote de rîs. Erau cîţiva bărbaţi — trenciuri bleumarin, pălării — şi cîteva femei cu paltoane pe-atunci la modă : umeri înalţi, de vată. Grupul, înaintînd, ajunse în rînd cu cei trei studenţi, apoi îi depăşi. În fruntea grupului călca ţanţoş o femeie cu paltonul verde ; femeia asta era cu capul gol, îşi pierduse pălăria. Trăsături grosolane, obrajii roşii, cărnoşi, un aer infatuat şi ameninţător — să nu te iei la ceartă în bucătărie, lîngă plită, cu o fiinţă ca asta, c-o păţeşti, în orice caz ea va repurta victoria, nu tu. Femeia îşi continuă drumul legănîndu-se măreţ şi privind drept înaintea ei, nici la dreapta, nici la stînga.

Cei trei studenţi o recunoscuseră imediat — asta-i aia care-a ţîşnit din coloană şi s-a repezit spre tribună — şi, fără să-şi dea bine seama de ce, le fu ruşine. Liova Drept-credinciosul îşi pierdu imediat înfăţişarea triumfală, revenind la aceea a lui, binecunoscută, de cotei care se ştie vinovat. Începu să păşească mărunt, umăr la umăr cu Viaceslav, uitîndu-se într-una fîstîcit la el. Iar Viaceslav, cu fălcile încleştate, mergea şi se tot încrunta —

abia cînd ajunseră pe străduța din fața Muzeului de artă plastică, întrebă ca-n treacăt :

— Nu cumva noi toți sîntem victima unei credințe oarbe ? Mm ?...

18

Ici, pînza fixată pe șasiu, dincoace — tu, student în anul I. Ici, pînza fixată pe șasiu, dincolo, pe podium, în negru, modelul : un bărbat gălbejit la față, cu umerii obrajilor ieșiți. Îi faci portretul, transpui pe pînza ta pometii lui, mîinile, plastronul cămășii. Înseamnă că modelul îți dictează, te supui modelului...

Supunere ? Adică transpunerea conștiincioasă și inconștientă a tot ce vezi — galben cu galben, negru cu negru ? Nu ! Să nu fotografiezi, să nu te-apuci de copiat — adevărul acesta elementar ți-a intrat zdravăn în cap.

Atunci poate ești independent de individul de pe podium ? Ducă-se naibii indicațiile modelului, creează ce vrei, pune roz în loc de galben, violet în loc de negru, verde în loc de roșu. Cine-i stăpînul tabloului — ăsta, gălbejitul, sau tu ?

Dar ce caută el în fața ta ? De ce-l privești avid ? Nu cumva el îți conduce mîna ?

Ești independent de el sau nu ? Ești stăpîn ori sclav ?

Ai în față un model, șade pe scaun în fața ta un bărbat costeliv, în ținută ceremonioasă de modă veche, tenul îl face să pară nu tocmai sănătos, pometi ieșiți, buze subțiri, albul manșetelor îi scoate în evidență culoarea negricioasă a mîinilor. Sub ochii tăi, pe estradă, se află o părticică din natură. Or, în natură nu-i nimic haotic, e-o interdependență deplină, natura e armonioasă. Individul ăsta în negru, ceremonios, are și el armonia lui. Încearcă numai să-i schimbi în mod arbitrar ceva din înfățișare, încearcă să pui niște umeri de hamal sub figura asta ofilită, trecută, cu gîtul subțiratic ca o labă de găină ; ori, păstrînd ascetismul obrajilor supți, ascetism caracteristic individului pe care-l ai în față, încearcă să-i înlocuiești sacoul negru prin unul de-un violet-țipător...

Armonie, concordanță, interconexiune, legile lor imuabile... Natura te-a-nvățat să-i respecți armonia.

Ai dat culoare într-un loc pe pînză, alături ai un crîmpei de pînză albă care cere de asemeni o tentă, îți așteaptă penelul. Uite trusa, uite paleta — colorează, ești stăpîn. Stăpîn ? Nu, nu în totul. Nu poți pune orice culoare îți trăsnește prin minte, imaculatul crîmpei de pînză cere nu *orice* culoare, el pretinde una anumită. Adică cine pretinde ? Pînza ?... Ba nu. Logica. Și dacă nu-i ești suficient de supus, dacă nuanța pe care o așterni acum cu penelul nu-i exact aceea care trebuie, culoarea dată mai înainte urlă, se revoltă împotriva acestei învecinări nefirești : unde-i legătura ? unde-i sensul ? asta nu mai e culoare, e-o simplă dîră de vopsea, murdară ! Și tu ștergi, încerci altă nuanță, cauți, cauți, cauți mereu armonia.

Ești stăpîn ori sclav ? Ești sclav, te supui logicii, te-a înzestrat natura cu fericita pricepere de a te supune logicii ei — sau, dacă nu, lasă-te de pictură !

Ești stăpîn ori sclav ?... Deocamdată nu ești decît un student în anul I ; idolul ăsta cu pometii ieșiți, idolul ăsta care tronează colo, pe podium, încă mai are o fărîmă de autoritate asupra ta, încă te mai sfiești în fața lui, i te ploconești, cópii, *îl* cópii, nu-i intuiești armonia. Nu-i adevărat că studiezi natura — acum deocamdată mai mult o maimuțărești, o cópii. Nu ești nimic, nimic altceva decît un student în anul I — ca atare, în momentul de față, reprezinți doar forma de trecere de la pictorul-maimuță la pictorul-om. S-ar putea și asta : să rămîi la o biată maimuță, dar dacă te dezvolți și devii om, atunci te emancipezi de idolul ăsta cu pometii lui teșiți. El îți poate da numai impulsul, orientarea, începi să creezi propria-ți armonie fără să-ți pese că ea n-o să coincidă cu armonia idolului. Rațiunea de a fi a idolului e numai să-ți sugereze legile naturii și, cine știe, poate că tocmai ele te vor sili să pui violet în loc de negru, și roz în loc de galben. Legile firii te vor sili să procedezi așa, nu gustul tău arbitrar.

Ești liber sau nu ?... Ca și oricine pe lume, pictorul-om are deplină libertate să aplice legile firii și nu o are pe aceea de a le încălca.

O pînză fixată pe şevalet — un spaţiu mai mic de un metru pătrat, cuprinzînd în el şi durere, şi bucurie, şi deznădejde, şi speranţă. Ca soarele — un gigant — într-un strop de apă, aşa se oglindeşte în spaţiul acesta, întreagă, complexitatea existenţei umane.

Primul privitor al lucrării lui Feodor a fost Valentin Veniaminovici. Stătea de mult timp în picioare la spatele lui Feodor, foarte aproape, Feodor îi simţea respiraţia, şi cînd se răsucise spre Ivan Mîş : „Auzi ? Dă-mi un strop de carmin..." profesorul îi pusese mîna pe umăr :

— Hai cu mine.

— Unde ?

— O să vezi.

Îl duse într-o cameră unde se înălţau pînă-n plafon stive de cutii, casete, pînze vechi. Agăţate pe pereţi — pînzeturi pline de praf, într-un colţ — cunoscutul samovar burduhos şi lîngă el (şi-a scos-o !) greaua-i chivără de cavaler în armură, dincolo un mîner de spadă, pe rafturi — pocale cu sticla înceţoşată şi nişte mulaje : fructe. Abia găsindu-şi un loc printre toate vechiturile din bazarul acesta — o măsuţă şi la măsuţă, o femeie, laboranta, care se uită la Feodor, curioasă, apoi la Valentin Veniaminovici, întrebătoare.

Lavrov făcu semn din cap :

— Da.

Şi atunci femeia, ridicîndu-se de pe scaun, cotrobăi pe sub nişte roluri de pînză albă, trase afară o casetă, veni cu ea la Feodor, îl invită binevoitoare :

— Alegeţi, vă rog. Sînteţi primul în acest an şcolar.

Feodor se uită nedumerit la Valentin Veniaminovici, profesorul dădu din cap de mai multe ori :

— Alege, alege ce vrei !

Caseta — jumătate plină de cutii lungi cu tubuleţe de culori. Lui Feodor îi străluciră ochii.

Era greu pe-atunci cu culorile. La institut se distribuiau cu parcimonie şi albul de zinc, şi negrul de fum, şi ocrul galben, toţi studenţii îşi mai şi cumpărau, dar nici magazinele nu erau aprovizionate cum trebuie. În lumea pictorilor, printre începători ca şi printre consacraţi, devenise celebru un speculant din Verhneaia Mas-

lovka, pensionar cu aere de intelectual — vindea pe sub mînă culori de import. Dar una că nu vindea oricui, avea clientela lui permanentă, și-al doilea : jupuia — iar pe Feodor nu-l țineau curelele. Din cauza asta, Feodor suferea, vedea bine și el ce săracă-i era paleta, cînd lucra se milogea deseori la vecini :

— Dă-mi un strop de...

Nu-l refuzau, dar nici cu pomana nu poți umbla tot timpul.

— Hai, alege. Ce stai ?

— Da, dar... Încă nu-mi dau bine seama ce culoare e-n fiecare tub. Și mai sînt și etichetele astea într-o limbă străină...

Valentin Veniaminovici se aplecă împreună cu Feodor asupra casetei :

— Uite, ai ici niște umbră... Mars... Îți recomand ocrul ăsta, n-o să regreți... Altă umbră... Verde... Ce mai vorbă ? Ia cîte-un tubuleț din fiecare cutie.

— Mulțumesc frumos. Da de unde s-a ivit comoara asta ?

— Multe mai vrei să știi. Klava, dă-i hîrtie să-și facă un pachet.

La ușă Valentin Veniaminovici îl luă pe Feodor de braț și-i spuse privindu-l drept în ochi :

— Am însă o mare rugăminte : să nu spui nimănui nimic. Mai sînt, din nefericire, mulți alții care nu-și pot procura culori. Nu pot da la toți, n-am un salariu atît de mare ca să pot întreține pe toți studenții institutului.

— Culorile astea sînt ale dumneavoastră personal ?

— Ale celor care într-adevăr au nevoie de ele.

— Adică mă considerați printre cei din elită ?

— În oarecare măsură. Dar nu-ți fă iluzii : n-o să ai prea des asemenea ocazii fericite. Sînt zgîrcit, se știe.

— Mulțumesc încă o dată.

— Cu bine.

Nu mult după asta, lucrarea lui Feodor atrase atenția altcuiva încă : a lui Viaceslav.

Se terminaseră orele de lucru în atelier, modelul coborî grăbit de pe strada unde i se acrise de cînd stătea cucuiat și, tîrîndu-și picioarele, trăgînd din mers cu coada ochiului spre pînzele de pe șevalete, ieși din sală. Feodor

începu să-şi cureţe paleta. Peste albul de zinc care acoperea aproape cu totul suprafaţa paletei, rămăsese o pată de violet dens şi, lîngă ea, un strop de lac de garanţă ca un strop de sînge închegat. Ce îndrăzneaţă juxtapunere de nuanţe! E întîmplătoare, dar cum îţi mai desfată privirea. Şi Feodor nu se putu reţine să n-o admire.

În acelaşi moment se apropiase de el Viaceslav.

— Ia uite, spuse Feodor arătîndu-i paleta. Dac-ai vrea cu tot dinadinsul să faci o combinaţie ca asta, n-ai reuşi, oricît ţi-ai frămînta creierul.

Viaceslav însă privea lung pînza :

— Pe cît se pare, tragedianul ăla din comuna Matiora a realizat ceva în viaţa lui.

Feodor nu pricepu. Întrebă :

— Ce ?

— Ziceam să nu i se caute nod în papură preafericitului Savva Ilici. Numai faptul că te-a luat de urechi ca să te aşeze în faţa şevaletului, şi tot e o dovadă că n-a trăit zadarnic.

— Ei, nu mă deochea! se apără Feodor, fîstîcit şi măgulit.

Răsări lîngă ei, pe neaşteptate, Liova Drept-credinciosul :

— Hai s-o-ntindem, că se lungeşte coada la cantină.

Viaceslav îi făcu semn cu capul spre tabloul lui Feodor :

— Ce zici ?

Liova Drept-credinciosul mai întîi se aplecă spre pînză privind-o de-aproape, ca miopii, apoi se-ndepărtă, rămase cu gura întredeschisă, îşi aplecă puţin capul pe-un umăr, stătu aşa o vreme, apoi declară cu emfază, răsucindu-se spre Viaceslav :

— Mugurele s-a desfăcut şi a dat frunzuliţe. A-nceput dezgheţul, onorat tribunal! A-nceput dezgheţul.

Ştergîndu-şi mîinile cu o cîrpă, se apropie de grupul lor Liova Slobodko, cu pasul lui apăsat, milităresc.

— Nu-i rău de loc, proclamă Slobodko privind tabloul lui Feodor.

Venise şi Ivan Mîş, respira greoi, pe nas...

Feodor, de fîstîcit ce se simţea, le vîra tuturor sub ochi paleta lui :

— Ia uitaţi-vă ici. Vedeţi cum ar trebui ? Vigoare, violenţă chiar şi totuşi ce sobrietate !

Luînd paleta din mîinile lui Feodor, Liova Slobodko se extazie, plescăi din limbă :

— Fenomenal ! O splendoare ! şi-i străluceau ochii, îi cuprinse dintr-o privire pe toţi cei din jurul lui. Iată, ăsta-i adevărul, ăsta-i exemplul demn de urmat. Spre asta să tindă eforturile noastre !

— Adică să mergem îndărăt, nu înainte. Ca racul : îndărăt, replică Viaceslav.

Iar Liova Slobodko se zbîrli numaidecît :

— Ştiu, pentru tine e mai importantă mutra asta gălbejită de beţivan, şi făcu semn cu capul spre podiumul de pe care coborîse modelul cu puţin înainte. Sînt mai importante spălăcitele lui culori de floare crescută într-un murdar apartament comun.

— Se-anunţă un duel ! strigă cu bucurie Liova Dreptcredinciosul. *Gentlemen*-i, luaţi-vă în primire locurile ! Fiţi gata ! Curaj !

Dar pe Slobodko nici nu trebuia să-l îndemni, se aprinsese :

— Tu eşti un gîndac de-ăia, de bălegar ! Da, gîndac, n-ai decît să te simţi ofensat... Gîndacul trece indiferent pe lîngă o floare şi se opreşte la orice scîrnă îi iese în drum...

— *Gentlemen*-i, fără injurii ! Fără injurii ! Nu uitaţi regulile luptei cavalereşti ! Continuaţi duelul, *gentlemen*-i !

Viaceslav, uitîndu-se printre gene la Slobodko, îi răspunse de sus, ironic :

— *Sir* ! Permiteţi-mi şi mie o comparaţie. Dumneavoastră sînteţi o corcitură de fluture alb cu o biată gaiţă naivă.

— Ca principiu, un prost ?

— Nu ca principiu. De fapt. Îţi ia ochii o pată de lumină, o floricică viu colorată... Fluturii poposesc încîntaţi şi pe florile sterpe, fiindcă-i atrag orice petale ţipător colorate. Gaiţa, în naivitatea ei, fură linguri de argint

bine frecate, își umple cuibul cu petice de cîrpă roșie — astea i se par ei lucruri frumoase.

— Ei, și ce ? Am din naștere, temperamental, sentimentul frumosului. E una din cele mai vechi simțiri ale omului !

— Nu simțire. Instinct, corectă Viaceslav.

— Să-l privim cu venerație, să-l considerăm sacru fiindcă e un dar prețios pe care ni l-a făcut natura — nu să-l înăbușim !

— Și să ne oprim la acest dar, să nu mergem mai departe. Trăiască gustul artistic al fluturelui sau al hoțoaicei de gaiță ! Îndărăt la instinctele insectelor !

— Instinctul matern a apărut de asemeni înainte ca omul să devină om — deci în lături cu acest instinct ! Ne e rușine cu el !

— *Sir* ! Să nu exagerăm ! N-am spus „în lături". Eu susțin că trebuie menținut și cultivat atît instinctul matern, cît și cel al frumosului. Dar nu voi consimți niciodată să rămînem împotmoliți în instincte, să nu mergem înainte. Culorile acestea de pe paleta lui Feodor, vă asigur, *sir*, îmi plac și mie foarte mult.

— Îți plac, dar preferi culorile confuze, care redau fizionomia alcoolicului pus să pozeze în fața noastră.

— Absurdității îi prefer rațiunea. Dacă în ceea ce reprezintă nu preafrumoasa fizionomie a modelului nostru constat că este un sens, o rațiune, iar într-o combinație de culori întîmplătoare nu văd decît o întîmplare, un nonsens — nu mă mai interesează respectiva combinație de culori. Combinațiile de culori nu pot fi pentru mine decît un material...

— De construcție, precum cărămizile ?

— Ce mai ? Pentru mine, culorile sînt tocmai asta : cărămizi din care se alcătuiește o operă rațională.

— Aha ! Va să zică ăsta ți-e crezul, domnule gîndac de bălegar ! Ei, atunci eu prefer să fiu fluture...

— Și eu prefer să rămîn om. Acel om care din cărămizi, da, chiar și din cărămizi, poate crea o operă de artă. Mi-e milă de tine, fluturașule.

Trei urme de culoare, uimindu-te cam tot așa cum te uimește primul ghiocel ivit cînd nici nu s-a luat bine zăpada, și pămîntul, rebegit de frig, încă nu dă nici

un semn de împrimăvărare. Urmele acestea de culoare nu sugerează nimic, sînt absurde, și totuși au ceva care te atrage, îți fac nu știu cum impresia că s-a investit în ele un înțeles misterios... Ce temeinică treabă ar fi să realizezi un tablou folosind cu fermitate, iată, albul acesta, și violetul, și lacul de garanță intens așa cum sînt ele aici !

Feodor șovăi destul de mult pînă se încumetă să șteargă de pe paletă cele trei urme de culoare.

Din ziua aceea, avu mica lui glorie în institut, o glorie care, e drept, nu trecea dincolo de pragul atelierului de pictură al anului I. Începu să i se ceară sfatul, i se citau tablourile în cursul discuțiilor dintre studenți. Și Feodor acum nu se mai uita de jos în sus la Viaceslav Cernîșov, la Liova Drept-credinciosul și la Liova Slobodko.

19

Catastrofa se apropia cu pași repezi, Feodor simțea asta din ce în ce mai clar, zi de zi.

Mantaua militară continua să-l slujească cu credință, cizmele însă i se ferfenițiseră — cum dăduse gerul pingelele lor de cauciuc plesniseră în două și, la glezne, carîmbii de pînză impermeabilă se roseseră, de vedeai prin ei. Deocamdată, fiind iarnă, Feodor totuși putea purta pîslarii pe care i-i trimisese maică-sa. Numai că pantalonii... Și-i cîrpise, le pusese petice cu mîna lui, sacrificînd în acest scop o veche bluză militară. Bluze avea două, noi, plus încă una veche ; pantaloni, o singură pereche. Și nici pantalonii nu însemnau cu adevărat un dezastru — dezastrul era că n-avea bani. Puținul pe care-l economisise din solde, pe cînd era în armată, se topise de mult, uneori n-avea nici cu ce-și cumpăra rația de pîine pe cartelă. Datora bani tuturor : lui Viaceslav, lui Ivan Mîș, lui Liova Slobodko, numai Drept-credinciosului nu-i era dator.

Toți colegii lui aveau cîte o sursă subsidiară de venituri. Ivan Mîș învățase cum să vîndă broșele și butonii

pe care-i confecționa, și, în felul acesta, el știa de unde își putea procura un surplus de bonuri de masă și de pîine. Ca pasărea căreia bunul Dumnezeu îi poartă de grijă, Liova Drept-credinciosul zbura tot timpul ba la una, ba la alta dintre caritabilele lui mătuși evreice, va să zică o scotea cumva la capăt. De Viaceslav avea grijă tată-său, nu-l uita. Lui Feodor tată-său îi trimitea numai scrisori aspru moralizatoare.

La primăvară n-o să mai aibă cum ieși în oraș, poate doar desculț; pantalonii au să-l lase definitiv, chiar înainte de sosirea primăverii; bani datorează pe trei burse de-aici înainte — și cînd te gîndești că, de fapt, bursa, fără să scazi din ea datoriile, nu ajunge nici pentru pîine și pentru prînzurile ieftine de la cantină... Înjositor lucru să trăiești pe spinarea prietenilor, și totuși iată că-l paște această nenorocire, nu-i de glumă, e într-adevăr o tragedie, un impas groaznic — mîine, poimîine o să se afle în această situație.

Mînă de lucru se căuta pretutindeni. Pe orice gard puteai citi afișe care anunțau că se angajează oameni în construcții, în uzine, cu deplasare din localitate și fără deplasare, cu orice profesie și fără nici o profesie. Dar pentru asta, Feodor ar fi trebuit să renunțe la institut.

Într-un rînd se angajase la gară, pe rampă, la descărcat vagoane de cărbune. Lucrase de la ora șase seara pînă la unu noaptea, aruncase cu lopata cărbune de pe platformă în camioane, a doua zi se simțise ca bătut, îi dureau umerii și spinarea, nu mai putea ține între degete penelul. Totuși, poate s-ar fi obișnuit și cu asta, dacă n-ar fi fost încă ceva — hainele! Celor ce munceau aici ca salariați permanenți li se dădeau haine de protecție, pe cînd sezonierii, așadar și Feodor — treaba lor! După trei performanțe, mantaua unică la părinți i s-ar fi înnegrit ca un sac de cărbuni, pantalonii i s-ar fi făcut ferfeniță, iar cizmele, scîlciate și-așa, ar fi ajuns numai bune de aruncat. Nu convine!

Încercase, tot la gară, pe peronul pentru pasageri, dîndu-se drept hamal, și avusese parte de-o băbuță cu două geamantane mari și o fenomenală doză de suspiciune. În timp ce transporta în stația de tramvai geamantanele acelea grele, de parcă le umplusе cineva cu

muniție de mitralieră, băbuța tropotise în urma lui, speriată, ținîndu-l de gaica mantalei — să nu-și ia tălpășița cumva pramatia asta de băiat! Și apoi, strecurîndu-i în mînă o bancnotă jilavă cum stătuse mototol în pumnișorul ei transpirat, îl întrebase cu sfială :

— Ajunge ?

I-ajunsese de-o plăcintă cu magiun, la ghereta de-alături. Și în timp ce, căutînd să-și prelungească delectarea, mesteca încet ultima fărîmă din acea plăcintă de post, de pe care picura untdelemnul, se apropiaseră de el patru zdrahoni încinși cu șorțuri făcute din pînză de sac. Unul din ei începu să-i țină o cuvîntare :

— Ascultă, puiule, ia vezi de nu mai încurca treburile pe-aici. N-avem nici un interes să ne iei pîinea de la gură și nici tu n-ai dreptul legal să faci asta. Unde-ajungem dacă orice haimana o să se apuce de cărat valize ? Se tot duce cu bagajul, pune-i sare pe coadă, și clienții să se uite la noi chiorîș ? Așa că întinde-o cît te văd. Întinde-o, îți spun, că de nu...

— De nu, mă luați de guler și mă duceți la miliție ?

— Pentru ce ? Nu-ți putem vîrî mințile în cap noi singuri ?

Feodor îi privise lung : patru haidăi. I le vîră, la sigur.

...Zărise pe un stîlp un anunț cu literele șterse, decolorate : *„Atelier de mulaje caută muncitori de diverse calificări, femei de serviciu, pictori..."*

Se înflăcărase : nici în vis nu putea găsi ceva mai bun — să facă rost de un venit suplimentar, lucrînd în specialitatea lui. Atelierul se afla undeva pe-aproape de Crîngul Mariei.

— Pictori ?... Nu, actualmente nu mai este nevoie.

— Dar anunțul ?

— Ce anunț ?... A, da... E vechi. Nu pictori, ne trebuia unul singur. S-a completat efectivul.

— Și... muncitori de diverse calificări ?

— Asta, da. Angajăm.

— Aș putea lucra aici numai seara ?

— La noi ziua de muncă e de la 8 dimineața la 6 seara.

O dată, după una din expedițiile acestea, intră flămînd și înghețat într-o berărie. Își întorsese buzunarele

pe dos ca să găsească de-o bere. În berărie un aer sufocant, gălăgie, fumul de tutun se învîrtejea amestecîndu-se cu aburul înghețat ce năvălea prin ușa mereu dată de perete — te lua frigul de la picioare.

La masa de-alături, umăr la umăr cu Feodor, un bărbat scund, încotoșmănat într-un cojocel negru, privea nostalgic în jurul lui, dînd gata a treia halbă. Obrajii căzuți, brăzdați de zbîrcituri adînci, și un aer distant, încrezut. Feodor, după ce-și goli halba, scoase din buzunar un blocnot și începu să schițeze profilul vecinului.

Impasibil, omul își degusta berea fără grabă, ca și mai înainte. Cînd însă Feodor închise cu zgomot blocnotul și voi să-l vîre în buzunar, celălalt se răsuci, dintr-o dată sprinten :

— Dă, să văd și eu.

— De curiozitate ?

— Păi, nu ?

Luă blocnotul, privi schița lung, critic, autoritar ; în cele din urmă pronunță sentința, neguros :

— N-aș zice că redă perfect, dar aproximativ aduce... Ești pictor ?

— Încă nu.

— Cum vine asta ?

— Bine... Studiez.

— Aha ! Student ?

— Student.

— Ei, aia-i ! Eu miros omul imediat.

Și se mută cu tot cu halba la masa lui Feodor :

— Ia o bere cu mine.

— Mulțumesc. Nu mi-e poftă.

— Mă duci, eu miros omul la iuțeală — poftă ai, bani n-ai.

— Păstrează-ți observațiile pentru dumneata, prietene.

— Și ce te zbîrlești așa, mucosule, cînd îți vorbește cineva cu frumosul ? Mai ia o bere și hai să facem conversație. Cum te cheamă ?

— Feodor.

— Da numele de familie ?

— Matiorin.

— Eu mă numesc Matvei Ivanovici Ștuka... Meșter la dat față.

— Cum, la dat față ?

— Vorbind mai pe șleau — zugrav. Du-te de-ntreabă la șantierul 17 : cine-i Ștuka ? Ori cere informații la oricare zugrav mai bătrîn din Moscova... Au să-ți răspundă toți într-un glas : nimeni nu dă față mai frumos decît el, în toată Moscova. Sau nu mă crezi ?

— Ba da.

— Aia-i ! Eu văd în om ca prin sticlă. Da cum de nu te-am mai zărit pînă acum prin localul ăsta ?

— Locuiesc departe, în alt cartier.

— Și ce vînt te-a adus pe-aici ?

— Caut de lucru, ceva care să-mi convină, și tot dau chix.

— Păi, nu zici că ești student ?

— Exact. Și ce, dacă-s student mă hrănesc cu aer ?

— Bine-ai zis. De mîncat și de băut au nevoie toți oamenii, chiar și academicienii. Ei, și care-i problema ? Este de lucru cît poftești. La noi, ia aminte, nu există șomaj și nici nu s-ar putea să existe, fiindcă... ce mai, la noi e socialism !...

— Nu pot face orice fel de muncă.

— Adică dorești una mai curățică ?

— Nu mai curățică. Mai potrivită pentru mine, ca să-mi pot continua studiile la institut. Seara, noaptea, sînt gata oricînd. Ziua, nu pot.

— Din punctu-ăsta de vedere, e clar. Dar duminicile ?

— Ce-i cu duminicile ?

— Duminica nu ești liber ?

— Ba da.

— Vino duminica la mine să-mi fii calfă. Fac din tine un zugrav clasa una. Putem lucra împreună de sîmbătă seara pînă a doua zi.

— Pe șantierul unde ești dumneata ?

— Pe șantier ? Nu. Vremurile-s grele, fiecare, cum ai spus, are nevoie să bea, să mănînce. Mai lucrez cîte ceva pe de lături. Condițiile ar fi astea : eu, ca figură principală, două treimi din cîștig, tu una. Fiindcă tu n-ai decît să fii pictor, dar la zugrăvit ești ageamiu, nu te pricepi, pe cînd eu... eu sînt cineva, sînt somitate în materie.

— Și treimea aceea cît reprezintă, Somitatea-voastră ?

— Ia uite la el, nu-i fraier... Mirosisem eu, mirosisem, din prima clipă văd prin om ca prin geam... Cît să reprezinte ? Așa și-așa. Eu sînt totdeauna cu dreptatea, să știi, nu-s apucător. Ți-ajunge, dacă scoți în cîte o duminică trei sutare ?

— Tre-e-ei... Cum să nu !

— Atunci bate palma !

Feodor ezită. Trei sutare într-o duminică — de două ori mai mult decît bursa lui din fiecare lună. Însă... zugrav și student la Arte plastice ? Sună a vorbă de ocară. Dacă și-ar cîștiga existența ca hamal, toți l-ar privi cu respect — iată ce înseamnă să faci orice ca să-ți croiești drum în artă. Pe cînd alternarea paletei cu găleata și bidineaua...

— Ce, nu-ți convine ? întrebă sarcastic zugravul Ștuka. E-o treabă subțire, migăloasă.

— Bun. Batem palma.

— S-a făcut. Rupe-o filă din carnetul ăla și scrie-mi pe ea unde stai.

Feodor îi scrise pe hîrtie adresa institutului.

— Tovarășe Somitate, dă zor cît poți să luăm vreo comandă, că pe mine mă cam strînge chinga.

— Graba strică treaba. Eu nu mă reped niciodată să iau cea dintîi comandă care-mi iese-n cale. Mai întîi s-o ghibăcesc bine, să știu ce și cum — nu merge-așa, brambura.

Își terminară halbele și plecară împreună.

— Ești un băiat de ispravă. Am ochi, nu glumă, eu văd în om ca prin sticlă...

Scund, îndesat, încotoșmănat în curățelul lui cojocel negru, și călcînd repede cu cizmulițele-i de box lustruite lună, Ștuka își tot legăna în mers umerii mici, continuînd să se laude.

20

Ușa se deschise, intră în atelier un bărbat. Toți studenții înălțară capul în același timp, mulți dintre ei lăsară din mînă penelul.

Cel ce intrase nu era singur, dar studenții nu se uitau decît la el. Avea fața lată, fără relief pronunțat, un nas

turtit și buze groase, sprîncene dese, ochi mici, iar trăsăturile lui mari, grosolane exprimau acea nobilă asprime și neînduplecare, caracteristică, desigur, căpeteniilor triburilor de primitivi.

Studenții din anul I îl vedeau pentru prima oară, însă fiecare din ei îl recunoscuse imediat: directorul institutului!

Directorul consacra institutului numai răsunătorul său nume de pictor — de celelalte treburi se ocupa locțiitorul, un bărbat nalt, palid, seducător de frumos, cu o înfățișare totdeauna exprimînd elocvent neutralitatea. Nimeni n-ar fi putut spune de ce era omul acesta locțiitor al directorului Institutului de artă plastică, dat fiind că între el și arta plastică nu era nici o legătură directă. Directorul însă lăsa deplină libertate locțiitorului său.

Directorul nu avea pe cap numai directoratul, el era totodată membru titular activ al Academiei de arte, președinte a tot felul de comisii și jurii însărcinate cu repartizarea onorurilor și recompenselor în rîndurile pictorilor — și deseori reprezentant plenipotențiar al culturii sovietice în străinătate.

Cu necuviincioasa ardoare iconoclastă a vîrstei lor, studenții comentau cîteodată cu indulgență opera directorului. Dar parcă despre mulți dintre pictori vorbeau studenții elogios?! După părerea lor, unanimă, arta se afla în plin marasm; nu-i nimic, stai puțin și-o s-o vezi cum își ia acuși-acuși avîntul și avîntul acesta se va datora tineretului de azi — adică lor!

Feodor își închipuia că acest pictor vestit și glorificat, directorul lor, personaj din sferele înalte, se așteaptă de asemeni la un avînt al artei și că, desigur, directorul se va bucura din tot sufletul văzînd progresele făcute de cei ce abia puseseră mîna pe paletă.

Tocmai se nimerise că munca lui Feodor la noul lui tablou mergea foarte bine. Emoționat, dar fericit, Feodor, urmărindu-l cu privirea pe director, anticipa laudele care aveau să-i fie adresate, se simțea cu anticipație recunoscător...

Directorul străbătea fără grabă atelierul, tăcea, se oprea în dreptul fiecărui șevalet.

Feodor însă nu cunoștea viața complexă și plină de contradicții a acestui om.

Actualul director debutase anevoie, avusese de suportat disprețul confraților, i se-ntîmplase să ajungă la deznădejde.

Își făcuse studiile pe vremea cînd în țară domneau foametea și dezorganizarea ; încărcase și descărcase lemne, pictase firme pentru negustorii din perioada NEP-ului, drept plată i se dădea o felie de pîine, ținuta lui de gală pe-atunci fusese o pereche de moletiere austriece. Se zice că nu poți îndrăgi natura decît trăind în sînul ei. Directorul își petrecuse copilăria într-o mare stație de cale ferată cu terasamentele veșnic pline de mormane de zgură, cu barăci și vagoane avariate, cu nori de funingine de la locomotive și ici, colo, în fața caselor, grădinițe în care florile tînjeau. Din cauza asta, probabil, viitorul pictor simțea cu o acuitate maladivă frumusețea naturii — poieni umbroase, lunci smălțate de flori de romaniță, meandrele unui rîu, pe fața cărora plutesc nu pete de ulei industrial, ci frunze de nufăr. Primele lui peisaje impresionaseră printr-un soi de lirism furtunos, cu soarele luptînd împotriva ceții și frunzișul aureolat de vapori.

Pe-atunci mulți considerau că un coș de fabrică aruncînd fum în slava cerului e mai frumos decît o salcie plîngătoare. Gălăgioșii campioni ai artei noi, în semn de solidaritate cu clasa muncitoare, apăreau îmbrăcați în niște salopete fanteziste, cum niciodată n-a purtat vreun muncitor. Decretînd fără drept de apel ce-i trebuie și ce nu-i trebuie poporului, oamenii aceștia lansau apeluri peste apeluri să se sfărîme tot ce-i vechi și, pe ruine, să se construiască noul. Numai că nimeni nu știa precis cum trebuie să arate noul ăsta.

Și anii treceau, atelierul directorului de azi gemea de peisaje, bani pentru pîine și culori — puțini. Învești mîntați în salopete, crainicii artei noi nu-i acceptau tablourile în expoziții — lui, fost tînăr muncitor — susținînd că găsesc în ele „spiritul regimului de altădată". Îi creștea în suflet o ură neputincioasă... Nu față de vremuri, nu față de epocă și nici față de oameni, — față de curentele noi în artă.

Terminase tabloul *Primul tractor*. Era un prinos adus de autor slăbiciunilor lui sentimentale — zări albastre, miriști veștede, stoluri de ciori împînzind cerul — dar în mijlocul acestui peisaj se afla și un tractor, simbolul industrializării, un tractor în urma căruia parcă veneau în fugă, de la mic la mare, toate satele împrăștiate pe cîmp. Izbutise să exprime uimirea și încîntarea, atenția încordată și bănuitoarea neîncredere a țăranului : „Nuuu, o să miroasă pămîntul a gaz... Nu..., n-o să mai rodească..." Deși continua să picteze așa cum apucase, totuși i se permise în sfîrșit să expună. Răuvoitorii afirmară iarăși ceea ce mai afirmaseră : asta, în pictură, e ziua de ieri ; canoane răsuflate... Presa, în schimb, elogiase tabloul.

Se zice că succesul îți redă încrederea în tine, îți sporește puterile. Succesul uneori însă poate să te și vîre în sperieți. N-a fost cumva doar o simplă întîmplare ? N-o să te pomenești acuși mahmur ca după o beție, din cauza criticilor care tot urlă că asta-i „ziua de ieri" și ar fi în stare să te calce în picioare, să te înmormînteze de viu ? Fii cu ochii în patru, n-ai voie să greșești, dă la mir și tu !

Se apropia Congresul colhoznicilor fruntași. Gazetele scriau : „Noi orizonturi în fața noastră... Trăim un eveniment istoric..." Istoric ?... Dar ce poate fi mai elevat decît să eternizezi însăși istoria ? Numai că un congres, ca aspect, nu constituie o temă foarte generoasă în pictură. Nu-i nimic, Repin n-a înfățișat într-un tablou de-al lui ședința Consiliului de stat ? Pînza de mari dimensiuni : *Colhoznicii delegați aclamîndu-l pe tovarășul Stalin* a fost realizată în grabă. Viața nu-ți dă răgaz — au loc noi consfătuiri de mare importanță, se spune și despre acestea că sînt istorice, nu se poate să rămîi la coadă. I se cuibărise teama în suflet, dar teama aceasta era teama lui de răspundere față de epocă, teama de a nu greși — nu că și-ar fi temut pielea.

Prinsese momentul, la expoziție tabloul lui fu așezat cît mai în evidență, ziarele i-l lăudară pe întrecute și — nici o critică ! Răuvoitorii tăceau...

În curînd însă ziarele trecură la alte subiecte, și la chioșcuri se epuizară numerele din revistele unde apă-

ruse reproducerea în culori a tabloului *Colhoznicii delegați*. Se lăsă tăcerea, și el, după ce cunoscuse gustul celebrității, simți că-l amenință uitarea. Cu paleta în mîini, se ținu în fugă de epoca lui.

Se dezvolta aviația țării, peste tot în țară se cînta : „Raționea ne-a dat mîini — aripi de oțel, și-n loc de inimă — un motor încins..." Făcu o pînză mare : *Tovarășul Stalin la sărbătorirea aviației*. Un cer albastru plin de parașute, soarele scaldă în lumină tribunele, conducătorul — în veston alb — zîmbește...

Și iarăși un succes, iarăși scriu despre el toate ziarele, iarăși îi apare în reviste, pe o filă suplimentară, reproducerea în culori a tabloului... Deveni academician, fu promovat în funcții de conducere...

Acum avea experiență, știa că gazetele fac zarvă și-apoi tac — trebuie să faci din nou ceva ca să le atragi atenția, trebuie să te grăbești... Veșnic în goană după notorietate. Din cînd în cînd îl ajungea oboseala și-atunci i se făcea dor de uitatele lui peisaje, lipsite de idei, peisajele în care înfățișa cerul cu nori de furtună sau desișuri, și-atît, nici o altă idee, sau mlaștini peste care se așterne ceața. Știa că în spatele lui invidioșii șoptesc : „N-are nici urmă de talent, e oficios ca editorialul unui ziar..." La expoziție, în caietul de impresii, un vizitator îl caracterizase așa : „Clar, ca mîna întinsă a unui milog".

Dar nu-i adevărat, el nu pictează ca să fie miluit, mai bucuros ar face peisaje lirice, deseori se vede silit să-și „sugrume cîntul despre propriul eu", pentru că el nu cîntă decît ceea ce este necesar, e un martir — și totuși ceilalți nu-l iubesc, în față îl laudă, iar în spatele lui șoptesc laș între ei, depreciindu-l ! Nu mai sînt vremile de altădată, cînd suporta resemnat disprețul oricui, acum e puternic, are influență — păzea !

Așa încît, azi, nu pierde nici o ocazie de a demonstra că are putere. Nu-i iubit, nu-i stimat, atunci cel puțin să fie privit cu respect. Într-adevăr, toți se purtau cu el respectuos — un respect rece, necordial, un respect care-i amintea într-una : nu da îndărăt, că nu mai rămîne nici urmă din respectul nostru, nu greși, că ție nu ți se iartă nici o greșeală !

Viața lui părea de invidiat — glorie, onoruri, așadar un răsfățat al soartei. Și totuși, de ce oare ? teama lui neîncetată, suspiciunea lui creșteau din an în an...

Purtînd povara complexei lui vieți, tăcut, calm, plin de sine, directorul trecea printre șevaletele tinerilor pictori din jurul lui — cei mai tineri dintre toți pictorii aflați sub acoperișul institutului care-i fusese încredințat.

Printre cei ce-l așteptau stînd în fața pînzei, era și Feodor Matiorin. În momentul acela Feodor avea deplină încredere în talentul lui și nici nu-i trecea prin minte că directorul ar putea să nu-i remarce cu bucurie tabloul.

Directorul se uita numai la tablouri, nu și în ochii celor din jurul lui. Nu observă privirea lui Feodor. Se opri în dreptul șevaletului și examină lucrarea concentrat.

Era indescifrabil chipul lui masiv, cu trăsături grosolane, cuceritor de țărănești, și o asprime haină în colțul buzelor groase care nu rosteau nici un cuvînt ; cei ce nu-l cunoșteau destul de bine pe director puteau crede că sub aerul acesta de sfinx se ascund cine știe ce gînduri înalte, cine știe ce concepții superioare, inaccesibile oamenilor de rînd.

Și totuși el remarcă numaidecît : sfială, minuție excesivă din cauza lipsei de experiență, da, dar este în tabloul acesta și o anumită prospețime primăvăratică a culorii, o ușurință, o curăție, o armonie interioară, ceva aparte, dat „de Dumnezeu". Privi atent și-și aduse aminte că demult-demult, cîndva și lui îi fusese dată bucuria ca tablourile făcute de el să respire o astfel de armonie interioară. Demult, demult, cîndva — și i se strînse inima la gîndul că asta *a fost* și că bineînțeles el n-o să mai simtă niciodată bucuria aceea naivă, mîndria felului său deosebit de a fi. Pe cînd băiatul ăsta se bucură *acum,* în clipa de față... Și se gîndi la ce gîndea totdeauna în ultimul timp, cînd întîlnea picturile unor tineri mai mult sau mai puțin talentați : „Ce părere o fi avînd oare despre mine băiatul ăsta ?" Te pomenești că tocmai vreun tînăr dintr-ăștia, încrezuți, a scris în caiet, la expoziție : „Clar, ca mîna întinsă a unui milog". Ce pot ști ei ? Abia au făcut ochi. Au ei dreptul să judece un om ca el, în vîrstă, cu bogată experiență de viață, trecut prin atîtea, și care

a ajuns să fie recunoscut ca artist nu datorită pur și simplu muncii, ci tocmai pentru că și-a „sugrumat cîntul despre propriul eu“ ?! Examinînd o pînză, se lega de orice, căuta erori, le găsea — și asta însemna pentru el o satisfacție.

Tăcu, se-ntoarse cu spatele și atunci îi căzură ochii pe tabloul la care lucra Ivan Mîș.

— Ce-i asta ?... Ce studiezi dumneata în institut, tinere ? Pictura ? Asta-i poză-n culori, nu pictură !

În glasul răgușit și tăios al directorului suna o indignare exagerată.

Verde la față, mut, cu buzele subțiate, rămase fără pic de sînge, namila de Ivan Mîș, stînd drepți, se uita adînc smerit la director. Feodor se pomeni lîngă el cu Valentin Veniaminovici care-i șopti, strîngîndu-l ușurel de braț :

— La dumneata e bine... Foarte bine...

Niciodată pînă atunci nu-l auzise cineva pe Valentin Veniaminovici adresînd cuiva un asemenea elogiu — cea mai înaltă dintre aprecierile lui era : „Nu-i rău...“ Feodor avu sentimentul că, prin acest elogiu, profesorul îl despăgubea de nedreapta tăcere a directorului.

21

Ivan Mîș trăia mereu izolat, nu se amesteca în discuții, nu se ducea cu nimeni la un păhăruț. În ultimul timp adunase ceva bănișori, dar se prefăcea că n-are. Cînd se-ntorcea la cămin după vreo raită prin oraș, se cunoștea c-a stat la masă și i-a plăcut, îi luceau ochii uleios ; pitea în geamantan două, trei pachețele, se uita compătimitor la Feodor — care, ca de obicei, stătea întins pe pat mințindu-și foamea cu o țigară — și suspina fățarnic :

— Greu o mai ducem, tare greu...

Tăcea, aștepta zadarnic un răspuns, apoi adăuga :

— Da nu-i nimic. Om duuuce-o....

Feodor îi cerea fără ocol :

— Împrumută-mă cu un pol.

— Păi, ți-am mai dat...

— Mi-ai dat.
— Atunci ?...
— Atunci adaugă la cont.

Cu evident regret că începuse o asemenea discuție primejdioasă, Ivan Mîș vîra mîna în buzunar și scotea la iveală un portmoneu — întru totul la fel cu acela pe care i-l dăruise cîndva lui Liova Drept-credinciosul :

— Acum îmi datorezi o sută șaptezeci și trei de ruble.

Feodor își punea mantaua și se ducea la masă.

Într-o zi însă, Ivan Mîș insistă și-l tîrî aproape cu forța într-un mic restaurant din apropiere, la demisol. Înainte de a intra în restaurant, Feodor consideră util să clarifice situația :

— Una : eu bani n-am.
— Doamne ! Dar eu...
— Al doilea : nu accept să-mi dai cu împrumut ca să bem.
— Hai, lasă, că doar eu, ca-ntre prieteni...
— Al treilea : Vece are un obicei prost — la băutură, dă mîncare puțină. Să nu faci ca el.
— Da drept cine mă luați voi ? Eh, Fedka ! De ce mă priviți voi toți cu atîta răceală ?
— Explicații, ulterior, în timpul mesei. Hai să intrăm.

Ocupară o măsuță în colț. Ivan Mîș se arătă de-o generozitate uluitoare, comandă gustări peste gustări.

— Tu ai acasă părinți, frați, surori ? întrebă Ivan.
— Părinți. Îs bătrîni.
— Eu, pe nimeni. De tata nici nu-mi mai aduc aminte... Mama a murit cînd erau nemții aici. Am o soră mult mai mare ca mine ; s-a măritat înainte de război și n-o mai știu pe unde-i... Un' s-o caut ? Ne-a răzlețit războiul... N-am pe nimeni, Fedka, pe nimeni n-am. Și nici prieteni... Prieteni n-am avut niciodată... Cînd am împlinit 14 ani, m-a dat mama la meserie, am intrat ucenic la un tencuitor... Am lucrat acolo cît am lucrat și m-am lăsat, nu-mi convenea. M-am angajat în atelierul unui gravor. Cîștigam ceva bani, m-am înțolit, îmi umblau ochii după fete... Dar numai atît, numai cu ochii... Așa mare și voinic cum mă vezi, sînt un timid... Începusem o școală de arte plastice... Și deodată, războiul... Mi-a mers destul de bine în timpul războiului, de ce să mă ascund după deget ?

Eram la clubul unității mele militare, nu înduram mizerie... S-a terminat și asta, am plecat... De descurcat în viață mă pricep eu, cîștig bani totdeauna, știi ce-ndemînatic sînt — vrei pantofi de damă ? Îți fac. Sau de gravat în argint orice desen ornamental, sau în lemn... Banii ? Moft. Ce vreau eu, e să fiu om ! Om ! Hai noroc...

— Noroc.

Sorbiră amîndoi din păhărușe.

— Dar ce-nțelegi tu prin vorba om ? întrebă Feodor.

— Ce-nțeleg ?... Mi-e greu să-ți spun așa, pe scurt. Uite, de exemplu, cînd lucram la tencuieli, ajunsesem dintr-o dată în fruntea tuturor celorlalți, fiindcă prinsesem meșteșugul ca un maistru. Dar nici maistrul, nici băieții nu țineau la mine. Nu că m-ar fi hulit cineva... Nu. Ca și cu voi : voi toți, grămadă, eu — singur. Am trecut la gravură, totdeauna m-a tras inima spre o muncă mai subțire, tencuiala-i treabă grosolană... La noi, în atelierul de gravură, în afară de mine nu mai erau decît alți trei lucrători, tustrei bătrîni — din primul an i-am făcut pilaf... Alesesem o casetă și o gravam, am stat nopți în șir să lucrez la ea, migăleam pe capac un desen mărunt și pe laturi fel de fel de arabescuri — dac-o priveai în fugă ziceai că nu-i mare lucru, dar cine se pricepe își dă seamă imediat, o cercetează amănunțit, o pipăie. I-am dăruit-o președintelui comitetului de conducere — atelierul era atașat unei cooperative, președintele era mai mare peste noi toți. Ceilalți acum se temeau să aibă vreo ceartă cu mine, dar tot așa : ei grămadă, eu — singur... Și în armată... N-ai decît să spui că mă oploșisem ca un șoarece acolo, în spatele frontului — nu mă supăr, ție-ți dau voie să-mi spui așa. Dar se mai oploșiseră și alții ca mine în serviciile din spatele frontului, și ăștia n-aveau de ce să-și dea aere față de mine. Cu toate astea, mereu : ei grămadă, eu — singur. M-ai întrebat ce-nțeleg prin cuvîntul om ? Păi, uite : să mi se arate și mie oarecare considerație, să fiu recunoscut ca un tovarăș, să se țină seamă de mine, să nu mai fiu alungat dintre ceilalți. Iată, asta.

— Du-ți viața împreună cu noi, răspunse Feodor. Noi nu te alungăm.

Ivan Mîș nu replică numaidecît, îi rătăcea privirea prin farfurii.

— Nu mă alungați, dar nici nu mă primiți.

— Tu ești de vină.

Ivan Mîș tresări.

— De ce ?

— Vrei să-ți spun drept ? Îți spun.

— Stai puțin. Să mai bem un păhăruț.

— Hai.

Își goliră din nou păhărușele, mai luară o gustare. Feodor înălță fruntea :

— Ascultă...

— O să mă bești ? întrebă Ivan cu sfială.

— Nici o bășteleală. Vreau să-ți spun adevărul. Ascultă ici...

— Hai să mai bem un păhăruț.

— Cam prea des.

— Bine. Beau singur.

— Bea.

Ivan Mîș dădu de dușcă păhărușul, se schimonosi ca de-o durere suferită eroic, vîrî în gură, mestecă pe îndelete o bucățică de castravete acru, apoi, cu glas pierit, un glas de om condamnat la supliciu, întocmai cum arătase mai înainte și figura lui, încuviință :

— Zi-i...

— Ți-aduci aminte lacătul acela mic, cu secret, pe care-l puseseși la noptiera ta ?

— Da.

— I-a trecut prin minte și altcuiva dintre noi să-și pună lacăt la noptieră ? De ce-ai făcut asta ?

— Dar l-am scos îndată, mi-am dat seama că nu era frumos.

— Omul, dragul meu, se spală pe mîini înainte să se așeze la masă. Tu, dimpotrivă : ai mîncat cu mîinile murdare, și abia după aceea ți-ai dat seamă și te-ai repezit să te speli. Va să zică alte dăți nici habar n-ai să te speli, nu te-ntrebi dacă ți-s mîinile curate sau murdare.

— Adică cum vine asta ?

— I-ai dăruit Drept-credinciosului un portmoneu...

— Și ? Ce-are a face ?

— Curat că ce-are a face. Și chiar era comic : Drept-credinciosului cadou un portmoneu, să aibă unde-și țină banii. Și doar i-l dăruiseși în semn de recunoștință că stăruise pentru tine față de Veniaminîci. E o nuanță aici... Ba da, ascultă ce-ți spun, nu mai clătina atît din bostan. Fiindcă mi-ai dat de mîncat și de băut, poftim, ți le torn așa, în obraz... E o nuanță fină, cu ochiul liber nici n-o poți zări. Drept-credinciosul, cum e el totdeauna de bună-credință, n-a înțeles nimic, s-a dus să se fălească la toți. Măcar acum îți dai seama ce-ai făcut ?

— Nu, recunoscu Ivan, abătut. Hai să mai bem.

— Bem mai pe urmă, acum lasă-mă să-mi duc vorba la capăt... Drept-credinciosul te ajutase dezinteresat, din prietenie, și tu, în loc să vezi în asta ceea ce s-ar fi cuvenit, tu, uite, l-ai plătit ca pe un ospătar. Cu alte cuvinte, n-ai acceptat prietenia lui.

— Eh, asta-i un...

— Un fleac, vrei să spui ? Adevărat, un fleac. Cînd plouă, nu cad din nori decît stropi de apă — și totuși rîurile se revarsă. Un portmoneu, un lăcățel — dar cînd te uiți, lăcățelul s-a închis și cheia, nicăieri... Gata, ți-am spus totul ! Putem ciocni iarăși... Noroc și de-acum înainte — fără lăcățele !

— Noroc !

Ivan Mîș își goli păhărutul dintr-o dată, ciuguli din farfurie cu furculița cîteva bucățele și pe neașteptate, trîntind furculița, aplecîndu-și peste masă pieptul lat, se răsuci spre Feodor :

— Știi...

Se holba, pălise, îi tremurau buzele :

— Știi... Sînt un nemernic.

Glasul îi era potolit, sincer, adînc îndurerat.

Și ca și odinioară pe coridor, la institut, Feodor se simți stingherit, oarecum rușinat, și chiar îl înfricoșă întrucîtva o asemenea mărturisire.

Iar Mîș, cu același glas, același tremur al buzelor și aceeași desăvîrșită franchețe :

— Sînt un nemernic, Fedea. Mă urăsc ! Eu, pe mine însumi, mă urăsc !

— Ei, nici așa! Eu de bunăvoie nu mi-aș acorda niciodată un asemenea calificativ... Și nici altuia nu i-aș permite.

— Hai să mai bem... Ia uite, fire-ar! Sticla-i goală... Ospătar! Ospătar!

Pînă să vină ospătarul cu altă sticlă plină, Ivan Mîș șezu depărtat de masă, încordat, holbînd ochii în gol și, din cînd în cînd, se-ncrunta, zvîcnea. Iar Feodor observă că el, Feodor, nu-și mai simte nici o superioritate asupra lui Mîș, îi era jenă și nu pricepea de ce, tot așa cum nu pricepea de ce are sentimentul unei confuze vinovății față de omul acesta — involuntar, îi era milă de el.

Ospătarul sosi cu sticla, dădu peste ea de cîteva ori cu șervetul, cu toate că sticla era curată, și o așeză pe masă. Ivan Mîș se clinti, își trecu degetele prin păr, mîna îi tremura:

— Mie, pe cît se pare, o să-mi facă vînt din institut.

— Nu cred.

— Eh, doar n-am fost admis pe deplin și directorul azi m-a... Hai să mai bem...

Feodor nu se atinse de păhărușul pe care Mîș i-l împinsese mai aproape.

— Dacă m-ai invitat aici din calcul, ca să-mi ceri să mă duc la Veniaminîci și să intervin pentru tine, să știi că ai dat greș. Discuție sinceră, de la suflet la suflet, și în același timp o combinație, un calcul — scuză-mă, mi-e scîrbă, adăugă Feodor uitîndu-se țintă în ochii lui Mîș.

Mîș scutură din cap cu groază:

— Nici gînd! Ce ți-a venit? Nici gînd! Aveam nevoie să stau deschis de vorbă cu cineva... Chiar azi, neapărat!... Și-ți mulțumesc... Bine faci că dai în mine. Să nu mă cruți! Îți mulțumesc, mă închin în fața ta. Rar stă de vorbă cineva cu mine așa de sincer... Cît despre chestia cu institutul... Poate nu m-or elimina, poate n-o fi nimic. Știu că tablourile mele-s proaste, mai proaste ca ale oricui! E prima dată cînd nu-mi reușește ceva — și chiar mă-ntreb de ce. Dibaci sînt — las-că tot o s-o scot eu la capăt, mă știi ce mîini am...

Cînd se-ntoarse la cămin, puțin cam cherchelit, Feodor dădu de un musafir care-l aștepta : ocupînd loc, politicos, numai pe muchea unuia din paturi, zugravul Ștuka, plin de demnitate ca totdeauna, discuta una-alta, așezat, cu Viaceslav și cu Liova Drept-credinciosul.

— A, iată-l ! exclamă întinzîndu-i mîna de departe lui Feodor, cînd îl văzu intrînd. De cînd te-aștept... Ia uite la el, a tras la măsea și se mai vaită că-i grea viața.

Feodor îl bătu pe umăr.

— Ce să-i faci, o-nvîrtim și noi cum putem. Mi-s' pare că mi-aduci o veste, da ?

— Aduc. Nu-i grozavă — așa și-așa, mijlocie. Dacă nu te-ai răzgîndit, atunci sîmbătă spre seară vii glonț... la adresa asta... Ei, păcatele mele, da unde-am pus-o ? Ba nu, c-am găsit-o, uite-o ici, bat-o s-o bată...

— Bun, s-a făcut, nici o grijă.

— Ei, și-acum cu bine. Am întîrziat și-așa destul... Mulțumiri pentru convorbirea plăcută.

— V-am tratat cu dragă inimă din ce-avem și noi, răspunse Viaceslav.

Stuka se îndreptă spre ușă, dar nu reuși să iasă imediat din cameră : în prag, legănîndu-se, apăruse Ivan Mîș, nalt și lat cît un dulap. Lăsîndu-și cu tristețe enormele-i mîini pe umerii firavului zugrav, Ivan îl anunță cu un glas nespus de jalnic :

— Prietene, află de la mine că el — și arătă cu capul spre Feodor — el e-un om mare. Toți aici sînt suflete mari... Numai eu — un nemernic. Disprețuiește-mă !

Zugravul mai întîi se zăpăci, apoi, pricepînd, rînji ironic, le făcu din ochi celorlalți :

— Poftim ?... Te ții de glume.

Liova Drept-credinciosul comentă, uimit :

— Glume de-astea, bătrîne, și pentru noi sînt o mare noutate.

Iar Viaceslav :

— Feodor, cum ai reușit să-l faci pe Mîș turtă ? E un tur de forță.

— Sînt un nemernic, prietene !

— Nu-mi stă-n putință să fiu de acord. Dă-mi voie, te rog, să trec.

— Nu te reţin, prietene, o, nu, nu te reţin ! Treci, dar ţine minte : Feodor Matiorin e un om cu suflet mare ! El nu m-a desconsiderat !

Eliberîndu-se din labele de urs ale lui Ivan Mîş, zugravul Ştuka îşi redobîndi aerul foarte demn şi, înainte de a ieşi din cameră, declară cu importanţă :

— Dacă nu mai ştiu eu pe cine-mi pun ochiul ! Eu văd în om ca prin sticlă !

— Şi tu eşti un suflet mare. Dispreţuieşte-mă...

— Te ţii de glume, zău aşa !

22

Pe o străduţă liniştită, o casă cu înfăţişare posacă ; la etajul patru, un apartament mic, alcătuit din două odăiţe ticsite de mobilă. Doi locatari, mama şi fiica — tatăl e în deplasare, iar ele se folosesc de această ocazie ca să renoveze locuinţa în absenţa lui.

Mama, naltă, rotofeie, poartă un capot de mătase cam murdar, care stă întins de plesneşte pe vastul ei piept, şi are ochi galbeni, rotunzi, ca de pisică şi-o mustăcioară de adolescent. Gesturi maiestoase, voce de bas autoritară. Cu poalele capotului valvîrtej printre fotolii, printre picioruşele scurte, groase, de stejar ale meselor, mama, urmată cu supunere de Ştuka, ordonă :

— Văruirea tavanelor, una la mînă. Doi : zugrăvitul pereţilor... În camera asta, mă gîndesc, o nuanţă *chocolat*. În cealaltă, val marin... Pricepi ?

— Şocolá ? face Ştuka şi se scarpină la ceafă. Bun. Da n-o să fie cam întunecos ?

— Mai deschis, faceţi-o mai deschis. Ceva aşa — cafea cu lapte.

— Bun. Da cu ăsta, cu val marinul, dracu să-l ştie...

— Ceva aşa, verde în albastru...

— Bun. Numai că n-o să găsim culoarea exactă.

— Te rog să cauţi, dragă, te rog să cauţi. Să nu-mi faci pereţii urîţi, că nu accept.

— Val marin ?... Cum ar veni, un soi de tulbureală ?...

— Aproximativ. Şi jur împrejurul tavanului, ceva aşa..., aşa...

— O dungă, nu ?

— Nu. Ceva mai artistic. Ceva așa, sînt în comerț, niște bețișoare... aurite, pentru înrămat...

— Baghete ?

— Exact ! Cumpăr de-astea și le bateți în cuie acolo, sus.

— Bun.

Feodor aruncă o privire peste lucrurile din apartament, mese grele, de stejar, un dulap de cărți cu sculpturi în lemn, sofale scofîlcite, covoare tocite — mobilă de demult, s-a strîns în ea praful cîtorva decenii. Strîmtoare, vechituri, ferestrele-s mari și totuși lumină puțină. Nuanță „chocolat"... Val marin... În camerele acestea atît de mici pereții ar trebui zugrăviți în culori cît mai deschise, luminozitatea aici în nici un caz nu supără, dar ți-ai găsit : val marin !... Din culorile care se găsesc, aici o să iasă un fel de mîzgă.

Privirea lui Feodor lunecă de colo, colo — tavanul, colțurile camerelor, mobila — și de fiecare dată revine la un fotoliu așezat lîngă dulapul de cărți. În fotoliu, cu picioarele sub ea, s-a cuibărit, cu o carte în mînă, fiica. După cum șade acolo ghem, îți dai seama numaidecît că are un corp mlădiu, ca de pisică. Părul scurt, neondulat îi cade pe obraz. Lui Feodor i se pare că a mai văzut-o undeva. Și cu cît mai des o fură cu ochiul, cu atît e mai încredințat că într-adevăr a văzut-o, a întîlnit-o — dar unde, cînd ?... Alungîndu-și cu mîna părul care-i venea în ochi, ea își descoperi fruntea. O frunte netedă, nasul frumos cizelat, trăsături fine și aproape copilărești. Hotărît c-a mai văzut-o undeva !

Nu prea des i se-ntîmplase lui Feodor pînă atunci să privească mai cu băgare de seamă chipul unei fete. Fusese coleg la școală, în aceeași clasă, cu Rimma Gluș-kova, fiica șefului de gară. Rimma : fețișoară albă, trăsături mobile, păr negru, o șuviță care-i cădea mereu pe frunte. Mult timp el nu-i dăduse nici cea mai mică atenție, o fetiță ca toate fetițele, erau multe, în recreație din una-n alta o mai și îmbrîncea uneori — ce te tot vîri printre noi ? Tocmai se comemoraseră în țară o sută de ani de la moartea lui Pușkin. La tot pasul, afișe, pla-

carde, cu fel de fel de portrete : ale rudelor marelui poet, ale cunoscuților săi, era prezent pînă și tuciuriul chip al lui Hannibal. Printre doamnele din înalta societate, în rochii de gală — Natalia Goncearova, soția lui Pușkin. Cine știe cum, întîmplător, Feodor o privise mai cu băgare de seamă. Și deodată remarcase că această Natalia Goncearova semăna cu Rimka Glușkova, dar știi, leit, numai că pieptănătura o avea altfel. Mai întîi făcuse haz, și-atît — ia uite ce chestie ! Pe urmă își amintise că soția lui Pușkin a fost una dintre cele mai frumoase femei din societatea înaltă. Prin urmare, și Rimka e-o fată frumoasă — iacă, nu observasem... Și începuse s-o privească mai atent pe Rimka — sprîncene subțiri, ochi albaștri, pielea albă, aproape transparentă. Mă rog, de !... Și în recreație, cînd se-ntîlnea cu ea față-n față, îi făcea loc, o petrecea cu privirea.

Peste patru ani — mai aveau foarte puțin pînă să treacă în clasa a zecea — Feodor se hotărîse să-i declare că o iubește. O zi frumoasă cu mălini înfloriți, începuseră examenele de primăvară, și ei doi rămăseseră în urma grupului care se ducea la rîu, la Ujdalița. Înfloriseră mălinii, pluteau în aer albe, strălucitoare petale de flori scuturate și unele din ele se încurcau în părul ei negru, și ochii ei străluceau, erau în așteptare. Ea ghicise ceea ce voia el să-i spună. Dar cînd îl auzise în sfîrșit pronunțînd neroada frază melancolic-stîngace : „Știi, mi se pare că te iubesc"..., Rimma rîsese cu hohote și fugise. După aceea le povestise totul prietenelor ei și fetele, cum îl zăreau pe Feodor, începeau să chicotească. Poate că totuși el i-ar fi spus din nou Rimkăi cuvintele acelea, dar nu-i dăduse răgaz războiul...

În armată îi plăcuse aproape orice femeie pe care avusese prilej s-o întîlnească. Și mai mult decît toate, îi plăcuse doctorița de la compania sanitară, o blondă cam otova, cu bujori în obraz, veșnic gata să izbucnească în rîs. Cînd rîdea, îi tresălta gușulița albă... Toți o știau că trăiește cu căpitanul Veslov, comandantul batalionului doi. Veslov a fost ucis la trecerea peste Nipru, la sud de Kiev.

După asta, Feodor fusese îndrăgostit timp de cîteva minute pe cînd se afla în spital. Numai cîteva minute,

dar cu violență. Zăcea pe masa de operație — un chirurg chel, gras, îi scormonea carnea piciorului căutînd nervul lezat. Infirmiera îi dădea rînd pe rînd la mînă chirurgului instrumentele necesare și buza ei de sus, mai plină decît cealaltă, avea un aer capricios, iar ochii căprui păreau într-una uimiți. Feodor o remarcase chiar înainte să înceapă operația. În timp ce i se lega nervul, durerea îl cutremurase din tălpi în creștet, în gură — un gust ca de fiere, fruntea — leoarcă de sudoare, și sora din cînd în cînd îi ștergea fața cu un colț al cerșafului. Bădăran, chirurgul, chelul acela, se răstea la fată în fiece moment : „Nu asta ! Ce-mi dai ? Ți-am cerut penseta, vezi de-mi vîră în mînă vreo furculiță !" Feodor îl ura, se simțea ofensat de purtarea chirurgului față de fată, și în același timp îi părea bine că ea vede ce bărbătește suportă el, Feodor, operația — cu toată durerea, nu zicea nici cîrc. Nu gemuse nici măcar la sutură, treisprezece înțepături în piciorul umflat butuc și anestezicul își încetase efectul, rana — cusută pe viu, copcile pătrunzînd în carne una după cealaltă. Cu un colț al cerșafului, sora îi ștergea din cînd în cînd fața transpirată și el vedea plutind undeva sus, deasupra lui, ochii ei mari deschiși, uimiți. Chirurgul îl lăudase cu zgîrcenie : „S-a ținut tare băiatul..." Fetei îi spusese chirurgul vorbele acestea și Feodor îi iertase bădărănia.

De o anumită femeie din cătunul Volciok nu-i plăcea să-și amintească. Se apropia pe-atunci de 40 de ani femeia aceea, căreia îi fusese tare milă, muierește, de tinerelul sergent-major cartiruit la ea — un biet băiat cu păr bălai ca paiul ; îi suporta resemnată în pat toată lipsa de experiență. El nu-și mai amintește azi nici măcar chipul acelei femei, i-au rămas în minte doar ochii ei obosiți, cutele din coada ochilor și mîinile pe care i le simțea aspre, hîrșite ca niște pingele roase.

Astălaltă însă nu semăna cu nici una din cele pe care le cunoscuse pînă atunci. Ce-are a face, a mai văzut-o undeva...

Prins de grijile muncii la care se angajase, Ștuka se apropie de Feodor :

— Ei, cu Doamne-ajută de-acum începem. Ia să cărăm mobila dincolo. Domnișoară, o să te deranjăm niţeluș.

Cu un gest scurt, ea închise cartea, se ridică agilă din fotoliu. Era înaltă, subțire, virginală, parcă nici n-avea forme — o neîntrupare, ca sufletul în veci nemîngîiat al fetelor ce și-au luat viaţa, dezamăgite, vezi ilustraţiile romanelor de altădată, cu năluci.

Fin dăltuit, căpșorul îi încununa orgolios gîtul lung. Curbă muzicală, gîtul fetei era unul din acelea pe care poeţii numai din lipsă de talent îl compară cu al lebedei. Bărbie mică, buze pline, în colţul buzelor o cută abia vizibilă...

Și Feodor își aminti fulgerător : ia uite cu cine seamănă asta — cu Nefertiti !

Ea nu-l luă de loc în seamă — ce mai adorator în bluză soldăţească uzată, murdară și cu pantalonii rupţi în genunchi (alţii n-avea !). Trecu împărăteşte-măreaţă pe lîngă el, fără să-l învrednicească nici c-o privire.

— Hei, ce-ai rămas cu gura căscată ! strigă Ştuka. Apucă de ici !

Înșfăcară amîndoi fotoliul acela greu și porniră cu el în urma tinerei împărătese.

Văruiau tavanul în prima cameră. Ştuka plimba brenerul, Feodor pompa. Parchetul, pervazul ferestrelor, dulapul acela mare de cărţi, pe care pînă una-alta hotărîseră să nu-l clintească din loc, erau acoperite cu ziare vechi. Peste tot un miros searbăd de var, de tibișir dizolvat în apă — ai fi zis c-a început să-și schimbe faţa, văruit, și aerul din încăpere. Iar Matvei Ivanovici Ştuka circulă de colo, colo prin toată mizeria asta, îi scîrţîie cizmuliţele făcute lună ca totdeauna, și cînd îi cade pe cizme vreun strop de var își întrerupe munca foarte liniștit, vîră mîna în buzunarul mult pătatului său halat, scoase o cîrpușoară curată, își șterge varul de pe încălţăminte. Și nu-i mai tace gura nici o clipă, face teorii, mereu răsună glăsciorul lui de tenor :

— Numai ce-i auzi pe unii : eh, un zugrav acolo. Zugrav, cizmar, ce mi-e tanda, ce mi-e manda, tot aia-i. Cizmarul bea de stinge, zugravul și mai și. Voi ăștia, mîzgălicii de pictori, gîndăceii de ocru, sigur, tot așa :

pentru voi zugravul e-un soi de ucigă-l toaca. Știm, știm ! Habar n-aveți, nu vă-nvață nimeni ce și cum, ca să vă dați seama. Dar zugravul, cînd te uiți, e ca sfîntul soare, unde intră el, ți-e mai mare dragul...

— Se și vede, rîse Feodor. Cum ne-am ivit noi doi, s-a și făcut de-a mai mare dragul aici.

— Deocamdată nu, dar cînd om pleca, pe urma noastră chiar o să fie. Zugravul își strînge bidinelele și se tot duce, dar ce-a făcut el acolo unde a lucrat, e-o mîndrețe — să tot locuiești acolo și să te bucuri de viață... Hei, hei, ia seama ! Mai ușor mai ușor, ăsta-i vermorel de zugrăvit, nu-i pompă de stins incendiile. Na, iar m-ai stropit. Stai, oprește puțin, să mă șterg...

Scoate din nou la iveală cîrpușoara, își curăță cizma.

— În ziua de azi rar găsești zugravi buni. Nu mai e meseria cum a fost. Care-i cea dintîi poruncă a unui zugrav ? Aud ?... Văd că taci. He, he... Cea dintîi poruncă, frățioare, pentru un zugrav e priceperea. Să nu dai cu bidineaua la-ntîmplare. Îți scapă alături un strop, se duce totul în moaș-sa pe gheață. Că de aia-i vorba : stropul de catran strică un butoi de miere. Zugravii din ziua de azi, cînd lucrează, parcă-s vite, nu oameni : cu nasu-n văpsea, murdăria pîn-la gît și hainele pe ei, otreapă — ptiu ! ți-e și scîrbă să-i vezi ! Și-apoi vine a doua poruncă : dă-ți silință să faci clientului pe plac, fă cum îți spune el...

— Ia-te după ideile lui, aruncă Feodor o vorbă.

— Lasă ideile, că nu lucrezi pentru tine. Bune-s și ele, ideile, cînd nu fac sînge rău nimănui. Respectă gustul clientului. N-o să locuiești tu acolo unde ai zugrăvit, *el* o să locuiască — va să zică nu-i strica bucuria cu cele ce-ți trec ție prin minte. Ascultă ici ce spun eu și bagă la dovleac. Asta-i.

— Bun, dar dacă-l vezi că-și strică singur bucuria — din prostie ori din neștiință ?

— Cum și-așterne, așa o să doarmă, lasă-l în pace. A dorit el așa. Dorința clientului e sfîntă...

— Aici s-a pretins să dai cu val marin. E o prostie sau nu ?

— Nu zic că-i o deșteptăciune.

— Dar clientul nu știe că valmarinul, cu văpseaua pe care o avem noi, o să iasă o simplă tulbureală. El nu se pricepe de loc la meseria ta și tu închizi ochii în fața prostiilor. Acum cîteva clipe declarai sus și tare : a fi zugrav e o meserie deosebită, după ce-și strînge zugravul bidinelele și pleacă, în urma lui — mai mare dragul, e-o mîndrețe. Păi dacă închizi ochii, o să mai iasă frumos ? Încep să mă îndoiesc, Ivanîci, că-ți respecți cu adevărat profesia.

— Ete, bre ! N-ai nici două ore, pruncule, de cînd te-ai făcut zugrav și te-ai și apucat să dăscălești. D-apoi tu nici nu erai pe lume, cînd am luat eu prima oară în mînă bidineaua. Oul vrea s-o-nvețe pe găină !

— Ești de treizeci de ani zugrav și totuși accepți orice idee îți dă cineva, chiar dacă-i o idee proastă ! Eh, Ivanîci, nu mai spune asta și la alții, că te faci de rîs.

— Mă, mucosule, îmi mai și faci morală ?... Și-adică pentru ce, mă rog ? Pentru că nu vreau să jignesc clientul ?

Se supărase. Plimba supărat pe tavan țeava aparatului, brenerul, care împroșca varul, sfîrîind.

— Colțoși mai sînt tinerii din ziua de azi, îi spui unuia o vorbă, el îți trîntește îndărăt zece. Ascultă-l numai, și-apoi las-că-ți înșiră el cîte-n lună și-n stele, te năucește...

23

Se-ntoarse la cămin pe jos. Era seara tîrziu de tot, trecătorii rari, prin mijlocul străzii mașini în goană, întîrziate.

Profilate confuz în întuneric, casele, coloși, absorbeau oamenii, și ei din oră-n oră, acasă, vor strînge forțe noi, căci forța acum, noaptea, se acumulează, apoi se va face dimineață și forța va izbucni — mulțimile se vor revărsa pe trotuare, autobuzele, troleibuzele, camioanele, mașinile mici vor umple toate străzile, va fi înghesuială pe străzi, va fi zgomot, agitație. Pînă va sosi noaptea următoare, pînă va începe o nouă odihnă, forța aceasta va potopi totul, viața va fi clocotitoare. Și apoi iarăși oamenii vor

spune c-a mai trecut o zi și vor rupe încă o filă din calendar.

A mai trecut o zi, nu te uiți îndărăt după ea. Numai pe front ți-era scumpă ziua care abia trecuse ; îți spuneai : n-am fost ucis, trăiesc — e-n regulă. Dar în timpul războiului nu trăiești — dacă ai noroc, supraviețuiești.

Feodor are 23 de ani — îi zboară tinerețea. Poeții proslăvesc tinerețea, bătrînii și-o amintesc înduioșați, pentru toți tinerețe înseamnă dragoste, revelația femeii. El nu avusese tinerețe, nu iubise — numai de asta nu-i arsese.

Orașul noaptea. Din loc în loc felinare, din loc în loc ferestre luminate — și ninge. Ninge pufos. E o odihnitoare nemărginire în zborul lin al fulgilor, parcă te-ndeamnă la somn cînd îi vezi cum se-așternfără zgomot pe trotuarele albite. Orașul s-a domolit, așteaptă ziua care va fi mîine...

Iar Feodor își amintește orașul de odinioară, în zori de zi, pustiu, cu soarele aducînd cu el fericirea. Orașul de-atunci rămas de cealaltă parte a vieții lui Feodor... În orașul acesta, frumos ca un vis, ca o poveste, a aflat el, atunci, de existența *ei* : buzele tăinuind un surîs și vîrsta — trei mii de ani...

Ba a și trădat-o, a uitat-o din cînd în cînd, așa cum un om viu mai și uită o femeie vie, pe care o iubește. Și cum să n-o trădeze ?? E numai vina vieții, prea dură, prea grosolană, ca să poți crede că *ea* este cu adevărat, că există. Un stîrv care se descompune dogorît de soare — și buzele *ei*... În același timp, stîrvul și buzele ei — e o inepție, o absurditate !

O străduță liniștită, casa aceea sumbră, etajul patru... Nefertiti a secolului XX nu-și duce viața într-un palat împărătesc, locuiește într-un apartament modest cu pereții coșcoviți și tavanul jinduind de mult să fie văruit. Și tu i te-ai înfățișat nu în veșminte de brocart, nu în sunetul țimbalelor, ci ca o biată calfă de zugrav, cu pantalonii peticiți în genunchi. La 23 de ani urmele rănilor de pe trupul tău îți par mai puțin înspăimîntătoare decît peticele aplicate stîngaci la genunchi. Pantalonii ăștia peticiți sînt aproape o monstruozitate, un defect fizic.

Fulgii așternun strat de zăpadă peste cornișele fațadelor unde nu se mai văd ferestre luminate, fulgii se

rotesc în aer, somnoroşi. Se-ngroapă-n zăpadă încă o zi din viaţă...

Şi doar fusese o zi aparte, ea sosise din depărtări, din milenii şi el o întîlnise. O zi aparte, dar ce folos ? Ea s-a şi îndepărtat iarăşi.

Pantalonii lui peticiţi — şi Nefertiti. Doar o minune... Aş, asta nu se poate întîmpla.

Şi totuşi se petrecu o minune — e drept, nu aceea la care se aştepta Feodor, ci una mult mai modestă. Minunea avu loc numaidecît.

În faţa căminului, la staţia de troleibuz, Feodor zări o siluetă albă, ninsă — o fată care aştepta acolo, cu nasul vîrît în gulerul paltonului. Porni repede spre ea şi o recunoscu :

— Nina, tu eşti ?

Un suspin trist :

— Eu.

Nina Hudeakova, colega lui Feodor.

— Unde ai stat atît de tîrziu ?

— La cămin, cu Krasavina. M-au reţinut fetele din anul II.

— Dar nu mai ai nici un troleibuz, ai scăpat şi ultima cursă.

Drept răspuns, un suspin resemnat.

— Unde stai ?

— Pe Zubovskaia.

— Te duci pe jos ?...

Alt suspin.

— Ţi-e frică ? Vrei să te conduc ?

— Condu-mă.

— Bun. Hai.

Şi porniră amîndoi umăr la umăr prin oraşul adormit, străbătînd hora fulgilor care li se tot vîrau în suflet.

În timpul orelor de atelier, Nina Hudeakova deseori rămînea mult timp în spatele lui Feodor, privindu-l cu cea mai mare atenţie cum pictează. Mai demult, tot aşa, mult timp, stătea lîngă Viaceslav Cernîşov, dar acum se ivise printre ei, cei din anul I, un nou idol. Nina Hudeakova : fată bună, cam molatică, obraji trandafirii, rotunzi şi ochi somnoroşi. Picta dulceag, accepta cu solici-

tudine sfatul oricui, reproșurile n-o deznădăjduiau niciodată... În manifestările ei de nețărmurită admirație era ceva sincer, dezinteresat, ceva ce-i amintea lui Feodor de Savva Ilici. Care, desigur, tot așa ar sta în spate la cîțiva pași și s-ar topi de admirație, l-ar ferici reușita altuia.

Prietena Ninei Hudeakova, Nina Krasavina, o fată cu față prelungă, păr aspru veșnic ciufulit și ochi negri pătrunzători, spunea :

— Ninka, uitați-vă la ea, o să trăiască o sută de ani și-o să-l facă să trăiască mult și pe cel de-o s-o ia. E o ocazie fericită, băieți, n-o scăpați.

Și Hudeakova nu protesta, numai zîmbea somnoroasă...

Ninsoarea se isca de undeva din apropiere, din întuneric, de nicăieri, chiar deasupra capetelor lor. Îi învăluia moale, îi izola de tot ce se afla în jurul lor. Lină, monotonă, căderea fulgilor te îmbia la un răgaz de calm, de lenevie. Nu le venea să se grăbească. Din timp în timp, cum mergeau prin ninsoarea aceea dreaptă de sus în jos, aveau impresia că ninsoarea a devenit imobilă și că ei doi, cot la cot, se înalță încet, împreună cu pămîntul albit de zăpadă.

Nina tăcea, asta-i făcea plăcere lui Feodor. Tăcerea ei nu era pur și simplu placidă, tăcerea ei avea un aer întrucîtva impunător. Umerii, gulerul, căciulița de blană, părul care-i ieșea de sub căciuliță, totul — alb. Și ea calcă ușor, ninsoarea o împodobea cu un imens văl aerian. Ici, aproape, el îi vedea lucind umed obrazul rotund și-i vedea unul din ochi, convex, sticlind misterios ca și tăcerea ei. Misterios părea și orașul prins așa în țesătura ninsorii, enigmatică era și ninsoarea aceasta lentă.

Nefertiti, pantalonii peticiți, sentimentul nimicniciei lui ca om — toate astea n-au decît să redevină mîine importante, acum îi e bine.

Totul însă are un sfîrșit, chiar și tihna unei tăceri. Dori să audă glasul Ninei :

— La ce te gîndești ?

Ea șovăi, zîmbi visătoare privind cum plutesc fulgii în aer :

— Mergem acum la mine acasă...

— Să admitem.

— Urcăm la etaj... Am cheia mea, nu se sinchisește nimeni de noi și nici noi de nimeni... Răsucesc comutatorul și se aprinde lustra din plafon... Îmi pun papucii — am o pereche din puf de eider — ca să nu pătez covorul...

— Și eu de spaimă, cînd oi vedea covorul acela, o rup de fugă îndărăt, îmi iau tălpășița.

— Îți dau și ție papuci. Tot de eider... Te rog să iei loc în fotoliu și să mă scuzi, n-o să te las singur mult timp... Tu, firește, te-așezi, nu-i mare lucru să mă aștepți zece minute... Intru în baie... Îmi place foarte mult camera mea de baie — totul în alb și totdeauna curat-curat, chiar dacă afară pe stradă e vreme urîtă, noroi, zăpadă... Las-să curgă apa în cadă chiar pînă sus, sus de tot... Știi, cada-i albă și apa în ea pare verde, ca la mare... După aceea îmi pun capotul, am unul lung pînă la glezne, de mătase japoneză, cu mîneci lungi, despicate. O să-l vezi, îmi vine foarte bine... Îți fac o cafea... Cum preferi ? Cu frișcă sau una neagră, turcească ?... E mai bună o turcească. Ne așezăm alături pe sofá, trag o măsuță joasă în fața noastră și bem cafea, o să servesc cafeaua în ceșcuțe de porțelan de Saxa... Și-o să stăm de vorbă...

În vocea ei domoală, tihnită e atîta convingere, atîta încîntare ! Feodor se și vede : cu salopeta lui de zugrav, cu pantalonii peticiți, cu papucii de eider puși de-a dreptul pe piciorul gol — în mijlocul unui covor scump... Ba ferească Dumnezeu, nu-i trebuie nici o cafea turcească, nici o conversație și nici s-o vadă pe Nina în capotul ei lung în care o să-și înfășoare trupul înviorat de-o baie caldă. Hotărî : „O duc pînă acasă la ea și-mi iau imediat rămas bun".

Fațada vilișoarei rînjea ici, colo cu tencuiala sărită. O vilișoară veche, cu un singur etaj și un aspect confidențial-mizer. Peronul — trepte late, murdare, — era luminat cu zgîrcenie de un bec prăfuit și totul mirosea aici a mansardă, mirosea acru a sărăcie cu lustru, de oraș.

Nina într-adevăr locuia la etaj și într-adevăr avea cheia ei.

— Dar te rog, încet, să nu mă bodogănească vecinii.

Cînd țăcăni comutatorul, se aprinse în plafon o lustră, sau mai exact rămășițele ei, trei brațe de bronz goale,

înnegrite de timp, şi numai pe unul din ele ardea un bec fără tulipă. Camera — mare, naltă ; plafonul murdar, afumat, mai păstra cîteva urme din ornamentele în relief de altădată ; toată încăperea aceasta, cu pereţii ei întunecoşi, semăna cu o peşteră. Drept în mijloc trona un şevalet cu picioarele crăcănate, ca o scară pliantă de zugrav, în timpul reparaţiei locuinţei. Într-un colţ, rezemat de perete, un burlan mare de tablă de fier, ruginit — probabil ultimul vestigiu al sobiţei de tablă care va fi fost instalată aici în timpul războiului.

Feodor se-nveseli :

— Dar un'ţi-e covorul ? Un'ţi-s papucii ăia de eider ?

— Ce papuci ? întrebă ea cu sinceră uimire.

— Aşa mi-ai promis.

— Ba nici gînd ! Nu ţi-am promis nimic. M-ai întrebat la ce mă gîndeam şi eu în momentul acela tocmai la asta mă gîndeam. La papuci, la baie... N-am voie să mă gîndesc la ce vreau ?

— Ziceai şi de-o cafea turcească în ceşcuţe de porţelan de Saxa. Aş fi de acord chiar şi cu o cafea cu frişcă.

— Pun la fiert un ceai. Zahăr am.

— Dă-i drumu.

— O ceaşcă de Saxa am...

— În vis ?

— Nu. Chiar am. Una de demult, de la mama. O să-ţi dau ceaiul în ea.

— Şi asta-i ceva.

Se aşezară la o măsuţă şubredă, băură un ceai anemic. Nina avea faţa încă jilavă, şfichiuită de ger, ochii ei senini, pe jumătate acoperiţi de gene, priveau somnoros şi îmbietor, rochia îi cuprindea strîns umerii rotunzi şi pieptul.

Ridicîndu-se de la masă, ea începu să strîngă ceştile. Se ridică şi el. Atunci ea, lăsînd îndărăt pe masă ceaşca aceea de demult, moştenită de la maică-sa, simţi că-i amorţesc degetele ; începu să se îmbujoreze, stătu dreaptă, neclintită. Se aştepta că el o să înainteze spre ea. Şi el înaintă.

Încordată, privindu-l cu ochi dintr-o dată întunecoşi, Nina i se dădu supusă, îi abandonă trupul ei cald,

zvîcnind de sfială și așteptări. Părul ei reavăn încă mai păstra mireasma gerului de-afară, din stradă...

În cameră acum e o întunecime de peșteră. Mai licărește stins doar fereastra, mare. Afară, dincolo de geamuri, pesemne că tot ninge, ninsoarea îi izolează de oraș și de lumea-ntreagă.

Nina respiră ușor, și-a vîrît nasul în umărul lui, dar nu doarme, fiindcă din cînd în cînd el îi simte genele pe piele, îl gîdilă genele ei. Nina într-adevăr e o fire bună : nu te sîcîie cu vorbăria, nu-ți pretinde să-i promiți cutare și cutare. Tace, își deapănă tăcută gîndurile în mintea ei — desigur, visează o cameră de baie cu apa verde în cadă sau își închipuie că lîngă ea în pat e un prinț de peste mări și țări. Nici n-a băgat de seamă că prințul ăsta al ei are pantalonii peticiți...

Îți piere senzația că ești un oropsit al soartei. Mare lucru să te încrezi în tine ! Recunoștință celor care, fără să știe, dăruiesc din belșug încrederea aceasta atotputernică. Recunoștință celor care te-au luat sub aripa lor ocrotitoare...

Genele ei îi gîdilă umărul. Prin fereastra întunecată se vede cum ninge afară mereu.

24

După ninsoarea de peste noapte, orașul părea proaspăt spălat. Pe streșinile caselor ședea zăpada ca sprîncenele lui Moș Gerilă.

La cămin dormeau toți, doar era duminică. Drept-credinciosul își săltă de pe pernă capul cu părul vîlvoi :

— Bătrîne ! Să nu susții c-ai lucrat toată noaptea pînă-n zori. La ora asta se vine numai după ce-ai avut o aventură amoroasă.

— Și dacă ar fi așa ? replică Feodor.

— Atunci ești un mare original, bătrîne. Pleci la *rendez-vous* cu bluza pătată de var, fără să mai pomenesc de eleganții tăi pantaloni...

Se trezi Viaceslav, se clinti în așternut și Ivan Mîș.

Feodor rămăsese în picioare în mijlocul camerei.

— Băieți ! Atenție !...

— Are un car de noutăți ! anunță Viaceslav.

— Am o problemă pe care trebuie s-o rezolvăm toți împreună... În primul rînd : se dă un om care consideră că menirea lui este să răspîndească printre oameni frumosul.

— Nu-i singurul cu năzuința asta...

— Dar în același timp el aplică regula : fii cît mai îngăduitor cu gusturile mulțimii, fă-i pe plac, pentru că frumosul constă în a plăcea.

— Variantă a pauperei atitudini „gusturile nu se discută", declară Viaceslav.

— Bătrîne ! Ce-aud ? E o condamnare în glasul tău ? exclamă Liova Drept-credinciosul.

— Nu greșești, sensibilul meu amic.

— Ești neconsecvent, bătrîne ! Asta-nseamnă narodnicism ! Visezi să-ți pui paleta în slujba poporului.

— Într-adevăr.

— Adică să te conformezi gusturilor mulțimii.

— Concluzie greșită.

— Păi, cum altfel ? Să te consideri în serviciul cuiva și să-i contrariezi gusturile, să-l mîngîi în răspăr ? Unui astfel de servitor i se dă un picior în spate.

— Băiețașule naiv, nu vreau numai să slujesc...

— Da ce mai vrei ?

— Să și învăț pe alții.

— Toate ca toate, dar didacticismul îți iese prin toți porii, bătrîne.

— Da, să-i învăț, pentru că am mai multă experiență decît oricare dintre ei în ce privește îndeletnicirea mea. Spun : a mea ! În orice alt domeniu învăț de la oricare membru al societății, sînt gata să mă închin lui recunoscînd că nu știu destul...

— Fără diversiuni ! Ascultați mai departe problema mea ! îl întrerupse Feodor.

— Ascultăm, spuse Viaceslav. Și reaminti : Se dau — un militant pe tărîmul artei și mulțimea cu gusturile și ideile ei tipice.

— Da. Mulțimea fiind reprezentată de o doamnă cu mustăcioară, posesoarea unui apartament format din două camere care de-amar de vreme n-au fost zugrăvite...

— Și cum i-ar plăcea mulțimii să fie zugrăvită locuința ?

— Cu baghete aurii pe pereți.

— Barbarie !

— Să nu admiți asta în nici un caz !

Feodor continuă :

— Propun să redactăm protestul nostru sub forma unui crochiu, ca să-l dăm de gol pe orice partizan al frumosului, dispus să se ploconească...

— Și s-o salvăm pe acea întrupare cu mustăcioară a mulțimii de efectele prostului-gust. Clar ! De acord ! La lucru, băieți !

Viaceslav și Drept-credinciosul săriseră din pat. Feodor trase repede pe o foaie de hîrtie schema apartamentului, marcînd bine ferestrele, ca să se știe dincotro venea lumina. Începu în dormitor o dezbatere furtunoasă pe tema zugrăvirii a două odăițe formînd un modest apartament în orașul Moscova.

— În Occident astăzi nu se mai zugrăvesc la fel toți pereții unei camere. Fiecare perete, altă culoare. E o îndrăzneală ! Putem face și noi la fel, propuse Viaceslav. Și adăugă : De ce să ne temem ?

Drept-credinciosul vociferă indignat :

— În Occident ! Ce-avem noi cu Occidentul ? Să facem pereții albi, simplu, cu niște ornamentări care să înveselească privirea.

— Și motivul ornamental să fie cocoșii ?

— Ce cocoși ? De ce numai cocoși ? Stați că vă schițez imediat o ornamentare simplă și frumoasă. Și nici măcar ornament : o geometrie veselă !

— V-aduceți aminte cum ne uitam noi atunci la combinația aceea întîmplătoare de culori de pe paleta mea ? întrebă Feodor. Ce-ar fi să rezolvăm problema asta — în alb, violet și un chenar negru ?

— Adică plafonul alb... sugeră Viaceslav.

— Pereții, liliachiu...

— Toți pereții, ar fi deprimant. Numai unul. Între el si plafon, un brîu cu roșu foarte închis !

— Şi ceilalţi pereţi — alb cu niscai cocoşi de-ai Drept-credinciosului ?

— Bătrîne, nu profana !

— Ceilalţi pereţi — un gri, o culoare neutră !

Stînd in pat deoparte, lungit sub pătură, Ivan Mîş asculta. Era somnoros, dar şi abătut : iarăşi ei toţi grămadă, şi el — deoparte, singur.

Crochiul fu gata în scurt timp — triumfase punctul de vedere al lui Viaceslav. Liova Drept-credinciosul făcuse opinie separată.

Dincolo de ferestre, zorii zilei căpătau vigoare, veniseră tîrziu, inundînd curtea cu o lumină albăstruie, tulbure.

Feodor făcu hîrtia sul.

— Ei, de-acum trebuie să plec la lucru, mă aşteaptă şeful meu... N-are nimeni ceva de haleală ? Unde-am fost eu, e casă de oameni subţiri : cafea neagră, ceaşcă de porţelan de Saxa, dar vreo bucăţică de pîine, nici nu s-au gîndit.

— Bătrîne, eu...

— Bănuiam. Tu, Viaceslav ?

— Şi la mine, Fedka, vid total, inclusiv în buzunare.

— Ivan Mîş, poate tu eşti mai bogat...

— Data trecută m-am lefterit, îi aminti Ivan Mîş, ursuz.

Feodor se resemnă :

— Ce să fac ? Cafeaua neagră cică-i un reconfortant, mai ales servită în porţelan de Saxa, vechi. *Au revoir !*

Pe stradă, peste clădirile impozante se revărsa prospeţimea zorilor, timidă. Înotînd în zăpadă treceau de colo, colo, agale, prin scuarurile albe cîteva siluete. Şi aerul avea ceva sărbătoresc, simţeai în aer dimineaţa aceea de duminică. Nu-ţi venea a crede că, de cu seară, cerul fusese ca un obroc...

Oare ce face Nina acum ? Feodor îşi aminti de ea cu recunoştinţă... Cu recunoştinţă, dar îi ducea celeilalte un cadou — crochiul, fila de hîrtie făcută sul. Nu şi-ar fi bătut el capul prea mult, de-ar fi fost vorba numai de stăpîna casei : vrea baghete aurii pe pereţi ? Poftim baghete ! Dar s-o lase pe mica împărătească, pe

această glorie a artei să fie înconjurată de atîta prostgust ? Era o stridență insuportabilă. Unei împărătese — un dar de plebeu !

Nina Hudeakova și Nefertiti... Uneia, recunoștință pentru ceea ce a făcut, celeilalte — pentru că există.

Cu fruntea creață sub cozorocul șepcuței lui de lucru stropite cu var, Ștuka își mozoli buzele multă vreme, examinînd și reexaminînd crochiul.

— Ai căpiat, gîndăcel de ocru ? Vrei să zugrăvim pereții unul de-o culoare, altul — de alta ? Ca și cum ar purta cineva pantaloni cu un crac de-o culoare și celălalt crac, de altă culoare.

— Crezi că-i rău ? îl luă din scurt Feodor.

— Nu-i rău, da oricum, e trăsnit.

— Rupe crochiul, dacă nu-ți place. Tu ești aici maimarele.

— Ei, gata, „rupe" ! Iute mai ești ! Stai să mă mai uit niței, să chibzuiesc, să mă deprind cu ideea asta... Nu zic că nu-i frumos. Pe hîrtie, ca plan, iese bine totdeauna, îți vine să-ți lingi buzele. Da cine-a mai văzut — un perete de-o culoare, altul de alta...

— Uite, o să vadă acum.

— Hm... Ce s-ar mai minuna toți... Da de gîndit, te-ai gîndit, deșteptule, unde o să găsim culori de-astea, cum vrei tu ? Că aici fața pereților trebuie să fie deschisă.

— Dar vopsele pentru val marin unde-o să găsești ? Voiai să cumperi guașă de afișe. Ia violet, îl diluăm cu cretă.

— Hm... Stai să mai chibzuiesc... Hm... Ce-i drept, ar fi frumos. Are ceva idei dumnealui... Ar fi frumos... Ni s-ar duce vestea... Mai stai, să vadă planu-ăsta și coana patroană.

„Patroana", legănîndu-se măreț, apăru înfășurată în capotul cam murdar — pieptul înainte ca o pernă cu broderii și părul, ciuf. O vreme nu înțelese nimic, se uita la crochiu ca mîța-n calendar — în sfîrșit se dumiri și înălță sprîncenele, iritată :

— Ce v-a apucat ?... Vă bateți joc ?... Ia uite ce extravaganță ! Ce lipsă de gust !

Ieşi din camera alăturată *ea*. În costum de schi, cu ghete de schi, butucănoase : gingaşul gît îi era invizibil acum sub fularul de lînă, cadrilat. Cu paşi uşori, aerieni îşi transportă spre uşă trupul imaterial.

— Fetiţo ! o avertiză maică-sa cu arţag. Să nu stai prea tîrziu. Auzi ? Să nu-mi întîrzii !

— Bine ! se auzi de dincolo de uşă.

Crochiul zăcea uitat pe pervazul murdar al unei ferestre.

Rămas în patru ochi cu Feodor, lui Ştuka îi sări ţandăra pe neaşteptate :

— Ei, să nu crăpi ? „Lipsă-de-gust !"... Ştie ţiganul ce-i şofranul. „Lipsă de gust !" Da ce te pricepi tu la asta, grăsano ?... Te dai la val marin ! Păi, cu val marin de-ăsta, în ziua de azi, doar privata s-o zugrăveşti !...

Feodor tăcea. Îşi dădea seamă : mama faraoancă, are gusturi antic egiptene, aşa-i place ei, cu baghete aurii. Ce să te mai superi ?

25

Se ivi în atelier o studentă din alt an — părul tuns scurt, puloverul întins strună peste piepţi, voce aspră, cam răguşită — activistă cu viitor.

Bătu din palme :

— Atenţie ! Atenţie !... O scurtă comunicare ! Viu din partea comitetului sindical. Dumneavoastră, studenţii din anul I, încă nu aveţi organizator de grupă sindicală. Aşadar, fixaţi urgent o candidatură. Faceţi sugestii : pe cine-l vreţi ?

— Drept-credinciosule, glumi Liova Slobodko. Nu scăpa ocazia să te vezi promovat.

— Bătrîne, am mai fost o dată într-un post de conducere — preşedintele detaşamentului de pionieri. Scos din funcţie cu surle şi tobe, acum prefer să rămîn în umbră.

Fata iarăşi bătu din palme, autoritară.

— Lăsaţi glumele, vă rog ! Vă invit să priviţi alegerea cu seriozitate. Faceţi propunerea de candidatură !

Ghemuit în fața șevaletului său, Ivan Mîș lucra conștiincios, fără să dea atenție zeloasei fetișcane. Ca de obicei — toți grămadă, el deoparte. Și atunci lui Feodor îi trăsni prin cap : „Adică de ce nu... ?“

— Propun eu ! anunță Feodor. Mîș Fără Semn Moale.

— Repet : lăsați glumele !

— Dar nu-i nici o glumă, se auzi vocea lui Viaceslav. Mîș, scoal' să te vadă pisicuța.

— Bătrîne, poftim pe avanscenă !

— Sus ! Sus !

Văzînd ce umil arată vînjosul tînăr care fusese propus, activista sindicală trecu subit de la mînie la bunăvoință. Întrebă aferată :

— Sînt obiecții ?

N-avea nimeni nici o obiecție. Mîș se scărpină perplex la rădăcina nasului cu capătul de lemn al pensulei și parcă nici el nu prea era contra.

— După cursuri, te prezinți la camera 37.

— Bătrîne, ești bun de aldămaș. Voturile noastre au deschis o nouă perspectivă în fața ta.

Iar peste o săptămînă, în aulă, unde avu loc adunarea generală a studenților institutului, Feodor, Drept-credinciosul și Viaceslav îl văzură cu oarecare uimire pe Ivan Mîș urcînd hotărît la tribună.

— Cînd e la cartelă, tovarăși, toți sînteți amatori. Dar la plătit cotizația nu se-ndeasă nimeni. Trebuie să-l tragi de mînecă pe fiecare și să-l implori : plătește, dragă, pentru Dumnezeu, c-ai rămas în urmă cu patru luni. Toți dau îndărăt... Dar sindicatul, tovarăși, joacă în viața noastră un rol foarte important...

Și ținu Ivan Mîș o lungă cuvîntare, intră în fel de fel de amănunte. Liova Drept-credinciosul, care la început îl ascultase cu maximă atenție — ce-i glumă ? Mîș Fără Semn Moale în ipostaza de orator — încetul cu încetul începu să moțăie, după ce-i șoptise admirativ lui Feodor :

— Indubitabil, bătrîne, Mîș e-un băiat capabil. Numai de-o săptămînă l-am ales și ia uite ce discursuri trage, parcă toată viața lui nu s-ar fi ocupat decît cu asta, te-apucă pe loc somnul...

Feodor se simțea mulțumit și mîndru. Îl întrebă pe Drept-credincios :

— Ascultă : care-i cea mai nobilă profesie din cîte există ?

— Pictor, răspunse Drept-credinciosul. Şi bine mi-ar mai fi de-aş gîndi altfel.

— Ba nu. Doctor curant.

— Adică unde baţi, bătrîne ?

— În clipa asta mă simt ca un doctor curant. Îl admir pe Mîş şi mă bucur, e la tribună — şi cînd te gîndeşti că pînă nu demult îl auzeam lamentîndu-se : „Toţi grămadă, eu — deoparte".

— Bucură-te. Eu, pînă una alta, o să aţipesc niţeluş.

26

Zugravul Ştuka îl scosese pe Feodor din impas. Mama faraoanca era încîntată că-şi vedea pereţii ornaţi cu beţigaşe aurii, iar Feodor îşi plătise datoriile şi-şi cumpărase pantaloni. Cît despre reîntrupata Nefertiti, o şi înghiţise din nou trecutul istoric...

Feodor acum o conducea deseori pe Nina acasă la ea şi se întorcea la cămin în zori. Nina locuia singură — maică-sa murise în timpul războiului, tatăl ei era pe un şantier în Nord, inginer-constructor, îi trimitea bani regulat. El se recăsătorise acolo, pe cît se părea.

Despre tatăl ei Nina nu aducea vorba niciodată, în schimb despre maică-sa povestea cu plăcere. Zicea că maică-sa fusese o actriţă vestită şi că în copilărie ea, Nina, locuise cu maică-sa în împrejurimile oraşului, într-o vilă veche înconjurată de un parc lăsat în paragină — printre tufişurile de zmeură creşteau trandafiri care, neîngrijiţi, se sălbăticiseră, pe cărările din parc ţupăiau veveriţe sălbatice... Feodor nu obiecta nimic, fie şi vilă cum zici, fetei ăştia îi plăcea să amestece viaţa cu basmul.

Zugravul Ştuka îl scosese din impas şi toate acum erau iarăşi cum trebuie — tablourile îi reuşeau, pantalonii încă nu i se uzaseră, cu datoriile — gîndeşte-te numai ! — terminase, e drept, nu mînca pe săturate în fiecare zi, dar ce-are a face... Sigur, asta se cheamă să fii fericit.

Primăvara, pe-aproape de 1 Mai, Ştuka găsi ceva de lucru prin împrejurimile oraşului.

— Păcat să scăpăm din mînă ocazia — cinci camere de renovat şi stăpînii, oameni cu care te poţi înţelege. Numai în trei zile nu terminăm, ia-ţi liber cumva de la şcoală încă vreo cinci.

Feodor se duse la Valentin Veniaminovici şi-i explică ceea ce de altfel nici nu mai necesita explicaţii : „N-o scot la capăt în nici un fel — dacă nu lucrez să cîştig ceva bani, mă duc pe copcă. De-acasă n-am nici un sprijin..."

Fu învoit.

De la staţia de cale ferată porniră pe jos cu bagajele în mînă, că n-aveau multe : un sac în care-şi puseseră hainele de lucru, cutiile cu văpsele, o sticlă de ulei de in fiert, cîteva pachete cu sulfat de cupru şi clei de oase şi vermorelul înfăşurat în cîrpe. Se întuneca. Pe măsură ce se-ndeseau umbrele amurgului, sporea în aer mireasma amară, ameţitoare a mugurilor gata să plesnească, şi orice zgomot era tot mai slab.

Ţipenie de om pe ulicioarele care se strecurau şerpuind printre garduri. Hăt-departe, prin frunziş, în spatele portiţelor zăvorîte, vedeai luminîndu-se cîte o fereastră. E încă seară, prea devreme să te culci. E încă seară, e ora cînd mai toţi oamenii încetează pentru un timp să fie membri ai marii comunităţi umane, uită că în cursul zilei au fost la serviciu, au lucrat în uzine, au făcut calcule, au mînuit pîrghiile maşinilor, au muncit în comun ca să poată trăi. Seara e consacrată familiei. Seara, intră din nou în vigoare legile primitive ale clanului. Pe masă lampa, adunînd în jurul ei la ceai familia, înlocuieşte rugul din vremurile de odinioară. Tatăl, patriarh domnind asupra supuşilor săi, şi mama, păzitoarea sacrului foc din vatră, împărăţesc asupra posterităţii subordonate autorităţii lor — diverşii Vovocika, Petea, Irocika. Cei doi suverani iau în discuţie o problemă extrem de importantă : de ce tuşeşte Vovocika. E-o seară de april parfumată, se-aprind ferestrele rînd pe rînd, familiile se izolează una de cealaltă. Şi ce nostalgie îi provoacă toate acestea celui ce trece pe stradă ştiindu-se singur pe lume, plecat din casa părinţilor şi plecat, fără-ndoială,

pentru totdeauna... Gălăgioasele dezbateri din dormitorul căminului studențesc, discutarea problemelor cruciale care frămîntă lumea nu suplinesc taifasul tihnit, preocupările obișnuite ale familiei strînse seara în jurul mesei, la ceai. Se-aprind ferestrele rînd pe rînd și tu te simți rămas de izbeliște ca și mai demult, cînd erai în tranșee.

Prin întuneric li se-aud clar pașii pe drumul bătătorit, au cizme amîndoi, mersul lor nestingherit are parcă ceva sfidător, Ștuka se tot uită într-o parte și-n alta, pare îngrijorat.

— Prea am întîrziat noi pe drum. E prost de tot c-am întîrziat așa...

E o neliniște în glasul lui.

— Adică ce, n-au să ne primească în casă ? întrebă Feodor.

— Ba da, numai că trebuie să și ajungem acolo. Și pînă acolo avem de trecut un loc viran.

— Ei, și ce ?

— N-ar fi nimic, dar...

— Dar ce ? Și ce tot întorci capul îndărăt ?

— Ia uită-te și tu așa, ca din întîmplare.

Feodor privi îndărăt : în urma lor, la cîțiva pași, se vedeau slab prin întuneric două siluete.

— Nu intra-n sperieți de pe acum. Poate că-s tot oameni la drum, ca și noi.

— Of, tare nu cred... De mult îi tot fur eu cu coada ochiului. Au un gînd... De cînd s-a terminat războiul — te și ia groaza ! — s-au prăsit o mulțime de haimanale. Ooleu, uite-i că se apropie...

— Ei, și ? Nu cărăm averi cu noi.

— Nu, da ei ne văd cu sacul, de un' să știe că fluieră vîntul prin buzunarele noastre ? Au să ne oprească, au să ne rîdă în nas, au să ne ia cizmele...

— Le dau cizmele cu plăcere, numai să-i pot vedea puțin la mutre.

— Să-ntindem pasul, băiețaș, poate scăpăm de ei. Dacă trecem de locul ăsta viran, am sosit.

— Fii serios, n-o să le dăm prilej să ne vadă cum fugim. Lasă-i să se-apropie, stăm de vorbă cu ei.

Iar din spate răsuna bocănitul energic al pașilor celorlalți doi.

— Hai la fugă, Fedka...

— Ba fără grabă, ca și pînă acum.

Se auzea în urma lor o respirație gîfîită. Feodor își încetini mersul, Ștuka se vîrî în el cu umărul.

— Ascultă, neică, n-ai un chibrit s-aprind țigara ?

Feodor stătu locului, lăsă sacul jos — nu era de loc ușor — se scotoci prin buzunare, scoase chibriturile. Cu ce să se apere, fire-ar să fie ! cu sacul ? N-are nimic la îndemînă. Și ei, sigur, sînt înarmați, au cuțite...

Erau doi, umăr la umăr — unul lung și, după cum gîfîia, pesemne mai în vîrstă, celălalt scundac, îndesat, vînjos.

Feodor scăpără un chibrit, ocroti focul cu palma, făcu un pas înainte :

— Poftim.

Scundacul îi dădu peste mînă și chibritul căzu jos, se stinse.

— Mă, țoapă, ce te-nfigi așa la mutra omului ? Nu știi să te porți ?

Totuși Feodor izbutise să-i vadă figura : o față lată, umerii obrajilor ieșiți, ochi mici cu privirea impertinentă, un nas cîrn, bonom. Hei, l-a mai zărit undeva pe omul ăsta... Demult, pe vremuri, undeva... Fața asta rotundă, umerii obrajilor proeminenți, ochii ageri puțin sașii, nasul cîrn, cu nări largi...

— Desăgarilor ! Speculanților !... Ia dă sacu-ncoa ! Scurt !

— Feodor, îngăimă Ștuka pierdut, cu glasul stins, dă-i-l. Lasă... Dumnezeu primească...

— Unde și cum te-am întîlnit ? îl întrebă Feodor pe cel cu țigara.

— Nu mai spune ! Ai dat de cunoscuți... N-ai vrea să ne și pupăm ? Eee ! Feodor schiță un gest de apărare. Ce zici de jucăria asta ?

Și scoase la iveală un cuțit, cu lama strălucind mat în întuneric.

— Viteaz mai ești, băiete ! remarcă Feodor. Și adăugă cu bruschețe : De locotenentul Pacikalov îți mai aduci aminte ?

Mîna care ținea cuțitul coborî. Cu o voce groasă și gîjîită de bețivan, celălalt, lunganul, mormăi nemulțumit :

— Are ceas la mînă, Michel, iote cum îi strălucește... Ia-i-l, dă-l în...

— Va să zică, ne-am întîlnit iarăși, Mișka Gamelă !

— Ce tot bate capul ăsta, Michel ? Trăsnește-i una și termină, stărui lunganul.

— Gura ! se-mpotrivi Mișka. Da tu cine ești ? Cum te cheamă ?

— Nu prea ai ținere de minte... Vrei sacul ? Ia-l. Nu-i mare procopseală — cinci cutii de văpsea și-o sticlă de ulei de in fiert. Mai pui ceva de la tine, și-ți iese de-o juma' de litru.

— Iiii, parșivvvule ! exclamă lunganul, gata să sară la bătaie.

Mișka îi dădu un ghiont în coaste, pe tăcute. Apoi :

— Pe-ntuneric nu-mi pot da seama. A trecut multă vreme de-atunci.

— Cine ți-era comandant de grupă în plutonul lui Pacikalov ?

— Un băiat, așa... Tu ești ăla ?

— Vezi ? Dar cum mă cheamă ai uitat ?

— Stai puțin... Mi-aduc aminte... Fedka !... Și se răsuci spre lungan : Ascultă, Rîie, să nu-l mai înjuri pe-ăsta, m-auzi ? Am stat alături în aceeași tranșee. Să nu te-atingi de el, că-ți vărs mațele... Scuză și tu — i se adresă lui Feodor — așa-i viața, multe se-ntîmplă... Cum să nu-mi aduc aminte ? Veniseși cu apa, și Pacikalov a scos revolverul să te împuște... Eh, viață-viață, cusută cu ață !... Și dînsul cine-i ?... Uncheșule, iartă ce-a fost, te rog din suflet — am dat greș ! Fedka, hai să mergem undeva, să ciocnim un pahar — ne-am întîlnit iarăși după atîta vreme ! Hai ! Fac eu cinste. Ia uite, drăcie, gata-gata să dau într-un prieten...

— Fost. Acum e cam greu.

— Dar am stat împreună în aceeași tranșee, Feodor ! Și am rămas amîndoi în viață și ne-am întîlnit iarăși...

— Am rămas în viață, ne-am întîlnit din nou, dar viețile noastre nu seamănă.

— Ia uite, Michel, că-ţi face morală, protestă celălalt, cu vocea gîjîită. El cică-i fără prihană şi tu — negru de păcate, i-e ruşine cu tine !

— Gura !... Fedka, într-adevăr ţi-e ruşine ?

— Cam aşa.

— Michel, ăsta-i un copoi. Michel, javra asta stă şi se gîndeşte cum să te toarne. Îi pare rău, mama lui, că nu-i nici o miliţie pe-aproape.

— Fedka, într-adevăr ?

— Nu vă denunţ, n-avea grijă. Dar nici de băut cu tine n-o să beau. De asta am scăpat teferi din război ?... Eh !... Dacă ţie nu ţi-e ruşine, mi-e mie.

— Ascultă ! Şi dinţii lui Mişka luciră-n beznă, rînjiţi. Nu-mi mai scoate ochii c-am scăpat teafăr din război. Poate că viaţa nu mai are nici un preţ pentru mine. Nici cît sacu-ăsta al tău... Am rămas cu o ţandără de schijă în plămîn şi-o scofîlcitură-n dovleac, să bagi deştu-n ea. Mi-au dat pensie : gata, cară-te, dar să-ţi cruţi puterile, că eşti firav. Să nu ridici greutăţi mari ! Poftim, trăieşte !... Păi trăiesc, pe cît pot nu ridic greutăţi, îi curăţ pe-ăi curăţei ! Şi pe tine te-aş fi curăţat, nemernicule, numai că m-aş murdări şi nu vreau, nu face !

— Michel, are ceas la mînă.

— U-uf, javră ! Crezi că nu mi-au mai ţinut predică şi alţii ? Toţi fac morală, toţi dau sfaturi : că, zice, apucă-te de cizmărie, intră-n artelul invalizilor de război. Da cum nu ! Cizmar ! Să scuip sînge acolo, cît mi-a mai rămas, că n-a curs tot, pe front !

— Michel, nu te inerva degeaba... Ia-i ceasul.

— Asta-i viaţă, fire-ar ea a naibii ? Să ţin la ea ! Ţine tu, nemernicule ! Şi lasă-te de sfaturi. De-o să le pici altora în plasă, au să-ţi smulgă limba... Hai, Rîie !

— Da ceasul ?... Michel ! Ceasul !

— Du-te-n moaş-ta cu ceas cu tot ! Mi-e silă !... Să nu pui mîna pe el, Rîie ! Las-să-şi dea seama, păduchele, că au şi alţii onoare, nu numai el... Hai !

— Michel, e nobil ce faci, dar nu-i înţelept.

— Gura !

Umbrele celor doi bandiţi se pierdură în întuneric. Cîtva timp, încă se mai auzi vocea supărată şi gîjîită a lui Rîie, apoi nimic.

— Hai fuga, măi băiete, hai fuga ! își recăpătă Ștuka darul vorbirii. Să nu se răzgîndească și să se întoarcă.

Feodor înșfăcă sacul, consimți posac :

— Hai.

— Ei, chiar minune c-a fost cu ăsta pe care-l cunoșteai... Curată minune !... Da dă mai iute din picioare, te rog din suflet, dă mai iute... Să nu se răzgîndească...

Feodor tăcea.

În timpul războiului își dusese viața împreună cu sute și sute de-alde ăștia, ca Mișka — stătea cu ei în aceeași tranșee, împărțea cu ei și mîncarea, și așternutul, și primejdia, aceeași pentru toți, de a sfîrși într-un mormînt comun. Mișka nu fusese unul dintre prietenii lui buni, avusese alții cu care stătuse mai mult timp laolaltă și cu aceștia trecuse prin mai multe momente de neuitat, era mai puternic legat sufletește de ei. Totuși acum își simțea inima grea, de parcă se întîlnise nu cu un cunoscut de odinioară, ci cu un frate care a decăzut.

La adresa lui și la adresa celorlalți luptători din timpul războiului, Feodor nu auzise pînă atunci decît măgulitorul : „Ați trecut printr-o aspră școală a vieții". Cum s-ar zice — războiul educă oamenii, războiul îi purifică, e ca un duș rece, te călește, mai să crezi că războiul înnobilează societatea. Dar tot atît de nobile pot fi considerate atunci și ciuma sau orice molimă. Războiul nu-i numai o epidemie, e o dublă calamitate. Și nu numai pentru că în urma ciumei orașele și satele rămîn cel puțin întregi, pe cînd războiul le face scrum. Războiul e și mai rău, el dă naștere faimoasei formule : „Tot ce-a fost, după război se prescrie".

Mișka Gamelă, tovarășul de altădată al lui Feodor, dă noaptea tîrcoale pe drum în jurul unei stații de cale ferată din împrejurimile Moscovei — și Feodor își amintește : Mișka nu era un tovarăș rău... Dă tîrcoale, se-ascunde, își ține pregătit în buzunar un pumnal. A ajuns la convingerea că doi bani nu face viața unui om — fie ea a lui sau a oricui îi iese în cale.

— Am sosit, anunță Ștuka, oprindu-se în fața unei portițe. Uf, mi s-a luat un pietroi de pe inimă...

Din curte venea miros de bălării mucegăite și, cine mai știe de ce, o mireasmă amețitoare de mere murate.

27

O casă ca atîtea altele dintr-un cartier de vile din împrejurimile orașului : privind-o, poți ghici nu numai firea locatarilor actuali, ci și istoria a multe generații.

Majoritatea caselor aici sînt noi. Casele acestea vorbesc despre prosperitatea proprietarilor lor, oameni care ori au lucrat în Nord primind pentru aceasta un spor substanțial de salariu, ori au ieșit în evidență pe tărîmul științific, ori, profitînd de situația economică din timpul războiului, făceau speculă cu alimentele punînd la ciorap ruble peste ruble, sutare peste sutare mototolite — după o vreme, ia uite ici, acoperiș de țiglă, tăbliță la poartă avertizînd : „Nu intrați. Cîine rău.", și dumnealui, stăpînul, acum pensionar, consumă la ceai dulceață făcută din roada propriei sale grădini.

Casele vechi... Le-au acoperit cu vremea tot felul de supraetajări, mansarde, geamlîcuri, mici cămări — familia care a durat cu ani și ani în urmă acoperișul s-a mărit, a dat ramuri noi, s-a scindat în multe alte familii și fiecare din acestea își înfiripă gospodăria sa, le strîmtorează pe celelalte, cucerește spațiu, se ia la ceartă cu vecinii, are procese, își împrejmuiește cu cîte un gărduț miniaturala parcelă-proprietate... Supraetajări, mansarde, mici cămări...

Dar sînt și un alt soi de case vechi, care au fost locuite pe vremuri de o singură mare familie — un monolit — și familia aceasta nu s-a mărit mai mult, n-a dat ramuri noi, membrii ei s-au răzlețit în lume, familia a dispărut. Casele de felul acesta au de obicei grădina părăginită, acoperișul e vechi, spart, ar trebui reparat grabnic, în toată casa domnește o tăcere ca de cimitir și în mijlocul acestei tristeți nu-i nimeni, doar vreun bătinaș bătrîn, bătrîn de tot, care-și petrece timpul, anii din urmă, în tovărășia cine știe cărui vlăstar de-al lui, tînăr, iar acesta așteaptă cu nerăbdare să-i crească aripile ca să-și ia zborul din cuibul părintesc : „Hai în frămîntul lumii largi, cît mai departe de mormîntala tăcere de-aici !"

Casa unde se nimerise ca Feodor și Ștuka să aibă de zugrăvit era tocmai una din cele vechi, aproape pustii. Îi puteai eventual stabili și vîrsta, dacă te uitai la cei

doi stejari care fuseseră sădiţi de o parte şi de cealaltă a peronului, desigur chiar în anul cînd se construise casa aceasta. Stejarii au crescut nalţi, crengile lor, purtînd ruginiul veşmînt al frunzelor de anul trecut, au şi început să se lase peste acoperişul străvechi. Trunchiurile stejarilor sînt zgrunţuroase şi cioturoase, rădăcinile lor, îngemănate cu pămîntul în care s-au înfipt adînc, au strîmbat în sus treptele de piatră ale peronului. Lespezile acestea sînt tocite de tălpile multor generaţii. Cîte alaiuri n-au trecut pe-aici însoţind pe ultimul drum locatarii care-şi găsiseră pacea veşnică ! Le-au teşit picioarele copiilor care apoi au crescut, au devenit oameni în toată firea, au îmbătrînit. E o casă mare şi întunecoasă, dar nu posacă, bătrînă, dar nu dărăpănată — te face să te gîndeşti la ceea ce înseamnă vîrsta venerabilă, nu la moarte.

Înăuntru, în camere, duşumelele scîrţîie, par bătătorite fiindcă scîndura are multe urme de cioturi, şi peste tot în casa asta moţăie lucrurile rămase moştenire de la bunice şi bunici — scrinuri ferecate în bronz, dulapuri pe picioruşe în formă de labe de leu, jilţuri cu spătare înalte, sculptate... Şi-un clarobscur ceremonios şi mult praf cărunt... Era în toi războiul pe alte meleaguri, oraşele ardeau, aviaţia bombarda — el, scrinul ferecat în bronz, şedea însă aici, tihnit, în colţul lui, iar sertarul, fără îndoială, păstra, cum păstrează şi azi, un teanc de scrisori cu hîrtia îngălbenită — scrisorile străbunicii către logodnicul ei. Şi poate că în aceste scrisori ea îşi anunţa logodnicul despre ceea ce mai apăruse nou pe-aici în literatură, de exemplu *Povestiri din Sevastopol* de un tînăr ofiţer, necunoscut ca scriitor, dar care purta falnicul nume al familiei conţilor Tolstoi. Oraşele ardeau, soldaţii săpau tranşee pe malul Volgăi, iar scrinul — neatins... Casa asta veche — neatinsă... De cîte ori nu făcuse prăpăd şi pînă atunci, afară, cîte o ploaie cu găleata, în timp ce aici înăuntru, în camere — nimic, nici un strop.

Stăpînii casei erau un bătrîn, fiică-sa şi o nepoţică — purtătoarea ştafetei generaţiilor. Bătrînul : nalt, părul alb-alb, de bătea în albastru, sprîncene negre, stufoase, severe. Faţa lui galbenă, veştedă, plină de zbîrcituri mărunte, fine, vădea o bunătate calmă şi curtenitoare. Privindu-i ochii blînzi de-un albastru decolorat, privindu-i

imperceptibila amărăciune imprimată în colțul buzelor ofilite, îți deveneau penibile grosolăniile din viața ta de pînă atunci. Că doar ți se-ntîmplase de-atîtea ori să vorbești murdar, să vezi crime, să vezi sînge, cadavre, să dormi în noroi, să-ți despăduchești rufăria. Ai fi zis că omul acesta habar n-avea de asemenea lucruri, a trăit ca un înger. Dar era numai o aparență. Cum-necum, sînge și moarte, desigur, văzuse și el, și nu rareori. Era medic, înființase o mare policlinică în acest cătun, pe vremuri se bucurase de notorietate, acum însă, la pensie, foarte șubrezit trupește de vîrsta lui înaintată, nu mai ieșea nici pînă la portiță, îl uitaseră toți.

Fiică-sa avea 40 de ani. Tot medic. Lucrează în policlinica înființată de tatăl ei. Sprîncene încruntate, de te trec fiorii, părul tuns scurt, ținută voit neglijentă, vorbă răstită și hotărîtă — parcă-i una dintre delegatele-activiste pe tărîm obștesc de prin 1920. Seara se întoarce acasă obosită, cu ochii duși în fundul capului și tace... Ștuka se fîstîcea în fața ei — ce mai ? ca-n fața lui Mișka Gamelă care-și ținea cuțitul în buzunar, la îndemînă.

Cel de-al treilea membru al familiei, nepoțica, o fetiță de vreo 13 ani : fața rotundă, obrajii rumeni, părul blond ca inul și, ca și al maică-si, tuns scurt, băiețește, ochi albaștri, senini... Pentru ea apariția zugravilor în casă fusese un mare eveniment.

Aproape fără să ia înțelegere între ei, Feodor și Ștuka hotărîră să nu vină cu nici o inovație :

— Zugrăvim toată casa din nou, o întinerim, și-atît.

Se apucară de lucru gospodărește, din suflet, fără să se îngrijească că vremea trece — se supuneau involuntar ritmului molcom al acestei vechi case, pentru care o zi sau o lună însemnau niște durate la fel de mici, în comparație cu întreaga ei viață.

Și era un anumit farmec, o reconfortare în ceea ce realizau Ștuka și Feodor înlăturînd coșcoveala, petele, stratul de funingine depusă pe pereți și restaurînd aspectul vechi al plafonului pe care-l cîrpăcise ulterior cine știe ce zugrav de ocazie : reconstituiau, eliberată de stigmatul bătrîneții, fața tînără a casei, biruiau timpul, îl întorceau din drum.

Ornamentarea în relief a plafonului se fărîmițase, Feodor însă, studiind urmele, studiind jalnicele rămășițe de relief, înțelese cum arăta inițial desenul — stătea ore în șir în vîrful scării pliante, lucra cu ghips, renova.

Ștuka îl aprobă :

— Ai cap, mă băiete !

Iar bătrînul stăpîn al casei, tulburat, mărturisi cu tristețe :

— Mi-l amintesc, așa era plafonul ăsta în copilăria mea, dar numai cît timp am fost copil... Îi uitasem de mult înfățișarea și, credeam, pentru totdeauna. Cum ai ghicit că tocmai așa arăta ? Ești un făcător de minuni.

Feodor se simțea mîndru.

Necontenit se-nvîrtea în jurul lor nepoțica bătrînului, urmărind cu atenție cum se prepara în curte piatra vînătă, cum se urneau din loc mobilele care stătuseră neclintite acolo, fiecare în colțul ei, timp de atîtea decenii și cum punea Ștuka la fiert pe plită cîte-o ulcică de clei rău mirositor. Avea gene lungi, blonde, în ochi o scînteiere blajină, arcuirea gingașă a gîtului ei avea ceva tandru, un abandon copilăresc deplin încrezător, care-ți răscolea sufletul, și buzele moi, cărnoase ale fetiței moșteniseră de la bunic conturul acela care exprima atîta bunătate. Se ținea de Feodor ca un cățeluș, i se uita în ochi în fiece moment, aștepta să-l vadă făcînd minuni. Pentru Feodor atașamentul acesta al copilei era o desfătare.

În spatele dulapului de cărți găsi o foaie de hîrtie foarte rezistentă, gălbuie ca fildeșul — se pare chiar că așa se și numea pe vremuri, „hîrtie de fildeș" — o prinse în ținte de ușa pe care o pregătea pentru chituit, și-i spuse fetiței :

— Șezi, să-ți fac portretul.

— Da ce, știi ?

— Știu.

Ștuka își întrerupse cu dragă inimă lucrul și veni să vadă.

Luînd loc, fetița își întinse bine peste genunchi poalele fustei, își trase nasul în glumă și încremeni, clipind numai din cînd în cînd cu un fel de spaimă.

Feodor nu găsise repede la îndemînă altceva decît un capăt de creion gros, de tîmplar, care lăsa pe hîrtie dîre

late, de-un negru molatic și linii fărîmițate, aproape invizibile. Ochii din portret se ascundeau în umbra genelor, creionul abia-abia marcase obrajii, părul — buzele fetiței din portret rețineau cu greu un zîmbet care-i gata să-și ia zborul...

Sfrijit, lipăind cu papucii care tot dădeau să-i sară din picioare, intră în cameră bătrînul. Stătu locului, tuși sfios, apoi se așeză lîngă Ștuka. Ștuka îi explică fălos :

— Are talent băiatul ăsta... Poate orice... L-am găsit pe stradă. Eu am ochi, văd prin om ca prin sticlă.

Bătrînul tăcea. Nu se mai auzi decît hîrșîitul sprinten al creionului pe hîrtie. Uimită de atenția celor mari din jurul ei, fetița deveni serioasă, nu-și mai crîmpoți buzele, abia stăpînindu-și rîsul, dar pe hîrtie chipul ei rămase ca la început — cu buzele reținînd anevoie un zîmbet gata-gata să înceapă.

— Da, are talent, încuviință bătrînul.

— De pe stradă l-am agățat ca să mi-l iau de ajutor...

Portretul făcut din cîteva linii era drăguț, nu-i lipsea plasticitatea, dar îi mai trebuia și ceva frapant — avea un aer prea lins, prea corect, ca o majusculă ornamentală care totuși trece neobservată.

Feodor vîrî în buzunar creionul acela gros, de tîmplar, răsuci o bucățică de hîrtie și-și făcu estompă, luă pe vîrful ei puțin negru de fum dintr-un tubuleț, șterse bine culoarea, atinse ușor cu estompa, sub gene, ochii din portret — și ei deveniră dintr-o dată întunecoși, scînteietori, cu o privire adîncă.

— Ah, fire-ai să fii, gîndăcel de ocru ! exclamă Ștuka trîntindu-și entuziasmat un pumn peste genunchiul ciolănos.

— Da, are talent, încuviință din nou bătrînul.

Fetița sări de pe scaun, stătu dreaptă în fața portretului ei și, de mîndrie, se făcuse roșie ca racul. Pentru ea, desenul acesta atît de reușit era un merit al ei, personal.

— N-ai vrea să ni-l dăruiești ? se rugă bătrînul.

— Ea e proprietara, spuse Feodor arătînd-o cu privirea pe fetiță.

— O să-mi completez deci colecția, spuse bătrînul, cu acest ultim portret. Fără îndoială, ultimul...

Îi luă pe toți în biroul lui, o cameră confortabilă și mai demodată încă decît oricare alta dintre camerele acestei case. Aproape o treime a încăperii era ocupată de masa de scris, grea ca un sarcofag — cîte vremuri nu înfruntase mobila aceasta!

Pe postavul ei ros bătrînul înșiră la vedere o mulțime de poze de pe vremuri, desene, fotografii tot atît de vechi, fiecare într-o ramă de carton pe care fusese imprimată, în medalion, firma atelierului fotografic — și toate erau numai portrete: bărbați spătoși cu barbă sau favoriți, în uniforme de mică ținută sau în redingote, femei cu umerii dezgoliți și priviri cochet-provocatoare.

— Cum s-ar zice, un arbore genealogic în imagini disparate, îi preveni bătrînul, dar nu arborele genealogic al unei familii nobile, ci al uneia de intelectuali ruși.

Grupă portretele dus pe gînduri și chipul îi deveni grav, absent — se afundase în trecut, cîteva clipe uită cu totul de cei din jurul lui. Apoi:

— Nu mă interesează genealogia în sensul obișnuit al cuvîntului. E-o prostie să dezgropi trecutul numai ca să stabilești începuturile unei familii de viță veche... Am fost curios să aflu cum s-a dezvoltat una din rămurelele neamului omenesc și ce lăstari a dat ea. Dintre aceștia unii au rodit, alții nu... Iată...

Cu mîinile lui zbîrcite, bătrînul ridică de pe masă un mic portret pus în ramă ovală — chipul rotund, mare, al unui bărbat în uniformă de serviciu, cu nasturi lucitori.

— Iată, ăsta-i începutul. Străstrăbunicul meu. Era șerb pe moșia unui boier, făcea dulgherie din tinerețea lui și-acum era om în toată firea, cînd boierul, un liberal, l-a pus să învețe arhitectura și străstrăbunicul meu a învățat și-a devenit meșter bun, a construit cîteva biserici, s-a răscumpărat din șerbie, a avut copii, a pus temelia unei dinastii de intelectuali... Unul din feciorii lui a ajuns un vestit inginer de mine, un altul — medic, al treilea — bețiv de profesie, bețiv și vagabond, rușinea, pacostea întregii familii... La început promisese mult, se puseseră-n el mari speranțe, profesorii erau entuziasmați de aptitudinile lui la matematică, îi preziceau că o să devină un savant. El însă umbla din cîrciumă în cîrciumă, pentru un păhăruț de votcă își bătea joc de cei care-i dădeau de băut și,

nu știu de ce, lor le plăcea asta... Am impresia că a fost primul din familie a cărui conștiință, bolnavă, s-a trezit — el nu voia să trăiască îndestulat, văzînd în jurul lui atîta sărăcie. În matematici n-ai posibilitatea să exprimi ce anume stînjenește conștiința și el nu era literat, n-a devenit, vai, un Dostoievski. O conștiință bolnavă — asta-i și nenorocirea și meritul intelectualului rus. Cei mai buni dintre străbunii mei au suferit de conștiință. Un văr al bunicului meu a putrezit de viu în pușcăria Alexandrovski — era narodnic, avusese legături cu teroriștii care voiau să-l ucidă pe țar, puțin lipsise să nu aibă legături personale cu Jeliabov. Și-ar fi putut duce viața liniștit, fără griji, ca și alții, se puseseră de asemeni mari speranțe în el, ca medic. Conștiința bolnavă... Uitați-vă la portretul ăstălalt... Sînt sigur c-ai dori să afli cine-i autorul : e celebrul Kustodiev...

Feodor i-l luă grăbit — da, mînă de maestru, sobrietate, mare finețe de execuție — fruntea asta cu proeminențe, barbă *à la* Korolenko, nasul gros, plebeian și ochii triști ai unui Crist îmbătrînind.

— Tată-meu... El n-a complotat, nu se gîndea cum să arunce bombe sub caleașca țarului, nu se ducea „în popor", n-a participat la luptele de la Krasnaia Presnia... Toată viața lui a fost un simplu medic de zemstvă, dar se bucura de considerația profesorilor, de pildă a unui Behterev... N-a fost un Ionîci ca-n Cehov — un om suferind de conștiință toată viața lui, toată viața lui a luptat cu rîia, rapănul, inerția. Lupta fără nici o nădejde că va învinge — spitalul lui reprezenta o insuliță liliputană în mijlocul unui ocean de murdării și grosolănie. Era prieten bun cu pictorul Kustodiev, mai avea puțin de trăit cînd i-a făcut Kustodiev acest portret. Tata a plecat la țară, era o epidemie de dizenterie, s-a molipsit și a murit. Așa a murit : de boala contractată într-un mediu de mizerie degradantă. Cei ce mor în felul acesta, neeroic, sînt repede uitați. Nimeni nu-și mai amintește astăzi de tatăl meu... Iată însă aici chipul cuiva care n-a aparținut de la început familiei noastre — ginerele meu, soțul fiicei mele, tatăl Olenkăi, căreia dumneata, Feodor, i-ai făcut azi portretul. Era bacteriolog, se și specializase în cancer, poate ar fi devenit unul din cei care, în cele

din urmă, vor reuși să pună capăt acestui flagel. Dar a izbucnit războiul și-atunci el s-a înrolat printre primii, voluntar, deși — miop — fusese scutit de armată, așa încît niciodată nu ținuse o pușcă în mîini. De altfel, pe cît se pare, nici după asta nu i s-a dat o pușcă, a murit cu lopata în mîini, săpa la tranșee... În același bordei soldățesc cu el era un pictor diletant, o, desigur, nu un Kustodiev. A murit pe front și pictorul ; portretul ginerelui meu ne-a fost trimis de niște necunoscuți... Conștiință bolnavă... Și fiică-mea suferă de boala asta, e o boală de familie. Ea duce tot greul policlinicii, lucrează din zori pînă noaptea, n-are nici 40 de ani și ați văzut-o : a și îmbătrînit. Nefrita incurabilă a unei fete, tumoarea malignă a unui tînăr muncitor — pentru fiică-mea viața e un șir de tragedii, îi amintește într-una că ea, medicul, n-are nici o putere. Mi se pare că o conștiință sănătoasă tun nu înseamnă nimic altceva decît să n-o ai...

Bătrînul luă în mînă portretul executat de Feodor, îl privi lung, lung și fața ofilită, zbîrcită, i se destinse. Adăugă :

— Eu mîine-poimîine mor... Colecția mea de figuri umane o să fie zvîrlită la gunoi... O să mor, dar viața nu se oprește-n loc. Sigur că și conștiința Olenkăi va fi torturată de ceea ce se petrece cu omenirea. Cum ?... Din ce motiv ?... N-o să mai pot afla... O să mor mîine-poimîine, dar nu mi-e indiferentă soarta celor ce vor trăi după noi. O, nu mi-e de loc indiferentă !

Intră în cameră mama Olenkăi, ca totdeauna, seara, sfîrșită de oboseală ; fața ei încadrată de părul negru, tuns scurt, era lividă, aproape verde ; sub sprîncenele severe ochii îi străluceau febril. Cu pași greoi, țepeni, se apropie de masă, aruncă doar o privire indiferentă portretelor străbunilor ei și anunță cu glas înăbușit :

— Pacienta aceea din salonul cinci... suferinda de ciroză... a murit.

Cum ședea sfios pe marginea unui scaun, Ștuka sări deodată în picioare, își vîrî mîna în păr, zguduit :

— Și eu, care, ca o bestie, toată viața nu m-am gîndit decît la bani...

Se zăpăci, se-ntoarse cu spatele, rămase încruntat.

Bătrînul oftă, iar fiică-sa murmură obosită :

— Hai să luăm ceaiul.

Se așezară la masă, băură ceai, aparatul de radio transmitea ultimele știri.

În sudul țării s-a terminat însămînțarea cerealelor...

Colectivul unei fabrici de tractoare a dat în funcțiune înainte de termen o hală de montaj...

Atrocitățile comise de gomindaniști în China...

Din Hiroșima, noi amănunte despre consecințele exploziei bombei atomice : spitalele — arhipline, mortalitatea n-a scăzut, mai mulți savanți își spun părerea despre repercusiunile radioactive asupra urmașilor celor contaminați...

Prin ferestre se auzea cum foșnește uscat, afară, deasupra acoperișului, frunzișul care încă dăinuia pe crengile stejarilor. Pe masa de scris, împinse într-un colț, se aflau mereu portretele cîtorva oameni — rămurică din fastuoasa coroană a stejarului numit Omenire. Oamenii aceștia nu mai sînt de mult printre cei vii. Deasupra tuturor portretelor e al fetiței, al copilei care abia și-a început viața.

Bătrînul spuse încet :

— Războiul s-a terminat, dar de vorbit tot despre el vorbim.

— Nu s-a terminat, replică fiică-sa.

Și bătrînul oftă :

— Ce-o să mai fie oare ?...

Nu, nu ne este de loc indiferentă soarta celor ce vor trăi după noi. Deasupra tuturor celorlalte portrete e al fetiței, cu obrăjorii ei rotunzi și ochii scînteind blînd sub genele lungi.

Experimentarea bombei atomice... Circulă zvonul cum că s-a realizat un nou tip de bombă, și mai îngrozitor... Circulă zvonuri cum că la Hiroșima femeile acum nasc monștri. Repercusiunea dezagregării atomice asupra urmașilor celor contaminați... Ce va mai fi oare ? Ziua de mîine, pe cît se-arată, amenință cu noi complicații.

Or el, Feodor, trăiește numai cu gîndul la mîine. Pentru ziua de mîine stă ore-n șir în fața șevaletului, în cinstea lui mîine se bucură de succesele de azi, pentru ceea ce va fi mîine zugrăvește azi împreună cu Stuka

— pentru ca să trăiască pînă atunci, pentru ca să-l țină puterile și să reziste... Dar vor fi de folos cuiva energia lui, aptitudinile lui ?... Învață de sîrg cum să prindă pe pînză strălucirea razelor de soare, nuanțele cerului albastru și ale frunzișului proaspăt, dar tată-său se plînge că la ei, în satul Matiora, n-au ce mînca. Se pregătește să facă un tablou mare care să glorifice măreția planetei noastre și noblețea sufletului uman, dar undeva, în niște uzine secrete, cîțiva oameni de incontestabilă pricepere fabrică niște bombe al căror conținut va semăna pe glob o moarte cumplită. Și provizia de astfel de bombe crește din zi în zi tot mai mult, tot mai mult.

Pe perete discul de aramă al pendulei se leagănă încet, numărînd secundă după secundă — pași mici-mici înainte, în necunoscut. Afară, în întuneric, stejarii foșnesc ușor, așa au foșnit și-n nopțile, astăzi uitate, din secolul trecut. Portretul fetiței e aici, pe masă. Iar fetița doarme în camera de-alături și doarme bine, fericită, neștiutoare.

Prin împrejurimi, nu departe, dă tîrcoale Mișka Gamelă exasperat, urînd oamenii...

La radio crainicul, aferat, comunică știri de pe întregul glob pămîntesc.

PARTEA A TREIA

1

Privind monumentul lui Puşkin, Feodor îşi aminti dintr-o dată acea tranşee dogorîtă de soare, şcoala cu zidurile de cărămidă, curtea răscolită de proiectile, curtea aceea plină de file din caietele şcolăreşti, globul pămîntesc — macheta albastrei noastre planete — rostogolindu-se de colo, colo din cauza exploziilor, şi apoi şi-l aminti pe unchiul Vanea din cartea aruncată pe parapet. Sînt unele asociaţii de idei, bizare.

Ardeau cald felinarele, fără să topească plasa rece a ninsorii care le învăluia. Zăpada acoperea buclele de bronz ale poetului, întrariparea mantalei lui, pămîntul drag care era atît de aproape de el şi totuşi îi rămînea inaccesibil de la înălţimea soclului de granit. Atît de aproape — trei metri pînă la pantofii lui de bronz. Inaccesibil — trei metri şi veşnicia.

Probabil că poetul îl invidia pe Feodor — e pe pămînt, om viu între oameni vii.

Şi doar a fost cîndva tranşeea aceea, a fost nisipul care curgea cînd se surpau pereţii adăpostului, a fost globul care fugea de colo, colo, fără astîmpăr, şi chinuitul unchi Vanea, care se îngrozea că mai are de trăit atît de mulţi ani. Iar Feodor pe-atunci îl invidia crunt pe unchiul Vanea, care nu ştiuse niciodată ce-nseamnă şuierul obuzelor. Îi invidia pe cei ce vor trăi după ce el, Feodor, va fi murit. Fericiţii fericiţilor ! După ce el va fi murit...

Acum tranşeea aceea din curtea şcolii e departe, a devenit neverosimilă. În jurul lui Feodor se află fericiţii pe care el atunci îi invidia.

Poetul, în bronz, habar n-are că au şi trecut doi ani de cînd s-au desfiinţat cartelele de pîine — du-te la

brutărie, scoate banii, cumpără cîtă pîine vrei, mănîncă pe săturate. Numai că Feodor a primit scrisoarea de-acasă de la ai lui cum că Alexei Opionkin a murit, așa încît în toată Matiora nu mai există acum decît un singur bărbat, tatăl lui Feodor...

În orașele distruse de război s-a dereticat, au dispărut demult molozul și cărămizile sparte care umpleau străzile, gropile de obuz au fost astupate, acum peste ele trec bulevarde asfaltate. Deasupra ruinelor se înalță construcții de sticlă și beton. Sigur că și școala aceea ciuruită de proiectilele care o incendiau într-una, școala aceea lîngă care era adăpostul lui Feodor, acum strălucește renovată, cu ferestrele întregi, și undeva în interiorul ei se află un nou glob pămîntesc, iar pe rafturile noi ale bibliotecii stau la rînd noi ediții din *Unchiul Vanea* al lui Cehov și lîngă ele, volumașe de Pușkin.

Poetule, poetule proslăvit în acest bronz, numele tău e venerat — iată, pînă și astăzi, în toiul iernii, cineva a depus la picioarele soclului tău acoperit de promoroacă un buchețel modest de flori naturale. Cărțile tale se află azi în mîinile a milioane de oameni, versurile tale acum le poate cunoaște oricine... Dar într-o ediție pentru copii a *Basmului despre țarul Saltan* în locul cuvintelor : „Nu-i rea viața dincolo de mare..." s-au pus puncte-puncte. Compunînd basmul acela, tu, poetule, nu prevăzuseși că copiii nu trebuiesc educați în spiritul ploconirii față de modul de viață de dincolo de mări.

Azi e la modă cuvîntul „cosmopolitism". Și circulă zvonuri sinistre, se transmite-n șoaptă din gură-n gură că într-o casă de nașteri — dar nu se precizează care anume —a fost descoperită o organizație subversivă. Pentru exterminarea nou-născuților...

Trece lumea prin fața statuii de bronz a lui Pușkin, majoritatea sînt sătui și îmbrăcați bine, de iarnă — au și uitat expresiile de tipul „anunțarea decesului" sau „ora stingerii".

Tranșeea și globul pămîntesc care nu-și mai afla astîmpăr sînt astăzi amintiri, iar unchiul Vanea, cît de cît, a devenit un om mai de înțeles.

Joacă în fața ochilor fulgii deși, felinarele ard. Și te pătrunde frigul, și o vînzătoare de dulciuri strigă :

— Răcoritoare ! Răcoritoare ! Hai la răcoritoare calde !

Lîngă Feodor răsări ca din pămînt Liova Drept-credinciosul :

— **Eşti singur ?**

Căciula miţoasă de blană de cîine, cu clapele lăsate-n jos peste urechi, ochelarii — aburiţi, sub nas un strop de umezeală, umerii zgribuliţi, mîinile — fără mănuşi — înfundate adînc în buzunarele sparte, şi nu poate sta locului nemişcat, nici nu s-a oprit bine şi-ncepe să ţupăie, îşi saltă într-una bocancii cazoni, cu bombeurile teşite : „Iar şomerul Charlie, Doamne, umbla veşnic rupt de foame..."

— Ăilalţi unde-s ? Au întîrziat, afurisiţii... Te-ai plictisit aşteptînd ?

— Admiram monumentul.

— Bătrîne ! Mi-ai adus aminte !... Chiar acum am văzut la cineva acasă o fotografie : proiectul monumentului care i se va înălţa lui Iuri Dolgoruki, întemeietorul Moscovei noastre...

— Ei şi ?

— Frumoasă statuie ! Cneaz în toată regula : armăsar, dîrlogi, zale...

— De ce s-o fi considerînd că nu poţi întemeia ceva decît călare pe-un armăsar şi îmbrăcat în zale ?

— Exact, bătrîne, exact ! Că Moscova de fapt a întemeiat-o un ţărănoi cu opincile din coajă de tei, şi nu cu spada. Cu barda. M-am uitat bine şi chiar m-a indispus...

— Ce ? Că-i neglijat ţărănoiul acela cu barda-n mîini ?

— Bătrîne, puţin îi pasă de asta respectivului ţărănoi din vechi vremuri. M-am indispus din cauza mea.

— Da cu ce eşti tu vinovat ?

— Cică verdictul îl dăm noi, posteritatea. Posteritatea e cel mai înalt for de împărţire a dreptăţii. Or, noi ce verdict dăm ? Ţăranul — afară, în brînci, şi cneazul — sus pe cal. Doar şi eu aparţin cumva acestei posterităţi de azi... M-a mîhnit... Ei, dar nu mai sosesc ăia odată ?

Se-nţeleseseră să meargă cu toţii în vizită la un amator de pictură — Ernest Borisovici Milga. Dar Vece Cernîşov trebuise să-şi conducă mai întîi la gară un prieten de-al lui de pe cînd făcea armata, Liova Slobodko locuia tocmai la Sokolniki, Ivan Mîş avea o şedinţă, vine cînd

scapă. Fiecare din ei avea un motiv, dar întîrziaseră tustrei din cale-afară. Şi se lăsase un ger !

— Răcoritoare ! Răcoritoare ! Hai la răcoritoare calde ! „Iar şomerul Charlie..."

Cel ce dăduse primul peste Ernest Borisovici Milga fusese Liova Drept-credinciosul ; a doua zi îi cărase şi pe ceilalţi — pe Feodor, Viaceslav, Slobodko şi Mîş.

Asta fusese acum trei săptămîni. De-atunci îi făceau mereu vizite.

Milga, savant cu renume, membru corespondent al Academiei de ştiinţe, e în conducerea laboratorului de biochimie al unui institut. Are o bogată colecţie de pictură occidentală contemporană — cea mai bogată de acest fel din Moscova. E un erudit în acest domeniu, nu prea demult cîţiva mari specialişti l-au vizitat anume ca să-i ceară părerea. Acum nu prea îi mai atrag astfel de vizite — pictura occidentală, ba încă şi contemporană, nu mai are atîta căutare. Ernest Borisovici se poartă destul de rece cu marii specialişti, el a îndrăgit tineretul — cu cît sînt mai boemi, cu atît mai siguri pot fi tinerii de ospitalitatea lui.

Cînd se dusese prima dată la Milga, Feodor îşi închipuise c-o să pătrundă într-un templu al artei, se aştepta să vadă jur împrejurul său tablouri demne de cel mai profund respect, puse în rame grele, date cu bronz, iar în portrete — figuri grave, meditative. „E un templu", îşi spunea cu un fel de evlavie. Îi impunea mult şi faptul că el, flăcăiaş de la ţară, pînă mai ieri soldat, se duce în vizită acasă la un savant renumit. Pe lîngă asta, amfitrionul, savantul, se mai şi pricepe în artă, iar Feodor în faţa oamenilor de artă — influenţă de la Savva Ilici — era gata oricînd să se închine pînă la pămînt.

Se simţea buimăcit, uluit...

Da, tablouri pe toţi pereţii. Da, multe din ele înrămate : sticlă şi rame grele, aurite. Dar ce tablouri !...

Una din pînze : zigzaguri, semne de exclamaţie sîngerii, cercuri, cuburi, linii, un talmeş-balmeş, haosul dinainte de facerea lumii sau invers — haosul de după sfîrşitul lumii, după judecata de apoi.

Alta : într-un colţ un ochi, în alt colţ un nas şi-o ureche, mîini crispate ca ale leproşilor, buze, dinţi şi-o

fumăraie !... Asta-i, nici mai mult, nici mai puțin, un portret.

Și încă una... Un tablou clar, pictat conștiincios. Pe pămîntul copt de soare, crăpat de arșiță — un cal mort, cu burta umflată cimpoi și o copită-n sus. Pe copită a poposit din zbor un fluture foarte spilcuit. Tonul general al tabloului : melasă, galben-roz, dulceag, ceva de hoit. Ai impresia că stai pe întuneric și respiri aer stricat — vrei, nu vrei, admiră pînă ți-o veni să verși. N-ai ce-i face, ăsta-i suprarealismul — există în artă și un curent cu numele acesta.

La prima vizită a lui Feodor, stăpînul casei nu apăruse imediat, îl reținuse ceva în una din camerele vecine.

Feodor îl așteptase cu nerăbdare și sfială. Ce soi de om o fi, dacă se delectează contemplînd imaginea acestui cal mort, care-i amintește neîncetat, zi de zi, oră de oră, duhoarea stîrvurilor ? Poate-i anormal ? Ia să-l vezi numai, cînd o intra : vreun apucat, vreun țicnit — ochii injectați, gura strîmbă, pe buze mărgelușe de scuipat. Vreun țicnit sau poate un farsor — te pomenești c-o să-și facă apariția zîmbind satisfăcut, ca și cum ar zice : he, he, ce v-am mai băgat în toți dracii, voi credeați că am un templu al artei, veneați cu evlavie...

În cadrul ușii apăru însă un bărbat scund, chel — burticica țuguindu-i în față haina pijamalei, sub revere, pieptul păros, încheieturile și dosul micilor lui mîini femeiești : tot împădurite, bărbia, albastră de-atîta bărbierit, dăltuită aspru și ochi calmi, bulbucați, cu privirea țintă.

Întinse mîna fiecăruia din cei prezenți, spuse de fiecare dată, fără afectare :

— Salut ! Salut !

Și o dată cu strîngerea de mînă, energică, se uita drept în ochii celuilalt, curios, ca și cum îl cîntărea în minte : o fi ceva de tine sau nu ? Cît reprezinți pe scara valorii umane ? După ce dădu bună ziua cu toți, se așeză tihnit într-un fotoliu, sub tabloul cu un cal mort pe a cărui copită stătea ca o cunună un fluture spilcuit.

Iar Feodor în timpul acesta îl privea cu o neliniște maladivă, se simțea descumpănit de tot : uite, pare a fi normal — și e un savant, e membru corespondent al Academiei, ce-i glumă ?... Dar atunci cum să-l înțelegi ? Cum

să-ţi explici că ia în serios tablourile astea sălbatice? Ţi-ar fi mult mai uşor, dacă ai putea să nu-l iei în seamă, adică dacă ai constata că ai de-a face cu un prost, un mărginit, un snob. Dar să fii om normal şi să iei în serios ţicnelile — care-i logica? Nedumerirea asta era o suferinţă pentru Feodor şi, o dată cu suferinţa, îi creştea şi curiozitatea, o curiozitate feroce.

Cel mai înalt elogiu acordat cuiva de Ernest Borisovici era: „Miroase a proaspăt". Tinerii pictori ale căror lucrări binemeritau acest elogiu beneficiau numaidecît de entuziasta favoare a partizanului orientărilor ultranoi în artă. Ernest Borisovici le cumpăra tablourile, expunea la loc de onoare aceste tablouri în colecţia sa, alături de multlăudatele pînze ale meşterilor din Apus. E drept, asemenea favoare nu dura prea mult. După cîtva timp Ernest Borisovici descoperea un alt geniu: „Miroase a proaspăt..." Şi capodoperele pe care mai înainte le copleşise cu laude erau mutate în vreun ungher, unde se nimerea — se aşternea praful pe ele şi apoi dispăreau.

Liova Slobodko făcuse nu demult un tablou mare, *Sfîrşitul asului*. Dintr-un capăt în celălalt tot spaţiul pînzei era ocupat de mici cuburi reprezentînd oraşul văzut de sus, din zborul păsării, iar deasupra acestei aglomeraţii de mici cuburi — spirala albă a unui avion în cădere. O formă nouă, un substrat real — „miroase a proaspăt". Şi Liova Slobodko fusese luat în braţe, prietenii lui deveniseră musafiri totdeauna bine primiţi în casa lui Ernest Borisovici — poftim la masă, luaţi un păhăruţ de votcă, aveau la dispoziţie dulapul de cărţi ticsit de monografii despre pictorii din toată lumea şi din orice epoci.

Aici, în camerele acestea unde călcai numai pe covoare, puteai să nu te sinchiseşti că ţi-e ruptă încălţămintea şi că la picioarele tale se formează mici bălţi de zăpadă topită. Încălţămintea ruptă, pantalonii peticiţi, buzunarele goale sînt inevitabilul atribut al marilor talente în devenire. Liova Drept-credinciosul se bucura de mai multă consideraţie din partea stăpînului casei decît Viaceslav Cernîşov, care se-mbrăca totdeauna elegant.

Şi firesc aici, acasă la Milga, libertatea exprimării opiniilor e desăvîrşită. E o onoare să zdrobeşti autorităţile

în materie. Dacă ți se pare necesar, poți să-l faci de doi bani și pe amfitrion. Dar și el știe să replice mușcător — vorbește politicos, fără să ridice glasul, cîntărind și cizelîndu-și fiecare propoziție.

Intră în cameră cu chelia lui radioasă, roză, cu bărbia de-un albastru crîncen, scoasă măreț înainte, și-un zîmbet care-i strîmba buzele groase.

— Bine-ați venit! Am noutăți... Un album cu cele mai recente lucrări de artă plastică, editat la Leipzig. E foarte interesant...

Te cred... Se așezară toți grămadă în jurul unei măsuțe scunde, pentru reviste, Liova Slobodko — picior peste picior, degajat, scoțîndu-și în evidență enormii pîslari îmblăniți, ca unul care se bizuia pe drepturile lui de geniu recunoscut. Liova Drept-credinciosul tot încearcă să-și vîre nasul și ochelarii în volumul de pe masă. Feodor îl împinge pizmaș, cu umărul:

— Ho, că nu ești singur, dă-te mai îndărăt!

Și simte chiar în ceafă respirația lui Viaceslav. Viaceslav și-a condus la gară prietenul din timpul războiului — duhnește a băutură. Ivan Mîș, recules, și-a lăsat brațele cruciș peste genunchi, și-a tras picioarele în lături, dar tot ocupă prea mult loc. Ernest Borisovici îi privește cu involuntar respect umerii lați și ceafa groasă, roșie.

El, Ernest Borisovici, așteaptă răbdător...

O reproducere din album, într-o tonalitate de roșu și negru: un ins cu burta spintecată — mutră crispată, dinți rînjiți, mațe scoase. Pe lîngă ăsta, calul cu copita-n sus e floare la ureche!

Iarăși descumpănirea, neliniștea aceea maladivă a lui Feodor. Tablourile astea au fost reproduse într-o mulțime de exemplare. Va să zică, ele fac plăcere cuiva, sînt oameni cărora tablourile acestea le delectează privirea. Se întîmplă în lume ceva rău. Dar ce anume?... În articolele lor, cei ce se ocupă de problemele artei discută doar în treacăt acest fenomen și atunci pe un ton parcă răstit: „Artă decadentă". Dar de ce-i decadentă? Care-i cauza? Spuneți! Explicați! Nu se poate trăi în ignoranță! Marii specialiști în problemele artei, savanții dau îndrumări: învățați de la clasici, de la un Șișkin, de la un Vasnețov — ia uitați-vă ce frumuseți: malul plin

de verdeață al unui iaz, poieni, bogatîrii din bîline... Romantism cu decență, realism, pe înțeles și comod, ca o încălțăminte purtată care s-a dat bine pe picior. Și aici, insul acesta cu burta spintecată... Urlă, dar nu la noi, urlă acolo, în străinătate — pe noi nu ne impresionează. La noi e liniște și o bunăstare desăvîrșită... El urlă, i-au ieșit mațele... Cei ce pot admira o asemenea operă sînt niște ființe enigmatice, ca locuitorii din Marte. Dar oamenii admiră, se entuziasmează, cumpără cărți scumpe... Aici ăsta urlă cu mutra crispată, cu dinții rînjiți... dacă te-ai lua după tablourile lor, ar trebui să crezi că acolo, pe străzi, între cordoanele de polițiști, mulțimile aleargă bezmetic, oamenii se mușcă unul pe celălalt, se molipsesc de turbare unul de la celălalt. Dar nu-i de loc așa, oamenii sînt normali și acolo. Oameni normali — artă anormală ! Dar de ce ? Care-i cauza ?

Feodor îl tot împinge îndărăt cu umărul pe miopul ăsta de Liova Drept-credinciosul. În ceafă, respirația grea a lui Viaceslav Cernîșov — și Viaceslav e tulburat și surprins.

Iar în fotoliu, sub copita-n sus a calului cu burta cimpoi, în mijlocul bizarelor, trăsnitelor, monstruoaselor lui tablouri care parcă n-au fost făcute pe Pămînt, ci undeva pe Marte, șade Ernest Borisovici Milga privind printre gene, căscînd, scărpinîndu-și pieptul păros. Așteaptă calm, cu răbdare, să-și spună cineva, primul, părerea. Prima părere e semnalul de începere a disputei. Și atunci Ernest Borisovici își ocupă locul printre ceilalți.

2

Primul care emite o părere e Liova Slobodko. Chiar și el, pe cît se vede, e stînjenit.

— Totuși e cam prea... Asta-i degenerescența realismului. Au ajuns să ia burțile cu mațe scoase drept temă artistică. O dovadă în plus că viitorul e al abstracționismului.

— Ce mi-e tanda, ce mi-e manda, replică Viaceslav. Ce mi-e abstracționismul, ce mi-e ăsta, cum îi zice, supra... Amîndouă-s de nemîncat.

Ernest Borisovici începe a se mișca în fotoliu, se depărtează de perete, își trage fotoliul mai aproape de ceilalți.

— Ar fi timpul să știm că stomacul omului s-a transformat, nu mai suportă carnea crudă, încearcă Slobodko să-i taie vorba lui Viaceslav, cu autoritate.

— Carne crudă nu, dar hoit cu mirodenii — asta, da. Și Viaceslav arată din ochi tabloul cu mîrțoaga moartă.

— Dragul meu pitecantrop, epoca pietrei s-a terminat, n-o mai apăra, îl avertizează Slobodko. Dacă mai înainte omul, în naivitatea lui, era impresionat de reproducerea scrupuloasă, în pictură, a unei pene sau a unui năsturel, acum el știe că imaginea aceasta aparatul fotografic o realizează cu mai multă precizie, mai bine decît un pictor. Ducă-se naibii concretul. Avem nevoie de ideea în stare pură.

— Aș vrea să văd cum ar arăta portretul în ulei, să zicem, al următoarei idei : „Sînt om și nu mi-e străin nimic din ceea ce-i omenesc".

— Trosc ! făcu Ernest Borisovici.

În vocabularul lui, „trosc" însemna că răspunsul i se pare simplist și grosolan. Viaceslav se răsuci brusc spre gazdă :

— Bineînțeles, posesorul acestei prețioase monografii cu care noi abia am făcut cunoștință nu e de acord.

— Bineînțeles.

— Și motivul ?

— Motivul e clar — să nu uităm că omul a și descifrat interiorul atomului.

— Am cunoștință și eu despre asta.

— A descifrat ceea ce nu numai că nu putea fi văzut și pipăit, dar nici măcar imaginat. Încercați să vă închipuiți, de exemplu, o absurditate monstruoasă ca aceasta : un corp material care este în același timp și ceva materialmente insesizabil — undă. Și amîndouă, țineți seamă, constituind o entitate unică. Puteți concepe așa ceva ? Exclus ! Și totuși această monstruozitate există, e cuanta luminii. Chiar și cea mai năstrușnică fantezie se dovedește neputincioasă acolo unde gîndirea abstractă e atotputernică.

— Interesant. Mă dau bătut în fața erudiției dumneavoastră, dar nu văd legătura cu arta.

— E o legătură directă. Oamenii gîndesc abstract, oamenii stăpînesc mecanica cuantică și dumneata le oferi o artă concretă ca o plăcintă cu brînză.

— Înghite-o ! exclamă triumfător Slobodko.

Ernest Borisovici continuă :

— Stupidul joc „Cine-pierde-cîștigă" nu-i dă nici o satisfacție unui mare maestru al șahului. Omului modern i s-a urît de obiectele concrete, așa cum i le tot vîră pe gît...

— ...neanderthalienii artei, realiștii, cum își spun ei, completă Liova Slobodko.

— Dar sînt ei oare într-adevăr realiști ? se îndoi Ernest Borisovici. De fapt, ei nu înțeleg situația reală : ei nu trăiesc în contemporaneitate, ci în trecut, în trecutul care nu mai este.

— Bravo ! jubilă din nou Slobodko.

— După părerea mea — trosc, replică Viaceslav, calm.

— Demonstrează contrariul, spuse Ernest Borisovici, lăsîndu-se pe spătarul fotoliului.

— Am să încerc... Fiindcă mi-ați schițat în cîteva cuvinte inimaginabilul portret al cuantei de lumină, eu, în semn de gratitudine, aș vrea să vă ofer un tablou, ca să zic așa, de mase. Imaginați-vă : secolul trecut, secetă, cîmpul e pîrjolit, vine foametea. Imaginați-vă asta... Nu-i o cuantă, e ceva care se poate concepe... Ca să-l îmbuneze pe Dumnezeu, oamenii scot la cîmp vreo icoană făcătoare de minuni, are loc o procesiune. Se-adună lume din toate satele și comunele. Acum, imaginați-vă în mulțime o jupîniță purtînd icoana ca-n extaz, gata să leșine. În același timp înfățișarea ei e și trufașă, nemaipomenit de încrezută, iar lîngă ea se află o pocitanie în suman, paznicul ei personal, care dă orbește cu pumnii în fălcile tuturor celor din jur, ca să nu-i lase să se apropie de jupîniță. Sînt apoi niște țărani care au considerat drept o cinste să poarte prapurii — un codru de bărbi, și frunți înguste, și grijă neroadă ca nu cumva să rămînă în urmă. Printre ei e și prostul satului — păru-n ochi, mînecile spînzurînd. Apoi, două femei care duc lacra icoanei cu o cucernicie smintită, cu o exaltare de

posedate. Și taica părintele cu odăjdiile lui aurii, cu barba măturoi — un muieratic, un vînător de fuste. Și în jur mulțimea, turma, dînd buzna — înjurături, miros de sudoare. Cnuturi se-abat asupra mulțimii ca asupra unei turme de oi. Și o gloată de calici — hagiii, cei ce sînt în drum spre mînăstiri — iar în fruntea lor un cocoșat, care se sprijină în cîrji...

Liova Drept-credinciosul, impresionat, nu se mai putu stăpîni :

— Bătrîne, ești un poet !

Liova Slobodko se strîmbă :

— Repin ! Asul de atú al rutinei contemporane.

— Da, Repin ! *Procesiunea* ! A ieșit din bordeie la soare vechea Rusie ! „Ești și săracă și bogată, ești și puternică și nevolnică", păduchioasă și scăldată-n aur, blîndă și totuși răzvrătită. Fiecare figură din acest tablou îți dă de gîndit și toate împreună alcătuiesc o întreagă filozofie. Uită-te bine, pătrunde tîlcul acestei pînze și cugetă la ce știi că trebuie făcut pentru înălțarea obștii omenești deasupra stării în care se află necuvîntătoarele. Uită-te bine, simte-ți adînc suferința — iată, ăștia-s, concreți, adevărați, puțind a sudoare — simte-ți suferința adînc și apoi treci la abstractizare, generalizează, formulează principii de ordin social... Ernest Borisovici, de cît timp aveți aici, pe perete, acest, iertе-mi-se expresia, tablou ?

Și Viaceslav făcu semn spre unul din tablouri — cel cu zigzaguri, mari semne sîngerii de exclamație, cercuri, patrate, mă rog, un haos.

— De trei luni.

— Trei luni... Ia spuneți drept, cu mîna pe inimă : sub impresia unui astfel de tablou, în aceste trei luni, v-a venit în minte măcar o idee, una singură, abstractă și nu numaidecît de ordin social — fie ea și de uz casnic ?

— E un tablou, mi-a produs o anumită stare sufletească, m-a tulburat cumva.

— Și-atît ?

— Dar sînt și producții realiste care nu sugerează idei. Îți place Levitan ?...

— Sigur.

— Amintește-ți de tabloul *Stoguri* de Levitan. Ce idei sugerează tabloul ăsta ? Cel mult : „Frumoasă-i seara,

fire-ar să fie !" Stare sufletească — oricîtă vrei, cu carul ; dar idee nici de două parale.

— Levitan are și *În pragul veșnicei odihne*. După ce l-ai privit, gîndurile te copleșesc.

— Ei, și-atunci *În pragul veșnicei odihne* e artă, iar *Stoguri* nu ?

— Nu știu. Dar chiar dacă o să mă considerați drept un rutinar, eu sînt pentru arta care pune în mișcare gîndirea, eu sînt pentru ceea ce-i trebuie omului de astăzi, care gîndește abstractizînd. Gîndirea care, dînd naștere unor mari idei, transformă societatea. Sau poate dumneavoastră sînteți contra ?

— Nu. Și eu sînt pentru, răspunse Ernest Borisovici.

3

Mai demult, în copilărie, lui Feodor îi căzuse-n mîini o carte despre astronomie, o broșură de popularizare — coperta neagră și în mijlocul copertei globul roșu al unei stele tainice.

Pînă atunci știuse clar : în ce cotloane se ascund costrășii din rîul Ujdaliță, unde găsești bureți în brădetul de dincolo de pod — cît despre soare, ce să mai vorbim ? Prieteni la cataramă, prieteni vechi.

Și numai ce aflase deodată că... Ia uite, fiecare stea e un soare. Sînt la sori în cosmos mai mulți decît firele de nisip de pe malul rîului.

Soarele — un fir de nisip ? Și-atunci pămîntul ? Și satul, Matiora ? Mai poți spune cît e de mică sau de mare Matiora ? D-apoi el, Feodor, care nu-i decît un locuitor din satul ăsta ? Înseamnă că-s nimic și Matiora, și el ?

Se petrecuse un eveniment important — flăcăiandrul din Matiora, cu pantalonii lui rupți în genunchi, se ciocnise cu universul. Pentru univers faptul nu avusese nici o consecință, pentru flăcăiandru — din contra. Se și îmbolnăvi, îl chinuia necontenit același vis rău.

Îl înconjoară o beznă misterioasă, nici o luminiță nicăieri, întuneric negru și globul roșu vine tîrîș spre el, o să dea peste el, globul e o enigmă, e taina tainelor.

Şi lui Feodor i se părea că uite, acuşi-acuşi, încă puţin, şi-o să poată lua în mînă globul acela. Numai încă puţin, încă puţin, un efort supraomenesc, şi-o să ţină-n mînă globul ăsta de foc... Se trezea scăldat în sudoare...

Acum se discuta în faţa lui despre o lume bine şi totuşi numai parţial cunoscută — se discuta despre artă. De-a lungul milenarei istorii a omenirii, începînd cu vînătorul din cele mai vechi timpuri, care desena pe perete, în peştera lui întunecoasă, la lumina flăcărilor unui rug, bizonul doborît puţin mai înainte şi sfîrşind cu Feodor, oamenii au căutat şi caută mereu răspunsul la misterioasa întrebare : ce-i adevărul ? În cursul epocilor milioane de minţi şi nu comune, ci dintre cele mai dăruite, s-au străduit să răspundă la întrebarea — ce-i adevărul în artă ?

Discuţia s-a încins şi Feodor ascultă cu respiraţia oprită, ca şi cum s-ar uita în adîncul unei prăpăstii. Acuşi-acuşi, numai încă puţin, încă un efort — şi Universul, îndărătnicul acesta de Univers, o să-i zacă la picioare...

Aşa, Vece ! Aşa, gură-de-aur !...

Jupîniţa care duce icoana, cu ifose... Da, uite-acum, uite-acum, parcă-l şi vezi, Viaceslav o să pună mîna pe adevăr !

Uită-te încordat la jupîniţa din tablou, pătrunde tîlcul acestei picturi şi atunci o să-ţi scapere în creier scînteia. O scînteie ! Gîndul ! Să işte scînteia aceasta — iată raţiunea artei. Da, scînteia — iată adevărul !

Aşa, Viaceslav ! Aşa, voinice ! Încă puţin, încă puţin ! Mai trebuie încă ceva, încă puţin...

Jupîniţa, pocitaniile în sumane, taica părintele şi odăjdiile lui de fir de aur, cnuturile — o scînteie, încă o scînteie şi iată, se înalţă flacăra, se înalţă o întreagă filozofie. Ce simple-s toate acum ! Ce clare ! Totul e în ordine, nu mai e nici o nelămurire.

— Aşa, Vece ! Îţi duduie scăfîrlia de gînduri !

Dar *Stoguri* ?... Nu mai vedem jupîniţe şi pocitanii — stoguri de fîn, lună, iarbă udă de rouă... Miresme, nu gînduri.

Şi Feodor întrebă :

— Idei, Vece ? Poate că-i altceva ?

Viaceslav îl privi cu atenție — lui Feodor i se-ntîmpla rar să se amestece-n discuții.

— Și tu, Brutus ?... Dar tu unul recunoști că pictura nu-i un parfum — am mirosit, mi-a plăcut, am uitat. Arta trebuie, în felul ei, să-l desăvîrșească pe om, sau nu ?

— Trebuie.

— Dar prin ce altceva se poate desăvîrși o ființă rațională, dacă nu prin dezvoltarea sediului gîndirii ei ? Arta face parte integrantă din istorie numai pentru că-l desăvîrșește pe om. Numai în felul acesta contribuie arta la realizarea transformărilor sociale.

— Trosc ! făcu din nou Ernest Borisovici. Prin urmare, după dumneata, nu e nici o diferență între mașina cu abur a lui Watt și capodoperele lui Delacroix.

— Asta-i drept, Vece, îi dădu dreptate Feodor lui Milga. Mașina lui Watt a deschis orizonturi noi atît muncitorului, cît și fabricantului. Și, sigur, mai mult decît tablourile lui Delacroix.

— Încotro ai luat-o, Brutus ?

— Spre o idee foarte limpede : ceea ce-l desăvîrșește pe om nu e numai puterea lui de a gîndi, mai sînt și alte însușiri...

— Anume ?

— Păi, uite, sensibilitatea, cinstea — mă rog, ceea ce în mod obișnuit se numește omenie. De cîte ori n-avem de a face cu oameni inteligenți, dar ticăloși ! Nu vreau să dau exemple, e inutil.

— Și, după părerea ta, cum i-ar putea lecui arta pe oameni de ticăloșie ?

— Bunăoară, conform principiului : uimire și emoție.

— Ce mai principiu e și ăsta ?

— Să-ți explic. Eu sînt un simplu privitor. Am văzut de sute de ori în viața mea un stog de fîn, seara, cînd iese luna. De văzut, am văzut, dar nu chiar așa cum ar fi trebuit, nu ca Levitan. Priveliștea asta a trecut pe lîngă mine fără să lase nici o urmă. Și deodată mă aflu în fața tabloului — emoție, uimire ; de cîte ori n-am avut sub ochi un asemenea peisaj și nu l-am remarcat, ce des mi s-a întîmplat asta ! Eu, simplu privitor, sînt parcă invadat, scuză-mi emfaza, de o lumină mare. Și

după asta încep să observ mai multe chiar și în viața de toate zilele, devin mai sensibil...

— În fața stogurilor de fîn într-amurg ? Mai sensibil față de înserare și de lună ?...

— Față de stoguri, față de înserare, față de natură... Sensibilitatea asta se acumulează, devine obișnuință, devine firea mea, se transferă din natură în oameni, felul meu de a fi se schimbă...

— Doamne, îndură-te de mine, păcătosul ! interveni Ernest Borisovici.

Toți se răsuciră spre el. Ernest Borisovici continuă :

— Unul mă suspectează că nu prea gîndesc, celălalt vrea să-mi vîre morala pe gît cu de-a sila. Poate că eu, într-adevăr, nu știu tot ce-ar trebui să știu și nici nu sînt moral sută la sută, dar citind cărți de știință, îmi sporesc cumva bagajul de cunoștințe, iar morala mi-o inculcă legile moralei. De altfel concepțiile mele morale le datorez nu marilor artiști, ci bunei mele mame care vai !, n-avea cu arta nici în clin, nici în mînec.

— Nu doriți altceva decît parfum ? întrebă Viaceslav.

— Cînd cumpăr un bilet la conservator, fiindcă doresc să ascult muzică de Ceaikovski, nu-mi propun de loc să obțin în schimbul celor zece ruble ale mele nițică morală sau un kilogram de gîndire utilă din punct de vedere social. Mă duc ca să mă delectez. Asta-mi face viața mai frumoasă, mai plăcută, mai plină. Și dacă așa se întîmplă cu toți, ne mai putem îndoi de utilitatea actului social pe care l-au îndeplinit compozitorul și executanții ? Cine-i în stare să ofere poporului posibilitatea unei desfătări — nu mă refer la voluptățile josnice, mă gîndesc la arta elevată — e o personalitate utilă pe plan social, ca și un filozof progresist.

— Și apreciați arta drept o desfătare ? întrebă Viaceslav arătînd tabloul care înfățișa un cal mort cu copita-n sus.

— Tabloul acesta acționează asupra mea în felul său specific, răspunse calm Ernest Borisovici.

— Și cum ? Plăcut ?

— Dar parcă numai ceea ce-i plăcut te delectează ?

Cînd eram la vîrsta dumitale plecam de la M.H.A.T. [1] cu ochii în lacrimi, sufeream, îmi sîngera inima și în același timp eram recunoscător celor ce-mi provocaseră aceste suferințe. La prima reluare a spectacolului stăteam iarăși la rînd în fața casei de bilete. Este apoi voluptatea luptei.

— A luptei, a acțiunii, a vieții! Dar cînd cineva se desfată contemplînd un hoit, în mod inevitabil eu încep să suspectez în organismul lui prezența unor perversiuni de ordin patologic.

— Ia spune-mi atunci prin ce sînt plăcute sîngeroasele nelegiuiri pe care le săvîrșește *lady* Macbeth? Un om normal face tot ce poate ca să evite asemenea spectacole, pe scenă însă le vede cu plăcere, ba mai și dă bani pentru asta, și nu cu speranța de a deveni mai mintos ori ca să-și înalțe nivelul moral. Îl interesează, îi dă o satisfacție. Spune-mi că și asta-i perversiune.

— Mă interesează faptele *lady*-ei Macbeth — faptele, viața, nu cum se descompun în mormînt cadavrele victimelor ei.

— Chestie de obișnuință. Mai demult pe cunoscătorii în artă îi revolta prezența unui țăran desculț în vreun tablou. Aici... — și Ernest Borisovici făcu semn cu mîna spre pereții din jur — sînt diverse curente. Dumneata le respingi pe toate?

— În general pe toate, spuse Viaceslav.

— Fără să ții seamă ce mulți sînt cei ce realmente se delectează privind aceste lucrări?

— E ceea ce mă uimește.

— Asta fiindcă dumneata, tînărul meu prieten, ești de-o vîrstă cu tatăl meu, membru al baroului din Petersburgul de altădată, Boris Moiseevici Milga.

— Suport, acceptă Viaceslav. Mi s-a spus și contemporan al pitecantropilor.

— Eu, de exemplu, continuă Ernest Borisovici, nu pot beneficia de confortul sufletesc pe care l-a avut tatăl meu. Pentru mine, crepusculurile, stogușoarele de fîn, oițele, sătucurile, toată această Arcadie a străbunilor e o anecdotă cu barba pîn-la genunchi. Mă plictisește! Trăiesc într-un secol țicnit, de aceea și confortul meu sufletesc

[1] Teatrul Academic de Artă din Moscova.

trebuie să fie dementțial. Vezi tabloul acela, de colo ? Nu cel mare. Celălalt, mai mic...

— Văd, spuse Viaceslav. E de o dementă moderată.

— Și nu-ți place ?

— Mai întîi spuneți-mi, cum e intitulat ?

— *Dans spaniol.*

— De ce ? Are vreo legătură ?

— Nu mi-am pus întrebarea. Foarte probabil, fiindcă reunirea acestor largi tușe, negru, roșu, galben sugerează vîrtejul fustelor dansatoarelor spaniole.

— Și de ce numaidecît spaniol ? Ar putea fi tot așa de bine țigănesc sau algerian. Și de ce dans și nu mărăcini în flăcări ? Că seamănă și cu așa ceva. E impresionantă reunirea asta de culori, informă. Da, da, și pe mine mă impresionează, și mie îmi place. Aș saluta din toată inima inițiativa ca producția noastră de bunuri de larg consum să expună în vitrine cravate și draperii în coloritul acesta.

— Aha !

— Dar atunci arta dumneavoastră nu mai are dreptul să se numească, grav, „abstractă", ci poartă numele ei adevărat de artă concretă, decorativă.

Liova Slobodko sări de pe scaun :

— O ! Ce prostii ! Ajunge !

— Să faci plăcere cuiva e lăudabil, Ernest Borisovici, dar e puțin !

— Vece ! Profanezi !

Și Viaceslav, triumfînd :

— Poftim ! Poftim ! Auziți-l, Ernest Borisovici ! Acest militant al progresului consideră că nu-i suficient doar să faci plăcere cuiva. El vrea mai mult. Numai că nu știe ce.

— Abstracționismul și arta decorativă sînt totuna ?! Numai dovleacul unui conțopist poate născoci așa ceva !

— Bătrîne, pentru conțopiști nu mai este loc, proclamă Drept-credinciosul.

Liova Slobodko se năpusti asupra lui Liova Drept-credinciosul :

— Ce, și tu îi bați în strună ?

Iar Drept-credinciosul se zbîrli :

— Zi mulțumesc, bătrîne, și fă plecăciune pînă la

pămînt că totuşi i s-a găsit un loc şi abstracţionismului ăsta al tău ?

— Dar muzica ? Şi Slobodko îşi agită în aer pumnii zdraveni. Muzica e şi ea abstractă, afurisiţilor ! Abstrac-tă !...

Ernest Borisovici încercă să intervină :

— Daţi-mi voie... Un moment...

Ce „moment" ? Pumnii lui Liova Slobodko se şi legănau deasupra rebelei coafuri a Drept-credinciosului :

— Muzica nu-i numai accesoriul sonor al secvenţelor unui film, nu-i făcută numai pentru cuvintele unui cîntec. Muzica, nătîngilor, există şi în stare pură !

— Dar tot trebuie să reflecte ceva, dragă bătrîne, tot trebuie să reflecte ceva ! Zgomotul, geamătul, zvîcnetul nu pot reflecta nimic, trebuie ceva real, concret.

— Starea sufletească ! Cel mai greu de sesizat : starea sufletească — asta reflectă muzica !

Sticlesc aprig ochelarii Drept-credinciosului, zăngănesc geamurile răspunzînd indignatului urlet al lui Liova Slobodko, fulgeră-n aer pumnii strînşi gata să lovească. Ernest Borisovici imploră deznădăjduit :

— Daţi-mi voie...

Masiv ca un dulap, ca o statuie a lui Buda, Ivan Mîş în tot timpul acesta îşi dominase colegii cu statura lui — numai privirea îi alerga de la figura unuia la a celuilalt. Mereu cu aceeaşi înfăţişare gravă, se ridică hotărît de pe scaun, făcu un pas spre Drept-credincios, îl înşfăcă de subţiori şi-l săltă în aer. Drept-credinciosul i se zbătu în braţe continuînd să strige :

— Bătrîne, muzica-i altă chestie, nu denatura ! Fiecare artă are specificul ei !...

— Ia domoleşte-te, nu te mai zvîrcoli. Vrea omul să te-ntrebe ceva.

Atunci însă se auzi din uşă glasul soţiei lui Ernest Borisovici :

— Tineret, poftim la masă ! După ce mîncaţi, vă puteţi relua cordiala discuţie.

...Puţintel afumaţi-moleşiţi de păhărutele ciocnite şi de consistenta gustare ce le însoţise, acum străbăteau cu paşi cam nesiguri străzile pustii, tăcute. Era noapte.

Se-auzeau răsunînd puternic pe caldarîm bocancii Drept-credinciosului.

Slobodko mergea îmbufnat, se supărase pe Viaceslav ; descheiat la palton, cu pieptul scos înainte, călca țeapăn ca un curcan.

— Dacă stăm strîmb și judecăm drept, filozofa Drept-credinciosul, sîntem niște mari nemernici. Am băut, am mîncat, covoarele le-am tocit, prin cărți ne-am uitat și-n treacăt l-am mai și luat la trei păzește pe stăpînul casei — habar n-ai, ești un păcătos de diletant. N-ai remușcări, bătrîne ?

— Absolut de loc.

Cu pălăria pe-o parte, cu paltonul încheiat la toți nasturii, cu mersul lui cadențat — ăsta-i Viaceslav : nu-i nalt de statură și nici spătos, dar cine se-ntîlnește față-n față cu el îi face loc. Feodor îl pizmui : omul ăsta niciodată nu se îndoiește de el însuși, nu regretă c-a făcut ceva greșit — dă buzna drept înainte, nu-i sta-n cale, dacă-i stai trece prin tine cu fruntea.

La stația troleibuzului, sub un tei înghețat bocnă, Liova Slobodko se răsuci cu tot trupul, cu pieptul înainte, spre Viaceslav :

— S-a terminat ! Nu te mai iau niciodată la Ernest.

— Vai, vai ! Am să plîng.

— Să nu-i mai calci pragul, cîine !

Slobodko se aplecase spre Viaceslav, era mai voinic și cu vreo jumătate de cap mai înalt — și totuși Feodor îl privi cu milă.

— Eh, sfîntă simplicitate, zise Viaceslav zîmbind nestînjenit față-n față cu Slobodko. Tot te mai crezi luat drept un geniu ? Păi acum, mă rog, e rîndul meu să fiu amic intim cu Ernest.

Slobodko, neclintit, descheiat la palton, făcu ochi mari, îi aruncă o privire tăioasă :

— Știi ce ?

— Încă nu.

— De mult mă mănîncă palmele să te cîrpesc.

Și se răsuci brusc în călcîie, se-ndepărtă cu pași nervoși, pulpanele paltonului îi fluturau deasupra pavajului înghețat.

— Cel mai tare argument, conchise Viaceslav privind din urmă cum fugea Slobodko. Ia exemplu, Ivan Mîș, tu ești mai dotat.

Scormonind zăpada cu botul bocancilor, Drept-credinciosul comentă :

— Eh, bătrîne ! Îți lipsește ție ceva. Duhul blîndeții, pesemne.

Și Viaceslav nu răspunse imediat, mai întîi se uită lung la Feodor.

— Tot așa gîndești și tu ?

— Este în firea ta, Viaceslav, ceva de șină de cale ferată.

Sosi troleibuzul, iluminat puternic și plin de chiciură ; înăuntru, ca noaptea, mai nimeni, și o atmosferă parcă tristă. Înfofolită, de nu-i mai vedeai decît ochii, taxatoarea renunță fără nici o plăcere la moțăiala ei, le dădu bilete.

Trecură vreo trei stații pînă ce Viaceslav deschise din nou gura :

— Ce, voi nu simțiți că s-a produs o ruptură în grupul nostru ? Unul a luat-o într-o parte, ceilalți în alta. În artă e luptă pe baricade totdeauna. Cine nu-i cu noi, e dușmanul nostru.

— Vocea șinei de cale ferată, bătrîne, vocea șinei de cale ferată ! A remarcat pînă și Fedka.

— Credeți ce vreți. Nu se poate sta între baricade. S-a terminat cu camaraderia dintre noi și Slobodko.

4

De patru ani ținea penelul în mînă, de patru ani picta. Împlinise douăzeci și șase, îi brăzdau acum fruntea cîteva cute.

Vară de vară mai trăgea o raită și pe-acasă, în satul lui natal, Matiora.

Mama era neschimbată, pentru dînsa timpul parcă stătea pe loc ; o auzeai mereu cîntînd ca și mai înainte :

Crînguțul de mesteceni în nea s-a-nveșmîntat,
Crînguțul de brăduți în nea s-a îmbrăcat...

Tata cărunțise, fața îi devenise negricioasă — avea acum un aer rigid, împietrit, tăcea zile întregi.

Fusese numit șef de brigadă. În fiecare dimineață cutreiera satul, luînd izbă cu izbă și ciocănind cu degetul în geam :

— Nastasia, hai, dă-i drumu... Avem de terminat cositul în lunca Kocikarev.

Femeile îi știau de frică, președintele colhozului îi cam știa și el.

Ca președinte raionul îl pusese pe unul Velikanov [1], jigărit, prizărit, umeri plăpînzi ca de băiețaș și capul cît banița, sprîncene roșcate, gene roșcate, ochi mici, roșii, obrajii buhăiți, țepii din barbă roșcați — îi lucește fața ca soarele în luna martie, fără vlagă ; și blajin — chiar cînd mustră pe cineva, are un glas subțirel, necăjit. Fără să-ți fie rudă sau prieten, ți-e milă de el numai cît îl zărești.

Într-un rînd Feodor trăsese cu urechea — tată-său îi spunea morocănos președintelui :

— Pentru noi, tu ești un animal de pradă.

Și președintele, în loc să se supere, începuse a se justifica plîngăreț :

— Păi ce, am vrut eu să prăd avutul cuiva ?... Mi-aș lua bucuros tălpășița de-aici, da nu mi se dă voie.

— Ți se dă, nu ți se dă, ia-o din loc pînă nu mănînci tot colhozul.

— M-aș duce eu bucuros în rai, dacă m-ar lăsa păcatele ! Doar știi asta tot atît de bine ca și mine.

Velikanov lucrase mai înainte la întreprinderea forestieră, avea salariu 1100 de ruble. Fusese transferat în colhoz ca o întărire a forțelor de aici, dar, ca să nu se supere, salariul îi rămăsese același, numai că se dăduse dispoziție să fie plătit de către casieria colhozului. Casieria însă era goală-goluță, n-avea decît dovezi scrise că s-au făcut noi datorii — și an de an pasivul creștea. În fiecare lună colhoznicii scădeau din șeptel o vacă, o tăiau și vindeau carnea în oraș ca să poată plăti leafa președintelui. Jigăritul, sfiosul Velikanov „mîncase“ aproape o treime din cireadă. Singura nădejde a oamenilor era

[1] *Velikan* — uriaș (rusă).

că s-o zbate și el să-și poată lua tălpășița, n-o să mai stea mult...

Matiora era ca oarbă. Jumătate din izbe aveau ferestrele astupate cu scînduri. Flăcăii, după ce-și făceau armata, nu se mai întorceau în sat, la ai lor. Bărbații plecau la plutărit. Fetele, cum mai creșteau puțin, făceau tot ce puteau să intre în vreo școală profesională.

Satul Matiora ? Un pumn de izbe durate în secolul trecut, un pumn de acoperișuri pe care crește mușchi verde. Ca și mai demult zboară-n văzduh pe deasupra caselor puful florilor de plop, apa Ujdaliței e limpede ca apa de izvor, vezi prin ea nisipul auriu de la fund, și stufoasele sălcii își așternumbra peste valuri și nuferii strălucesc ca niște steluțe și mai încolo, peste cîmp, dincolo de fînețele smălțate cu flori de mușețel, se vede în ceața tulbure a depărtării umbra albăstrie a pădurilor... Oriunde te-ai uita, numai peisaje care parcă se roagă să le pictezi — simți că te mănîncă degetele. „Iată Rusia întreagă, iată, asta-i țara mea...".

Dar cum pui mîna pe uneltele tale de pictor, simți privirea ostilă a tatii ; tăcut, posac ca ursul, tata îți reproșează fără cuvinte : „Am trimis la cîmp muierile și babele, acum muierile fac munca bărbaților și muncesc de se spetesc, pe cînd fecioru-meu, uită-te la el — spătos, vînjos — se joacă de-a vopsit hîrtia...". Bine-ar fi să se uite așa numai tata, dar dacă te instalezi cu uneltele în vreun tufiș ca să schițezi ceva, numai ce trec femeile, se întorc de la cosit și-ți rîd în nas : „Te-ai dat la umbră..."

O zi, încă o zi, încă o zi — s-a dus vara, s-a dus sfîntul răstimp cînd nu mai ești școlar, răstimpul cînd pictezi cum vrei tu și ce vrei tu. Pînă la sfîrșitul vacanței orice student își sporește experiența artistică, realizează noi tablouri.

Trecea vara și Feodor trăgea cu coasa prin fînețele din crîng năpădite de tufișuri, clădea stoguri după stoguri, mîna perechea de cai înhămați la secerătoare. Muncea cu îndîrjire, uneori femeile chiar îl îndemnau să lase lucrul mai încet :

— Nu mai da atîta zor, dragu mamei. Nu te teme, că nu-ți ridică nimeni statuie.

Tata tăcea și punea „bețe" pe listă în dreptul numelui său : zile-muncă ; s-or plăti, nu s-or plăti, asta om vedea noi atunci.

Numai dis-de-dimineață, cu noaptea-n cap, ori seara după munca la cîmp, ca să mai prindă ceva din strălucirea tot mai stinsă a soarelui într-amurg — numai în astfel de ore se oprea Feodor la izba bătrînei Marfida și bătea grăbit cu degetul în gemulețul care nu se înălța mai mult de-o șchioapă de la pămînt. Savva Ilici scotea capul, răspundea repede, cu bucurie :

— 'mediat !

Și se ivea în prag cît ai clipi, cu o mînă își îndesa în buzunar un dărab de pîine, în cealaltă avea caseta în care-și ținea culorile — și-o confecționase singur-singurel, din placaj, luîndu-și ca model trusa de pictor a lui Feodor.

Mătușa Marfida, cu cei optzeci de ani ai ei în cîrcă, își făcea veacul pe cuptor într-un ungher — rareori o vedeai ieșind cu pași tîrșîiți din izbă ca să mai stea la soare, pe prispă, rezemîndu-și spinarea de peretele făcut din bîrne. Marfida ? Moaște înnegrite de trecerea vremii, și veșnic mirosind a ciorbă de varză acră și-a fum. Din mijlocul neclintitei învălmășeli, ca un arabesc, a sumedeniei de înțelepte zbîrcituri care-i încrețeau fața, se avîntau în sus un nas ascuțit și-o nu mai puțin ascuțită bărbie. Îi spunea lui Savva Ilici „feciorașule", iar despre Feodor, de fiecare dată cînd îl vedea, întreba, după ce-l privise lung cu multă atenție și curiozitate — și-avea ochi uimitori de limpezi, neîncețoșați :

— A cui e mîndrețea asta de băiat ?

Chiar dacă-l văzuse și ieri, tot întreba.

Savva Ilici se pipernicea mai tare an cu an, ochii i se duceau și mai în fundul capului, conturul gurii i se șterge a, umerii obrajilor îi ieșeau și mai mult în afară, el însă nu-și pierdea vioiciunea, aveai neîncetat senzația că scheletul și neastîmpăratul lui trup, la orișice mișcare, foșnește. Nu lucra la colhoz, trăia din pensia lui împreună cu băbuța Marfida, și hîrtia veșnic îi era pe isprăvite, făcea risipă mare, cu kilogramele — aproape în fiecare izbă din satele învecinate era prins în cui pe perete un mic peisaj dăruit de Savva Ilici : eternii lui brăduți și

mestecănei profilați pe cerul albastru. Altfel unde și-ar fi putut păstra puzderia de tablouri ?

Într-un rînd citise corespondența lui Van Gogh. Îi pomenise Feodor despre asta în treacăt, într-o scrisoare, dar cum de izbutise Savva Ilici să-și procure cărțulia aceea în două volume, care era greu de găsit chiar și la Moscova — numai unul Dumnezeu știe. Vorba-i că-și făcuse rost de ea și-i povestise apoi lui Feodor că fiecare pagină îl făcuse să plîngă ; pasajele cele mai impresionante și le copiase într-un caiet de școală ; făcuse un desen : chipul lui Van Gogh, după portretul lui din carte, și îl prinsese în perete. Van Gogh în portretul acesta semăna cu vecinul lui Savva Ilici, răposatul Alexei Nikiforovici Opionkin, care nu demult murise de ulcer la stomac, după îndelungi și grele suferințe.

— Ce mai om a fost Van Gogh ! Așa-i ? se entuziasma Savva Ilici. Ce-i viața mea pe lîngă a lui ? Păi eu, față de el, am huzurit ! Pe el nu l-a recunoscut nimeni, i s-a dat la cap, le era scîrbă de el și tot nu s-a lăsat, a ținut piept pînă l-au vîrît într-un ospiciu...

Considera că ar fi fost oarecare asemănare între soarta lui și aceea a lui Van Gogh. Ba chiar o dată, într-o discuție cu Feodor, scăpase vorba, cam rușinat :

— Că se poate întîmpla... Și-atunci și lucrările mele, care acum zac grămadă în cămară — lumea s-ar repezi la ele și le-ar cumpăra... cu bani grei...

Ochii lui duși în fundul capului străluciseră, în momentul acela, de-o fericire sfioasă.

Feodor nu încercase să-l facă să gîndească altfel.

Orice-i spunea Feodor, Savva Ilici asculta cu sfințenie, îl considera drept un pictor mare, totuși unele dintre schițele fostului său elev, mai directe ca expresie, cu trăsături de penel îndrăznețe, îl înspăimîntau. Îl înspăimînta aparenta lor neglijență — el, Savva Ilici, care pictase în viața lui mii de peisaje cuminți, modeste, nu putea suporta neglijența. Și pentru că-l durea orice reproș i s-ar fi putut face lui Feodor, pentru că se gîndea la viitorul lui Feodor, începu să-i atragă atenția cu timiditate :

— Numai de una mă tem — să nu pierzi ceea ce-i specificul tău, stilul tău... Ție munca ți se pare o joacă, dar crezi că-ți trebuie mult ca să ajungi să te rîzgîi ?...

Că, zici, eu pot orice — cioc, poc, și-am cîștigat. Și deodată numai ce-ți dai seama, da-i prea tîrziu.

Feodor îi dăruise una din schițele sale — în clarobscur, panta lină a unui delușor invadat de tufișuri și, în revărsarea de-un verde-gingaș a luminii apusului, o baie dărăpănată — totul pictat păstos, în culoare groasă, zgrunțuroasă. Savva Ilici așezase schița pe perete în camera lui, dar într-un ungher, mai departe de acel portret în care Van Gogh semăna cu roșcatul Alexei Opionkin, țăran din Matiora. Savva Ilici nu numai că nu cunoștea tablourile lui Van Gogh în original, dar nu văzuse niciodată nici măcar reproducerile lor în culori — afară de acelea submediocre din cărțulia în două volume.

Ca și mai înainte, tatăl lui Feodor nu ținea de loc la Savva Ilici — ăsta nu-i om, e un teren viran. Nici nu-l lua în seamă, se uita la el fără să-l vadă. Mama în schimb se arăta îngăduitoare față de Savva Ilici — e om blînd, nu face rău nimănui, leit prostul satului pe care orice inimă de femeie cum să nu-l compătimească ?

Fiindcă Feodor muncea fără preget în colhoz, tată-său nu mai ținea supărare. Seara, se așeza pe marginea patului lui fecioru-său, discutau una, alta, dar bătrînul nu aducea vorba niciodată despre îndeletnicirea căreia Feodor voia să-și consacre viața — ce mai vrea de la el ? L-a amărît. Destul că i-a dat voie să plece de-acasă.

De fiecare dată, ca un refren, cuvintele lui spuneau unul și același lucru :

— Orice-ar fi, eu nu pierd curajul. Ceea ce-i rău n-are nici un înțeles, degeaba-i cauți înțelesul. Înțelesul caută-l în ceea ce-i bun, că acolo trebuie să fie...

Și după o asemenea introducere, ajungea la mocnitele lui nemulțumiri, se plîngea :

— În fiecare an se iau o dată cu cotele și boabele de-nsămînțat... Bine-i asta ? Ba-i rău ! Pe urmă hai, le cară îndărăt în sat prin noroi, se mai risipesc din boabe pe drum — cîtă pierdere, cîtă muncă irosită... Muierile lucrează din răsputeri și-acasă ce duc ? Nimica toată, cîte trei sute de grame la ziua-muncă, dar și asta cu chiu, cu vai. E bine așa ?... Ba-i rău !

Și-n încheiere, iarăși :

— Nu-mi pierd curajul. În ceea ce-i rău n-o să prea găsești vreun tîlc, caută-l în ce-i bun...

Se cunoștea că-i vine greu. Nu fiindcă ciorba era fără carne și pîinea nu se ajungea — altele îl apăsau pe el: nu vedea să mai fie și un bine cît trăiești. O să moară fără să apuce să vadă asta... Și se-mbărbăta singur: nu-mi pierd curajul...

În timpul acesta, dedesubt, în șopru, răsuna cîntecul:

Crînguțul de mesteceni în nea s-a-nveșmîntat,
Crînguțul de brăduți în nea s-a îmbrăcat...

Mamei toate i se par nimic, floare la ureche.

În toamnă se deschise obișnuita expoziție unională de grafică și pictură. Așa încît după Matiora — dintr-o dată se pomeni în Galeria Tretiakov.

Cît mi ți-e sala, pe toți pereții tablouri uriașe, ca și cum pictorii își propuseseră să glorifice măreția epocii numai prin dimensiunile pînzelor lor.

Feodor dădu cu ochii de tabloul pe care-l expunea directorul institutului. Ca unui vechi și cunoscut pictor ce era, directorului i se atribuise un loc de frunte. Pînza lui, ocupînd și ea spațiu tot de la dușumele pînă sus în tavan, nu se lăsa cu nimic mai prejos decît celelalte; era o epopee: ***Nuntă colhoznică.***

Mese lungi înșirate în curte sub cerul liber, sticle cu băutură, gîște fripte, movile de mere, flori, bărbile venerabililor bătrîni, cravatele celor tineri, gazetele despăturite așa încît să se vadă portretul lui Stalin, cămăși naționale rusești, cu broderii, cum de mult nu mai poartă nimeni, rochiile fetelor — croite ca la oraș, ceasuri la mînă, revere pline de decorații militare, fețe animate, pahare înălțate pentru un toast, și iarăși gîște fripte, iarăși movile de mere, pîini mari, albe, așezate pe ștergare brodate, un snop de grîu în niște mîini bronzate — iar ca fundal, ulița satului, stîlpi care susțin firele electrice, ferestre cu lemnul cadrei sculptat și nici un geam bătut în șipci.

Cîtă muncă a necesitat un asemenea tablou! Pînă și cerceii din urechile fetei acesteia oacheșe au fost prinși

cu atîta dexteritate, încît ţi se pare că uite, acuşi-acuşi o să-i vezi desprinzîndu-se şi-o să le auzi clinchetul cînd vor cădea jos în sală, pe parchet.

Vizitatorii aruncau tabloului doar o privire şi treceau mai departe — iarăşi aceeaşi temă : sărbătorire, toast. Feodor stătu pe loc privind şi-şi spunea : „Cîtă muncă !".

Îşi aminti de tată-său. Ce-ar fi să realizeze şi el, Feodor, un tablou ca acesta şi să i-l arate lui tată-său ? Gîşte fripte, cămăşile naţionale ale ţăranilor — scuzaţi, nu „ţărani" : bărbaţi ![1] — bărbaţii sînt mai numeroşi decît femeile şi toţi mănîncă, beau, decoraţiile strălucesc, nimeni habar n-are că prin sate se mai cîntă şi azi cupletul popular apărut îndată după război :

Războiul s-a terminat
Şi-am rămas fără bărbat —
Eu la plug, eu la arman
Şi ţărancă-s, şi ţăran.

Ce-ar fi să vadă tată-su un asemenea tablou ?... Mamei, cu siguranţă, i-ar plăcea.

Crînguţul de mesteceni în nea s-a-nveşmîntat,
Crînguţul de brăduţi în nea s-a îmbrăcat...

Floare la ureche...

Vizitatorii nu se opresc în faţa tabloului — petrec alţii, pe ei nu-i priveşte.

Vece Cernîşov spusese : „În artă, baricadele stau faţă-n faţă. Cine nu-i cu noi, e împotriva noastră". Liova Slobodko nu e un pictor realist, el e de cealaltă parte a baricadei noastre. Dar directorul institutului, al acestui institut unde învaţă şi Feodor, şi Slobodko, şi chiar Viaceslav ?... Ce veridic au fost pictaţi cerceluşii aceştia sclipitori, prinşi în sfîrcul urechiuşelor trandafirii ale fetei ! Ce veridic ! Te-aştepţi să-i vezi desprinzîndu-se, căzînd — te-ai apleca să-i ridici de jos.

Cum, directorul adică e de partea asta a baricadei ?

Cine-i inamicul, cine-s prietenii ? Şi ce-i adevărul ?

[1] *Mujik* — ţăran, bărbat (rusă).

5

Își amintește, disputa începuse demult...

Își amintește, se vedeau prin fereastra căminului cîțiva muncitori care luau de pe zidul blocului din față placarda pusă acolo în timpul războiului : „Patria-mamă te cheamă !“ Viaceslav atunci spusese : „Moscova se-mbracă civil“ și urma epoleților pe bluza lui Feodor încă nu se decolorase.

Atunci avusese loc prima gîlceavă, începutul divergenței de opinii între Cernîșov și Slobodko. Neînțelegerea a durat timp de, iată, patru ani. Feodor fusese totdeauna de partea lui Cernîșov.

Îi plăcea că Viaceslav ține în geamantan, sub pat, colecția revistei *Din trecut*. Îi plăcea cînd Vece își lua cîteodată ghitara din cui și cînta :

Amare lacrimi varsă lumea,
Intreagă viața noastră-i chin...

Vece era cu adevărat de-o mare omenie.

La compoziție, drept lucrare personală, prezentase un tablou intitulat : *Kibalcici în închisoare*. O celulă mohorîtă, întunecoasă, opaițul luminează numai o parte din zidul de piatră — pe zid, în cărbune, schița unui aparat de zbor. Și un bărbat în haine de ocnaș murdare, un om bărbos, stă neclintit în fața schiței, o privește concentrat. Omul acesta, un terorist osîndit la moarte, inventează mașina care-i va transporta pe oameni prin aer pe toată fața pămîntului.

Viaceslav spusese : „S-a terminat cu camaraderia între noi și Slobodko“. Puteai totuși să nu dai prea multă importanță acestei declarații. Nu era prima dată cînd se certau, el și Slobodko, și totdeauna apoi se-mpăcau, trăgeau toți — tot grupul — o raită pînă la vreo cîrciumioară și acolo, firește, din nou izbucnea disputa, din nou ieșeau la iveală divergențele de opinii, dar a doua zi dimineață Slobodko și Cernîșov își spuneau bună ziua, ca și cum nimic nu se petrecuse între ei, și se așezau umăr la umăr, fiecare în fața șevaletului său — unul îl imita pe Modigliani, celălalt pe Serov.

Și, desigur, tot așa s-ar fi petrecut lucrurile și de data aceasta, din nou, dacă a doua zi n-ar fi izbucnit un scandal...

Erau cu toții în atelier, lucrau. Pe podium — o fată care poza acolo de mai multe zile : figură pală, de anemică, părul lăsat pe umeri, rochie albastră. O știau toți acum pe de rost, se și săturaseră de ea, li se făcuse dor de un model nou.

Tăceau, îi absorbise lucrul, se-auzea scîrțîind șubrezitul parchet sub picioarele unora, se-auzea zgomotul mărunt al cuțitelor de paletă amestecînd sau ștergînd culoarea ; ca totdeauna cineva nu-și fixase bine șasiul pe șevalet și-acum șasiul țăcănea ușor. Fata de pe podium, modelul, clipea somnoroasă, abia-și putea birui moțăiala.

Tăcere, lucru, conștiinciozitate și iar conștiinciozitate. Creațiile acestea, tablourile studenților, nu vor figura în nici o expoziție, criticii nu le vor lua în discuție făcînd spume la gură, nici uneia din ele nu-i e dat să devină celebră. Toate vor fi depozitate claie peste grămadă într-o cameră a institutului, plină de praf — mormîntul comun, soldățesc, al atît de numeroaselor lucrări studențești.

Feodor picta fără tragere de inimă. Nu-i reușise tabloul, îl nemulțumea ceva. Și doar făcuse tot ce era în stare, dăduse cu lazură acolo unde fusese necesar, modelase păstos acolo unde fusese necesar și tonalitatea — respectată, realizase și modelajul formei, potrivirea culorilor, la fel, pare a fi ireproșabilă. Făcuse totul, dar zadarnic, nu-și simte nici un entuziasm, pictează, de parcă ar citi un roman pe care-l știe de mult, o carte citită și răscitită. Pînza miroase a văpsea proaspătă, din cadra pînzei îl privește o fată cu figura pală, neexpresivă și părul răsfirat pretențios pe umeri. Pe podium, modelul abia-și mai biruie moțăiala...

Și n-ai cui cere o mînă de ajutor. Valentin Veniaminovici ? Ehe, acum profesorul nu știe mai multe decît Feodor — în patru ani a reușit să-și dea în vileag toate secretele.

S-a cam schimbat în ultimul timp Valentin Veniaminovici. Părul, rar oricum, i s-a rărit și mai mult, a luat o nuanță parcă fumurie, uscată, obrajii i s-au lăsat, îi

iese în evidenţă nasul care parcă a devenit mai mare, buza de jos i s-a răsfrînt şi mai mult şi proteza şi-o poartă acum ostenit şi, cînd dă sfaturi, e cicălitor :

— Nu vă temeţi să imitaţi natura, luaţi exemplu de la clasici. Dumneavoastră îl negaţi pe Şişkin, dar Şişkin a fost un maestru din cei mai mari.

În faţa tablourilor lui Şişkin, lui Feodor, fără să ştie de ce, totdeauna îi suna în urechi agasantul vers dintr-o poezioară de demult : *„În crîng ivit un brăduleţ...“* Şi cînd îl auzea pe Lavrov spunînd : „Nu vă temeţi să imitaţi natura“, îşi amintea vechiul, melancolicul îndemn al lui Savva Ilici : „Noi trebuie să învăţăm de la natură...“ Fără discuţie, trebuie, dar... „Caii se hrănesc cu ovăz şi fîn, Volga se varsă în Marea Caspică.“

Simţi că s-a oprit cineva în spatele lui. Cînd se răsuci, îl văzu pe Liova Slobodko. Cu străvechiul lui veston de ofiţer peste care şi-a pus un halat scurt, decolorat, ieşit de-atîta spălături, cu un aer important, posac, faţa rotundă, fruntea bombată — „scriem zero, ţinem minte doi“, cum se exprimă în astfel de cazuri Viaceslav Cernîşov.

Niciodată nu te poţi obişnui să stea cineva în spatele tău privindu-te cum lucrezi, atunci cînd nici ţie nu-ţi place cum iese tabloul.

Feodor spuse :

— Nu merge. Rumeg, rumeg şi nici că pot înghiţi odată.

— N-ar fi timpul să scuipi ce ai în gură ? întrebă Liova.

Nu ridicase glasul, dar avusese o intonaţie atît de provocatoare, încît toţi cei de la şevaletele din jur întoarseră capetele spre el.

— În ce sens ? întrebă Feodor, nedumerit.

— Ni se vîră pe gît la toţi hrană de-asta stătută, rîncedă... Unii o înghit, fiindcă nu-s capabili să-şi dea seama că mai există pe lume şi hrană normală. Alţii, aidoma cămilelor, speră să acumuleze grăsime în cocoaşă. Grăsimea asta, născută din ceea ce-i rumegat şi înghiţit, înseamnă un mic capital pentru viitor.

Cîțiva, lăsînd din mîini cu plăcere penelul și paleta, se și apropiaseră, presimțeau că se va încinge o discuție aprigă — cazanul fierbe.

— Iarăși vii cu predici întru credința cea dreaptă ? Nu te-ai plictisit ? voi Feodor să evite discuția.

— Păi, uită-te și tu cine-s cei care adoptă credința lui Cernîșov. Rumegători patentați de-alde Ivan Mîș. Lor le e ușor, ție ți-e greu — asta nu-i hrană pentru un om ca tine... Viaceslav se apropie agale, ținînd paleta în mînă :

— „Vino, prooroace, vezi-ne și...“ Dar nu i se poate cere proorocului să fie politicos ?

Slobodko nu-l învrednici nici cu o privire ; se îmbujoră numai și continuă :

— Lui Cernîșov îi convine. Tot nu te-ai mai lămurit ce-i cu tipii ăștia ultraprincipiali ?... Principii autorizate prin regulament, garantate de autorități — de-asta-s ei principiali...

— Depășești măsura, prooroace !

— Și așa va fi mereu cu ei : pe potecă, din principiu în principiu, sub înaltă oblăduire. De-alde ăștia ajung departe : drept în fotoliile Academiei de arte plastice. Și pe urmă tot dumnealor încep să facă din dospeală veche hrană nouă. Te-apucă indigestia...

Din cîțiva pași, Viaceslav fu piept în piept cu Slobodko. Niciodată pînă atunci Feodor nu-l văzuse pe Viaceslav pălind. Acum îi văzu fața lividă, îmbătrînită parcă. Livid și privirea arzătoare, bărbia scoasă înainte, gîtul încordat — gîtul lui alb, frumos, ca de băiețaș.

— Ia ascultă (și-i clocotea mînia în voce) ! Pe vremuri, după obiceiurile sănătoase de pe atunci, asemenea vorbe se plăteau cu lapidarea !

Buzunarul uzatului halat al lui Liova Slobodko se umflă. Liova strînsese pumnul în buzunar :

— Norocul tău că azi nu se mai face așa. Aș fi expediat una... în capul ăsta al tău de fier... cu încîntare...

— Ascultă ! E-o mîrșăvie ceea ce-ai afirmat mai înainte ! O mîrșăvie dezgustătoare, dușmănoasă. O calomnie.

— Nu cumva poftești să-ți cer scuze ?

— Ba da !

— Și dacă nu ?

— Ai calomniat. Fă bine și cere-ți scuze față de toți !

— Ba înghite gălușca și cară-te...

— Eee, așa...

Viaceslav făcu un gest scurt, nimeni n-avu timp să-și dea seama ce se-ntîmplă — se auzi plescăitul unei palme. Obrazul lui Slobodko — pătlăgică roșie, coaptă, ochii — holbați, privirea — ghețoasă, umedă. Viaceslav își șterse palma cu scîrbă de reverul hainei :

— Ce mai... dacă nu-nțelege de cuvînt...

Slobodko se legănă pregătindu-se să-și ia avînt, apoi, cu capul aplecat, cu nările fremătînd, veni încet mai aproape de Viaceslav — i se vedea tot albul ochilor, ochii îi erau goi, morți, stupizi, își vîrîse capul adînc între umeri, îi tremurau de încordare mușchii brațelor, își încleștase pumnii. Iar Viaceslav își ștergea cu scîrbă palma, plăpînd în comparație cu Slobodko, neînstare să se apere...

Cineva strigă cu glas înăbușit :

— Directorul !

Se iscă în atelier o scurtă învălmășeală. Se repeziră toți să-și ocupe locul în fața șevaletului.

Ușa se deschise, intră directorul și, după el, Valentin Veniaminovici, gîrbovindu-se respectuos.

Fără să se uite la nimeni, încurcîndu-se în șevalete, Liova Slobodko pornise și el spre locul lui. Pe obraz îi ardea, roșie, urma palmei pe care o primise.

Directorul se opri o clipă în ușă. Aceeași înfățișare a lui de totdeauna, de-o severitate necruțătoare, aceeași mîndră înălțare a căpățînii pletoase instalate pe umerii înguști, strîmbi. Același semn scurt din cap către toți în chip de bună ziua și... gata, a început obișnuita inspecție pe care o face directorul din cînd în cînd.

La trei pași în urma directorului — Valentin Veniaminovici. El e, ca de obicei, umbra directorului.

Toată viața, numai două lucruri a știut Valentin Veniaminovici, numai două : războiul și pictura. Se povestește despre el că a fost de un curaj nebun în timpul războiului, pe cînd comanda un batalion de infanterie — nu-l oprea în loc nici cel mai aprig foc inamic, s-a întors de pe front cu o garnitură completă de ordine și

medalii (pe care nu le poartă niciodată) și fără un braț. Comandant bunișor, pictor mediocru. Și totuși era îndrăgostit de pictură — dragoste neîmpărtășită, cea mai curată, cea mai plină de abnegație, cea mai credincioasă dragoste cu putință. Despre marcantul său șef, directorul institutului, Valentin Veniaminovici nu spunea niciodată nimic — nici de rău, nici de bine, și nici despre persoana directorului, nici despre operele directorului. Tăcea necontenit, și erau mulți ani de cînd își însoțea docil șeful, în cursul inopinatelor inspecții ale acestuia...

Directorul se opri în dreptul șevaletului lui Feodor; puțin mai departe, gîrbovindu-se, Valentin Veniaminovici.

Un nas mare, buze groase, trăsături grosolane de om din popor — nici o fibră nu se clintea pe directorialul obraz, ochii ațintiți asupra pînzei lui Feodor nu trădau nimic, nu remarcai în ei decît o atenție apăsătoare, glacială. Îi place tabloul sau nu? Îl consideră nereușit sau trece cu vederea greșelile?

— Aici e o tonalitate prea rece...

Degetul directorial contura un anumit loc de pe suprafața tabloului, cam sub bărbia fetei.

Asta i se mai întîmplase directorului: o observație laconică, o povață în treacăt — și totdeauna de-o precizie, de-o finețe uimitoare, așa cum nu oricine ar fi putut-o face. Dar asta nu înseamnă că nu i-a plăcut tabloul; ba chiar dimpotrivă, povața pe care a dat-o e un fel de favoare.

Și trecu mai departe, cu aerul lui maiestos de căpetenie a vreunui trib de primitivi. Legănîndu-se în mers, în urma directorului — Valentin Veniaminovici.

Se opriră lîngă Slobodko. Acesta, cu o mare pată trandafirie pe unul din obraji, stătea în picioare crăcănat, cu mîinile la spate și capul în jos. Nu se urni din loc nici cînd se apropie de el directorul, nu se uită la director, nu se dădu în lături ca să-i fie mai comod înaltei conduceri a institutului să examineze lucrarea.

Directorul tăcu o bucată bună de vreme și tuturor li se păru că, după ce va privi cît va privi, se va întoarce cu spatele, va trece la alte șevalete. Nimeni niciodată nu putea bănui ce-o fi în capul lui, ce gînduri vor fi luînd naștere în mintea lui, în timp ce privește un tablou.

Toţi îşi închipuiau că, după ce s-o sătura de stat, se va îndepărta mereu enigmatic, fără să-i fi ghicit nimeni impresiile.

Directorul însă, continuînd să privească tabloul, îşi chemă subalternul :

— Valentin Veniaminovici !

— Poftim.

— Ce-nseamnă asta ?

— E un student capabil, dar are unele exagerări.

— Cum îţi zice dumitale ?... Slobodko... Ascultă, Slobodko : de ce nu se vede figura acestei femei în tabloul dumitale ?

Slobodko tăcu uitîndu-se în jos.

— N-auzi ce te-ntreb ? Trezeşte-te !... Unde-i figura acestei femei ?

— N-am ce răspunde la o astfel de întrebare, răspunse în silă Slobodko, cu glas înăbuşit.

Îi cădea părul pe frunte, dar directorul, scrutîndu-l, tot încercă să-i prindă privirea :

— Adică de ce ?

Slobodko se uita în jos.

— Te rog, ţine cont că institutul pentru voi angajează aici modelele şi plăteşte cu bani din buzunarul statului, ca să le folosiţi, nu să pictaţi după fantezia voastră. Valentin Veniaminovici !

— Da.

— Cum se poate ca un student din anul patru să se preteze la o asemenea mîzgăleală modernistă ? Ce a pictat el aici nu e o fată, e un soi de vîrcolac albastru. Pentru ce ?

— Vă asigur că nu din lipsă de talent.

— Cu atît mai rău, cu atît mai rău... Îi considerăm drept criminali pe cei pe care îi prindem că fac propagandă pentru ideologia burgheză — iar aici, în tabloul acesta... Dar eforturile astea nenorocite de a te fandosi ca-n Occident — nu-i asta manifestarea unei ideologii duşmănoase, nu-i asta idealismul în pictură ? Ia fă bunătate să mă-nsoţeşti, domnule abstracţionist... sau ce titlu de glorie ţi s-o mai fi dînd !... Hai cu mine, hai cu mine, curaj !

Amuțiseră toți. Fiecare își închipuia că directorul o să-l ducă pe Slobodko în adîncul birourilor sale directoriale — caz cu totul ieșit din comun — și acolo cine știe de n-o avea loc o judecată sumară și o execuție rapidă ?

Fără să-și ia mîinile de la spate, Slobodko — un obraz de-o culoare cadaverică, celălalt roșu ca focul — porni spre ușă cu capul aplecat, de parcă voia să străpungă peretele cu fruntea. Directorul îl opri, autoritar :

— Ia vino-ncoa !... Hai !... Mai aproape !

Îi arătă cu degetul un loc în apropiere de șevaletul lui Feodor :

— Stai aici... Vezi bine de-aici ?... Acum privește și ia învăț... Uite : nas, frunte, buze — totul așa cum trebuie. E un chip omenesc, seamănă cu modelul, caracterul e și el redat. Culorile-s culori, nu acadele și sminteli, forma e conturată corect... Admiră numai cu ce mînă ușoară a fost pictată partea asta umbrită a rochiei. Ia învăț !... Da înalță privirea, nu tot sta cu ochii în podele...

Niciodată nu se simțise Feodor așa de stingherit, nici o ocară nu-l făcuse vreodată să roșească atît de tare. În fundul pămîntului ar fi intrat, de-ar fi putut !

— Iată, asta-nseamnă talent autentic, nu contrafacere... Ți-aduci aminte ce-a spus Anton Pavlovici Cehov despre decadenți ?... Nu ?... „Decadenți nu există și nici n-au fost niciodată, există numai pungași — umblă să vîndă marfă stricată.“ Așa și cu marfa dumitale, domnule Picasso : miroase rău.

Lui Feodor îi era teamă să se uite la Slobodko. Și nici la pînză nu se uita, ce să se mai uite ? O știa pe de rost ca pe un paragraf tocit și răstocit, din regulamentul serviciului de gardă. Tot timpul îl nemulțumise lucrarea asta, avea ea ceva plicticos.

— Noi nu vom tolera între zidurile acestui institut ploconirea în fața degeneratei arte a Occidentului... Vă dați seama, probabil, că noi, în cazurile în care este absolut necesar, avem posibilitatea să nu ne limităm doar la mustrări. Decît să se întindă infecția în tot organismul, mai bine extirpăm apendicele bolnav. Asta-i !

Directorul dădu din cap despărţindu-se în felul acesta cu toată răceala de Slobodko şi, fără să mai privească celelalte lucrări, porni ţanţoş spre uşă, cu fruntea sus şi umerii drepţi, ca un om deplin mulţumit că şi-a făcut datoria. Valentin Veniaminovici, urmîndu-l, lăsa să-i atîrne inertă proteza în lungul trupului.

Toţi studenţii din sală îl iscodiră tăcuţi cu privirile pe Slobodko ; galben şi parcă tras la faţă în numai cîteva minute, el se-ndreptă încet spre şevaletul lui. Nimeni nu se apucă din nou de lucru.

Slobodko îşi luă din trusă cuţitul de paletă, mai întîi se uită ţintă la tabloul lui ca-n gol, apoi înălţă mîna şi, cu înverşunare, harşt ! o dată, încă o dată, trase cu răzuitoarea jupuind de pe pînză culorile... Şi iarăşi rămase cu privirea aţintită...

Ceilalţi tăceau, toţi. Slobodko nu se mai putu stăpîni, se răsuci brusc spre ei :

— Ei, ce bleojdiţi ochii aşa ?

Şi, fără să-l jeneze prezenţa fetelor, înjură crîncen.

Ivan Mîş se afla în picioare nu departe de Feodor ; cu grijă, ca să nu-şi murdărească hainele, îşi lăsă pe scaun paleta murdară, îşi şterse mîinile cu o cîrpă şi se-ndreptă solemn (îi scîrţîiau cizmele uşurel) spre Slobodko, trăgîndu-şi în jos poalele bluzei sugrumate de centură.

—Da un'te trezeşti aici ? întrebă Mîş, aspru.

Slobodko îl privi în ochi, nedumerit.

— Vina e a ta, continuă Mîş. Ai păţit-o... Păi de ! De mult ar fi trebuit să încetezi cu înzorzonările astea care nu fac doi bani !

Iar Slobodko, rînjind cu dinţii încleştaţi, făcu un pas spre vînjosul Mîş, amîndoi vînjoşi, spătoşi, dar Slobodko — simţeai asta chiar numai văzîndu-l de departe — răscolit de-o furie nebună. Slobodko ţinea în mînă cuţitul lui de paletă, mare cît un cuţit de masă.

— La zece paşi distanţă de lucrarea mea ! La zece paşi, nemernicule !

Ivan Mîş dădu îndărăt.

6

Ivan Mîs nu mai era de mult acel student mereu dezolat care, acum patru ani, se lamenta că : „Toți stau grămadă, iar eu — deoparte".

Bun de saftea, Feodor îi deschisese o perspectivă — Ivan Mîș devenise organizator al grupei sindicale. Și faptele demonstraseră că Mîș nu era lipsit de pricepere — știa să aștepte la ușă în picioare, în cabinetul locțiitorului directorului, pînă cînd acesta, în sfîrșit, semna la repezeală hîrtia prezentată de Mîș. Aspectul impozant al acestui vlăjgan și, totodată, modestia lui făceau o bună impresie, nu i-ar fi trecut nimănui prin gînd să-i spună „pisălogule", să strige la el, să-l dea afară din cabinet. Orice însărcinare primea o îndeplinea conștiincios, fără fraze pompoase și fără să se plîngă. Uneori totuși se mai plîngea, dar nu față de șefii lui, ci, ca să spunem așa, în public, la ședințe.

— Tovarăși ! Aduc la cunoștință, precum urmează, numele celor rămași în urmă cu cotizația...

Și aducea la cunoștință. Asta nu ofensa pe nimeni.

Deseori făcea mici servicii — procura bonuri de masă, intervenea la casa de ajutor reciproc. Ceilalți îi luau serviciile drept ceva ce li s-ar fi datorat. Liova Drept-credinciosul se mîndrea cu o pereche de pantaloni noi, cumpărați pe talonul de care-i făcuse rost Ivan Mîș. De mîndrit, se mîndrea, dar uitase să-i spună mulțumesc.

Într-un rînd, Ivan Mîș începu o discuție cu Feodor și cu Viaceslav :

— Măi băieți, voi mă știți bine pe mine, nu-i așa ?

— Ca pe un cal breaz, Ivane.

— N-aveți de zis nimic rău despre mine, nu-i așa ?

— Ba da.

— Ce ?

— Prea sforăi noaptea.

— Mă băieți, eu vorbesc serios... Vreau să vă rog să-mi sprijiniți intrarea în partid...

Și Feodor și Viaceslav scriseseră fiecare cîte o referință și i-o dăduseră.

Iar peste cîteva zile, la ședința de partid, îl ascultarăă pe Ivan Mîș care-și făcea autobiografia. Născut în

1922, a urmat o şcoală de meserii, a intrat în cîmpul muncii, a fost militar, părinţii i-au murit în timpul ocupaţiei naziste, nimeni din familie n-a suferit pedepse penale... O viaţă obişnuită, nici din cele mai uşoare, nici din cele mai grele — n-aveai pentru ce-l lăuda, n-aveai nici pentru ce-l ţine de rău. Fusese primit cu unanimitate de voturi în rîndul candidaţilor.

La vreun an şi jumătate după asta era membru al biroului de partid din institut, începea să ia parte la consfătuirile comitetului raional de partid.

Oricine-l văzuse, măcar o singură dată, şi-l amintea numaidecît : voinic, prezentabil, trăsături viguroase, figură tipic slavă, de o frumuseţe bărbătească. Şi toţi îşi aminteau numaidecît şi numele lui de familie atît de scurt şi de ciudat.

La o întîlnire festivă cu nişte activişti culturali de peste hotare, fusese invitat un număr restrîns de persoane. Instructorul comitetului orăşenesc, căruia i se dăduse sarcina să organizeze această întîlnire, îşi amintise de Ivan Mîş : e student, are origine sănătoasă — ia să-l trecem pe lista invitaţilor. Şi la acea întîlnire festivă, Ivan Mîş ocupase loc la masă alături de directorul institutului, ca alături de un coleg al său. Directorul-adjunct nu avusese parte de onoarea aceasta.

Lui Ivan Mîş îi plăcea să picteze lins, cu peneluri subţiri, şi muncea fără preget în atelier tot timpul, de cum suna de intrare pînă la sfîrşitul orelor — cizela pe pînză. Studenţii din anul lui spuneau : „Stilul şoricelului".

Ca şi mai înainte se ocupa de traforaj şi de strunjit mărunţişuri — ce-i al lui e-al lui, avea mîini de aur ! Cu mîinile acestea el îţi transforma oricînd un stilou stricat într-o brichetă, un polonic de aluminiu — într-o lampă de masă. Nu trîndăvea nici o clipă ! Dar nimeni niciodată nu-l vedea ţinînd şi o carte în mîini, cu excepţia manualelor pe care le tocea înainte de examene.

O dată, cînd abia trecuseră în anul II, Ivan Mîş întrebase cu candoare :

— Tot v-aud vorbind de unul, Dekadans... Cînd a trăit tipu-ăsta ?

Viaceslav îi explicase foarte serios :

— S-a născut pe la 1860.

— Și mai trăiește și azi ?

— Ba bine că nu.

— Ce vorbești ? Păi, are nouăj' de ani, e c-un picior în groapă.

— Da de unde ! Murim noi înaintea lui.

— Formidabil tip, numai de el auzi toată ziua... Da ce-a făcut, mă rog, așa grozav ?

— Corupea minori.

Acum, în anul IV, Ivan Mîș nu mai e boboc, are idee cine e acest „Dekadans", știe că Dekadans nu-i un desfrînat de moșneag, iar în ședințe, cînd vine cazul, tună și fulgeră de la tribună, impozant, împotriva curentelor artistice pervertite și atrage atenția asupra dăunătoarei lor influențe, ceea ce totdeauna pe Vece Cernîșov îl înduioșează aproape pînă la lacrimi :

— Mare specialist, nimic de zis !

Față de Slobodko, Ivan, nescăpîndu-l din ochi, era deocamdată circumspect — cine știe ? Poate că Slobodko e inofensiv, un smintit : dar dacă-i un geniu ? Așteaptă-te la orice trăsnaie din partea ăstuia, c-o s-o facă.

7

Camera de la cămin. Noptiera lui Ivan Mîș, pe noptieră — lampa lui minusculă care-i luminează numai mîinile. Pe masă, teancuri de cărți alături de un ceainic afumat. De sub patul Drept-credinciosului, iese la iveală un crac de izmană, murdar, cu aței răsfirate... Cameră studențească : nopți de discuții înverșunate. Cameră studențească : o cameră totdeauna bucuroasă de oaspeți — intră, musafirule, oricine-ai fi : dacă ți-e foame, cei de-aici au să împartă cu tine frățește pîinea lor, dacă ai întîrziat și nu mai prinzi metroul, ți se face loc într-un pat, fie cu iertăciune, la înghesuială — să nu ne-o iei în nume de rău, asta-i o cameră studențească, nu-i hotel de rangul întîi. Și nici pension de domnișoare nobile, așa încît s-ar putea să-ncapi pe gura cuiva care să te scuture, de n-o să mai știi al cui ești.

În camera aceasta, cu atmosfera de obicei toridă, temperatura a coborît astăzi la zero. Viaceslav, întins pe

pat, se-ncruntă furios. Feodor s-a lungit și el pe patul lui și, cu mîinile sub cap, se uită în tavan. Liova Drept-credinciosul ba se înalță de pe marginea patului pe care stă, ba se așază îndărăt. Nu-s gălăgioase discuții în contradictoriu, dar nici armonie nu este — e o atmosferă apăsătoare. Numai Ivan Mîș șade ca de obicei în fața noptierei, ghemuit, lucrînd, și spinarea lui lată, cu omoplații ieșind masiv în relief, e ca totdeauna impasibilă.

Drept-credinciosul bombăne abătut :

— Te-nțeleg, bătrîne, Liovka n-are dreptate. Dar vezi, pe el toți îl sfîșie, pe cînd pe tine... Să spunem lucrurilor pe nume : tu și cu Fedka sînteți răsfățați, voi doi ați devenit speranța institutului...

Viaceslav tace. Drept-credinciosul îl privește chiorîș, dezaprobator și suspină :

— Nu-i bine-așa... Eu, uite, parcă am un bolovan pe suflet. Tu, nu ? Sau ție ți-e indiferent ?

Viaceslav tace.

Feodor se-ntinse pe pat, de-i trosniră oasele :

— Eh, baricadele ! Lupte de operetă...

Și Viaceslav atunci își arătă colții :

— Ia lasă-te de ipocrizii ! Dac-ai fi fost în locul meu, nici tu n-ai fi suportat și-l cîrpeai. Moraliștii tolstoieni...

Feodor își coborî picioarele pe dușumea :

— Am douăș'cinci de ruble !

Drept-credinciosul se învioră :

— E ceva ! În schimb buzunarele mele, bătrîne, sînt pline de vid interplanetar.

— Hai, Vece ! luă comanda Feodor.

— Unde ?

— Să dăm de Liovka și să bem cu el un păhăruț. Lui i-e greu acum și nici ție nu ți-e ca-n rai.

— Nu merg.

— Nu-ți poți călca pe inimă ?

— Să zicem.

— Mă rog ! Eu și Drept-credinciosul ne ducem.

— Evrica ! răcni Drept-credinciosul. Hai la Milga ! Liovka nu poate fi în altă parte ! Discutăm acolo cu el și mai și bem un păhăruț ! Și banii, Fedka, îți rămîn în buzunar.

— Să ne spălăm rufele murdare în casa unor oameni subțiri ? Ce ți-a venit, Doamne-Sfinte ?

— Ei, atunci hai numai să-l scoatem de la Milga ! Că-i la el ! Vîr mîna-n foc ! Îl scoatem și înlocuim casa de oameni subțiri cu o bodeguță ieftină !

Feodor și Drept-credinciosul plecară. Viaceslav și Ivan Mîș rămaseră la cămin.

Cînd sunară la ușă, le deschise soția lui Ernest Borisovici.

— Ah, dumneavoastră erați ! Le făcu loc să intre : Cum să nu, poftim !

Îi privește țintă, oarecum tulburată, strîngîndu-și pe umeri, friguroasă, șalul de lînă moale — o femeie în vîrstă, rotofeie, pe care fără îndoială o scot din fire trăsnelile soțului, discuțiile lui gălăgioase cu diverșii și dubioșii tinerei, candidați la genialitate.

Pași grăbiți care se poticnesc — e cineva străin în casă. Ba nu, a apărut în vestibul Ernest Borisovici. S-a oprit în ușă, exclamă involuntar ca și nevastă-sa :

— Ah, dumneavoastră erați...

Stă cîteva secunde nemișcat, are o privire stranie și deodată începe să se agite așa cum nu-i este obiceiul :

— Încîntat să vă văd. Încîntat... Dezbrăcați-vă. Intrați...

În binecunoscutul apartament e o lumină scăzută, din penumbră ies la iveală tablourile. Într-un colț, cufundat cu totul în întuneric, se află calul acela cu copita sus.

— Scuzați-ne... am venit numai pentru o clipă.

— Ce-are a face, luați loc...

Ernest Borisovici răsuci comutatorul. Pe pereți, tablourile, țîșnind parcă din niște ambuscade, ocupară o poziție amenințătoare.

Ernest Borisovici poartă un costum sobru, de culoare închisă ; cămașă albă, cravată... Așa, îmbrăcat ca pentru o vizită, pare nu știu de ce mai scund, chelia care-i dezgolește țeasta îți face impresia acum că-i expune capul oricăror lovituri. Și de ce oare e nebărbierit ? Și se agită, și privirea lui și-a pierdut calmul și fermitatea.

— Noi îl căutăm pe Slobodko... Ne închipuisem că...

— Da, da... Adică nu... Slobodko ?... Nu, n-a fost pe-aici.

— Atunci scuzați-ne.

— Da, da... Adică nu... Vă rog... Luați loc, stați un minut. Numai un minut...

— Pun masa să luăm un ceai, îl susținu nevastă-sa cu un fel de neliniște.

Feodor și Drept-credinciosul, uitîndu-se încurcați unul la celălalt, făcură un pas îndărăt spre ușă.

— Trebuie să-l găsim cît mai repede pe Slobodko... Nu cumva a dat vreun telefon ?

— Da, da... Adică nu... N-a telefonat nimeni... Da, da... Nimeni... La telefon, nimeni... Vă rog, ședeți...

— Mulțumesc, dar ne grăbim. Trebuie neapărat să dăm de Slobodko.

Vizibil preocupat de alte gînduri, Ernest Borisovici îi însoți pînă la ușă. Acolo însă, în clipa cînd Feodor pusese mîna pe clanță, vorbi hotărît :

— Dragii mei, ce-ar fi să vă rog ceva...

— La dispoziție.

Ernest Borisovici se frămînta — hainele îi erau proaspăt călcate și totuși el părea mototolit, ofilit, țepii bărbii, negricioși, îi aspreau bărbia, privirea îi fugea de colo, colo.

— Eu probabil în curînd o să trebuiască să plec pentru un timp...

— Erik ! De ce discuți asta ? îl întrerupse nevastă-sa.

— Da, da, e posibil să plec... Posibil chiar pentru mai mult timp.

— Erik ! De ce ?

— Nu mi-ar putea lua cineva tablourile în păstrare ?... În colecția mea sînt originale de mare preț.

— Ernest ! Și nevastă-sa își frîngea mîinile sub șal. Ce ai cu tablourile ? De asta-ți arde ?

— Lev Efremovici... (Privirea hăituită a lui Ernest Borisovici se ațintise asupra Drept-credinciosului.) Dumneata nu consideri tablourile mele drept niște boarfe inutile, nu-i așa ?

— O să le luăm noi. (Și Drept-credinciosul trase cu coada ochiului spre Feodor.) Nu pe toate, că nu putem. Dar o parte... Știți, noi locuim la cămin...

— La cămin ?! A, nu ! Nu !

— Ernest ! pentru ce toată discuţia asta ?

Lui Feodor îi trecu una prin minte. Întrebă :

— Dar dacă le-aţi expedia în vreun loc sigur ?

— Depinde unde, depinde unde...

— La ţară.

— Asta-i o idee !

— De tablouri îţi arde acum, Ernest ?

— Nu-mi dai adresa ? Sau poate le trimiţi chiar dumneata ?

— Cu plăcere... Împachetaţi-le şi le trimit. Pentru orice eventualitate, notaţi-vă totuşi adresa : Savva Ilici Kocinev — regiunea Vologda, raionul N., comuna Matiora...

— Ernest ! E-o nesocotinţă ! De ce să implici şi pe alţii ?

Ernest Borisovici se moleşi dintr-o dată :

— Aşa-i, ai dreptate... E-o nesocotinţă... Tablourile astea — Dumnezeu cu ele ! Scuzaţi-mă...

Ajunşi în stradă, Drept-credinciosul şi Feodor stătură locului, se uitară lung unul la celălalt :

— Bătrîne, am o presimţire : noi am călcat pentru ultima oară pragul acestei ospitaliere case.

— Poate că mai revenim ca să luăm tablourile... Ţine mult la ele. O să le expediem...

Şi Feodor începu deodată să rîdă.

— Ce ţi-a venit ? se miră Drept-credinciosul.

— Mi-am închipuit cum s-ar uita Savva Ilici... Primeşte un colet, îl deschide şi în colet — calul cu copita-n sus... Şi-ar ieşi din minţi moşul, l-ar lovi damblaua...

Rîse şi Drept-credinciosul. Ştia ce fel de om e Savva Ilici. Neliniştea le dispăru te-ntrebi cînd şi cum.

Pe Liova Slobodko nu reuşiră să-l găsească în seara aceea.

8

Feodor avea deseori un vis care era mereu acelaşi. Un bordei scund, tavan de bîrne groase, opaiţul făcut dintr-un cartuş, flăcăruia abia-abia pîlpîie. Feodor şi

flăcăruia... Şi Feodor aşteaptă înfricoşat — uite acuşi o să înceapă ploaia. O, de n-ar începe, de-ar trece fără să se abată pe-aici, altfel o să se întîmple ceva groaznic. Şi pîndeşte orice zgomot răzbate printre bîrnele acelea groase, prin stratul de pămînt de deasupra lor — îl istoveşte încordarea, speră : poate-o trece şi asta. Dar iată că aude aievea : a început ploaia, o ploaie domoală, insinuantă. Deodată, cu o claritate frapantă îşi închipuie cum arată lumea de deasupra bordeiului — un cîmp nemărginit, o mirişte în paragină, şi departe, singuratic, un horn înnegrit de incendiu. În toată lumea asta, pe faţa întregii planete nu mai e nimic — nici arbori, nici păsări, nici fiare, nici oameni — numai hornul şi el, Feodor, unic supravieţuitor pe pămînt. Aştepta sfîrşitul războiului şi iată, războiul s-a terminat — nu mai e nimeni, nu mai sînt nici păsări, nici fiare, doar hornul şi flăcăruia asta. Plouă pe un pămînt absurd, al nimănui — nu mai e nimeni, nu mai e nimic, nici viaţă, nici moarte ; pustiu, pustiu... Bordeiul însă dăinuie, iar el, Feodor, deocamdată încă trăieşte şi sîmburele de lumină al opaiţului licăre luptînd din greu cu întunericul. Licăre. De ce ?... Mai are cîteva secunde şi-apoi, inevitabil, se va stinge ; cîteva secunde numai — iar colo, sus, va fi mai departe cîmp, va ploua domol, vor urma secole, secole, milenii, fără sfîrşit. N-are nici un sens şi totuşi luminiţa, fără să-i pese de asta, se-ncăpăţînează să licărească. De ce ? Şi Feodor hotărăşte : destul ! Să-ntindă mîna, să strivească feştila între degete : beznă, ploaie informă, neant... Fie ! Numai să-ntindă mîna. E-atît de simplu... Dar braţul nu-l ascultă. Şi dintr-o dată un gînd ca o arsură : „Dar mai sînt eu viu oare ?“

De fiecare dată cînd ajungea aici, se deştepta. Colegii lui dormeau, li se auzeau respiraţiile şi ceasul de mînă aşezat pe noptieră îşi torcea mai departe firul abia perceptibil pe urmele nopţii care fugea.

Aşa se deşteptă şi de data aceasta. Din coridor, prin uşa întredeschisă, se prelingea în cameră o lumină slabă. Lucea neclar abajurul lămpiţei de pe noptiera lui Ivan Mîş. Ivan Mîş sforăia uşor, de parcă fredona bine dispus un cîntecel naiv. Drept-credinciosul zvîcnea prin somn şi se scărpina.

Dar în cameră atmosfera era înfricoşătoare, sforăitul blajin ca un cînticel al lui Ivan Mîş părea fals.

Spaţiul dintre paturi nu mai era liber, îl umplea o umbră mare, o fiinţă. Scîrţîie duşumeaua cu adevărat, corpul se mişcă...

— Cine-i aici ? Şi vocea nu i se supune, e răguşită, ca-n somn.

— Nu fă gălăgie, i se răspunde în şoaptă înăbuşită.

— Cine eşti ?

— Trezeşte-l pe Drept-credinciosul, îmbracă-te şi tu... Dar fără gălăgie...

— Liovka ? Slobodko ?... Tu eşti ?

— Hai repede. Vă aştept în coridor.

Incert, neclar, ca o furtună care abia se pregăteşte, musafirul dădu îndărăt. Uşa scîrţîi, în coridorul luminat anemic se contură silueta unui ins cu capul vîrît între umeri — şapcă, paltonul prea larg, gulerul ridicat pînă la urechi.

Feodor coborî din patul lui cald.

— Doamne... Drept-credinciosule... Drept-credinciosule... Da trezeşte-te odată, mînca-te-ar cîinii !

Slobodko îi aştepta la uşă. Era livid şi de-un calm afectat, la fel cu cineva care, lihnit de foame, se pomeneşte printre cîţiva care stau la masă, şi el atunci face tot ce poate să pară sătul.

Îşi despecetlui buzele, devenite o simplă linie :

— Haidem.

Feodor pricepu : e ceva serios ; nu mai întrebă nimic, se supuse, îl urmă pe Slobodko.

Drept-credinciosul, cu căciula lui de blană de cîine dată voinicește pe ceafă, că şi-a pus-o la nimereală, şi fără ochelari — prin întuneric n-a mai izbutit să dea de ei — clipeşte într-una, toată figura lui clipeşte parcă s-ar strîmba de durere, şi aşa, miop şi somnoros, se izbeşte cu umărul de tocul uşii şi nici c-o mai scoate la capăt cu bocancii lui cei grei, îi răsună asurzitor bocancii în coridorul acestei clădiri scufundate în somn. Slobodko, nervos, trage cu ochiul în toate părţile, îşi vîră capul şi mai adînc între umeri, se grăbeşte...

Coridorul, scările, vestibulul, portăreasa care-şi întrerupe bodogăneala ca să caşte toropită :

— La miezul nopţii...

Strada.

Feodor îşi strînge mantaua pe el, îşi înalţă gulerul — dracu să ia, uite, l-a smuls din pat.

— Hei, ia lasă galopul ! Şi spune odată, unde ne duci ?

Ieşind în stradă, Slobodko traversase în fugă, pieziş ; se opri lîngă stîlpul de fier al unui felinar şi se răsuci cu faţa spre Feodor. Avea mereu aerul acela de om flămînd, care face eforturi să nu pară. Şi Feodor pricepu — au sosit. Pur şi simplu lui Slobodko îi fusese frică de pereţii căminului, acum stă pe loc, îşi trage sufletul.

Încă n-au ieşit măturătorii, încă nu circulă automobilele. Oraşul e ca mort, felinarele ard inutil. Oră uitată de Dumnezeu — coclaurii răstimpului de-o zi şi-o noapte... Şi gerul se furişează hoţeşte prin palton spre trupul care încă mai păstrează ceva din căldura aşternutului. Drept-credinciosul, pe care totdeauna îl ia cu frig de la picioare, începe să joace uşurel, ca de obicei, în ritmul lui „Iar şomerul Charlie..."

— Ei ? îşi pierdu Feodor răbdarea.

— Milga... Şi Slobodko nu mai e în stare să pronunţe, buzele nu-l ascultă. Milga... O sforţare, un icnet, s-a înciudat pe sine însuşi : ...a fost arestat !

Îi încercuiesc atîtea case grămădite una-n alta, etaj peste etaj ; fiecare fereastră e zidită-n întunericul nopţii, intrările — închise, uşa fiecărei locuinţe — zăvorîtă zdravăn. La asemenea oră oamenii se tem şi mai mult unii de ceilalţi, dorm, n-au cum se apăra, de aceea sînt neîncrezători şi laşi.

Drept-credinciosul îşi întrerupse pentru o clipă ţopăiala. Feodor, venindu-şi în fire, mormăi supărat :

— Nu umbla cu prostii... Am fost la el aseară cu Drept-credinciosul.

— Noaptea l-au luat.

Drept-credinciosul, după ce înghiţi o dată în sec :

— Se aştepta la asta, bătrîne.

Şi începu din nou să ţopăie cu sfială : „Iar şomerul Charlie..."

— Noaptea l-au luat...

„Iar şomerul Charlie..."

— L-au luat ! Mi-e să nu mă ia şi pe mine... Mi-e frică ! ... Am stat aici mult timp, mi-era frică să intru. Şi de voi mă tem ! Şi de mine ! De toţi ! Ducă-se dracului aşa viaţă !

Cu căciula-n cap, Slobodko îşi propti fruntea în stîlpul plin de chiciură ; sub paltonul gros, vătuit, umerii, acum lăsaţi, i se cutremurau.

„Iar şomerul Charlie..."

Pe neaşteptate Feodor simţi că şi lui i-e frică. N-avea nici un motiv şi totuşi trase cu ochiul în urmă.

Oră uitată de Dumnezeu — coclaurii răstimpului de-o zi şi-o noapte, felinare inutile, ferestre oarbe... Şi senzaţia că stă cineva în spatele tău. Dar nu se poate, visez, încă nu m-am trezit... O să mă trezesc, o să-l aud pe Ivan Miş sforăind, o să aud tic-tacul ceasului pe noptieră...

Şi în timp ce Slobodko plînge, Drept-credinciosul, fără ochelari, amărît, chinuit de miopia lui, joacă încetişor săltîndu-şi într-una bocancii : „Iar şomerul Charlie. Doamne, umbla veşnic rupt de foame..."

Dar nu se poate — e un vis, un delir !

În timp ce Slobodko plînge, Drept-credinciosul joacă de zor... Şi jur împrejur, indiferente, se înălţau case ticsite de oameni, de la parter pînă la mansarde, case cu intrarea zăvorîtă şi ferestrele negre.

Nu mai închiseră ochii toată noaptea. Oftînd, răsucindu-se de pe o coastă pe cealaltă, Drept-credinciosul întrebă la un moment dat :

— Ce părere ai, bătrîne, cîte grade-or fi acum afară ?

Liova Slobodko refuzase să vină cu ei la cămin să doarmă — hoinărea în neştire, ostenit, pe străzile pustii, prin ger, în lumina somnoroasă a felinarelor. La despărţire nu se uitase în ochii celorlalţi doi, le întorsese spatele. Ai fi zis că-i e necaz pe Feodor şi pe Drept-credinciosul.

Cîte grade ?... Bietul băiat !

Plîngea... Dar care-i durerea lui ? Milga !

Unde-o fi acum Milga ?... Îmbrăcat ceremonios ca pentru o vizită, chel, nebărbierit — parcă de asta îi mai

ardea lui... Unde-o fi ?... L-au izolat, e-un om primejdios ! „Eu probabil în curînd o să trebuiască să plec pentru un timp..." Se-aştepta. Nu-i era conştiinţa curată. Nu şi-a salvat *Calul cu copita-n sus*, dar ar fi vrut. Lui Feodor mai înainte nu i-ar fi trecut asta prin cap, acum însă vedea clar : Milga e un om straniu, nu-i ca noi ceilalţi, nu-i de-al nostru... Şi-şi căuta într-una amiciţii. Şi reuşise să se vîre. Avea impresia c-a fost tras pe sfoară fără nici o jenă şi că i s-a furat încrederea.

Şi Liovka Slobodko acum îşi iroseşte puterile hoinărind. Afară-i ger, la ferestre — flori de gheaţă. Rău s-o mai fi simţind aşa, singur pe străzi, printre felinare.

A dormit cu Slobodko în acelaşi pat, au stat împreună la masă, lucrau alături în atelier... Să înnebuneşti, nu alta !

Ivan Mîş sforăie, Viaceslav dormind respiră calm, Drept-credinciosul se răsuceşte în aşternut şi oftează. Bine, oftează, dar oare — fără nici un gînd ascuns ?... Să înnebuneşti, nu alta — nici măcar în Drept-credinciosul nu te mai încrezi !

Şi nu mai poţi scăpa de o părere de rău pe care n-o înţelegi, şi din adîncul memoriei se ridică la suprafaţă o întîmplare de demult...

În clasa şaptea, Feodor şedea în aceeaşi bancă cu Igor Golţev. Tatăl lui Igor era secretar al comitetului raional de partid — funcţie de seamă, automobil (un „GAZ" mic, unica maşină mică în tot raionul), om nalt, robust, nasul uşor acvilin — îl vedeai oricînd la volan, iar şoferul, alături, ca un invitat. Igor se cam fudulea : tata a fost comandant de regiment în timpul războiului civil, tata are mulţi cunoscuţi la Moscova, i s-a promis c-o să fie decorat... I se promisese... Într-o dimineaţă, zvonuri c-a fost arestat şi a doua zi la amiază, la şcoală — adunare generală. Luă cuvîntul chiar directoarea : „Trebuie să arătăm că tot colectivul şcolii noastre dă un blam categoric mîrşavului duşman al poporului Golţev. Vom cere să i se aplice sancţiunea cea mai grea !" Dacă duşmăneşte poporul — ce să mai discutăm ?... Feodor înălţase mîna împreună cu toţi ceilalţi. Igor, care şedea alături — îi despărţea doar un scaun — înălţase

mîna şi el. Ba i se mai şi pretinsese să ia cuvîntul, fusese împins înainte, urcat la tribună, şi acolo el se uita în jos, era verde la faţă, avea cearcăne, mormăise ceva neînţeles. Din toate colţurile sălii i se striga : „Mai tare ! Nu se aude !" În cele din urmă, adunîndu-şi puterile, Igor rostise desluşit, ca să audă toţi : „Îl repudiez". Mai pe urmă Feodor îl găsise în şopronul din curtea şcolii : se ascunsese după o stivă de lemne, plîngea. De milă, Feodor încercase să-l consoleze : „Tu n-ai nici o vină că nemernicul ăsta de taică-tu..."

Cu maşina, cu „GAZ"-ul începu să umble altcineva ; ăsta nu se mai aşeza la volan, lua loc lîngă şofer.

Igor se lăsă de şcoală, intră lăcătuş într-un atelier la căile ferate, acum purta o scurtă veşnic pătată de unsoare de maşini, în cap — şapca de croi militar a lui tată-su şi toţi îl arătau cu degetul :

—Iote la el, fost-a voevod şi-a picat în glod.

Iar Igor începuse a bea de tînăr şi o dată, cînd era beat, a răcnit :

— Laşul acela de Ejov ! Pe el l-au pus la adăpost ! Tatăl meu e nevinovat ! În timpul războiului civil a fost comandant de regiment.

Auzindu-l ce spune, miliţianul Kuzma Smorciok îl înşfăcase de guler şi-l dusese. A stat acolo Igor vreo săptămînă, apoi i s-a dat drumul. Iar zvonurile : „Comisarul poporului Ejov, da, el, Ejov-mînă-de-fier... făcea greşeli grave".

Dar Feodor pe-atunci privea cu indiferenţă toate acestea — greşelile-s greşeli, se mai întîmplă...

Devenise din ce în ce mai vizibil pe pernă capul buhos al Drept-credinciosului. Se furişa molatic în cameră o lumină sumbră, gelatinoasă. Îmbodolită în fulguiri, începea o nouă zi de februarie, cenuşie.

Cînd Viaceslav şi Ivan Mîş se treziră, Feodor şi Drept-credinciosul evitară să-i privească drept în ochi. Tăceau. Îşi evitau privirile chiar şi ei...

Dar Slobodko, oricum, plînsese din cauza lui Milga — nu-i ceva suspect într-asta ?

9

Liova Slobodko nu mai veni la atelier.

Printre celelalte şevalete, al lui era orfan, şi pînza, cu vopseaua răzuită sălbatic, parcă urla, ultragiată.

După lucru, Feodor se duse la spălător să „ghilească lîna" — îşi spălă pensulele, se spălă pe mîini. Pornind îndărăt spre atelier, dădu în coridor peste Drept-credinciosul care şedea ca la gară pe-o bancă, proptindu-şi capul în pumni şi uitîndu-se-n jos.

— Aştepţi pe cineva ?

Drept-credinciosul se ridică anevoie ca un moşneag anchilozat de reumatisme. Îl înştiinţă pe Feodor :

— Mîş e un mare ticălos.

— Ce ţi-a făcut ?

— El e un ticălos, şi eu un laş, un păcătos.

— Despre ce-i vorba ?

— Liovka Slobodko, bătrîne, o să fie eliminat din institut.

— De ce ? Din cauza lui Milga ?

Drept-credinciosul clătină din cap, abătut :

— Aerul e plin de invizibile muşte ţeţe...

— Ce tot baţi cîmpii ? Ce ţeţe ? Te-ai smintit ?

— Muşte otrăvite. Îl pot ciupi pe oricine.

— Ia nu-mi mai umbla cu şarade ! Ce motiv au ca să-l elimine pe Liovka ?

— Descompunere morală, bătrîne.

— Şi ce legătură are asta cu Mîş ?

— E un ticălos.

— Mi-ai mai spus.

— Mi-a propus să iau atitudine în adunare.

— Tu — orator ?

— Eu, chiar eu. La tine, vezi, nu s-ar fi dat.

— Ei, şi care-i chestia ?

— Zice : să iei cuvîntul contra lui Slobodko — relatezi cîteva fapte mărunte, dai în vileag părerile lui, dezvălui planurile lui duşmănoase... Că de nu, o păţeşti.

— Asta-i bună... Mă rog, şi ce lucruri grave l-ai auzit tu pe Liovka spunînd ?

— N-are importanţă. Ei sînt dispuşi să creadă orice, bătrîne. Numai să fie cît mai compromiţător. E nevoie de unul care să-l toarne pe Slobodko.

— Ce vorbeşti...

— Ivan Mîş e un mare ticălos. Şi cel mai groaznic, bătrîne, este că eu am scăldat-o. Dispreţuieşte-mă ; da, am scăldat-o ! În loc să-l scuip drept în ochi !

— Merita.

— Mi-e frică de muştele ţeţe ! Şi Drept-credinciosul îşi înfipse mîinile în părul vîlvoi. Mi-e frică ! N-o să spun nimic, bineînţeles ! Dar şi asta-i o minciună, bătrîne ! E-o mişelie ! Liovka trebuie salvat !

— Hai să-l chemăm pe Vece, punem la contribuţie toate trei căpăţînile.

— Vece, nu, bătrîne ! El nu ţine la Liovka. Ar putea strica totul. Să nu-l vîrîm pe Vece în chestia asta !

Dintr-o dată însă Drept-credinciosul se moleşi, îşi aţinti cu grabă ochii asupra bocancilor, începu să se scotocească prin buzunare în neştire. Călcînd apăsat, ştergîndu-şi pensulele şi mîinile cu o cîrpă, se apropia de ei Viaceslav ; Viaceslav se opri, se uită chiorîş la Drept-credinciosul. Iar acesta continua să-şi scotocească buzunarele, foarte concentrat.

— Mă vorbiţi într-ascuns ? întrebă Viaceslav cu răceală. Nasul lui drept, faţa cu trăsături fine aveau acum ceva de sălbăticiune încolţită — semăna cu un pisoi care s-a încrîncenat şi s-a zbîrlit dînd ochi cu un dulău. Păi, de ce într-ascuns de mine ? Trîntiţi-mi totul în obraz. E mai cinstit.

Drept-credinciosul înălţă fruntea revoltat, voi să răspundă ceva, dar observînd sclipirea duşmănoasă din ochii celuilalt, făcu un semn de lehamite cu mîna şi, amărît, plecă. Bocancii lui grei bubuiau la fiecare pas pe parchetul ponosit.

— Nu te vorbeşte nimeni, replică Feodor supărat.

— Şi nici nu mi s-a luat numele în deşert, nu-i aşa ?... Dar dintr-o dată vocea i se frînse : Feodor, spune-mi, de ce vi se pare vouă că Slobodko are mai multă dreptate decît mine ?

— Slobodko o să fie dat afară din institut.

O șuviță mică de păr căzută pe fruntea bombată a lui Viaceslav, buzele lui strînse, ochii deschiși, mari — Feodor se văzu ca-n oglindă în pupilele acelea imense.

— E adevărat ? întrebă Viaceslav, topit.

Ivan Mîș, cel mai conștiincios dintre studenți, era totdeauna ultimul la terminarea lucrului în atelier. Cînd îl găsiră, el tocmai își curăța paleta, ștergea cu cuțitul de paletă petele de ulei. Orice, în mîinile acestui om, devenea o activitate sacrosanctă.

— Ți-aducem un salut din partea Drept-credinciosului, spuse Viaceslav.

— Mm ?... făcu Mîș fără să înalțe capul.

— Ne roagă să-ți mulțumim pentru încrederea pe care i-ai arătat-o...

— Mm ?...

— Dar el consideră că e mai bine să iei tu atitudine în adunare.

— Și eu, bineînțeles. Da-i vezi pe ceilalți cum se pitesc toți prin toate colțurile ?

— Să-l aperi pe Slobodko cînd o să iei cuvîntul, auzi ?

Ivan Mîș se-ndreptă de șale, iar Viaceslav atunci dintr-o dată trebui să-și salte capul. În ochii totdeauna galeși-somnoroși ai lui Ivan licări o curiozitate ironică.

— Te ții de glume. Voi doi vă aveți ca pisica cu cîinele... Și-acum — să-l apăr... Ha !

— Nici o glumă. Ești dator să iei cuvîntul în apărarea lui Slobodko.

— Adică de ce, dator ?

— Pentru că, măria-voastră, sînteți un activist, sînteți persoană oficială, cuvîntul dumneavoastră are greutate în fața onoratei noastre administrații.

Ivan Mîș mai întîi tăcu, i se subțiaseră buzele și pe neașteptate figura lui parcă dăltuită, figura lui care se alcătuia numai din suprafețe netede, se-ncreți ca a unui castrat. Apoi :

— Ia lăsați fleacurile. Vă duceți de rîpă dacă-l susțineți pe Slobodko. Intrați în bucluc pînă peste urechi.

— Și cu toate astea îți cerem să fii îndurător.

— Dar tu singur ai spus — în artă baricadele stau față-n față... Așa ziceai : baricade, și-acum, poftim, să nu m-ating de Slobodko.

— Prin baricade, ar trebui să știi, eu înțeleg o luptă aprigă de opinii, nu lovituri cu cuțitul pe la spate. De luptat — cît vrei ; asasinate — nu ! Și nici ție nu-ți recomand.

Feodor îi aminti lui Ivan :

— Pînă mai adineauri parcă nu prea te-ndesai să urci pe baricadă. De cînd eroismul ăsta pe tine ?

— Ascultați, băieți, doar știți, nu trebuie să vă-nvăț eu : trăim o perioadă complicată — dușmani la fiecare pas. Unii, ca ăsta, Slobodko, nu fluieră aiurea numai așa, în dorul lelii, îi aduc apă la moară inamicului... Eu un singur lucru cînd am aflat mi s-a făcut părul măciucă. Mare lucru dacă noi tustrei n-am stat o dată la masă cu dușmanii, și am băut ceai împreună cu ei.

Viaceslav nu știa nimic despre Milga, Feodor ciuli urechea numaidecît :

— Care ceai ?

— Care, necare. Nu se poate spune orice.

Și Ivan Mîș își strînse buzele, acru.

Feodor insistă :

— Și totuși ?

— Îmi zboară capul de pe umeri...

— Rămîie la locul ei atotștiutoarea ta căpățînă, îl întrerupse Viaceslav, impacientat. Dar să-i iei apărarea lui Slobodko.

— Asta nu. N-am de gînd să tăinuiesc ceva. Ia tu cuvîntul în apărarea lui, dacă ți-e așa drag.

Privindu-l cu răceală printre gene și plesnindu-se nervos cu mănunchiul de pensule peste genunchi, Viaceslav spuse scurt, de parcă mușca :

— O să iau.

— Foarte bine.

— O să iau și-o să spun că eliminăm oameni capabili...

— Să fii sănătos.

— Eliminăm oameni capabili, dar balastul îl lăsăm să rămînă. Şi, luînd cuvîntul, voi pune întregului institut următoarea întrebare...

— Treaba ta. Nu mă priveşte.

— Ba mi se pare că da. Voi pune următoarea întrebare : de ce să zboare Slobodko din institut, iar Ivan Mîş, ale cărui posibilităţi sînt îndoielnice, să rămînă ?... Ştii că sînt un bun vorbitor şi că... nu prea mă jenez să spun lucrurilor pe nume.

— Ce ţi-a venit ?... îngăimă Ivan Mîş fîstîcit, şi, roşind, se-ntoarse spre Feodor : Se dă la mine. De ce ?

Feodor îl înştiinţă, tăios :

— O să iau şi eu cuvîntul, n-ai grijă !

— Ei, luaţi-l, n-aveţi decît ! Se-ngrozeşte mîţa cînd i-arăţi un guzgan.

— A, va să zică, nu te temi c-o să zbori şi tu din institut după Slobodko ?...

— Nu. Mă ştiţi, eu sînt văzut bine. Nu fac parte din putreda tagmă a decadenţilor.

— Ce-i drept, e drept — nu aparţii decadenţilor şi eşti văzut bine, te-ai acomodat. Nu zic, s-ar putea să nu fii dat afară, dar o să-ţi meargă vestea. Şi pentru tine asta-i ca marea pentru o găină : contraindicat. Ţine minte : nu ştii să înoţi. Rămîi cu bine, activistule. Mai gîndeşte-te la ce ţi-am spus. Hai, Feodor.

În uşă se ciocniră cu Drept-credinciosul.

— Bătrîne ! Eram la uşă, am auzit totul !

— Ei, şi ce mai ai de zis acum ?

— Că eşti un om de treabă, bătrîne ! Mă-nchin !

— Slobodko are altă opinie.

— Slobodko-i un cretin ! Un idiot ! Ar trebui bătut în fiecare sîmbătă ca să-i vină mintea la cap.

— Mă declar satisfăcut, *gentlemen*-i.

Şi seara, la cămin, în cameră, dar acum împreună cu Drept-credinciosul, iarăşi se ţinură de capul lui Ivan Mîş. Nici unul dintre ei nu se îndoia că Ivan, în cele din urmă, se va da învins.

10

Adunarea generală a studenților din institut avu loc peste trei zile. Conferențiarul Beliavkin ținu un referat.

Cîți tribuni nu s-au acoperit pentru totdeauna de glorie prin faptul că le-au explicat oamenilor : în virtutea căror principii să se procedeze așa și nu altfel. În virtutea a ce ? Cel ce s-a hotărît să arunce mulțimii aceste cuvinte nu trebuie să fie o personalitate de duzină — el e aidoma unui prooroc.

Dar, ciudat ! La institut, ori de cîte ori era nevoie să se dea astfel de explicații, adică : în virtutea căror principii trebuie acționat în cutare fel — sarcina o primea conferențiarul Beliavkin.

Un sacou uzat, ros de molii și, sub sacou, trupul jigărit ; cînd gesticula, te-ai fi așteptat să auzi încheieturile conferențiarului scîrțîind ca o roată de lemn neunsă ; fața nu-i era zbîrcită, și totuși părea bătrînească, ofilită, și vocea îi suna monoton, obositor... La curs, predînd istoria artei, Beliavkin nu făcea prelegeri, dar nici nu povestea liber : literalmente, citea, deschidea niște caiete groase, pe care studenții le porecliseră „Cartea Mare", și citea de-acolo toată lecția.

Referatul dură două ore și douăzeci de minute. Suprarealism, abstracționism, imaginism, subiectivism, existențialism — denumiri complicate, savante, însoțite de epitete simpliste : putred, mult trîmbițat, degenerat... Iar la sfîrșit :

— În mediul sănătos al institutului nostru remarcăm totuși unele manifestări maladive izolate. Astfel, studentul Slobodko din anul patru...

Asta însemna : proorocul a arătat cu degetul cine anume trebuie jertfit.

Și se luă o pauză.

Feodor și Viaceslav fumau. Se apropie de ei Ivan Mîș — cu privirile-n jos, buzele strînse pungă, mosnegește, și respirația greoaie... De undeva de prin preajma lui Mîș apăru Drept-credinciosul, minuscul față de Mîș, și-l privi drept în ochi, avid.

— Uite ce... i se adresă Mîș, răsuflînd din greu, lui Viaceslav : Să nu te vîri, că aranjez eu totul... Bine, fie, hai, mulți ani trăiască Slobodko al vostru !

— Bravo, bătrîne ! strigă Drept-credinciosul.

Ivan Mîș îi aruncă de sus o privire absentă, înceţoşată, făcu stînga-mprejur şi se îndepărtă. Coridorul gemea de studenţii strînşi grupuri-grupuri ca să fumeze ori să pălăvrăgească, iar el trecea maiestos printre grupuri ca un şlep printre tufişurile dintr-o luncă inundată.

— S-a dat bătut.

— Aia-i, că nu ştie să înoate.

Feodor îşi exprimă o bănuială :

— Pesemne că s-a mai sfătuit cu cineva, şi şi-a făcut socoteala. Dacă nu-i rost, bate în retragere. El nu-i din cei ce riscă.

În timpul acesta Liova Slobodko se ţinea deoparte. În cîteva zile se trăsese la faţă, i se conturau maxilarele şi totuşi faţa îi rămăsese netedă, neexpresivă. Toţi îl furau cu coada ochiului, curioşi...

Masiva apariţie a lui Ivan Mîş la tribună constituia o privelişte acum familiară în institut.

— Tovarăşi !

Ton solemn, autoritar, adînc semnificativ, de parcă ar fi urmat o revelaţie : lumea pînă în clipa asta a fost oarbă şi acum îşi capătă văzul.

Auditoriul se pregătea să asculte, somnolent.

— Tovarăşi ! Nu demult mi s-a-ntîmplat să fiu într-o vizită...

A şi trezit interes, cei ce încă nu reuşiseră să-aţipească înălţară ochii.

— ...într-o vizită undeva, împreună cu cîţiva colegi din anul nostru. Consider necesar să le dau numele. Prin urmare, eram : eu, Viaceslav Cernîşov, Matiorin, Şlihman şi Slobodko. Am fost primiţi, recunosc, foarte frumos — ni s-a oferit şi o gustare, niţel somon, un păhăruţ, mici discuţii... Da, mici discuţii ! Chestia-i că stăpînul casei avea o colecţie de tablouri. Dar ce tablouri, tovarăşi !...

Numai cefe, cefe, cefe... Feodor îşi poate recunoaşte orice coleg, orice colegă privind cefele din faţa lui. Masa prezidiului — acoperită cu o pînză verde şi cei de la

masă parc-ar fi de serviciu : mereu aceiași de la o adunare la alta. În spatele prezidiului se afla bustul de ghips al lui Stalin, pe flancuri, ca o gardă de onoare, niște ficuși plini de praf, pe pereți — tablourile rămase din expoziția lucrărilor de diplomă prezentate anul trecut : *Moartea partizanei, Copilărie fericită,* un peisaj industrial care nu-i rău de loc... La tribună, înalt — Ivan Mîș. Totul e arhicunoscut, arhiștiut, inclusiv — un anumit sentiment nou... Cu sentimentul acesta contempla Feodor și pe front cîmpul minat din jurul lui — hîrtoape, văiugi, tufișuri de pelin — te-ai obișnuit cu ele, de ți-e lehamite, dar nu te culca pe-o ureche, în fiecare tufiș de-ăsta neînsemnat de pelin stă la pîndă moartea...

În cuvîntarea lui, Ivan Mîș are studiate intonații insinuante :

— A avut loc o discuție în contradictoriu, tovarăși ! Mai direct spus : o luptă. Și trebuie să mărturisesc : vrednici oameni pregătește institutul nostru. Principiali ! Nu cedează inamicului nici o palmă de teren ! Gustărică de somon, un păhăruț, primire cordială, fie — dar ei nu cedează. Cernîșov Viaceslav — mîndria institutului nostru... Vitejește a ținut el piept, vitejește ne-a apărat numele. Mai direct spus : l-a jumulit pe gazdă ca pe un gînsac. Iar recent s-a descoperit că...

Ivan Mîș făcu o pauză cu tîlc.

Numai cefe, cefe...

Lui Viaceslav i se ascuțiseră trăsăturile feței ca la dihor.

— Tovarăși ! S-a descoperit că gînsacul cu pricina nu era de loc un gînsac ca toți gînsacii !...

Aplecat peste tribună spre ascultători, Ivan Mîș, cu statura lui masivă, mimează groaza. Și nici nu trebuie mai mult — are efect, în sală s-a făcut liniște, cefe, cefe, fiecare din ele exprimînd încordare, atenție...

— Era gînsac umplut cu umplutură din străinătate. A fost arestat de curînd, ca dușman !...

Viaceslav tresare, îi aruncă lui Feodor o privire uluită.

— Și cine l-a susținut pe dușman în timpul acelei discuții ? Slobodko ! Asta în timp ce Cernîșov lua ofensiva, în timp ce Cernîșov apăra poziția noastră comună.

Poziția noastră ca și a voastră a tuturor, tovarăși ! Iar Slobodko lovea pe la spate. Da, pe la spate ! A ajuns pînă acolo Slobodko, încît s-a exprimat că dorește să-i ardă una peste bot lui Cernîșov. Iată pînă unde a ajuns el, tovarăși ! Și-atunci, în consecință, Cernîșov a pronunțat niște cuvinte foarte juste, cuvinte de aur, tovarăși : „În artă baricadele stau față-n față. Cine nu-i cu noi, e dușmanul nostru !“ Baricade, tovarăși... Slobodko se află de partea cealaltă a baricadei...

Viaceslav scrîșni :

— Canalie !

— Eram sincer convins că de-alde ăștia ca Slobodko trebuie dați afară în brînci din institut !... Eram convins ! Dar nu demult Viaceslav Cernîșov m-a întrebat : „Oare e chiar atît de vinovat Slobodko ?“ Recunosc, tovarăși ! la început am fost uluit. Cernîșov îi ține partea lui Slobodko ! Cernîșov ! Mîndria noastră... Intransigentul... Și-i ține partea... Nu-mi venea să cred urechilor...

Vocea lui Ivan Mîș dădea mereu tîrcoale, mîngîioasă, numelui lui Cernîșov, iar Viaceslav, stăpînindu-și tremurul, se răsuci spre Feodor și-i spuse încet, abia izbutind să-și descleștеze dinții :

— Nu-i așa de tîmpită gorila asta, cum credeam noi... Are curaj să ne ia peste picior...

— Am stat și m-am gîndit, tovarăși. M-am gîndit adînc ! Și mi s-au deschis ochii. Să știi, zic, că Cernîșov are dreptate... La Slobodko — ce-i în gușă și-n căpușă, el secrete n-are. Un dușman adevărat nu se bagă așa, orbește. Dușmanul se ascunde, îi împinge înainte pe prostuți de-alde ăștia, ca Slobodko. Cernîșov mi-a deschis ochii, și-atunci eu mi-am adus aminte... Cu gînsacul acela Slobodko n-a făcut cunoștință așa, de capul lui — l-a dus cineva de mînă la dușman... Și împreună cu Slobodko ne-a dus și pe noi ! Și mi-a devenit clar, tovarăși... Clar ! Am înțeles cine-a făcut asta !...

Viaceslav, pămîntiu la față, cu privirea aspră, învrăjbită, șade crispat, își strînge gîtul cu mîna.

— Cine-a făcut asta ? O să-i dau numele... Să nu se mire nimeni — e un băiat liniștit, modest, o bomboană

de băiat... Șlihman! Șlihman, tovarășii, el l-a adus de mînuță pe Slobodko în laba dușmanului...

Feodor înmărmurise.

Avea pe-atunci 13 ani. Brigadierul îl trimisese cu căruța la fabrica de unt să care de-acolo în colhoz niște ambalaje goale — treabă ușoară pentru un băiețaș de la țară.

Amiază, arșița în toi, umbra se pitea sub roțile șaretei. Pe marginea drumului iarba, gemînd de praf, părea ciufulită. Mari lanuri de ovăz dînd în copt. În depărtare, o moară de vînt veche, uitată, rămasă fără aripi — ai fi zis, un cerșetor abătut. Fusese părăsită de cînd morarul, pe vremea deschiaburirilor, se spînzurase de-o grindă deasupra coșului. Nu se înălțau în aer ciocîrliile, nu s-auzea nici un bîzîit de bondar, amuțiseră pînă și neobosiții greieri de cîmp, spicul ovăzului sta aplecat fără să-l legene nici o adiere de vînt. Era o liniște, de-ți auzeai sîngele pulsînd în tîmple. Liniște, liniște — roțile, unse, nu scîrțîiau. Liniște deplină, copitele bătrînei și burduhănoasei iepe se afundau în praful fierbinte. Potop de soare și nici un semn de viață. Potop de soare și binecunoscutul drum pe care Feodor îl străbătuse de-atîtea ori pînă atunci desculț, pas cu pas. Dar totul i se pare acum neadevărat, născocit. Are impresia că uite acuși-acuși ziua aceasta atît de luminoasă o să plesnească dintr-o dată ca sfera multicoloră a unei bășici de săpun. Și-atunci o să se întîmple... O să se întîmple ceva înfricoșător!... Iar moara aceea dărăpănată, prăpădită se ține de căruță, merge pe de lături încăpățînată, nu vrea să rămînă în urmă. Și tăcerea-i asurzitoare, și înfricoșarea îți sporește într-una...

Și deodată... Nu se-ntîmplase nimic, doar că zărise pe cîmp alături cu drumul o prepeliță care-și vîra adînc capul în penetul ei sur. Se uita țintă la Feodor cu ochii ei ca mărgelele. Și ciudat — nu se clintea din loc, nu se temea, numai cît își ațintea privirea sfredelitoare. Lui Feodor asta i se păruse ceva cumplit, se cutremurase de spaimă.

Răcnise: „Dii!" și dăduse bici. De parcă de mult abia aștepta un îndemn, calul țîșnise ca din praștie, mînca pămîntul — cu toate că de obicei era lenos și nu-i păsa nici de bici, nici de nimic.

Îi cuprinsese pe amîndoi o spaimă molipsitoare, fugeau îngroziți de acea apariție misterioasă. Gîrbovă, fără aripi, moara se mai ținu de ei o vreme mergînd alături cu drumul, apoi începu să rămînă în urmă. Își mai veniseră în fire abia după ce intraseră în sat. Calul era numai spume.

Feodor îi povestise întîmplarea asta lui Paşka Matiorin, un băiat cu trei ani mai mare ca el. Paşka ascultase atent, chibzuise şi pe urmă declarase autoritar :

— Nu se poate.

Acum, în sală, aceeaşi groază confuză, instinctivă şi jur împrejur oameni care tac...

Şi diseară Ivan Mîş va intra în cameră, la cămin :

— N-ar fi rău, băieți, să bem un ceai...

Şi-apoi tuspatru, la culcare şi se va auzi în cameră sforăitul lui Ivan Mîş. Totul ca de obicei...

Nu se poate !

Dar iată : cefe, cefe, masa prezidiului, ficuşii slăbănogi de o parte şi de cealaltă a bustului lui Stalin — te ia cu frig, de parcă ai fi nimerit deodată într-un cîmp minat. Te ia cu frig şi-ți înțepenesc articulațiile. Şi în afară de Viaceslav toți cei din jur par calmi.

Viaceslav sări ars de pe scaun pornind înainte printre cei ce-i stăteau în cale — îi călca pe picioare, se lovea de genunchii lor — Feodor nu-i mai văzu decît ceafa încordată, tunsă proaspăt, şi urechile roşii ca racul. Repezindu-se spre masa prezidiului, Viaceslav îşi agita mîna în aer :

— Cer cuvîntul ! Dați-mi cuvîntul !

Preşedintele prezidiului era Goşa Sokolski din anul cinci, un băiat roz la față, grav, tacticos. Absolvise şcoala medie la 15 ani, era îndrăgostit nebunește de pictură, ca posibilități artistice nu se distingea, urma la fără frecvență cursurile a încă două institute, unde-i uimise pe profesori cu erudiția lui. Îi mersese vestea că-i cinstit, principial, franc.

Sokolski îl opri pe Viaceslav întrebîndu-l cu glas răsunător, autoritar, limpede :

— Tovarăşe Cernîşov ! Ce-i exhibiția asta ?

— Cer cuvîntul !

— Dumneata n-ai mai luat parte pînă acum la o adunare ? S-a votat o ordine de zi !

— Insist să mi se dea cuvîntul !

— S-au înscris la cuvînt pînă acum...

— Insist să mi se dea cuvîntul !!

— Sînt 15 înscriși la cuvînt. Poftim, te trec și pe dumneata, al șaisprezecelea... Are cuvîntul studentul din anul I Cijov.

— Cijov [1], cunoscut în tot institutul după porecla lui : „Fluerici", se și pregătise. Urcă la tribună :

— Tovarăși ! Cui i-ar fi putut trece prin minte...

Era uluit de această revelație, îl considerase pe Liova Șlihman drept un tovarăș bun, nu se putea dumeri în nici un fel...

Viaceslav se-ntorsese cu spatele și, cu capul aplecat, pornise îndărăt spre locul lui, cu pași rari.

Ședința se prelungea ; la al doisprezecelea vorbitor după Ivan Mîș, Goșa Sokolski puse la vot sistarea discuțiilor.

— Cer să mi se dea cuvîntul ! se înălță Viaceslav din nou.

Goșa Sokolski ține la respectarea riguroasă a procedurii : oricine are dreptul la cuvînt și, dacă adunarea este de acord... Așa încît puse la vot : să i se dea cuvîntul lui Cernîșov sau nu ?

Erau obosiți cu toții, ar fi vrut să plece, dar curiozitatea fu mai puternică : dacă Cernîșov s-a repezit să intre în luptă, înseamnă că are de gînd să dea în cineva, înseamnă c-o să lovească tare... Cu majoritate de voturi se hotărî să i se dea cuvîntul și apoi să se încheie dezbaterea.

11

Încordat, cu trăsăturile feței asprite, Viaceslav străbătu sala grăbit, îi răsunau ritmic pașii pe parchet, urcă dintr-un salt la tribună :

— Papagalul, începu Viaceslav, e-o pasăre inofensivă. Dar cînd se travestește în om e înspăimîntător. Doisprezece

[1] De la *cij* — cintezoi (rusă).

oratori au luat cuvîntul după Ivan Mîș, doisprezece oameni au repetat ca niște papagali minciuna pe care a debitat-o el. Și n-au stat să mai chibzuiască puțin, nu s-au gîndit la ceea ce fac, nu le-a păsat că cel pe care-l tăvălesc în noroi și-l calcă în picioare e un om — treaba lui, n-are decît să se înece, ducă-se la fund...

Numai cefe, cefe și nu puteai spune că nu ascultau toți cu atenție. Totuși, ce impasibile păreau cefele acestea ! Dar Feodor are toată încrederea în Viaceslav ; Vece se pricepe să vorbească și să convingă, rar i se-ntîmpla în discuțiile cu ceilalți studenți să nu-și țintuiască adversarul cu umerii la pămînt. Așa, Vece, nu te lăsa, nu te lăsa, prietene ! Uite, aici e nevoie de măiestria ta de polemist — arată-ți puterea !

— Milga a fost arestat, continuă Cernîșov, prin urmare, Milga e un dușman ! Să presupunem pentru o clipă că Lev Șlihman ar fi știut despre toate acestea. Să presupunem că intenționat, cu dușmănoasă premeditare, își pusese în minte să ne atragă într-o cursă pe noi toți, inclusiv Slobodko. Intenționat ! Cu bună știință ! E o acuzare cumplită — o astfel de culpă se impune să fie aspru sancționată, ca și aceea a lui Milga. Poate chiar asta ne și îndeamnă Mîș să pretindem : să fie arestat Șlihman, la închisoare cu el ! Dar Ivan Mîș locuiește cu Șlihman în aceeași cameră de aproape patru ani de zile, paturile lor sînt vecine, Mîș a stat de-atîtea ori de vorbă cu Șlihman, a lucrat alături de el, au fost tot timpul împreună. Pînă acum erau prieteni buni, n-aveau secrete unul față de celălalt. Ivan Mîș știe și neînsemnatul, s-ar părea, amănunt că Șlihman făcuse cunoștință cu Milga numai cu o zi, o singură zi înainte să-l cunoaștem și noi pe Milga. Dacă Ivan Mîș va spune că nu este așa, se vor putea face investigații și minciuna lui va fi evidentă. Într-o singură zi să devină cineva complice ? E ridicul ! E absurd ! Cine poate crede una ca asta ? Dar dacă Șlihman nu-i complice în mod conștient și cu premeditare, atunci vinovăția lui este perfect egală cu a mea sau a lui Slobodko sau a lui Matiorin sau a lui însuși, adică a lui Ivan Mîș. Ivan Mîș a fost și el la Milga, și știa despre acesta exact atît cît știa și Șlihman. Pînă în clipa cînd ne-a surprins pe toți, ca un trăsnet picat din cer senin,

vestea că Milga a fost arestat, lui Șlihman, ca și lui Ivan Mîș, nici prin gînd nu le-ar fi putut trece să-l taxeze drept dușman al poporului pe acest renumit savant. Întrucît e mai vinovat Șlihman decît Mîș ?..

Cefe, o mulțime de cefe... Feodor intuiește că toți îi dau dreptate lui Viaceslav, prea-i neghioabă acuzația adusă Drept-credinciosului. Cefe, o mulțime de cefe — însă toți ascultătorii tac, impasibili.

Nu-i greu să deschizi ochii, nu-i nevoie pentru asta nici măcar să ai vreun talent deosebit, dar cui îi vine să-și vîre capul sănătos sub evanghelie ? Viaceslav Cernîșov vorbește în numele lui, pe cînd Ivan Mîș... I s-a trasat sarcină în sensul acesta, are cineva interesul, și-apoi acest misterios Milga care-a fost arestat... Miroase-a furtună.

Și de altfel s-a și votat încheierea dezbaterii. Chiar dacă se mai poate isca vreo scînteie, chiar dacă scînteia o să-l frigă pe cineva, focul totuși nu se mai aprinde— e prea tîrziu.

În prezidiu se afla însă cineva care avea dreptul să încalce hotărîrile adunării.

Viaceslav abia părăsise tribuna, cînd Goșa Sokolski declară răspicat :

—Are cuvîntul directorul institutului...

Ca și Viaceslav, directorul nu era prea înalt de statură, așa încît și el părea gata-gata să dispară în spatele tribunei. Își începu cuvîntarea calm, grav, cu unele mici note de aspră sinceritate :

— Oricine dintre noi este supus greșelii. Oricine, deci și eu. Mărturisesc, tovarăși, eu ca director hotărîsem irevocabil întru sinea mea : pe Slobodko îl scot pe ușă afară și-i spun drum bun ! Auzi, Slobodko ? Ești în stare să apreciezi purtarea umană a celorlalți față de nu prea lăudabila dumitale persoană ? O bună parte dintre colegii dumitale s-au dovedit a fi oameni sensibili, n-au judecat în pripă, n-au zis : ia să curățim cîmpul de buruiană, și gata ! Studentul Cernîșov i-a deschis ochii lui Ivan Mîș, iar Ivan Mîș, ca membru al biroului de partid, a venit la mine. Eu personal sînt mișcat de o purtare atît de umană. Totdeauna sînt gata să răspund cu solicitudine unei purtări umane. Umane ! Dar nu și informului spirit

atotiertător ! Mă auzi, Cernîșov ? Ce sens a avut atacul pe care l-ai lansat de-aici, de la tribună ? Să-l cruțăm de pedeapsă și pe cel nevinovat, și pe cel vinovat ? Să iertăm pe tăcute ?...

— Dar cine-i vinovat ? Dumneavoastră vă e clar ? strigă Viaceslav din sală.

— Mie un singur lucru mi-e neclar : atitudinea dumitale, răspunse directorul cu un calm nezdruncinat. Să arunci tuturor vorbitorilor, delaolaltă, epitetul de papagali ! Să anulezi orice diferență între Șlihman și Ivan Mîș punîndu-i pe amîndoi în același talger al balanței ! Să reduci proporțiile vinovăției pe baza faptului că nimeni nu poate ști și nu poate prevedea ! Cum să numesc asta ? Eu, unul, socotesc că asta se numește liberalism putred și criminal ! Dumneata, mă rog, ai declarat că Șlihman n-a fost în mod direct complicele acelei personalități inamice care acum, din fericire, a fost făcută inofensivă. Cred, imaginează-ți, cred că așa este într-adevăr — Șlihman n-a dat ajutor să se expedieze peste granță informații secrete. Dacă aș crede astfel, nici n-ar mai fi necesar să discutăm atît despre conduita lui Șlihman. Vina lui constă în altceva — el e un purtător al infecției ; nu e un diversionist, un otrăvitor, ci o căpușă care transmite encefalita. Dar și căpușa e foarte dăunătoare, deși își realizează în mod inconștient funesta operă. Te-ai gîndit oare de ce Șlihman, îndată după ce-a făcut cunoștință cu acel ins descompus, s-a grăbit să vă facă neîntîrziat cunoștință cu el și vouă, colegilor lui ? Cu oricine dintre cei cu care stă de vorbă întîmplător vă face cunoștință și vouă ? Mm ?... De ce taci, Cernîșov ?... Sînt sigur că nu cu oricine. Dar cu ăsta v-a făcut cunoștință imediat, pentru că are afinități spirituale cu el, pentru că-i dă ghes inima spre de-alde ăștia, pentru că simte dorința irezistibilă de a-i trage după el și pe alții. Și, firește, între acești „alții" se află cîte-un dezaxat ca Slobodko. Și, firește, ființe ca Slobodko lărgesc aria molimei. Iar dacă noi nu vom lua măsuri, o să ne înece sălbatica duhoare a influențelor occidentale. Pe dumneata, iubite liberal autohton Cernîșov, te-a abandonat sfîntul simț al vigilenței. Pe noi însă nu, nu ne-a abandonat ! N-avem de gînd să-i secerăm unul după altul pe toți cei induși în

eroare. Vom alege cu băgare de seamă buruiana cea mai primejdioasă. Cu băgare de seamă !... Şi după ce vom alege-o — afară cu ea din ogorul nostru sănătos !... Adunarea a hotărît încheierea dezbaterilor. Înţeleg — e tîrziu, toţi sînt obosiţi. Dar nu se poate să ne grăbim. Trebuie să mai ascultăm pe cineva, cineva care se ascunde, care nu dă semne de viaţă. Să-l invităm la tribună pe Şlihman, să-l ascultăm cu răbdare, fără să-i întoarcem spatele... Şi-apoi să hotărîm împreună. Mă bizui întru totul pe voi, tovarăşi, pe vigilenţa voastră. Nu vreau să hotărăsc eu personal.

Terminîndu-şi cuvîntarea, directorul îşi reluă locul în prezidiu.

Iar prezidenţialul glas sonor şi clar al lui Goşa Sokolski anunţă :

— Tovarăşi, referentul Beliavkin renunţă să mai tragă concluzii. S-a propus să-l ascultăm pe studentul Şlihman. Dacă nu sînt obiecţii, îl invit pe Şlihman să vie la tribună.

Şi Drept-credinciosul străbătu încet întreaga sală privind ţintă prin ochelari drept înaintea lui, fără să vadă nimic şi poticnind la fiecare pas — pantalonii abia i se mai ţineau pe şoldurile scheletice, bocancii lui enormi sunau înfundat călcînd pe preşul îngust care ducea spre prezidiu. Străbătu aşa întreaga sală, ruşinat de sine însuşi.

Urcînd scărita tribunei, poticni din nou, se lovi la genunchi, şchiopătă.

Stătu mult timp nemişcat, cu ochelarii pe nas, fără să înceapă — îşi rotea privirile prin sală nedumerit, iar cei din sală, nerăbdători, se tot suceau pe scaune şi tuşeau.

— Timpul e preţios, Şlihman, îi aminti Goşa cu ton sec.

— Tovarăşi... Eu... eu nu ştiu... nu ştiu cu ce-s vinovat...

Şi iarăşi tăcere apăsătoare.

Feodor acum se simţea de parcă ar fi fost în locul Drept-credinciosului — miop, de-o paloare lamentabilă, cu surtucul şifonat şi strîmt la subţiori, cu mîinile ieşindu-i roşii din mînecile prea scurte. În astfel de momente, îi-e atît de ruşine de tine însuţi, încît ajungi să crezi şi tu că da, eşti vinovat, nu mai e nici o îndoială. Dar are ţi-e vina ? Iată, asta-i rău, nu ştii...

Drept-credinciosul trebuie să vorbească. Se află acolo unde nu-i voie să taci. Și el tace.

Sute de ochi îl pipăie. Îl cîntăresc din priviri sute de ochi, și n-ai cum te feri — ei așteaptă, pretind ceva de la tine. Cum să te justifici în fața celor care au și hotărît că ești vinovat ?

— Timpul e prețios, Șlihman.

Într-adevăr, îi face pe toți ceilalți să piardă timp — e destul și-atît ca să-și dea seama că are o vină de neiertat.

— Eu nu știu cu ce sînt...

Directorul îi veni într-ajutor :

— E-adevărat că dumneata ai făcut cunoștință cel dintîi cu acel cetățean Milga, arestat recent de organele securității ?

— Da. Întîmplător.

— I-ai dus sau nu la Milga pe Slobodko și pe toți ceilalți ?

— Da.

— Și totuși nu-ți dai seama ce vină ai ? Nu fă pe prostul, Șlihman.

E vinovat, e gata să se declare de acord cu orice vreți, lăsați-l — fie ce-o fi, numai să poată părăsi odată tribuna...

Și cînd Drept-credinciosul coborî în sală, Feodor se simți tot atît de vlăguit ca și el.

Viaceslav ședea țeapăn, de parcă înghițise un băț — spinarea verticală, capul sus — și era verde la față, ochii lui ardeau, aruncau flăcări.

— Așadar... Propunem să se facă demersuri la direcție ca să fie exclus din institut studentul Șlihman din anul patru, pentru strînse legături cu elemente dușmănoase și pentru răspîndirea unui spirit străin de ideologia noastră. Cine este pentru ?

Ca să poată număra voturile, Goșa Sokolski, ocolind masa prezidiului, veni în avanscenă — purta un costum elegant ca din ultimul jurnal de mode, pantofi cu talpa groasă, gulerul puloverului — nalt pînă la bărbie ; băiat de familie bună — a și început să devină rotofei, are umeri înguști și șolduri late.

— Cine-i pentru, vă rog, mîna sus...

În fața lui Feodor numai cefe, cefe și deasupra lor o pădure de brațe ridicate.

Odinioară Ivan Golțev ridicase mîna votînd pentru pedepsirea lui tată-su — greșeala gravă a lui Ejov. Atunci Feodor înălțase mîna și el. Acum, nici nu se clinti... Cefe, cefe, brațe, brațe... Cît de singur se simțea.

— Cine se abține ?

În sală, tăcere.

— Cine-i contra ?

Tăcere.

Dar Goșa Sokolski anunță pe neașteptate :

— Un vot contra.

Feodor își lungi gîtul, căută cu privirea : cefe, cefe — și nici un braț. Deodată, ca și cum îl îmbrîncise cineva, se răsuci — chiar lîngă el, Viaceslav, strivindu-și buzele într-o grimasă înverșunată, ținea brațul sus.

Feodor se crispă...

Iar Goșa Sokolski pronunța acum, sacadat :

— Cu zdrobitoare majoritate de voturi adunarea generală a studenților și profesorilor...

Igor Golțev, unde ți-e învățătura de minte ?

12

Părăsiră sala, îngrămădindu-se la ușă. Lui Feodor i se păru jignitor aerul grăbit pe care-l aveau absolut toți — hai, repede la garderobă, hai să ieșim repede și să luăm troleibuzul, să ne vedem acasă, bine că s-a terminat în cele din urmă !

Viaceslav își tot sucea nervos gîtul privind ba în dreapta, ba în stînga — voia să-l zărească în mulțime pe Drept-credincios. Îi ceru cu glas slab lui Feodor :

— Să ne-mbrăcăm și să ieșim în stradă, îl așteptăm acolo.

Ningea. O ninsoare ușoară, umedă, trotuarul ud. Cu căciula trasă pe frunte, cu gulerul paltonului ridicat, Viaceslav dîrdîia de frig, juca pe loc. Feodor avu impresia că iarăși aude cîntecelul : „Iar șomerul Charlie..." Dar Drept-credinciosul — nicăieri. Studenții treceau pîlcuri-

pîlcuri — apăreau dintr-o dată în apropiere vorbind tare, se-auzea rîsul unei fete. Şi iarăşi dispăreau în întuneric.

În sfîrşit se iviră trei împreună şi cel din mijloc — cu căciulă mitoasă, de blană de cîine. De-o parte e Slobodko, de cealaltă înaintează cu prestanţă Nina Hudeakova. Feodor ştia bine : Nina se-ndrăgosteşte sau de eroi sau de cei bătuţi de soartă — nu-i de mirare că acum îşi întinde mîna ocrotitoare asupra Drept-credinciosului.

Observînd cel dintîi că Viaceslav e foarte aproape, Slobodko făcu un pas înainte, înfipt, ca să nu-l lase să se apropie de Drept-credincios. Şi întrebă din mers :

— Îl aşteptai ? Ia uite, Drept-credinciosule, te aştepta. Vrea să-l lauzi, să-i spui : eşti un erou, ai făcut tot ce-ai putut, m-ai apărat, eşti singurul care ai ridicat mîna. Te-ai făcut remarcat.

Aproape îmbrîncindu-l pe Viaceslav, Slobodko îl sili pe Drept-credincios să continue drumul. Căciula din blană de cîine se îndepărtă în lungul străzii. O însoţeau săltînd uşor în semiîntuneric umerii Ninei Hudeakova.

Viaceslav rămăsese nemişcat în picioare, luat cu asalt de roiul fulgilor de zăpadă ; privea resemnat cum se îndepărtau cei trei.

Uşa intrării în institut bufni, coborî treptele cu măreţie un palton monumental încununat de o căciulă din blană de ren — pleacă Goşa Sokolski după ce cu onoare şi-a îndeplinit prezidenţialele-i obligaţii. Oprindu-se o clipă şi trăgîndu-şi pe mîini mănuşile de piele, Goşa îl admonestă cu asprime pe Viaceslav :

— Atitudinea ta azi a fost nesăbuită şi ofensatoare... Ce donchişotism prostesc !

Viaceslav îşi vîrî mai adînc capul în guler, nu răspunse nimic, pălăria lui se clinti, porni înainte înfruntînd fulgii de zăpadă care o împresurau învălmăşindu-se molatic.

Nici Slobodko, nici Goşa Sokolski nu-i adresaseră vreun reproş lui Feodor. Nimeni nu observase că Feodor nu înălţase braţul nici la „pentru", nici la „contra", şi nici la „cine se abţine" ? Feodor nu ieşise în relief prin nimic, ceilalţi credeau că el votase la fel cu toţi, or toţi

delaolaltă nu pot fi luați drept niște nerozi. El însă — nici „pentru", nici „contra", nici „mă abțin" ; absentase.

Smucindu-se din loc, de parcă-l împinsese dintr-o dată cineva din spate, Viaceslav porni cu pași repezi, năvalnici. Feodor abia se mai putea ține după el. Zăpada se așternea mereu pe asfaltul ud, de-un negru-vîscos, și se topea.

Viaceslav se răsuci pe neașteptate :

— M-a dus de nas gorila !... Nu-i proastă de loc !...

Feodor nu răspunse nimic.

Și-și continuară drumul amîndoi spre cămin. La noapte camera o să răsune ca totdeauna de sforăiturile lui Ivan Mîș.

Iar mîine incoruptibila administratoare a căminului, acea femeie de caracter, care fumînd pătează chiștoacele cu buzele ei înroșite, o să-i pună în vedere Drept-credinciosului :

— Dragul meu, acum nu mai ești student.

Și-apoi rufăria ponosită a acestuia o să zboare claie peste grămadă în geamantanul coșcovit, și Feodor o să-l ajute pe Drept-credincios să-și împacheteze desenele pe care s-a depus praful.

— Nu-i așa de proastă gorila asta !...

În cameră la cămin, așadar, acasă. Pe spătarul unui scaun, străvechea scurtă a Drept-credinciosului și de sub patul lui iese la iveală un crac de izmană cu aței răsfirate. În cameră la cămin totul e ca și mai înainte.

Abia avuseseră timp să-și scoată paltoanele și să se lungească pe paturi, cînd se auziră răsunînd afară, în coridor, pași grei, cadențați.

Feodor și Viaceslav își aruncară unul altuia o privire : vine Ivan Mîș.

13

Te pomenești c-o să intre în cameră spunînd ca de obicei : „Bun ar fi, măi băieți, un ceai..." Sau poate că dimpotrivă privirea o să-i fugă în lături, stînjenită ?

În dreptul uşii, o clipă, o singură clipă, greoii paşi din coridor încetară să mai răsune.

Se-auzea cum bîjbîie o mînă căutînd clanţa...

La orice se aşteptase Feodor, dar nu şi la ceea ce vedea că se întîmplă.

Uşa se deschise cu băgare de seamă...

Neteda, şlefuita faţă a lui Ivan Mîş era pămîntie, părea cumva pătrată-colţuroasă. În ochii lui, care nici nu mai puteau clipi — o jale infinită.

Şi, din mers :

— Băieţi...

Voce cavernoasă, răguşită :

— Băieţi...

Un munte de om ; raglanul de piele, gros, îi accentuează masivitatea umerilor, dar buzele i s-au subţiat şi-i tremură şi ochii i-s ceţoşi, privirile — fixe, înspăimîntător de fixe. Numai în spital mai întîlnise Feodor asemenea priviri : la cei grav răniţi, pentru care suferinţa devenise o obişnuinţă.

— Băieţi... N-am vrut asta... Ascultaţi-mă.

Feodor şi Viaceslav avură o clipă de stupoare, apoi, revenindu-şi, Viaceslav exclamă cu glas coborît :

— Interesant !

Iar Feodor îi ordonă lui Mîş :

— Hai, spune !

Dar Ivan Mîş, în loc să povestească, începu să se dezbrace de palton, grăbit şi chiar cu bucurie. I se-auzea respiraţia precipitată, se-auzea foşnetul hainei lui de piele şi Feodor nu-şi mai putu stăpîni revolta :

— Ce, ai de gînd să te culci, nemernicule ?

Ivan Mîş tresări. Şi din nou muntele acesta de om, zdrahonul acesta, păru un copil care-şi apără faţa cu braţul îndoit, un copil pe care l-a ameninţat cu pumnul cineva.

— N-am vrut asta, băieţi...

— Ai mai spus ! Altceva !

— Pe Slobodko nu-l am la stomac ! La Drept-credinciosul ţin... Pe cuvînt de onoare !

— Lasă poezia ! Treci la fapte !

— Păi, tocmai că eu la fapte... Începu să se înroşească, fruntea îi luci transpirată, privirea i se animă.

ochii acum uşor umezi i se opreau, cu supunere de cîine bătut, cînd la Feodor, cînd la Viaceslav : Tocmai că eu... doar voi m-aţi rugat să-l apăr pe Slobodko. Doar m-aţi rugat...

— Ţin-te bine, Feodor ! Gorila iarăşi îşi bate joc de noi !

— Staţi să vă spun, staţi să vă spun ! Ce să-mi bat joc... S-a-ntîmplat ceva rău de tot. Cine-o să mă mai creadă acum ? Cine ?

— Mă, păduche ! Ai de gînd să te văicăreşti în loc să povesteşti ?

— Eu n-am vrut... Ce rău mi-a făcut mie Drept-credinciosul ? Nici un rău ! Pe Slobodko, da, nu-l am la stomac... Dar el m-a asmuţit...

— Cine te-a asmuţit ? Slobodko ?

— Nu, nu el, directorul.

— Directorul ? Te-a asmuţit asupra Drept-credinciosului ? Chiar el ?

— Mă dusesem la el să-l salvez pe Slobodko... Fir-ar el de trei ori blestemat, Slobodko ăsta ! Totul e numai din cauza lui...

— Zi mai departe !

— Şi-ncep să-i explic : Slobodko nu-i vinovat... Dar se şi hotărîse eliminarea lui Slobodko... Nu mă aşteptasem la asta... De-aş fi ştiut, mă căram fără să mai intru... Că toţi gîndesc despre mine : zdrahonul ăsta cu pumnii lui cît bolovanii ! Dar ce folos am eu că-s voinic ? Mi-e teamă să dau şi cu un deget în cineva... Şi toţi, toţi susţin că eu n-am talent. Toţi — şi voi, şi directorul. Asta-i groaznic, nu-mi intră în cap — adică, de ce n-am talent ? Cînd mă uit la ce-am pictat, mie îmi place, am impresia că nici nu s-ar putea mai bine. Dar toţi ceilalţi, numai cît se uită şi ei — strîmbă din nas, de parc-ar fi înţeleşi... Asta-i groaznic, nu-mi intră-n cap, de ce ?...

— Ia nu ne mai du cu vorba !

— Ce-s eu în ochii directorului ? Un vierme ! Mă striveşte şi nici habar n-are. Şi tocmai că-i veniseră dracii rău de tot... Pe cuvînt, i-au venit dracii cînd m-a auzit că-l apăr pe Slobodko. Hotărîrea fusese scrisă... A-nceput să mă zgîlţîie : „Intervii pentru un prieten ? Ai

relații neprincipiale !..." Ce mai prieten sînt eu cu Slobodko ! Ia uite din cauza cui risc s-o pățesc... Așa că am întors macazul...

— ...și l-ai făcut pe Drept-credinciosul țap ispășitor !

— Da, sînt un nemernic ! De frică ! Iarăși privirea lui umilă de cîine bătut. Și nu ți se uită în ochi — îți urmărește numai buzele.

Feodor resimți jena, dezgustul pe care le mai resimțise cîndva ; spuse printre dinți :

— Te-am auzit și alte dăți vorbind în felul ăsta. Ajunge !

— Băieți, blestemați-mă, bateți-mă, înjurați-mă — aveți dreptate... N-am vrut să-i fac un rău Drept-credinciosului ! N-am vrut ! S-a nimerit.

— Cum, s-a nimerit ?

— Directorul și-a adus aminte deodată că Slobodko avea legături cu Milga care-i un element...

— Și ?

— Sînt un ticălos ! Și-un gogoman fără pereche ! M-a luat gura pe dinainte... Dați-mi peste bot, băieți, aveți dreptate !... Mi-a scăpat, pe cuvînt, mi-a scăpat ! Nu m-am gîndit ce fac și-am trîntit-o că Șlihman l-a dibuit cel dintîi pe Milga și ne-a dus la Milga și pe noi, împreună cu Slobodko...

— Așaaa...

Viaceslav și Feodor schimbară o privire.

În ochii căprui ai lui Viaceslav descifrai o tristețe adîncă, fața lui trasă, osoasă parcă înghețase dintr-o dată — Viaceslav resimțea probabil aceeași jenă copleșitoare ca și Feodor. Se teme de Ivan Mîș... Încă o clipă, două și-o să-l ierte pe Mîș ; Mîș va fi învingător.

Iar Mîș, cu umilință, rugător, îi mîngîie pe amîndoi cu privirea lui umedă :

— Băieți... Nici nu credeam c-o să se lege de ceea ce-i spusesem. Da uite, vorba nu-i vrabie, să zboare... Eu — că-i laie, că-i bălaie, și el mă strînge-n ușă, mă trec sudorile... Doar n-am vrut, n-am vrut ! S-a-ntîmplat fără să vreau. Nu-s stăpîn pe mine... După ce-ai spus : cred în Dumnezeu, trebuie să te și închini.

Privirea lui Ivan Mîș e umed-învăluitoare, fața lui de obicei ca șlefuită acum e flască și s-a înroșit — pe frunte,

pe nas, broboane de sudoare. Feodor e îngreţoşat de privirea asta umedă. Cîinele s-a trîntit jos pe spate cu labele-n aer — nu-ţi mai vine să înalţi mîna ca să-l pedepseşti. Şi-apoi, cum să-l pedepseşti ? Nici Feodor, nici Viaceslav nu reprezintă autoritatea pentru Mîş. Ei pot cel mult să-l scuipe-n ochi, dar el, i se citeşte consimţămîntul pe faţă, e gata şi la asta — mă şterg, n-aveţi de ce vă jena. Şi e din ce în ce mai clar că Ivan Mîş a ghicit imposibilitatea lor de a acţiona — undeva, în colţul ochilor lui cu privirea mîngîioasă, întrezăreşti o licărire ironică.

— Ţin-te bine, Feodor ! E şmecheră gorila !

Feodor se ridică în picioare, îşi îndreptă vestonul şi spuse cu multă linişte :

— Uite ce : şterge-o !

Ivan Mîş clipea supus ; nu răspunse nimic.

— Şterge-o de-aici ! Imediat.

— Unde ?

— Treaba ta. Încotro vezi cu ochii...

— Cum adică, băieţi ?

— Nu mai duci tu pe nimeni cu „sînt un nemernic". Nu mai merge !

Ivan Mîş continua să clipească neîncrezător. Feodor trase spre el scaunul, dădu jos de pe spătar scurta Dreptcredinciosului şi repetă, tot atît de liniştit ca mai înainte :

— Ei ?

Îi e cu neputinţă să-l mai audă noaptea pe Mîş cum sforăie, i-a devenit insuportabilă obişnuita expresie a lui Mîş : „Bun ar fi, băieţi, un ceai..." Ori pleacă ăsta din cameră, ori el, Feodor. Mîş o să sară la bătaie ?... Vom vedea. Şi strînse mai tare în mîini spătarul scaunului.

— Da cine sînteţi voi să mă daţi afară ? Ochii lui Mîş încă mai erau umezi, dar buzele i se şi subţiaseră de ciudă : Cine sînteţi voi ?

— Strînge-ţi catrafusele, imediat !

— Să nu mă ameninţi... Eu, cu binele...

— Da cum să nu, cu binele. Şterge-o !

Ochii care pînă acum un minut priveau mîngîios, cu supunere, se rotunjiră, din mijlocul irișilor cețoși pupilele căutau sfredelitor, buza de jos a lui Mîș se răsfrînsese :

— Vă fac... Șoptea șuierător. Vă fac zob pe-amîndoi, cu tot cu scaun... Îmi știți forța : zob vă fac pe-amîndoi !

— Ei, bun, suspină Viaceslav cu ușurare, în sfîrșit maimuța își arată adevărata-i față.

Suspinul acesta de ușurare și vocea calmă îl năuciră pe Ivan — ochii îi rămaseră rotunjiți ca și mai înainte, gura — întredeschisă, mutra — mută.

— Feodor, lasă scaunul, spuse Viaceslav. N-are decît să se vîre în pat... Culcă-te, sufletele, dar fă-ți socoteală că-n somn te paște primejdia. N-ai în preajma ta niște îngeri păzitori.

Ivan Mîș se înmuie :

— Măcar noaptea asta să mai rămîn aici.

— Încearcă, dacă nu ți-e frică.

— Da unde să mă duc la ora asta ?

— Îți dau o adresă exactă : unde vezi cu ochii.

— Nemernicilor !

Tăcere. Stăteau în picioare față în față, uitîndu-se țintă unul la celălalt. Feodor ținea bine scaunul. În cele din urmă Ivan Mîș nu mai putu rezista, se urni, răsuflă din greu, începu să-și îmbrace paltonul. Foșnet de haină de piele. Feodor nu lăsă din mîini scaunul, urmărea cu privirea fiece gest al lui Mîș. Viaceslav, așezîndu-se picior peste picior pe marginea patului, aprinsese o țigară. Pentru prima oară în seara aceasta avea un aer satisfăcut.

E tras în mijlocul camerei geamantanul cel voluminos, zboară în el de pe noptieră șurubelnițe, cutiuțe, gheme de sîrmă, niște gresii de ascuțit briceagul. Ivan Mîș își luă lămpița de pe noptieră și-ncepu s-o sucească în mîini privind-o lung :

— Băieți, poate-ar fi mai bine cu frumosul... Să ne despărțim cu...

Nu i se răspunse.

Feodor constată surprins că și lui îi plăcea, ca și lui Mîș, lămpița aceea — piedestalul făcut dintr-o bucată de lemn cioplită neglijent și lustruită, arcuirea ușoară a suportului becului sub un abajur dat cu lac negru — totul,

realizat dintr-un polonic ca toate polonicele. Mîini de aur...

Pe neașteptate Ivan Mîș trînti lămpița de podele :

— Nemernicilor ! Nemernicilor ! Vă credeți mai buni ca mine ? Nu-i adevărat !... Eu să fiu milos cu alții ! Da de mine are milă cineva ? Voi toți vă uitați la mine ca la perete, fără să mă vedeți ! Ce-s eu pentru voi ? Un perete ! Un lucru !... Da cum să mă port eu atunci ? Să fiu cumsecade ? De cînd mă știu, de copil, nu i-a fost milă nimănui de mine. Nici măcar mamei... Ei i se rupea inima de frate-meu. El era plăpînd, eu sănătos — îi dădea turtă dulce, și mie un dărab de pîine ! Ivan Mîș se răsuci furios spre Viaceslav : Tu ești cel mai nemernic din toți, pe tine te urăsc mai mult decît pe toți ceilalți ! Vrei să ieși bine totdeauna ! Ah, cum te urăsc !... Zice : ia hai să-l salvez pe Slobodko, să se vadă ce suflet nobil am... Cu mîinile altuia ! Prostul aleagă-se cu vînătăi și cucuie, îl privește, numai să-ți meargă ție vestea că ești mărinimos. Că l-am auzit cu urechile mele pe Drept-credinciosul cum spunea, zice : „E un om de treabă !“ Tu — de treabă și Ivan Mîș — un gunoi, o otreapă împuțită, bună doar să ștergi cu ea murdăria fără să te jenezi... Poftim, mai șterge-te acum și singur ! Nu mi-e milă nici de un ban de Drept-credinciosul vostru ! Spală-te pe cap cu el !

— Ia lasă peroraţiile și întinde-o, îl întrerupse Feodor.

— Plec, n-ai grijă. Și tu ești o probă de nemernic. De unde îngîmfarea asta pe tine ? Nu ești mai capabil decît mine. Un țărănoi ! Un opincar ! Da vă merge bine celor de teapa voastră ! Cum dă cu penelul, toți : phii, o capodoperă ! Și-n realitate ? Ptiu !... Ai pus mîna pe scaun ? Ce ți-aș mai arde eu una cu scaunul ăsta ! Una să-ți ard doar și te las într-o baltă de sînge. N-am eu chef să trag ponoase din cauza unei scîrnăvii, că altfel... Bine, plec, dar ţineți minte : o să mai aveți a face cu Ivan Mîș. Că tot o să mai călcați voi strîmb cumva, dă Doamne ! Și ce-am să vă mai strîng eu atunci, ușurel, pe neobservate, de-o să vă pîrîie oasele...

Ivan Mîș înșfăcă geamantanul, dădu cu ochii de lămpița trîntită jos și spartă, îi făcu vînt cît colo cu vîrful cizmei, și, din ușă, se răsuci, privi îndărăt :

— Eu am memorie bună, să știți !...

Peste jumătate de oră reveni fără palton, fără căciulă, fără cingătoare peste bluză — ca omul acasă la el. Își găsise un pat liber în vreo altă cameră.

— Băieți, dragoste cu sila... ce să mai vorbim ? Da ne-am porcăit fără noimă unul pe celălalt. Și dracu să ia ce-am mai bolmojit și eu. Să nu credeți că-i așa, mă înfuriasem, și de-aia... Pe cuvînt. Pe cinstea mea.

Viaceslav și Feodor nu-i răspunseră, nici nu se uitară la el.

— Nu mai vreți să vorbiți cu mine ?... Nu-i nimic, suport și asta. Da să știți, nu vă port ură.

Luă de jos lămpița aceea stricată, o examină evaluînd pagubele.

— Eu sînt un om sincer. Nu țin mult timp supărare. La o furie cîte nu spui...

Și plecă închizînd ușa cu grijă și luîndu-și lămpița cu el.

— Viclenie de gorilă, mormăi Viaceslav.

Stătură treji mult timp așteptîndu-l pe Drept-credincios, care însă nu se mai întoarse la cămin toată noaptea.

14

Ziua începu ca totdeauna : se cocoță iarăși pe podium (pentru a cîta oară !) modelul, femeia cu părul blond ca inul, lăsat pe umeri.

Peste noapte ninsese din nou, pavajul străzilor în tot orașul se înălbise și atelierul, ticsit de șevalete, era de-o luminozitate proaspătă, tihnită, sărbătorească. Aveai senzația că a nins nu pentru a nu știu cîta oară în această iarnă acum pe ducă, ci pentru prima... Prima zăpadă așternută anul acesta pe fața pămîntului ! Prima zăpadă acoperind fața obosită a toamnei ! Prima zăpadă — acea euforie blajină care are loc o singură dată pe an ! Dar, vai, nu-i decît o contrafacere, o impostură — dincolo de

geamul imens, în stradă, e februarie, prima zăpadă aparţine trecutului ca şi de mult uitata copilărie.

Viaceslav, mahmur, de parcă trăsese vreun chef, se aşează greoi în faţa lucrării lui — pe paletă are culori proaspăt stoarse din tuburi, pensulele i-s curate.

Drept-credinciosul nu mai este aici, dar încă nu i-a fost scoasă din atelier pînza cu portretul aproape terminat — în acest portret modelul, femeia cu buzele rujate, are cumva aerul unei călugăriţe. În curînd lucrarea o să fie scoasă din sală şi nimeni n-o să-şi mai amintească de Drept-credinciosul — pentru institut el e mort.

Şi Slobodko n-a venit nici azi. Ca şi mai înainte, pînza lui cu văpseaua răzuită urlă, ultragiată.

În timpul acesta Ivan Mîş migăleşte ca vai de el : tuşă prudentă peste tuşă prudentă, dungulițe, năsturei, Mîş piaptănă părul modelului, conturează buzişoarele modelului. Privind pînza asta, Feodor simte că-l mănîncă degetele : să ia penelul cel mare, să-l înmoaie zdravăn în văpsea şi dă-i, trage repede cu penelul în sus şi-n jos, să se şteargă odată toate tuşele astea prudente şi dungulițele — ajunge atîta sîsîială, zi pe şleau !

Dar lucrarea lui, a lui Feodor ?...

Timp de aproape două săptămîni, zi de zi s-a tot cocoţat pe podium fata care pozează, timp de două săptămîni Feodor a privit-o concentrat, a muncit...

Azi e prima dată cînd i-a venit să se întrebe : ce soi de om o fi ea oare ? S-a încrezut în cineva, a fost înşelată şi tot n-a pierdut orice încredere — e încă tînără ; vrea să pară înţeleaptă şi-o prinzi că afectează ; vrea să fie bună şi cînd colo e numai sentimentală... Părul ăsta revărsat pe umeri, pielea cu nuanţe de-un albastru pudic, obrajii ăştia fără frăgezime, veştezi. Oameni buni, compătimiţi-o, atît de rar a avut ea parte, în toată viaţa ei, de-o compătimire !

Lumina care-i scaldă părul e prinsă frumos, obrajii îi sînt bine modelaţi pe pînză, mîna lăsată pe rochia albastră e pictată cu o anumită subtilitate — dar în ce scop toate acestea ? Portretul nu dezvăluie o biografie, nu spune ceva despre un om, nu spune nimic, e un nonsens plastic. Şi nu se mai poate reface nimic, pînza e acoperită de un strat gros de culoare, cum-necum Feo-

dor a lucrat două săptămîni la nonsensul acesta. S-o ia de la-nceput — dar pentru ce ? O să-i iasă acelaşi tablou, n-are poftă, şi-apoi mîine e ultima zi cînd mai pozează fetişcana asta.

Atelierul e de-o luminozitate proaspătă, se vede prin fereastră cum străluceşte afară pavajul învesmîntat în alb — ai impresia, falsă, c-a nins prima oară anul acesta, că natura are azi ceva sărbătoresc.

Spre seară însă reîncepu moloşagul. Îţi plescăia sub picioare un terci urît, îţi cădeau de pe streşini în obraz picături mari de apă rece, vîscoasă — cînd le simţeai te trecea din tălpi în creştet un fior de dezgust. Cu gulerele ridicate, de nici nu le mai vedeai faţa, trecătorii circulau grăbiţi, să scape cît mai curînd de sub tavanul apăsător al cerului.

Pe stradă — rău, iar la cămin două paturi cu saltelele goale, aspect de încăpere nelocuită, de loc devastat, părăsit. Viaceslav a şters-o probabil undeva în vreo vizită. Şi lui Feodor, nici el nu ştie de ce, i se face un dor grozav să-l mai vadă pe Drept-credincios, să-l audă spunîndu-i fie şi numai : „Bătrîne, împrumută-mă c-un trei ruble..." Măcar timbrul vocii să i-l audă.

Pe stradă — rău, la cămin şi mai rău.

Se opri în faţa intrării în cămin.

Pe zidul edificiului din preajmă, zidul de pe care cu patru ani în urmă nişte muncitori luau placarda cu „Patria-mamă te cheamă !", se află şi azi acea reclamă care cu timpul s-a decolorat şi a intrat în cotidian, dar a rămas de aceleaşi uriaşe dimensiuni ca şi atunci : „Consumaţi şampanie sovietică !" Sticla neagră cu etichetă, din reclamă, pare a fi de mărimea unuia din turnurile Kremlinului.

Peste drum e un magazin... A apărut acolo, în vitrină, nu prea demult o placardă : Cosmopolitul — un individ monstruos ca înfăţişare, ţinînd în dreptul obrazului o mască ce surîde cu bunătate. În faţa vitrinei şi a placardei joacă pe loc un om slab-prăpădit, cu paltonul uzat de tot ; l-a pătruns gerul, nasul i s-a făcut liliachiu, în colţul gurii i se adînceşte o cută care exprimă scîrbă şi durere

în același timp. E un stand, omul vinde broșura lui Stalin *Problemele lingvisticii.*

Ce clară și firească îi apărea lui Feodor lumea, pe vremea cînd era aici placarda cu „Patria-mamă te cheamă". Ce încîlceală și complicație de cînd a fost instalată placarda asta cu „Consumați șampanie sovietică!" La umăr, automatul: „Patria-mamă te cheamă!" — și totul era perfect clar. Acum ți se oferă *Problemele lingvisticii.*

Și aici, în atelier, iată pînza la care lucrează el, Feodor — acea imagine fără nici un sens. Cîți ochi, cîte frunți, cîte bărbii și bucle și cîte farfurii, draperii și buchete de flori n-a pictat în ultimul timp — dar în numele cărei idei?...

Ivan Mîș n-are talent, Feodor, dimpotrivă, e înzestrat, dacă pictează amîndoi un „măr pe farfurie", Feodor o să-l întreacă pe Mîș, o să redea mai exact bogăția coloritului. Ei, și? E chiar atît de mare deosebirea între ei?... Că apa care trebuie să miște roata morii e pe fund în iezătură sau ajunge pînă la jumătatea stăvilarului — nu-i totuna? Nici pe fund, nici la jumătatea stăvilarului nu-i destul, pentru ca să se umple scocul. Scocul e uscat, pietrele nu se-nvîrt și moara stă — nici un folos că apa ici e ceva mai sus decît dincolo. Numai cînd se umple iezătura și trimite apă în cupele roții — numai atunci încep pietrele să zdrobească grîul, numai atunci simt oamenii un folos.

În numele cărei idei a luat el penelul în mînă? Ce scop, ce utilitate urmărește? Ce are el datoria să realizeze?... Nici un răspuns, a acoperit pînza cu un nonsens — scocul e uscat, pietrele morii stau neclintite.

Dar atunci la ce să mai trăiești? Doar ca să audiezi prelegeri la institut și să irosești culori și să mănînci pîinea pe care-o smulg pămîntului brațele unor oameni cum e tatăl tău? Nici o scofală! Numai aparențe. La ce să mai trăiești, la ce să mai studiezi?

În cameră la cămin — cei patru pereți și atîtea amintiri care-ți sfîșie inima. Feodor trecu mai departe pășind agale, fără nici o țintă, pe trotuarul umed. Baricadîndu-se îndărătul gulerelor ridicate ale paltoanelor, ceilalți îl ajungeau din urmă, în fugă, și-l depășeau, își luau înainte unii altora — perpetuu cros uman avînd drept finiș patru pe-

reţi şi plafonul, această cutiuţă de ambalaj care te izolează comod de restul lumii.

Circulă toţi grăbiţi şi nu-i pasă nimănui că printre cei ce trec pe stradă se află un om deznădăjduit, exasperat. Ajutaţi-l, spuneţi-i cum să-şi ducă viaţa ! Dar nu-i pasă de asta nimănui şi n-ai ce reproşa mulţimii. Parcă numai Feodor, în mijlocul ei, e deznădăjduit şi exasperat ? E o raritate cazul acesta ?

Cerul se lăsa greu peste acoperişurile caselor, aerul părea năclăit, mirosea a benzină.

Coti, intră într-o cîrciumioară din apropiere, la demisol. Şi cîrciumioara îl primi duhnind acru-cald şi vuind de larma vocilor.

15

Încă nu intrase în uz pe-atunci mobila făcută din mase plastice şi derivatele acestora. Încă nu apăruseră modernele *cafe*-uri de azi, cu ferestre enorme. O dată cu dispariţia igrasioaselor şi întunecoaselor „bodeguţe" de odinioară se cam duce şi libertatea de care te prevalai cel mai uşor în acei ani — libertatea de a bea votcă pe banii pentru care ai muncit. „Consumaţi şampania sovietică !" Şampanie ?... Fii serios, n-are aceeaşi tărie.

Fără să-ţi scoţi paltonul, te-aşezi la coadă în faţa tejghelei şi apoi, cu berea într-o mînă şi farfuria cu zacuscă în cealaltă, înaintezi încet printre măsuţele cu faţă de marmură, murdare — cauţi un loc liber.

Pe farfurie, în paharul de sticlă groasă cu muchii, băutura clipeşte nervos în vecinătatea unei bucăţi de pîine şi a unor crenvurşti. Loc găseşti totdeauna, se mai strîng cei de la vreo masă şi-ncapi şi tu.

Aici oamenii se-mprietenesc lesne şi tot atît de lesne se despart, se sărută şi fac scandal, se lamentează şi filozofează, suduie şi recită versuri.

Şi totdeauna ai ocazia să auzi, la măsuţa de-alături, un tip cherchelit, anunţînd cu vocea lui de bariton sfîrşitul lumii :

— Raid de-o sută de avioane o dată ? Moft, am stat noi şi sub bombardamente mai grele ! Da-n ziua de azi

nu o sută, numai zece avioane să vină, da cu bombe atomice, și gata, praf și pulbere se-alege din toată țara, nu mai rămîne nimic, mormînt ! Uite, cum stăm noi în clipa asta de vorbă, unul te pomenești c-apasă cu degetul pe-un buton, cale liberă ! Și-aleluia — fost-ai leleo, da te-ai făcut abur. Nu mai dăm cu bucata, lucrăm angró... Așa că...

— Fedka !

Din valurile fumului de țigară, în care se învăluiau capetele aplecate asupra cănilor cu bere, își săltase figura un ins știrb, pirpiriu și radios — și se înălțaseră două brațe larg desfăcute.

— Ce te holbezi așa, mă, fire-ai tu să fii ! Nu mă recunoști, hai ?

— Ia uiteee... Matvei Ivanîci ! Ștuka !

— Mă puiule, mă ! Mă, cîine ! Adevărat cîine ! M-ai uitat cu desăvîrșire ! Dă să te sărut !

Ștuka mirosea greu a băutură, mai să nu-l recunoști — unde-i corecta lui ținută de om în vîrstă, aerul lui demn de muncitor ? Purta o pufoaică veche, în cap — o șăpculiță vai de ea, pătată de văpsele — fața i se zbîrcise... Dar nu fața : un vîrtej de țepi nerași. Și dintele ăsta care i-a căzut... Ochii îi înoată în lacrimi și nu-ți dai seama de ce — l-a copleșit bucuria reîntîlnirii sau votca ? Mai probabil — și una și alta.

— Ah, Fedka ! Fire-ai așa și pe dincolo ! Ah, nelegiuitule ! Sus paharul — noroc ! Dă-i drumu ! Tu acum sigur, semețule, ești om bogat, nu-i așa ?

— Rotschild în persoană.

— E ceva timp de cînd nu ne-am mai văzut. Ehe... Fă socoteală — doi ani, dacă nu mai mult.

Peste cinci minute discutau începînd o nouă sticlă. Feodor mărturisi zîmbitor :

— Tare mă bucur, bătrîne, că te văd iarăși. Tare mă bucur... Și-l întrebă cu grijă : Cum o duci ?

Ștuka ezită, clipi mărunt privind în altă parte, apoi răspunse grav, apăsat și nu fără oarecare mîndrie :

— Mă prăpădesc.

— Cum așa ?

— Am ajuns un bețiv.

— De ce ? Necazuri ?

— Din cauza ta, firoscosule. Mi-ai stricat viaţa.

— Eu ? Ţie ? Vino-ţi în fire, omule.

— Înainte să te cunosc, nici capul nu mă durea. Lucram cum mi se dădea ordin. Cînd terminam, toată lumea — mulţumită. Doar mă ştii ce meşter sînt. Cel mai bun zugrav din Moscova — adulmecam imediat ce şi cum, acolo unde alţii oricît îşi munceau mintea nu izbuteau. N-aveam eu nevoie de reţete scrise... Daa, aşa a fost o vreme, aşa a fost — şi nu mai este... Fedka ! Lua-te-ar naiba, mă crezi ? Nu-mi pare rău ! Sînt un beţiv, un bagabond, fecior-miu, fiică-mea mă dispreţuiesc, nevasta mă dă afar' din casă, dar mie tot nu-mi pare rău. Acum am mîndria mea... Nu mi-o mai calc în picioare... E sfîntă pentru mine.

— Ia fii mai clar : ce ţi s-a-ntîmplat ?

— Păi, eu ce mă strădui să-ţi arăt, prostule ? Mi s-a-ntîmplat că te-am întîlnit pe tine ! Pe tine, mă ticălosule !

— Şi ce-i cu asta ?

— Da cine m-a bătut tot timpul la cap ca să mă respect, să scriu cu literă mare numele profesiei mele de zugrav, să nu trec cu vederea gugumăniile peste care dau ? Îţi pretind unii nu ştiu ce culoare, plafonul val marin, de pildă ? Priveşte-i de sus, explică-le : sînteţi nişte gugumani. Cine mi-a spus că eu mă pricep la meseria mea mai mult decît oricare alţii ? Tu, făptura lui Dumnezeu ! Şi-ţi mulţumesc din suflet pentru vorbele acelea ! Cine mi-a spus : oamenii îşi strică viaţa, fiindcă nu înţeleg ce-i bine şi ce nu ? Tu, face-te-ai bucăţi ! Aur ţi-a ieşit din gură ! Pînă-n adîncul sufletului m-au pătruns vorbele tale, drept în inimă !

— Ei, şi ce mare nenorocire vezi în asta ?

— Păi, m-ai uitat, mîzgăliciule ? Nu-mi mai ştii firea ? Ce mi-a intrat mie în suflet, acolo rămîne. N-am mai închis ochii la gugumănii ! Vine cutare la mine şi zice : „Tapetul în camere să mi-l faci imitaţie de mătase", da eu : „Nu, e ţopesc, acum nu se mai zugrăveşte aşa !" E ţo-pesc ! Vorba ta, adu-ţi aminte ! Şi, îţi spun, e-o vorbă mare — am văzut cu ochii mei : ustură. I-am aruncat-o în obraz nu demult unui arhitect, unu-aşa gros, cărturar între cărturari... Nici lui nu i-a venit bine, s-a făcut verde

la față... Ba m-am mai pomenit și cu-n șef de brigadă, care mă tot îndemna să fac la stînga din uleiul de in și din culori. Eu să fac asta ? Eu !? Cu mîndria care-o am — să fur ? !... Și-acum nu mă mai primește nimeni la lucru, Fedka, am nume rău... Nu-i nimic ! Eu mă respect — nu mă duce nimeni ! Mai demult mă gîndeam : ce-s eu ? Un biet zugrav acolo. Ba nu, s-avem iertare, scrie cu literă mare numele profesiei tale... Și-așa, m-am dat la beție... Da, beau de sting ! Să-i coste pe oameni fapta lor. Că ei, din prostie, se lipsesc de cel mai bun dintre zugravi. Dar ce mai viață-i aia fără zugravi ? Nu mai stai într-o locuință — stai într-un șopron ca vitele, între niște pereți goi. Da, Fedka, oamenii, fi-le-ar de cap, se lipsesc de unul ca mine !... Ei, ce-ai holbat ochii, de parcă aș avea stea în frunte ?

— Nu-mi dau seama : oare ai dreptate ?

— Tocmai tu te îndoiești de asta ? ! Groază țîșni din ochii înlăcrimați ai lui Ștuka. Fedka ! Așa de ticălos ești tu ! Ia ține-ți fleanca ! Dacă mă condamni și tu, ce-mi mai rămîne ? Lațul de gît ! Nuuu, nu mă duci, eu în mîndrie am o credință sfîntă. E mare lucru asta — să ai mîndrie în suflet... Hai să bem pentru oamenii mîndri ! Noroc !

— Noroc...

— Ba nu, stai, mai întîi spune-mi, liniștește-mă : am dreptate ? Spune, gîndăcel de ocru, am sau n-am dreptate ?

— Ai, bătrîne.

— Așa da... Ei, sănătate, odorule !

Își goli păhărețul. Se uită pieziș, mirosi o cojiță de pîine, nu luă din zacuscă și, după ce-și trase sufletul, întrebă :

— Ia să te-aud : tu ce faci ? Te pregătești să urci sus, sus, așa-i ?

— Rău fac.

— Ce vorbești ? De ce ?

— Zilele trecute, Matvei Ivanovici, un tovarăș avea nevoie să-l apăr și eu n-am ridicat mîna.

— Lua bătaie băiatu-ăla ?

— Lua bătaie.

— Și te-ai temut să n-o încasezi și tu ?

— Nu că m-am temut, dar, nu știu cum, n-am îndrăznit.

— Nu-ți prea stă ție asta în fire... Și ăla-i băiat de treabă ?

— Tovarăș.

— Clar. Nuuu, nu-ți prea stă ție... Doar te știu, tu nu ești fricos. Ți-aduci aminte cum ne-au urmărit atunci noaptea pe cîmp ăia doi ? Eu tremuram vargă, tu — nu, nu te-ai speriat... Un tovarăș al tău, va să zică, mînca bătaie și tu n-ai sărit să-l aperi. Nu cred... Hai să mai bem... În sănătatea ta, frăție.

— În sănătatea ta, bătrîne.

La măsuța de-alături, baritonul continua să bată cîmpii, vorbea în neștire, băut :

— Nimic nu-i etern. Nici soarele. Nici pămîntul. Dar cu omul cum e ? Și omul își are veacul lui măsurat. La un moment dat or să moară toți. Poate-a și sosit momentul acela. Poate că mîine, chiar din prostia noastră, o să ne ducem de rîpă împreună cu tot ce-i viu — în apa mărilor n-o să mai fie viață, pe pămînt — nici atît...

Matvei Ștuka făcu o strîmbătură de dispreț, știrbitura i se zări din nou :

— S-au prăsit...

— Cine ?

— Ia, ăștia care se-nchină. Morții i se-nchină, gugumanii. Ce noimă are să te gîndești cum o să arate mormîntul tău ? O veni, n-o veni sfîrșitul — s-o vedea atunci, deocamdată trăiește-ți viața, gîndește-te cum să ți-o rînduiești. Dar nu, ei — moartea, vezi, e-o temă de discuție mai cu moț. Palavragii... Hai iarăși, în sănătatea ta, frățioare...

Încă un păhărel și limba lui Ștuka începu să se împleticească :

— Zice, fă-mi imitație de mătase, ori val marin, da eu, ce ? Vorbă sfîntă : e țopesc, na, înghite gălușca...

— Val marin... Ascultă, Ștuka, ai mai trecut pe la ele ?

— Pe la cine ?... Zice, fă-mi... Zic : a, nu ! Înghite gălușca, te rog !

— Nu-ți aduci aminte la cine am lucrat noi întîia oară ? Erau o fată și maică-sa. Fata năltuță și maică-sa

una grasă, cu mustăcioară — am fixat pe pereţi în camere aplice aurii cum ne pretinsese ea.

— Nu-mi aduc... La cîţi am lucrat eu...

— Ne-a obligat să-i facem pereţii val marin.

— Marin... A, nu ! Vorbă sfîntă : e ţopesc, scumpii mei...

Un ospătar spătos, roşu-foc de supărare, îl tîra de guler spre uşă pe un beţivan care se turtise de tot.

— Marin... A, nu ! Înghite gălușca...

În stradă Ştuka chipurile se mai trezi cît de cît. Feodor îl ajută să urce într-un tramvai neaglomerat. Şi cînd, din stradă, îl văzu prin geam în lumina din interiorul vagonului — mic, flenduros, nebărbierit, ocolit cu scîrbă de ceilalţi pasageri, îl duru inima de mila acestui om pierdut, şi din nou îi trecu prin minte gîndul răscolitor : „Totuşi are el oare dreptate ? Mai bine un zugrav prost decît unul bun, dar alcoolic".

16

Venise o ploaie măruntă, ca prin sită, şi imediat după asta — îngheţul. Aveai impresia că pavajul se acoperise cu solzi de peşte.

Şi oamenii pe stradă, ca şi mai înainte, treceau pe lîngă el grăbiţi-grăbiţi, să ajungă cît mai repede acasă, la ai lor.

Feodor n-are nici casă, nici familie — de cîţiva ani doar asta a făcut într-una, s-a tot despărţit de ceilalţi. Mama, tata, satul lui natal Matiora — au fost... Întreg războiul — un şir de crunte despărţiri pe veci de oameni la care ţinuse atît de mult ! Dar Savva Ilici ?... Savva Ilici îl priveşte mereu cu încredere. Numai că, pentru Savva, Feodor e ca veşnic înnorata planetă Venus pentru astronomi : vizibilă, dar enigmatică.

Se gîndi : am la institut casa mea, familia mea. Aş, iluzii ! Asta nu înseamnă acasă — e un compartiment din trenul pornit la drum lung, nu-i o familie, sînt numai cîţiva oameni cu care, un timp, călătoreşti împreună. Drept-credinciosul a fost nevoit să coboare într-o haltă, a mai rămas Viaceslav. Uite-acuşi trenul va poposi în

staţia terminus — o fluturare a mîinii, rămîi cu bine, să nu mă uiţi... şi fiecare, cu bagajul lui, apucă pe alt drum.

Trecători, mulţi trecători — e strîmt seara pe străzile oraşului. Fug toţi în toate părţile şi nu se pot împrăştia, parcă stau agăţaţi unii de ceilalţi.

L-a întrebat pe Ştuka de apartamentul acela unde, sub ornamentalele aplice aurii, împărăţeşte mămica-faraoanca, l-a întrebat ca să afle vreo veste despre ea, despre cea care seamănă cu Nefertiti. Ce noimă a avut întrebarea asta?... N-a fost nimic, nici nu putea fi — o umbră, o închipuire, o mireasmă, ceva care-a voalat realitatea un minut. Îi dă ghes inima spre ceva irealizabil, pentru ca la bătrîneţe să-şi amintească visurile de altădată: „Frumoşi erau trandafirii abia înfloriţi...".

Dar parcă-i este lui dat altceva în afară de visuri irealizabile? Nu-i rămîne timp să privească viaţa din jurul lui, e încătuşat. Primul examen, sticla aceea şi lămîile, şi prima lui spaimă: cine-s eu? Ce sînt în stare să fac? Acum, după patru ani, mereu aceeaşi spaimă şi tot atît de copleşitoare ca atunci: cine-s eu? ce sînt în stare să fac? Cătuşe. Nu poţi scăpa de ele şi povara lor te epuizează, îţi ia toată energia, îţi scoate sufletul.

Femeile care-i ieşiseră în cale îl evitaseră — nu-i uşor lucru să iubeşti un om pus în lanţuri! Nina Hudiakova fusese cea dintîi care intuise asta — că lui Feodor nu-i e gîndul la ea, că nu-i destul de atent cu ea. Dacă Feodor ar fi continuat să fie un erou, ea poate i-ar fi suportat indiferenţa, dacă Feodor s-ar fi simţit nefericit şi ar fi avut nevoie de ea, ea i-ar fi rămas, l-ar fi sprijinit din toate puterile. Dar nu-i posibil să fii într-una erou, iar nefericit — nu poate să fie, are mîndria lui; aşa încît îşi poartă cătuşele fără să se plîngă... Acum Ninei, după orele de curs, începuse a-i ţine calea un june înalt, în costum sport, cu o figură încrezută de bătăuş.

Dar, firește, numai datorită unei femei te poţi apropia de oameni. O femeie, casă, copii, răspunderea pe care o ai în felul acesta, legătura nevăzută cu viitorul — obişnuitul făgaş al vieţii oamenilor de totdeauna.

Pentru asta nu-i neapărat nevoie de Nefertiti...

Lui Feodor i-a şi apărut un început de chelie, are cîteva zbîrcituri la ochi — „trec anii, trec cei mai fru-

moşi ani...". Tinereţea i se termină şi scocul — uscat, pietrele — neclintite... Pentru o clipă măcar să-şi scoată cătuşele, să se ducă la Nina şi să-i spună deschis : „Sînt singur. Acceptă-mă din nou, nu mă alunga, nimeni n-o să-ţi arate mai multă tandreţe decît mine, nimeni n-o să-ţi fie mai credincios, am atîta nevoie de tine..." Adică de ce nu ? Ce, e-o ruşine să te arăţi slab, să spui adevărul ?...

Drumul de demult spre bătrîna vilişoară cu tencuiala jupuită de pe ziduri — şi ploua, o ploaie rece, vîscoasă, pavajul lunecos... Pătruns de umezeală, îngheţat, urcă largile trepte de piatră ale intrării, unde dăinuiau neschimbate întunecimea şi un miros acru, pe care trecerea anilor nu-l putuse desfiinţa.

Înainte să apese cu degetul butonul soneriei, îi dispăru hotărîrea.

Smintitule, nu te mai ţine minte aici nimeni. Şi-apoi lac să fie, că broaşte se ivesc cu duiumul — sigur că acum în camera Ninei se află vreun june în costum sport... Şterge-o, eşti de prisos, caută-ţi un alt refugiu. De ce vrei să te prezinţi tocmai acolo unde te aşteaptă umilirea ?

Stătea nemişcat în faţa masivei uşi care pe vremuri fusese capitonată. Tapiţeria uşii s-a zdrenţuit, prin rupturi curg cîlţii, ici-colo lucesc stins capetele mari ale cuielor de alamă. Dacă faci stînga-mprejur şi pleci, o să-ţi mişti degetele că ai fost laş, o să te-ndemne inima iarăşi într-acoace şi, mai devreme sau mai tîrziu, tot o să te afli din nou în faţa acestei uşi. Atunci e mai bine să înfrunţi chiar acum nedumerirea pe care o vei provoca, stînjeneala, privirile chiorîşe, şi totul să devină clar o dată pentru totdeauna.

Puse degetul pe sonerie.

Trecură două minute pînă să se audă nişte paşi dincolo de uşa aceea zdrenţăroasă, urmă ţăcănitul unui zăvoraş şi în sfîrşit apăru în prag o femeie — avea o prişniţă pe obraz, o dureau măselele, abia-şi mai putea stăpîni suferinţa.

— Spuneţi-mi, vă rog, Nina Hudeakova e acasă ?

Fără nici o vorbă, femeia se dădu în lături, indiferentă, lăsînd uşa deschisă — necordială invitaţie : intră, n-ai decît. Aşadar, Nina e acasă.

Același coridor în care zac grămadă ca-n pod tot soiul de vechituri acoperite de un strat de praf. E o căldură umedă, înăbușitoare, de locuință suprapopulată.

Nina își făcu apariția în ușa camerei ei : în capot uzat, de molton, lung pînă la glezne, pieptănată neglijent, și cu aerul ei de totdeauna, de un calm somnoros. Își manifestă uimirea numai printr-o tăcere lungă de vreun minut, timp în care îl scrută pe Feodor cu o liniște maiestoasă :

— La ora asta vii ? E tîrziu, el s-a și vîrît în pat.

Îi vorbea, ca și cum Feodor ar fi venit în vizită la ea în fiecare zi.

El !... În cameră, în spatele Ninei, se-auzeau niște foșnete.

— Scuză-mă... Numai o clipă. Treceam pe-aici și...

— Nu-i nimic, nu-i nimic, ne pare bine.

— Lasă, mai bine plec... E tîrziu, ai dreptate.

Din celălalt capăt al camerei răsună deodată un glas cunoscut :

— Stai, bătrîne, mă-mbrac imediat !

— Ei, asta-i bună !...

Nina se și dăduse deoparte, făcîndu-i loc lui Feodor să intre.

Desculț, cu pantalonii trași în fugă, dar cămașa — curată, așezat pe marginea patului : Drept-credinciosul, miop, fără ochelari, clipind jenat.

Nina trecu în bucătărie, să pună de ceai.

Camera nu se schimbase de loc, semăna ca și mai demult cu o peșteră spațioasă — același plafon gri rămas de mulți ani nevăruit, același praf gros pe motivele ornamentale în relief ale plafonului, același șevalet crăcănat ca scara pliantă a zugravilor ; numai că dispăruse burlanul de tablă, iar în vechea lustră din plafon, cu trei brațe, nu mai ardea un singur bec, ardeau toate trei, și fiecare din ele avea un mic abajur confecționat de mînă din hîrtie gofrată, însă fiecare de altă culoare — albastru, galben, roșu. Pereții se scăldau într-o lumină roșie îmbinată cu lumină albastră, în timp ce prin unghere sta grămădită penumbra ca și mai demult.

Drept-credinciosul își încălecase pe nas ochelarii, dar nu îndrăznea să i se uite în ochi lui Feodor — zîmbea

stingherit, își trăgea nasul, își tot ascundea sub pat picioarele goale. Însă înfățișarea lui era cu totul alta : cămașă curată, el idem, ca din baie, și nici părul nu-i mai stă vîlvoi — și zîmbește... E nefericit ? Nu, nu s-ar putea spune asta.

— Bătrîne ! E-o sfîntă, vorbi Drept-credinciosul înecîndu-se de emoție.

— Îmi pare bine că gîndești așa.

— Bătrîne, e plină lumea de oameni admirabili. Numai că noi nu-i observăm.

— Să nu exagerăm.

— Mă refer la oameni, bătrîne, la oameni ! Ivan Mîș e o lepădătură, nu om. Să te ferești de el !

— Mulțumesc de povață. Păcat că n-am avut parte de ea mai devreme.

— Hai, nici să nu ne mai aducem aminte de el. În casa asta de altfel e interzis să i se mai rostească numele.

— Da. Spune-mi cum o duci tu ?

— Eu ?... N-am de ce să fiu compătimit. Nu mi-a fost greu. Mi s-a dat ajutor, bătrîne !

— Cine ți-a dat ? Ea ?

— Ea.

— Și mai cine ?

— Liovka Slobodko.

— Vezi asta-i. Ei ți-au dat ajutor, nu noi, care timp de patru ani ne-am dus viața împreună cu tine.

— Voi sînteți niște băieți minunați !

— Și-atît. Minunați, dar n-am nevoie de ajutorul vostru. Te-am așteptat acolo la ușă, afară și tu ai trecut pe lîngă noi fără să ne iei în seamă. Te-am așteptat la cămin toată noaptea — n-ai mai venit.

— Nu puteam, bătrîne. M-aș fi întîlnit cu ăla.

— Nu mai stă cu noi în cameră, l-am izgonit.

Drept-credinciosul dădu din cap, satisfăcut și serios : „Mi-e clar".

Feodor stărui :

— Mai e ceva, dar nu vrei să-mi spui. Hai, zi !

— Bătrîne, eu n-am ce mă ascunde față de tine.

— Și cu toate astea nu-mi spui totul.

— Cu tine mi-e ușor să vorbesc, dar cu Vece, uite, mi-ar fi cam greu.

— De ce ?

— E un băiat cinstit, e inteligent, e gata oricînd să sară-n ajutorul cuiva cu orice risc — e un om de cuvînt... Dar, vezi, el consideră că ideile lui sînt totdeauna cele mai juste, ba chiar că numai ele pot fi juste, şi că gustul lui e infailibil, ca atare soluţiile găsite după o matură chibzuinţă de luminatul său dovleac ar fi cele mai bune şi omenirea de pe faţa întregului pămînt ar avea datoria să nu recurgă la altele. Ce mai vorbă, un profet ! Şi eu aş fi gata, bătrîne, să fac aşa cum zice profetul ăsta. Da, aş fi gata ! N-o să descopăr Americile singur. Dar de profetul ăsta se ţin în fugă, ţopăind, atîţia ca alde Ivan Mîş. Ţi-aduci aminte cum i-a savurat Mîş teoria cu „baricadele" ? ! Ei, uite, nu vreau să mă număr printre asemenea inşi. Prefer cu Slobodko, bătrîne.

— Dar, opintindu-se din răsputeri, un Ivan Mîş e capabil totuşi să citeze din Marx şi din Hegel. Atunci tu ce zici — ducă-se naibii filozofia clasică, dacă pînă şi un Mîş o găseşte pe gustul lui ?

— Nu-i o comparaţie.

— Viermii trag totdeauna la ciupercile comestibile, nu la celelalte.

— Bătrîne, da-i chiar aşa de comestibil cu ce se-ndoapă Viaceslav şi ne vîră şi nouă pe gît ? Mie nu-mi trezesc nici un apetit baricadele lui. Baricadele înseamnă ură ! Ură, nu înţelegere prietenească.

— Atunci împrieteneşte-te şi cu Ivan Mîş. Doar şi el o să-şi croiască drum în artă, ba chiar mai mult : se va număra printre cei ce dau dispoziţii ! Aşadar — trăiască prietenia ! El te-ar săruta pentru o asemenea lozincă.

— Însă deocamdată, bătrîne, Ivan Mîş se află împreună cu Vece de o parte a baricadei, şi eu cu Slobodko, de cealaltă parte !

Feodor sări ars :

— Dar cine a luat cuvîntul împotriva lui Mîş ? Cine a votat în favoarea ta ? El singurul dintre toţi cei din sală ! După asta Slobodko al tău ţipă că Viaceslav a procedat aşa numai ca să-şi dea aere. Nu-i adevărat ! Slobodko vrea să-şi justifice prin asta laşitatea. Îl dispreţuiesc ! Îl dispreţuiesc aşa cum mă dispreţuiesc şi pe mine însumi ! Nici eu n-am ridicat mîna, n-am votat nici

„pentru", nici „contra", nici „mă abţin". Dar cel puţin eu nu mă justific, mi-e ruşine de ceea ce am făcut !

Intră în cameră Nina, cu ceainicul. Drept-credinciosul spuse :

— Bătrîne, s-o lăsăm baltă. Fie pe-a ta.

Pe şubreda măsuţă din camera Ninei se iviră cîteva ceşti. Una din ele îi era binecunoscută lui Feodor — cea pe care Nina o moştenise de la mama ei, ceaşca de porţelan de Saxa, cu marca fabricii : două spade albastre, încrucişate. Ceaşca aceasta îi fu acum oferită Drept-credinciosului.

Nina oficia la masa de ceai — ispititor în umbra genelor umedul luciu al ochilor ei, sînii ei agresivi, mîinile ei albe plutind lin în aer deasupra măsuţei, vesela zăngănind paşnic, casnic. Să duci de faţă cu Nina o discuţie despre Ivan Mîş, să răscoleşti de faţă cu ea murdara pleavă a faptelor e un sacrilegiu.

Drept-credinciosul priveşte mîinile Ninei şi un surîs cam prostesc îi întinde gura pînă la urechi, se topeşte Drept-credinciosul de dragul ei. Ba chiar e ceva mai frumuşel băiatul ăsta acum, trăsăturile feţei i-au devenit mai ferme, nu mai pare neîndemînatic ca altădată, stă drept, cu umerii sus şi pieptul scos semeţ înainte — deşi îi flutură pe buze surîsul acela cam prostesc, totuşi nu-ţi vine a spune : e-un aiurit. Şi Nina, conştientă de nemărginita lui admiraţie, e mîndră de ea, e mîndră de el, mîinile ei plutesc lin prin aer deasupra măsuţei.

— Unul din cunoscuţii mei, începe ea fără grabă şi cu toată convingerea, e redactor principal într-o editură. O să vorbesc cu el şi-o să-i dea lui Liova un post de ilustrator permanent...

— Minte ! Incontinuu minte ! o întrerupse Drept-credinciosul cu entuziasm. N-are pe nimeni, n-are nici un cunoscut.

— Ba da.

Glasul Ninei sună enigmatic şi visător.

— Şi chiar dacă ! Se-adună acolo confraţii noştri ca muştele la miere. Cum se mai minte fiinţa asta !

— Şi-atunci în primul rînd o să cumpărăm un covor, să punem pe jos. Un covor mare, gros, să se-afunde picioarele în el.

— Minte incontinuu ! N-ai idee cum se minte ea, bătrîne ! Ce covor ? Nici pomeneală !

Feodor parcă jinduia puțin să-i fi fost lui oferită, nu Drept-credinciosului, ceașca aceea de porțelan de Saxa. Îi părea rău de el însuși și, într-un fel, și de fericitul Drept-credincios ; îl încerca o tristețe... Și-i făcea bine această tristețe.

Plecă oarecum resemnat, pornind din nou prin noapte, prin ploaie.

17

Împinse ușa, intră în cameră la cămin.

De lîngă Viaceslav, de pe marginea patului, se ridică în picioare un bărbat uscățiv, cu părul lung — purta un surtuc scurt în poale, cămașă cu dunguliță, încheiată pînă sus, și cizme cu turetci largi.

— Tu aici ?...

Feodor nu mai putu face nici un pas. Îl avea în față pe Savva Ilici, care clipea mereu, emoționat, zîmbind timid cu un aer de vinovăție și zbîrcindu-și fața și mai mult. La țară oricum părea ceva mai mare, mai robust — aici însă, chiar îl luai drept un copil cu figură de moș-neguț. Și cămașa lui cu dunguliță, ieșită de-atîtea spălături, cămașa asta pe care, desigur, și-a pus-o în tren înainte să coboare... Și anticul lui surtuc care-i stînjenește mișcările și cizmele astea enorme, vechi, cu carîmbi roșcați... La Matiora i s-o fi părut că e îmbrăcat foarte elegant. Lui Feodor i se strînse inima văzîndu-l atît de bătrîn, sărac și dezarmant de credul.

— Tu aici ?... Bine-ai venit... Dar cum ? Ce vînt te-aduce ?

— Uite, m-am luat așa și-am plecat...

Își depărtase brațele de corp, fîstîcit, ca și cum se ruga : am făcut o poznă, iartă-mă.

Viaceslav îi spuse lui Feodor cu reproș :

— De-ai ști de cînd te așteptăm ! În sfîrșit ai venit...

— Că mă hotărîsem... Zic : ca mîine-poimîine mor, măcar să văd și eu niște oameni mai acătării.

— Savva Ilici își pierduse răbdarea de tot — spuse Viaceslav ; în fiecare clipă se uita spre ușă.

Rareori văzuse Feodor în ochii lui Viaceslav atîta bunătate și milă, nedisimulate. Uitîndu-se la Savva Ilici, Viaceslav avea acum în privire chiar un fel de dragoste înduioșată, sfioasă.

— Iartă-mă, îl rugă Feodor pe Savva Ilici, dar de unde să știu, de unde să știu ?

— Da ce vorbă, ce vorbă ! Așa mi s-a umplut aici inima de mulțumire, că nici n-am băgat de seamă cum trecea timpul. Am stat de vorbă cu Viaceslav Alexeevici... I-auzi, Doamne ! Am eu o asemenea plăcere și el îmi cere iertare... Ba eu vă rog să mă iertați că v-am căzut așa pe cap. Cum îmi trăiam zilele așa, numai ce m-a luat ca o spaimă : da dacă mor fără să-i văd niciodată ? Și-atunci...

— Ei, înc-o dată, bine-ai venit...

Se-mbrățișară din nou. Sub palmele lui Feodor, umerii bătrînului — firavi, numai piele și os. Savva Ilici se-ntoarse repede cu fața în altă parte, își suflă nasul în batista făcută boț.

— Hai să ședem, bătrîne. Și nici n-am cu ce să te tratez...

— Stai, stai, că am eu geamantanul plin de bunătăți... De la maică-ta.

Și începu să înșire pe masă, grăbit, fel de fel de plăcinte făcute dintr-un aluat negricios, de făină de grîu cernută mare — funduliță, scovergi, poale-n brîu.

— Ei, sigur, astea nu-s bunătățuri ca la oraș, de un' să fie — noi la țară n-o ducem ușor. Da-s de-acasă... Făcute de mîna mamei.

Viaceslav sări de pe pat și, iarăși, cu o serviabilitate care nu-i stătea în obicei :

— Mă duc s-aduc apă fierbinte pentru ceai... Feodor, să nu începeți fără mine, dacă eu o să întîrzii puțin.

Dar nu întîrzie de loc — făcuse rost de-o sticlă de votcă, își turnă, îi turnă și lui Feodor, lui Savva Ilici numai pe fundul ceșcuței, fiindcă bătrînul se apăra cu amîndouă mîinile explicînd că el nu bea niciodată.

După ce trase o dușcă, lui Savva Ilici începură să i se rumenească obrajii zbîrciți. I se încețoșară ochii de bucu-

rie, se uita cînd la Feodor, cînd la Viaceslav şi ai fi zis — nu-i vine a crede că, iată, ceea ce se petrece cu el acum e aievea, se află la Moscova, discută cu nişte oameni subţiri, ei se poartă cu el politicos, prevenitor, îl îmbie cu tot ce au mai bun pe masă, ba şi o sticlă de votcă au destupat, ca să sărbătorească întîlnirea.

— Eu, Fediuşka, votcă, stai să vezi, asta-i a doua oară în viaţa mea cînd beau, mărturisi Savva Ilici cu profundă nedumerire. Prima dată a fost acum patruzeci de ani, eram flăcăiandru, mă ţineam de prostii. Şi tot aşa ca acum, am vrut să mă arăt viteaz.

— Asta, îi dădu lămuriri Feodor lui Viaceslav, în timp ce toţi la noi, în satele din jurul iazului, beau pe-ntrecute basamac.

— Nu, eu votcă — nu, tutun — nici atît şi ce să mă ascund ? chiar şi în privinţa femeilor, închipuie-ţi, tot la fel, mă ţineam mai deoparte. Aşa că nici nu m-am căsătorit... Eu nu m-am ţinut cu mîncăruri alese şi n-am dormit în pat moale şi hainele pe mine — ce-o fi, numai să fiu îmbrăcat... O să spuneţi : ce mai viaţă, vai de ea — nu-mi doresc. Ei, iacă nu, eu nu mă plîng... Auzi, Fediuşka, a murit Platon Muha.

— Ăla care făcea firme ?

— El. Şi dulgher, şi zugrav, orice vrei, se pricepea la toate. A murit de Bobotează... Pe morţi cică-i păcat să-i vorbeşti de rău, da oricum, păcătoasă viaţă a mai dus el — pentru ban. Toată viaţa lui n-a avut altceva în minte decît cum să stoarcă mai multe ruble — şi bea cumplit, trîntea nişte chefuri... N-a fost viaţă de om viaţa lui, a fost o buimăceală, şi-n buimăceala aceea el n-a văzut nimic cît a trăit. Ce-i o bucurie adevărată n-a ştiut, cincizeci şi şapte de ani a fost pe lume, da degeaba, că lumea tot n-a văzut-o, a murit beat. Te şi ia groaza cînd te gîndeşti... Eu — nuuu ! eu n-am trăit aşa. Eu în fiecare zi eram beat turtă, dar nu de băutură — de bucurie. Dis-de-dimineaţă, cum deschizi ochii, îmi şi aduceam aminte : am în faţa mea o zi întreagă, neînceputâ şi eram ca nebun de fericire că ziua aceea încă n-o ştirbise nimic. Ieşi fuga în pridvor, porneşti peste cîmp şi-acolo de-a dreptul prin iarbă, o simţi cum te frige la picioare ca un pui de ger, roua-i neatinsă, parcă anume păstrată pen-

tru tine, și mergi prin rouă și-n urma ta rămîne o dîră udă și verde, verde ca buratecul, chiar ți se năzare că dîra asta verde curge ca un pîrîu. Și-apoi sus, în vîrful cerului, în soare — ciocîrlia, cu viersul ei pîlpîit... Să nu-ți vină ameteală, să nu-ți vină să plîngi de bucurie? Te și rușinezi să mărturisești: rămîi cu gura căscată, ți se rostogolesc lacrimile pe obraz... Iacă asta-i. A cunoscut Platon Muha ceva din toate astea? Și pe urmă te-așezi jos în fața unui mesteacăn, îți pui pe genunchi o filă de hîrtie, îți iei culorile... Nu mai sînteți decît tu și mesteacănul — altcineva nimeni, nu te necăjește nimeni, n-auzi pe nimeni să-ți arunce o vorbă grea. Numai tu și mesteacănul și stați de vorbă unul cu celălalt fără cuvinte, de la suflet la suflet. Mesteacănul are o creangă îndoită rotund și-mi spune: „Uită-te bine, arcuirea asta nu-i la întîmplare, are ea un tîlc". Și eu înțeleg ce spune mesteacănul... Că înțeleg, vezi, îi deslușesc gîndul, și gîndul lui e adînc. Eu în astfel de momente mi-s regele Solomon, nu-i nimeni pe lume mai înțelept ca mine. Mărturisesc rușinat, mă înăbuș de mîndrie în astfel de momente... Și să ai zilnic parte de-o asemenea fericire, zilnic — ce, e glumă?...

Viaceslav, cînd bătrînul abia începuse a povesti, voia să ducă la gură o bucățică de plăcintă; n-a mai dus-o, încremeni cu mîna în aer, și ochii, larg deschiși, îi rămăseseră ațintiți asupra chipului zbîrcit și visător al lui Savva Ilici.

Iar Feodor își imagina, răscolit: Ivan Mîș, apoi solitarul, lamentabilul bețivan Ștuka, trecătorii smintiți care se ciocneau în neștire unul de celălalt, fugind de colo, colo, prin orașul ud, neîmbietor — oh, nimicuri, deșertăciunea deșertăciunilor. Uitase roua și iarba suflată de rouă cu un strat subțire de ger, uitase cum pîlpîie undeva „în vîrful cerului" cîntecul ciocîrliei, uitase că-i stau în față încă multe, multe zile neștirbite, uitase că viața-i o bucurie. Ah, scumpe Savva Ilici, îl ai din nou sub ochi pe Fedka al tău cel de-o șchioapă, de odinioară. Dar pentru el a devenit mai importantă deșertăciunea deșertăciunilor, l-a înrăit viața... Și în sinea lui, fără s-o spună, te disprețuia, bătrîne înțelept — că nu ai talent, că ești naiv, că nu-i mai ești drag decît doar în virtutea vechii voastre

prietenii... Şi Vece şade acum uluit pe marginea patului, fără să mai ducă la gură bucăţica de plăcintă.

Iar murmurul spuselor lui Savva Ilici continua să se audă, ca al unui pîrîu :

— Zi de zi... D-apoi cît am trăit am avut şi nişte noroace, şi încă ce noroace ! He, he, am avuuut... Ce, nu-i un noroc, Fediuşka, că mi-ai fost elev ? S-ar fi putut să nu-mi fii ori de-a dreptul să nu-mi dau seamă ce har ai tu — ni s-ar fi încrucişat drumurile şi-apoi ne-am fi despărţit. Cîte nu se-ntîmplă ! Ei, da nu... Am avut noroc... Puteri nu mai am, sînt bătrîn, şi-apoi, ce să mai vorbim, nici nu-s un mare talent. Tu dimpotrivă — eşti tînăr, forţă ai cît cinci şi zace în tine un drac, este-n tine ceva diavolesc, nu eşti un om ca toţi oamenii. Eu cred în tine ! Cred ! O să fii un mare pictor ! Oamenii or să caşte ochii cît talgerele şi-o să priceapă cine eşti tu, o să-i faci praf pe toţi ăştia alde Platon Muha !...

Auzindu-l cum spune „cred", lui Feodor îi adie în suflet o boare de tristeţe, care începu să crească apăsătoare, înăbuşitoare. „Cred" zice Savva Ilici, dar acum în atelier se află acea pînză a lui Feodor, absurdă, total inutilă. „Cred", dar el, Feodor, s-a împotmolit ca un păianjen în răşină şi nu mai ştie cum să iasă din năclăiala asta.

— Un pictor mare ! Dar cine i-a dat primul imbold ? Eu !... Ce, nu-i aşa ? Cine altul a fost acela, dacă nu Savva Ilici Kocinev ? Eu... şi n-ai cum să-mi iei acest drept ! Va să zică, i se cuvine şi numelui meu o părticică de recunoştinţă. O fărîmiţă din marea recunoştinţă a oamenilor. Nu-i asta un noroc ? Nu-nseamnă că am primit ceva în dar ? De-aş crede în Dumnezeu, aş zice : mi-a pus mîna-n cap Cel-de-sus !... Dar acum m-am şubrezit... bolesc... Sînt zile cînd mi-e lehamete şi de lumina soarelui, nu-mi mai trebuie nimic. Dar numai cît mi-aduc aminte de tine — tu, care eşti tînăr, sănătos, talentat, tu — crenguţa mea înflorită, mlădiţă dată din trunchiul meu cel uscat... pe loc mi se luminează în faţa ochilor. Numai de-aş trăi pînă să devii tu cineva ! Eh, de-aş avea zile pînă atunci !... Lui Savva Ilici i se stinse strălucirea ochilor, se-ntristă : M-am şubrezit, nici nu-mi mai vine să iau penelul în mînă...

Viaceslav oftă cu dinţii încleştaţi.

„Nu-mi mai vine să iau penelul" — te cutremură gîndul că dă peste om şi-o asemenea nenorocire. Să nu mai ai de ce te bucura, să ţi se răpească rostul vieţii — nu te mai trage inima, n-ai puteri ! Şi chiar dacă sleirea asta înseamnă o prea mică pagubă pentru artă (n-au să mai vină pe lume noi mici peisaje, pictate lins, cu brăduţi şi mestecănei şi norişori ca vata), ce-are a face, e totuşi o nenorocire ireparabilă !

Savva Ilici tăcu, mîhnit.

Viaceslav se ridică, făcu prin cameră cîţiva paşi, se opri în faţa unui perete şi declamă aşa, întors :

...Dacă lumea nu izbuteşte-a găsi
Drumul spre sfîntul adevăr,
Cinste smintitului care dă putinţă omenirii
Să viseze un vis de aur...

Se răsuci spre ceilalţi doi răvăşit, cu privirea rămasă aţintită în el însuşi, adînc, şi întrebă :

— Dar în ce anume constă acest sfînt adevăr ? Cum să pui mîna pe el ?... Nu cumva sfîntul adevăr şi visul de aur sînt totuna ? E insesizabil.

Stătu o vreme tăcut, apoi, posac, îşi răspunse lui însuşi :

— Vis de aur... Vis şi adevăr ?... Vorbe goale !

18

Se culcară tîrziu, aproape în zori. Feodor nu putu adormi. Îşi amintea bucolica nostalgie a lui Savva Ilici de pe vremea cînd el, Feodor, era un copil.

Să hoinărească mult, mult timp prin lume şi să-şi găsească o casă. Nu, nu una de om avut, dar ţinutul, da, să fie plin de avuţii. Locuinţa să fie sus, pe malul abrupt al unui rîu şi ferestrele să dea spre rîul acela. Pe malul celălalt să fie un zăvoi, cîteva sătuce, să se vadă cîteva turle de biserici, şi-n zare dunga albastră a pădurii — uite ici, ca-n palmă, toată Rusia ! Şi peste satele somnoroase-ntr-amurg — iureşul de culori al soarelui care apune. Apoi — înfiorarea domoală a naturii, cînd ţîşnesc primele raze de soare. Scoală-te dis-de-dimineaţă să

prinzi această primă rază, treci prin iarba plină de rouă, plîngi de fericire, ia-ţi cu tine hîrtie şi penel. Că doar rouăi i-e dat să se ducă, şi soarele mai curînd sau mai tîrziu îl vor acoperi posomorîţii nori ai cerului de toamnă — pe hîrtie însă, roua va străluci mai departe, iarba şi florile nu se vor ofili, soarele nu se va întuneca. Iar oamenii, privind tabloul, vor fi adînc mişcaţi, aşa cum ai fost şi tu pictîndu-l, şi-i va uimi viaţa...

Arcadia Artei ! N-au ce căuta aici epuizarea, nefecunditatea !

Vis de aur, vis de aur ! Dar în realitate — mîine dimineaţă o să te afli iarăşi în faţa acelei pînze realizate cu sudoarea frunţii, care nu-ţi aduce nici o bucurie. Sînt multe mîzgăleli de astea pe lume, a ta nu-i mai rea decît altele, ba poate chiar unii vor găsi-o pe placul lor — directorul a şi dat-o ca exemplu lui Slobodko.

Şi nici că-i venea somn, se răsucea în pat de pe-o coastă pe cealaltă.

Cînd închidea ochii vedea iarăşi modelul, fata aceea cam trecută şi cu părul despletit pe umeri. E simplă, n-are taine, vezi tot ce-i în sufletul ei, cine o întîlneşte pe stradă îşi continuă drumul liniştit, nici nu se gîndeşte să întoarcă privirea după ea. Dar şi mesteacănul cu acea creangă îndoită ca un genunchi, mesteacănul despre care povestea Savva Ilici — ce, el e ceva ieşit din comun ? Trec oamenii pe lîngă el perfect indiferenţi. Şi mereu i se arăta modelul în faţa ochilor închişi... Tonalitate generală naivă, albastră, rochia — albastră, faţa — palidă, ofilită, neprihănire şi în acelaşi timp vicii mărunte, de toate zilele. Şi buzele, date apăsat cu ruj — rană sîngerîndă pe faţa pală, de clorotică...

Mîine are loc ultima şedinţă cu acest model, poimîine — altul. Şi el acum, poftim, ar vrea să reînceapă tabloul cu fata în albastru... Nu trece mult şi-i apar în minte alte gînduri, cuminţi. Mîine e ultima şedinţă, dormi, sileşte-te să-adormi — nu mai e timp.

Dar nici că-i vine somn... Vedea iarăşi modelul în faţa ochilor...

Se hotărî.

Cu grijă, ca să nu facă zgomot, coborî din pat, se-mbrăcă. Se-auzea răsuflarea egală a lui Viaceslav. Cu ve-

chiul lui palton sub cap, drept pernă, Savva Ilici dormea ghemuit pe patul lui Ivan Mîș. Lîngă el, jos pe duşumea, în deplină tăcere, grelele-i cizme îşi ciuleau atente carîmbii largi, ca pe nişte urechi.

Sub patul lui Feodor, ca sub al oricărui alt student-pictor, descopereai un adevărat depozit — cartoane pline de praf, pe care îşi schiţase diferite subiecte, pînze vechi fixate pe şasiul lor, pînze făcute sul, o casetă în care abia mai încăpeau pachetelele cu clei de oase uscat, culorile, creta, sticlele cu solvenţi... Feodor trase afară o pînză fixată pe cadru, caseta...

Savva Ilici înalţă capul :

— Fediuşka, ce faci ?

— Dormi, dormi, Ilici.

— Unde-i chip ! Eu, ca pasărea, doar cîteva minute de aţipesc. Da tu ce faci ?

— Să dau grund pe-o pînză.

— D-apoi asta nu-i vreme să te-apuci de lucru. Noaptea ?

— Îmi trebuie mîine dimineaţă.

— Dezorganizat mai eşti, mă băiete, după cîte văd. Îţi trebuie mîine dimineaţă şi încă n-o ai gata.

Savva Ilici începu să coboare din pat.

— Lasă, dormi !

— Nu. Să-ţi dau o mînă de-ajutor... Nu-ţi organizezi munca, asta mă amărăşte. Înseamnă că nu-ţi iei munca în serios.

Peste douăzeci de minute trebăluiau amîndoi într-o cameră scundă de la subsol, căreia studenţii îi puseseră un nume de restaurant, „Savoia". Se aflau aici un cazan masiv, pentru fiert apă, şi două aragazuri. Seara aici, alături de „colaţiunile" pregătite în colectiv — o supă la care contribuiau toţi punînd în ea ori ce aveau la dispoziţie, numai să fi fost comestibil — stătea la fiert pe plită şi pasta de clei cu mirosul ei specific nu prea îmbietor. Noaptea aici fetele, deseori, baricadînd uşa, organizau cîte-un „mic spălat de rufe", iar ziua tăia şi spînzura „ţarina Tamara", îngrijitoarea — o persoană cu mutră crîncenă ca Derjimorda al lui Gogol — care se ocupa cu foarte mult zel de funcţionarea cazanului şi cu prea puţin zel de curăţenie.

Feodor vrăji cît vrăji amestecînd diverse într-o cratiță veche, cu grund uscat rămas de la alții, apoi puse cratița pe foc. Infernala fiertură dădu în clocot, avea o culoare albastră, sinistră. Uitîndu-se respectuos la otrava aceasta, Savva Ilici nu înceta cu suspinele și dojenile :

— Lucrezi alandala... În viață, asta o să-ți fie o piedică. Succesul îl obțin oamenii bine organizați — ține cont.

Lui Feodor îi plăceau pînzele de un alb mat — îl impresionau totdeauna, îl ispiteau. Acum însă, pînza trebuia să fie albastră, începutul noului cîntec să fie altfel, nu ca de obicei.

Savva Ilici, dezaprobator :

— Ai trăsneli, e-o grozăvie cu tine.

Cînd, în tulburea revărsare a zorilor, prin ferestrele pe jumătate îngropate în pămînt se văzu perindarea grăbită a picioarelor celor dintîi trecători de pe stradă, pînza era gata, uscată. Era gata, uscat crîmpeiul acela senin, de azur care va accepta cu drag culorile vii și le va atenua, le va absorbi pe cele întunecoase.

— Ei, e timpul să mă pregătesc de plecare, spuse Feodor, stingîndu-și țigara.

Savva Ilici îi ceru, uitîndu-i-se-n ochi foarte rugător, cu aerul lui de vinovăție :

— Ia-mă cu tine la institut... Toată viața mi-am dorit să-l văd... Numai să arunc o privire înăuntru... Mîine-poimîine mor, măcar o dată să intru și eu acolo... Altă ocazie n-o să mai am, m-am șubrezit.

Numai de asta nu-i ardea lui Feodor, dar cum să refuze ?

19

Savva Ilici se lipi de perete, intimidat. Era buimăcit, zăpăcit, pierdut. Nimerise rău cu vizita lui în atelier, tocmai în ziua aceea, ultima zi, chiar ultima cînd mai poza vechiul model. Și-au terminat toți lucrările, sînt sătui pînă-n gît de fata cu părul răsfirat pe umeri. Nici unul din studenți nu se gîndește să se apuce de lucru, se-mbrîncesc trecînd printre șevalete, se strîng grupuri,

grupuri, stau de vorbă despre noul spectacol de la Operă și despre scenografia lui Feodorovski, fac aprecieri, comentează tablourile din atelier, poartă discuții subtile despre colorit, tonalitate, compoziție.

Toată viața lui, Savva Ilici considerase că a te ocupa cu seriozitate de artă înseamnă a munci fără preget, a nu sta cu mîinile-n sîn. Și constată că aici, în atelierul acesta, e o pălăvrăgeală generală — a nimerit între niște pierdevară. Unul singur lucrează cu rîvnă : Ivan Mîș care nu se desparte de lucrarea lui decît atunci cînd sună clopoțelul. Numai pentru el s-a cocoțat fata pe podium înmărmurind acolo, ca de obicei. Savva Ilici privește în juru-i buimăcit, uluit...

Îi șed rău surtucelul strîmt, caraghios și cizmele cu pielea roasă de vechime, iar el, temîndu-se să se îndepărteze prea mult de perete, trece sfios dintr-un ungher în altul, privind lung pînzele. Și portretele acestea abia terminate nu-l satisfac de loc, nu se mai poate concentra, pare, ca și mai înainte, în panică, are un aer dezaprobator.

Cei mai mulți dintre studenți l-au luat drept viitorul model — o fi venit să se angajeze și, de curiozitate, a intrat mai întîi în atelier s-arunce o privire.

Nina Krasavina, prietena Ninei Hudiakova, se uitase la Savva Ilici de sus pînă jos, nestînjenită, ca o clientă la marfă, apoi strîmbase din nas și, fără să-i pese că bătrînul o auzea, spusese :

— Trebuie pictat totul în culori calde, afară de păr ; părul trebuie cu un ton mai rece... Iarăși nimic nou.

Apăru Valentin Veniaminovici și, zărindu-l pe Savva Ilici, îl întrebă autoritar :

— Cine ești dumneata ? Ce cauți aici ?

Savva Ilici încremeni. Feodor îi veni într-ajutor :

— E profesorul meu de desen din școala medie. Vrea să vadă măcar o dată în viața lui atelierul unor pictori.

Valentin Veniaminovici se-nmuie numaidecît :

— Profesorul dumitale din școala medie ?... Profesorul de desen... Scuzați-mă, n-am știut — poftim, cu plăcere, priviți cît vreți.

Cu un suspin de ușurare, Savva Ilici, urmărindu-l cu privirea pe profesorul de pictură, care se și îndepărtase, spuse încîntat :

— Pesemne că-i om de înțelegere.

Feodor desprinse lucrarea veche, o dădu deoparte într-un ungher, fixă pe șevalet pînza nouă, albastră.

E ultima ședință cu acest model. Ivan Mîș muncește din greu. Subțiindu-și buzele rujate, încleștîndu-și maxilarele ca să nu caște, femeia de pe podium se plictisește de moarte, i s-a împăienjenit privirea.

Studenții, umblînd de colo, colo, fără treabă, dintr-o dată s-au înviorat. A stîrnit senzație printre ei pînza albastră. Au venit toți, s-au strîns în spatele lui Feodor — tot n-au de lucru, ia să vadă ce drăcie s-a apucat să facă Matiorin. Ăsta cîteodată are niște originalități !

Feodor se pregătise pe-ndelete, dăduse ulei pe pînză, își preparase culorile, tot timpul uitîndu-se avid la fata de pe podium, care abia se ținea să nu adoarmă.

Îl stinghereau privirile celor strînși în spatele lui, îi simțea într-una, se gîndea la ei — să-i ia dracu !

Din cîteva trăsături mari, curbe, cu un penel subțire muiat într-o culoare diluată, fixă conturul repede — capul aplecat, umărul, părul despletit... Dar ăștia stau mereu în spatele lui, îl stînjenesc...

— Hei, ce tot vă chiorîți ? Ce-i aici la mine, panaramă ?

— Nu te răsti, dă-i'nainte. Ne uităm și noi, admirăm.

Feodor alese un penel lat, luă pe el culoare, premeditînd mult timp unde s-o aplice — în cele din urmă o fixă dintr-un singur gest pe pînză : punctul cel mai luminos, obrazul. Pe tumultuosul albastru al pînzei, o pată stridentă, aproape crem, caldă...

Și uită de tot ce se-ntîmpla în jurul lui. Uită de cei ce se-ngrămădeau să-l privească lucrînd, uită că zeci de ochi îi urmăresc mișcările.

„Este o exaltare în luptă...". O luptă dorită, premeditată. Noaptea cînd se zvîrcolise în așternut fără să poată adormi, noaptea cînd își amintea într-una pînza de care-i era lehamete și apoi, în zori, cînd dăduse grund — tot timpul se gîndise la ființa pe care o avea acum sub ochi. Fața ei pală, fără sînge, părul ei nefiresc de blond, buzele

rujate gros, colțurosul oval al figurii ei de clorotică, pometii sfioși, accentuați de obrajii scobiți. — în clipele acelea Feodor e îndrăgostit de ea, modelul l-a făcut să uite tot ce-i pe lume, i-a eclipsat lumea !

...Tu întreagă, oricînd, de la pieptăn la glezne,
Ca pe-un rol din Shakespeare un actor de provincie,
Te știam pe de rost, mă-nsoțeai pretutindeni,
Hoinăream prin oraș repetînd, repetînd...

O repetă, o știe pe de rost, nu se poate să greșească — pometii și părul răsfirat, fruntea mică, îngustă și dîra luminoasă pe care o face nasul. E o luptă premeditată, prevăzută, dar nu și lucidă. Pentru toate suferințele pe care le-a îndurat el, pentru toate momentele lui vechi de vlăguire, pentru exasperarea care-l cuprinsese de-atîtea ori — o trăsătură cu penelul, și încă una, și încă una !

Dar să nu-ți pierzi stăpînirea de sine, Feodor, să nu te pripești ! Nu-ți mai găsești timp nici să ștergi bine penelul, șterge-l mai cu grijă, culoarea anterioară să nu altereze nuanțele, să nu tulbure claritatea viziunii. Nu economisi timpul, chibzuiește, amestecă meticulos vopselele pe paletă. „Este o exaltare în luptă !..."

Nevăzută, neașteptată, întîmplătoare ca un dar, iată, i-a venit și îndrăzneala nebunească, eroică. Altădată Feodor n-ar fi trîntit galbenul acesta barbar sub pleoapele chipului de pe pînză, acum însă nici nu observă cînd a făcut așa, iar lucrurile ieșiră perfect. Și buzele ! Buzele !... Un roșu greu, de prost-gust. Și ochii mult adumbriți... Feodor culese noroiul paletei din rămășițele amestecurilor de culori...

Acum ia să ne dăm puțin îndărăt, să privim de la distanță. Dar nu cu ochi de îndrăgostit — cu ochiul altuia, aproape cu ură... Aha ! „Tu întreagă, de la pieptăn la glezne...". Pleoape coborîte, pleoape firave, de clorotică, și sub ele, de parcă ar transpare prin pielița lor azuriul pînzei — azuriul pînzei ori sîngele albăstriu și fără nici o căldură al fetei — ochii, ochii ei nesfîrșit de obosiți, ochii ei care abia-și reține plînsul.

E privirea unui om ! Ba nu, nu un om — o tragedie ! Cine-a spus că arta-i minciună ? Mi se pare, Picasso. Și

mai cine ? Dar nu-i adevărat ! Arta e chirurgie ! Ea rupe fără milă orice înveliș, dă la iveală locul bolnav, infecția, insulta adusă naturii. Dintre toți Esculapii, chirurgii sînt cei mai intransigenți partizani ai adevărului !

Iar femeia de pe podium, iat-o, are gîtul frumos, fin, lung, cu pielea bătînd în albastru... Și poartă un guleraș de dantelă, ieftin... Și, sub rochie, umerii i se conturează ascuțiți, ciolănoși.

Chirurgii sînt cei mai intransigenți partizani ai adevărului.

În spatele lui Feodor se auzi deodată un strigăt uimit :

— Maica ta Doamne !

Și nu rîse nimeni.

În timp ce dădea ocol atelierului mergînd sfios de-a lungul pereților și contemplînd lucrările care, deși terminate, continuau să se lăfăie pe șevalete, Savva Ilici, buimăcit de-atîtea noutăți, sfîșiat de simțăminte contradictorii, observase în cele din urmă că toți studenții se strînseseră în jurul lui Feodor. Se apropiase, privise printre capetele celorlalți...

Pînă cu puțin înainte știuse că pînza aceea albastră era goală, nu reprezenta nimic. Trece vreo jumătate de oră și pînza nu mai există, în locul ei e o fată cu obrajii supți, simți foamea acestei fete cînd îi privești ochii licărind stins sub pleoapele străvezii — foame nu în accepția obișnuită a cuvîntului, nu de-o bucată de pîine — poate că foame de dragoste pe care ea, fata, o cunoaște numai din auzite, foame de-o mîngîiere... Și galbenul acesta de sub ochi, și buzele care te impresionează neplăcut, și părul oxigenat — ți se strînge inima de milă, nu poți să n-o compătimești — și densitatea asta tumultoasă a fondului...

Savva Ilici scosese strigătul ; ceilalți tăceau.

Feodor făcu cîțiva pași îndărăt, stătu mult, mult timp în picioare, se uită lung.

Toți ceilalți tăceau...

Și se simți descumpănit. Cum, el a făcut asta ? Tușele din portretul acesta sînt de o fermitate, de o precizie asasină. El a făcut asta ? El, cu mîna lui ? Plănuise, își repetase bine rolul, se pregătise și-a ieșit altceva, ceva la care nu se așteptase, ceva de necrezut ! Culoarea, forma

și le închipuise de mai înainte, dar nu și ceea ce a rezultat.

„Este o exaltare în luptă..." Bărbăția lui era secătuită acum. Se uita la tablou și nu-i venea a crede. Îl uimea acest portret mai mult poate chiar decît pe naivul Savva Ilici. Ar trebui terminat, mai sînt încă multe amănunte de stabilit, dar se temea să revină la lucru — cum atinge din nou pînza cu penelul, strică totul. Nu-și mai simțea exaltarea, nu mai avea încredere în el însuși — era vlăguit.

Își șterse penelurile cu cîrpa, spuse supărat :

— Ajunge !

Portretul nu-i luase mai mult de vreo jumătate de oră — încă nu zbîrnîise soneria anunțînd pauza.

Vîrît cu nasul în pînza lui, izolîndu-se de toți ceilalți, Ivan Mîș trăgea mai departe acolo cu pensula, nu se îndepărtase nici o clipă de șevalet.

Ceilalți începură să se miște, fiecare din ei își lua cu greu privirea de la tablou, se uitau la Feodor. Viaceslav — era și el în grup — spuse deodată, primul :

— Băieți, cine-i omul ăsta ? Cine-i îndrăcitul ăsta ?

Slobodko se apropie și mai mult de pînză, neîncrezător, de parc-o mirosea ; clătină din cap :

— Adevărată scamatorie...

Iar modelul, pe podium, se perpelea de nerăbdare. Din înălțimea tronului pe care se afla, văzuse studenții stînd în picioare nemișcați, tăcuți, auzise exclamația lui Savva Ilici. Murea de curiozitate.

Țîrîi soneria : pauză. Ivan Mîș în sfîrșit se dezlipi de șevaletul lui, își șterse penelurile aferat, le aruncă în trusa pe care și-o ținea alături, deschisă.

Fata, modelul, sări de pe podium ; netezindu-și cu mîinile rochia și legănîndu-și șoldurile, cochetă, se apropie de portret, gata să se arate profund impresionată de această reușită certă. Dar cînd zări tabloul, i se lungi fața dintr-o dată, obrajii i se făcură aproape pămîntii și strînse din ochi, ca și cum ar fi supărat-o o lumină prea puternică.

Toți ceilalți tăceau.

Ea stătu locului cîteva clipe, abătută şi cînd apoi se îndreptă spre uşă nu-şi mai legăna şoldurile. O petrecură toţi cu privirile.

Feodor se gîndi că acasă, cînd va fi singură, femeia asta îşi va aminti de portretul ei şi, sigur, va izbucni în plîns.

Îl văzu pe Savva Ilici apropiindu-se. Bătrînul e ceva mai palid la faţă ca de obicei — zbîrciturile îi sînt ca împietrite, sînt dăltuite precis, e clară fiecare din ele şi totuşi par enigmatice. Îi stă părul ciuf în vîrful capului ca la copii, mîinile şi le ţine drepte, ţepene în lungul corpului, spatele — drept. E încordat, e ferm hotărît, de parcă s-ar fi pregătit să comunice vreo ştire catastrofală, bunăoară c-a murit cutare ori c-a început războiul ori, mai ştii, că s-a descoperit un complot criminal :

— Îţi mulţumesc din suflet, Fedenka, pentru toate.

— Dar ce, pleci ?

— Plec. Chiar acum o pornesc spre gară.

— Cum, chiar acum ? Ce-i asta ?... Ce ţi-a venit ?... Ne-am înţeles că mergem împreună la Galeria Tretiakov. Să-ţi arăt Moscova...

— Nu. Nu mai doresc nimic.

— Să mor dacă pricep.

— Nu mai doresc nimic, nu-mi mai trebuie nimic.

— Dar ce-i cu dumneata ?

— Altceva mai frumos decît am văzut, n-o să văd. Tretiakovka, muzeele, Moscova — bătaie de cap, o să se iste un talmeş-balmeş în mintea mea. Şi mie-mi trebuie să duc cu mine neprihănită minunea care-am văzut-o aici. Că minune-i ce-am văzut... O să mi-o amintesc într-una, cîte zile-oi mai trăi. Să nu te superi, şi să nu insişti... Îmi dau seama, tu acum nu poţi merge cu mine, aşa că lasă, mă duc singur... Ajung repede la gară, îmi iau bilet şi hai, plec acasă. Nu-ţi fă griji cu mine... Cît oi fi şi-oi mai trăi, cîte zile-mi mai rămîn — n-o să uit ce-am văzut... Of, Fedenka, dragul meu !

— Stai puţin. Îi cer profesorului să mă învoiască. Măcar să te petrec la gară, smintitule.

Cineva, zbughind-o din atelier, îşi şi găsise timp să ducă vestea mai departe. Sosi curînd Valentin Veniaminc-

vici, se opri în fața șevaletului lui Feodor — înmărmuri așa, aplecat puțin înainte, și susținîndu-și proteza cu mîna cealaltă, sănătoasă.

În atelier, discuții zgomotoase, animație, studenții formează grupuri prin toate colțurile sălii, își reamintesc scena la care au asistat :

— Și n-a desenat nimic precis, numai a schițat ușor contururile.

— Cît ai bate-n palme. De altfel, nu se poate chema o lucrare, este numai o eboșă.

— Dacă nu-ți place, du-te de-o admiră pe-a lui Mîș, el a finisat pînă și mucii ăleia, în portret.

Cu profilul vulturin și buza de jos mai pronunțată ca de obicei, Valentin Veniaminovici stă înlemnit. Cu vreo trei sferturi de oră înainte se aflase aici, în atelierul acesta, și chiar văzuse cum arbora Feodor pe șevalet pînza albastră. Patruzeci și cinci de minute — e prea puțin pentru ca în timpul acesta să se petreacă ceva important. În acest răstimp, el, Valentin Veniaminovici, reușise probabil să treacă din atelier în atelier, dînd, desigur, vreunui student din anul I sfatul insignifiant : vezi mai întîi unde cade pe model maximum și minimum de lumină.

Maximum și minimum de lumină, jaloanele tonalității. Un student din anul I în fața temei : natură moartă cu mere... Munca de fiecare zi... Iar acum — a înmărmurit, aplecat spre acest portret. Și doar a văzut multe în viața lui.

Feodor, stînd deoparte, aștepta respectuos.

În cele din urmă profesorul își îndreptă spatele, oftă, mai examină o clipă-două tabloul, apoi își mută privirea, se uită în jurul lui căutîndu-l pe Feodor în atelier printre toți ceilalți studenți, care începuseră a fi neliniștiți.

Feodor se apropie :

— Valentin Veniaminovici, vreau să-mi însoțesc musafirul pînă la gară...

Valentin Veniaminovici, lăsîndu-și mîna pe umărul lui Feodor și făcînd semn cu capul spre tablou, întrebă :

— Asta-i adevărul ? Își răspunse singur : Da, dar nu-i pe măsura mea.

— Adică în ce sens nu-i pe măsura dumneavoastră ? deveni Feodor circumspect. Doar se aşteptase să fie lăudat.

— Mă uitam acum la tablou şi am observat cu surprindere că mi-e teamă să cred în tine. Mi-e teamă... Ba chiar mă cam şi ofensează lucrarea ta.

— Adică de ce ?

Valentin Veniaminovici tăcu, privi în altă parte.

— Foarte probabil tot aşa cum un cioban din stepă, deprins cu planul orizontal al pămîntului pînă-n zare, se teme să creadă că pămîntul e rotund.

— Ciudat... E un elogiu sau un reproş ?

— Vrei să spui că-ţi fac mare impresie laudele sau reproşurile mele ?

— Mi se pare ciudat.

— Eu sînt ciobanul acela din epoca de bronz... De aici şi concluzia : nu-ţi mai sînt profesor, n-o să-ţi mai pun note. Mi-ai luat-o înainte. Ia drept felicitări ceea ce ţi-am spus.

— Asta înseamnă cumva că trebuie să plec din institut ?

— În birocraticul nostru secol foarte probabil că ţi-e utilă şi ţie o hîrţoagă, diploma de absolvent. E mai înţelept să rămîi în institut pînă la sfîrşit, ca s-o poţi obţine. Dar eu nu-ţi mai sînt de nici un folos, nu mai am ce te învăţa.

Şi se răsuci în călcîie, voi să plece. Feodor îl opri :

— Vreau să vă rog ceva.

— Te ascult.

— Daţi-mi voie să lipsesc azi cîteva ore.

— Cu dragă inimă, dar ce s-a-ntîmplat ?

— Trebuie să-mi conduc la gară musafirul.

— Care musafir ?

— L-aţi cunoscut. Fostul meu profesor de desen din şcoala medie.

— Fostul tău ?... De desen ?... A, da, da, l-am cunoscut...

Privirea îi deveni pe neaşteptate scrutătoare. Întrebă încet :

— Cînd a sosit ?

— Aseară.

— Aseară... Şi tocmai sosirea lui ţi-a dat oarecum un nou imbold de lucru ?

— S-ar putea.

— Da, da, asta-i — pînă ieri începuseşi chiar, puţin-puţin, să nu mai ai prospeţime... Ştii ceva ? Fă-mi cunoştinţă cu el.

— O să fie încîntat.

Cu cămaşa lui încheiată la toţi nasturii pînă sub bărbie, cu surtucelul care-l strîngea la subţiori, cu pantalonii vechi, uzaţi, vîrîţi în cizmele roase la încreţituri, Savva Ilici, singur de ţi-era mai mare jalea, pierdut în mulţime, se făcuse mic la uşă. Văzînd că Valentin Veniaminovici vine spre el, se făcu şi mai mic, intră în panică, îl încurcau mîinile, nu mai ştia cum să le ţină. Profesorul acesta de pictură o fi el om de înţelegere — despre asta Savva Ilici era oarecum încredinţat — dar ce-are-a face, e tot ştab. De ştabi fostul profesor de desen, asociatul mătuşei Marfida, se temea mai mult decît de orice pe lume.

Dar figura lui Valentin Veniaminovici, deşi nasul încovoiat şi buza de jos, răsfrîntă, o făceau să pară aspră, vădea acum uimire şi respect.

— Permiteţi-mi să vă strîng mîna.

Savva Ilici îi aruncă lui Feodor o privire deznădăjduită — scapă-mă, sînt la aman !...

— Valentin Veniaminovici vrea să faceţi cunoştinţă.

— Pare bine, eu... scuzaţi... eu...

Şi tăcu uluit, turtit.

Cu un gest cordial, Lavrov ţinu în mîna lui mare mîna uscată, plină de zbîrcituri a bătrînului.

— Aveţi tot dreptul să fiţi mîndru de elevul dumneavoastră. E cel mai înalt elogiu pentru un profesor, nu-i aşa ?

— Eu ?... Vai de mine, da nu... nu spuneţi una ca asta !... Ce mai profesor i-am fost eu ?... Dumneavoastră, da, sînteţi...

— M-am convins azi că nici pe departe n-am realizat ceea ce aţi realizat dumneavoastră.

— Eu ?... Savva Ilici se îngrozi, înălţă ochii spre Feodor, îl întrebă zdrobit : Dumnealui îşi rîde de mine ?... De

ce ? N-am făcut nimic care... Am venit, numai aşa, să mă uit...

— Ba vorbeşte foarte serios, spuse Feodor amuzat şi în acelaşi timp înduioşat pînă la lacrimi de mila scumpului său fost profesor.

— Vorbeşte serios ?... aproape şopti Savva Ilici, fără să i se mai audă vocea.

— Dar cum puteţi crede că mi-aş permite să rîd de dumneavoastră ? Nici nu ştiţi ce mult însemnaţi pentru mine. Nu vă spun decît atît — şi vă rog din suflet să mă credeţi — vă stimez. Vă stimez din tot sufletul ! Pentru el... Şi Lavrov i-l arătă din ochi pe Feodor.

— Spuneţi asta cu tot seriosul ?...

— Vă rog să mă credeţi. Foarte serios.

Savva Ilici prinse atunci cu ambele-i mîini mîna vînjoasă a profesorului de pictură şi i-o scutură din răsputeri ; lacrimile ivite în ochii lui tulburi de bătrîneţe i se rostogoliră pe obrajii smochiniţi, îi rămaseră agăţate în zbîrcituri.

— Mulţumesc !... Mulţumesc !... Dar cum se poate asta, Doamne ?... O, Doamne ! Mulţumesc, mulţumesc !

Lui Valentin Veniaminovici îi zvîcnea buza de jos, răsfrîntă :

— Vă rog... Pentru ce să-mi mulţumiţi ?

— Pentru că nimeni niciodată nu mi-a vorbit aşa... În felul acesta care... Da ce, nici pomeneală... Nimeni... Sînteţi primul om care-mi spuneţi că mă stimaţi. De mine pînă acum ceilalţi mai mult rîdeau...

Răvăşit, răscolit, Valentin Veniaminovici îl întrebă pe Feodor :

— Feodor (şi era, se pare, prima dată cînd îi spunea pe numele de botez, nu pe cel de familie), de ce-l rîdeau ?...

— Matiora, explică Feodor printr-un singur cuvînt.

— Cum ?

— În satul Matiora sînt douăzeci şi cinci de gospodării şi în toate casele oamenii se gîndesc mai ales la îngrăşăminte, la arăturile de toamnă, nu la pictură. Acolo cine se gîndeşte la pictură trece drept un netot.

— Oo !...

Valentin Veniaminovici îi petrecu pe Savva Ilici şi pe Feodor pînă la garderobă. Iar Savva Ilici se şi deprin-

sese atît de bine cu noua lui poziție, încît acceptă bucuros ca Valentin Veniaminovici, cu singura-i mînă validă și totuși îndemînatic, să-l ajute să-și pună paltonul — vechiul, jerpelitul lui palton.

— La revedere. Cînd mai veniți la Moscova, abateți-vă din nou pe-aici — o să-mi facă multă plăcere să vă revăd.

— Aș, ce să mai vorbim... Asta n-o să se-ntîmple. Din tinerețe tot doream să văd și eu odată institutul, da n-am avut parte de fericirea asta decît azi. De-acum înainte o singură călătorie mi-a mai rămas — spre cimitir. Vă mulțumesc c-ați fost așa de bun cu mine. Vă mulțumesc din suflet. Puteam muri fără să fi știut cum arată un om cumsecade și fără să-mi aud un cuvînt bun.

Afară — mereu aceeași vreme urîcioasă. Trecătorii totuși parcă se grăbeau mai puțin ziua decît noaptea. Puhoiul mașinilor îi îngrămădea pe trotuare, spre zidul caselor — ei se-nverșunau continuînd să circule, să circule. Deasupra capetelor lor se înălța sumbru orașul de piatră, neguros, dus pe gînduri.

Ar fi trebuit să se simtă fericiți amîndoi, și Feodor și Savva Ilici. Și unul și celălalt avuseseră parte de niște momente cum nicicînd altădată nu le fusese dat. Pînă acum Feodor nu obținuse niciodată un succes atît de mare. Și știa : acest succes al lui va deveni legendar în Institut, an de an li se va povesti despre acest succes bobocilor din anul I. Lui Savva Ilici nimeni nu-i arătase niciodată atîta stimă, marea reușită a lui Feodor era considerată ca o biruință a lui, a lui Savva Ilici. Unica lui biruință în toată viața !

Dar ochii plini de bunătate ai fostului profesor de desen și fața lui zbîrcită și blajină exprimau acum melancolie ; din cînd în cînd Savva Ilici ofta.

— Fedea...

Glasul îi era slab, aproape se pierdea în vuietul străzii, ochii apoși ai bătrînului cătau în depărtări, dincolo de toți cei care îi apăreau pe neașteptate în față :

— Ți-am spus aseară că-s mulțumit cum am trăit. Și chiar credeam asta. Dar uite că acum îmi dau seama ce i cu mine, ce sînt în stare să fac. Sînt ca o surcea

picată-n baltă. Cine m-a luat pe mine vreodată în serios ?... Pe cînd aici, la institut, mi s-a strîns mîna, mi s-a vorbit cu atîta considerație. De ce nu m-am hotărît în tinerețile mele să iau trenul și să vin aici... Ce mă oprea ? Aveam nevastă ? Copii ?... Ba n-aveai nimic, holtei păcătos ce ești ! Ce viață ar fi fost aici pentru mine ! Ca-n poveşti, ca-n vis... Eeeh, vorbe de-a surda — mi-am trăit traiul, mi-am mîncat mălaiul. S-a dus viața mea, e bună dusă și n-o mai întoarce nimic din drum...

Deodată i se ştiri vocea, exlamă orgolios :

— Fediuşka, este oare pe lume om mai fericit ca tine ? Eu sînt sigur : nu !

Fericit ?... El, Feodor... De ce să se îndoiască ?

„Este o exaltare în luptă..." Da, a avut parte de acele clipe, le cunoaşte savoarea. Dar dacă n-a fost decît un capriciu al întîmplării ? Era o exaltare. Va mai fi ? Ce-l aşteaptă oare în viitor ?

Sînt şapte ani de cînd, băieţaş în uniformă de soldat, cu bidoanele agăţate-n centură, zăcea întins pe buza unei văiugi pîrjolite de soare. Şi se-ntreba, stînd aşa, pe brînci : ce mă aşteaptă în viitor ? Va curge oare timpul mai departe pentru mine ori se va curma ? Una din două : sau puful florilor de plop plutind în zbor pe deasupra satului Matiora, bucurii şi dureri, întîlniri şi despărţiri, creaţie, oraşe mari, ţări străine, sau — nimic, nici noapte, nici beznă, nici măcar vid, pur şi simplu nimic. Ce-l aştepta în viitor ? Pe atunci întrebarea aceasta era înfricoşătoare.

Acum ar fi un sacrilegiu. Treci prin oraş, te-mpresoară umeda ceaţă a dezgheţului care a început, e ceaţă, nu fum iscat de incendii — zidurile sînt înfipte de nădejde în pămîntul pe care-l simţi neclintit sub picioare, nu-i nicăieri nici o primejdie în preajma ta, nu te pîndeşte ţeava unui automat. N-o să se curme prematur curgerea timpului tău, o să rămîi în viaţă !

La marginea trotuarului dîrdîie de frig un tei despuiat. Dacă pentru un minut teiul acesta s-ar putea preschimba în pasăre ori într-o jivină cu sînge cald şi astfel şi-ar da seama că poate zbura ori fugi, şi că poate vedea atîtea şi atîtea culori şi poate simţi atîtea miresme şi că-l pot încerca teama ca şi fiorii dragostei — reve-

nirea la inerţie, la starea anterioară, de arbore, ar fi pentru el totuna cu moartea. Dîrdîie teiul de frig, i-s moarte despuiatele crengi, teiul aşteaptă să vină primăvara, atunci va înmuguri, va da lăstari, va înflori — are şi el modestele-i bucurii, dar cine i le invidiază ?!

Moartea nu te ameninţă, nu stă aţintită asupra ta ţeava unui automat, însă întrebarea : ce urmează ? te descumpăneşte, te înspăimîntă. Da, este o exaltare, el, Feodor, a simţit-o azi din plin. Dar se va repeta ea oare ? Şi dacă în viitor va fi numai starea inertă, de arbore ? Cam sinistru...

Strada-i plină de lume, tineri şi bătrîni, unii trecînd impasibili, indolenţi, alţii cu pas energic, nervos — bine îmbrăcaţi, rău îmbrăcaţi... Oraş, trotuare, colecţie de individualităţi umane ! Doi inşi trec şi ei prin mulţimea aceasta. Şi unul şi celălalt sînt triumfători, fiecare din ei a repurtat o victorie cum nu pomenise de cînd trăia. A şi rămas îndărătul lor, nou-nouţă, încă netocită, ca o rublă imediat după reforma bănească — fericirea. Ar trebui să fie veseli, să rîdă. Ce putea fi mai firesc ? Dar uite că ei, nu.

Sfială sau nesaţ ? Prea puţină sensibilitate ori nobilă sete de viaţă, acea sete care nu-ţi dă răgaz nici o clipă ? E o înfrînare sau o energie motrice ?

PARTEA A PATRA

1

Luna mai a anului 1952 trecuse de jumătate. Primăvara ba murea, ba se năștea din nou. Murea ziua, cînd soarele făcea prăpăd și trecătorii se înghesuiau pe partea umbrită a trotuarelor, pe lîngă zidurile caselor. Și se năștea din nou seara, cu amurgurile care păreau iluzorii pînă a nu se aprinde primele felinare. O dată cu amurgul, aici, printre străduțele ferecate în piatră ale Moscovei, se pornea o adiere cu miros de pămînt reavăn și în același timp cu miros amărui de frunze noi abia ivite, încă lipicioase dacă le pipăi.

În astfel de clipe ți se făcea tare dor de sat, de asfințiturile care pogoară acolo peste zimțuita linie a pădurilor ce se învăluie treptat în întuneric, de asfințiturile a căror priveliște n-o țărcuie masivele ziduri ale edificiilor. Și fără să vrei te uiți în jos, la picioare — sperî să zărești un petic de pămînt cu iarbă fragedă, negîtuită de cenușiul beton citadin.

Își pierduse ziua fără folos, fusese o zi obositoare — de dimineață alergase într-una de colo, colo, dintr-o organizație de salariați în alta, căutînd un loc unde să lucreze — dacă nu alergi, n-ai ce mînca. În unul dintre magazinele din centru i se propusese decorarea vitrinei — de pictat niscai salamuri, șunci, de înfățișat belșugul. Ca student s-ar fi angajat bucuros și la așa ceva, dar acum, de ! e pictor, are o diplomă. Să porți în minte gînduri mari, o revoluție în pictură — și să confecționezi șunci de mucava ! Obositoare zi, s-a dus toată cu grijile astea de asigurare a existenței pe ziua de mîine. Și mîine, iarăși o zi ca asta de azi pentru asigurarea existenței de poimîine...

Străbătînd o străduță liniștită, Feodor se uita în jos la asfaltul de sub picioarele lui, și visa : să fie pe-aici un petic de pămînt cu iarbă verde...

În dreptul uneia din ușile deschise care dădeau în stradă, ședea, pe un scaun adus din casă, un om bătrîn, bolnav — ai lui, familia, îl scoseseră cu grijă la o plimbare sedentară. Cu toată zăpușeala acelei seri, bătrînul era înfofolit într-un palton gros, de iarnă, numai chelia, atît de sensibilă la frig, îi fusese lăsată goală, expusă curenților ; și fața brăzdată de zbîrcituri exprima o maiestoasă detașare de lumea de pe acest tărîm, care prin nimic nu-l mai poate uimi pe unul din băștinașii săi de demult, la vremea cînd acesta pornește să-și caute odihna.

Ședea acolo pe scaun bătrînul și prin fața lui defilă grăbită o trecătoare dintre atîtea altele. Părul lăsat pe umeri, bărbia mică avîntată-n sus, gîtul — o arcuire orgolioasă ca a gîtului renilor ; jacheță roșie și fustă roșie foarte strîmtă, poticnindu-i fiece pas. Măruntul toc-toc al tocurilor ei răsuna vesel, zbura sonor spre etajele mute ale caselor din jur.

Și Feodor se cutremură, i se broboni fruntea de sudoare...

Ea !

Nu mai e o fetișcană stîngace, nu mai e diafană, imaterială ca altădată, e o femeie zveltă, șolduri mici, picior cambrat cu eleganță. E Nefertiti întrupată nu în piatră, ci vie — așadar, și pe ea o schimbă trecerea vremii. Chiar și cea dintîi Nefertiti, cea din antichitate, s-a supus trecerii timpului — a crescut, a înflorit, a avut șase copii, apoi a îmbătrînit...

Fusese cîteva secunde atît de aproape de Feodor, încît la trecerea ei el simțise deplasarea aerului și un parfum ușor.

Cică dreptele paralele totuși se întîlnesc în infinit. Dar viața nu-i infinită, punctul de intersecție a două vieți omenești poate fi dincolo de dîmbul numit mormînt. Faptul că drumul ei și-al lui s-au intersectat, faptul că el și ea s-au întîlnit chiar acum e un noroc nemaipomenit — care putea tot atît de bine să nu fie.

Dar este... Ei și ? Ce-o să rezulte din asta ?

Pe un scaun, la ușa care dă în stradă, bătrînul acela, bolnav, înfofolit în palton, și veselul toc-toc al tocurilor... Toate-s ca de obicei, toate-s ca-n fiece zi, orașul nu-i uimit de loc, numai Feodor cunoaște taina aceasta : că Nefertiti renăscută din negura secolelor se îndepărtează acum în lungul străduței.

Au avut o întîlnire, au venit amîndoi. Și ea pleacă fără să-și dea seama ce face...

Porni după ea...

Nu era timiditate. Îl cuprinsese o slăbiciune. Ea, Nefertiti, e atît de aproape — doar zece pași, o clipă. Ce ușor i-ar fi să facă dintr-un salt acești zece pași ! O clipă — el care o căuta, el care alerga după ea de ani de zile. Păi, atunci fă pașii aceștia repede, alt prilej mai bun n-o să ai, fă pașii, silește-o să se uite la tine, spune-i în față adevărul adevărat : „Te-am așteptat, te-am căutat ani și ani, poate chiar toată viața !“ Adevăr adevărat, cu sufletul pe buze.

Ea însă n-o să-l creadă, o să se revolte : „Ce-i obrăznicia asta ? Ce poftești dumneata ? Nu te cunosc !“

Zece pași și munții de netrecut ai convenienţelor din societatea umană, interdicțiile, tipicul agasantelor reguli de bunăcuviință.

Zvîcnesc sub fustă la fiecare pas picioarele ei ducînd-o mai departe, purtînd mai departe capul ei mîndru, ținut sus, regește. Frînîndu-și mersul, Feodor o urmează fără să rămînă în urmă și totuși fără s-o ajungă...

Stai ! Ascultă-mă !... Dar nu, el nu-i în ochii ei decît un trecător oarecare. De secole întregi s-a înrădăcinat în societatea umană o tradiție : ferește-te de primul venit. Pentru orice eventualitate, ferește-te — poate fi un dușman ! Vai de capul tău, seminție umană, dacă de secole și secole îți duci viața suportînd atîta neîncredere în sînul tău.

Pe neașteptate ea coti pătrunzînd într-un gang.

Feodor stătu locului, șovăi, privi absent intrările din curtea interioară, ferestrele luminate și, fără să știe nici el de ce, fără să aibă vreo speranță, intră încet în curte.

Străduța fusese liniștită, aproape pustie, pe cînd curtea, înghesuită între ziduri nalte — curte întunecoasă, mos-

covită, cu un lamentabil simulacru de scuar mic în centru — era foarte animată, vuia gălăgioasă. Se zbenguiau copiii chirăind și chicotind, pălăvrăgeau niște țațe ieșite-n pragul ușilor, în scuar la o masă lungă, de scînduri, ședeau cîțiva bărbați fără haină pe ei, în cămăși albicioase — se auzea țăcănitul pieselor de domino.

Și jur împrejur numai ferestre, ferestre, ferestre, de la temelie pînă sus în cer numai ferestre deschise, ferestre cu storurile lăsate, ferestre portocalii din cauza abajurului lămpii dinăuntru ori strălucind luminoase, ori negre, fără perdele și fără lumină. Liniile frînte ale acoperișurilor sprijină cerul abia atins deocamdată de posomorîta întunecime a nopții. Și-n cer se ofilește o palidă stea singuratică, de care nimeni n-are nevoie în acest monumental cuib de oameni.

În văzduh, peste curtea arhiplină, peste chirăielile ca de ciori speriate ale copiilor, peste bolboroseala joasă a vocilor bărbătești și țăcănitul ca niște împușcături al pietrelor dominoului — dincotrova de sus, prin una dintre numeroasele ferestre deschise, lunecau plutind în zbor sunetele unei viori, iar dintr-o altă latură a zidurilor care împrejmuiau curtea răzbătea, biruitoare, vocea autoritară a unui aparat de radio pus la maximum.

Războiul din Coreea... „Război rece"... Demență... Armament atomic... Pericolul sporirii radioactivității... Omenirea în pericol... Reciprocitatea pericolului... Pericol! Pericol! Pericol!... Cuvintele ca niște sfărîmături de tuci soseau valvîrtej în strîmta curte dintre ziduri — se ciocneau între ele, ricoșau, fugeau unul după celălalt și sunetul îndurerat al viorii se împletea cu ele, sfios.

Și Feodor revăzu o scenă pe care o credea ștearsă de mult din memorie. Un marș cu unitatea lui prin stepa mohorîtă. Furgoane răsturnate în șanțul șoselei. Zori de zi molatici, tărăgănați. Spinarea cuiva acoperită gros de mantaua cazonă... Și-acel cîntec de vioară care te impresiona de-ți venea să plîngi, care-ți întorcea sufletul pe dos... Glasul viorii, vioara gemînd în mîinile, murdare de țărîna din tranșee, ale prizonierului. Moartea, foamea, ba chiar și tragica perspectivă a zilelor ce urmau — toate pentru o clipă fugiseră departe...

Iar acum, aici — firavul plîns al unei viori şi cuvintele de tuci...

Uneori bubuitoarele schije de vorbe acopereau glasul cel gingaş care se stingea, uimit. Şi atunci împietreai din tălpi în creştet, te împietrea aşteptarea : „Ei, hai ! hai !... Hai, te rog !..." Şi vioara îşi croia drum din nou — fără revoltă, fără mînie, cu aceeaşi victorioasă gingăşie ca şi mai înainte umplea văzduhurile cu glasul ei. Iar cuvintele, schije grele, continuau să se învîrtejească în aerul acesta inundat de gingăşie şi tristeţe : război ! demenţă ! pericol !

Şi copiii rîdeau, pocneau pietrele dominoului trîntite pe scîndura subţire a mesei... Oamenii trăiesc mereu, rîsul copiilor nu se stinge.

Aici, undeva, în curtea asta dispăruse reînviata Nefertiti — femeia cu şolduri mici, cu jacheţică şi fustă de tricotaj roşu.

Nimeni nu dăduse atenţie apariţiei lui Feodor, nimeni nu observă nici plecarea lui.

2

Cu aproape unsprezece ani în urmă scîlciatele-i sandale spuneau plescăind pe asfalt : „Bună ziua, Moscovă ! Eu sînt Feodor Matiorin !"

S-a deprins cu oraşul acesta, îl cunoaşte bine, îi este îndatorat, nici o altă localitate din cîte există pe faţa pămîntului n-ar fi reprezentat pentru Feodor o şcoală mai înaltă — nu poţi face abstracţie de Moscova, ea e însăşi biografia ta.

În copilărie aflase că socotitorul colhozului, bunul, blajinul Trofim Nikodimovici, care locuia la o depărtare de două case de aceea a părinţilor lui Feodor, din cînd în cînd îşi ieşea din minţi sau, cum îşi explică Feodor acum, avea cîte un violent acces de schizofrenie. Feodor îl văzuse bolnav o singură dată. Trofim, rămas acasă (de obicei nu era internat la spital, se temeau toţi c-o muri acolo cu zile), şedea picior peste picior, ochii îi fugeau neliniştiţi în toate părţile, spatele şi-l tinea drept, încor-

dat şi cerea într-una vorbind repede-repede, ca un copil alintat :

— Daţi-mi chibritele ! Daţi-mi chibritele ! Ei, de cîte ori să spun : daţi-mi chibritele !

Nu-l lăsau să umble cu chibriturile — ar fi fost în stare să dea foc casei.

E faţa lui de totdeauna, cu un neg pe obraz, poartă ca totdeauna rubaşka lui bătrînească, brodată cu floricele de-un albastru-pal, îi ştii ca totdeauna pînă şi ultimul nasture şi totuşi nu mai e el, a devenit un alt om...

Pieţele Moscovei sînt cele de totdeauna, bulevardele ei, străzile ei, toată înfăţişarea oraşului e ca şi mai demult, însă el, Feodor, a devenit altcineva.

De cînd a terminat institutul, Moscova nu mai e pentru el oraşul cu care se obişnuise, oraşul în care locuieşte de atîţia ani — se simte venetic aici. I s-a dat o diplomă, a primit felicitări şi apoi... cale bătută, de-acum faci parte dintre pictorii liber-profesionişti. Şi nici un mijloc de a-şi cîştiga existenţa, locuinţă nu, atelier nu, de lucru da, se găseşte din belşug, dar nu pentru un liber-profesionist a cărui ocupaţie este pictura, pregătirea în vederea unei expoziţii — n-are nici măcar un acoperiş deasupra capului, nu ştie de-o avea mîine ce mînca. Pictor liber-profesionist adică : sînt liberi toţi să nu le pese de tine.

După ce o întîlnise prima oară pe Nefertiti din Moscova, pe vremea cînd zugrăvea împreună cu Ştuka un apartament, salvatoarea lui fusese Nina Hudeakova. Ieşind din curtea acelei clădiri în care nu avea nici un cunoscut, îşi aminti dintr-o dată de Nina.

Ea se despărţise de Drept-credinciosul. Nimeni nu fusese surprins de vestea aceasta şi Feodor cu atît mai puţin : nici erou, dar nici nefericit nu poţi rămîne veşnic. Drept-credinciosul nu fusese reprimit în institut, motivele care-l făcuseră demn de compătimire continuau să existe, dar... dar numai sita nouă-n cui se pune — aşa încît n-a mai fost vorba de cumpărat un covor şi redactorul principal de la editură n-a mai dat nici o mînă de ajutor. Drept-credinciosul, prin cunoscuţii lui, îşi găsise slujbă la Institutul ihtiologic — desena peşti în secţiune transversală şi longitudinală.

Se săturase chiar și Nina de înduioșarea ei față de sacrificiul pe care-l făcuse.

Drept care, nemaiștiind încotro să apuce, Feodor urcă treptele întunecoasei intrări a vilișoarei demodate unde locuia Hudeakova. Îi deschise chiar ea, Nina...

Veni ceaiul, și Feodor fu servit în ceașca de porțelan de Saxa...

Iarăși se afla în fața lui Feodor această mereu aceeași ceașcă.

— Dă-mi un petic de hîrtie, îi ceru Feodor Ninei.

Continuau să lupte în mintea lui glasul viorii și vorbele grele ca tuciul, avea impresia că din nou aude rîsetele copiilor...

Și amintirea — trează...

În toiul războiului, întrerupînd pentru cîteva clipe istovitorul marș — un cîntec de vioară întru totul asemănător celui de azi...

Prizonierul cu barba lui de-o săptămînă, ca pușcăriașii... Mantaua aceea... Uniforma inamică...

Și o durere, dar nu pentru el, pentru Feodor. Și o recunoștință pînă la lacrimi...

Iată, asta ar fi ceva — să redea în culori cîntecul viorii ! Să-l redea în așa fel, încît pe oricine să-l zguduie revelația aceasta, simplă ca și cuvîntul „dragoste" ; sînt pe lume și alte lucruri, nu numai sînge, cadavre, incendii...

Se aplecă asupra hîrtiei. Schiță cu un creion gros marginea șoselei, mai înaltă decît cîmpul — deasupra, o fîșie îngustă de cer — pe fondul general al cerului : cizme, moletiere — picioare bătătorind drumul acela ce ducea spre front. Jos, pe povîrnișul din marginea șoselei, doi soldați, doi inși care pînă de curînd și-au fost dușmani. Unul tînăr, își strînge arma la piept, celălalt în vîrstă, negricios, șade ghemuit pe pămînt, aplecat asupra viorii. Vioara, picioarele în mers creează un ritm aparte. Figura soldatului tînăr să exprime o încordare lăuntrică dureroasă, vioristul să fie transportat de cîntecul viorii, restul depinde de combinarea culorilor : un cer dis-de-dimineață, cu lumina abia mijită, cîteva reflexe pe cască, luciul lemnului viorii...

Ar putea ieşi bine — un tablou care cîntă...

Sprijinindu-şi bărbia în palmă, Nina urmăreşte mişcarea creionului. Înfloratul capot, pe care-l poartă-n casă, îi cuprinde fără nici o cută pieptul mare şi umerii rotunzi. Nina s-a împlinit în ultimul timp, e rotunjoară, îi simţi de departe ademenitoarea căldură a trupului, şi a rămas tot placidă şi maiestoasă ca pe vremuri — contemplă mută de admiraţie ceea ce desenează Feodor, deşi desenul lui e doar o schiţă în fugă, nu-i un tablou, e cifrul viitorului tablou, unui neiniţiat nu-i spune nimic.

Feodor îl răsuci, îl privi de la distanţă, critic :

— Ar putea reuşi. Ar putea avea, fira-ar al naibii, un efect grozav !... Eh ! Dacă n-ar trebui să mă gîndesc la haleală, la haine, cum m-aş mai ascunde undeva şi m-aş afunda acolo în lucru — aş face un tablou mare, fără să mai vreau să ştiu de nimic şi de nimeni... Mîine am de pictat o reclamă cu şuncă pentru vitrina unui magazin !

Nina se lipi de umărul lui, îl privi în ochi :

— Fedea...

— Ce ? îi aruncă el doar o privire, întrerupîndu-şi desenul.

— Fedea, oricît te sucești şi te-nvîrteşti, vezi ? tot la mine te-ntorci... Gîndeşte-te la asta, Fedea...

— La ce ?

— La ce ! Să rămîi aici, la mine... de tot...

— Însoţirea noastră însă, vai, tot n-ar rezolva problema alimentară.

— Fedea, mă las de pictură... Atîta pagubă. Eu n-am talent. O să fac totul ca să avem amîndoi din ce trăi. O să muncesc din răsputeri. Aş fi în stare să şi fur... Ţie n-o să-ţi lipsească nimic. Transformăm camera asta într-un atelier splendid. O să creezi capodopere, aici sub ochii mei, o să devii repede cunoscut. Şi eu o să fiu mîndră de tine... Fedea, rămîi... Hotărăşte-te acum, chiar în clipa asta.

Nina i se uita în ochi, el tăcea. Ea continuă :

— De ce să-mi dai mereu ocol, Fedea ? Pleci şi iarăşi te-ntorci la mine !... Ia gîndeşte-te — nu-i aşa că eu ţi-s sortită ? Şi eu m-am gîndit de multe ori la tine... Drept-credinciosul ?... M-am aruncat în braţele lui, fiindcă

voiam să te uit. Dar și eu sînt tot timpul cu gîndul la tine. Hai, rămîi !

Feodor tăcu. O crede, nu pune la îndoială sinceritatea celor ce-a spus ea acum. E convins că în primele zile ea se va repezi vitejește să-și caute ceva de lucru și poate chiar va găsi, va avea grijă de toate, îl va menaja — dar asta numai în primele zile... După aceea îi va scădea entuziasmul, o va agasa gîndul că mai are de așteptat pînă ce Feodor va deveni celebru, viața va începe să-i pară anostă. Și chiar înainte să se întîmple aceasta, el, Feodor, își va da seama că un om ca el, voinic, sănătos, n-are dreptul să se lase întreținut de o femeie. Nina se îndrăgostește numai de eroi sau de inși nefericiți. A, nu, Feodor nu-și dorește soarta lui Liova Drept-credinciosul.

— Ei, Fedea ? De ce taci ?

Și el replică :

— Drumul meu spre culmile artei trece prin patul tău ?

Umerii Ninei se lăsară, fața i se lungi.

— Nu mă iubești... Atunci de ce te tot învîrtești în jurul meu, de ce-ai venit iarăși la mine ?

El nu mai răspunse nimic. S-a îndrăgostit ?... Numai un semn să facă cea pe care o întîlnise întîmplător aseară pe străduță și ar uita-o imediat pe Nina, ar urma-o pe cealaltă fără să se întrebe unde-l duce. Dar nu-i vorba numai de Nina. Un singur semn — și ar uita tot ce mai visează să picteze, ar uita de el însuși, ducă-se la mama naibii orice Artă cu A mare !

Declară pe neașteptate :

— Scuză-mă, trebuie să plec.

— Fugi de mine ? Ți-e frică să mi-o spui în față ?!...

— Nina, ai dreptate, probabil c-o să trebuiască să nu mai viu pe-aici. Cînd mă apasă singurătatea, îmi amintesc de tine. Atunci sîntem împreună și e foarte plăcut.

— Și cînd nu te apasă singurătatea, nu-ți mai amintești de mine ?

— Tocmai asta-i, Nina. Scuză-mă, trebuie să plec...

Ea rămăsese pe scaun, lîngă masă ; își prăbuși capul peste brațe și începu să plîngă. În jurul ei, în cameră, pe toți pereții, vedeai tablouri puse-n ramă, ultimele

ei lucrări — poieniţe, poteci şerpuind, acoperişurile caselor din Tarusa, unde-şi petrecuse vacanţa. În toate acelaşi colorit siropos, trandafiriu, cu tuşe deliberat largi — naive eforturi de a sugera energia. Ea nu-i în stare, e mai puţin în stare decît el, Feodor, să facă faţă vieţii. Şi tocmai ea îi dă asigurări c-o să-l susţină ! Asigurările ei sînt sincere, ea crede în ceea ce spune, dar ar fi o crimă să faci uz de asta.

— Nina, iartă-mă, n-am vrut să te jignesc...

Şi voi să deschidă uşa, să plece. Ea sări de pe scaun. Ochii, plînşi, îi străluceau umed, pleoapele înroşite, cîrlionţii încîlciţi, în decolteul capotului — pielea albă, parfumată.

— Fedea... Atunci lasă aşa cum a fost... Nu pleci de tot, da ? O să mai vii, da ?

Şi el n-avu curajul să spună : „nu".

— O să mai viu, da... Dar nu mai plînge.

— Şi uită tot ce ţi-am spus. Da să mai vii... Fiindcă tu eşti singur, eu la fel... În închipuire eu nu mă consider singură.

— O să mai viu, Nina, îi făgădui el, de astă dată cu sinceritate.

Nu-i răsfăţa lumea, nu le acorda chiar atîta atenţie, încît ei să fie siliţi să renunţe cu totul unul la celălalt. Le va fi greu amîndorura cu uşa dintre ei, zăvorîtă.

— O să mai viu...

Şi plecă.

Nu-l aştepta nimeni — doar cîţiva inşi cu care n-avea nimic comun şi o cămăruţă sărăcăcioasă, de ocazie. La Nina s-ar fi simţit mai bine, era mai intim acolo, dar nu voia să facă uz de asta.

3

Din capătul bulevardului Arbat, lateral, începe stradela Paralelor. Chiar după locul împrejmuit unde se află în construcţie, în piaţa Smolensk, un bloc turn, e o casă. De fapt sînt patru case, toate constituind un singur număr. Drept faţadă, o vilişoară cu etaj şi la parter, ferestre nalte — locatarii sînt pesemne oameni cu dare de

mînă, o duc bine, clădirea are un aer ceremonios, ca pe vremuri, cornișe în relief, cu ornamente meșteșugite. În curte, îndărătul acestei vilișoare — un plebeu : o clădire veche, neîngrijită, trei etaje, tencuiala rînjită. În fundul curții — un căsoi cu patru etaje, rămas netencuit. Alături, tot în curte, o căscioară-anexă — i s-a burdușit unul din pereți, căptușit pe dinafară cu șipci de lemn și căscioara pare gravidă.

Plecînd de la institut, Feodor luase cu chirie în clădirea din mijloc, cea cu trei etaje, o odăiță strîmtă, mobilată cu un pătuc, o măsuță șchioapă și un scaun. Gazda lui, Vera Gavrilovna, locatară principală a apartamentului, avea trei camere, trei copii, soț — nu. Bărbat-su de altfel, era în viață, nu se știa însă pe unde-o mai fi.

Cîtu-i lumea, probabil, n-o să le piară soiul celor despre care se spune : vîntură-țară. Mai demult fugeau de-acasă pornind în hagialîc — măsurau cu toiagul drumurile fără capăt ale întregii Rusii, de la vestita mînăstire Troițko-Serghievski pînă la Pecerskaia, de la Pecerskaia la Noul-Athos sau și prin Europa, curmeziș, din sud pînă la Marea Albă, la mînăstirea Soloveți : „Dați ceva de-mbucat unui hagiu cu frica lui Dumnezeu în sîn..."

Azi acești vîntură-țară arată altfel. Pînă la vîrsta de 45 de ani, soțul Verei Gavrilovna își văzuse conștiincios de slujba lui la oficiul poștal ; la opt dimineața pleca la serviciu, era îndărăt acasă pe la șase, nu se-mbăta decît în zi de mare sărbătoare, dar și atunci fără să-ntreacă măsura, scandal acasă cu nevastă-sa nu făcea mai des decît alții. Și altceva nimic nu i se întîmplase — nu avusese neplăceri nici la serviciu, nici acasă, n-avea, pe cît se știe, relații extraconjugale — pur și simplu într-o frumoasă zi de mai își ceruse lichidarea la slujba lui, nu-și luase rămas bun de la nimeni, se urcase în tren, în timpul călătoriei trimisese acasă o scrisoare : „Nu mă mai întorc..."

Vera Gavrilovna dăduse fuga la miliție, înaintase cerere la tribunal — are bărbatul ei obligații materiale față de copii sau nu ? Și o dată cu anemicele sume pe care le primea acum prin mandat poștal, îi soseau vești și mai anemice despre soțul ei — la început a lucrat

undeva pe un șantier aproape de Novosibirsk, s-a transferat la Cita, s-a angajat în Sahalin... Un vîntură-țară fără astîmpăr, pornit nu cu toiagul în pelerinaj pe la sfintele mînăstiri, ci pe la șantierele din taiga — geniul vagabondajului, în carne și oase.

În timpul acesta, în fostul lui cuib de pe stradela Paralelor, la doi pași de zgomotosul Arbat, nevastă-sa, nepieptănată, îmbrăcată zdrențăros, se-nvîrtea fără nici un rost prin camerele nedereticate și, împiedicîndu-se în copii, striga :

— Cu ce-o să vă hrănesc, trîntorilor ? De unde bani ? Împuțitu-ăla a șters putina, m-a lăsat cu voi de gît ! Strîmbați din nas ? Uite-acu o-ntind și eu, și mă lepăd de voi — faceți ce știți !

Acesta era unicul mod de a reacționa al Verei Gavrilovna. Restul timpului și-l petrecea tologită pe pat, pe jumătate dezbrăcată, sorbind paginile vreunei cărticele de prost-gust, ajunsă cine știe cum în mîinile ei. Uneori, punîndu-și un capot bineînțeles murdar, cobora scările în curte așa, nepieptănată, și trăncănea cu vecinele ore întregi — nu se plîngea, nu făcea tapaj, stătea de vorbă pur și simplu — despre starea timpului, despre prețurile din piață, despre Șarapa, portarul, care s-a încurcat cu ospătăreasa Liubka, din apartamentul 13.

O alta în locul ei s-ar fi uscat pe picioare de-atîtea griji, ar fi apucat-o nebunia — Vera Gavrilovna însă era din cei ce nu se pierd cu firea. Îi trecuse năuceala din primul moment cînd aflase c-a fugit bărbat-su, îi trecuse spaima. Lucrurile se aranjaseră apoi de la sine, fără ca ea să miște un deget. Nu dăduse sfoară-n țară că subînchiriază una din cele trei camere și totuși o subînchiriase, nu ceruse nimănui să-l angajeze pe fiul ei, Viktor, și totuși Viktor intrase ucenic la un instalator de lumină electrică, fiică-sa, cea mai mare dintre copii, îi dădea ceva din chenzină pentru acasă — cum-necum, Vera Gavrilovna izbutea s-o scoată la capăt. Și tot zicea că are de gînd să se angajeze undeva și ea, dar aștepta pesemne ca lucrurile să se facă tot așa, singure.

— Feodor Vasilievici, îl înștiința cîteodată Vera Gavrilovna pe Feodor, cică ar fi un post la policlinică, de ținut fișele bolnavilor în ordine. Ce zici, să mă încadrez ?

Suna în vorbele ei tot atîta certitudine ca şi în întrebarea lui Manilov : „N-ar trebui construit un pod pînă la Petersburg ?"

Saşka, celălalt băiat al Verei Gavrilovna, avea 9 ani. Slab, pielea şi oasele, bolnăvicios, o mutrişoară bătînd în verde, însă ochi vicleni, iar în colţul gurii un veşnic zîmbet de satisfacţie răutăcioasă, ca şi cum abia aşteaptă să i se întîmple cuiva o neplăcere, ca să aibă de ce rîde. Acasă, singuratic, mereu îl vezi meşterind ceva cu cuţitul de la bucătărie şi în timpul acesta fredonează degajat *Katiuşa* ori surprinzător de vechea, uitata romanţă *Să arzi în foc, să arzi în foc, surcică...* Are ureche, are şi voce, sînt premature volumul şi timbrul vocii lui.

I-a mers vestea în toată curtea. De cîte ori nu s-a pomenit la uşă Vera Gavrilovna cu sectoristul care o anunţă mohorît :

— Băiatul dumitale, dînd c-o piatră în fereastra deschisă de la apartamentul 5, a spart o oglindă. Poftim chitanţa. Fă bunătate să plăteşti oglinda plus respectiva amendă.

Vera Gavrilovna ţipă la Saşka :

— În mormînt ! În mormînt o vîri pe maică-ta ! Apoi declară categoric : N-am bani, n-aveţi decît să-mi puneţi sechestru.

Dar nu i se poate sechestra nimic, nu-i ce : nişte plăpumi străvechi, cîteva perne descărnate, devenite cîrpă, şi un capot de culoare neprecisă, zdrenţuit la subsuori.

Saşka se uită la morocănosul reprezentant al ordinii publice şi pe mutrişoara lui, spăşită de circumstanţă, flutură un imperceptibil zîmbet de răutăcioasă satisfacţie. Nu se prea sperie Saşka de o uniformă de miliţian.

Viktor merge pe şaisprezece — e-un lungan, dar e debil, buzele lui subţiri, mereu strînse, tăinuiesc o amărăciune duşmănoasă. Îl auzi deseori strigînd la maică-sa ; ea oftează :

— Ce să-i faci ? Vîrsta ingrată.

Chiar în prima seară, cînd Feodor abia se mutase aici, Viktor îşi făcu apariţia în cameră ca să-l întrebe distant — şi în adîncul pupilelor îi licărea o vrăjmăşie rău ascunsă :

— Ce te-a făcut pe dumneata să te muţi la noi ?

— Trebuie să am și eu un domiciliu.
— Ce mai domiciliu, aici !
— Nu-i bun ? De ce ?
— Toți sînt niște bandiți în casa asta.
— Te numeri și tu printre ei ?
— Probabil că da. S-ar putea să-mi vină chef într-o noapte să te înjunghii.

Făcuse o grimasă, în ochi avea o strălucire vineție — Feodor gîndi : „Te pomenești ! Cu prostul nu-i de glumit."

Într-un rînd Viktor scăpă jos din greșeală o fotografie, Feodor o ridică — în fotografie, un bărbat cu obrajii cam buhavi și părul lins.

— E-a ta ?

Viktor i-o smulsese din mînă, se făcuse roșu :

— A mea ! Ce te privește ?!

Bărbatul era tată-său. Viktor ține la tată-su, deși ar trebui să-l urască.

Pe maică-sa o disprețuiește — veșnic nepieptănată, leneșă, nu se jenează c-o văd vecinele cu capotul murdar pe ea ; nici o mirare că tata a fugit, rîd toți de ea, o arată cu degetul, și ea — o doare-n cot. Viktor totuși îi pune-n palmă pînă la ultima copeică puținii bani care înseamnă chenzina lui — nu-și poate cumpăra o cămașă nouă, o cravată, i s-au ros pantalonii, poartă niște ghete scîlciate, rămase de la tată-su, și de aceea, desigur, se simte vitregit, se ferește din calea fetelor. Maică-sa a cumpărat o dată din toți banii lui niște salam scump și dulciuri, totul s-a dus la o singură masă, a doua zi n-a mai fost nici de pîine. Băiatul, cu picioarele pe pămînt, e ca o strună întinsă la maximum — n-o atinge că-i riscant, face poc și se rupe.

Ana, soră-sa, mergea pe douăzeci și unu. Își găsise la o întreprindere un serviciu bun, nouă sute cincizeci de ruble pe lună, cîteodată și-o mie. Față mică, ascuțită, trăsături brici, ochi de gheață, mers ușor, sfios, și tăcută ca o umbră — n-o simți cînd apare, n-o simți cînd dispare, poate-i în odăița ei, dar nu se-aude nici un zgomot — Sașka n-are voie niciodată să arunce măcar o privire în odăița ei. Dimineața, cînd pleacă la lucru — pan-

tofi aproape la modă, ciorapi capron, fustiță clopot, femeie tînără la fel cu oricare alta — acasă însă umblă îmbrăcată cum dă Dumnezeu, ca și maică-sa : o rochie veche, de stambă, purtată-răspurtată de pe cînd era fetișcană, i s-a și tăiat la umeri, s-a subțiat, ai mereu impresia cu uite-acum i-o rup mai tare sînii, așa mici și pipernicițI cum sînt. Ana e ca o străină în familia ei, nici măcar maică-sa nu ține la ea. Anei nu-i pasă. Ba chiar parcă-i mulțumită de asta — poate da mai puțini bani în casă.

Saşka i-a adus la cunoștință lui Feodor :

— Are bani la casa de economii. O să se mărite, poate-i scoate atunci.

Din cînd în cînd vine la Ana o prietenă a ei, Alla, din apartamentul 15. Alla e de o frumusețe izbitoare : gîtul ca sculptat, pielița obrajilor albă ca laptele, păr ondulat, sprîncene negre, ochi de un negru-umed. Bine făcută, cu șolduri rotunde, are o lene seducătoare în toată făptura ei și merge cu pași legănați, leneși, ademenitori — privirile bărbaților le suportă cu o liniște sfidătoare. Nu-ți vine a crede că are numai optsprezece ani.

Și iarăși atotștiutorul Saşka îi dădu explicații lui Feodor :

— E-o poamă.

Drept care încasă de la Viktor o palmă binevoitor-moralizatoare :

— Mucosule ! Să nu-i judeci tu pe cei mari !

Știa toată curtea : Alla n-are ochi decît pentru Lioşka, un flăcău căruia în curte i se spune Lemeşov sau Lemeș — pe nimeni altul nu-l lasă să se apropie de ea și de fapt nu se știe nici măcar dacă pe Lioşka îl lasă. Totuși, o dată ce se uită la Lioşka, înseamnă că-i „o poamă", o fată la locul ei nu-și dă coate cu un de-alde ăsta.

Despre Lioşka Lemeș știau de mult și miliția, și locatarii din curte că el e „căpitan de borfași". Se șoptea că a fost judecat pentru ceva „cu sînge" și că se învîrtise, luase numai un an. Dintre locatari, cei ce erau oameni așezați se fereau cu teamă din calea lui. El e totdeauna în mijlocul unei cete numeroase de tineri cu șepculițe cu bumb. Seara iese la poartă, în stradelă, cu ghitara-n mîini,

c-o ţigară înfiptă în colţul gurii, şi cîntă romanţe sfîşietoare :

Iar tu la căpătîiu
Defunctului vei sta,
Şi c-o batistă fină
Lacrima-ţi vei usca...

E frumuşel, brunet, douăzeci şi doi-douăzeci şi trei de ani şi cîntă bine, voce de tenor liric. Tocmai din cauza lui, onorabilii capi de familie, plecînd de acasă grăbiţi, se silesc să traverseze curtea cît mai repede posibil. De la intrarea-n casă pînă-n stradelă e împărăţia lui Lioşka.

Dar valorile materiale din curte (se-nţelege, exceptînd clădirile) nu-i aparţin lui Lioşka, ci unui locatar care, altfel, nu iese prin nimic din comun, Arsenti Ivanovici Zaştatnîi [1]. Acesta este posesorul unui automobil „Pobeda", al unui garaj cu acoperişul de tablă de fier, iar lîngă garaj şi-a construit o mică dependinţă pe uşa căreia a pus un lacăt zdravăn. În afară de asta în curte se mai află un fel de gheretă de scînduri dată cu miniu de plumb, roşu-închis : asta-i lada de gunoi. E comună. Alte valori materiale în curte nu sînt.

Pe-aproape de miezul nopţii curtea răsună de ţipetele portăresei. Scundă, grasă, ciufulită, proptindu-se de nădejde pe elefantinele-i picioare şi lăsînd-şi capul pe spate, portăreasa a început să strige cît o ţine gura :

— Armăsaruleee ! Dulău dracului ! Vino-ncoa la mine ! Ei, să vezi tu dacă n-o să-ţi scot ochii, nerușinatule ! Oameni buni, e la grăsana, doarme cu ea ! Hei, tu... grăsano ! Arată-ţi mutra, parşivo, împuţito ! Ţi-e frică !... C... ordinară !... Oameni buni ! Auziţi ! Dulău ăsta al meu, nevastă-sa trăieşte, şi el — cu grăsana !...

Bunii oameni o aud, să răsucesc de pe-o parte pe cealaltă în aşternut, nu pot adormi, dar tac — nu au nici o poftă să se amestece.

Din prima zi cînd se mutase aici, Feodor îşi dăduse seama că ambianţa aceasta nu va fi propice elanurilor lui de inspiraţie creatoare, care va trebui să smulgă lacrimi de recunoştinţă din ochii cunoscătorilor în artă.

---

[1] Supranumerar, extrabugetar (rusă).

Dar Vera Gavrilovna, sub diferite pretexte, îi luase chiria pentru cameră pe aproape un an înainte. Și el nu mai avea nici un ban, lucra ici-colo, pe unde găsea, abia reușind cu chiu, cu vai să-și asigure masa.

Bani, nu, timp să se mai așeze la șevalet nici atît, în fiecare zi trebuia să plece ca să-și găsească ceva de lucru — stomacul nu te lasă, trebuie să-i dai.

Începătorule pictor liber-profesionist, în realitate depinzi pînă și de inofensiva și toleranta Vera Gavrilovna, căreia nimeni nu-i dă nici o însemnătate. Dacă nu-i faci pe plac, te zvîrle-n stradă, are dreptul.

4

Cu vreo lună în urmă, seara, cînd se-ntorsese acasă, Feodor văzuse lumină în tot apartamentul și ușa camerei în care stătea Vera Gavrilovna deschisă larg, de perete.

Îl întîmpinase Saşka, pieptănat frumos, cu frizura încă udă și cu o cămașă curată pe el.

— Avem un musafir, îi dăduse Saşka de știre și adăugase chicotind sarcastic : Logodnicul...

Din cameră se auzise glasul cîntat al Verei Gavrilovna :

— Feodor Vasilievici ! Poftim aici, să vă fac cunoștință. Îndesat, fără grumaz, un cap pus de-a dreptul pe niște umeri lați, musafirul, tînăr, brunet, părînd puțin ghebos de îndesat ce era, îi aruncase în ochi lui Feodor o cătătură ca o sclipire de cuțit, și imediat, cu o sfială de fată, pleoapele lui cu gene scurte coborîseră, mîna, destul de vînjoasă, se întinsese spre Feodor :

— Mișa.

Cu cea mai sărbătorească dintre bluzele ei, una liliachie, Ana ședea pe marginea patului alăturîndu-și picioarele strîns, pantof lîngă pantof, după ce-și răsfirase fusta cu precauție în jur, pe pat, să nu se strice pliseul, și privirea îi era de gheață ca totdeauna, mutrișoara ei indiferentă, cu trăsături aspre, nu exprima nimic. Ana parcă dormea cu ochii deschiși.

Toţ sărbătoreşte îmbrăcată şi Vera Gavrilovna : cu o rochie veche, uzată, dar curată.

Viktor nu era acasă.

După apariţia lui Feodor în cameră urmase o tăcere stînjenită care, desigur, dura de mai demult.

— Nici că se mai îndreaptă odată vremea asta, remarcase Vera Gavrilovna.

— Într-adevăr, încuviinţase musafirul.

— La radio zice că de-acum o să se facă frumos.

— Da, e foarte posibil.

— Anul trecut pe vremea asta, parc-aşa ştiu, era o căldură !

— Da, parc-aşa, era cald.

Mai stătuseră de vorbă în felul acesta încă vreo jumătate de oră, apoi musafirul se ridicase de pe scaun :

— Mulţumesc, a fost o convorbire foarte plăcută. Vă rog să mă scuzaţi, plec, e tîrziu.

Dăduse mîna pe rînd cu Vera Gavrilovna, cu Feodor, nu-l uitase nici pe Saşka şi pe fiecare din ei îi învrednicise cu o cătătură de-a lui scurt-scrutătoare, după care se îndreptase spre uşă cu mers legănat, purtîndu-şi pe umeri capul şi carapacea neagră-cu-luciu a frizurii linse.

Ana sărise numaidecît de pe marginea patului şi plecase cu el, să-l petreacă pînă la poartă.

— Ce impresie ţi-a făcut, Feodor Vasilievici ? se interesase Vera Gavrilovna făcînd semn cu capul în urma musafirului, după ce acesta plecase închizînd uşa.

Feodor strînsese din umeri. Vera Gavrilovna :

— Ce-i mai umblă ochii... I-a intrat în cap să se mute-aici, să stea cu noi. Mi-a şi dat a-nţelege că el ia amîndouă camerele, a Anei şi a dumitale.

— Ia uite... Va să zică, eu să-mi caut altă gazdă ?

— Cotu ! Pe-a dumitale n-o dau ! Că din ce-am să trăiesc eu atunci ? Dumneata îmi plăteşti chirie, ei nici o para chioară n-au să-mi dea. Cotu ! S-aştepte... Ce-i mai umblă ochii, of, Doamne !

O lună în şir Mişa venise în vizită mereu — trecea prin dreptul camerei lui Feodor, arunca înăuntru o privire cercetătoare, dădea bună ziua foarte politicos aplecînd capul — discret, fără zgomot, abil, cu toate că părea greoi ca un urs.

Viktor tresărea de fiecare dată cînd îl zărea venind, îi răspundea sec la bună ziua. Într-un rînd îl întrebase pe Feodor pe neașteptate :

— Spuneți-mi, vă rog : există dragostea și în realitate sau e numai prin cărți ?

Saşka mai pe urmă îi explicase lui Feodor :

Vitka zice-așa din invidie, ar vrea și el să se însoare. S-a amorezat de Alka și chiar i-a spus să-l lase pe Lemeș. Și Alka zice : „Ce vorbești, mucosule ?“

Era după miezul nopții, cînd sosi acasă după ce fusese la Nina. Dar în apartament — lumină. Se-auzea duruind o mașină de cusut, noutate, căci pînă atunci Vera Gavrilovna nu avusese mașină de cusut.

Tot neţesălată ca de obicei, gazda își scoase capul pe ușă în coridor, anunțîndu-l cu bucurie pe Feodor :

— Mîine-avem nuntă ! S-a făcut cununia civilă... Eu și Ana nici nu ne mai vedem capul de-atîtea treburi, acum coasem la mașină să ne înnoim, întoarcem pe dos și zicem că-i nou... Mîine seară să nu te duci nicăieri. Te rugăm toți foarte mult. Seara să stai cu noi la petrecere... A, era să uit, să știi c-am luat măsuța din camera dumitale, provizoriu — mîine, cum terminăm, o punem îndărăt.

În cameră, luate de pe masă, cărțile și hîrtiile lui Feodor zăceau stivă jos, pe duşumea. Fără masă, se simțea stingher, camera părea prea mare. Se-auzea cum toacă, dincolo, mașina de cusut.

Își aminti că a doua zi avea de făcut o schiță, decorul vitrinei unui magazin. Dar n-are masă — să lucreze cu hîrtia pe genunchi ?

Vitrina magazinului, salam, șuncă, brînzeturi, dar schița lui pentru tabloul la care se gîndea a rămas la Nina. Ar fi putut sili pînza să cînte cu sunet de vioară... Mîine dis-de-dimineață, dac-ar avea la el schița aceea în creion, ar face încă una în culori.

S-a anunțat că anul acesta va fi inaugurată o expoziție a tinerilor pictori. Viaceslav termină de pictat un tablou de-al lui, se-aude că și Ivan Mîș mîzgălește ceva tot în vederea expoziției.

El, Feodor, însă de multe luni n-a mai lucrat la șevalet, nu știe cînd o mai avea răgaz pentru asta și nici măcar dacă îl va avea vreodată...

Mîine va trebui să mediteze cum să combine mai atrăgător în vitrină etalarea minunilor gastronomiei. Și dacă le-ar da dracului și s-ar apuca de schiță — dacă le-ar da dracului pe toate celelalte, ce-ar fi ? Ar fi că la sfîrșitul săptămînii n-ar mai avea nici un ban în buzunar...

Și-a rămas fără măsuță în cameră, i-au luat-o. Ce subțire-i peretele, se-aude mereu cum duruie dincolo mașina de cusut...

5

Cîteva mese mici așezate cap la cap și peste ele, drept față de masă, niște cearșafuri curate.

Mirele, Mișa — costum negru nou-nouț, la butonieră un trandafir de hîrtie, nodul exagerat al cravatei îl obligă să stea cu capul sus, ceea ce-i dă un comic aer măreț.

Venise de-acasă de la ea, de la țară, și mama lui Mișa, o bătrînă ciolănoasă, cu nasul cîrjoiat, și un aer cam asiatic. Mama lui Mișa se-așezase într-un colțișor și picotea, însă din cînd în cînd înălța cîte-o pleoapă, trăgea cu ochiul — cu un singur ochi privea, unul verde, rotund, o privire căreia nu-i scăpa nimic, lucidă, rapace, nici urmă de somnolență. O clipă numai — și pleoapa, zbîrcită, iarăși cobora simulînd picoteala.

Printre convivi, un nepoftit : Lioșka Lemeș în persoană. Alla nu acceptase să vină la nuntă fără el.

Lioșka era în mare ținută — haine albastru-închis, de stofă fină, iar cămașa, albă de-ți lua ochii, accentua culoarea negricioasă a obrajilor lui, ușor rumeniți de-o stînjeneală care-i mai lumina puțin. Era reținut, ceremonios — la masă, cavaler, acționa galant pe două fronturi, servindu-le și pe Vera Gavrilovna și pe Alla care se-mbujorase și era atît de frumoasă, încît toți, privind-o, se simțeau oarecum jenați, îi incomoda un vag regret că nu-s și ei tot așa.

Lîngă Alla, de cealaltă parte, şedea Viktor, cu cravată nouă, dar tot cu hăinuţa lui veche, cu mînecile înnădite. Viktor nu mînca mai nimic, ai fi zis că-şi ţine respiraţia, nu îndrăznea nici să se uite la vecina lui. La începutul mesei trăsese cîteva păhăruţe de votcă ; îl apucase tusea, se-nroşise, şi-i dăduseră lacrimile.

Lioşka Lemeş îi atrăsese atenţia, prietenos :

— Dragul meu, eşti un băieţaş, nu te obişnui cu otrava asta.

Apoi, săltînd mîna în aer şi pocnind abil din degete, proclamase cu ton imperios :

— Amar !

Ana se conformase sărutîndu-şi logodnicul pe obraz, de parcă-l ciugulea cu nasul.

Pe sub pleoapa somnolent întredeschisă, mama lui Mişa îşi aţintea ochiul mult mai adesea asupra lui Lioşka Lemeş decît asupra celorlalţi.

— Amar !

Lioşka băuse bine, se-aprinsese la faţă, dispăruse toată reţinerea lui :

— Scumpi cetăţeni, participanţi la această festivitate ! Scumpi cetăţeni ! Permiteţi-mi să spun cîteva cuvinte !

Nu-i permise nimeni nimic, dar el tot se ridică, chipeş, stăpînit — numai că se cam afumase, obrajii lui negricioşi ardeau, îi apăruse în colţul gurii, dezvăluindu-i dinţii mărunţi şi deşi, un zîmbet cam dispreţuitor. Alla îl urmărea cu priviri îndrăgostite, ochii ei mari străluceau de admiraţie.

— Ce sînteţi dumneavoastră ? întrebă Lioşka desfăcîndu-şi braţele ca să-i cuprindă într-un gest simbolic pe toţi cei de la masă. Ce sînteţi ? N-o luaţi în nume de rău — sînteţi nişte oameni de duzină. Sînt mulţi pe lume ca dumneavoastră. Vă stă oare în putinţă să apreciaţi talentul, harul pe care-l au numai puţini ? ...Nu vă permite nivelul. Şi totuşi printre dumneavoastră se află mari talente, poate chiar genii... Nici n-aţi observat, bravi oameni ai muncii, nu-i aşa ? Ei, eu o să vă fac demonstraţia pe loc. Saşka ! Mă, vericule !... Ia hai să lăsăm noi cu gura căscată populaţia locală ! Scoal', ţîngăule, fă-te-ncoa la mine, n-auzi ? Te poftește la el unul mai mare ca tine !...

Ciufulit, deşi o oră întreagă înainte să-nceapă petrecerea îşi tot dăduse părul cu nişte unt şterpelit de la masă, băieţaşul, mereu cu zîmbetul acela perfid pe buzele-i livide, se apropie alene de Lioşka.

— Saşka ! Prietene ! Frate de suferinţă ! Dînşii habar n-au cine sîntem noi ! 'mneavoastră... nici nu ştiţi pe cine-aveţi în faţă ! O raritate ! Pasărea fenix ! Dînşii ne ignoră ! Adu-mi ghitara, cîntăm : *Cu ghitara şi spada eu aici sub fereastră-ţi !* O surpriză pentru tinerii căsătoriţi !... Sssst ! Nu mai mişcă nimeni ! Atenţie un minut sfintei arte, dup-aia n-aveţi decît să trageţi iarăşi la măsea. Sssst !

Şezînd pe scaun cu ghitara-n braţe, îşi luase o înfăţişare falnică, poza. Lîngă el, în picioare, Saşka.

— Ce vă-nchipuiţi că urmează, scumpă burtăverzime ? Romanţe ? Cîntece de inimă albastră ? Lacrimi în fumul beţiei ? Nici gînd ! Nici o romanţă !... Saşka ! Una populară ! Una din vechime, cu alean ! *Surcica !*

Saşka dintr-o dată deveni grav, îşi drese vocea tuşind o dată zdravăn, i se iviră cîteva cute pe fruntea netedă, albăstrie.

Lioşka începu cu acel patos în voce care nu se declară imediat, se păstrează, patosul celui ce începe un cîntec mult dorit şi de la care se aşteaptă cel mai mare efect.

In pădure-ntunecime,
Şi nu-i ploaie, şi nici vînt...

Saşka prinse tonul. Glasul lui mai scăzut, ferm, urcă dintr-o dată silindu-l pe acela de tenor al lui Lioşka să se îmbine cu el gingaş, măiestrit :

Plînge inima în mine,
Ca frunza toamna, foşnind...

Pe fruntea aplecată a lui Saşka efortul a acumulat cîteva cute. Albi, măriţi, ochii lui Lioşka revarsă un val de neagră, imensă nostalgie. Cîntă amîndoi, unul e un băieţaş nu tocmai sincer, nu prea bun din fire, abia atins

de stricăciunea vieții în mahala, cealălalt — un lumpen-proletar, drojdie a societății, murdară spumă care mai devreme sau mai tîrziu va fi îndepărtată, aruncată. Amîndoi au crescut aici, în curtea asta strîmtă, asfaltată, înconjurată de edificii de beton armat. De unde le vine atunci aleanul acesta crunt, ca de oameni trăiți la țară? De unde știu ei despre lungile seri fără geană de lumină în izbele de bîrne, pierdute printre troiene? De unde pot ști ei cum urlă crivățul și cum fumegă aprinsă în izbă o așchie de pin — mică luminiță, unic prieten? De unde pot ști ei asta, cînd nici Feodor n-a mai apucat asemenea vremuri? Născut la țară, Feodor cunoscuse totuși numai lampa cu petrol, nu prinsese opaițul.

Tare mi-e viața grea,
Un' mă-ntorc nu-i nici un bine,
Arde, fă-te scrum, surcea
Și să ard și eu cu tine...

Lui Feodor poate că sentimentul acesta i s-a transmis din străbuni, i l-or fi transmis basmele ascultate în copilărie acasă și troienele care pînă și-n ziua de azi se-ngrămădesc peste izbele făcute din bîrne. Dar ei?... Ce minune îi face pe ei să spună atît de adevărat, deși nu știu nimic?

Soacra mare, baba cu nasul cîrjoiat, înălță zbîrcita-i pleoapă, își lăsă cîteva clipe la vedere un ochi verde și privirea nu-i mai era acum rece, lucidă — avea o înfățișare muierească, puțintel oțetită.

Mîndră, fericită, fremătînd de pasiune, Alla îl mînca din ochi pe Lioșka. Din cînd în cînd se întorcea ba spre unul, ba spre celălalt dintre cei de față, îi lua pe rînd, și ochii ei lucind negru-umed dogoreau provocător, sfidător: „Aveți voi vreo valoare în comparație cu el? N-aveți nici o valoare toți laolaltă!"

Iar Viktor stă cocoșat, cu pieptul în masă, și-și strivește genunchii cu pumnul — e livid, nimicit.

Lioșka tăcu, încheie cîntecul trecîndu-și o ultimă oară degetele peste strunele ghitarei — pluti, stingîndu-se-n aer sub plafonul încețoșat, un geamăt, un suspin înăbușit al strunelor. Fruntea lui Sașka se destinse, dispărură de pe ea cutele acelea care-i dădeau un aer chinuit — acum

Saşka era iarăşi el, cu părul gras, uns şi figura palidă, plictisită, blazată.

Tăceau toţi, pentru toţi probabil cîntecul fusese şi trist şi plăcut, dar în acelaşi timp îi stingherea ceva — prea a fost altfel decît de obicei, prea a fost frumos, nici nu putea ţine mult.

Baba, coborîndu-şi pleoapele, aţipi din nou, iar feciorusău, mirele, umflîndu-şi pieptul să i se vadă trandafirul de hîrtie de la butonieră, oftă, aprecie cu ton măgulitor :

— Da, ce-i drept e drept. Talent...

Lui Lioşka îi sări ţandăra :

— Leagă haita, mocofane !

— Lioşenka ! se aplecă Alla spre el, rugătoare.

— Păi ce, pricepe el ceva ? Un gunoi ! Vadă-şi de boarfele lui de mire şi să nu mai orăcăie !

— Am spus eu că... se răsuci Mişa, jignit, spre mireasă.

— Adică, ce, ce-ai spus ? Doi bani nu faci ! Ai spus să nu fiu invitat... Unde ? Între nişte inculţi. Stimaţi cetăţeni, eu uite-acum îi deranjez frizura !

— Lioşenka !

Pe mutrişoara ascuţită, ca de pasăre, a miresei — nici fîstîceală, nici spaimă, doar ciudă. O dojeni pe Alla care intrase-n panică :

— Ai garantat pentru el, ne-ai promis că... Uite-l, s-a pilit, măgarul, şi face scandal.

— Lioşenka, hai să plecăm, dragă, hai să plecăm !

— Măăă-gar ? Ai noroc că-s *gentleman*... Mă, pomădatule ! Mă ăsta, mire înzorzonat ! Ia repetă ce-a zis 'mneaei, că ţi-e mireasă... Aaa, taci, va să zică taci, prăpăditule !

— Lioşenka !

— Gura ! Plec eu şi fără să mă rogi... Dar mai întîi să-mi spună careva, am talent sau nu ? Să-mi spună ăia care se pricep... Zi tu !

Şi Lioşka se-ntoarse pe neaşteptate cu faţa spre Feodor :

— Ce taci ? A ? Nu zici nimic, blegule ? Doar ţi se cunoştea pe mutră că-ţi place. De ce nu spui nimic ? Eşti aşa scump la vorbă ?

— Netrebnicule ! îl admonestă Feodor. Ai stricat efectul cîntecului.

— Cuum ? Ia repetă, mi-s' pare că n-am auzit bine.

Feodor se ridică de pe scaun :

— Cară-te, ori te iau de guler.

Mai venindu-şi în fire, Lioşka se uită ţintă, cu subit interes, în ochii lui Feodor :

— He, he ! Omul dreptăţii...

— Ia hai, şterge-o mai repede !

Feodor era c-o palmă mai nalt decît Lioşka şi mai lat în umeri — îl fixa de sus, posac, drept în numele tatălui. Celălalt suspină :

— Uitaţi-vă la el, oameni buni... Nu ştie. Las-c-o să te-nvăţăm noi, păsăruico ! Încă nu-l cunoşti pe Lioşka Lemeş. Tot Arbatul ştie cine-s eu.

Alla îl trăgea de mînă spre uşă. În uşă Lioşka se opri, aruncă o privire îndărăt, peste umăr :

— De-acum pe poarta noastră nu mai ieşi tu în stradă, mă gîză !

Mama lui Mişa, întredeschizînd un singur ochi, rotund, îl urmări cu o privire de înţeleaptă indiferenţă pe Lioşka Lemeş care pleca beat. Uşa pocni trîntită, ochiul bătrînei se închise.

Iar Mişa, îndreptîndu-şi cravata şi reverele hainei, ca şi cum într-adevăr pînă atunci s-ar fi bătut, pronunţă cu importanţă şi demnitate :

— Păduchele !

Răsună afară pe scări ţipătul disperat al unei femei. Saşka o zbughi pe uşă ca din puşcă.

Viktor sărise şi el de pe scaun, lungan, îmbrăcat calicos de sărbătoare, hăinuţă veche, mototolită şi cravată în culori vii, nou-nouţă, lucioasă ca-n magazin.

Şi ţipătul femeii, străbătînd prin pereţi, se pierdea cine ştie unde, în pod. Linişte, jur împrejurul casei. În cameră — lumină puternică, şi pe albele cearşafuri întinse peste mese — farfurii murdare, sticle pe jumătate goale, resturi de pîine, într-un castron salata răvăşită...

Saşka se-ntoarse într-un suflet, anunţînd triumfător :

— O bate Lemeş pe Alka !

Viktor țîșni pe ușă-afară. Vera Gavrilovna țipă în urma lui :

— Un' te duci ? Ai înnebunit ?

Dar ușa pocnise, zăngăneau tacîmurile pe masă. Țipătul pe scări încetă.

— Îl omoară. Prostul ! Îl omoară ! gemea Vera Gavrilovna.

Feodor se ridică de la masă.

Lumina mohorîtă de pe scări, pete roșcate acolo unde tencuiala s-a desprins de pe zidul rece ca al unei pivnițe. Lipită de zid, Alla își adună cu amîndouă mîinile părul vîlvoi. Ceva mai jos, pe trepte, zarvă. Viktor, doborît, zace ghem, își apără cu mîinile fața, capul, se ferește înălțînd mereu coatele lui ascuțite. Cîteva trepte mai sus, Lioșka parcă dansează, își tot repede înainte spre Viktor pantofii lustruiți lună, încearcă să-l lovească în cap.

Feodor îl înșfăcă de guler. Lioșka era slăbuț, ușurel, își tot răsucea umerii plăpînzi în mîinile lui Feodor, încercînd să scape, dar n-avea puteri. Feodor îl strivi de perete, îi prinse capul ca-n menghină între degetele unei singure mîini.

— Ți-l zdrobesc !

— Dă-mi drumu, ticălo...

Pe la spate, în umerii lui Feodor, două mînuțe care-și înfig ghearele :

— Dă-i drumu ! Dă-i drumu, n-auzi ? Ce te vîri ?

Dintr-o scuturătură, Feodor scăpă de mînuțele acestea și-i făcu vînt lui Lioșka în jos pe scări. Se-auziră bufnind treptele una după cealaltă, se văzură agitîndu-se-n aer pingelele pantofilor lui Lemeș.

— Toanto, îi spuse Feodor Allei și se aplecă să-l ridice pe Viktor.

Cum se văzu pe picioare, Viktor — gata să se repeadă în jos, la Lioșka, Feodor însă îl înhăță numaidecît și-i strigă Allei :

— Cară-te de-aici ! Ia-ți hahalera ! Cît te văd !

Lioșka se tîrî un timp în genunchi pe palier, căutîndu-și șapca. Se ridică, privi în sus spre Feodor și Viktor, nu spuse nimic, se-ntoarse cu spatele și-ncepu să coboare. Alla îl urma fricoasă, rezemîndu-se cu o mînă de zid.

Feodor îi dădu un ghiont lui Viktor, silindu-l să urce :
— Ia-o înainte, viteazule !

În cameră, cu inima sfîşiată de durere şi nodul cravatei sucit la ceafă, Viktor se năruí pe pat, îşi înfundă faţa în perne şi rămase aşa, cutremurîndu-se de plîns, fără totuşi să i se audă hohotele. Vera Gavrilovna bodogănea amărîtă :

— De-acum n-o să mai ai chip să treci prin curte... Mai bine-ai pleca undeva... ăia-s capabili să te omoare, ce crezi...

Îl uitase cu totul pe Feodor, nu se gîndea că şi lui o să-i fie de-acum imposibil să mai treacă prin curte, ăia-s capabili să-l omoare şi pe el.

Mama lui Mişa, ajutîndu-i noră-si să strîngă masa, ducea la ochi fiecare ceaşcă, examina ceştile cu atenţie şi pe dinăuntru şi pe dinafară şi-şi strîngea mereu buzele, cu un tîlc anumit. Ana arăta obosită, indiferentă.

Saşka, brusc cuminţit, se vîrîse sub plapumă.

Iar mirele, Mişa, după ce-şi scosese haina, rămînînd în cămaşa lui nou-nouţă, foşnitoare, orbitor de albă, stătea în faţa oglinzii, cu spatele la ceilalţi, şi-şi inspecta foarte atent faţa încă proaspăt bărbierită.

— Da, n-o să mai poată trece prin curte. Ălora nu le e mare lucru să scoată cuţitul...

Viktor plîngea.

6

Dimineaţă, la poartă, Feodor dădu ochi cu Lioşka. Ciupind strunele ghitarei şi morfolind în colţul gurii un capăt de ţigară, Lioşka fredona :

Iar tu la căpătîiu
Defunctului vei sta,
Şi c-o batistă fină
Lacrima-ţi vei usca...

Lîngă el — unul din „băieţi", nalt, slăbuţ, cu şepculiţă minusculă tuflită-n vîrful capului şi beregata proeminentă, ca un cioc, pe gîtul lui subţiratic. Se uitară amîndoi la Feodor pe sub gene, trăgînd din ţigări şi

făcîndu-şi o socoteală în minte, dar nu ziseră nici cîrc. Doi pe unul e riscant, se pot alege cu vînătăi. Las-că diseară se-adună aici la poartă mai mulţi şi-atunci să-i vezi ce viteji au să fie.

Ah, ţi-aduci, ţi-aduci aminte,
Scumpa şi iubita mea,
Cărăruia cea îngustă şi-al meu cuţit ascuţit...

Parcă nu-i vine a crede lui Feodor că a avut parte şi de zile mai frumoase, cîndva — era aici, în Moscova, o cameră studenţească plină de paturi şi printre ele se afla şi-al lui Feodor. În cîte-o seară Viaceslav îşi lua din cui ghitara — tot o ghitară, şi tot aşa cînta, dar nu cîntece cu „defunctului" şi cu „cuţitul ascuţit" :

Ca neagra trădare, ca-al tiranului cuget...

Iar Drept-credinciosul răcnea proslăvind cupolele în formă de bulb, măiestria lui Andrei Rubliov.

Îl considerau pe Ivan Mîş drept un nemernic şi nemernicia lui nici nu mai trebuia dovedită. Dar Ivan Mîş, în comparaţie cu acest Lioşka Lemeş, e întruchiparea distincţiei morale, e una din cele mai nobile conştiinţe umane.

Acum, în camera aceea stau alţii, tovarăşii de odinioară s-au împrăştiat, i-a absorbit masa de milioane de locuitori ai Moscovei.

Viaceslav e om cu noroc : un vechi prieten al lui tată-su, tot pictor aici, în Moscova, îl lasă să lucreze în atelierul lui.

Viaceslav reprezintă acum pentru Feodor unica legătură pe care o mai poate avea cu fericita viaţă de altădată, cînd era student. Dacă s-ar rupe şi legătura aceasta, n-ar mai fi decît un singuratic, care, alergînd toată ziua prin oraş ca să-şi găsească de lucru, ar visa într-una să-şi croiască loc în lume ca pictor cu adevărat. La institut vor mai circula un timp legende pe tema succeselor obţinute de el pe cînd era student, apoi vor fi uitate şi legendele acestea şi nu-i va trece nimănui prin cap să se întrebe uimit pe unde-o mai fi băiatul acela faimos căruia i-a reuşit într-o singură şedinţă tabloul ***Fata albastră.***

Cît timp îl are pe Viaceslav, Feodor nu se simte singur, Moscova nu i se pare străină. Îi poate da oricînd un telefon, se poate duce oricînd la el ca să-şi uşureze sufletul şi să-şi mai aducă aminte că nu sînt pe lume numai fiinţe ca Lioşka Lemeş, Vera Gavrilovna sau portărese care, noaptea, sub ferestrele celor ce dorm, revarsă un torent de blesteme porcăind-o pe „grăsană" că i-a „stricat casa". Fără Viaceslav, Feodor — ce să mai vorbim ? — ar fi luat cîmpii.

După-amiază porni spre Viaceslav.

Vechiul, adînc pătruns în lucruri şi totuşi nesupărătorul miros al culorilor de ulei — mireasma splendidei munci de zi cu zi a pictorului în atelier, vis deocamdată irealizabil pentru Feodor...

Viaceslav, într-un maiou de tenis şi nişte pantaloni vechi, de schi, puţin slăbit, cu bărbia mai ascuţită şi ochii duşi în fundul capului, dar vesel — cum îi deschise uşa, îl bătu pe umeri :

— La ţanc ai picat, vagabondule ! Parc-ai fi ştiut. Azi pentru mine, închipuie-ţi, e un eveniment fericit...

— Sper că nu-i vorba de-o nuntă. Sînt sătul pînă-n gît de asemenea evenimente fericite.

— Eh ! Eu cu preţul vieţii mele intime obţin favorurile sfintei arte. În ultimul timp nu mi-am îngăduit nici cele mai neînsemnate aventuri sentimentale. Muncă şi numai muncă, toate puterile — muncii ! Şi iată, cumineţenia mi-a fost răsplătită : azi-dimineaţă, Fedka, am terminat tabloul, l-am semnat !... Gata ! Punct ! L-am dat deoparte, ca să nu mă tot zgîiesc la el.

— L-ai terminat ?... Ai terminat tabloul ?... Păi, ce mai stai atunci ? Dă să văd şi eu.

Viaceslav trase un scaun în mijlocul camerei :

— Plecăciune şi-un tron primului privitor al capodoperei mele, primului meu critic ! Ia loc.

Şi se repezi numaidecît să-mpingă şevaletul în faţă.

Feodor nu-i văzuse lucrarea decît pe cînd abia era începută, personajele pe-atunci erau numai schiţate pe un fond general.

— Am numit-o : *Ce-o să zică lumea despre noi ?*

O pînză de dimensiuni mijlocii, aproape rectangulară. Malul unui fluviu. În zare, alb, un vapor care se îndepărtează. Pe un sacou așternut peste iarbă șed alături o femeie și un bărbat. Nu mai sînt tineri nici ea, nici el și nici frumoși, i-a uzat viața. El — trăsături energice, cam greoaie și un început de chelie. Se uită la ea și privirea lui exprimă sentimente contradictorii, e în același timp aspră, bărbătește imperativă, dar și de-o timiditate nemărturisită, e o privire stăruitoare și totuși discretă. Ea își apasă pe gură batista făcută boț în pumn — i se văd bine degetele bătătorite de muncă. Și se uită în jos, descumpănită, dar în același timp foarte concentrată, exasperată, căutînd parcă ceva.

Ce tîrziu s-au întîlnit acești doi oameni ! Acum, după ce s-au întîlnit, își dau seama că nu pot trăi unul fără celălalt și că dragostea lor tîrzie, prea tîrzie, este poate prima și ultima dragoste din viața lor. Fiecare din ei a întîlnit mai înainte pe altcineva, a făcut curte sau a răspuns la curtea ce i se făcea, s-a căsătorit, are copii, se îngrijește de ei cu onestitate. Și desigur, în momentul acesta, îi așteaptă copiii acasă. Ei însă, izolați aici, într-un colțișor neștiut, se întreabă : ce hotărîre să ia ? Bărbatul se uită nesigur la femeie, pretinzîndu-i un răspuns. Nesigur ! Femeia tace, se uită în jos. „Ce-o să zică lumea despre noi ?“ Nu numai lumea, gura lumii, dar și cei care le sînt lor atît de dragi, familia... Ce-o să spună mama copiilor lui, tatăl copiilor ei ? Și ce-or să spună copiii ?... Bărbatul așteaptă un răspuns. Răspunsul nu vine.

— Ei ? icni Viaceslav respirînd anevoie. Lasă menajamentele, trage fără milă.

— Mai stai, Vece. Dă-mi răgaz să rumeg.

Și Viaceslav, în picioare lîngă pînză, lăsîndu-se de pe un șold pe celălalt, tăcu intimidat.

Corpul ușor răsucit al bărbatului, în tablou, exprimă furie și nerăbdare, o contracție a vînjosului grumaz îți arată ce încordat e omul acesta. Femeia, involuntar, și-a coborît un umăr... Relaxarea trupului ei, care nu mai e tînăr, exprimă neputința, dar pe figură — dimpotrivă, nici urmă de lipsă de energie. Ea e mai înțeleaptă decît nerăbdătorul bărbat de lîngă ea, e mai conștientă de tragedia cuprinsă în blestemata întrebare : „Ce-o să zică

lumea despre noi ?“ Ai trăit în mijlocul tuturor celor-lalți, viața lor s-a împletit cu a ta, orice ruptură cu cei-lalți înseamnă o rană sîngerîndă. O rană care poate fi mortală... Bărbatul așteaptă răspunsul femeii de lîngă el. Se-ncrede din tot sufletul în înțelepciunea ei.

Feodor privea atent și se minuna — ce stăpînire a mijloacelor, ce finețe, ce seriozitate. Dar... Dar el ar mai dori ceva, lipsește ceva. Cu privirea ageră a unui vînător încercat, care descoperă într-o poiană urmele mai mult decît evidente, deși imperceptibile, ale fiarei care a trecut pe-aici, Feodor, contemplînd tabloul, descifra niște destine omenești, și era convins că tabloul spune adevărat și convingerea aceasta îl făcea să participe tot mai mult la drama ce se petrecea sub ochii lui. În ea însăși, drama din tablou e și adevărată și impresionantă. Îi mai trebuie totuși ceva care ar întregi-o... Dar pînza dă atîtea amănunte despre personajele ei, pentru Feodor personajele acestea au și devenit oameni, fiecare cu biografia lui... Atunci ce mai vrei ? Ce nu-ți ajunge ?

Viaceslav din nou nu se mai putu stăpîni :

— Ei, hai odată ! Nu mă fierbe...

— E bun, Vece.

— Fără glumă ?

— Fără...

— Uf, mi-ai luat o piatră de pe suflet.

— O să mă mai gîndesc la ce-ai pictat tu aici. Poate-mi vine vreo idee. Vreau să găsesc ceva care ar mai trebui, ceva care ți-a scăpat.

— Eh, pînă-atunci mi-e destul c-ai spus „e bun“. Și Viaceslav își înălță în aer pumnii încleștați : Doamne-Dumnezeule ! Binecuvîntează-i pe toți cei ce nu șovăie să laude, dă-le lor noroc și fericire ! Elogiul e un miracol, multslăvite bătrîn neghiob, îți dai tu seama de asta ? Elogiul întraripează, elogiul face dintr-un om un Hercule ! Mie în clipa asta nu mai mi-e frică de nimic, deși numai cu puțin înainte eram speriat ca un șoricel, tremuram... Nici nu știi cît îți mulțumesc, Fedka, c-ai spus „e bun“. Îți mulțumesc din suflet !... Și-acum hai să ciocnim un păhăruț. Nu pentru succesul tabloului, nu, nu, am devenit superstițios. Să bem numai așa, de bucurie că sîntem împreună. Am o sticluță de coniac, o păstram

pentru orice eventualitate — cu trei steluțe ca pe front, pe epoleți !

Nu mai era nici un colțișor liber pe masa potopită de hîrtiile stăpînului atelierului, așezară sticla pe un scaun, franzela o tăiară felii pe dosul paletei, Viaceslav spălă două pahare să se ia de pe ele urma roșcată a soluției de acuarele în apă, șunca bucățele o înșirară pe un petic de ziar. Ca-n vremurile frumoase și doar nu prea îndepărtate ale studenției.

— Te-ai mai întîlnit cu Drept-credinciosul ? întrebă Feodor.

— Nu mi-a dat nici un semn de viață. Am auzit în treacăt că s-a lăsat de pictat pești, acum cică s-a angajat într-un loc unde i se dă să facă avize medicale : „Igiena e chezășia sănătății". Ia spune-mi, tu cum o duci ?...

— Liova Slobodko ce face ?

— Liova lucrează la un tablou filozofic : *Existență și conștiință*. O piramidă neagră căreia îi crește păr verde. Naiba știe ce-o fi vrînd să-nsemne asta ! *Existență și conștiință*. ...Conștiinței niciodată nu i-a dat el prea mare importanță... ...Spune, tu cum o duci ?

— Conștiinței ?... Dar existenței ?... Auzeam că s-a însurat.

— Stă prost și cu existența. S-a însurat orbește, la iuțeală. Nevastă-sa, pe cît am aflat, a și rămas gravidă. El, natural, fiind un geniu, disprețuiește necesitatea de a-și agonisi pîinea cea de toate zilele, pictează piramide negre văzute sub aspect filozofic. Ca sacerdot al artei pure, trăiește din salariul, îți dai seama, nu ministerial, al neveste-si care-i borțoasă... Hai, povestește-mi ce-ai mai făcut tu.

— Și Mîș Fără Semn Moale ?

— Da cine să-l mai știe ! Trăiește, plesnește de sănătate ca totdeauna, m-am întîlnit o dată cu el nas în nas și-a îndrăznit, javra dracului, să-mi întindă mîna... Ei, dă-o-n moaș-sa, răspunde la ce te-ntreb : ce faci, cum o duci ?

— Cum o duc ? îi întoarse Feodor întrebarea. Ascultă, n-ai să-mi împrumuți un cuțit ? Unul mai lung.

— Bravos !... Cuțit n-am, găsesc o funie dacă mă rogi, și-ți arăt și cîrligul de care s-o agăți.

— Așa-i, cuțitul e periculos. Mai bine o sforicică și-n capătul ei — ceva contondent.

— Ai ciudățenii. Nu ți le observasem pînă acum.

— Mă adaptez situației.

— Adică ?

— Eu, ca să pot intra în casă la mine, trebuie mai întîi să dau peste cap un pichet de pîndă, vreo cinci, șase bătăuși — niște mucoși. Mă așteaptă la poartă în seara asta, și nu cu flori.

— Aa, asta-i !... Te-nsoțesc.

— Nici gînd.

— De ce ?

— Din două motive : să te fac escorta mea permanentă — n-am mijloace, și-apoi nici nu prea mi-ai fi de mare ajutor ; al doilea : trebuie să fiu singur, ca să le demonstrez respectivelor javre că nu mă tem. După aceea nu numai că au să mă lase să trec pe poartă, dar au să-mi și facă temenele.

— Asta-ți mai lipsește — să te bage la zdup pentru omor.

— Trebuie să pot intra acasă la mine sau nu ?

— Păi, cum să procedăm atunci ?

— Fă-mi rost de-o armă, vreun box de-ăla cum poartă huliganii.

— Un asemenea obiect de artizanat în atelierul acesta — nu văd cum... Deși.. Stai, zărisem eu pe-aici un mulaj de plumb... un bust mic, masiv.

— Dar și-o bucățică de sfoară tare, să-l leg.

— Asta-i un articol care se găsește aici din belșug. Totuși mi-e cam frică să nu ți se-ntîmple ceva.

— Eh, tot pățitu-i priceput, am scăpat teafăr din încurcături și mai mari. Cinci pungași — cinci potăi, trăsnește-l pe unul, ceilalți fug cu coada-ntre picioare. Hai, dă-ncoa bustul !

Posomorît, Viaceslav se apucă să scotocească într-un dulap. Găsi ce căuta și-i dădu lui Feodor un bust miniatural, unul din acele bibelouri care ornau de obicei monumentalele birouri de odinioară :

— Poftim. E-al lui Napoleon. Cea mai indicată personalitate în cazurile de agresiune. Dar cum de i-ai nemulțumit pînă-ntr-atît ?

— I-am făcut vînt pe scări la vale șefului lor, tot un mucea. Sper că nu s-o supăra proprietarul atelierului tău că i-am rechiziționat această sobră operă de artă în scopul aplicării unei corecții...

— Dă-mi mîine un telefon... N-ar fi mai bine totuși să te însoțesc ?

— Nu, n-are sens. De ce să le dau motiv să-și închipuie că mă tem de ei ? Mi-ar face viața insuportabilă. Dă-mi o bucată de sfoară mai tare, să-i vîr capu-n streang viteazului ăstuia... Așa. Bun. Înfășurîndu-și în jurul pumnului celălalt capăt al funioarei, Feodor lăsă bustul lui Napoleon să atîrne în aer. Acum vezi cum o duc.

— Răspunsul e grăitor.

Cîteva clipe Viaceslav privi fără nici o veselie cum se legăna, spînzurat, Napoleon, după ce se preschimbase din bust într-un simplu conglomerat de colțuri și teșituri : colțurile — tricornul, teșiturile — la bază. Îi spuse lui Feodor :

— Totuși fii atent cum mînuiești opera asta de artă.

— O să-ncerc, îl asigură Feodor, luîndu-și rămas bun.

7

Se-apropia înserarea, soarele ajunsese deasupra acoperișurilor. Ca totdeauna într-amurg orașul fusese cuprins de-o animație frenetică : pe trotuare — îmbulzeală ca-n piață, în stațiile de troleibuze — cozi lungi, la întretăierile de străzi — mașini înghesuindu-se unele în altele.

La început Feodor se lăsase antrenat de însuflețirea generală a orașului, pornise cu pași mari și se grăbea, se grăbea... Dar n-avea de ce se grăbi, n-avea acasă nimic important de făcut, nu-l așteptau soția, copiii... N-are încotro să se grăbească, n-are nimic de făcut, unica ocupație care-l așteaptă este că mîine dimineață va începe să picteze ceva pentru vitrina unui magazin, ca să aibă ce mînca poimîine.

Îl apucă deodată o exasperare mută la gîndul că așa va fi mîine. E absurd, e perfect inutil. Îi repugna la fel și gîndul că va trebui să se întoarcă acasă, în chiliuța lui — patul mic, îngust, hîrbuit, prin pereți se-aude cum

oftează în una din camere Vera Gavrilovna, amărîtă, în cealaltă umblă mărunt de colo, colo, ca un şoarece, Ana, care a şi început să-şi organizeze propria viaţă familială, şi la noapte, cu siguranţă, iarăşi va urla în curte, sub ferestre, portăreasa adînc jignită.

Să se grăbească — încotro ? de ce ?

Traversă strada, ieşi în bulevard. Aici, pe sub pomii din marginea trotuarelor, nu mai e îmbulzeală, se zbenguie în voie o mulţime de prichindei şi pe bănci vezi stînd la aer bătrîni venerabili care se odihnesc, osteniţi de graba lor de-o viaţă întreagă.

Căută un capăt de bancă liber, îl găsi şi se aşeză lungindu-şi picioarele cu voluptate. Uite, e un moment de fericire şi ăsta — să stai nemişcat. Ce-ar fi să-l fure somnul aşa, aici, şi să adoarmă, să tot doarmă şi vremea să treacă, iar el să se trezească dis-de-dimineaţă, cîndva, într-o epocă ferice ca-n poveşti... Un oraş scăldat în lumină cum îşi amintea că-i apăruse Moscova atunci demult, în adolescenţă, cînd o văzuse prima oară... Un oraş plin de lumină, castele de-o zveltеţe aeriană, oameni îmbrăcaţi în culori deschise şi frumoşi, buni, oameni care niciodată n-au nevoie să se gîndească în ce fel să-şi agonisească pîinea zilnică... Ehe, să le povesteşti unor astfel de oameni cum a fost în război — cadavre, marşuri prin noroaie — şi cum, întrerupînd o clipă marşul, în toiul războiului cînta o vioară...

Viaceslav e fericit, şi-a terminat tabloul : „Binecuvîntează-i pe cei ce nu şovăie să laude, dă-le deplină fericire şi noroc !“ Mîine el, Feodor, are de pictat şuncă şi salamuri — va lucra conştiincios, îşi va da toată silinţa să realizeze tabloul cu gust. Dar gustul conducerii magazinului „Gastronom“ nu se potriveşte cu-al lui Feodor — cîte îndrumări grave, profunde nu va fi nevoit să asculte, resemnat !... Bine-ar fi să nu mai sosească de loc ziua de mîine...

Lîngă banca pe care şedea se afla o gheretă, o agenţie de bilete la diverse spectacole. Pe pereţii ei, de sus pînă jos, afişe : *Strada verde*, meciul de fotbal „Torpedo-Locomotiva“, *Unchiul Vanea*...

Bine-ar fi să nu mai sosească de loc ziua de mîine... Dar nu, Feodor va avea parte şi de un poimîine întru

totul la fel cu mîine, și după aceea de încă o zi la fel, și de încă una — la nesfîrșit. La nesfîrșit o va auzi pe Vera Gavrilovna oftînd în camera vecină, în cealaltă cameră zgomotul mersului mărunt, ca de șoarece, al Anei va ceda locul orăcăielii unui prunc, la poartă se vor înființa mereu diverși băiețandri cu șepculițe cu bumb și el, Feodor, nu va înceta niciodată să alerge prin oraș ca să-și găsească ceva de lucru, ce-o fi...

Strada verde, „Torpedo-Locomotiva", *Unchiul Vanea* ...Viaceslav și-a terminat tabloul...

Și viața continuă lamentabil, se prelungește inutilă pentru toți ceilalți, inutilă chiar și lui însuși. Nici o speranță — și fără speranță viața-i o absurditate.

„Torpedo-Locomotiva", *Strada Verde, Unchiul Vanea...* ...N-are unde se duce și nici nu-i vine să se ridice de pe bancă.

Unchiul Vanea... Își amintește cum a citit piesa asta în tranșee. Se cutremura totul de exploziile obuzelor, curgea nisipul din pereții de pămînt ai adăpostului, suflul lor lua pe sus filele din caietele școlărești și prin curte se rostogolea globul acela pămîntesc, cu suportul rupt — macheta planetei noastre, albastră de-atîtea oceane cîte se-ntind pe ea.

Unchiul Vanea, cărțulia aruncată de o explozie pe culmea parapetului... Feodor pe-atunci în orice moment se aștepta să fie ucis. Iar unchiul Vanea, în carte, se văita că e prea mult cît i-a mai rămas de trăit, vreo 13 ani — n-are cu ce-i umple.

Pe-atunci ceea ce dorea Feodor era foarte puțin — să trăiască, atît numai, și să poată merge pe drum omenește, în picioare, nu tîrîndu-se pe burtă. Pe-atunci mînca o singură dată în 24 de ore, noaptea, cînd venea bucătăria de campanie. Nu se mai spăla, dormea acolo, în tranșee, și bubuiturile proiectilelor nu-l trezeau, îl trezea vocea din receptor chemîndu-l : „Plopule". Unchiul Vanea, în schimb, dormea într-un pat curat, stătea la masă, masa era acoperită cu o față de masă albă — unchiul Vanea dăruia flori... Feodor dorea să scape cu viață în timp ce unchiul Vanea se ruga de moarte să-l ia. Tot așa visa el, Feodor, și pe-atunci : „Să mă trezesc într-o dimineață și să fie o zi senină, frumoasă..." Și habar n-avea cum

trăsneau peste tot pe cîmp proiectilele de artilerie grea, nu auzea cum ţăcăneau în zori de zi automatele, se visa la ţară, îl întîmpina cîntecul cocoşilor, soarele rumenea zarea, iarba se apleca sub povara stropilor de rouă.

Şi tot la fel şi-acum, nu doreşte nimic în momentul de faţă, nu vrea nimic, doar să adoarmă şi să se trezească „într-o dimineaţă senină, frumoasă..." Maladia unchiului Vanea e contagioasă — nu cumva el, Feodor, a început să îmbătrînească ?

Saltă jos la picioarele lui şi se rostogoleşte mai departe mingea unui copil... O minge, nu globul pămîntesc străpuns de-o schijă. Şi lui Feodor nu-i şuieră gloanţele la ureche, se poate ridica de pe bancă, poate pleca mergînd în picioare, fără să se aplece. Mingea se rostogoleşte mai departe, sferă întreagă, nestrăpunsă — o fetiţă o prinde în braţe.

Viaceslav şi-a terminat tabloul. Feodor mîine va trebui să-şi bată capul cu vitrina aceea de magazin... Ei, fire-ar să fie ! Dar pînă la sfîrşitul vieţii mai este mult. Bine, mîine e o zi pierdută — cedeaz-o şuncii şi salamurilor. Parcă puţine zile ai pierdut pe cînd umblai cu arma-n spinare ? Piardă-se şi mai multe — zile, luni, chiar şi ani ! La sfîrşitul vieţii să ajungă el, Feodor, şi tot s-ar ţine, cu dinţii s-ar ţine de artă ! Atîta pagubă dacă tablourile lui Feodor Matiorin nu vor tapeta pereţii galeriilor de artă — vor fi puţine, e adevărat, însă unul, două, şi acestea de valoare, tot va da el. Unul, două sau poate zece — însă de valoare. Griboiedov a devenit celebru printr-o singură creaţie.

Strada verde, „Torpedo-Locomotiva", *Unchiul Vanea*...

Se ridică de pe bancă. Ce plăcere să poţi merge în picioare, drept, fără să te apleci ! Războiul s-a dus. Şi doar a fost mult mai grav decît amărîtele suspine ale Verei Gavrilovna sau decît Lioşka Lemeş, care stă în clipa asta de pîndă la poartă.

Vece şi-a terminat tabloul ! Ce-o fi cu tabloul acela al lui Vece ? Îi lipseşte ceva. Peisajul e cam anodin, pare de împrumut. Dar peisajul nu-i cel mai important lucru, peisajul e fondul general...

Peisajul — fond general ?

Avu imediat o revelaţie.

Tabloului îi lipsește un al treilea personaj, eroul principal. Ni se prezintă cele două victime, dar nu și culpabilul. Avem în fața noastră o pereche de îndrăgostiți, și totuși Iubirea trebuie numai presupusă, trebuie acceptată ca o axiomă stabilită aprioric — Iubirea nu-i în scenă și ea. Dar poate fi adusă în scenă! Trebuie adusă! Cel ce iubește vede lumea altfel — pentru el natura are mai multă strălucire, lumina soarelui e și mai intensă, cerul — și mai necuprins, fiecare moleculă atmosferică s-a contaminat de emoție și de fericire. Dă-mi așadar lumea asta exagerată de simțirea îndrăgostitului, dă-mi-o în peisaj, peisajul nu-i un fond, peisajul este eroul central, arată-mi sentimentul frumos, nobil care-i obligă pe cei doi să-și pună spinoasa întrebare: „Ce-o să zică lumea de noi?" Confruntă poezia cu proza, faptul cotidian cu cel excepțional, bucuria de a trăi și personalitățile oprimate — iată marea unitate a contrariilor, fără de care viața nu există.

Rămăsese pe loc în mijlocul cărăruii așternute cu nisip, vedea niște copii jucîndu-se la cîțiva pași de el, printre coroanele copacilor vedea o bucată din strada scăldată în soare, lumea pe stradă trecea grăbită — mii de oameni, nici unul asemănător celuilalt, fiecare cu bucuriile, fiecare cu durerile lui. Și au parcă tendința — e supărător — de a se izola unii de ceilalți, merg repede-repede, preocupați, fiecare pe drumul lui, nici un trecător nu dă atenție trecătorului de lîngă el...

În tabloul lui Viaceslav lipsește eroul principal, el, Feodor, ar fi știut să facă portretul acestui personaj — mult aer, să se creeze senzația de adîncime a fundalului, frunzișul, iarba — dogorîte de soare, și-apoi razele soarelui, trebuiau prinse razele soarelui... Cum ar mai fi pictat el toate astea... Dar lumea curge pe stradă ca un rîu, nici un trecător nu ia în seamă trecătorii din jurul lui. Portretul acela realizat din întreteserea aerului transparent cu razele soarelui — ar fi oare suficient?... Vrei să le comunici oamenilor ceva important, ceva deosebit, care să-i facă să tresară și să se oprească, să se uite unii la ceilalți cu uimire și solicitudine.

Ceva... Acum cîteva clipe i se păruse că a găsit, a aflat ce dorea. Şi iată, din nou : ceva... Din nou enigmă. Arta nu are limite. Ce-i adevărul ?

...Porni cu paşi mari spre staţia de troleibuz. Şi-a revenit, a înviat, nu vrea să semene cu unchiul Vanea !

Întocmai cum prevăzuse. Toţi, droaie, în gangul prin care trebuia să treci ca să intri în curte. Feodor îi numără în timp ce se apropia de ei : opt frunţi, cele mai multe cu şepculiţă cu bumb trasă pe ochi şi umerii-nalţi, belicoşi, mîinile înfundate în buzunare, semnificativ. În mijlocul lor, Lioşka, crăcănat, cu nădragii la dungă şi-o ţigară-n colţul gurii. Dar fără ghitară — pesemne şi-a lăsat-o deocamdată în casă; pîn-o sosi momentul să înalţe cîntec de slavă victoriei lui.

Feodor îşi vîrî şi el o mînă în buzunar, pipăi cu degetele micul, colţurosul bust al lui Napoleon, îşi înfăşură capătul sforii în jurul pumnului, se apropie de Lioşka încet, cu mers legănat. Îi mai despart cinci paşi, patru, trei... Ţigara lui Lioşka înfiptă-n colţul gurii, privirea pe sub gene...

Feodor se năpusti. Un băieţandru, care se vîrîse înadins între Feodor şi Lioşka, sări ars în lături. Lioşka, dînd îndărăt, se izbi cu spatele şi ceafa de perete. Feodor îi şi înfipse mîna stîngă în gît, strînse cu degetele gîtul plăpînd ca de băieţaş, beregata asta docilă. Funioara se răsucise, bustul de plumb al lui Napoleon, evoluînd în aer, pendulă, îşi zbîrlea vigilent colţurile ascuţite ale tricornului.

— Care se vîră, îl trăsnesc ! îi preveni Feodor pe ceilalţi. Mă, ţîngăule, dă-te-ndărăt !

Şi ţîngăul care încercase mai înainte să se interpună — unul pistruiat cu mutră de şobolan — vrînd, nevrînd se îndepărtă.

— Ascultă ici ! se adresă Feodor lui Lioşka. Mă mucosule, lasă mîinile în pace ! Pînă scoţi tu cuţitaşul din buzunar, eu îţi fac zob beregata. Pentru mine e-un nimic... Observi ? Şi-şi strînse ceva mai tare degetele pe gîtul moale al adversarului ; ochii lui Lioşka se bulbucară. Feodor continuă : Ascultă ici... O singură dată dacă-mi mai ştiu calea băieţii tăi — te nenorocesc ! Cu vîrful degetu-

lui dacă se atinge unul din ei de Viktor — te nenorocesc ! Pe tine, numai pe tine, mă păduche ! Şi dac-o să mă scoţi cumva din sărite — auzi, rahatule ? — te ucid ! Cei pe care i-am mai dat gata nu erau de-alde tine, nişte mucoşi acolo. Intre-ţi în dovleac, mă : eu am luptat pe front.

Ceilalţi băieţandri stăteau deoparte cu mîinile în buzunare, îi ţinea la respect bustul lui Napoleon care se zbîrlea mereu, supărat, atîrnînd de funioară.

— Ai auzit ?

— Dă-mi... drumu, protestă Lioşka, răguşit.

— Repetă ce-am spus eu, şi Feodor îi strînse gîtul mai tare.

Lioşka horcăi, ochii — enormi — îi ieşeau din cap.

— Ei ? Repetă !

— Ce ai cu...

— Ei ?

— Nu te-au... atins...

— Repetă, mă javră ! N-auzi ?

— N-o să-ţi facem... nimic... Fie...

— Serios ? Mersi, eşti amabil.

— De Vi... Viktor... n-o să ne-atingem.

— Asta este ceva. Şi-acum scoate mîna dreaptă din buzunar. Hai ! Hai !... Eee, nu aşa, nu goală. Scoate ce ţineai în mînă... Mai repede, scîrnăvie ! Vrei să te gîtui ? Lui Lioşka aproape-i săreau ochii din orbite. Aşa, puştiule.

Eliberîndu-i gîtul, Feodor îi luă din mînă pumnalul finlandez, i-l arătă de aproape :

— Îl păstrez ca amintire. L-ai ascuţit probabil cu mîna ta, îl ştii cîte parale face... Luaţi-vă eroul, mă băieţi, că nu-l mai ţin picioarele, s-o fi scăpat în pantaloni.

Îi făcu vînt lui Lioşka la grămadă peste ceilalţi şi plecă fără să se mai uite îndărăt ; străbătu curtea, spre casă, legănînd în aer bustul de plumb al lui Napoleon.

Pe scări îşi desfăşură sfoara din jurul pumnului şi-l vîrî pe Napoleon în buzunar împreună cu pumnalul finlandez. Dacă s-ar putea isprăvi tot aşa de repede şi cu restul complicaţiilor vieţii !...

La uşă, Vera Gavrilovna îl anunţă în şoaptă :

— Te-aşteaptă un musafir. De-o oră-i aici.

Pe scaun, în cameră, un bărbat cu mîna pe genunchi ; la apariția lui Feodor, mîna lunecă și se lovi de scaun, se auzi un zgomot de bucăți de lemn ciocnite. Musafirul se ridicase — pe fundalul ferestrei i se conturară umerii strîmbi, unul mai sus, altul mai jos.

— Valentin Veniaminovici !

— Bine te-am găsit, dragul meu.

Costum elegant, bej-deschis, pălăria — parcă acum scoasă din vitrină, și tot de culoare deschisă, tîmplele cărunte, obrajii căzuți, nasul numai cartilaje, și în ochii negri, mult apropiați unul de celălalt, un zîmbet din ce în ce mai cordial.

— Nu te așteptai de loc la o vizită, așa-i ?

— De loc.

— Șezi. Avem ceva de vorbit.

Profesorul se instală mai comod pe scaun, își întinse lungile-i picioare pînă în celălalt capăt al camerei, aprinse o țigară și în timpul acesta se tot uita curios la Feodor.

— Din ce-ți scoți existența ? Să-ncepem cu chestiunea aceasta.

— Colecționez lucrări de artă.

— Hm... Și unde le ții ?

— În buzunar. Să vă dau un exemplu.

Scoțînd la iveală micul bust de plumb al lui Napoleon, Feodor îl așează pe masă.

— Și de ce i-ai pus ștreangul de gît ?

— E mai comod. Un talisman. Ca să-mi poarte noroc îl țin la piept, cît mai aproape de inimă.

— Și ? Îți poartă ?

— Mi-a purtat.

— Și asta ce-i ?

Valentin Veniaminovici îi arătă fila ruptă dintr-un caiet de comenzi — peste care își pusese pălăria.

— Conținutul cornului abundenței, așa cum va trebui să-l înfățișez în vitrina unui onorabil magazin „Gastronomul".

— Clar. Ai fi de acord să ți se comande un tablou ?

— Un tablou ? Să mi se comande ?...

— Lasă, entuziasmul ar fi prematur. E vorba de un tablou care nu promite mari satisfacții artistice. Ți-l prezint drept o sursă de cîștig acceptabilă.

— Dar oricum, e un tablou !

— Ce-i drept, oricum e un tablou, nu salahorie de rînd.

Vă mulţumesc. Şi parcă nici nu-mi vine a crede — cum de v-aţi gîndit tocmai la mine ?

— Pot să-ţi spun. (Valentin Veniaminovici avea acum un aer dîrz, îndărătnic, zîmbetul din privire i se stinse). Nu mă considera filantrop, pur şi simplu încerc să salvez rezultatele muncii mele. Da, ceea ce, dacă vrei vorbe mari, am cucerit fără să-mi precupeţesc eforturile. Dau ochi într-o zi cu un tinerel, un băiat de la ţară, ignorant — sau, dacă totuşi ştie ceva, asta-i doar cum se ţine automatul la umăr şi cum se ia poziţia de adăpostire cu nasu-n ţărînă cînd începe un bombardament. Cu sufletul la gură, timp de cinci ani şi mai bine, îl cresc, îl învăţ, cu sufletul la gură zi de zi îi urmăresc progresele, stau în spatele lui. Ţine seamă : cu sufletul la gură, fiindcă miza pe care am pus-o nu-i mică, e-o parte din viaţa mea. Dacă băiatul ăsta ajunge printre primii la potou, dacă repurtează victoria — am cîştigat. Se prea poate că tînărul nici să nu observe ce se întîmplă, ba poate chiar şi-o fi spunînd, infatuat : „Individul ăsta lung cît o prăjină, mentorul ăsta pedant, cu concepţii conservatoare, n-a contribuit prin nimic la succesele mele, eu am talent, aşa m-am născut". Dar şi cel mai bun pursînge, dacă nu-i călărit de un jocheu priceput, poate fi handicapat de-o mîrţoagă. Nici unul dintre voi, la institut, n-a remarcat cum vă ţineam în frîu. Consider asta drept un merit al meu... Şi-aşa, dăscălindu-mi elevul, încep la un moment dat să am încredere în el — n-o să mă înşele, o să cîştige. Dar tocmai atunci îmi scapă din mîini, nimereşte într-o boxă unde-i lăsat în părăsire şi i se topesc muşchii, i se acreşte sufletul. Şi eu iarăşi mă văd periclitat ! Am pus miză mare, e-o parte din viaţa mea — a, nu ! nu acept s-o zvîrl pe geam. Pricepi ? Nu sînt un filantrop.

— Pricep, spuse Feodor, dar tot vă mulţumesc. Ce comandă mi se face ?

Profesorul rupse o filă din blocnot, i-o întinse :

— Ai aici adresa. E la un hotel abia inaugurat. Întrebi acolo de Nikolai Filippovici şi-i spui cum te cheamă.

Îți știe numele de la mine și totodată știe că este o aprobare dată de cineva care are mai multă greutate decît mine.

— Mîine sînt acolo, îl asigură Feodor luînd hîrtia.

— Și te previn încă o dată : nu-i o comandă care să corespundă pe deplin gusturilor tale.

— Acum sînt ahtiat după bani, am nevoie — mi-am pus în gînd să fug de-aici, ca să mă pot afunda pînă peste cap într-o lucrare adevărată, fără să mai știu de nimic altceva. Și-atunci o să mă răsfăț, o să pictez numai după gustul meu.

— Să fugi... Cam ce ai în vedere, unde ?

— Iau cu chirie o cameră luminoasă prin împrejurimile orașului, o amenajez, și-mi fac din ea atelier.

— N-ai nevoie imediat de ceva bani ca să-ți iei startul ? Dar te rog : fără fasoane.

— Păi, ăștia ce-s ? protestă Feodor arătîndu-i schița de decorare a vitrinei magazinului. Ăștia nu-s bani ? Mi-ajung numai bine. De altfel nici n-aș mai putea da îndărăt — am convenit cu „Gastronomul", am luat și un avans.

— Bine, mormăi Valentin Veniaminovici ; cu pălăria în mînă își mai roti o dată ochii prin odăița lui Feodor nedereticată, înghesuită între coșcoviții pereți, privi în treacăt patul deșelat, masa pe care rămăsese etalată schița vitrinei. Daa... Pleoapele îi coborîră. Spuse : Drumul spre culmile Olimpului nu-i presărat cu roze.

Feodor zîmbi sarcastic :

— Și cine ajunge acolo, constată că nu mai sînt locuri libere — s-au cuibărit peste tot viespile bătrîne, care n-au nici un interes să se mai strîngă, să-ncapă și alții.

— Viespile bătrîne ? îl fixă Valentin Veniaminovici, supărat. Orice tînăr înseamnă progres ? Și cine-i bătrîn e un rob al rutinei ?

— Am vrut să spun numai că onorurile și gloria sînt apanajul celor a căror forță creatoare e pe sfîrșite. Sceptrele ajung în mîini care tremură de bătrînețe.

— Acum aproape o jumătate de secol un sculptor azi bătrîn și pe care eu îl cunosc bine a uimit lumea cu primele lui lucrări. Ceea ce a creat ulterior depășește nive-

lul operelor lui din tinerețe. Dar n-a fost primit în Olimp, nu, îi vezi în muzee lucrările realizate acum patru decenii, în timp ce capodoperele mai noi nu i le ia nimeni, îi rămîn în atelier. Cunosc tot așa pe un alt om bătrîn care întreaga lui viață s-a zbătut zadarnic să fie recunoscut. Tu cît de cît, dacă nu mă înșel, acorzi oarecare credit obiectivității mele, gustului meu. Ei uite, îți declar solemn, omul acesta e cel mai mare grafician al epocii noastre ! Și totuși își cîștigă existența luînd comenzi ici, colo, unde-i pică. De-ai ști cîți pictori de talent, talente autentice, ajunși la bătrînețe se văd împinși îndărăt de anumiți tineri oportuniști și energici ! Nu-i adevărat că orice tînăr înseamnă progres și orice bătrîn, rutină — e vorba în realitate numai de talente care se dăruiesc cu abnegație artei și neînzestrați care se pricep să lupte ca să-și croiască drum. Nu împărți artiștii în tineri și bătrîni, hotarul care desparte valorile de nonvalori nu-i vîrsta.

— Aveți dreptate, spuse Feodor și nu se putu reține să nu înțepe : De exemplu, șeful — că doar nici el nu-i prea bătrîn...

Valentin Veniaminovici, posomorîndu-se dintr-o dată, se-ntoarse cu spatele și-și căută pălăria, deși o ținea în mînă. Ca totdeauna cînd i se amintea de „șef", de directorul institutului, profesorul prefera să tacă. Și Feodor regretă — lovitură nepermisă, sub centură.

— Ei, am stat destul... La revedere.

Feodor îl petrecu pînă la ieșirea din casă. Îi spuse din mers :

— Cernîșov și-a terminat tabloul.

— Și cum e ?

— Duceți-vă să vedeți. Cernîșov o să se bucure.

— Mă duc, mă duc sigur... Și să nu uit : salutări simpaticului Savva Ilici. Sper că nu ne-a părăsit.

— Nici mult nu mai are. E bolnav bietul bătrîn.

Cum se-nchise ușa în urma musafirului, Vera Gavrilovna i se înfățișă lui Feodor :

— Cine-a fost ăsta ?

— Îngerul păzitor, o informă Feodor.

Or Nikolai Filippovici era chiar directorul hotelului — tip de melancolic — inofensiv, obraji căzuți ca ai buldogilor, dar exprimînd bunătate, corpul — îndestulat, costumul — de croială ireproșabilă.

— Mă numesc Matiorin. Sînt pictor.

— Așa-șa... Nikolai Filippovici se ridică de pe scaun ; pînă atunci șezuse îndărătul unei mese care strălucea de-ți lua ochii — dată nu demult cu lac. Și mai spuse : Îmi pare foarte bine...

Tot ce se vedea aici era nou-nouț și lucios, ținea să reflecte aspectul de toate zilele al privitorului. Scara de marmoră pe care tocmai urcase Feodor avea la mijloc, peste latele-i trepte, o lungă fîșie de covor roșu, încă neatins parcă de piciorul cuiva ; pe paliere, marcînd locul unde scara începea să urce spre următorul etaj, te întîmpinau niște statui aurite, niscaiva zeițe înfășurate-n veșmintele lor largi, cu falduri — pretenții de stil antic. În holuri și pe coridoare, lambriul pereților lucește ca udat cu apă. În hotelul acesta numai apartamente sau camere scumpe, ușile — nalte, grele — te lasă cu gura căscată : ce putere ți-ar trebui ca să deschizi o ușă de-asta ! Totul aici e în maro și negru, totul e sumbru, îți vine să calci în vîrful degetelor, îți vine să vorbești în șoaptă și să te faci mic în vreun ungher, dar nu-i unde.

Din mers, conducîndu-l pe Feodor de-a lungul coridoarelor, Nikolai Filippovici mîngîia îndrăgostit, cu mîna lui uscată, ba pereții lucioși, ba volutele de bronz ale vreunui gigantic lampadar încărcat cu tichiuțele abajururilor de mătase de-un albastru șters — și, în astfel de momente, înfățișarea lui devenea concomitent aferată și reculeasă. Probabil că aceeași înfățișare o au, în mănăstiri, și slujitorii Domnului conducînd vizitatorii spre locul unde se află sfintele moaște.

„Unde mă duce omul ăsta ?“ se-ntreba Feodor.

După o vreme constată că-l ducea spre peretele gol al unuia din holuri. Nikolai Filippovici se opri în fața

acestui perete, îi aruncă lui Feodor o privire conspirativă, misterioasă, și-l anunță laconic :

— Ăsta-i.

Numai că Feodor nu vedea nimic — un perete gol, lucios ca o oglindă.

— Aici ne-am gîndit noi să fie un tablou. Care... Și descărnatul braț al lui Nikolai Filippovici făcu o mișcare largă semănînd oarecum cu salutul romanilor — în sus, spre plafon, și-n jos, spre parchet : Care să ocupe tot spațiul acesta. Nici mai mare, nici mai mic. Mai mic nu se poate, fiindcă ar strica ansamblul. De altfel noi am și măsurat — un metru optzeci pe doi douăzeci și cinci.

„Pentru început, nu-i rău", își spuse Feodor. Și-l întrebă pe șeful întreprinderii :

— Ce ziceți, nu-i necesar să cunosc și eu scena pe care aveți s-o imortalizați aici ?

— Despre asta o să discutăm pe îndelete, replică Nikolai Filippovici cu importanță. Să mergem.

Din nou coridoare tapisate cu furnir lucios ca sticla, covoare în care ți se-nmormîntează pașii, uși monumentale, din nou veșteda mînă a directorului mîngîie zorzoanele de bronz ale lampadarelor.

După ce-i spuse lui Feodor indicîndu-i un fotoliu : „Luați loc, vă rog", directorul își cufundă capul într-un sertar al mesei, scotoci, scoase la iveală o reproducere și i-o oferi musafirului : poftim.

Reproducerea : sub cerul liber mese lungi încărcate de bunătăți, gîște fripte, munți de mere — în jurul meselor, bărbile venerabililor bătrîni, dar și cravatele celor tineri, rubăști naționale cu broderii, fete în rochii de croială orășenească. Era reproducerea celebrului tablou al directorului institutului : *Nuntă în colhoz.*

— Desigur, cunoașteți acest tablou ? întrebă cu aerul lui melancolic Nikolai Filippovici.

Feodor spuse „da".

— Autorul a fost profesorul dumneavoastră ?

— E directorul institutului pe care l-am absolvit. Nu înseamnă că mi-a fost neapărat și profesor.

— N-are a face, n-are a face, dumnealui, cînd a vorbit cu noi, v-a recomandat ca pe un pictor foarte talentat.

Ne este mai mult decît suficientă această recomandație verbală, venită din partea unei asemenea persoane.

— Doriți să execut pentru dumneavoastră copia acestei lucrări ?

— Eee, nu chiar... se încurcă puțintel Nikolai Filippovici. O copie ar fi ea bună, însă n-ar fi bună. O copie, din păcate... Vă dați seama și dumneavoastră...

Oarecare tristețe, ba și descurajare în privirea acestor ochi tulburi de bătrînețe — și obrajii căzuți, buzele strînse... Feodor, să-l tai, și tot nu pricepea nimic.

— Doar ați văzut, sîntem legați de niște dimensiuni definitive — un metru optzeci pe doi douăzeci și cinci, nici un centimetru în plus sau minus, altfel se strică ansamblul...

— Nu pricep...

— Formatul tabloului e cu totul diferit. Ne gîndim și noi — e o lucrare artistică, e finisată ca să zicem așa... Să mai tăiem din ea, s-o ajustăm... ar fi o profanare...

— Și-atunci, la urma urmei, ce doriți dumneavoastră de la mine ?

— Să ne faceți ceva care să semene cît mai mult cu tabloul acesta. Să aibă tot, ca să zic așa, optimismul, toată vitalitatea actualei lucrări... Un moment solemn, sărbătoresc într-un sat de-al nostru sovietic, plin de soare, plin de bucurie. Într-un cuvînt, să fie în spiritul acestui tablou, dar să aibă originalitatea lui, să constituie o lucrare originală... Un metru optzeci pe doi douăzeci și cinci.

Feodor fusese gata pînă atunci să-și consacre toate puterile comenzii care i se propunea. Toate puterile, toată priceperea, tot talentul — fără nici o reținere. Dați-mi mînă liberă să chibzuiesc totul în amănunt și din pereții aceștia lăcuiți, neîmbietori, fac fondul general al viitorului tablou. Fastul rece al holului, ornamentarea lui oficială, administrativă ? Nu-i nimic ! Cu atît mai multă strălucire și căldură va avea pînza comandată — Feodor doar își cunoaște puterile ! Se vor perinda aici, în hotel, vizitatori sosiți din străinătate, limba pe care o vorbește frumosul e cunoscută pe întreaga față a globului. Feodor se simte capabil să picteze în așa fel, încît oaspeții de peste mări și țări să înmărmurească de admirație, chiar și dacă ar fi ostili. O să facă vîlvă în lumea pic-

torilor, au să-nceapă să vină mulți în pelerinaj la pînza lui Feodor Matiorin din holul acesta. Dați-i numai mînă liberă să lucreze cum știe el, și-o să vă uimească. Vanitate ? Posibil. Ce artist nu-i vanitos ?

Obraji căzuți, privire melancolică — trăsături neexprimînd nici energie, nici gîndire sprintenă. Un om bătrîn, inimă bună de felul lui și suferind, probabil, de rinichi sau de indigestie cronică. Un metru optzeci pe doi douăzeci și cinci — bărbi, cravate, luciu — întocmai cum sînt și pereții aceștia nou-nouți, bucurie oficială, administrativă. Pleacă fruntea, mîndre Sicambru, arde ce-ai adorat, adoră ce-ai ars și-o să ți se plătească.

— Nu pot primi.

— De ce ? întrebă Nikolai Filippovici cu fălcile zvîcnind.

— Pentru că, după cîte constat, nu corespund unei astfel de comenzi.

— Dar ne-ați fost recomandat ca un pictor de mare talent. Numai un semn să facem și ne asaltează solicitanții...

— Nu mă îndoiesc.

— Dar nu ne putem mulțumi cu o lucrare de duzină.

— Desigur, va trebui să... În orice caz, eu refuz.

Iar Nikolai Filippovici replică atunci cu glas mai ferm, se deșteptase în sufletul lui nu cumpărătorul de lucrări de artă, ci administratorul, insul cu bosă comercială, profund convins de materialitatea lumii și că tot ce-i material se evaluează în ruble și copeici :

— Dăm trei mii jumate pe tabloul ăsta.

— După ce-ați cheltuit cît ați cheltuit cu ușile și covoarele de-aici, ați putea oferi și mai mult.

— Bun. Sînteți conștient de valoarea dumneavoastră : patru mii.

— Nu vreau să mă tîrguiesc. La revedere.

— Stați puțin, gîndiți-vă, asta nu-i proprietatea mea, să dispun de fonduri cum îmi trece prin cap. Răspund de-o întreprindere de stat. Mi s-au pus la dispoziție pentru lucrarea în cauză patru mii — nici o copeică mai mult.

— Pentru mulți, vă asigur, e-o sumă pe deplin satisfăcătoare.

— Bun, bun ! Patru jumătate.

— Vă salut.

Feodor împinse ușa, ușa — grea — îi cedă ușor, ieși dincolo, în capul scărilor. Coborî treptele de marmoră peste care curgea covorul, trecu pe lîngă bronzurile aurite și mesele ovale, cu picioarele groase, elefantine... Un metru optzeci pe doi douăzeci și cinci : nuntă-n colhoz optimistă, apreciată de gustul administrativ ca total corespunzătoare — patru mii cinci sute de ruble.

Ajuns în stradă se duse la un telefon public, vîrî moneda, formă un număr.

— Valentin Veniaminovici ?... Aici, Matiorin.

— A, dumneata, dragul meu ! Ei, cum e ?

— Valentin Veniaminovici, știți ce fel de tablou mi s-a propus să execut ?

— Nu știu decît că e o comandă, atît, fără detalii.

— Așa ? Slavă ție, Doamne !

— De ce „slavă" ?

— Fiindcă mai întîi mă gîndisem urît la dumneavoastră.

— E cu totul inacceptabilă comanda ?

— Ar trebui să pictez ceva în genul *Nunții în colhoz*, o cunoașteți.

Receptorul tace.

— Nu pot face asta, Valentin Veniaminovici.

Din nou tăcere și apoi răspunsul, cu voce seacă :

— Înțeleg, dar... mă tem că altceva mai bun n-o să ți se ivească.

Feodor uitase că Valentin Veniaminovici nu spunea niciodată nimic despre șef, despre directorul institutului — nu-l vorbea nici de rău, nici de bine, nu-i comenta nici firea, nici operele.

9

Acasă toată familia — Vera Gavrilovna, Ana și soțul ei, Viktor și Saska — se strînsese într-o singură cameră. Cu o zdrelitură în frunte, care încă-i mai sîngera, și livid la față, strîmbîndu-se de durere, Viktor îl privi pe Feodor cu ochi împăienjeniți și tresări, se făcu ghem. Iarăși se-ntîmplase ceva în casa asta.

Ana anunță răsfrîngîndu-și buza, disprețuitoare :

— Am știut eu c-așa o să se termine toate astea.

Bărbat-su, Mișa, șade picior peste picior, capul i se odihnește instalat confortabil pe umerii lați, și-n ochi, în ochii lui negri, stă la pîndă un licăr mereu treaz. Mișa declară cu gravitate :

— Cu vitriol ar trebui exterminată toată vermina asta din curte. Cu vitriol. Asta-i !

Vera Gavrilovna oftează ca de obicei, deznădăjduită :

— Ce i-a trebuit lui Vitka să se vîre iarăși ! I-au spart capul, de cavaler ce-i.

Și Viktor sări imediat, furios — i se-mbujorau obrajii pămîntii, îi sclipeau ca o dementă în ochi lacrimile abia stăpînite :

— Să vă ia dracu pe toți ! Vă pasă vouă de ăia, de ea, de mine ? Vă e milă ? Oftați ? Îmi faceți reproșuri ?... Minciuni ! Vă doare-n cot de tot ce se-ntîmplă ! În cot vă doare ! Să vă ia dracu ! Să vă ia dracu !

Le-ntoarse spatele, se vîrî cu nasu-ntr-un ungher, încremeni acolo cu umerii crispați.

Nu reacționă nimeni în nici un fel, toți inclusiv maică-sa îl priveau calmi, cu o compătimire ușor disprețuitoare. Doar atît că în privirea, altfel placidă, a mamei era ceva mai multă milă decît în ochii Anei și ai ginerelui.

— Ce-a fost ? întrebă Feodor.

Vera Gavrilovna se conformă, îi dădu amănunte :

— Iarăși cu ăia, cu Alla... Prostuțu-ăsta de ce să rabde ? S-a vîrît între ei. Și Lioșka Lemeș atunci, ați văzut, l-a pocnit drept în frunte.

La spusele maică-si „prostutul" nici nu se clinti, numai cît i se crispară umerii mai tare.

Privirea Anei, dîrză, o evita pe-a lui Feodor. Anei îi era antipatic acest chiriaș instalat într-o cameră care, de drept, după cum socotește ea, ar trebui să-i aparțină.

Feodor plecă, intră în cameră la el. Peste cinci minute se pomeni cu Sașka — îl mînca limba pe băiețaș, înțelegeai asta numai văzîndu-i mutrișoara îngerește-nevinovată și strălucirea malițioasă a ochilor cătînd pe sub gene.

— Du-te la culcare, încercă Feodor să-l expedieze.

— Cu Alka s-a zis, a vîndut-o... chicoti puștiul.

— Cum s-o vîndă ? Lasă-te de brașoave !

— Dac-a vîndut-o...
— Cine ?
— Lioşka.
— Pentru ce ?
— Păi, pentru ce vinde cineva ceva ? Pentru bani.
— Hai, povesteşte repede şi cară-te.
— Îl ştiţi pe Arsenti Ivanovici Zaştatnîi, nu-i aşa ?... Ăla cu „Pobeda". Stă în apartamentul 35...
— Îl ştiu. Unul rotund la faţă, politicos...
— Ăla. S-a-nţeles cu Lioşka, zice : ad-o pe Alka la mine. Se înţeleseseră ei mai demult, da ăla dădea puţin. Lioşka n-a vrut, i-a pretins o mie de ruble...
— Aiurea !
— Zău că da ! Poate şi mai mult, cine ştie ! Zaştatnîi are la bani... E responsabil la cooperativă, toţi sînt nişte pungaşi la el la slujbă şi el e cel mai mare. Ba încă ce bogătaş...
— Lasă palavrele !
— Aseară Lioşka s-a dus cu Alka la Zaştatnîi, chipurile în vizită. Stă Lioşka ce stă şi pleacă, cică să-şi aducă ghitara, şi Alka rămîne. Zaştatnîi, gata, a-ncuiat uşa... Şi ea a stat toată noaptea, abia a doua zi seara a plecat de la ăla. Hi, hi !... Abia a doua zi seara i-a dat drumu... Şi ea — direct la Lioşka. Hi-hi !... L-a zgîrîiat pe faţă... O proastă. Dacă stătea liniştită, n-ar fi aflat nimeni nimic... Hi, hi !...

Nu-i mergea rău băieţaşului acolo, în curte — în fiecare zi alt eveniment, nu se plictisea. Avea în ochi un rîs parşiv şi pe buze surîsul blazat al celui ce ştie în ce constă dedesubtul treburilor. Nu-l revolta nimic, nu-l scîrbea nimic, dimpotrivă, era foarte satisfăcut : ah, ce interesantă chestie ! Pentru Feodor însă, asta era înspăimîntător, mai înspăimîntător dacă vreţi, chiar şi decît ceea ce tocmai i se povestea.

— Vitka, cum a aflat, direct la poartă. Luase pumnalul dumneavoastră. A sărit cu cuţitul la Lioşka... Lioşka la început n-a vrut nici să se atingă de el, zice : hai, cară-te... Dar Vitka se bagă, ameninţă cu pumnalul. De ! I l-au luat şi l-au şi bătut. Aşa-i trebuie ! S-o mai facă şi-alt'dat' pe cavalerul...
— Destul ! îl întrerupse Feodor.

— Și Alka... Hi-hi !... Alka țipa : „Am să le fac în ciudă la toți, mă fac prostituată !“ Hi-hi...

Feodor îl luă de umeri și-l împinse pe ușă-afară :

— Hai, du-te la culcare !

Dimineață îi intră în cameră Viktor : cămașă curată ca într-o zi de sărbătoare, părul — ud, proaspăt pieptănat, fața lividă, albăstrie, pe frunte o crustă, zdrelitura de ieri, și calm — sub calmul lui exterior, o tensiune de resort neeliberat.

Îl anunță pe Feodor :

— Plec de-aici !

— Unde ?

— Nu știu. Mi-e totuna. Cît mai departe... Poate-n Siberia, poate-n Extremul Orient.

— Ce spui... Feodor tăcu. Apoi : Poate e mai bine.

Viktor luă loc, se uită chiorîș într-un ungher, și deodată :

— În timpul războiului a căzut o bombă în curtea de-alături...

— Și ce-i cu asta ?

— Este, că n-a căzut la noi. Ne-ar fi făcut bucăți pe toți.

— Se termina și cu tine, prostule.

— Ei și ? Cui folosesc eu ?

— Dacă speri să te angajezi undeva la lucru, înseamnă că ești de folos cuiva. Numai cei inutili nu-s primiți.

— Și dacă nu mă duc să mă angajez, n-au s-o scoată la capăt acolo fără mine ?

— Ba da, n-avea grijă.

— Va să zică, nu-s chiar așa util.

— Da ce-ai pofti, Măria-ta ? Să nu mai poată lumea fără tine ?

— Da, răspunse Viktor cu profundă convingere. Nu zic toată lumea, dar măcar cineva. Să fie măcar un singur om care să nu poată trăi fără mine. Dacă mor eu, să vrea și el să moară. Crezi că maică-mea ține la mine ? Ține la copeicile pe care le cîștig. Întoarse capul indignat, întrebă pe neașteptate : Ai vrea să fii în locul lui Stalin ?

— Uite, încă nu m-am gîndit dacă mi-ar conveni sau nu scaunul lui.

— Eu aș vrea. Să mă pună pe mine și-aș ști eu atunci ce să fac !

— Interesant. Ce-ai face ?

— Aș împușca fără milă.

— Ceee ?

— Aș aduna armata și-aș da ordin — mergeți din oraș în oraș, intrați în curți peste tot și împușcați-mi fără milă toți indivizii de teapa lui Lioșka Lemeș sau de-a scîrnăviei ăleia politicoase, Zaștatnîi.

Aplecat peste masă, Feodor se uita țintă la Viktor. Vedea șezînd în fața-i un lungan, un tînăr deșirat, maladiv, palid și înspăimîntător de sigur că are dreptate — un băiețaș, care se-ncrede orbește în orice-i tună cuiva prin cap. Asemenea firi cad victimă numaidecît spiritului de aventură, și aventura îi împinge la crime.

— Te-ai născut cam tîrziu, mîrîi Feodor.

— Adică de ce ?

— A fost odată un cîrmuitor exact cum visezi tu.

— Cine ?

— Hitler.

Viktor tăcu. Feodor îl înfruntă deschis :

— Ia ascultă, prăpăditule : vrei să fii iubit, vrei oameni care n-ar putea trăi fără tine ? Asta vrei ?...

— Și ce ?

— Dar de ce să te iubească oamenii ? Fiindcă ai fi gata să pui soldații să-i împuște ? De-aceea ? Și-l mai învinovățești pe Lioșka...

— Eu n-aș vinde o fată oricum ar fi ea.

— Da ție nici nu-ți pasă de fata-aia și nici de maică-ta nu-ți pasă — visezi să le facă fărîmițe vreo bombă ! Tu urăști lumea ! Lioșka, zici, e un rău. Păi, tu ești și mai rău decît el.

— Eu ? Decît Lioșka ?

— Pentru el oamenii nu înseamnă nimic — nici tu, nici maică-ta, nici Alka. Dacă-i spre folosul lui, el calcă-n picioare pe oricine, vîră cuțitul în oricine, fără să clipească. De asta îl detești, nu-i așa ?

— Îl urăsc !

— Dar tu însuți cum ești ?... Nu sari la oameni cu cuțitul, ai vrea să-i împuști. Ba mai și visezi să cîrmuiești lumea. Ei, uite : indivizi ca Lioșka sînt cei mai nimeriți

sfetnici ai unui asemenea cîrmuitor. Îl urăşti pe Lioşka ?... De ce ? Ar trebui să-l mîngîi şi să-l săruţi, sînteţi fraţi de cruce.

Viktor se făcuse mic pe scaun, stătea cu gîtul strîmb, cu capul în jos, şi Feodor îi prinse imediat frămîntarea : l-a răzbit, e gata să plîngă băiatul ăsta.

— Ei, ce-i ? Te-ai văzut şi tu cum arăţi. Îţi şade bine ?

— Dar n-am... Am zis numai... icni Viktor.

— Şi Hitler, cînd a-nceput, numai cît zicea, dar pînă la sfîrşit a vîrît în crematorii şi pruncii.

— Şi ce să fac ? Să-l iert pe Lioşka ?

— În nici un caz !

— Atunci să-l urăsc ?

— Da.

— Nu mai înţeleg. Ba mă ocărîţi că urăsc, ba-mi spuneţi să urăsc !

— Fiindcă trebuie să ştii pe cine să urăşti şi de ce să urăşti, mă pisoi orb ! Tu, la fel ca Lioşka, ai fi în stare s-o urăşti şi pe maică-ta — pînă şi pe ea, prostule, pînă şi pe maică-ta care te-a alăptat ! Eu nu ţi-am făcut nimic niciodată şi totuşi tu uneori mă urăşti. Întreabă-te mai întîi pe cine ai de urît, şi de ce. Învaţă-te să priveşti lumea cu ochii deschişi !

Viktor tăcea, stătea mereu cu capul aplecat.

— M-am încurcat de tot, mărturisi în cele din urmă cu amărăciune.

— Ţi-ai pus în gînd să pleci de-aici ? Du-te, o să vezi lumea, o s-o cunoşti, o să mai prinzi minte.

Viktor înalţă repede privirea spre Feodor, ochii i se înroşiseră — pe neaşteptate se destăinui, mormăind :

— Dacă nu plec, mi-e să nu mă răzgîndesc...

— Adică de ce ?

Şi iată că băiatului îi strălucesc lacrimi în ochii înălţaţi spre Feodor, iată-l că se îmbujorează, iată-l că, poate pentru prima oară în viaţa lui, adresează o mulţumire cuiva, rosteşte cuvinte cu care nu-i obişnuit :

— Ştiu eu de-o să găsesc pe-acolo oameni ca dumneavoastră ? Dac-o să am a face numai cu indivizi ca Lioşka şi Zaştalnîi ?

— Eeh, naivule, de-ar fi toţi ca Lioşka, demult n-ar mai exista oameni pe faţa pămîntului : s-ar fi înjunghiat unii pe ceilalţi.

Viktor, după ce stătu puţin la gînduri, conveni :

— Adevărat... Bun. Plec. Dar să pleci repede şi dumneata din camera asta. C-au să te mînînce de viu.

— Cine ?

— Anka şi bărbăţelul ei. Ocupi o cameră care ei zic că-i a lor.

— Las-c-o să le-o eliberez. Să ai grijă de maică-ta, să n-o uiţi.

— Binenţeles, că doar Anka nu-i mai dă mamei nici un ban. Poftim, spune-mi şi dumneata : să ţin la Anka ori s-o urăsc ?

Feodor nu-i răspunse imediat. A iubi, a urî — e o ştiinţă grea, nu izbuteşte oricine să fie stăpîn pe tainele ei, chiar dacă a ajuns om în toată firea.

În aceeaşi zi, cînd să iasă pe poartă, Feodor se ciocni nas în nas cu Zaştatnîi. Bine hrănit, rumen în obraz, cu nasul borcănat — un nas care te-ar fi putut face să crezi că înseamnă cumsecădenie — individul, prevenitor, uşor jenat, îi făcu loc lui Feodor să treacă, şi în acelaşi timp ochii lui — mici, aproape invizibili sub pleoapele umflate — îl sfredeleau urmărindu-i fiece mişcare. Feodor simţi că-l mănîncă palmele, dar nu se opri. Nu-i dreptul lui să judece şi să sancţioneze. El n-are acest drept, legea nu prevede nimic — şi-ţi scapă printre degete, se-alege doar cu jena individul ăsta care pare mereu uşor jenat.

Seara, în apartament — mare scandal. Război între mamă şi fiică. Ginerele din cînd în cînd ieşea în coridor să-i vadă toţi şi figura adînc mîhnită, şi stăpînirea de sine — el nu se amestecă în tărîţe.

Mama şi fiica ajunseseră la cuţite din cauza camerei ocupate de Feodor.

Dar mai curînd sau mai tîrziu, mama va ceda, fiica va fi învingătoare, şi Feodor se va vedea silit să-şi strîngă catrafusele. Trebuie să plece de-aici cît mai repede. Trebuie să-şi facă rost de un atelier. Trebuie să nu mai depindă de nimeni, ca să poată lucra, măcar vreo jumătate de an. Oricum ar suci-o, îi trebuie bani.

— Prost strateg e cel ce vrea să biruiască mergînd tot timpul numai înainte, de-a dreptul, fără ocoluri, fără să prevadă eventualele replieri. Bani poate produce și tabloul imaginat pînă acum de geniul administrativ al directorului hotelului — un metru optzeci pe doi douăzeci și cinci...

Și Feodor se decise...

10

Spune H. Wells într-una din povestirile lui : un băiețaș se pomeni odată în fața unei portițe verzi, o deschise și atunci orășelul lui provincial, plin de praf, noroi și dugheniță rău mirositoare dispăru — nimerise într-o livadă în care se plimbau pe sub pomi pantere cu blana catifelată, alintîndu-se ca niște pisici. Băiețașul se trezi apoi îndărăt pe stradă, printre dugheniță și trecători, portița nu se mai vedea nicăieri, în locul ei era un zid, basmul se terminase, viața reîncepu — școala primară, colegiul, cariera, se și profila în fața lui un fotoliu ministerial... Dar îl obseda într-una portița aceea verde din zidul masiv, o aștepta să i se arate iarăși, dorea s-o mai deschidă, să nu moară pînă n-o mai deschide-o o dată.

Portița din fața lui Feodor nu era verde, era numai veche, șoldie. Alături, pe stîlpul din gard, butonul soneriei ocrotit de un cozorocel de tablă ruginită. Umpleau cerul doi stejari bătrîni cu belșugul frunzișului lor. Și vine de undeva o mireasmă demult uitată, o mireasmă amețitoare de mere puse la murat. Îndreptîndu-și pe umăr cureaua trusei lui de pictor, Feodor șovăie un timp, înainte să apese cu degetul soneria.

În curte-i umbră și răcoare, e plină curtea de tufișuri crescute mari. Pe portița aceasta intrase în curte Feodor într-o zi, acum șase ani și ceva... Cînd te gîndești — sînt șase ani de-atunci, e vreme, nu glumă... I-a apărut vreodată portița asta în vis ? Și-a mai amintit-o ?... Da de unde, o uitase, i-o furase curgerea timpului, o acoperise bălăria faptelor mărunte de zi cu zi. Și totuși undeva, în subteranele memoriei lui, dăinuiau mereu : tocitele trepte de piatră de la intrare în fața casei, camerele spa-

ţioase, dar veşnic în semiîntuneric şi, înlăuntrul lor, aerul parcă băltit, rămas din secolul trecut, şi mobila grea contemporană cu surugiii de odinioară şi cu rădvanele... O casă unde, locuind, îţi vin în minte gînduri alinătoare — aici au trăit oameni, trăiesc oameni, vor trăi oameni, oricît de cumplite ar fi zvonurile despre bomba cu hidrogen.

Şi o presimţire tulburătoare... Nu cumva aşa ar trebui să arate cu adevărat casa pe care şi-o visa Savva Ilici? Nu-i aici oare fericita cetăţuie-refugiu a artistului? Visul din copilărie a lui Feodor, sub influenţa lui Savva Ilici? Nu prea seamănă, nu e aşa cum şi-o închipuise el, dar visurile din copilărie, cînd se realizează, au totdeauna alt chip — mai întîi nici nu le recunoşti, uiţi să le întîmpini cu „Bună dimineaţa".

Probabil că este în viaţa oricărui om o portiţă scumpă, tainică, pe care el rîvneşte s-o deschidă.

Întinse mîna spre sonerie, apăsă pe buton...

Înăuntru, în adîncul acestei case pline de mirosul prafului intrat de decenii şi decenii între filele cărţilor, liniştea s-a cutremurat dintr-o dată: e cineva la poartă, un musafir — a mai fost la noi cîndva, demult... O să fie recunoscut oare de cei de-aici? N-o să fie primit, poate, cu nedumerire şi răceală?

Grădina picotea dogorîtă de soare. Pe cărare, drept la mijloc, rămăsese uitată o greblă de grădinar. Un piţigoi zbura de colo, colo, aferat, deranjînd somnul tufişurilor. Nimeni... Aşa-i cu soneria electrică la portiţele astea, vechi: veşnic defectă.

Grădina picotea, nu se clinteau legănate de vînt decît doar crengile de sus ale celor doi stejari. Pe cărare o greblă cu dinţi de fier, uitată — prin urmare casa e locuită, stăpînii ei n-au murit, sînt acasă. Dar dacă acum stă aici altă familie?...

Deşi nu mai trăgea nădejde să apară cineva, totuşi apăsă încă o dată pe buton, mai aşteptă un minut, voi să plece...

Piţigoiul zbură dintr-o dată drept în sus. Răsunase o uşă, trîntită. Îndărătul tufelor de liliac cu frunzele pălite de arşiţă, tropoteau nişte paşi sprinteni-sprinteni.

Genunchii pîrliți de soare sub poalele nestatornice ale rochiței subțiri, fără mîneci : o fată ca un tufiș de răchită, sensibil la cea mai mică adiere de vînt, zboară, nu merge, așa de grăbită vine spre portiță, ca și cum se așteaptă la o nemaipomenită bucurie — ăsta-i mersul ei, nu poate altfel — și, cînd se uită printre zăbrelele gardului, are o privire gravă, atentă, în espectativă.

— Ce doriți ? Poftim, intrați, nu-i pus zăvorul.

Părul, tuns scurt, bate ușor în roșcat ici, colo, cum l-a ars soarele, sprîncene arcuite cu precizie, cu mînă sigură, ochi albaștri neștiutori, ca de copil. Și privind chipul acesta cu convingerea că nu l-a mai întîlnit pînă acum, Feodor, ca și cum și-ar aminti doar cuvinte și versuri răzlețe dintr-o poezie pe care a uitat-o, recunoaște repede niște trăsături bine știute — linia frunții, sprîncenele, ceva aparte în conturul nărilor... E ea ! Și doar au trecut șase ani, plus un supliment — vreme, nu glumă...

O stînjeni tăcerea lui Feodor, i se strînseseră sprîncenele spre rădăcina nasului, întrebă din nou, dar acum cu asprime :

— Ce doriți ?

Feodor, desfăcînd mîinile în lături, răspunse cam fîstîcit :

— Cum să spun, asta așa, dintr-o dată...

Și ea, cu o izbucnire care aproape-i aduse lacrimi în ochi :

— Dumneavoastră ?

— M-ai recunoscut ?

— Dumneavoastră ! Ia uite : sînteți același !

— Nu ca dumneata, care te-ai schimbat. Și încă destul de mult !

— Și portretul ?... V-amintiți ? M-ați pictat.

— Dacă nu-mi aminteam, n-aș fi venit.

— Îl am și-acum tot acolo, pe perete... Dar hai să intrăm în casă, haidem repede !

Și pornind înaintea lui pe cărare, aproape la fiecare pas se uita îndărăt spre el, ca un copoi care, pe cîmp, la vînat, se teme să nu se depărteze prea mult de stăpînu-său rămas mai în urmă. Floricelele albastre pe poala rochiței ei subțiri și fără mîneci îți frigeau ochii.

Iar Feodor, privind-o, își simțea mersul greoi, neelastic, trupul masiv, toată încetineala, începutul de inerție al cuiva care a devenit matur. Ea aruncă din nou o privire îndărăt, și privirea aceasta îl chema, îl îndemna să se grăbească.

„A crescut mare, ia uite la ea..."

Pretențiosul semiîntuneric din camere, mirosul de praf din cărți, bătrîna pianină cu picioruşele ei pe mosoare de aramă, care fac una cu duşumelele pe-alocuri ştirbe, şi apoi masa, vastă de-ți vine să adaugi în stilul emfatic al romanelor clasice : o masă de atîtea persoane. Au trecut şase ani... Dar ce-nseamnă şase ani pentru colțişorul acesta de lume, căruia i s-a dat în custodie atmosfera secolului precedent ? Nimic nu s-a schimbat aici. Chiar dacă totuşi, pe ici, pe colo...

— Bunicul a murit, spuse fata.

Spusese asta simplu, nici un suspin, nici o umbră de întristare pe obrajii ei fragezi. Bunicul a murit şi ea a putut suporta durerea aceasta, s-a deprins cu gîndul. Au trecut şase ani...

Dacă ar fi întîlnit-o în oraş pe stradă, Feodor foarte probabil n-ar fi întors capul după ea. Blondă, ochi albaştri, frumuşică, fără să iasă prin ceva din comun — treceau zilnic pe lîngă el sute de fete de-acestea. Dar aici, în camera asta bătrînească, printre mobilele acestea care purtau patina întunecată a timpului şi urmărit de dorința lui fermă de a se sihăstri, aşa cum intenționase, în acea zi de iulie a anului 1952 — ea, bronzată, cu braţele goale, cu frivola ei rochiță de casă, un imprimé vesel, îi apăru orbitor de luminoasă. Nu înceta să se minuneze în sinea lui : „Ce-a mai crescut ! Ia uite..."

De fapt, nu-şi mai adusese aminte de ea niciodată. Uitase pînă şi portretul pe care i-l făcuse atunci în cîteva minute, aproape în glumă, cu un creion gros, dulgheresc. Îl trăsese inima aici fiindcă se ataşase, ca o pisică, de casă, nu de stăpîni.

— Mama lucrează tot acolo, duce-n spate întreaga clinică chirurgicală... Eu sînt la institut, fac medicina. Tradiția familiei... Am terminat anul întîi.

În cinci minute povestise tot ce se întîmplase în casa asta timp de şase ani.

— Dumneavoastră acum sînteți pictor ?
— Zic c-aș fi.
— Ziceți c-ați fi ? Ce vorbă-i asta ?
— Este. Ca să devii pictor, trebuie mai întîi să realizezi ceva. Pînă acum eu m-am ocupat numai de coșnița viitorului meu tablou.
— Coșnița tabloului ? Adică ?
— Am ciubucărit.
— Ce vorbă-i asta ?
— Adică am lucrat pe ici, pe colo numai ca să cîștig niște bani. Am cîștigat și acum caut o cameră în care să-mi pot amenaja atelierul ca să pictez tabloul pe care-l doresc, și să nu fac nimic altceva.

Aflînd că Feodor își va instala atelierul într-o cameră din casa ei și a fiică-si, Olga Dmitrievna, mama Oliei, nu zise nu, dar nici nu păru entuziasmată. Orice mamă, în prezența unui bărbat pe care prea puțin îl cunoaște, se teme să nu i se întîmple ceva rău fiicei ei. Însă pesemne că în casa asta nu mai hotăra ea, ci Olia.

Se-nțeleseră deci ca Feodor să aibă la dispoziție sufrageria — era uriașă.

11

Olia se oferi să-l conducă pe Feodor pînă la gară : „Tot am de expediat o scrisoare, o arunc la cutie acolo, în stație".

Dar cînd ieșiră din casă în curte, văzură cum se întinde amenințător peste întreg cartierul un nor de ploaie vînăt, care creștea întunecîndu-se neîncetat. În cele cîteva clipe cît îl priviră, norul, lățindu-se mereu, ajunse pînă la soare și-l înghiți. Dintr-o dată parcă se lăsă amurgul și începu o neliniște în firea întreagă. Buimăcite, înfricoșate, bătînd cu disperare din aripi, ciorile zburau strîmb, le purta vîntul. Vîntul se năpusti năprasnic, răvășì tufișurile, le aplecă la pămînt, smulse frunze, le duse hăt-departe. Stejarii, legănîndu-și coroanele, mormăiau mînioși, ruginitul acoperiș de tablă al casei scrîșnea. Iar în timpul acesta pe drum praful alerga valvîrtej, rostogolind

nebunește în aer bucăți de hîrtie furate cine mai știe de unde.

O ploaie scurtă, violentă. Juca frenetic frunzișul tuturor tufișurilor, gardul se făcu negru. Ropotele ploii așternură drumul cu un văl lăptos. Acoperișul, bătrîn, suna înfundat, alarmat. Dintr-o bubuitură, cerul se frînse. Olia, palidă, își strînse pe ea, cu amîndouă mîinile, bluziţa.

Dar se vătămase ceva în norul din cer : tunetul, duruind deasupra acoperișului, răsuna îndepărtat, fără putere — tufișurile începură să-și ciulească frunzișul. Pe neașteptate, ploaia stătu.

Ploaia stătuse, amurgul incendie mormanele mari de nori răzleți. Și, la picioarele acestor munți suspendați care pluteau în aer deasupra lui, mica așezare zăcea inertă după baia pe care o luase, respira satisfăcută.

Cădeau stropi de apă de pe frunzele neclintite... Licăreau băltoacele pe drumul care se întuneca din ce în ce... Acoperișurile de tablă străluceau... Din grădini, din tufișuri, din iarbă, din toți porii pămîntului reavăn se înalța în aer, învălmășită, o mireasmă de flori tîrzii și rădăcini putrezite.

Aerul părea dens, compact, ai fi zis că doar să-ți iei avîntul, doar să fluturi puțin din brațe — și o să plutești în zbor sus de tot, admirînd din înălțimi oceanul atmosferic, mănoasele-i adîncuri, unde ai fericirea să trăiești.

Apusul se oglindea în ochii mari-deschiși ai Oliei.

— Ce-a fost ? întrebă ea încet.

Feodor se uita cu nesaț în jurul lui.

— Ce-a fost ? Ce-a fost ? repetă ea privind spre apus și ochii ei, fața ei cu trăsăturile acum mult mai îndulcite strălucesc suspect. Știu sigur, s-a-ntîmplat ceva ! Nu ploaia. Altceva. O ploaie obișnuită nu ți-o amintești toată viața. Eu simt, simt : o să-mi amintesc totdeauna de clipele acestea !

— N-a fost decît o ploaie... spuse Feodor coborîndu-și de pe umăr, nehotărît, cureluşa trusei.

— Ploaia s-a dus, a rămas în locul ei fericirea... O adusese ploaia... Ah, uite-așa vine ea pe neștiute, o dată cu o ploaie ca oricare alta.

Cădeau rar, strălucind în aer, picături grele de apă, frunzele ude scînteiau, bălțoacele în lumina amurgului ardeau fără flacără...

Pe drum trecu o femeie — rochia, subțire, i se lipea de trupul robust, părul îi venise-n ochi, i se lipise, ud, pe obraji, ea își ținea într-o mînă pantofii, în cealaltă sacoșa încărcată, și se uita cu atenție unde calcă — alegea locurile, nu era deprinsă să umble desculță.

— Ce-ar fi să mă duc la ea?... Să-i spun : nu te mai uita în jos, e atîta fericire în jurul nostru ! Multă fericire ți-a fost dat ție să vezi de cînd trăiești ? Uită-te în jurul tău ! Ce-ar fi să mă duc?... Nu știu de ce, mi-e milă de ea.

Trecea pe drum o femeie desculță, amurgul clocotea de culoare, frunzișul parcă luase foc, bălțoacele ardeau fără flacără. Un brad își înălța trunchiul zbîrlit de cioturi uscate, și una din crengile lui dinspre vîrf, crescută-n voie, își întindea în aer, deasupra drumului, cetina udă de ploaie, verde-neagră, mirosind puternic. Bradul se oglindea într-o bălțoacă, bălțoaca — jumătate licărea incandescent, jumătate era neagră pînă-n adîncuri ca o țandără de bulboană fără fund. Și pe drum trecea desculță o femeie, cu rochia udă...

Feodor aproape trînti caseta jos, la picioarele lui, se așează pe una din treptele încă ude, ridică grăbit capacul...

Nu marcă nici un contur prealabil pe cartonul gata pregătit, dat din vreme cu grund — n-avea timp să și deseneze, acuși dispare totul, femeia se va îndepărta și mai mult, amurgul își va potoli vîlvătăile, cetina nu va mai fi udă, bălțoaca își va pierde culorile. Într-o clipă, două se va sfîrși totul, nu-i decît un trecător capriciu al naturii, o întîmplare fericită — e o nebunie să-ncerci să prinzi priveliștea aceasta. Dar a și aruncat pe carton o pată albă — abia nuanțată de-un strop de cinabru — aici să fie vîlvătăile apusului. O bruscă trăsătură cu penelul, o dîră neagră-vîscoasă pe pînză, dîra se va preschimba în trunchi de brad.

Se îndepărtează mereu femeia aceea ușor încovoiată de greutatea sacoșei. Cu ochii n-o mai vezi, dar silueta ei a lăsat urmă în memorie. Amintirea poate fi materiali-

zată. Femeia atunci n-are decît să se tot îndepărteze, lăsînd în urmă scînteierea de foc a băltoacei.

Puse penelul de o parte, luă repede cuțitul de paletă, avea nevoie de lama lui fină, culese pe lamă culori de pe aproape întreaga paletă — un talmeș-balmeș sălbatic. Ținti, șovăi numai o clipită, aruncă... Se ivi pe pînză un crîmpei de drum, un crîmpei de pămînt glodos, călcat în picioare — tușă largă, netedă. Șterse cu o cîrpă lama cuțitului, luă cu vîrful, puțin, din altă culoare — pe pînză apăru arzînd fără flacără prima băltoacă...

Stai, oprește-te o clipă, frumusețe! Femeia s-a tot dus, n-o s-o ajungi din urmă. Femeia aceea necunoscută, preocupată de treburile ei, femeia aceea care nu dădea nici o atenție întîmplătorului moment festiv al naturii... S-a tot dus și încet-încet băltoacele și-au stins culorile, frunzișul care parcă ardea s-a întunecat... Oprește-te! Nu! Nu vreau...

În memorie totul, priveliștea încă dăinuie. Încă... dar și amintirea pălește, nici ea nu durează la infinit. Deocamdată însă e proaspătă, vie, surescitată, și surescitarea se transmite brațului, mîinii. Mîna ia grăbită cînd penelul, cînd cuțitul — cu fiecare aruncătură culoarea, plămada ei densă, devine trup din trupul viitorului tablou.

Feodor se dădu puțin îndărăt, icni mulțumit.

Din clocotul de culori al amurgului, sar stropi pe partea dinăuntru, lucioasă, a capacului casetei și aerul, gros, e saturat de miresme și de vapori de apă, frunzișul ud arde, și sînt bălți, este și vîscoasa întunecime a cetinei negre-verzi, și femeia n-a plecat, iat-o, e mereu aici, se încovoaie sub greutatea sacoșei, pulpele ei goale sînt roșii foc în lumina amurgului.

Stai, oprește-te, numai o clipă!... Bine, fie...

Fără nici o grabă începu să-și șteargă penelurile cu cîrpa și abia atunci își aduse aminte că Olia era lîngă el, la spatele lui.

12

Feodor locuia acum în vilă.

Olia se aștepta să-l vadă făcînd iarăși vreo minune, dar minunile-s rare. Feodor inundase bătrîna, onorabila

sufragerie cu schițe în care studia unul și același lucru: picioare în mers. Olia le privea intrigată ca un arheolog care, în timpul săpăturilor, dă de o inscripție ce nu aparține nici unei culturi cunoscute pînă în prezent, le privea respectuoasă, cu maximum de curiozitate și cu o durere nemărturisită : nu înțelegea. Îl întrebă :

— Ce-s astea ?

— Însemnări.

— Însemnări ? Idei ?

— Da, s-ar putea spune, idei.

— Ciudat, nu le puteți nota așa cum se face de obicei, cu cuvinte ?

— Uite că nu.

Și se minuna și Feodor o dată cu Olia : „Într-adevăr, ciudate idei, nu pot fi exprimate prin vorbe — numai prin linii sau culori e posibil".

Înainte să se mute, Feodor îl însoțise pînă la gară pe Viktor. Viktor pleca la tată-său, pe insula Sahalin. Cald, zăduf, el însă cu pardesiul — unul gros, de vreme rece — și o șepculiță din acelea cum poartă prietenii lui Lioșka Lemeș ; în mînă, o valijoară ponosită, cuprinzînd două rînduri de primeneli și-o pîine mare, să aibă de drum. Mama lui Viktor ofta adînc și-și tot ducea batista la ochi. Fiu-său o povățuia autoritar :

— Să nu-i cedezi Ankăi camera, ia un alt chiriaș. Din ce-o să trăiești pînă încep eu să cîștig ?... Caută să fie un om cumsecade, ca dumnealui.

Și se întoarse spre Feodor :

— Cînd îmi fac un rost, viu la dumneavoastră oriunde-ați fi. Viu negreșit. Ca să vă spun că vă mulțumesc.

Fluierase sirena trenului electric. Feodor îl îmbrățișase repede pe Viktor și-l împinsese spre vagon :

— Să nu mai fii ca un urs și-acolo. Să-ți faci prieteni.

— Sigur. De-acum se schimbă totul.

Apoi dispăruse în zare și ultimul vagon, trenul străbătea țara dintr-un capăt în celălalt și-n trenul acesta era un băiat care se avîntase să-și afle norocul hăt-departe, tocmai pe țărmul Oceanului Pacific.

Vera Gavrilovna izbucnise în plîns, agățată de brațul lui Feodor :

— Of, tare-mi spune inima c-o să rămîn singură la bătrîneţe, şi n-o să am pe nimeni să mă ajute...

Iar acasă, în camera lui Feodor, se şi afla un şifonier nou, cumpărat de Ana cu cîteva zile înainte. Ana îşi cucerea prin luptă continuă spaţiul la care rîvnea, maică-sa ajunsese la concluzia că n-are de ce să caute un alt chiriaş, tot n-o să-i poată ţine piept. Atunci ce ajutor să-i mai dai ?...

Feodor îşi luase geamantanul şi ieşise pe poartă, petrecut cu privirea de amicii lui Lioşka. Adio, stradelă a Paralelor !

Dincolo, la portiţa pe care o cunoştea atît de bine, se întîlni faţă-n faţă cu Olia ; îl aşteptase mereu toate zilele acestea, îl aşteptase — o citea clar în ochii ei.

Şi-acum, schiţe peste tot — pe masă, pe divanul bătrînesc... Jos, rezemată de perete, o pînză mare cu grundul gata dat. În cameră mirosul de mobilă veche, din care nu mai iese praful, se învălmăşeşte cu acela al culorilor de ulei...

Feodor se scula la 5 dimineaţa, se-mbrăca, îşi lua caseta, pornea pe şosea.

Noaptea abia-abia a-nceput să dea îndărăt lăsînd în locul ei lumina fumurie a zorilor, stelele pălesc, dar sînt încă multe, tufişurile cu frunzişul încărcat de rouă stau de veghe, iau aminte ce paşi se-aud pe drum, aerul e rece, ţi se vîră pe sub haină, te ia frigul... Nici n-ai ieşit bine pe portiţă şi-ncep cocoşii, îţi sparg urechile, ca acasă la Matiora. Treziţi de goarnele cocoşilor, cîinii, laie, latră pe-ntrecute...

Cufundat în semiîntunericul albastru-vînăt al zorilor, cătunul îţi iese-n cale enigmatic, pare pustiu, misterios. Feodor, mergînd repede cu caseta la şold, se gîndea la Savva Ilici. „Uite, acesta era visul tău cel mai scump, bătrîne : să pleci dis-de-dimineaţă pe cîmp cu cutia de culori subsuoară — o Arcadie a pictorului !“ Visurile sînt realizabile, viaţa-i frumoasă ! Prin case oamenii încă dorm, dar el, Feodor, a şi pornit la drum, ca să le poată face daruri, cînd s-o-ntoarce. Încă dorm toţi, n-au habar

că în timp ce dorm le scapă cel mai frumos, cel mai important eveniment — naşterea unei zile noi. Semiîntunericul se destramă, cupola cerului se înalţă, se lărgeşte, pudica auroră îţi mîngîie obrajii, iar în urma ta încă dăinuie albastrul întunecat al nopţii.

Revenind din astfel de escapade, Feodor de fiecare dată sosea acasă cu vreun studiu, o schiţă în nuanţe albastru-deschis, un albastru ca oţelul, un desen fumegos, spălăcit, aproape monocrom. Uneori mai întîrzia, lucra şezînd pe rambleul şoselei spre gară, desena picioarele trecătorilor care dădeau zor pe drum să nu piardă trenul electric de dimineaţă. În mersul acestor oameni căuta ritmul luminii mohorîte în zori de zi, ritmul unui cîntec de vioară, aşa cum îl auzea neîncetat în sinea lui.

Mai totdeauna cînd intra în curte, o vedea pe mama Oliei ieşind din casă, plecînd la lucru. O saluta :

— Bună dimineaţa, Olga Dmitrievna.

— Bună dimineaţa, îi răspundea ea scurt.

Mama Oliei se schimbase prea puţin în aceşti şase ani — acelaşi aer distant, glacial, aceeaşi linie aspră, dură a sprîncenelor care-i subliniau paloarea frunţii şi părul tot ca şi pe atunci tuns scurt, făcînd-o să semene cu o delegată activistă de prin 1920.

În forul lui intim Feodor se cam temea de ea, se simţea totdeauna, în prezenţa ei, stînjenit.

Dar ea lipsea de-acasă toată ziua, era la spitalul ei. Şi Feodor, continuîndu-şi drumul prin curte spre casă, se bucura c-o să ia ceaiul cu Olia şi că noul lui studiu o să fie în preajma lor, la vedere...

Îi povestise Oliei cum înotau soldaţii odată, într-o toamnă, prin terciul din stepă, rupţi de foame, istoviţi, exasperaţi, dorind un singur lucru — să se termine cît mai repede marşul acela interminabil. Numai să se termine odată — fie şi printr-un atac la baionetă : o să înjunghii ori o să fii înjunghiat, într-un caz ca şi-n celălalt, oricum, urmează odihna. Îi povestea cum, abrutizaţi de oboseală, soldaţii se-ntîlniseră odată cu un prizonier, viorist...

Olea îi sorbea fiece cuvînt, privirea i se întunecase, nu mai strălucea. Îl întrebase :

— Vreţi să pictaţi totul aşa cum a fost ?

— Nu.

— Cum, „nu" ?

— Chiar cum a fost, nu vreau.

— De ce ?

— Nu erau decît o grămadă de soldaţi plini de noroi pe-un drum de ţară, desfundat... Orice natură moartă, cea mai naivă, e de-o mie de ori mai plastică.

— Atunci aveţi de gînd să minţiţi, să înfrumuseţaţi ?

— Nu. Dacă ar fi să pictez doar niște mantale, în primul rînd ar trebui să redau găicile.

— Fie ! Găici, moletiere, noroi — numai să fie adevărat.

— Găicile nu-s adevărul. Aici e minciuna !

— Nu înţeleg.

— Cînd era lîngă mine prizonierul acela, ascultam muzică, nu priveam găicile mantalelor. Mi se frîngea sufletul, toate fibrele fiinţei mele vibrau, mă pierdeam ascultînd. De găici aveam eu grijă în clipa aceea ?... O să mai fie oare vreodată o asemenea clipă în viaţa mea ? Nu cred. Aş vrea... Şi nici măcar nu pot spune că a fost. Ce-a fost ? Bucurie ? Da. Şi durere ? Da, şi durere. Totul delaolaltă, totul în acelaşi timp... Înţelegi, Olia — o gratitudine... O nemaipomenită gratitudine, o gratitudine arzătoare pînă la pierderea conştiinţei. Şi faţă de cine ? Faţă de cel care pînă mai ieri îmi fusese duşman. Se rupea inima-n mine de jale că lumea e atît de crudă. Aveam pe-atunci doar 19 ani, cîţi ai dumneata acum. Numai că eram mult mai puţin deştept ca dumneata. Da, da, eram un prost. Şi totuşi în clipa aceea mi se părea că nici cea mai luminată minte, nici cel mai de seamă filozof din cîţi au fost n-a priceput totul aşa de bine cum pricepeam eu. Clipa aceea... Uite, asta vreau : s-o prind pe pînză.

— Să pictaţi clipa ?

— Nu. Cutremurătoarea emoţie de-atunci.

— Să pictaţi emoţia ?

— De ce nu ?

— Dar nu se poate picta decît ceea ce are formă — un copac, un om, un nor. Sau, dacă vreţi, gaica de la manta.

— Şi starea de nelinişte în natură înaintea furtunii sau lirismul unui clar de lună au formă ? De mii de ori au fost pictate.

— Da, dar tot va trebui să faceţi un grup de soldaţi şi fiecare din ei să aibă gaică la spate. Fără asta n-aveţi cum transmite privitorului emoţia dumneavoastră.

— Dac-o să arăt pe pînză pur şi simplu nişte soldaţi care au făcut cerc în jurul unui viorist, n-o să fie decît o simplă aducere la cunoştinţă ; în cutare moment a avut loc cutare caz ciudat. Despre ceea ce s-a petrecut, însă, în sufletul acelor soldaţi, nu se va şti nimic. Numai în aparenţă va fi totul adevărat. Nu-i greu să faci găicile, în tablou, aidoma ca în realitate, dar găicile astea îi ascund privitorului tocmai ceea ce-i mai important. Găicile nu-s artă, găicile-s o minciună.

Ea tăcea, căzuse pe gînduri...

Cu grundul dat, gata pregătită, pînza stă mereu jos, rezemată de perete. Olia aştepta să se producă vreo nouă minune.

13

Scrisoare de la Viaceslav :

„Iubite Vagabondule ! Scriu rîndurile acestea din fostul tău bîrlog. Stăpîna casei mi-a comunicat noua ta adresă. Ai dispărut ! Te-ai evaporat ! Şi tocmai acum, cînd am nevoie de tine ! Nu, n-ai ce ajutor îmi da, pur şi simplu trec prin nişte momente neplăcute şi mi-era dor să-ţi văd mutra. Tot sperasem c-o să intuieşti ceva prin telepatie, mă aşteptam mereu să te aud ciocănind la uşă. Dar nu mai pot să te aştept, îţi scriu...

Iată despre ce-i vorba. Juriul expoziţiei mi-a respins tabloul — lipsă de idei, pesimism, nu-i în spiritul epocii. De fapt, dumnealor — înalţii arbitri — nici nu s-au ostenit să argumenteze prea mult pe chestia asta, mi-au pus cruce şi-au terminat. Tabloul lui Ivan Mîş, în schimb, a fost pe gustul lor. Cum ne-am mai înşelat noi neluîndu-l în seamă pe bărbatul acesta ! O să ajungă departe ! Ba o să fie considerat şi un deschizător de drumuri ! Cu alte cuvinte, în ce mă priveşte — faliment total ! Doi ani de muncă pentru o pînză pe care o să se aştearnă

praful, nederanjat. Am lăsat-o în atelierul acela care nu-i al meu, și-mi vine într-una să fug de ea. De ea și de oboseala care m-a cuprins, de insomniile care mă urmăresc, de expoziția în care se va lăfăi capodopera lui Mîș — să fug din orașul acesta. Un cunoscut de-al meu, om cumsecade, mi-a propus să stau la el cîtva timp. Nu-l preocupă arta de loc, trăiește ca-n rai într-o pădure, rezervație a statului, e crescător de biberi! Mă duc! O să realizez cîteva studii, în lipsă de altceva, o să fac cură de lapte proaspăt, o să mă scald în gîrlă pînă m-o lua dracu de frig. Îmi recuperez forțele și iarăși mă prezint în fața înalților arbitri — vedem noi atunci care pe care! «A lui Klaas cenușă inima-mi frige!» Termin. Regret că nu ne-am văzut. O să trebuiască neapărat să ne întîlnim undeva pe la începutul iernii.

Al tău, *Vece*

P. S. Da, să-ți arunci totuși ochii prin expoziție. Poate-i un bine pentru noi amîndoi că n-am ajuns acolo. Nu-i cine știe ce onoare să fii expus alături de Ivan Mîș".

Expoziția tinerilor pictori fusese anunțată în presă, la Moscova — afișe peste tot.

Feodor vizită expoziția a doua zi după vernisaj.

Era o coadă lungă de la podul Kuznețki pînă la marile uși ale Salonului. Elevi din ultimele clase și pensionari, studenți și soldați, femei care-și făcuseră cumpărăturile și veniseră aici cu coșul în mînă, bărbați în puterea vîrstei, masivi, siguri de ei — toți se-nghesuiau să intre înșirîndu-se de-a lungul zidului clădirii, toți își așteptau rîndul în picioare, topindu-se de căldură.

Feodor stătu la coadă aproape o oră.

Expoziția tinerilor pictori! Noua generație!

Juriul respinsese tabloul lui Viaceslav, însă desigur cedase nu o dată în fața unora ca Ivan Mîș, care se pricepuseră în ce fel să croiască drum lucrărilor lor în expoziție. Cîți băieți care, ca Viaceslav și Feodor, au făcut războiul, cîți tineri pictori de talent nu scrutează acum epoca aceasta dificilă, căutînd un răspuns la întrebarea: în ce constă adevărul?

Expoziția tinerilor ! Unde să cauți dacă nu aici un spirit înnoitor, idei noi, prospețime a culorii ? Știau ei ce știau oamenii care se-nșiruiseră formînd o coadă atît de lungă.

În cele din urmă îi veni rîndul, pătrunse în sală nerăbdător, era răcoare aici, sala îi păru întunecoasă după soarele de-afară, din stradă — și deodată dădu piept cu un portret al lui Stalin, nalt cît peretele, de la dușumele pînă-n tavan. În uniformă de generalissimus, cu epoleți, decorații și cizmele lustruite oglindă, Stalin te întîmpină în picioare, sever, dominînd totul cu statura-i uriașă, privirea lui coboară din tavan pînă la micul, neînsemnatul Feodor. Lîngă cizmele lui Stalin, pe un postament, un bust de bronz drapat ca-ntr-o togă — tot al lui Stalin.

Urmează un peisaj industrial — săpături pentru fundația unei clădiri, fumul agregatelor, brațe de macarale — pictură mediocră. Încă un peisaj și... iarăși portretul lui Stalin, dar acum nu în mare ținută, cu decorații, ci simplu, ca-ntre-ai lui, în veston alb, uniforma pe care o purta de obicei.

Alt tablou, *Chef în colhoz* — cîțiva cîntăreți din acordeon, parcă luați temporar, cu chirie, din ansamblul Piatnițki. Și... din nou Stalin, de astă dată nu singur, ci înconjurat de întreg guvernul.

Dar las-că uite-acum, uite-acum, dincolo de următorul panou, mai departe de intrare unde, se-nțelege, stă la datorie pictura oficioasă, Feodor o să dea peste vreun tablou care...

Nu știe cine-i autorul și totuși, spiritualmente, se-nfrățește cu el de pe acum. Poate că penelul tău, necunoscutule, a și spus ceea ce Feodor nu reușește să-i smulgă paletei ? Tu îi ești și prieten și rival, te stimează cu anticipație, te invidiază cu anticipație, dorește să simtă sprijinul umărului tău puternic și în același timp îl bîntuie spaima : i-ai luat înainte ca și alții, o să se pomenească rămas nevolnic, în urma tuturor. Un sentiment ca al sprinterului care se năpustește, alergînd, spre panglica de la capătul traseului. Dar tocmai pentru asta venise aici Feodor Matiorin, pictor începător : să se-mbete privind, să-și dea bici, să ia de la alții o încărcătură de

energie și îndrăzneală. Uite-acum, acum, dincolo de următorul panou, o să dea peste tabloul acela...

Dincolo însă de următorul panou — încă un portret al lui Stalin : tronînd la masa lui de lucru, în solitudine filozofică.

În sală, cu toată aglomerația, e liniște, se-aud numai pașii vizitatorilor — o tîrșeală monotonă pe parchet. Figuri grave, concentrate, priviri cumpănind într-una ceva — toți vizitatorii aceștia seamănă unul cu celălalt, parcă-s vreo familie adunată în păr să examineze cu atenție noua locuință a unuia dintre ei și de-aceea toți își vîră nasul în orice ungher, sînt chițibușari, verifică pereții metru cu metru.

Stalin zîmbind pe sub mustață. Stalin dus pe gînduri. Stalin neutru, fără nici o expresie deosebită, doar mustățile, pipa și celelalte atribute.

Tîrșeala pașilor și o liniște respectuoasă. În sanctuar nu șade bine să vorbești cu glas tare. Expoziția tinerilor pictori... „Nu-i adevărat că orice tînăr înseamnă progres și orice bătrîn rutină", spusese Valentin Veniaminovici cînd se-ntîlniseră ultima oară.

Afară, în soare, își așteaptă cu răbdare rîndul să intre-n sală o mulțime de oameni, o coadă lungă.

Și totuși dădu peste el... Era un tablou mic, într-o ramă modestă, agățat deoparte, într-un colțișor, așa încît vizitatorii, obosiți de uniformitatea lucrărilor pe care le priviseră pînă atunci, în primul moment nici nu-l remarcau. N-avea nimic deosebit — un peisaj, o mică apă de prin nord, soră bună cu Ujdalița care scaldă satul Matiora. Cîmpul, numai luncă grasă, se-ntinde pînă-n marginea albăstruie unde-ncep pădurile, norii încrețesc ca într-un zîmbet fața undelor. Un flăcăiaș călare. Calul își soarbe reflectarea în apă. Flăcăiașul e gol. Trupul lui ars de soare lucește ca turnat în aramă — luncă, cer, nori, apă și la mijloc pîlpîie trupul flăcăiașului, flăcăruie iluminînd ușor totul în jurul ei. Sigur, autorul n-a descoperit nici o Americă, nu, n-a răspuns la întrebarea : în ce constă adevărul ? S-a mărginit la o evocare a copilăriei, atît, dar asta-i aduce lui Feodor o mulțumire adîncă, o împăcare : numai să vrea și-i va dogorî și lui soarele tot corpul, și vor pluti prin aer spre el miresmele sălcii,

ale apei de rîu şi va simţi sub el spinarea vîrtoasă a calului care, fără să-şi facă nici un fel de gînduri, se bucură împreună cu tine de înfăţişarea lumii, aşa cum este ea de obicei şi totuşi veşnic uimitoare.

S-a oprit lîngă Feodor un alt vizitator şi-a suspinat cu uşurare, apoi încă unul şi încă unul... Au remarcat şi ei tabloul acesta, şi Feodor are sentimentul unei înfrăţiri sufleteşti cu toţi cei ce stau aici umăr la umăr cu el...

Ghiontindu-l din greşeală, un bărbat robust îi spuse cu destulă politeţe :

— N-am vrut, vă rog să mă scuzaţi. Şi numai ce exclamă, întorcîndu-se cu totul spre Feodor : Matiorin ! Fedea !

Spătos ca totdeauna, cămaşa albă, crohmolită, abia cuprinzîndu-i pieptul bombat — Ivan Mîş : zîmbeşte cam nesigur, e înalt, se uită de sus în jos la Feodor, dar privirea îi e umilă. Nu mai are faţa lui de odinioară, şlefuită, e puţin-puţin cam buhăit, parcă i-ar fi suflat cineva aer pe sub pielea obrajilor, ceea ce-i dă o expresie mai puţin impozantă şi mai cumsecade. Acum, cu figura asta a lui de azi, ţi-l imaginezi uşor cum o fi arătînd în sînul familiei, la masă, cu întreaga-i progenitură. Îşi şi pornise stîngaci mîna enormă, gata s-o întindă la cel dintîi gest al lui Feodor. În faţa unei mîini care şovăie aşa, fricoasă, îţi vine greu, te-apucă o sfîrşeală, de parcă ai simţi un revolver îndreptat asupra ta. Feodor nu se putu reţine, îi strînse mîna.

Şi imediat după asta cameleonica faţă a lui Ivan Mîş exprimă altceva : o notă abia perceptibilă de superioritate. Îl întrebă pe Feodor :

— Mi-ai văzut tabloul ?

— Încă nu.

— Şi doar ai trecut pe lîngă el !... Hai, hai repede să ţi-l arăt, vreau să-ţi aud părerea.

Deveni insistent, îl tîrî pe Feodor îndărăt.

Frumoasă ramă, un lac maro-deschis, parcă-i lemn de nuc lustruit. Se-nţelege, şi-a meşterit el însuşi rama, cu mîinile lui — n-are el mîini de aur ? „Tovarăşul Stalin pe malul lacului Riţa". Un grup de personaje, toate foarte bine îmbrăcate, ca-n salon, contemplă un peisaj de carte

poștală ilustrată : munți pădurоși, o apă albastră, cerul albastru. Printre personaje, Stalin cu brațul înălțat îl inițiază pe Beria în planurile noi pe care și le-a făcut.

„Progresează băiatul, s-a învățat să poată picta și el ca toți ceilalți"...

— Fondul peisagistic e după natură. Am stat la Rița o lună încheiată. Trei perechi de pantaloni mi-am nenorocit tot urcînd în munți.

— Ce-are a face, ți-au fost de folos.

— Nu-ți place tabloul, nu-i așa ?

— Cum să spun... ?

— Zi drept : ce nu-ți place la el ?

— Cred că ai o greșeală.

— Care ?

— Tema. E prost aleasă.

— Ei, da știi că ești... Chipul marelui nostru călăuz e-o temă prost aleasă ?

— Adică ce interpretare dai tu vorbelor mele ?

— Să lăsăm precizările.

— De ce ? Tocmai că eu vreau să precizez : îți lipsește originalitatea.

— În schimb sînteți voi toți originali, ce să ne punem noi cu voi... Ei, și-ncolo ce mai faci, cum o mai duci ?

— Probabil c-o să încep să urmez un curs de croitorie, răspunse Feodor.

„Progresează băiatul, s-a învățat să picteze și el ca toți ceilalți. Sau, nu cumva, toți au ajuns să picteze ca Ivan Mîș ?..."

Afară, în soare, era mereu o coadă nesfîrșită.

Vece Cernîșov nu-i în oraș. Liova Drept-credinciosul a dispărut, nu-i știe nimeni adresa.

Feodor se oprise în fața cabinei unui telefon public și-și sălta în palmă o monedă, nehotărît.

Avea nevoie să stea de vorbă cu un prieten chiar acum, fără să mai amîne. Lungul șir de oameni afară, în soare, fiecare așteptîndu-și rîndul să poată vedea cu ochii lui opera unui Ivan Mîș, îl făcuse să-și piardă cumpătul. Pentru oamenii aceștia vrea el, Feodor, să picteze. Dar au ei oare nevoie de tablourile lui ? Într-un colț de expo-

ziție, un peisaj modest, o evocare a copilăriei — nu-l lua nimeni în seamă, cei mai mulți treceau pe lîngă acest tablouaș fără să-i arunce măcar o privire.

Feodor, singur... și o coadă mare. El consideră că dreptatea e de partea lui, dar dreptatea e totdeauna de partea majorității.

Sălta mereu moneda în palmă, se uita în jur.

În jur, orașul de totdeauna. Arșiță, zidurile caselor frigeau, pavajul frigea, aerul fierbinte mirosea a gaze de la eșapament. Oamenii circulă pe stradă grăbiți și transpirați, îi înghit ici, colo ușile, stau claie peste grămadă în troleibuze, se ciocnesc intrînd și ieșind pe ușile larg deschise ale magazinelor. Orașul, ca de obicei, are o mulțime de griji. Feodor pînă atunci nici nu băgase de seamă că toate grijile acestea sînt pe măsura agitației zilnice a oamenilor : mărunte, efemere. Unul se duce grăbit să-și cumpere pantofi, papuci. Altul dă fuga la un Expres-bar — poate reușește să mînînce ceva în pauza de prînz. Un altul aleargă nebun la chioșc să-și ia ziarul, să-l citească și să-l și uite într-un minut.

Ziar, pîine, papuci, crenvurștii de la Expres-bar — clocotește orașul de agitații de-o clipă. Iar în depozitele secrete, cine știe unde, se acumulează neîncetat bombe atomice, bombe cu hidrogen — oamenii împănează cu exploziv planeta pe care locuiesc. În satul Matiora n-a mai rămas decît un bărbat, tatăl lui Feodor — un singur bărbat și acela bătrîn. Oameni buni, stați o clipă, gîndiți-vă la viitor ! Nu numai la al vostru personal — la ce-o să fie !

Prin geam, din vitrina unui magazin, privește cu indiferență afară în stradă portretul celui ce se află mai presus de mintea oricui, portretul celui căruia i se spune părinte iubit și călăuz înțelept...

De cumpărat papuci, de luat pîine, de luat ziarul — așa, vedeți-vă, oameni, de treburile voastre mărunte, vedeți-vă de viața personală !

Că treburile de căpetenie, grijile înalte le-a luat asupra sa, exclusiv asupra sa, un singur om. El e un om mare, un înțelept.

Stați, oameni buni ! Gîndiți-vă o clipă, oameni buni ! Dar parcă ce, ei nu se gîndesc ? Feodor e la fel cu toți

ceilalți, nici mai bun, nici mai rău ; dacă-l neliniștește viitorul, înseamnă că viitorul îi neliniștește pe toți ceilalți. Papuci, pîine, agitații efemere — ca zbuciumul mării, la suprafață, camuflînd însă nu deplin tainica viață din adîncuri. Fiece trecător în felul lui caută viitorul. Dar este un om mare și înțelept — „Stalin se gîndește la noi"...

Vece Cernîșov nu-i în oraș, Feodor nu cunoaște adresa lui Liova Drept-credinciosul ; dar o știe pe aceea a lui Liova Slobodko. Pe Slobodko nu l-a mai văzut de cînd au terminat institutul, vechea lor prietenie a început de multă vreme să devină o simplă amintire.

Vîrî moneda în buzunar, mai privi o dată, în treacăt coada și porni spre stația metroului.

14

Mirosea a pelinci și a pește prăjit.

Liova Slobodko ocupa cu familia lui două odăițe minuscule — le obținuse recent, prin schimb de locuință, contra „două în raioane diferite". Se-auzea din cealaltă cameră un plînset de prunc — băiatul lui Slobodko, născut acum două săptămîni. Dintre colegii de an ai lui Feodor, Liova Slobodko e primul care a și devenit tată.

Atelierul lui Liova gemea de pînze, cadre, casete, suluri de hîrtie. Pe pereți, tablouri unul mai strident decît celălalt. De exemplu, pe fondul galben al unei pînze lungi niște siluete verzi care aduceau a femei, dar fără capete și, în loc de picioare, cu niște excrescențe în serpentine.

Și mirosul acela de pelinci, mirosul de pește prăjit, în casă strîmt, nedereticat, culorile violente ale tablourilor agățate-n cui îți zgîrie nervii. Feodor se gîndi : „Naiba știe cum de nu-și iese ăsta din minți..."

Liova Slobodko însă, de cînd nu se mai văzuseră, se și îngrășase puțin. Era într-o pijama destul de uzată, stătea în picioare în mijlocul bazarului din atelierul lui și, cu pipa-ntre dinți, stinsă, se strîmba disprețuitor ascultînd cele ce-i relata Feodor. Zise :

— Niște animale.

Feodor îl luă peste picior :

— Ai rămas același : un geniu privind de sus gloata.

— Și tu îi ții poala mereu lui Vece Cernîșov ? Cînd vorbești așa, parcă aud heruvica lui voce... Da, eu condamn. Dar pe cine ? Pe oameni ? Nu, nu pe oameni. Pe nerozii de carași-idealiști.[1] O seminție de pești ! Li s-a aruncat în apă o momeală ieftină : tinerii pictori... Și ei s-au bulucit numaidecît la momeală, să ciupească fiecare ceva... N-am fost și nici nu-mi trece prin minte să mă duc să văd mîzgălelile acelea. Tinerii pictori... Cine ? Alde Ivan Mîș ? Da ăștia n-au fost tineri niciodată, ei și-n burtă la mama lor erau niște bătrîni foarte calculați. Pentru ei arta nu-i decît o afacere. Sînt în stare de orice, se-ndeasă oriunde cu marfa lor. Iscarioteni ! Se vînd pe 30 de arginți.

Glasul lui Liova Slobodko acoperea plînsetul de dincolo al pruncului. Și glasul acesta supărat nu denota nici oboseală, nici îndoială — mereu aceeași dîrză convingere că dreptatea e numai de partea lui, a celui pe care opinia publică nu-l recunoaște, mereu fanatismul unui întemeietor de școală artistică, solitar.

— I-ai înjurat și te-ai răcorit. Merge repede la tine, îl invidie Feodor.

— Și ce-ai pofti ? Să-i laud ?

— Aș dori să încerci să răspunzi la blestemata întrebare : în ce constă adevărul ?

— Nu-mi pun eu întrebări de-astea. Eu am drumul meu. Cum îl țin ? Uite... Și Liova Slobodko arătă cu țeava pipei cumplita învălmășeală din micul lui atelier. Neveste-mi nu i-a rămas pe mîine nici o copeică, n-are cu ce cumpăra pîine, lapte pentru copil. Nu știu de-o să am mîine de mîncat. Sînt dator cinci mii de ruble. Nu mă vait că-s prost îmbrăcat, că n-am ce pune-n picioare, dar dacă-mi dai cincizeci de ruble, primesc fără nici o jenă, cumpăr imediat cu banii ăștia nu lapte ori haine, îmi cumpăr culori și pînză. Acum vezi : ăsta-i drumul meu în artă. Aș putea eu ține drumul acesta fără să știu unde-o să ajung ? Ba știu ! Și de-ai ști cîți alții ca mine vor apărea acuși-acuși ! Pînă la urmă carașii-idealiști de

1 Aluzie la nuvela cu același titlu a lui Saltîkov-Scedrin.

azi vor începe să ne înțeleagă și ne vor aprecia. Atunci, în sfîrșit, or să-și aducă aminte că bunicii și străbunicii lor huiduiau marile creații ale impresioniștilor. Or să se dezmeticească ! Vine ea vremea ! Dovadă : tablourile, luate odinioară în rîs, ale unui Renoir, Claude Monet, Cézanne ; astăzi carașii-idealiști le contemplă cu profundă cucernicie. Marele Van Gogh toată viața lui a fost disprețuit, de ce să nu am parte și eu de-o soartă la fel ?

Se-auzea cum plînge dincolo copilul ; aerul în atelier mirosea greu a pelinci și a praf nesters de pe lucruri, iar Liova, cu obrajii încinși, gesticula, anunța cu glas profetic marea lui misiune pe pămînt. Și Feodor în acele momente mai-mai c-ar fi fost gata să dea crezare celor ce-i spunea Liova, îi invidia convingerea simplă și naivă — o dată ce omenirea a recunoscut geniul unui Renoir și al unui Cézanne, negreșit o să-l recunoască și pe Liova Slobodko.

— O să ieșim noi odată din obscuritate ! Și-atunci o să vezi cum o să ne întîmpine lumea cu flori !...

— Bun, îl întrerupse Feodor. Iluziile nu țin de foame. Ia arată-mi cum ți-ai asigurat tu nemurirea.

Se aștepta că Liova o să-i indice cu un gest măreț tablourile din jurul lor și-o să-i spună : „Uite, prin astea". Dar nu, Liova îl înștiință cu un gest tainic :

— Să-ți arăt ultimele două din lucrările mele.

— Dă-i drumul !

Apropiindu-se de un perete, Slobodko răsuci cu fața mai spre lumină o pînză lată :

— Uite... și se dădu deoparte.

Feodor constată cu surprindere că în acest tablou nu mai erau niște învîrtejiri fără nici o formă, simbolizînd cine știe ce abstracții ; se vedea, stilizat cu atenție, un furnal și aureola lui de foc, în vîrf. În jurul furnalului, mai mulți oameni îngenuncheați — nu li se vedeau decît călcîiele și veșmîntul întins tare pe tur, capete n-aveau.

— L-am intitulat *Idolatrii focului,* declară Liova, solemn.

Oameni prosternați în fața unui Moloh posac-mînios și dogorîtor, oameni fără capete, fără trunchiuri, oameni constînd numai din călcîie și niște dosuri boante — și dincoace, într-o pijama nu tocmai curată, autorul tablou-

lui așteptînd morocănos și totuși cu un aer triumfal momentul cînd privitorul își va manifesta uimirea, admirația entuziastă sau indignarea — dincoace, geniul nerecunoscut, dar care crede cu evlavie în viitorul lui strălucit.

Tonalități ca de cerneală violetă și, deasupra furnalului, un cer de un roșu sinistru, saturat de dogoarea crîncenă a cuptorului.

— Ei ? îl somă Liova.

Ce să-i spună ? Să-i mărturisească, poate, că acest colorit de-un roșu care asfixiază e impresionant și că, privind mulțimea asta de inși prosternați, oameni fără capete, dar cu dosuri late, ai senzația că ți se golește creierul și că te cuprinde o indiferență abrutizantă ? Să-i mărturisească asta, să-i facă o bucurie lăudîndu-i lucrarea ? „Elogiul întraripează, elogiul face dintr-un om un Hercule." Geniul ăsta, cu pijamaua lui nu tocmai curată, e om și el, are și el nevoie de lauda care întraripează. Întrebarea-i însă : încotro va porni el în zbor cu aceste aripi ?...

Feodor tăcea, Liova Slobodko aștepta un cuvînt.

Furnalul încununat de flăcări și niște oameni care i se-nchină, niște oameni fără capete...

Demult-demult, în negura trecutului, pe cînd Pămîntul era mai tînăr și sălbatic, în întunecatul creier al unor animale s-a iscat scînteia rațiunii și a mocnit apoi acolo mult timp, gata să se stingă, dar nu s-a stins — s-a întețit. Iar focul acesta, care pe-ndelete a tot crescut și s-a întins în curs de secole și milenii, a lăsat urme : toporul de piatră, săpăliga de bronz, roata, moara de pe malul rîului, mașina cu aburi, automobilul, furnalul, avionul... S-a tot schimbat viața, au apărut mereu fel de fel de năzdrăvănii de care nici habar n-avea animalul de altădată, ființa care vegeta în bezna dinaintea zorilor rațiunii. Cine spune că aceste, parcă din cer picate, năzdrăvănii sînt ușor de suportat, că ele nu complică viața și că nu le plătim cu zdruncinul nervilor și cu sînge ? Dar automobilul, furnalul, avionul sînt oare o pacoste pe capul omenirii ? Liova așteaptă un cuvînt, elogiul întraripează, în ce direcție ar porni oare Liova în zbor dacă i-ar crește aripi ? Îndărăt, în pîntecele maică-si ?

Liova Slobodko aștepta mereu, Feodor îl întrebă :

— Încotro chemi lumea să te urmeze, profetule ?

— Nu-s nici un profet, sînt pictor, replică Liova cu răceală.

— Și ce, pictorul nu poate profetiza ?

— E contraindicat !

— Da, dar tu, după cîte văd, încerci totuși să profetizezi.

— Nu. Vreau numai să pișc oamenii, ca să-i fac să se trezească.

— Mă uit la tine și mă gîndesc cum trece pe stradă cîte-un bețiv, plîngînd și răcnind din adîncul sufletului : „Proștilor !“ Dar de ce-s proști cei pe care-i insultă el, și cum îți poți da seama că așa este — nici el nu știe. Ce-i drept, o asemenea conduită, obiectiv judecînd, nu-i foarte inteligentă.

Liova se posomorî, întoarse pînza, supărat, cu fața la perete. Și spuse, uitîndu-se în altă parte :

— Să viu cu rețete de-a gata, în care să arăt cum trebuie schimbată lumea — asta vrei tu. Dar nu-i cam prea mult ?... Dostoievski sau orice alt colos printre artiști, alege ca exemplu pe cine vrei, n-au dat rețete.

— Da, însă Dostoievski a arătat — și cu destulă precizie — ce anume e rău în sufletul omului. Și e o diferență aici : în sufletul omului, ca individ, nu în omenire delaolaltă. Pe cînd tu, poftim, ești împotriva omenirii în general, ca și cum ai aparține nu știu cărei alte categorii ultraideale. Atunci, mă rog, spune-mi, în ce constă perfecțiunea, cum arată ceea ce-i mai presus de omenire, care să fie pentru mine, biet privitor, punctul de referință ?... Arde rana cu fierul roșu, înțeleg, dar nu distruge tot organismul.

— Bine, tu și Cernîșov ați fost și rămîneți pentru mine locuitori ai unei alte planete. Nu ne putem înțelege.

— Pesemne că da. Arată-mi și celălalt tablou al tău.

— Pentru ce ? Ca să mă faci iarăși de doi bani că-s limitat ?

— Hai, arată-mi-l.

— Fie, îți fac gustul. Dar aprecierile, te rog, ține-ți-le acasă.

Liova întoarse cu fața spre lumină cel de-al doilea tablou, îl rezemă de perete și se îndepărtă supărat, începu să-și îndoape pipa cu tutun.

Tabloul acesta era altceva : o pînză mică, iradieri de semitonalități delicate. Pe fondul unui cer senin abia-abia aurit de soarele gata să răsară, se înalță uriași ca doi munți, ca două gigantice coline rotunde, sînii goi ai unei femei, cu sfîrcurile ațintite provocator în azur. Iar între sîni stă cuibărită, ca un crab urîcios, o mitralieră, al cărei metal sclipește întunecos. Țeava mitralierei e ațintită înspăimîntător, drept în fruntea lui Feodor.

— Ăstuia ce titlu i-ai dat ? întrebă Feodor.

— Parcă nu ți-e totuna ! Mă rog, să-ți spun — *Înălțimi cucerite*, răspunse Liova din celălalt capăt al camerei.

— Hm...

Să nu te-atingi de înălțimea asta, eu am cucerit-o, e a mea, dac-o rîvnești îți trimit un glonte în frunte. Sînii unei femei, numai sînii — femeia nu există. Munții senzualității, proprietatea mea, să nu îndrăznești cumva să rîvnești și tu la asta ! Înălțimi cucerite... Liova Slobodko e un om sănătos, tovarăș destul de bun, fire nativ bună — de unde atunci atîta dispreț față de omenire ? De cînd îl cunoștea, Feodor nu observase niciodată că Liova ar fi arătat dispreț cuiva și nici că altii l-ar fi disprețuit cumva în special pe el, pe Liova — n-avea motiv, n-avea cui să-i poarte pică. Atunci, de unde...?

Respectînd angajamentul pe care și-l luase tacit, Feodor nu-și spuse părerea, voi să plece.

— Ascultă, îl opri Liova Slobodko vorbind cam în silă și privind în altă parte, tu, dacă nu mă înșel, ai ceva bani, fă-mi bine cu cincizeci de ruble.

Fără nici un cuvînt, Feodor scoase banii.

Dincolo, în camera vecină, pruncul tot nu se alinase, plîngea într-una. Banii ăștia n-au să se ducă pe lapte pentru copil, Liova o să-și cumpere cu ei văpsele...

E tulburătoare carnația sînilor așa cum a realizat-o el — ai senzația sîngelui circulînd parfumat prin vinele albastre care se întrețes prin pielea fragedă. Și soarele gata să răsară mîngîie pielea asta. Are totuși talent, ticălosul...

Îndreptîndu-se spre metro, străbătu cîteva străduțe liniștite, care se coceau în soare. Străduțele erau pustii, rar vedeai trecători, se grăbeau toți să se adăpostească undeva, la umbră.

Prin felul lui de a picta, Ivan Mîș se arăta ostil și față de Feodor, și față de Liova Slobodko. Liova Slobodko, prin pictura lui, e ostil în egală măsură față de Ivan Mîș și față de Feodor. Feodor, desigur, nu poate să nu le fie ostil amîndorura.

La lucrările cui se va face coadă pe viitor? Va trece oare puțin timp pînă nu se va mai înșirui lumea să admire tablourile unui Ivan Mîș?

15

În preajma oricărui artist, fie el mare sau mijlociu, totdeauna trebuie să fie și cîțiva reprezentanți plenipotențiari ai gintei privitorilor — intimii, cei cărora li se arată în primul rînd lucrările, cei ale căror observații se ascultă cu atenție și cei — asta fiind capital — cei care au încredere oarbă în talentul respectivului artist. Legendele susțin că ar fi existat și artiști-pustnici, genii nerecunoscute, ale căror capodopere s-au zămislit într-o singurătate absolută. Genii nerecunoscute, da, au fost, însă pustnici cu desăvîrșire în artă — asta nu, e exclus. Van Gogh n-a fost recunoscut, e adevărat, dar n-a fost recunoscut de societate, nu de-ai lui, de familie și prieteni. Frate-său Teo, Gauguin care a fost tot atît de vitregit ca și Van Gogh, plus încă vreo zece alții — toți aceștia au fost pentru marele pictor olandez reprezentanți ai viitorului public de privitori. Fără îndoială, același lucru se poate spune și despre viața de schimnic a lui Cézanne. A fi recunoscut de către reprezentanții despre care vorbim e suficient pentru ca fanatica încredere în tine însuți să nu se stingă.

Cel mai singuratic dintre toți cei pe care-i cunoștea Feodor era Savva Ilici. Dar pînă și el avea privitorii lui, care nu șovăiau să-l laude: „Ia uite, parcă-i chiar aievea. E întocmai ca-n natură..."

Singurătatea ucide orice pasiune.

La institut toți erau și autori și privitori. Cînd începeau să-ți mai ia în seamă lucrările, nu mai aveai puteri, îți simțeai mîinile ca paralizate; dacă, dimpotrivă, îi entuziasmai cu tablourile tale, îți creșteau aripi.

Feodor n-avea acum decît un singur privitor, unul singur, dar acesta devotat și plin de încredere — Olia. Cu mai mult de șase ani în urmă ea văzuse apărînd treptat, pe-o filă de hîrtie îngălbenită, propriu-i chip — buzele abia înfrînînd un rîset care stătea gata să izbucnească, ochii strălucind printre gene. De pe atunci începuse uimirea ei... Apoi, reîntîlnirea și încă o minune — băltoacele din drum, al căror colorit pălea, se-aprindea iarăși pe bucata de carton. Clipa fericită care ar fi urmat să nu mai fie niciodată revenise și rămăsese vie pentru totdeauna. Și cîte alte minuni de felul acesta nu se vor mai săvîrși încă, și ea le așteaptă, curioasă !

Vece Cernîșov spusese : „Elogiul întraripează, elogiul face dintr-un om un Hercule". Lui Feodor nici nu-i trecea prin minte că Olia îi dădea imbold — cînd lucra la șevalet, uita de ea cum uiți de aerul pe care-l respiri.

Într-o zi Olia primi o scrisoare de la Odesa, îi scria o mătușă a ei. Mătușa o chema de mult să-i facă o vizită, Olia îi promisese de mult c-o să vină. Dacă-i să plece, atunci să plece chiar acum — peste douăzeci de zile reîncep cursurile la institut. Olga Dmitrievna își îndemnase fiica să nu mai amîne călătoria. Feodor o petrecu pe Olia la gară...

Cînd se-ntoarse acasă — nimeni, pustiu. Olga Dmitrievna era la slujbă. În cui, pe perete, luceau culorile încă proaspete ale studiului pe care Feodor îl terminase chiar în dimineața aceea — cîmpul brăzdat de-un drum de căruțe — într-o tonalitate, ca totdeauna, crepusculară. Olia spusese despre studiul acesta că „fumegă".

Jos, la pragul ușii, „tanchetele" Oliei — sandalele ei cu talpă de plută. Îți făceau impresia că încă-i mai păstrează căldura picioarelor. Și Feodor își spuse că sandalele acestea vor rămîne aici, nemișcate, o jumătate de lună.

Se apropie de calendarul agățat în perete, îi smulse o filă — oricum, e o zi mai puțin.

Se gîndi să-şi pună de ceai. În bucătărie, într-un cui, şorţuleţul Oliei — ea şi-l pune totdeauna cînd trebăluieşte la plită — şi parc-o văzu din nou, subţirică, mlădie, mîinile îi zboară de colo, colo, îndemînatice, părul blond, scurt, îi inundă obrajii.

— Feodor, hai să luăm ceaiul.

Şi chiar tresări, auzise distinct glasul ei.

Renunţă la ceai, se-ntoarse în atelier. Studiul cu drumul acela de căruţe... Într-adevăr fumegă, se înalţă din el un abur...

De obicei ea se aşeza uite colo, în fotoliu...

Pe urmă lua în mîini o carte. Cartea a rămas aici, cu cotorul în sus, deschisă la pagina unde ajunsese Olia.

Olia a plecat, şi totuşi e prezentă mereu în toată casa. Feodor nu se simţise niciodată atît de ataşat de ea, cînd erau împreună.

Se hotărî să recurgă la o experienţă. Pînă acum niciodată nu făcuse asta în mod deliberat. Voi să şi-o reamintească...

Fusta ei roşie, strîmtă, genunchii ţinuţi în frîu, tocurile : toc-toc, şi ecoul lor pierzîndu-se undeva sus la ultimul etaj — apoi îşi aminti curtea plină de ochii ferestrelor luminate, în cer, deasupra acoperişului, o stea albă, sunetul viorii împletit cu al difuzorului... Îşi amintea înadins toate acestea şi se uita la sandalele de lîngă uşă, îi veni să se ducă la calendar, să mai smulgă o filă.

Şi-o reamintise pe Nefertiti din Moscova aşa cum îşi reamintise şi steaua, şi vioara, şi rîsetele copiilor. Dar ritmul sacadat al tocurilor ei, cum îl isca, răscolită, amintirea, nu-i mai aducea ca în alte dăţi sentimentul de melancolie al singurătăţii, sentimentul unei alarme neputincioase...

Resimţea singurătatea privind sandaletele care încă nu pierduseră căldura picioarelor ei, sandalele acelea aruncate şi uitate acolo, la uşă.

„Ia uitee ! îşi spuse, mirat. Nu mai are putere asupra mea."

Se aşeză în fotoliul în care se aşezase de dimineaţă Olia.

„Ia uiteee... Da ce, mă frate, ai secrete faţă de tine însuţi ?"

Își călcă pe inimă : ba nici un secret ! Olia i-a plăcut chiar din clipa cînd a văzut-o alergînd spre portiță, după ce auzise soneria : îi jucau sub poala rochiței genunchii negricioși, arși de soare, picioarele ei sprintene parcă nici nu atingeau iarba...

Ochii ei mari deschiși, privind uimiți amurgul — ochii ei l-au îndemnat atunci să lase jos de pe umăr caseta și... stai, oprește-te o clipă !

După prima reîntîlnire el se grăbise să revină aici, făcuse tot posibilul să se mute cît mai curînd de la Vera Gavrilovna.

În fiecare dimineață, cînd se-ntorcea de pe cîmp cu încă un studiu, se bucura — o s-o vadă, o să-și bea ceaiul stînd la masă față-n față cu ea...

Ea era mereu în preajma lui. Își spuneau ceremonios unul altuia „dumneata". El încă nu-și privise gîndurile drept în față, s-ar fi considerat jignit dacă i-ar fi atras cineva atenția unde duce direct consecința acestei reîntîlniri cu Olia. O vedea în preajmă, îi era destul.

Și-apoi prea se ocupase numai de el însuși. E drept, ajunsese într-un moment de răscruce a vieții lui — a fi sau a nu fi, ori pe scut, ori sub scut ! O vedea pe Olia în preajma lui, se putea deci gîndi și la el.

Și-acum, deodată, descoperirea asta care l-a năucit : „Ia uiteee..."

Dar sandaletele n-au să rămînă veșnic aruncate acolo, la ușă. Vreo cincisprezece zile, numai cincisprezece, și pe urmă Feodor iarăși o să le audă cum urcă grăbite — toc, toc — tocitele trepte de piatră de la intrare.

„Ia uite..."

Ca să poată rupe încă o filă din calendar, trebui să lase să treacă noaptea, să doarmă, să vadă cum urmează dimineața și-o zi lungă, lungă — abia mîine seară va putea întinde mîna din nou spre calendar. Și vor mai rămîne paisprezece file de rupt...

Olga Dmitrievna, seara, după ce veni de la spital, își luă basmaua din cap și-l chemă cu o neobișnuită căldură în glas :

— Hai să ne luăm ceaiul, Fedenka...

Și se așezară la masă, stătură de vorbă. Feodor îi spuse că l-a revoltat expoziția, ea îi povesti cum i s-a

oprit unui pacient respirația în timpul operației. Pe ea n-o interesau de loc problemele artei plastice, Feodor nu-nțelegea nimic din traheotomie, dar așa, împreună, se simțeau bine, era o simpatie reciprocă.

Dimineață Feodor începu un studiu nou — schița viitorului tablou. Pretutindeni în cameră, prinse-n pereți, studiile pe care le executase pînă acum. Fiecare studiu e-o frază neterminată, o frază știută pe de rost, din fraze se alcătuiesc poemele. Schița viitorului tablou... O lumină anemică, un cer ca de cenușă — văzute numai de la genunchi în jos, picioarele unor soldați care mărșăluiesc prin cerul acesta. Făcu schița dintr-o răsuflare, într-amurg întinse mîna spre calendar, rupse o filă — s-a dus și ziua asta.

Sandalele, la ușă, își așteptau neclintite stăpîna.

16

De trei ori făcu din nou schița aceea, pînă cînd în sfîrșit obținu lumina interioară pe care o dorea, o lumină în tonalități cenușii. Soldați în marș, picioare care se împleticesc de oboseală și eterna lumină domoală a dimineții — întocmai ceea ce trebuia să spună și cîntecul viorii din mîinile soldatului prizonier.

Trecuse o săptămînă — șapte file din calendar.

În apropierea cartierului, o echipă de militari lucra la repararea șoselei. Ploaie, rafale de vînt, soldați în mantale — toamna sosise mai devreme ca în alți ani. Feodor, în picioare, nu departe de echipă, stătu așa cîteva ore — studia mișcările, racursiul siluetelor, falduri le mantalelor. Chiar și faldurile... Haina omului — a omului viu, nu a celui ce stă țeapăn ca un manechin — are o poezie a ei, maeștrii bătrîni o cunosc, o pun la contribuție în tablourile lor. Pictorului începător i se atrage atenția din primele momente : detaliile neînsemnate evită-le, generalizează-le, ferească Dumnezeu, nu te lăsa pasionat de falduri. Dar ca să generalizezi, trebuie mai întîi să știi. Faldurile grosolane ale postavului cazon, cenușiu — asta înseamnă un fel de-a fi dintr-o bucată, destin soldățesc, rectiliniu, viață dură, cu unic domiciliu per-

manent — mantaua, că ea ţi-e şi acoperiş şi ziduri, şi sobă şi pat. În astfel de cazuri, cutele hainei spun despre existenţa cuiva nu mai puţin decît spune arhitectura aşezărilor descoperite de arheologi despre cultura unor popoare dispărute.

Un locotenent tînăr, unul din cei intraţi în armată după terminarea războiului, se apropie de Feodor şi-i ceru socoteală cu un aer rigid, implacabil :

— Ce notaţi dumneavoastră aici ?

— Nimic. Desenez.

— Actele dumneavoastră !

— Poftim.

Locotenentul îi suci pe-o parte şi pe cealaltă buletinul de identitate, privi lung adeverinţa eliberată de Uniunea artiştilor plastici — asta era tot ce-i conferise lui Feodor Uniunea, deocamdată nu-l admisese în rîndurile membrilor ei — examină cu atenţie fiecare desen şi restitui totul, oftînd. Tare-ar fi dorit să se afle în faţa unui spion ca să-l şi înhaţe, dar actele lui Feodor erau în ordine — nu putea fi luat drept spion.

Şi din calendar, seara, o nouă filă smulsă.

Casă din bătrîni, generaţie după generaţie se perindase aici — în pod zăceau de-a valma o mulţime de vechituri. Răscolindu-le, Feodor dădu peste o vioară de demult, fără strune, fără arcuş. Tocmai ce-i trebuia lui — pe pînză se poate cînta şi dintr-o vioară fără strune. O curăţă, o unse, corpul ei lăcuit începu să-şi joace în lumină întunecoasele-i reflexe...

Dar numai instrumentul — e puţin, mai trebuie şi nişte mîini care să i se potrivească, mîinile care-l vor mînui.

În casa asta, în care locuiau două femei, venea de mult, pentru vreo treabă sau alta, mai grea, un bătrîn, fochistul de la policlinică, Anton Ivanovici. Făcea orice : se hîţînă gardul — îi schimbă un stîlp, curge acoperişul — moşul gîfîie, se urcă pe casă, cîrpeşte tabla cu nişte carton gudronat, s-a-nţepenit o uşă — o cioplеşte, o ajustează, lasă-n urma lui un morman de surcele. De la un timp Feodor, nu moşul, repara gardul şi cîrpea acoperişul, dar moşul tot trecea pe-aici, din obişnuinţă.

— Ce mai faceţi, ce mai ziceţi ?

Își scotea șăpcuța încet și, răschirîndu-și degetele prelungi, nervoase, își netezea cele cîteva fire de păr care-i mai rămăseseră în creștet, nasul îi stătea ca o ridiche veștedă în mijlocul păienjenișului de zbîrcituri de pe fața argăsită, ochii mici aveau o căutătură vicleană și binevoitoare. Îi arăta considerație lui Feodor, fiindcă-l vedea meșter și la ceea ce el, bătrînul, n-ar fi fost în stare să robotească.

După ce se uita curios la studiile din sufragerie, ofta :

— Daaa, treabă subțire... Ei, ha !

— Fă artei un serviciu, îl rugase Feodor.

— De ce să nu fac ? Eu servici am făcut toată viața. Pot servi și-n artă.

Feodor îi pusese vioara-n mîini — două mîini bătătorite de lopată și negre de praful de cărbune intrat sub piele ; cu degetele acestea prelungi și tari ca fierul, bătrînul ar fi putut repara pînă și un ceas de damă, minuscul.

În două ședințe Feodor îi făcuse portretul, insistînd asupra mîinilor și viorii. Moșul — încîntat :

— Sînt eu, aidoma. Hei, da umblu cu mîța-n sac. Am și scripcă...

Feodor nu mai puțin încîntat — goliseră-n doi o sticlă. De multe ori auzise Feodor la Matiora că cei ce pleacă la oraș uită de locul lor de baștină, de la țară. Despre de-alde ăștia tată-său vorbea cu o ciudă abia stăpînită. Iată că acum Feodor șade față-n față cu unul din acești fugari — țăran get-beget dintr-un sat ca și Matiora, Volok, regiunea Smolensk. I-e dor cumva de satul lui ? Sigur că-i e dor, sigur că-și amintește cu nostalgie mireasma ca de miere a trifoiului necosit încă și fluida pîclă aurie care se ivește deasupra secarei înflorite...

Da de unde ! Lui Anton Ivanovici nu-i era de loc dor de toate astea.

— Ce-l ține pe om ? Picioarele-l țin. Da numai cu picioarele tot n-ai făcut nimic, frăție, dacă ți se clatină pămîntul dedesubt, dă-le un temei, o bază. Altminteri te poticnești, și-atunci mai bine-i să-ți crească aripi și să zbori. Eu, bunăoară, tot așa, mi-am luat zborul ca o pasăre. Și toți feciorii din neamul nostru — la fel, au

zburat care-ncotro. Azi în comună la noi, fă socoteala, nu mai este nici urmă din neamul nostru.

— Și-aici ți-ai găsit temei bun ?

— Bun, ne-bun, am dat de-un colțișor unde să pot pune piciorul. Eu, un picior, copiii mei — amîndouă. Avem de gînd să ne înjghebăm o căscioară, nu izbă cu laviță — că sîntem meșteri pricepuți la asta.

Remarcase o dojană mută în privirea lui Feodor și i se adînciseră zbîrciturile de la coada ochilor :

— Că și'mneata doar, la fel — ți-ai luat zborul. Din pensulele-astea, ce vorbă, scoți o pîine mai bună decît de-ai fi rămas la plug. Subțire ea, pensula, da oricum, e-o cîrjă, te ții mai de nădejde pe picioare. Că asta-i principalul — să ai un temei !

Feodor tăcuse. Cine știe cît o fi de trainic temeiul pe care și l-a ales el ! Cine știe de i-o ieși tabloul, cine știe de i l-or admite la expoziție, cine știe de-o să devină cunoscut și-o să cîștige de-o pîine — nu se știe deocamdată nimic, totul e-n aer. Și asta poate dura o viață-ntreagă : tot nu te repezi să-ți agonisești o pîine mai bună acolo unde nu ți-ar mai fugi pămîntul de sub picioare — ești otrăvit.

Trei file mai rămăseseră în calendar pînă la data fatidică, Feodor arboră pe șevalet sacrosancta lui pînză.

Senzația de totdeauna în fața pînzei imaculate — un tablou-vis, buchisit, știut pe de rost ca tabla înmulțirii. Se cuprind în el zeci de studii, sute de schițe...

Trasă cu cărbunele primele contururi — și așa începu.

Mai sînt trei zile pînă să se-ntoarcă Olia. În aceste trei zile are timp să deseneze totul în cărbune și să dea o primă culoare, ca s-o întărească... Lui Feodor nu-i plăcea să deseneze scrupulos ceea ce voia să picteze, desenul îți pune mîinile în cătușe, penelul trebuie să miște liber, are nevoie numai de cîteva puncte de reper, nu de-o schemă rigidă. Trei zile îi sînt suficiente.

De mult visa Olia să vadă început odată acest tablou. Ei, iată — l-a început !

Era într-amurg. Feodor lăsase penelul deoparte. În semiîntunericul din cameră o vreme încă se mai putu desluși pînza de mari dimensiuni pe care apăreau cîteva

siluete încremenite, niște picioare în mers, dîre strîmbe, linii întrerupte... În camera asta obișnuită, printre mobilele cu care se familiarizase, tabloul era ceva stingher, straniu, ca o nălucire a vieții de pe altă planetă. În prim plan două siluete cu picioarele afundate în cerul tabloului... Deocamdată e convențional tot ce se vede pe pînză, siluetele se vor mai schimba, foarte probabil că picioarele se vor mișca altfel...

Feodor întinse mîna spre calendar. Ultima filă ! Mîine !

Se gîndise atît de mult la ea, încît începuse să și-o imagineze ca pe-o ființă care nu semăna întru nimic cu altele — un înger. Avea oarecum impresia că, la gară, ea va fi în mulțime o apariție luminoasă, toți cei din jur o vor privi uimiți.

Și cînd coborî ea din vagon, el mai întîi nici n-o zări. Cu o vaporoasă basma pe cap, cu pardesiul încheiat pînă sus, părea mai mică de statură ca de obicei, o fată ca toate fetele, supărător de comună, treceau toți pe lîngă ea fără s-o ia în seamă. Dar ea, căutîndu-l cu privirea, se răsucise spre el, încă nu-l vedea, și el o observă imediat — îl frapase chipul ei drăguț, întrucîtva îngrijorat, chipul ei pe care puțin, numai puțin îl uitase, fiindcă puțin-puțin nu semăna cu cel din imaginația lui — și-atunci dintr-o dată îi bătu mai tare inima, se repezi croindu-și drum printre lume :

— Olia !

Ea tresări, avea o înfățișare gravă, aspră :

— Fedea... Și murmură, ciudat de uimită : Asta ești tu !

Nu trecuseră decît cincisprezece zile, atît, cincisprezece zile ! Și sosea de la Odesa, de la mătușa ei, nu de pe front.

Dar totul devenise dintr-o dată altfel, neobișnuit. Peronul gării era plin de un vuiet neobișnuit, mulțimea era neobișnuit de zgomotoasă și de veselă — rîsete, îmbrățișări, sărutări, cineva plînge de bucurie, dincolo altcineva oferă flori. Lui Feodor îi trecu prin minte : ce loc minunat, peronul unei gări — de fiecare dată cînd sosește un tren, pe peron e sărbătoare. Fericirea asta de-a întîmpina la gară pe cei dragi !

Intrînd în sufragerie, Olia strigă, surprinsă :

— L-ai început !

Asta aşteptase şi el, pentru clipa asta se pregătea într-una de-atîtea zile.

La uşă, neclintite, sandalele ei. Olia şi le puse numaidecît şi iarăşi i se auziră sandalele, toc-toc, prin toate camerele.

Feodor întinse mîna din obişnuinţă spre calendar, dar şi-o opri — las-să mai rămînă fila de azi. Nu mai avea nici un motiv să grăbească trecerea timpului.

17

A doua zi dimineaţă luară ceaiul stînd în faţa tabloului abia început. Olia încă nu-şi putea veni cu totul în fire. Olga Dmitrievna nu mai avea înfăţişarea ei sărbătorească, arăta iarăşi ca totdeauna puţin absentă, preocupată de treburile ei — era din nou cu mintea aproape numai la spital. Mereu acelaşi taior strîmt de culoare închisă şi bluza albă, fără decolteu, cu nasturii încheiaţi pînă sub bărbie — aşa se-mbracă fetele bătrîne şi pedante sau funcţionarele care au renunţat odată pentru totdeauna la orice găteli femeieşti, după ce au adoptat o uniformă.

Olia era încîntată că Feodor lucrase atît de mult. Olga Dmitrievna o întrerupse :

— Ar trebui să-şi acorde un repaos. Spun asta ca medic.

Olia consimţi numaidecît, remarcînd cu glas cam abătut :

— Chiar nu prea arată el bine.

— Lăsaţi lucrul o vreme şi mai odihniţi-vă.

— Nu pot, se-mpotrivi Feodor.

— De ce ?

— Mi-aş ieşi din minţi.

Olga Dmitrievna clătină din cap, dojenitoare :

— Cîtă energie, ce cheltuială de forţe şi...

— Şi ?... insistă Olia.

— În ce scop ?

— Dar ce, arta nu-i ceva important, nu-i de folos ? se revoltă Olia.

— Azi ? În vremurile acestea ?... Mă-ndoiesc. Dacă toată îndîrjirea aceasta s-ar exercita asupra unui alt obiectiv...

— De exemplu, aratul, întregi Feodor. Aşa-mi spunea şi tata.

— Şi probabil că adevărul cam e de partea lui.

— Mamă ! Nu cumva consideri că şi munca ta e inutilă ?

— Munca mea... Sîntem mulţi, dar tot nu facem faţă, ne omorîm muncind, vindecăm bolnavi, dar bolile nu le putem stîrpi. Uite-aici ar trebui concentrate toate forţele ! Uneori am impresia că de aproape treizeci de ani lupt nebuneşte cu o hidră, îi tai capetele într-una şi ele cresc la loc. De ce ? Fiindcă-s atît de numeroşi cei ce stau cîte cinci într-o cămăruţă de şase metri pătraţi. De aici, necurăţenie, anemie, neurastenie, beţie, traumele produse de încăierări. Condiţii de viaţă inacceptabile. Iar în timpul acesta alţi membri ai societăţii, oameni capabili, cultivaţi şi care dispun de un surplus de energie — sau nu produc nimic de valoare sau, scuză-mă, produc, ca dumneata, valori efemere. Tatăl dumitale spunea că ar trebui să lucrezi pămîntul ?... A, nu ! Agronom, inginer, tehnician, savant care pune-n practică rezultatele obţinute prin studiu — asta-i necesar ! Un mare detaşament de intelectuali care să creeze ceea ce-n mod practic este necesar acum, azi. După asta, da, va sosi repede şi ziua cînd tablourile dumitale vor fi necesare oamenilor ca pîinea, ca aerul. Dar pînă atunci... Deocamdată e prea devreme pentru asta. Dumneata te-ai apucat să construieşti avionul într-un moment istoric cînd încă n-a fost inventat războiul de ţesut. Fii prudent ! Timpul se răzbună pe cei ce ard etapele.

Olga Dmitrievna îşi terminase ceaiul, împinse ceaşca mai încolo, voia să se ridice de la masă. Feodor însă continuă convorbirea, întrebînd :

— Un detaşament mare de intelectuali în slujba poporului ?

— Ei, da, în slujba poporului, da, şi care-ar fi gata să facă orice pentru el, da, un detaşament de oameni de cultură care să înţeleagă perfect problemele esenţiale şi să le rezolve.

— Şi cît de mare să fie detaşamentul acesta ?

— Cu cît mai mare, cu atît mai bine.

— Totuşi să luăm un maximum. La o populaţie de două sute de milioane, cîţi credeţi că ar trebui să fie în detaşament ?

— Zece milioane, douăzeci... Nu ştiu.

— Adică din zece, unul să înţeleagă perfect aceste probleme şi să le rezolve, şi ceilalţi zece sau douăzeci, nu ?

— Rostul celor puţini e să-i determine pe toţi ca, la urma urmei, să priceapă şi ei.

— Aha, să priceapă ! Atunci de ce respingeţi arta ? Limbajul artei... Este ceva mai sugestiv, mai clar, mai eficient decît limbajul artei ? Exprimarea cea mai logică, cea mai înţeleaptă, dar abstractă, nu poate fi nici măcar comparată ca efect cu asta. Dumneavoastră surghiuniţi arta în viitorul strălucit al omenirii, şi ea, dimpotrivă, ne este necesară tocmai acum.

— Ei, mai spui ceva, mamă ? întrebă Olia, privind-o drept în ochi cu o maliţie tandră.

Olga Dmitrievna tăcea. După o vreme, reluă :

— Să-i determine să priceapă şi ei... Ca să-i determine — asta nu se poate decît prin ceva material. În secţie la mine infirmiera fură din mîncarea bolnavilor, am încercat s-o educ, dar salariul ei e-o mizerie, femeia asta o duce aşa de greu încît — cum s-o educi ? — situaţia educatorului devine, ea însăşi, dubioasă. Înainte de a fi educaţi, oamenii au nevoie de hrană, îmbrăcăminte, încălţăminte, locuinţă ca lumea. Le dă asta arta dumitale ? Îmi vine în minte fără să vreau zicala : „Lingura, dacă-i goală, numai cît îţi juleşte cerul gurii".

— Aţi vrut să educaţi o infirmieră, una singură, nu pe toate. Dacă ar fi să educăm omenirea aşa, infirmieră cu infirmieră, una cîte una, fiecare în parte — nu prea văd folosul.

— Şi cu toate acestea oamenilor trebuie să li se dea în primul rînd pîine, mîncare şi abia după asta să fie educaţi.

— Dar ca să obţinem pîinea, mîncarea asta şi ca să le repartizăm just între oameni, este necesară o anumită conştiinţă. În orice caz trebuie început cu transformarea conştiinţei omului. Scuzaţi-mă, însă militanţii de catego-

ria dumneavoastră, militanţii care încearcă să atragă poporul pe calea construirii unui viitor fericit, ademenindu-l cu o bucată de pîine cu unt, sînt nişte utopişti. Seamănă cu un medic ignorant care şi-ar propune să vindece de variolă pe cineva aplicîndu-i prişniţe pe bube.

Olga Dmitrievna rămăsese pe scaun cu mîinile-n poală. Repetă vorbele lui Feodor :

— Prişniţe pe bube ? Prişniţe ?... Vă daţi seama ce-aţi spus ?... Prişniţe... E groaznic.

— Mamă, Feodor n-a vrut să te ofenseze !

— Dar nu, nu mă simt de loc ofensată. Ei, hai să plec. Făcu un efort ca să se ridice de pe scaun, îşi netezi părul cu mîna. Daaa...

Uşa se-nchise încet în urma ei. Feodor se strîmbă, necăjit :

— Sînt un cretin. Nu mi-am putut ţine limba-n frîu.

— Da n-ai vrut s-o ofensezi, nu-i aşa ?

— Ce-are a face ! Mi-a scăpat cuvîntul acela „prişniţe"... O fiinţă care lucrează de treizeci de ani fără nici un răgaz, fără să se cruţe. Ce-am spus eu e-o lovitură sub centură sau... dracu mai ştie ce !

— Fedea, dar dreptatea-i de partea ta !

Feodor se-ncruntase. Olia îi puse mîna uşurel pe umăr :

— Fedea...

— Da.

— Ştii că şi eu mă fac chirurg...

— Păi, n-am spus că lumea trebuie să se reducă la cei ce cultivă gustul artistic.

— Mă fac chirurg, dar n-o să mă las absorbită cu totul de spital ! O să mă mai preocupe şi altceva. Ce anume ? Încă nu ştiu. Şi mai demult mă gîndeam tot aşa, să mă ocup de pacienţi, să-i vindec, să le salvez viaţa, să le port de grijă ca o mamă — o să le jertfesc totul, sînge, puteri, sănătate. Dar după ce-i vindec o să pretind fiecăruia din ei, da, da : o să le pretind să facă şi ei măcar o dată în viaţă un bine, aşa cum le-am făcut eu lor. O să pot fi aşa, Fedea ? Ce crezi, o să pot ? Să răspîndesc bunătatea în lume, Fedea, ca pe o epidemie !

Îi luceau ochii, se-mbujorase, radia de fericire, aştepta cu o bucurie fără seamăn viitorul acela atît de frumos,

senzațional de frumos care, și el la rîndu-i, o aștepta pe ea ; repetă cu ton autoritar, uitîndu-i-se lui Feodor drept în ochi :

— Spune : o să pot ?

— Sigur c-o să poți.

— Știi ce ? Azi nu mai lucrezi, facem o plimbare. Mergem în pădure ! Și la gîrlă ! Cît mai departe ! Să fim toată ziua împreună, să discutăm pe-ndelete despre... cum să fie ridicată lumea pe-o treaptă superioară ! Nici mai mult, nici mai puțin : lumea ! Cînd sînt cu tine, totdeauna îmi vin niște idei extraordinare. Hai să hoinărim, Fedea !

— Hai, spuse el întorcînd spatele tabloului.

În curte, pe trepte în fața casei, dădură peste Olga Dmitrievna care se uita lung cine știe unde, hăt-departe, dincolo de acoperișurile vilelor vecine.

— Ce faci aici, mamă ? o întrebă Olia, speriată.

— Nimic. Nu știu ce am azi, nu-mi vine de loc să mă duc la serviciu. Dar de loc... Poate că ar trebui să ies la pensie ? Și se întrerupse supărată pe ea însăși : Eh, prostii !

Coborî treptele, porni spre portiță. Mergea cu pași măsurați și țepeni, mersul celui ce s-a consacrat odată pentru totdeauna, pentru toată viața lui, unei anumite munci. Mai este pînă s-o termina arcul ceasornicului — o să mai aibă de străbătut, ani de zile, drumul din curte pînă la portiță și de la portiță pînă la policlinică.

18

Toamna agoniza. Traiul, în casa bătrînească, era acum mai dificil. Olia se scula în fiecare zi la șapte dimineața, pleca la Moscova, la institut, se-ntorcea abia seara. Olga Dmitrievna, ca totdeauna, era ocupată la policlinică. Feodor trebuia să-și întrerupă lucrul ca să facă focul în sobe și chiar să pregătească ceva pentru masa de amiază ori pentru cină. Dar tabloul înainta, înainta.

Cînd începea amurgul — amurgurile începeau acum foarte devreme — în cameră ți se părea că se revarsă pînă la dușumele, din pînza aceea de mari dimensiuni,

o lumină rece, de-un argintiu întunecos — Feodor se-ntrecuse pe sine însuși.

Toamnă. Cei doi stejari din fața casei își legănau în cer frunzișul sîngerat, ruginiu, și ploua mocnit ; mocnea udă grădinița de sub ferestre, ferestrele lăcrimau. Feodor nu ieșea din casă, nu făcea nici un drum nicăieri, se pustnicise de bunăvoie. Era cea mai fericită perioadă din viața lui de pînă atunci.

Lucra în tihnă, adînc satisfăcut — în starea aceasta de spirit îl găsi prima ninsoare. Detaliile tabloului erau gata aproape toate, se profila sfîrșitul muncii. Ca și mai înainte, din cuprinsul tabloului se revărsa în cameră o lumină matinală netulburată...

Fericirea însă îi dispăru treptat-treptat. Cu cît mai mult se apropia tabloul de sfîrșit, cu cît rămînea mai puțin de lucru, cu atît Feodor începu să se simtă mai neîncrezător.

Se întrecuse pe sine însuși : nici unul dintre pictorii tineri pe care-i cunoștea nu realizase vreodată pe pînză un asemenea aer umed, materialmente perceptibil, nici unuia din ei nu-i izbutise o asemenea lumină moale, difuză, care estompa umbrele, îndulcea muchiile, înfășura într-un văl diafan personajele din planul prim. Ca pictor, Feodor știa că nici n-ar fi fost în stare de mai mult : fiecare centimetru pătrat din tabloul lui era o bijuterie, nu-și îngăduise nici o tușă la întîmplare.

Dar cu cît înainta lucrul, cu atît un fapt devenea tot mai evident : cîntecul viorii nu se-aude — vioara nu cîntă și el, Feodor, n-o poate face să cînte. Tabloul nu comunica privitorului sentimentul amețitor pe care-l avusese Feodor mai demult. Vedeai în tablou aerul ăsta impregnat de-o lumină difuză, cele două siluete omenești parcă plutind într-un acvariu, pe latura superioară niște picioare în mers — și-atît.

Lumină, aer, personaje care au relief — o reușită în gol. Măiestrie, da, este, dar e o măiestrie de palavragiu — se vorbește frumos despre nimic. Și Feodor se întrecuse pe sine însuși, de mai mult nu era în stare.

Totuși lucra mai departe, însă cu cît se apropia de sfîrșit, cu atît își dădea mai bine seama : s-a angajat pe un drum fals.

Se revarsă din pînză în cameră, într-amurg, o lumină argintie. Sperase că lumina asta va sili vioara să cînte. E o lumină care trăiește, o lumină reală, dar vioara — moartă.

Muncă de ocnaș, timp cheltuit cu nemiluita pentru o asemenea ispravă. Și banii — pe sfîrșite ; dar n-o să trăiască pe spinarea Olgăi Dmitrievna. Dar cel mai groaznic din toate este : *cum să îndrepte ?* — nu știe.

O prăbușire ! Un dezastru ! O catastrofă !

Oliei totuși îi plăcea tabloul :

— E-atît de adevărat ! E o minunăție !

Pe Feodor, ca niciodată pînă acuma, exclamațiile ei entuziaste începuseră să-l irite. Nu cumva din vina ei i se întîmplă lui acum tot ce i se întîmplă ? Nu cumva Olia, cu îndoielile astea ale ei, i-a ucis neîncrederea în sine însuși ? Cu asta plătește el acum perioada cît a lucrat în tihnă, mulțumit.

Zilele treceau și în fiecare zi, voia-nu voia, trebuia să stea față-n față cu tabloul acesta pe care ajunsese să-l urască. E obligat să lucreze, altfel n-are dreptul la viață. Și munca lui e-o muncă absurdă, inutilă.

Venise iarna, începuseră ninsori mari, zilele pînă la Anul nou era numărate. Și Feodor crezuse la-nceput că de Anul nou tabloul o să fie gata, și-o să însemne un triumf. Anul 1953 ar fi urmat să reprezinte pentru Feodor începutul unei vieți noi, o înaintare din victorie în victorie.

În mijlocul camerei se lăfăie mereu pînza lui de mari dimensiuni, îl scoate din sărite cu umbrele și penumbrele ei măiestru pictate, cu aerul ei impregnat de lumină.

Îi trebuie să aducă aici un om care se pricepe — să-l posteze în fața tabloului și să-i audă părerea, o critică aspră, fie chiar și ocări, orice — orice cuvînt i-ar fi de folos. Nu se mai poate hrăni doar cu sincerul entuziasm al Oliei, care crede cu sfințenie în geniul lui.

Ninsoarea de-afară îi aminti că Viaceslav Cernîșov trebuie să se fi întors de mult la Moscova.

Dimineață, ca totdeauna, Olia se pregătea să plece la institut. Feodor îi dădu un petic de hîrtie pe care notase mai multe numere de telefon :

— Caută-l pe Viaceslav Cernîșov din partea mea. Am mare nevoie de el.

— Sigur. Dar ce să-i spun ?

— Spune-i că ard !

— Cum, arzi ?

— În foc viu.

— Ești așa de ciudat de la o vreme !

— Olenka, mă ia dracu ! Adu-mi-l pe Viaceslav.

Olia îl privi alarmată, citeai totul în privirea ei străvezie și-i spuse :

— Îl caut, ți-l aduc.

Prieten credincios, Vece sosi spre seară împreună cu Olia. Palton subțire, orășenesc, gulerul ridicat, fular în mai multe culori, pălărie fină, obrajii înroșiți de ger și binecunoscutul lui aer infatuat, aerul acela de om mulțumit de sine însuși. Venise cu Olia și se-nțelege, nu putea altfel, se umflase-n pene, nu-i tăcuse gura probabil tot drumul. Din prag, cum îl zări pe Feodor, se și repezi să-l îmbrățișeze :

— Mai trăiești, mai trăiești ? Bine te-am găsit, bufniță bătrînă ! În sfîrșit, ai dat și tu un semn de viață.

— Bine-ai venit. Hai...

— Unde ?

— Să-ți arăt tabloul.

— He ! Frumoasă primire ! Și ce-i aerul ăsta grav pe tine ?... Stai, măcar să-mi scot paltonul.

Din mers, o salută îndemînatic, înclinînd ușor capul, pe Olga Dmitrievna care tocmai atunci ieșise din camera ei ; ea îi răspunse cu aceeași înclinare din cap. Feodor îl tîrî grăbit în sufragerie.

După ce închise ușa, Feodor răsuci tabloul spre lumină. Viaceslav, serios, își trecu palma peste obrajii încă roșii de ger și numai ce exclamă :

— Mă, fire-ar să fie ! Bine-ai mai prins tu gama asta de nuanțe cenușii ! Ce finisaj !

Feodor, înșfăcîndu-l de-un umăr, îl împinse spre un scaun :

— Ia loc, boldește-te bine, și a se slăbi cu complimentele, că nu-s domnișoară.

Viaceslav se supuse, se așeză pe scaun, privi mult timp tabloul, își mai frecă obrajii, se gîndi. Încet-încet începu să arate nedumerit.

— Nu-nțeleg de ce faci mutra asta așa de opărită. Îmi place tabloul. Pe cuvînt.

— Vece, mi se-ntîmplă ceva neobișnuit, eu n-am nevoie acum de laude, o critică zdravănă îmi trebuie, cu cît mai apăsat o să mă critici cu atît mai mare serviciu o să-mi faci.

— Dacă-mi place ! După părerea mea, e-o chestie splendidă.

— Splendidă ? se-nfurie Feodor. Ascultă, Vece, asta-i prima dată în viața mea cînd îmi vine să-ți cîrpesc una, de să mă ții minte.

Îi sări țandăra și lui Viaceslav :

— Tu, pesemne, poftești să fii genial. Geniilor nu le dau consultații — pas ! Mie-mi place tabloul. Dacă l-aș fi făcut eu, aș fi fost foarte mulțumit.

— Asta-i tot ?

— Da.

— Bine. Haidem la ceai.

— Avem timp. Vreau să mai privesc puțin... Hei, fire-ar ! Văzduhul ăsta dens din tabloul tău... îți vine să faci mîna căuș și să-l sorbi. Dar... ce nevoie ai de vioristul din prim plan ? Ar fi mai bine fără. Numai picioare în mers și biet soldatul ăsta rupt de oboseală, în marginea șoselei. E mai laconic. Vioristul e-o extravaganță, o premeditare.

— Haidem la ceai.

— Scumpule-iubitule, scîrbos te-ai mai făcut de la o vreme !

Feodor îl conducea la gară. Vece îi relata animat planurile lui de viitor :

— Ia-mă-n rîs, fă-mi reproșuri, n-ai decît, dar mă atrage epicul. Premeditez un triptic despre 1905. Ca să spun așa, un roman în trei părți. Partea întîi — *Varșovianca*. Demonstrația din oraș...

Feodor tăcuse tot drumul. Îi displăcea felul de a fi al lui Viaceslav, pălăvrăgeala asta bonomă, nezdruncinata lui mulțumire de sine. Și-și amintea ultima pînză a lui Cernîșov, pînza aceea pe care el, Feodor, o lăudase și, de bună credință, băuse-n cinstea ei cu Viaceslav o sticlă de coniac. O pereche de îndrăgostiți nefericiți — temă cîntată și răscîntată, devenită articol de larg consum. Cum nu și-a dat seama de asta atunci ? E drept, tabloul lui Viaceslav spunea multe despre biografia a doi oameni, dar ce mărunte, ce banale erau biografiile lor ! Bune doar să-l facă să-i dea lacrimile vreunui burtă-verde, care-o să se înduioșeze : „Sărăcuții, cîtă suferință pe ei !"

Feodor tăcea. Mergea și tăcea.

19

E-o prostie să te bizui pe alții, pe sfaturile lor, cînd ți-au sleit puterile. „Elogiul întraripează, face dintr-un om un Hercule..." Pe Feodor elogiile lui Viaceslav îl omorîseră : „E-o chestie splendidă... Ar trebui să elimini vioristul..." Dacă elimină vioristul, ce mai rămîne ? Doar lumina aceea a zorilor. Pe cunoscători, cu siguranță, i-ar entuziasma o asemenea măiestrie, ar exclama toți : „Ce bine-i prins văzduhul ăsta dens, îți vine să faci mîna căuș și să-l sorbi..."

Dar clipa aceea e o realitate, a existat cu adevărat... Vioara în timpul marșului prin stepă... Soldatul în uniformă inamică... Și pe el, pe Feodor, îl durea inima nu de el însuși... Și recunoștința care aproape-l făcea să plîngă... Și revelația aceea cutremurătoare : totuși mai e și altceva pe lume, nu numai sînge, cadavre, incendii...

În loc de asta, poftim : înduioșare de meșteșugari — gama nuanțelor cenușiu-argintii, văzduhul ăsta prins cu atîta subtilitate !

Să țîrîie și el, Feodor, gamele argintii cîntate-răscîntate pînă acum de mii de ori, să provoace admirații siropoase și pentru asta, în schimb, să obțină, cum spunea moș Anton Ivanovici, „o pîine mai bună pe urma pensulei"... Nu ! Mai bine se duce dis-de-dimineață la grajd, să adape caii — jgheabul plin de țurțuri de gheață, și el,

Feodor, se uită cum le picură cailor apa din bot. O viață de om de rînd, o viață cinstită — e mai bine așa, aduce oamenilor mai mult folos : fără înșelăciuni.

Olia, fetiță naivă, crede în talentul lui. Dar el n-are putere asupra sufletelor oamenilor, e-o mediocritate — pe cine o să poată interesa el ? Mai curînd sau mai tîrziu, Olia își va da seama și se va despărți de el fără nici o părere de rău.

Timpul își continua curgerea, treceau zile după zile, nu se-ntîmplase nimic — Feodor nu se îmbolnăvi, nu se înrăi, războiul nu izbucnise, vreun cataclism, ceva, nu fusese, ai fi putut spune că n-avea nici un motiv să se simtă nefericit. Zilele treceau una cîte una, fără nimic deosebit... Dar ce se-ntîmplase atunci, la drept vorbind ? Ce ? O catastrofă, s-a sfărîmat totul, viața lui Feodor a fost întoarsă pe dos. Mai rău decît asta ce i s-ar fi putut întîmpla ? Doar moartea.

Mai înainte lucra la tablou toată ziua, de cînd se lumina de zori pînă se-ntuneca și tot nu-i ajungea timpul, ar fi fost în stare să lucreze neîncetat, zi și noapte, numai și numai pentru ca oricine, privindu-i lucrarea, să se simtă subjugat. Acum nu mai crede că va izbuti asta. Gamă de nuanțe argintii, lumină leșioasă prinsă fidel — apă de ploaie... Și totuși își impunea să se instaleze de dimineață în fața șevaletului. Nu din încăpățînare. Îi era teamă, în starea în care se afla, să trîndăvească.

O dată însă, cînd rămăsese singur acasă, în loc să ia paleta-n mînă, își luă paltonul, încuie și porni pe șosea.

Și-și spuse că i-o fi de cînd tot strică vărpsea fără nici un rezultat, de-acum trebuie să se hotărască să facă ceva. Banii i se tremină acuși-acuși, o să aibă nevoie să cîștige alții : și pentru asta e mai bine să stea la Moscova, așadar, o să se mute. Iarăși o odăiță în apartamentul cine știe cărei Vera Gavrilovna, iarăși alergătură să-și facă rost de comenzi — viață fără nici un scop, viață doar ca să trăiască de azi pe mîine. Te pomenești că-ntr-adevăr elimină vioristul, iese o „chestie splendidă" cu soldați bravi și prezentați în gama nuanțelor cenușiului. Și hop, tabloul o să-i fie admis la expoziție, îi creează un nume, dacă o să aibă nume — o să aibă și comenzi importante, cu bravi soldați sau fără.

Ar putea accepta chiar și *Nunta-n colhoz.*

Zi de iarnă, dar vremea era uimitor de blîndă. Pînă atunci Feodor, în timpul zilei, avusese mereu de lucru, nu ieșea din casă, la o plimbare, decît seara, după ce se întuneca. Aspectul cartierului de vile așa, nins ca-n orice zi de iarnă, era acum pentru Feodor un fel de descoperire. Ai fi tu amărît, dar ce frumoși sînt copacii ăștia albi de chiciură, care parcă se-nfoaie ! Ești un ratat, dar ce calm absolut sugerează neprihănita față a zăpezii de pe marginea drumului ! Ție ți s-a făcut zob viața, dar lumea, nu purta grijă, n-o să aibă nimic de suferit din cauza asta — drumeții se vor grăbi mai departe, ca de obicei, să nu piardă trenul electric, copiii vor continua să se zbenguie și să rîdă, casele — să scoată fum pe hornuri deasupra acoperișurilor împovărate de zăpadă. Toți își trăiesc viața cu simplitate, fără planuri mari, fără pretenții eroice — de ce nu ți-o duci și tu la fel cu toți ceilalți ?

Cu pîslari, cu căciulită croșetată și cojocel pe măsura lui, un bondocel se făcuse ghem jos în zăpadă, ca să-și fixeze schiurile. Lîngă el, ușor aplecat asupra țîncului, stătea în picioare un bărbat în vîrstă, probabil bunicu-său, care însă nu arăta a fi bătrîn — un bunic pretimpuriu. Bondocelul răsufla din greu războindu-se cu schiurile lui, bunicul, de sus, îi urmărea mișcările. Feodor remarcă deodată mîinile omului acestuia, așa cum le ținea el, lăsate în jos spre copil. Două mîini grele, bătătorite, cu degetele crispîndu-se încet în aer — era în ele atîta dorință de a-i veni țîncului într-ajutor, exprimau așa de sugestiv bunătatea și calma fericire a celui ce iubește, încît Feodor se opri din mers, își aținti ochii prostește. Celălalt, bunicul, îl privi mirat.

Feodor își continuă hoinăreala, se plimbă prin cartier, pe ulițele troienite, fără nici o grabă să se întoarcă acasă.

Nu-i mai ieșeau din minte mîinile acelea bune, mîini de om care a pătimit multe.

Și-și aminti că mîinile grele ale soldatului din tabloul lui, mîinile lăsate-n jos spre capul prizonierului, sînt tot așa — bune, mîini de om care-a pătimit...

Încetul cu încetul începu să-şi dea seama de ce nu i-a reuşit tabloul. Vioristul nu-i încorporat lumii, nu-i în centrul universului pînzei, e numai o părticică izolată din acest univers. Picioarele în mers par să se îndepărteze de viorist, lumina se revărsa fără legătură cu el, unul singur dintre soldaţi, cel tînăr, îl ascultă ca vrăjit, numai el dă atenţie prizonierului. E un tablou fără centru, fără un centru spiritual — un simplu peisaj cu viorist, un peisaj cu un mic moment de viaţă în prim plan. Pe cît i se părea, începea să-şi dea seamă...

Acasă, privind tabloul, nu se mai simţi exasperat, scîrbit, îl examină curios, studiindu-l.

Trebuie să rupă pînza asta, trebuie să-nceapă totul din nou. E mult mai uşor aşa, decît să-şi facă zob viaţa.

Din nou ?... Cum din nou, cînd nu se poate elibera de ceea ce a pictat ? Atîta timp cît tabloul există, i-e greu să pornească pe un alt drum, tot timpul o să aibă tendinţa de a salva, de a folosi ceva din vechea viziune. Dacă-i de mers înainte, atunci să ardă în urma lui toate podurile.

Olia, întorcîndu-se de le institut, îl găsi la şevalet, răzuind văpseaua. Gama de nuanţe a cenuşiului, datorită căreia se revărsa din tablou o lumină domoală — totul se transformase într-o pînză murdară, plină de pete şi zgîrieturi.

Olia strigă îngrozită :

— Ce faci ?

...De cîteva zile Feodor trăia într-o febră de neînţeles. Acum îşi distruge opera la care a muncit pînă la istovire luni de zile. Distruge tabloul acesta care era sensul vieţii lui !

Feodor întoarse capul spre Olia şi spuse liniştit, ba chiar oarecum tandru :

— Uite-aşa... Ducă-se naibii moftul ăsta.

— Fedea, ce-i cu tine ?

El o privi în ochi şi rîse :

— Nu te teme, nu mi-am ieşit din minţi.

Să-nceapă cu începutul : cu o pînză nouă. Din vechiul tablou nici măcar pînza nu mai era utilizabilă, trebuia un alt format — unul îngust și mai lung, ca să se simtă bine întinderea stepei, în acest dreptunghi compoziția avea să fie alta, ideea — alta.

Tabloul cel nou nu trebuie să fie o rușinoasă copie a primului. Cît despre gama de nuanțe în gri — nici o pagubă, gama asta îi stătea în gît.

Lui victoriile îi veneau totdeauna pe neașteptate, parcă se-ntîlnea cu ele, față-n față, la colțul străzii. Așa, de exemplu, *Fata-n albastru*, portretul care făcuse atîta vîlvă la institut, îi venise-n minte dintr-o dată, fără nici un semn prevestitor. Și după ce, pe neașteptate, avusese viziunea, tot ce urmase fusese ca o irupție.

Noaptea, schița proiecte de compoziție, desena siluete, mîini. Ziua, deseori, cu un blocnot în buzunar, pleca repede, își făcea loc în stație pe peron sau pornea la drum, se ducea la Moscova, se așeza pe bancă într-o gară sau în alta, observa, își nota, desena mîini de bărbați.

Cît vezi cu ochii, stepă și dintr-un capăt în celălalt — soldați în marș, un lung șir de soldați mărșăluind vlăguiți. Din dreapta și din stînga, stepa și coloana de soldați îl cuprind ca într-o îmbrățișare pe viorist. În spatele acestuia, în picioare, cîțiva soldați cărora nu li se văd fețele, capetele lor sînt dincolo de limita superioară a tabloului, li se văd numai mîinile, mîinile lor apar pe fondul general sur al mantalelor. Mantale soldățești, mototolite, cu falduri grosolane, mantale — mult suferitorul sălaș al soldatului — și mîinile acestea soldățești lăsate-n jos, mîini bune, mîini de oameni care au pătimit, mîini vînjoase și neputincioase. Cîțiva pași mai încolo, pe vine, un soldat tînăr. E unicul personaj a cărui față apare clar în tablou, din umbră figura, foarte negricioasă, a vioristului nu se vede bine, vioristul își ține capul aplecat pe vioară. Pe figura tînărului soldat trebuie să se reflecte ca într-o oglindă tot ceea ce simt cei din jur, ascultînd cîntecul. Figura aceasta și mîinile lăsate în jos... Mîinile,

da, le găsise, dar figura... Feodor n-avusese răbdare s-o caute. O s-o găsească mai pe urmă...

Cum se scula dimineaţă se şi repezea la şevalet, şi lucra uitînd de orice pînă seara. Asta, zi de zi, fără nici un răgaz, şi noaptea îl chinuiau insomniile, desena ca să nu-i zboare vremea inutil.

Olga Dmitrievna îl certa supărată :

— Sînt medic, nu pot tolera să se autodistrugă un om sub ochii mei.

Olga, copleşită, nu se uita acum la Feodor cu nesfîrşită admiraţie, ci cu spaimă.

Iar el uita pînă să şi mănînce, dormea pe apucate, picta chiar şi noaptea pe întuneric, continuîndu-şi în gînd tabloul.

Fosta gamă în gri, succesiunea aceea de nuanţe care jubilau de prospeţime, devenise altceva : o atmosferă apăsătoare, neliniştită, circumspectă. Feodor făcuse de cinci ori faţa vioristului şi de cinci ori o răzuise, capul ăsta aplecat parcă tot ieşea într-una din tablou, gata-gata să se rostogolească pe duşumele. Modelată viguros, trăsătură cu trăsătură, pînă la naturalism, faţa vioristului căpăta însă iarăşi trăsături grosolane care estompau plasticitatea fragmentului. Feodor o făcu a şasea oară.

Refăcea mereu chipul vioristului, în schimb mîinile apăruseră de la-nceput ca vii pe pînză, mîini bune, mîini de oameni care au suferit mult — sugerau realmente atîta neputinţă îndurerată şi putere irosită...

Era încă lumină, Feodor lucra singur în cameră. Se dădu îndărăt ca de obicei, vrînd să privească pînza de la distanţă. Şi rămase locului, pricepu dintr-o dată : a învins ! Mai este încă mult de lucru la tabloul acesta, dar se poate spune de pe acum cu hotărîre : e bun, fără nici o îndoială.

Pluteşte-n aer o nelinişte grea, obsesia primejdiei continue, şi cerul ăsta coboară ameninţător, striveşte sub el cîmpul neted, şi mîinile prizonierului, deformate de muncă, mîngîie vioara cu o dragoste primitivă pînă la cruzime... Poziţia vioristului te face să vezi cum se contopesc, într-un mod de neînţeles, pasiunea, exaltarea lui cu o linişte nepămînteană. Şi mîinile soldaţilor se lasă-n jos, spre fruntea celui cu vioara, ascultă şi ele... Ai zice

că întreagă întinderea stepei răsună, vibrează ca geamul unei ferestre. Și toate acestea trebuie să se reflecte într-un singur punct, în figura soldatului care stă pe vine. Și care deocamdată încă nu are figură, în locul figurii lui pînza a rămas goală. Dar nu-i mută acum nici măcar părticica asta din tablou, o aștepți să spună ceva extraordinar, ceva nemaipomenit. Ce greu îi va fi lui Feodor pînă va găsi fizionomia de care are nevoie !

Totul — pictat nervos, cu aceeași aspră și liber dezlănțuită energie cu care mîinile muncite ale vioristului frămîntă gingașa, fragila vioară. Numai tușe largi și linii generale — fără găici, găicile-s minciună.

Pînă ieri lucrarea nu era limpede, îți venea greu să înțelegi ce vrea să spună... Feodor strînse toate studiile pe care le prinsese în cuie pe pereți și le puse deoparte, ca să nu-l distragă, ca să aibă în fața ochilor numai tabloul. Se așeză pe un scaun, începu să se uite...

În vechea, întunecoasa sufragerie care păstrează intactă atmosfera secolului trecut, în mijlocul acestor jilțuri în care luau loc pe vremuri intelectuali cu bărbi lungi, contemporani ai lui Tolstoi și Cehov, în casa asta izolată de lume și epoci — iată stepa din timpul războiului, vîntul jilav, duhoarea necontenitelor incendii, un soldat, casca lui rotundă. Aici, tabloul lui Feodor arată ca un escavator de azi în mijlocul unei turme de mamuți.

Dacă l-ar fi întrebat cineva : unde crezi că-i cel mai avantajos să fie expusă pînza dumitale ? — ar fi răspuns : într-o cameră ca asta, aici e mai sugestivă.

Se auzi soneria. Își întrerupse firul gîndurilor, se duse să deschidă.

— Ce mai faceți, ce mai ziceți ?

Se ivi în prag Anton Ivanovici care nu mai dăduse de mult pe-aici — nasul, ridiche veștedă, și la rădăcina nasului încrețitura unui zîmbet abia vizibil.

— Hai intră, să vezi ce-am mai făcut, îl pofti Feodor.

Moșul, de la primii pași în sufragerie, se opri locului ca țintuit :

— Ei ha !

Și rămase în picioare, își spuse părerea :

— Iote ia ! Parcă numai ce m-a trăsnit odată drept în numele tatălui !

Olga Dmitrievna, care pînă atunci doar în fugă arunca vreo privire asupra tabloului lui Feodor, acum stătu mult timp să-l privească. Apoi declară :

— Într-adevăr, dumneata știi să-ți argumentezi justețea concepțiilor.

Feodor și Olia rămaseră singuri în cameră. Olia tăcea. Tăcea și Feodor.

Din toată complicația și încîlceala sentimentelor care și-l disputau, cel mai puternic, învingătorul tuturor celorlalte era ușurarea — i se luase o piatră de pe umeri. Pentru a cîta oară în viață ieșea biruitor dintr-o luptă, tot așa cum ieșise biruitor în duelul cu acel necunoscut, cu acel inamic invizibil care împroșca cu gloanțe panta ce cobora spre fîntînă, tot așa cum scăpase cu viață la trecerea Donului, și cum biruise la prima lui natură moartă : sticla cu lămîi.

Într-un tîrziu, Olia murmură :

— Începe să-mi fie frică de tine, Feodor.

— Olia... Vreau...

Olia deveni atentă.

— Olia, pîn-acum mereu nu mă puteam hotărî să-ți spun ceea ce azi pot... Olia, nici mai mult, nici mai puțin, vreau să fii cu mine totdeauna. Fără tine mi-e greu, fără tine mi-e imposibil... Olia, nu fă pe surprinsa, nu-mi spune că nu te-ai așteptat ! Bănuiai, las-că știu eu !

— Ciudat ! răspunse Olia. Și-și strîngea mîinile între genunchii rotunzi. Dacă mi-ai fi spus asta mai înainte, m-aș fi bucurat mai mult.

— Cînd, mai înainte ?

— Chiar și-atunci cînd arătai atît de nenorocit... Acum, nu știu de ce, mă înfricoșezi.

— Olia, eu nu dau îndărăt !

— Nici nu trebuie. Și eu te iubesc. Dar acum m-ai înfricoșat întrucîtva. Mă tot întreb : sînt eu de tine ?

— Tu de mine ?... Cînd mi-e pur și simplu imposibil fără tine ! Nu mă crezi ? Sau vrei să-ți cad în genunchi, să-ți fac declarații ?

Olia tăcu un timp ; apoi :

— Probabil c-o să-mi fie foarte greu cu tine.

— O să fac orice ca să-ţi fie uşor !

— De ce ? Las-să fie greu. Cumva tot trebuie să plătesc faptul că o să fii mereu cu mine... De altceva mi-e frică : să nu-ţi mai trebuiesc mai tîrziu şi să mă laşi... Dar c-o să-mi fie greu, nu-i nimic, accept.

El o luă de mîini, o trase spre el, ea i se lăsă în voie, rămase nemişcată cîteva clipe în braţele lui, apoi îl împinse timidă şi calină :

— Să nu vină mama.

21

Feodor îi făcu o vizită lui Viaceslav. Se considera dator să-i anunţe victoria.

În atelier la Viaceslav, văzu următoarea schiţă : un oraş din sud, elegante vile albe, soare mult, pe stradă un puhoi de muncitori, negri de păcură. În revărsarea aceasta de omenire nevoiaşă, s-a oprit pe loc, s-a împotmolit — lebădă plutind uşor, maiestoasă — o trăsură plină de femei din înalta societate, îmbrăcate subţire, de vară. Înspăimîntate, strîngîndu-se una-n alta, aceste doamne aruncă priviri de fiară încolţită spre mulţimea care curge în jurul lor, spre mulţimea asta care, izvorîtă din mahalale, din calicime, a ajuns pînă aici, în împărăţia lor de soare şi marmură.

Asupră-ne ura se-abate cumplită,
Negre puteri strivitor ne apasă... [1]

La cămin, pe cînd era student, Vece intona acest cîntec acompaniindu-se cu ghitara. Se vede că acum a sosit pentru el timpul să rostească aceleaşi versuri cîntîndu-le astfel. Schiţa avea ceea ce lipsise anteriorului tablou al lui Viaceslav : prezenţa personajului invizibil — aici acest personaj e prezent şi e înfricoşător. Pe străzile oraşului scăldate-n soare, în aerul diafan al unei zile de vară, deasupra mulţimii de muncitori plini de păcură, o forţă nă-

[1] Din cîntecul revoluţionar *Varşovianca.*

prasnică stă gata să se încaiere cu o alta — ură de clasă, cumplită dușmănie de clasă ! S-au chircit de frică doamnele și domnișoarele din trăsură...

Viaceslav îi arătă lui Feodor încă o schiță, asta în creion, *Biruitorul*. S-a terminat o luptă de stradă, baricadele zac sfărîmate jos pe caldarîm ; după ce s-a zvîrcolit, un muncitor tînăr a rămas nemișcat... Lîngă el, în picioare, aplecîndu-se ca să-l privească, un nenorocit de soldat, sleit de puteri, o brută, un animal de povară cenușiu în mantaua lui cazonă, care-i face gheb în spinare. Un ghiorlan, un Vanka-ucigașul de la țară. Biruitor, el nu se bucură, se uită numai cu o uimire stupidă la dușmanul pe care l-a răpus, și parcă i-ar spune : „Păi, ce te-ai vîrît și tu așa, orbește ?“ Și într-adevăr, nu pricepe, nu-l taie mintea : de ce ?...

Feodor plecă de la Viaceslav cu senzația că este ceva în atmosferă, începe ceva. De s-ar accepta la expoziție lucrări ca a lui Viaceslav, atunci pînzele tip carte-poștală pe care le confecționează alde Ivan Mîș, pompoasele portrete ale bărbatului cu cizme și pipă vor trebui date jos repede și evacuate. Începe ceva, la un moment dat o să irupă... Și el, care mai înainte îl ținuse de rău pe Viaceslav !

Se-ntoarse acasă tîrziu, dar printre crengile arbuștilor înfofolite în blăniță groasă de promoroacă văzu o fereastră luminoasă — era așteptat.

Ai aproape treizeci de ani — cînd te gîndești : ai cam ajuns la jumătatea vieții ! — dar numai în copilărie demult-demult, aveai și tu casă și ai tăi te așteptau, și se-ntrebau cu îngrijorare ce-o fi cu tine, pe unde ești ? Treizeci de ani... Viața pînă acum ți-ai dus-o prin bordeiele de pe front și în tranșee, pe urmă — azil vremelnic — camera de la căminul de studenți, pe urmă cîte un colțișor în casa unor străini... Oricîți buni tovarăși ai avea, o armată de prieteni și cunoscuți să te-mpresoare, dar dacă nu ai casă, dacă nu există în viața ta ferestruica luminată a unei locuințe unde ți-e cald, fiindcă acolo stai tu cu ai tăi, fiindcă acolo te așteaptă cu neliniște cei ce ți-s dragi — tot Robinson te vei simți, un Robinson Crusoe în mijlocul oamenilor.

Licărește prietenos fereastra printre crengile încărcate de promoroacă, ești așteptat, cei din casă încă nu s-au culcat.

Îl așteptau nu numai Olia și Olga Dmitrievna. Era cu ele și cineva sosit în vizită — o femeie.

Cînd îl auzi la ușă, întoarse repede capul spre el și, privindu-l, își coborî ușor pleoapele :

— Bine-ai venit, Fedea.

Nina Hudeakova. Cu părul răsucit-turban — piptănătură nouă — și o rochie mulată pe corpul ei plinuț.

În clipa imediat următoare Feodor se uită la Olia. Acum Olia semăna foarte mult cu maică-sa — aceeași înfățișare închisă și aspră, fruntea, palidă, îi subliniază arcul sprîncenelor, privirea pe care ți-o aruncă e grea, apăsătoare. Pe chipul Olgăi Dmitrievna, care ședea pe scaun, contemplînd absentă fața de masă, nu puteai citi nimic, doar mult calm și răceală.

Pudrată, dichisită, coafură specială, Nina arăta ca și cum s-ar fi pregătit să plece la o serată, care însă brusc fusese contramandată — cum să nu-i vină a plînge ? Ce să mai facă ea acum ?

Olia o scrutează fără simpatie, Olga Dmitrievna evită privirile celorlalți.

Feodor, în prag, șovăia fîstîcit.

— M-am gîndit să trec pe la tine, spuse Nina cu aerul că-și cere scuze. Oricum, doar am fost colegi la institut, ne știm de șase ani...

Nu-i reuși subterfugiul. Colegi, și-atît ? Olia roși, nu mai voi să se uite la Feodor. Spuse așa, privind în altă parte :

— Nina Nikolaevna ne-a povestit toată după-amiaza despre tine. Spunea că i-ai uimit pe toți cu talentul tău.

Nina, repede :

— Ți-am văzut tabloul ! Față de noi ești un gigant.

— Ei, mersi, răspunse Feodor în silă.

Și în sinea lui : „E destul de tîrziu, doar n-o să stea toată noaptea".

Olia se ridicase de pe scaun, hotărîtă :

— Să nu vă importunăm. Hai, mamă.

Dar și Nina se ridicase :

— Nu, vă rog, e tîrziu, trebuie să plec.

— Te conduc, o înștiință Feodor aproape cu recunoștință.

Făcînd să adie în cameră un val de aer parfumat, Nina, bine clădită, înceată, cu fruntea sus și genele lăsate, trecu măreață în vestibul și, din ușă, își luă rămas bun cu deplină demnitate :

— La revedere. Vă rog să mă scuzați pentru deranj.

Ieșiră pe portiță fără să-și fi spus o vorbă. În urma lor, printre pomii nînși din grădină, licărea o fereastră. Cu un oftat, Nina rupse tăcerea :

— Trece pe la mine de multe ori Avdiev, sîntem prieteni... Nu-l știi ?... Artist de cinema, joacă-n filme, se-mbracă c-o extravaganță...

Și deodată își prăbuși capul pe umărul lui Fedea, începu să plîngă cu suspine :

— Fedea, mint, mint mereu... Toată viața mă simt singură... De-ai ști cum te-am așteptat, Fedea, mereu mi se pare că suni tu la ușă...

În urma lor, lateral, din grădina troienită și pustie, o fereastră luminată privea spre drumul pustiu, cufundat în întuneric...

Nina se sprijini mai tare de Feodor, el o susținu cuprinzîndu-i umerii cu brațul fără s-o îndepărteze și fără să și-o apropie, și atunci o auzi șoptind înăbușit, cu nasul în postavul paltonului lui, sub gulerul paltonului lui :

— Eu mamă n-am... Și nici tată, gîndește-te... Numai pe tine te-aveam pe lume...

De cîte ori nu-l ajutase Nina să scape de copleșitoarea senzație a singurătății cînd, în orașul acesta enorm, pe străzile ticsite de lume, te simți un Robinson uitat de toți. De cîte ori, apăsat de singurătate, nu fusese la ea acasă ! Nu știe el ce rău e să fii singur ?

Dar îndărătul arbuștilor din grădină, încărcați de zăpadă, e o fereastră luminată, care-l cheamă...

Nu da în cel căzut. De altfel nici n-ai fi în stare să faci asta.

Dar la fereastra aceea e lumină. Acum ești poate așteptat cu mai multă nerăbdare ca oricînd.

Lasă, uită de fereastră.

S-o uite ?... Imposibil — te poţi îndepărta de ea, da, însă ea tot îţi va rămîne întipărită în minte — e acolo mereu, străluceşte, te cheamă.

Toată viaţa o vei ţine minte şi-o să-l blestemi pe cel ce te-a despărţit de ea.

Nina şi-a înfundat nasul în paltonul lui, plînge.

O clipă numai să fie bun la inimă şi ar urma o viaţă de chin, de ură !

Îşi ţinea braţul pe umerii ei, dar se temea s-o mîngîie, se temea să-i spună o vorbă tandră, ea ar putea-o lua drept făgăduinţă. Şi fereastra licărind în urmă, şi sufletul care i se cutremura de dispreţ faţă de sine însuşi... Dar ce poate face ? Cum s-o consoleze ?... Doar să mintă grosolan, zădărnicindu-şi şi zădărnicindu-i viaţa printr-o nouă minciună.

Fără să mai aştepte un răspuns, Nina, după ce-şi şterse lacrimile, spuse abătută :

— Hai să mergem.

Îşi continuară drumul umăr la umăr, aşa cum mergeau pe vremuri deseori, noaptea, prin oraş.

În întuneric, cînd se mai apropiară de staţie, ea întrebă dusă pe gînduri :

— Sînt oare chiar într-atît de dezagreabilă ? Sînt de ocolit ?

— Ba nu, eşti un suflet bun, admirabil, îi răspunse Feodor, şi adăugă : Totdeauna o să-mi aduc aminte cu plăcere de tine.

— Oh, lasă, zise ea cu lehamete.

Şi Feodor tăcu din nou.

Intraseră în zona de lumină a felinarelor, ajunseră pe peron unde, la ora aceea înaintată, erau numai cîţiva inşi zgribuliţi de frig, care aşteptau sosirea trenului electric. Văzînd lume, Nina reveni imediat la măruntele ei preocupări femeieşti de toate zilele, îl întrebă pe Feodor, obligîndu-l s-o privească :

— Spune-mi : n-am un aspect prea-prea oribil ? Mi s-au înroşit ochii tare ?

Dar nu părea decît obosită, puţină paloare, un aer puţin cam melancolic şi, fiindcă plînsese, îi apăruseră sub ochi nişte dîre mici de rimel.

— Tu niciodată nu ești oribilă, Nina, glumi el și-n același timp îl ului gîndul : e ultima oară cînd privesc așa, de aproape, chipul ei. Chipul acesta pe care-l știu de ani de zile, pe care l-am studiat trăsătură cu trăsătură !

O clipă, numai o clipă, avu un gînd rebel : ce-ar fi să plece de-aici și să nu se mai întoarcă ?...

Dar în afundul urzelii de zăpadă a nopții irupsese o lumină — farul din față al trenului care se apropia. Luciră șinele ca tăișul a două cuțite și curseră spre peron, alungate din urmă de țăcănitul roților. Toți cei ce așteptau trenul se urniră, nu mai stătea nimeni pe loc, ca încremenit.

— Adio, Fedea, spuse Nina. Îți doresc numai bine. Pe cuvînt...

— Mulțumesc, Nina.

Mîna ei era caldă și moale, parcă fără oase.

Printre arbori, în curte, fereastra continua să licărească ademenitor.

Văzîndu-l pe Feodor, Olga Dmitrievna se ridică, spuse ca de obicei :

— Noapte bună. Să nu stați tîrziu.

Și plecă din cameră încet, cu mersul ei rigid de totdeauna.

Olia rămăsese pe scaun, cu capul aplecat și părul i se răvășise, îi cădea în ochi. Îi spuse lui Feodor, arătîndu-i masa :

— Ia loc, bea-ți ceaiul.

— Mulțumesc, nu vreau.

Tăcură amîndoi.

— Olia...

Ea tresări :

— Să nu-mi spui nimic... O să trebuiască... O să trebuiască să mă învăț cu multe. Mi-e teamă c-o să mă lași, așa cum ai lăsat-o și pe femeia asta... Și atunci, eu...

— Olia !

— Nu, Fedea ! Du-te și te culcă. E mai bine așa.

El, în picioare, șovăia.

— Hai, du-te și te culcă.

Și el plecă, ascultător.

Mai arse mult timp focul în sobele din casa bătrînească, mai licări mult timp fereastra care dădea spre grădina pustie, spre drumul pustiu. Dar și după ce într-un tîrziu se stinse lumina, în casa aceea tăcută, sub al cărei acoperiș se afla un tablou neterminat, mult timp nu dormi nimeni.

Dimineața începu cu zbîrnîitul soneriei de la ușă.

— Poșta ! O telegramă pe numele Matiorin.

Îmbrobodită pînă la ochi, factorița îi întinse condica :

— Semnați.

Feodor desfăcu telegrama. Olia, îmbrăcată în haina ei de blană, trecu pe lîngă el, ieșind în stradă. Ca totdeauna, ea pleca la institut cu trenul de șapte treizeci.

— Ce s-a-ntîmplat ? întrebă Olga Dmitrievna.

Feodor îi dădu telegrama s-o citească :

— Plec azi.

Telegramă de la tatăl lui :

„Savva Kocinev mort dacă vii comunică întîrziem înmormîntarea Matiorin".

Și Feodor înțelese ce simțea Olga Dmitrievna la ea la spital aflînd de moartea unui pacient pe care nu mai spera să-l vindece — resemnare, și-atît.

— Bani ai ? îl întrebă ea.

— Am.

Cu drumul ăsta îi zboară ultimii bani, o să se întoarcă fără nici o copeică.

— Dacă o să trebuiască să stai mai mult acolo, dă-ne numaidecît o veste. Nu se poate să ne lași fără vești, Pricepi ?...

— Pricep, răspunse Feodor.

22

Aceeași mică stație de cale ferată cu mohorîta ei pompă de apă, cu coclitul clopot de aramă agățat în peretele de bîrne deasupra ușii, cu șeful gării, corpolent, bătrîn, mustăți mari — șeful e neschimbat ca și pompa. Feodor îl ține minte cum arăta pe vremuri, tînăr ; în școală el era îndrăgostit de fiica șefului.

Aceeaşi mică staţie — poarta spre satul natal.

Trenul stă aici numai cinci minute.

Sări din vagon, se uită în jurul lui — n-o fi venit tata, să-l întîmpine ? Pe Savva Ilici în nici un caz n-o să-l mai vadă croindu-şi drum prin mulţime, cu sufletul la gură, fericit...

Dar nici pe tată-său nu-l văzu.

E un ger aspru. Nimeni nu scoate capul afară pe geam din vagon, toţi conductorii au dispărut ca prin farmec şi s-au şi urcat în tren, deşi uşile încă mai sînt deschise şi semnalul de plecare n-a fost dat.

Dar la bufetul gării începe o harababură, se trînteşte uşa neîncetat, ies în fugă cîţiva inşi în haină, fără palton. Una din ospătăriţe, cu halatul alb, dar murdar, şi sub halat vreo zece rînduri de ţoale — de-asta-i aşa groasă, ca un om de zăpadă — aleargă ţinîndu-se cu mîinile de cap, dă peste lume, ţipă :

— Moa...re ! Noi trăim şi el moare ! Doamne sfinte, cîtă nedreptate ! Noi trăim şi el moare !

Se izbi de Feodor, îl privi cu ochi de nebună, albi, holbaţi, obrajii îi ardeau roşii de ger, şi ea îşi agita braţele într-una ca pe nişte aripioare, ai fi zis că uite-o, acum zboară de n-ar fi aşa de groasă :

— Noi trăim şi el moare ! Moare ! Pentru ce asta ? Moare !...

Pînă să-şi vină Feodor în fire, femeia se repezise la altcineva. Ce drăcie o mai fi şi asta ? Din cauza lui Savva Ilici — asemenea tărăboi ?

În timpul acesta ospătăriţa, grăsana, alerga mai departe, greoaie, se năpustea asupra oamenilor :

— Noi trăim, şi el ?... Aţi auzit : e foarte gravă starea !... Noi trăim, şi el...

Feodor se-ndreptă spre şeful gării. În picioare, ţinînd mîna pe limba clopotului, şeful gării se uită la Feodor fără să-l vadă, în timp ce căruntele-i mustăţi pogorau posace din înălţimi.

— Ce se-ntîmplă ? întrebă Feodor.

— Stalin...

— Ce-i cu el ?

— Un comunicat la radio chiar acum — stare gravă... Nu mai este, mi-s'pare, nici o speranţă.

Și dădu semnalul de plecare lovind în clopot.

— Aici mi-erai ? Eu te căutam tocmai în celălalt capăt.

În fața lui Feodor, pe neașteptate, se află tată-său — cușma roșcată a bătrînului, de roasă ce-i, chipul lui împietrit și totuși luminat de-un zîmbet abia vizibil, și pe mustățile-i zbîrlite promoroacă amestecată cu fire albe.

— Hai. Dă-ncoa bagajul, că ți-l duc eu.

Trupeș, dar cam gîrbov, înoată cu pîslarii prin zăpadă, călcînd rășchirat — îmbătrînește, vezi, i se schimbă și mersul.

— E-o mare nedreptate ! Noi toți sănătoși-teferi, și el...

Tată-su mormăi pe sub mustăți :

— Ei, și ce ? De-acu, adică toată lumea să-și roage moartea ?

— Au să urmeze, probabil, schimbări importante, zise Feodor.

— În mai rău nu s-o schimba.

— Cînd te gîndești — ce pereche are Savva Ilici pe ultimul lui drum !

— Acolo se poate și-așa. Numai aici ar ieși dintr-asta bucluc... S-a dus Savva pe neștiute cum i-a fost și viața, nici măcar baba Marfida nu și-a dat seama. Cu o zi înainte să moară, într-una pomenise de tine.

Țineau același drum atît de binecunoscut lui Feodor din copilărie și drumul era aproape neschimbat : pădurea mare, bătrînă, poteca pe jumătate ștearsă, plopii, mestecănișul, brădetul care între timp se cam rărise, acoperișurile caselor din Matiora...

Brădetul pe ici, pe colo mai fusese luat cu fierăstrăul, mestecănișul nu, se-ndesise.

Feodor făcu pentru prima, dar și pentru ultima dată portretul fostului său profesor de desen. Și abia acum se întrebă uimit : cum de nu i-a trecut prin minte să facă asta pe cînd trăia Savva Ilici ?

Intrase în posesia „moștenirii" lăsate de bătrîn — tablouașele, peisajele cu brăduleți și mestecănei. Le trie, le privi mult timp, atent : cine știe dacă, studiate serios, nu vor revela că răposatul Savva Ilici a fost un remarcabil primitivist, cu stilul său personal, cu maniera sa aparte — un Pirosmanișvili al Vologdăi.

Dar filă cu filă, peisaj cu peisaj... „Toată viața mea eu am învățat de la natură..." Ei, da, toți diletanții din lume au pictat mereu în felul acesta brăduți și tufișuri — topind în apă o bucățică de acuarelă albastră ca să facă cerul pe hîrtie. Un singur tablouaș îi reținu atenția lui Feodor : portretul lui Van Gogh — acea figură de țăran nebărbierit de-o săptămînă și care semăna cu Opionkin din Matiora, suferind, pe cînd trăia, de ulcer gastric : „Eu învăț de la natură !" Numai că Savva Ilici, făcînd portretul lui Van Gogh-Opionkin așa cum îl știa, din cărți, totuși îl realizase într-un fel cu totul personal — nu era portretul unui încăpățînat, al unui fanatic, ci al unui om blajin, abulic. Între toate lucrările bătrînului, tablouașul acesta constituia o capodoperă. Feodor o să-l păstreze toată viața lui.

Era un ger năprasnic, auzeai cum trosnesc copacii din cînd în cînd, cu zgomot, ca o detunătură de armă. Scoaseră din izbă sicriul și-l așezară într-o sanie țărănească, pe paie. Lîngă sicriu, în sanie, o instalară pe băbuța Marfida, înfofolită într-un cojoc flenduros. Baba nu mai era în stare să umble — mai mult se tîra decît mergea, pentru dînsa pînă și răposatul Savva Ilici fusese un „fecioraș". De partea cealaltă a sicriului culcară crucea — două scînduri cioplite grosolan.

Savva Ilici nu fusese religios, mai mult ca sigur că nu-și exprimase dorința să i se înalțe pe mormînt o cruce. Dar băbuța Marfida îi rugase pe toți, gemînd și plîngînd :

— Doar nu-i păgîn, e și el un creștin al lui Dumnezeu. Cît a trăit, n-a fost om mai potolit ca el. Și-acum nici de-o cruce să n-aibă parte la căpătîi, ca să-și izbăvească sufletul ?... Doamne sfinte ! Eu cînd oi muri, tot așa : fără cruce !?... Să-ajungem să ne-ngroape ca pe turci, of, Doamne sfinte !...

Drept care autoritățile comunei luaseră hotărîrea : ia să-i punem și-o cruce la Savva Ilici — de ce să nu facem voia bătrînei ? Și-apoi doar așa-i și datina : cu cruce. Auzind-o pe babă cum se jeluie, Feodor nu cutezase a se împotrivi. Lui Savva Ilici acum îi e totuna, însă pentru Marfida n-ar fi numai o mare durere, ar fi un sacrilegiu, o batjocură fără seamăn — cîte zile-o mai trăi, o să-și

spună tot timpul, îngrozită, că și ea o să fie înmormîntată fără cruce, și că de-aceea o așteaptă chinurile iadului. Multe zile nu-i mai rămăseseră de trăit, îi erau grele bătrîneţile oricum — ce să-i mai sporești amarul ?

Se făcuse deci că nu observă crucea. Își luase cu el culorile și paleta.

Sfrijit, neţesălat, calul pus la sanie înainta alene lăsîndu-și jos de tot botul alb de chiciură și privind foarte atent neteda pîrtie de sub picioarele lui — parcă tot căuta pas cu pas ceva, un lucru pierdut căruia nu-i mai dădea de urmă.

Pe jos, alături cu sania, cu hăţurile-n mînă, mergea un flăcăuaș de vreo 14 ani, băiatul lui Opionkin, chiar a acelui Opionkin după chipul și asemănarea căruia Savva Ilici îl făcuse pe Van Gogh. În urma saniei, doar trei oameni : mama lui Feodor, care deocamdată, stăpînindu-și plînsul, nu-și mai ștergea într-una ochii înroșiți, dar, din minut în minut, ofta din adînc, îndurerată, tatăl lui Feodor, cu căciula lui roșcată de roasă ce era — și Feodor. Sătenii din Matiora priveau cu indiferență moartea celui ce pentru ei fusese totdeauna un străin.

În marginea drumului rămăsese nemișcat un autocamion mare, de cinci tone, cu prelata ridicată, iar doi tineri, fără să le pese de ger, cotrobăiau pe-ndelete în măruntaiele motorului. Își întrerupseră lucrul amîndoi, erau roșii la față de frig, și priviră nedumeriți trista procesiune. Feodor îl auzi pe unul din ei spunîndu-i celuilalt :

— Ia uite, ăsta și-a luat tălpășița pe tăcute.

Se răspîndise de cu seară vestea la care se așteptau toți, cu spaimă — că a murit Stalin. Dar la Matiora încă nu sosiseră ziarele îndoliate. În momentele de atunci, cînd lumea întreagă n-avea alt subiect de discuție decît decesul unui anumit om care, în timpul vieții, fusese idolatrizat, celor doi băieți, spectatori indiferenți, o asemenea înmormîntare — sicriu de brad pus pe o sanie țărănească veche, vai de ea, și lîngă sicriu, înghețată de frig, o babă cu-n picior în groapă — li se părea comică, grotească.

Anost cimitir al satului, plin de cruci strîmbe înfipte în giulgiul de zăpadă. Vara aici e pîrjol, iarna — chiuie sălbatic crivățul. Cimitirul satului, ultim refugiu al atîtor generații de truditori ai pămîntului. Și într-o latură a lui

— un amestec alb-roşcat de bulgări de pămînt îngheţaţi şi de zăpadă, o groapă dinlăuntrul căreia vine o adiere gheţoasă.

Nici o cuvîntare şi nici măcar vreun „rămîi cu bine". Atît doar că Marfida, băbuţa, coborî anevoie după sicriu din sanie, să dea mortului cea din urmă sărutare, şi mama lui Feodor îşi tot culegea de pe obraz cu mănuşile ei ţărăneşti, cu un singur deget un bob de lacrimă. Feodor se descoperi, tată-su îşi luă şi el cuşma din cap, stătu în ger cu capul gol, alb, şi atunci, răcit, smîrcîind, se descoperi şi băiatul lui Opionkin.

— Ei, hai... Să-ncepem, spuse tatăl.

Îşi îndesară cuşmele îndărăt în cap, mînuiră funia, pe urmă hîrleţele...

Aşezată în zăpadă, băbuţa Marfida bocea prelung cu glas domol. Mama lui Feodor se căznea s-o ridice...

O movilă de ţărînă proaspătă, roşcată, în jur — zăpada răscolită de urme de picioare, la un capăt al movilei — crucea pe care scria cu creion chimic doar atît : Savva Ilici Kocinev, anul naşterii, anul morţii.

Feodor se apropie de mormînt cu paleta în mîini, mai rămăsese văpsea pe paletă, dar era îngheţată bocnă. Cu aceeaşi paletă lucrase Feodor şi la tabloul lui, şi la micul portret pe care i-l făcuse lui Savva Ilici — văpseaua încă nu se luase.

Bătu cîteva cuie, fixă bine paleta pe cruce. Spune ea, inscripţia de pe cruce, cum îl cheamă pe cel din mormînt, dar ploile o vor şterge curînd. Paleta va rămîne, paleta va arăta că aici a fost îngropat un pictor. Un pictor necunoscut, vrednic de aceeaşi cinstire ca şi eroul necunoscut.

Lucrările lui nu sînt capodopere, n-au uimit lumea, numele nu i-l pomenesc nicăieri nici cei mai migăloşi cercetători şi totuşi viaţa nu i s-a consumat în van — lui i se datoreşte faptul că a apărut în lume încă un pictor. Cine ştie, probabil că, fără el, făcea umbră pămîntului un om poate nu de nimic, poate, în felul lui, folositor şi el omenirii, însă, în orice caz, fără vocaţie artistică. E mare lucru să descoperi vocaţia cuiva — apare încă un făuritor de frumos pe faţa pămîntului.

Începuse pîcla amurgului, era ger mare, soarele plutea jos, aproape de sol și razele lui cu dinți îți mușcau obrajii. Pe crucea de lemn negeluit, o paletă bătută-n cuie — babei Marfida poate nu-i spune nimic, dar lui Feodor îi amintește ce spinos e drumul artistului.

Savva Ilici nu mai este, a rămas el, Feodor. Și Feodor n-are de ce se plînge — îl așteaptă tabloul lui aproape terminat, știe că în curînd va triumfa, puterile îi sînt întregi, are o sănătate de fier, are talent, se devotează trup și suflet operei lui, îndrăzneala, desigur, nu-i lipsește. N-are de ce se plînge !

Ceea ce-l alarmează e numai mersul lumii, nici mai mult, nici mai puțin : îl alarmează soarta viitoare a planetei pe care trăim. Depozitele secrete sînt pline de superbombe care pot țîșni oricînd din tainița lor ca să se repeadă asupra tuturor continentelor și-atunci : foc și pară, molima cenușilor radioactive. E o îndîrjire pătimașă în lumea întreagă. Și ieri a murit marele conducător, părintele și învățătorul lumii, geniul călăuzitor al omenirii, torța, prietenul tuturor popoarelor, întemeietorul acestei ere. Și milioane de oameni acum, în clipa asta, se întreabă cu sufletul la gură : ce-o să urmeze ?

Ce-o să urmeze ?... Lui Feodor i se pare că lumea seamănă cu acel soldat tinerel care privea țintă povîrnișul pîrjolit de soare, din fața lui. Soldatul de pe atunci și-a biruit moartea, trăiește și azi, e gata să triumfe din nou.

Calul porni, trase sania după el. Se-ntoarseră cu toții, tăcuți, în sat. Rămase în urmă crucea pe care sta bătută-n cuie o paletă.

În timpul acesta, la Moscova, în Sala Coloanelor, peste sumbrul chip ca de ceară al celui de pe catafalcul împresurat de coroane de flori și de gărzi de onoare, adiau valurile muzicii funebre. Oamenii scrutau viitorul.

CUPRINS

PARTEA ÎNTÎI 5
PARTEA A DOUA 119
PARTEA A TREIA 291
PARTEA A PATRA 404

Redactor responsabil : NATALIA STĂNESCU
Tehnoredactor : AURA IONESCU

Dat la cules 12.02.1967 Bun de tipar 27.05.1967 Apărut 1967 Tiraj 12 140 ex. Broaşte Hîrtie Tipar înalt B mat de 63 g/m² Format 540×840/16 Coli ed. 29,7282 Coli tipar 32,75 A. nr. 660 C.Z. pentru bibliotecile mari 8S C.Z. pentru bibliotecile mici 8S—31 = R.

Întreprinderea Poligrafică „Informaţia" — Str. Brezoianu nr. 23—25 Bucureşti comanda nr. 69

Prima creație literară a lui Vladimir Tendreakov, o povestire, a apărut în 1947, cînd autorul avea 24 de ani. Deși atît de tînăr, trecuse prin grelele încercări ale celui de-al doilea război mondial, luptase la Stalingrad, la Harkov. După terminarea războiului, absolvind Institutul pentru literatură, Tendreakov lucrează un timp la revista *Ogoniok* în calitate de corespondent, perioadă în care colindă țara în lung și în lat.

Tendreakov, prozator de mare talent, îndrăzneț, original, combativ, este bine cunoscut și apreciat de cititorii noștri, din lucrările traduse în limba română : STRĂIN ÎN CASA LUI, ICOANA FĂCĂTOARE DE MINUNI, UN CAZ EXCEPȚIONAL, SCURTCIRCUIT.

Romanul ÎNTÎLNIRE CU NEFERTITI are o temă nouă, interesantă : viața artiștilor plastici, căutările lor în domeniul creației autentice. Romanul se conturează prin soarta eroului principal, Feodor Matiorin, băiat de la țară, care parcurge drumul greu, complex al însușirii meșteșugului de a picta, drumul luptei cu sine însuși și cu lumea înconjurătoare, drumul formării concepției lui despre artă.

Lei 15,50